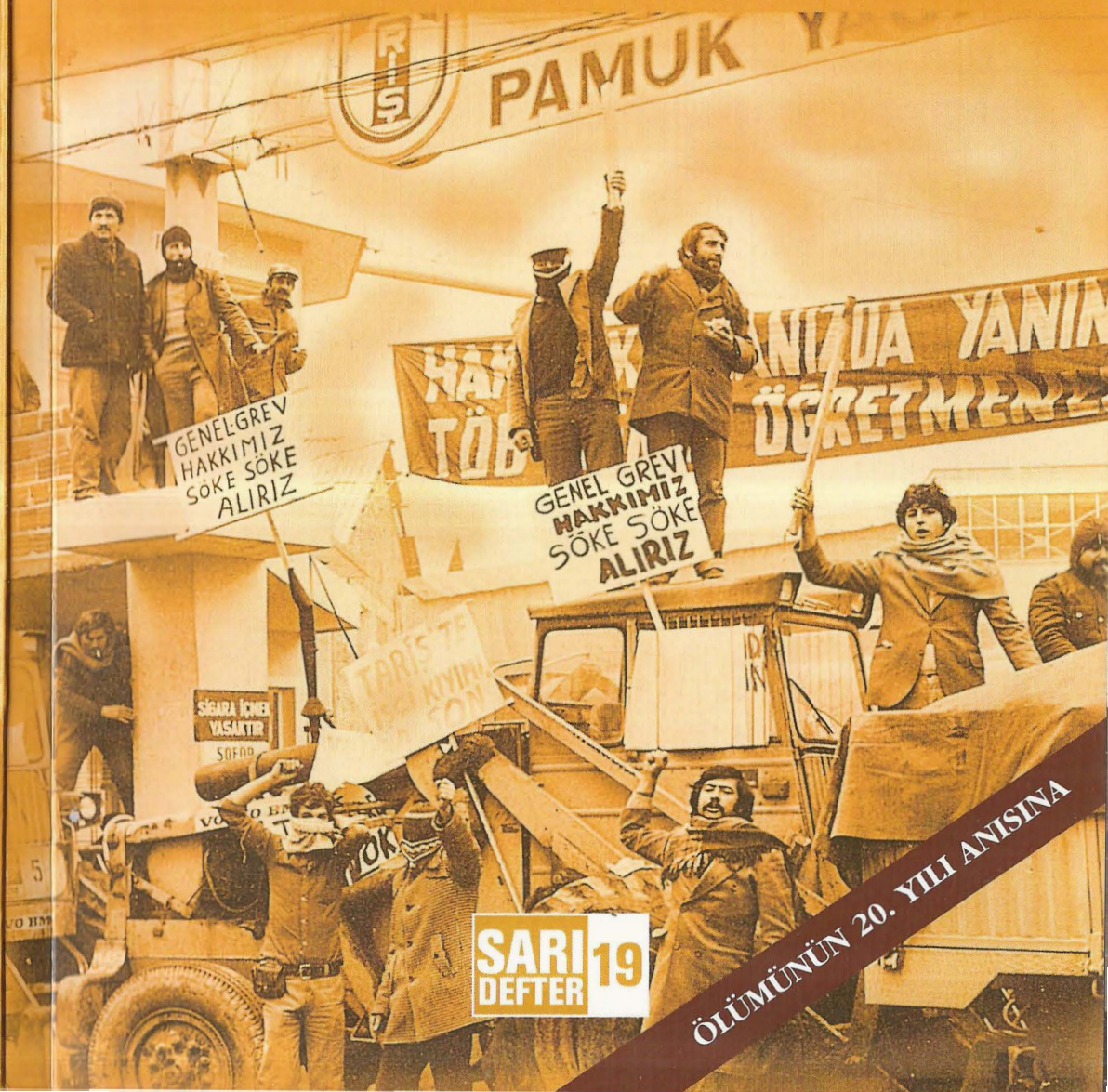
ÇAĞ ATLAMA
REFİK TEZEL
SARI DEFTER 19

REFİK TEZEL

ÇAĞ ATLAMA

SARI DEFTER 19

ÖLÜMÜNÜN 20. YILI ANISINA

ÇAĞ ATLAMA

Refik TEZEL

SARI DEFTER 19

Sarı Defter: 19
© TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV'a aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

1. Basım Haziran, 2011
ISBN 978-605-4513-01-7

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad. No: 20 Taksim - İstanbul
Tel: 0212 237 98 92 • Faks: 0212 237 98 99
www.tustav.org • e-posta: bilgi@tustav.org

Kapak Resmi: "1980 Tariş Direnişi", Rıfat Güler arşivinden
Baskı-Cilt: Net Kırtasiye Tan ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
Taksim Cad. Yoğurtçu Faik Sok. No.3
Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 249 40 60 pbx

Sarı Defter bir zamanlar ilkokulda herkesin kullandığı ortak defterdi. Kağıdın, kalemin değerli olduğu zamanlar. Sarı Defter, kurşun kalem, tahta kurşun kalem sapı, boyna asılan silgi... Bunlar köyde-kentte her ilkokul çocuğunun değişmez okula başlama araçlarıydı. Türkiye sosyal tarihinin Sarı Defteri'ni dolduranlar, bu dizide yer bulacak. Bu dizide, Öndeyiş'te sözü edilenler, 20. yüzyılın sosyal mücadelesinin "kahreden ve yaratanları" olacak. Grev boylarında, toprak işgallerinde, üniversite boykotlarında, hak ve özgürlük mücadelelerinde, mitinglerde, toplantılarda yer alanlar, cezaevlerinde yatanlar, siyasal sürgünler yaşayanlar... Kendi kalemlerinden veya kendi sözleriyle...

Özgür ve demokratik bir ortamda,
çağdaşları gibi yaşamayı
çoktan haketmiş olan
Türkiye işçi sınıfına ve emekçi halkına.

ÖNDEYİŞ

Ayinin Giriş Duası

Yenilenlerin tarihidir bu anlatacağım,
tarihleri anlatılmayacak olanların tarihi.
Adları sokaklardan adları kitaplardan silinenlerin tarihi.
Zalime karşı başkaldırdıkları söylenmeyecek olanların tarihi,
dünyayı değiştirme çabaları yadsınanların tarihi,
dünyayı değiştirmeyi bazen başaranların tarihi,
unutulmaya razı olmayanların tarihi.
Dünyanın bir gizli tarihidir bu,
dünyayı değiştiren düşüncelerin tarihi
ve dünyanın değişmesinin tarihi.
Bir düşünceler tarihidir bu ve düşünenlerin tarihi,
erkeklerin ve kadınların tarihi,
coşkularının ve hayal kırıklıklarının tarihi.
Bir insanlık destanının tarihidir bu,
Kahramanları, kurbanları korkakları, cellatlarıyla
ve ermişleri, engizisyoncuları, havarileri, hainleri
ve zalimleriyle insanlık tarihi.
Ünsüzlerin, adı bilinmeyenlerin destanıdır bu
ve işçilerle köylülerin yalın davranışlarını,
şairlerin eylemcilerin ve filozofların
yüce gönüllü hallerini tanıyanların destanı
bir çığlık ve gözyaşı tarihi,
bir güller ve tozun tarihi,
bir buzul ve yakan kumullar tarihi,
bir akıl ve delilik tarihi,
soyluluk ve utancın tarihi.
Çünkü tadını yitiren tuzun öyküsünü öğrenecektik,
kumların içinde yiten coşkun ırmağın öyküsünü,
Kayalara tırmandıktan sonra sakinleşen
ve acı kıyıları yalamaya gelen dalgaların öyküsünü.
Ama yenilenen şafakların öyküsünü de öğrendik,
aydınlık sabahların, cömert hasatların öyküsünü
ve ışığın kalbinde havalanan kuşların öyküsünü.
Hiç gerçekleşmemiş eski bir düşün tarihidir bu
ama toprağı tohumlayan düşün tarihi.

Hep hayal kırıklığına uğramış
ama kendisiyle barışık bir insanlıktan doğan
insanların gördüğü düşün tarihi,
insanların insanlığa doğru uzun yürüyüşünün tarihi.
Umuda ihanet eden bir büyük düşün tarihidir bu.
Ama bu düş karşısında kazanılan zafer
umutsuz bir zaferdir aslında.
Yer altı mezarlarında okunacak bir tarihtir bu,
bizden çok uzaklardan gelip
çok uzaklardan gidecek bir tarih!

Francis COMBES, Ortak Dava (Cause commune)
Çeviri: Özdemir İNCE

İÇİNDEKİLER

SUNU 11
Refik'i en güzel haliyle anarken... 13
ÖNSÖZ 15
GİRİŞ YERİNE: TOPLUMSAL SİSTEM ÇÖZÜMLEMESİ 21
1- Toplumsal altyapı 22
2- Üstyapı 26
3- Toplumsal sistemin diğer yapısal öğeleri 38
4- Sosyal sınıflar 41
5- Toplumsal bilinç 50
6- Kültür 54
7- Kitle iletişimi 56
8- Toplumsal mücadele 58
BİRİNCİ BÖLÜM: ÇAĞIMIZ DÜNYASI 65
1- Kapitalist dünya 65
2- Üçüncü dünya 75
3- Sosyalist dünya 80
4- Gelişmenin yönü ve geleceği 96
İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE 105
1- Türkiye'de kapitalizmin gelişimi 105
2- Türkiye'nin sosyo-smıfsal yapısı 140
3- Türkiye'de politik hareketler 145
A- Burjuva partileri 145
B- Kemalist hareket 148
C- Sosyal demokrat hareket 152
D- Dinsel politik hareket 156
E- Sosyalist hareket 161
4- Türkiye üzerine kısa bir değerlendirme 205

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DEMOKRASİ VE TOPLUM 219
1- Atina demokrasisi 220
2- Burjuva demokrasisi 220
3- Hegel'in devlet ve demokrasi üzerine görüşleri 234
4- Ütopyacı ve anarşist sosyalistlerde demokrasi düşünceleri.....236
5- Marks'ın demokrasi düşüncesi 240
6- Lenin'in düşünceleri 248
7- Reel sosyalist demokrasiler.....256
8- Sonuç 265
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE İÇİN EKONOMİDE
SOSYALİST ALTERNATİF 271
1- Nasıl bir ekonomi.....271
A- Karma mülkiyetli ekonomi 272
B- Ekonominin demokratik ve toplumsal karakteri 279
C- Plânlı ve denetimli bir ekonomi 282
2- Tarımın çağdaşlaştırılması ve göç.....284
3- Kentleşme ve sanayileşme 288
4- Turizm, ticaret ve diğer hizmet sektörleri.....294
5- Kalkınma ve yatırım sermayesinin sağlanması sorunu 298
BEŞİNCİ BÖLÜM: DEMOKRATİK YÖNETİM ALTERNATİFİ 305
1- Toplumsal örgütlenme.....308
2- Demokratik yönetimin yapılanması.....311
A- Merkezi yönetim 312
B- Yerel yönetimler.....320
3- Toplumun demokratikleşmesi.....333
ALTINCI BÖLÜM: SOSYAL DEVLET 339
1- Sağlık 340
2- Çocukların korunması 341
3- Özürlü, sakat ve işgöremezlerin korunması 342
4- Yaşlıların korunması.....343
5- Gençliğe mutlu bir yaşam ve güvenli bir gelecek.....344
6- Çalışma yaşamının iyileştirilmesi 345
7- Sosyal konut uygulaması 346
8- Sosyal yapı ve tesisler 347
9- Temel ihtiyaçlara devlet desteği sağlanması.....347
10- Halkın tatil gereksiniminin karşılanması 347
11- Çevrenin korunması 348
12- Spor yaşamı.....349
13- Adaletli bir vergi sistemi 350

YEDİNCİ BÖLÜM: EĞİTİM VE BİLİM.....355
1- Eğitim.....355
A- Eğitim düzeyimiz.....357
B- Sorunlar.....360
C- Yeni bir öğrenim modeli.....362
D- Nasıl bir eğitim.....368
E- Halk eğitimi ve meslek kursları.....370
F- Eğitimin plânlanması ve plân hedefleri.....371
2- Bilim.....372
SEKİZİNCİ BÖLÜM: KÜLTÜR VE SANAT.....383
DOKUZUNCU BÖLÜM: DİN VE AYDINLANMA.....393
ONUNCU BÖLÜM: KÜRT SORUNU.....401
ONBİRİNCİ BÖLÜM: KADIN SORUNU.....403
ONİKİNCİ BÖLÜM: GÖÇMEN SORUNU.....415
ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DEMOKRATİK BİR DIŞ POLİTİKA.....423
SONUÇ.....437
1- Dünya hangi hızla ve nereye doğru gidiyor.....440
2- Parti, devrim ve demokrasi sorunu.....443
3- Türkiye'de sosyalizm ve demokrasi mücadelesi.....447
4- Sonsöz.....449

SUNU

Bir akşamüstü Refik Tezel telefonla beni aradı ve "Hadi bakalım, Önsüzü yaz, kitabı bitirdim" dedi. Sesinde açık olarak sevinç ve gurur vardı. O tarihlerde Refik Amsterdam'da oturuyordu; bense Paris'te. Ama Parti görevim nedeniyle sık sık Amsterdam'a gider, en çok onlarda kalırdım Uzun uzun konuşurduk. Telefonla da oldukça sık konuşurduk. Her konuşmamızda sözü döndürüp dolaştırıp o sıralarda kitabında işlemekte olduğu konulara getirdiğini anlamak zor olmazdı. Refik'i tanıyanlar bilir. O görüşlerini ikircimsiz bir ifade tarzı ile öne süren bir yapıya sahipti. Uzun süren konuşmalarımızda açıkça dile getirmese de "Böyle de böyle!" havasını yumuşattığı olurdu. Aradan yirmi yıl geçtikten sonra ve onun vefatı ile konuları bir kere bile tekrar ele alma imkânı ortadan kalktığı için, en çok neleri konuşurduk, nelerin detaylarına derinlemesine inerdik, tabii ki hatırlamıyorum. İnsan biraz ısrarlı olarak düşünse elbette bulur. Ama her konuşmamızda sözü işçi sınıfının artık "KENDİSİ İÇİN SINIF" olduğuna getirirdi. TİP dönemini de "KENDİLİĞİNDEN SINIF" aşaması olarak değerlendirirdi. Bundan çıkardığı sonuç ise bu tarihsel aşamanın gereği olarak artık "İŞÇİ SINIFININ İKTİDARI" sadece mümkün değil, ayni zamanda kaçınılmazdı. Bu gün Parti'nin önünde duran görev tam da buydu.

İstediği Önsözü galiba aynı gün telefonla iletmiştim. Kitap baskıya hazırlanırken Erden benden Önsöz yazmamı isteyince ta o zamanlar Refik'in isteği üzerine yazdığımı söylemiştim. Geçenlerde Ersin aradı ve o zamanlar yazdığım önsözü bulamadıklarını, yeniden yazmamı istedi. O eski Önsöz bir yerlerden çıksa ne iyi olurdu! Bakalım o günkü bilgi ve birikimle neler yazmışım.

İşin bir başka yanı, Refik'in kitabını o gün okumamıştım. Bu gün de okumuş değilim. Bu yüzden kitap hakkında fazla bir şey söylemem doğru olmaz.

Refik'i ATILIM yıllarında tanıdım. ALİAĞA Rafinerisi'nde çalışıyordu. İşçiler arasında saygın bir yeri vardı. Yakından tanıdıkça çevresine kendisini kabul ettiren bir kişiliği olduğunu gördüm. Sivrilmeyi istiyor ve bunu beceriyordu... Bir gün acele benimle görüşmek istediğini söyledi. Henüz TKP üyesi değildi. Kale arkasında bir kahvede oturduk. GSB konferansından geldiğini ve benimle bu

görüşmeyi yapmakla görevli olduğu söyledi. (Bence GSB'nin bu konferansının Türkiye Komünist Hareketi içinde çok önemli yeri var. Çok da anlamlı. Bununla Komünist hareket çok önemli güç ve ivme kazandı. Ama olay, hareketimize yaptığı katkı ve vurguyu aydınlatacak ölçüde işlenmiş değil. Komünist hareket Konferansın aktörlerinden bunu beklemekte.) Konferansta GSB'nin kendini feshederek üyelerini TKP'ye yönlendirme kararı aldığını söyledi. GSB'nin hemen hemen böyle bir karar alacağını biliyorduk.. Bana bunu M.Ali Tazedal'ın değil de Refik'in iletmesi bana ilginç gelmişti. Neyse... Bu haberi derhal, o günlerdeki deyimle ve aslında bir gerçeği yansıtan "YUKARI"ya bildirdim. Sonrası çok hızlı gelişti. örgütlü mücadelede birikime sahip bu genç, yiğit arkadaşlar, gurup olarak değil, tek tek TKP saflarına kazanıldılar. Refik işçi olmaktan gurur duyan bir kişiliğe sahipti. Üyelik başvurusunda "4 göbek işçiyim" diye yazmıştı. İzmir'de TKP yönetim komiteleri yeniden oluşturulurken ilk önce hep o akla geldi. İl ve Yöre Komitelerinde çalıştı bu Komitelerin sekreterliklerini yaptı. Moskova'da bulunan parti okulunda eğitime gitti. Tariş olaylarında, Rafinerinin durdurulmasında, pek çok yasal ve yasa dışı eylemde rol aldı. Plânladı. Yönetti. Yaptığı işe heyecanla sarılır, eyleme orijinal ayrıntılar katmayı severdi. Tariş olayları esnasında BMC'den başlayıp işçileri sırasıyla fabrikalardan çıkararak direnişi merkezi bir eyleme yükseltme projesini dakikalara inen detaylarına kadar kâğıda döktüğünü hatırlıyorum. İzmir'e tutkuyla bağlıydı. 12 Eylül darbecileri üstümüze üstümüze geliyordu. Belli oldu ki kadroları oldukları yerde korumak imkânsız. "Yukarı"dan bulunduğumuz yörelerden başka yerlere gitme talimatı geldiğinde Refik buna karşı adeta direndi. "Balıkesir'den ileri gitmem" dedi. Ama tehlike büyüktü. Sonunda İzmir'den çıkma işini orijinal bir olayla kamufle etmeyi planladı. O sıralarda yanlış hatırlamıyorsam bir Karşıyaka-Göztepe futbol maçı vardı. O yıllarda bu iki takımın maçı İzmir'de olay olurdu. (Refik koyu bir Karşıyaka taraftarıydı.)Refik'in planına göre, bu maçı seyretmek üzere çevre illerden de çok gelen olacak ve maçı seyrettikten sonra bunların arasına karışarak hiç bir engele takılmadan İzmir dışına çıkılabilecekti. Öyle de yaptı.

12 Eylül darbecilerinin azgın saldırıları gittikçe artıyordu. Ve Refik de Parti kararı ile yurt dışına çıktı. Ama o yıllarda da Refik hep İzmir'de yaşıyordu. Bir gün evde oturduğumuz bir sırada "gel dedi, sahilde biraz dolaşalım." Kendini Karşıyaka'da sayıyordu.

Aradan 20 yıl geçmiş!.. Yoldaşımın anısı önünde saygıyla eğiliyorum.

Cemal Kıral
İzmir, 27 Mayıs 2011

Refik'i en güzel haliyle anarken...

1974'de İngiltere'de parti üyesi olmuş, 1975-76 döneminde Moskova'da Lenin Okulu'nda eğitim gördükten sonra, 1976 yazında Türkiye'ye, İstanbul'a dönmüştüm. İlk görev yerim Topkapı Semt Komitesi'ydi. Komitemiz üç kişiden oluşuyordu: Orhan Yıldırım, ben ve sekreterimiz olarak Şeref Yıldız. "Topkapı", metalurji işkolundaki irili ufaklı işletmelerin yoğun, fabrikalarla işçilerin yaşam alanlarının birbirine yakın olduğu, sınırlarını idari ölçülere göre değil bu sanayi yoğunluğuna göre belirlediğimiz, çok geniş bir emekçi semtiydi. Sınırlı sayıdaki üyelerimizin ve çok sayıdaki ilişkilerimizin hemen hepsi işçiydi. Bu birkaç ay süren "çıraklık" döneminde komitedeki yoldaşlarımdan, ilişkilendiğim işçilerden, Türkiye'nin siyasal iklimine, emekçi sorunlarına, sınıf içindeki eğilim ve arayışlara, gizli çalışmanın pratik yöntemlerine, TKP'nin işçi sınıfı içindeki giderek artan çekim gücüyle siyasal, örgütsel zaafları arasındaki açı farkının somutta nasıl dışa vurduğuna ilişkin çok şey öğrendim.

1976 Kasım'ında İzmir'e gönderildiğimde, heyecanlı ve coşkuluydum. Ne yapmalı, ne yapmamalı ve nasıl yapmalı sorularına kolektifin gücüyle pratik yanıtlar verebileceğimize inanıyor, yükselmekte olan emekçi dalgasını seziyor, partiye güveniyordum.

Refik Tezel İzmir'deki iki elin parmaklarını geçmeyen parti üyelerimizden biri, aynı zamanda İzmir İl Komitesi üyesiydi. Ayaküstü tanışmamızdan sonraki ilk görüşmemiz belleğimde capcanlı. Kahramanlar'da, eşi ve iki kızıyla oturduğu, iki odalı, küçük, kutu gibi, sobalı evlerinde buluşmuştuk. Eşini ve çocuklarını göndermiş, evi temizlemiş, çayı sobanın üzerine demlenmeye bırakmış, inci gibi el yazısıyla üzerine notlar yazdığı pelür kâğıtları sehpanın üzerine yerleştirmişti. Ev ortamı, yanan soba, demli çaylar, ilk buluşmalarda iki insan arasında hep olan mesafeleri çabuk aşmamıza yardım etti. "İllegalite" ve "konspirasyon" kurallarının çizdiği sınırlara dikkat ederek birbirimizi tanımaya çalıştık. Refik Tezel, sanat okulu mezunu, en son Aliağa Rafineri'sinde çalışmış nitelikli bir işçiydi. Sohbetimizin hemen başlarında, sarı uçlu samsun sigarasından derin bir ne-

fes çekerek, "babam da, dedem de işçiydi, ben nesilli işçiyim" deyişini hiç unutamam. Babası ve dedesi Soma maden işletmelerinde yıllarca çalışmışlardı. Bu "nesilli işçi" sözünü onda çok sevimli duran bir gururla sık sık yinelerdi. Aslında, kendi kişiliği üzerinden gelenek taşıyıcılığı ve bilinci bakımından çok önemli, bizim topraklarda az bulunur bir sınıf özelliğinin önemini vurguluyordu. Kendi deyimiyle "yevmiyeye siftah etmeyen"lere de, haklı haksız belli bir kuşkuyla yaklaşırdı.

O günden belleğimde kalan bir sahne daha var. Yerde oturuyorduk; ortamızda sehpa. Refik'in sırtı sobaya dönük; terliyor. Sobayı söndürmesini, ya da yerini değiştirmesini söylediğimde bana şu yanıtı veriyor: "Böyle daha iyi yoldaş; bu yolda nelerle karşılaşacağımız belli olmaz. Hapsi, işkencesi var. Böyle yaparak işkenceye mukavemetimi artırıyorum." Bu sözlerle rol yapmıyor, yaptığımız işin, girdiğimiz mücadelenin ruhlarımızda coşkuyla atbaşı giden ciddiyetini, olası tehlikelerini açık yüreklilikle dillendirmiş oluyordu.

Refik Tezel, TKP'ye GSB-Öncü hareketinden gelenlerdendi. GSB hareketi, özellikle İzmir'de işçi sınıfı içinde köprübaşları tutmuş, işçi eğitimleriyle öncü ve nitelikli işçileri komünizme kazanmış, öğrenci/aydın kökenli kadrolarını fabrikalara göndermiş, gizlilik kurallarına göre çalışma alışkanlıları edinmiş bir topluluktu. Kısa bir süre önce, GSB hareketi toplu olarak TKP'ye katılmıştı. 1976 sonbaharında GSB kadrolarının çoğunluğu henüz parti üyesi değildi. Refik'le birlikte yaptığımız övünülecek işlerden biri oldukça hızlı biçimde bu birikimi partiye taşımak oldu. O buluşmamızda, pelür kağıttaki şifreli notlarından tüm ilişki ve üye adaylarının dökümünü verdi. Birlikte, bu yoldaşlarla tanışma, ilişkilenme planları yaptık ve işe koyulduk. Sonradan birlikte çalışmaktan büyük keyif aldığım birçok yoldaş o listeden çıktı. Öğrenmeye, örgütlenmeye istekli, "Amerikan iş adamlarının pratikliğiyle Rus işçilerinin devrimci kararlılığını birleştirmeyi kendine şiar edinmiş civa gibi genç BMC işçisi Remzi Hızlı; yine BMC'den Remzi'den sonra bayrağı devralan "sakin güç" Mehmet Yapıcı; kendini iyi yetiştirmiş, örgütçü ve propagandacı Tekel işçisi Hasan Kaya; sonradan Manisa İl Sekreteri olan, Aliağa Rafineri'sinden cevval ve kararlı işçi önderi İsmail Yırtıcı; gözlerinin içi hep gülen, sevecen örgütçü, İstanbul'dan transfer tornacı Kemal Savaş; konspirasyon merkezli, çoğu kez de aç yaşayan "profesyonel devrimci" Bahtiyar; Salihli'den eğitim emekçisi, düzenli, dakik, direngenliğini bugün durduğu yerle de kanıtlamış Mehmet Çakır... Ve daha, tanıyıp da adlarını unuttuğum, adlarını bildiğim ama tanışmadığım, hiç bilmediğim niceleri...1976 sonrası İzmir'deki TKP hareketinin işçi omurgası, illegal çekirdeği bu yoldaşlar üzerinden kuruldu. O zaman üzerinde çalışmıştık; yanlış anımsamıyorsam 1979'da Ege bölgesinde 400'ü aşan TKP üyelerinin yüzde 38'i sanayi işçisiydi. Eğitim ve sağlık emekçileriyle birlikte bu oran yüzde 60'lara ulaşıyordu.

Refik Tezel, parti adıyla Halil Gür, bu komünist işçiler kuşağının önde ge-

len, simge kişiliklerinden biriydi. Aydınlanmış; gördüğü teknik öğrenimden düzenli, metotlu yaşama/çalışma alışkanlıkları, TSİP ve GSB deneyimlerinden kendi deyimiyle "komünist formasyon" kazanmış, insan olarak da temiz, dürüst bir kişilikti. Sevecen bir eş, iki kızı Ebru ile Betim'i canı gibi seven bir babaydı. Kesin tarihini anımsamıyorum; Ege Yöre Komitesi'nin kurulmasıyla birlikte Refik Tezel TKP İzmir İl Sekreteri oldu. Bu görevi de başarıyla yerine getirdi.

12 Eylül'den sonraki TKP operasyonlarını İzmir'in az zayiatla atlatmasında parti örgütlenmesinin çekirdeğindeki işçi dokusu ağırlığının, gizli çalışma titizliğinin önemli bir payı olduğu kesindir. Bu payda Refik'in rolü birinci derecedeydi.

1978-1979 aralığında TKP içindeki ayrışmada Refik Tezel'le ayrı düştük. O TKP'de kaldı. "Biz" İşçinin Sesi olduk.

Çok geçmeden 12 Eylül darbesi geldi. Film koptu.

12 Eylül cehennem ateşinden kimimize çok, kimimize az pay düştü. Refik ve ben şanslılardandık. Bize, yurtdışında göçmenlik düştü.

12 Eylül faşist darbesine düşünsel ve örgütsel olarak hazırlıksız yakalanan, düzenli geri çekilmeyi de, örgütlü direnişi de başaramayan Türkiye devrimci hareketinin geneli gibi TKP de kendisini koşulları çok önceden mayalanmış derin bir parti içi krizin kucağında buldu. Bu yıllarda, "içerideki" ve "dışarıdaki" hemen hemen tüm yoldaşlar bir cenderenin içindeydik. 12 Eylül terörüyle birlikte parti içi farklılık ve çekişmelerden kaynaklanan sorunlarla da boğuşuyorduk. Amaç disiplininin dağıldığı, örgütsel bağların seyreldiği, yoldaşlık ilişkilerinin kimyasının bozulduğu iç ortam, kimi zaman 12 Eylül terörüne eş kişisel travma ve bunalımlara yol açıyordu.

12 Eylül'den sonra, yurtdışında Refik'le yeniden haberleşmeye, görüşmeye başladık. O Amsterdam'da ben Köln'de yaşıyorduk. Gorbaçov rüzgârının estiği günlerde, Amsterdam'da evlerine konuk olduğumu, bir yandan televizyon seyrederken eşi Huriye'nin hazırladığı güzel yemekler, Ebru ile Betim'in cıvıltıları eşliğinde sohbet ettiğimizi anımsıyorum. Partiyle ilişkileri bozulmuş, hatta kopmuştu. Sıkıntılıydı.

O sıkıntılı günlerde büyük bir azim ve çalışkanlıkla elinizdeki kitabı hazırlamaya girişti. Kitapla neyi amaçladığını, ne yapmak istediğini bana defalarca anlatmış, ilk bölümlerini de okutmuştu. TÜSTAV'ın kitabı yayımlayacağını ve benden de bir önsöz istendiğini öğrendiğimde kitabı edinip baştan sona okudum.

Sevgili Refik'le konuştuklarımızla bu yeni okumadan edindiğim izlenimi birleştirerek kitapla ilgili de söyleyeceğim birkaç söz var.

Refik bu kitabı yazarken iki amaç güdüyordu: Proleter kökenli bir komünist olarak, bildiklerini, sınıf mücadelesini, sosyalizmi yalın, işçilerin kolayca anlayabileceği bir dille anlatan bir tür el kitabı yazmak esas arzusuydu. Kitabın ilk iki

bölümü kanımca bu amaca uygundur; bu nedenle yirmi yıl önce yazılmış olmasına rağmen bu bölümlerin zamana dayanıklı çıktığını, eskimediğini düşünüyorum. Sonraki bölümler ise, Refik'in komünist siyasete yeniden devam için gerekli gördüğü bir tür siyasal bildirge havasındaydı. Günün politik ikliminin fazlasıyla ağır bastığı, sosyalizmin hemen tüm sorunları, başlıkları üzerine söz söylenen bu bölümlerin, doğru ya da yanlış Refik'in 20 yıl önceki arayışları olarak okunmasında yarar var. Doğrulukları yanlışlıkları bir yana, kanımca aradan geçen 20 yıl bu bölümleri önemli ölçüde eskitmiştir. Sevgili Refik yaşıyor olsaydı, öyle sanıyorum bu bölümleri yeniden yazardı.

Refik'le son kez, o zaman oturduğum Almanya'nın Stolberg ilçesindeki evimde konuğum olduğunda görüştük. Mehmet İnanç Turan ve Hüseyin Demirdal ile birlikte gelmişlerdi. Kitabını bitirmiş, eski yeni yoldaşlarıyla görüşmek için tura çıkmıştı. Sohbetin ana teması TKP'nin likidasyonuydu. Sevgili Refik İzmir'e dönmeye karar vermişti; planları, hayalleri vardı.

Bir hafta kadar sonra ölüm haberi geldi. Sevgili Refik, acelesi varmış, göçeceğini biliyormuş gibi kitabını bitirdikten çok kısa bir süre sonra, daha yapacak o kadar çok şeyi, söylenecek o kadar çok sözü varken bu dünyadan göçüp gitmişti.

Son görevi yapmak üzere gittiğim Amsterdam'daki uğurlama toplantısında yaptığım kısa konuşmada şairin "sevgilim, birgün ölürsem eğer, beni en sevdiğin halimle hatırla" dizelerini okuyarak, Refik'in en sevilen halinin "İzmir çukuru"nda, işçileri komünizme kazanmak için mücadele etmek olduğunun unutulmaması gerektiğini söylemiştim.

20 yıl sonra yine böyle, ama o günden biraz daha geniş düşünüyorum. İnsan, tek boyuta, tek kimliğe indirgenemeyecek bir varlık. Sevgili Refik de öyleydi. Komünistti; yoldaştı; proleterdi; ama aynı zamanda eş, kardeş, baba ve arkadaştı.

Şimdi şunu söylüyorum: Refik'i seven herkes, onu en sevdiği haliyle ansın. Refik yoldaş, sevenlerinin yüreğinde yaşasın...

Haluk Yurtsever
22 Mayıs 2011

ÖNSÖZ

Henüz ilkokul çağımdayken babamların sendikasının genel kurullarına katılırdım izleyici olarak. Her genel kurulda sendika başkanı olan Nâzım amca'ya karşı aynı muhalefet grubu mücadele eder ama kongreleri hep Nâzım Usuloğlu kazanırdı. Oysa benim çocuk aklıma göre bile muhalefet edenler daha bilgili kişilerdi. İlk politik düşüncem, kongreleri neden Nâzım amcanın kazandığı ve neden muhalefet grubunun kazanamadığı üzerine olmuştur.

Çocukça gözlemlerimle sorunun yanıtını bulmuştum: Muhalefet adayları olan amcalar, işçiler tarafından takdir ediliyor ama sevilmiyorlardı. Çünkü muhalefet adayları, işçi lokali yerine memur lokalinde oturuyorlar, iki kongre arasında işçilerin sorunlarıyla ilgilenmiyorlar, işçilerden ayrımlı bir yaşam sürdürüyorlardı. Bu nedenle işçiler, bu küçük burjuva özentili işçiler yerine kendilerinden biri olarak gördükleri Nâzım Usuloğlu'nu tercih ediyorlar ve o dönemin gerçek aydınları olan mühendislerin yönlendirmelerine uyuyorlardı.

1966 yılında tekniker öğrencilerinin eylemleriyle başlayan toplumsal mücadelem "Altıncı Filo'ya ve NATO'ya Hayır" eylemleriyle sürüp, sendikal ve politik mücadelelerle günümüze kadar uzandı.

Ancak 1980'li yılların ikinci yarısında başlayan yeni gelişler her insan gibi benim ruhumda ve bilincimde de fırtınaların esmesine neden oldu. Yıllarca benimsediğimiz kavramlar ve kimi değerler bir bir yerinden oynamaya başladı. Bizi coşturan, mücadele ruhumuzu bileyen marşlarımız ve türkülerimiz bile anlamlarını ve işlevlerini yitirir oldular.

Kapitalizm dünyası yerli yerinde dururken, sosyalizm dünyası değişiyordu. Bilimsel ve teknik devrim, ekonomik ve toplumsal yaşamı derinden etkiliyordu.

Değişimin nedenini, içeriğini, yönünü, gelecek açısından taşıdığı olanak-

ları araştırma ve edinilmiş bilgilerimi gözden geçirme gereği duydum. Bu çalışmamın ürünü olarak bu kitap ortaya çıktı.

Geçmişte yazdığım yazılar parti yayın organlarında yayınlanmıyor, kırpılıyor ya da özü değiştiriliyordu. Yazın alanındaki ilk özgürlüğümün tadını biraz uzunca yazarak çıkardım.

Kitabı yazmamdaki amaçlardan biri de sosyalizmi "yeniden anlama ve anlatmaya çalışmak"tı. İşçi ve emekçiler ile genç kuşaklara yardımcı olmak ve onlara derli toplu bir temel düşünce kitabı sunabilmek için konuya genel kavramların tanımı ile başladım. Bazı bölümlerde ayrıntıları ile işlenen kimi düşünce ve olaylara, tanıtma bölümlerinde de kısaca değindim. Konuların daha kolay kavranması için böylesi bir sakıncayı bile bile göze aldım.

Devrim; değiştirilmesi gerekenin ne olduğunu, neden değiştirilmesi gerektiğini, nasıl değiştirilebileceğini ve değiştirilenin yerine ne konacağını bilince çıkarmış insanların eylemi oluyor. Bu kitap, böylesi bir eylemin temel öznesi olan işçi sınıfımız için yazıldı.

Sosyalizm; insanlar arasında fırsat ve olanak eşitliği yaratan, sosyalizm ideali çerçevesinde bireyin özgürce gelişimini sağlayan, insanın doğal haklarını yasalarla güvence altına alan, toplumun kendi kendini yönettiği, tüm potansiyellerin harekete geçirilmesi ile kalkınmanın ve gelişmenin hızlandırıldığı, maddi ve düşünsel yaratıcılığın ve olumlu her girişimin değerini bulduğu, adaletli, eşitlikçi, iyimserlik ve mutluluk toplumudur.

Siyasi devrim, iktidarı değiştirme eylemi ve sosyalist toplumu kurmanın yolunu açan bir araç oluyor. Sosyalizme, onun yolunu açan devrime ve bu her iki aşamanın yönlendirici aracı olan partiye ilişkin düşüncemizi dar kalıplarda presleyip, kimi biçimlerle mutlaklaştıramayız. Bu konuda tek yol göstericimiz; sosyalizmin temel öğretisi, yaşanmış pratik ve yaşayacağımız pratikten çıkaracağımız sentezler olabilir. Bu nedenle dünya pratiği ve Türkiye'nin somut koşullarından teori üretilmesine özen göstermeye çalıştık.

Türkiye'nin çağı yakalama zorunluluğu var. Çağı yakalamak; birleşik kapitalist devletlerin ve dünya tekellerinin oluşmasıyla yeni bir nitelik kazanmaya başlayan emperyalizme öykünmekle ve onun geçtiği yolda yürüyerek değil, çağın gidiş yönü doğrultusunda ama çağın ötesinde bir hedefi amaçlamakla mümkündür.

Türkiye için böylesi bir perspektif çizmeye çalıştık. Bunu yaparken; tarihsel ve toplumsal özelliklerimizi, ekonomik ve toplumsal yapımızı, oluşmuş düşünce, gelenek ve göreneklerimizi dikkate alıp, bu zemin üzerinde öneriler getirmeye çalıştık. Uygulanan ekonomi politikanın alternatifsizliği iddiasına karşı alternatifler sunduk.

Bu kitapta söylediklerim, konuya ilişkin son sözlerim değil. Bu kitapla konuya giriş yapmış bulunuyorum. İşçi sınıfımızın bir üyesi olarak; insanlığın oluşumu ve gelişimini, çağımızı ve Türkiye'nin sorunlarını nasıl algıladığımı belirtmeye çalıştım. Böylece, mücadelenin öznesi olan işçi sınıfımızın dışında sürüp giden tartışmaya katılmak istedim. Burada belirtilen düşünceler, benim için yeni bir temel oldu. Umarım bu düşünceler, işçiler ve genç okuyucular için de yeni bir tartışma temeli olur.

Amsterdam, 12 Haziran 1991

Giriş Yerine:
TOPLUMSAL SİSTEM ÇÖZÜMLEMESİ

Bu kitabın asıl amacı, Türkiye'nin bugünkü sorunlarını irdelemek ve onların çözümüne ilişkin yaklaşımlar sunmaktır. Bunu yapabilmek için tarih süreci içinde Türkiye gerçeğini de kısaca belirtmemiz gerekiyor. Türkiye'nin ekonomik, politik, toplumsal, kültürel yapısını yani toplumsal sistemin altyapısını, üstyapısını ve diğer yapısal öğelerini incelememiz gerekiyor.

Konuya böyle yaklaştığım ve kitabın işçi ve emekçiler tarafından daha anlaşılır olmasını istediğim için, giriş bölümünde bir toplumsal sistem çözümlemesi yapmayı; toplumsal sistemin yapı ve öğelerini belirtip, sisteme ilişkin kavramları açıklamayı uygun buldum. Böylesi bir genel girişten sonra Türkiye gerçeğini daha kolay irdeleyebileceğimizi sanıyorum.

İnsan, üretim eylemi içinde hayvandan ayrımlanarak insan oldu. Tek tek insanlar, ihtiyaçları olan tüm tüketim mallarını tek başlarına üretemedikleri için, ortaklaşa üretmek zorundaydılar. Bir işbölümü içinde yapılan toplu üretim ile insanlar arasında ilişkiler oluştu. Üretim sırasında, ürünlerin bölüşümü ve tüketimi aşamasında ve toplum yaşamının diğer alanlarında oluşan bu ilişkiler nedeniyle insan, toplumsal bir varlık oldu.

Üretim ve tüketim aşamalarındaki toplumsal ilişkiler, zamanla gelişerek bir ilişkiler ve yapılar bütünü olan toplumsal sistem oluştu. İnsanlığın ilk toplumsal sistemi, İlkel Topluluk oldu. İnsanlık günümüze değin beş toplumsal sistem biçimi tanımış bulunuyor: İlkel Topluluk, Köleci Toplum Sistemi, Feodal Toplum Sistemi, Kapitalist Toplum Sistemi ve Sosyalist Toplum Sistemi.

Günümüzde gelişmiş bir ülkenin toplumsal sistemini ele aldığımızda, çok karmaşık ilişkilerin ve yapıların var olduğunu görürüz. Bunlar, ilk bakışta altından kalkılamayacak kadar karmaşık görünebilir. Oysa tüm toplumsal sistemlerin özünde, gruplandırabileceğimiz belli yapılar ve ilişkiler

vardır. Konuya yöntemsel bir yaklaşım gösterdiğimizde, toplumsal sistemin temel öğelerini ve bunların işlevlerini belirleyebiliriz. Böylece, karmaşık bir yapının nasıl ve nelerden oluştuğunu kavrayabiliriz.

Her toplumsal sistem; altyapı, üstyapı ve diğer yapısal öğelerden oluşmaktadır. Şimdi sırasıyla bu yapı ve ilişkileri incelemeye çalışalım.

1- Toplumsal Altyapı

İnsanın emeğini kullanarak herhangi bir tüketim maddesini üretebilmesi için önce, doğada kendiliğinden var olan nesnelerin olması gerekiyor.

Doğada kendiliğinden var olan nesneler nelerdir?

Hava, su, taş, toprak, orman, kendiliğinden yetişen bitkiler, vahşi hayvanlar, yeraltı ve yerüstü madenleri, yani doğal hammaddelerdir. İşlenerek başka bir biçime dönüştürülen, onlardan yeni maddeler üretilen bu doğal hammaddelere. DOĞA NESNELERİ diyoruz. Başka bir ifade ile doğal kaynaklar deniyor.

En ilkel insanlar bile ot, meyva ve av hayvanı etini hiç işlem yapmadan tüketemiyorlardı. Onları toplamak ya da avlamak için taş, sopa gibi aletler kullanıyorlardı.

Demek ki hammaddeleri tüketime hazır duruma getirebilmek için işlemek gerekiyor. Bunun içinse aletler ve iş ortamı gerekli. Çekiç, tornavida, pense, makineler, cihazlar, günümüzde bilgisayar sistemleri, taşıma ve haberleşme araçları, enerji, atölye, fabrika, depo gibi alet, gereç ve çalışma ortamları olmadan üretim yapılamıyor. Hammaddelerin işlenmesinde kullanılan bu türden alet, gereç ve işliklere ÜRETİM ALETLERİ diyoruz.

DOĞA NESNELERİ ve ÜRETİM ALETLERİ, bu ikisi birlikte ÜRETİM ARAÇLARI'nı oluşturuyor.

Basit bir örnekleme için kiremit üretimini ele alalım. Hammadde olarak toprağımız, fabrika binası, depo, el aletleri ve makineler, pişirme fırını, elektrik enerjisi, telefon, kamyon gibi gerekli olan tüm üretim aletlerimiz var. Bu durumda kiremit üretebilir miyiz? Hayır. Bir şey daha gerekli; insan emeği.

Üretim aletlerini kullanarak hammaddeleri işleyip, onlardan yeni maddeler üreten insan emeğine ve bu emeğin içerdiği bilgiye İŞGÜCÜ diyoruz.

Görüldüğü gibi bir üretim yapabilmek için; 1-Hammaddeler, 2-Üretim aletleri (bu ikisi birden üretim araçlarını oluşturuyor) 3- İşgücü gerekiyor. Herhangi bir toplumsal sistemin maddi temelini oluşturan üretimin bu üç faktörüne ÜRETİCİ GÜÇLER diyoruz.

Tüm maddi değerlerin yaratıcısı, üretici güçlerdir. Üretimde kullanılan

hammaddeler ve üretim aletleri cansız varlıklar olduklarından ancak insan emeği ile işlenebilirler, dönüştürülebilirler. Bu nedenledir ki "Emek En Yüce Değerdir" belgisi ortaya atıldı.

Maddi değerlerin üretimi farklı aşamalarda gerçekleşiyor, İlk üretim aşamasında; madenler çıkarılır, toprak ekime hazırlanır, hammadde niteliğindeki tarım ürünleri (pamuk, tütün vb.) üretilir. Sonraki aşamada ara malları da dediğimiz; kendinden sonraki üretim sürecine hammadde veya üretim aleti olarak giren metaller, makineler, kimyasal maddeler, iplik ve benzerleri üretilir. En son aşamada ise doğrudan tüketilen tüketim maddeleri (gıda maddeleri, giysiler, ev eşyaları vb.) üretilir.

Hizmetler sektöründeki durum da aynıdır. Topluma hizmet sunan devlet daireleri, reklam şirketleri, danışmanlık, temizlik, ticaret vb. gibi kuruluşlarda, hizmetin sunulabilmesi için; işgücü, aletler ve malzemeler (büro, büro aletleri, yardımcı malzemeler vb.) gerekiyor. Ancak hizmet sektöründe sömürünün kaynağı olan artı değer yaratılamıyor.

Üretim, toplumsal bir işbölümü ile yapılıyor. Üretim sürecinde yer alan tek tek insanlar, mesleki ve sosyal guruplar farklı görevler üstlenerek, aralarında iş ilişkileri oluşuyor. Öte yandan üretilen malların dağıtımı, satışı, tüketimi ve kazancın bölüşülmesi aşamalarında da ilişkiler ortaya çıkıyor. Dikkatle bakarsak üretim, satış, tüketim ve kazancın bölüşülmesi sürecinde insanlar, meslek gurupları, sosyal kesimler, sınıflar ve uluslar arasında karşılıklı olarak kurulan, karmaşık bir toplumsal ilişkiler sistemi görüyoruz. İnsanların kimileri üretici, kimileri yönetici, patron, tüccar oluyor. Üretilen maddi değerlerin bölüşümünden elde edilen kazanç biçimi de kâr, ücret, rant (faiz ve kira geliri) olarak ayrımlanıyor. İşte bu maddi temelde kurulu toplumsal ilişkilere ÜRETİM İLİŞKİLERİ diyoruz. Başka bir ifade ile, ekonomik ilişkiler.

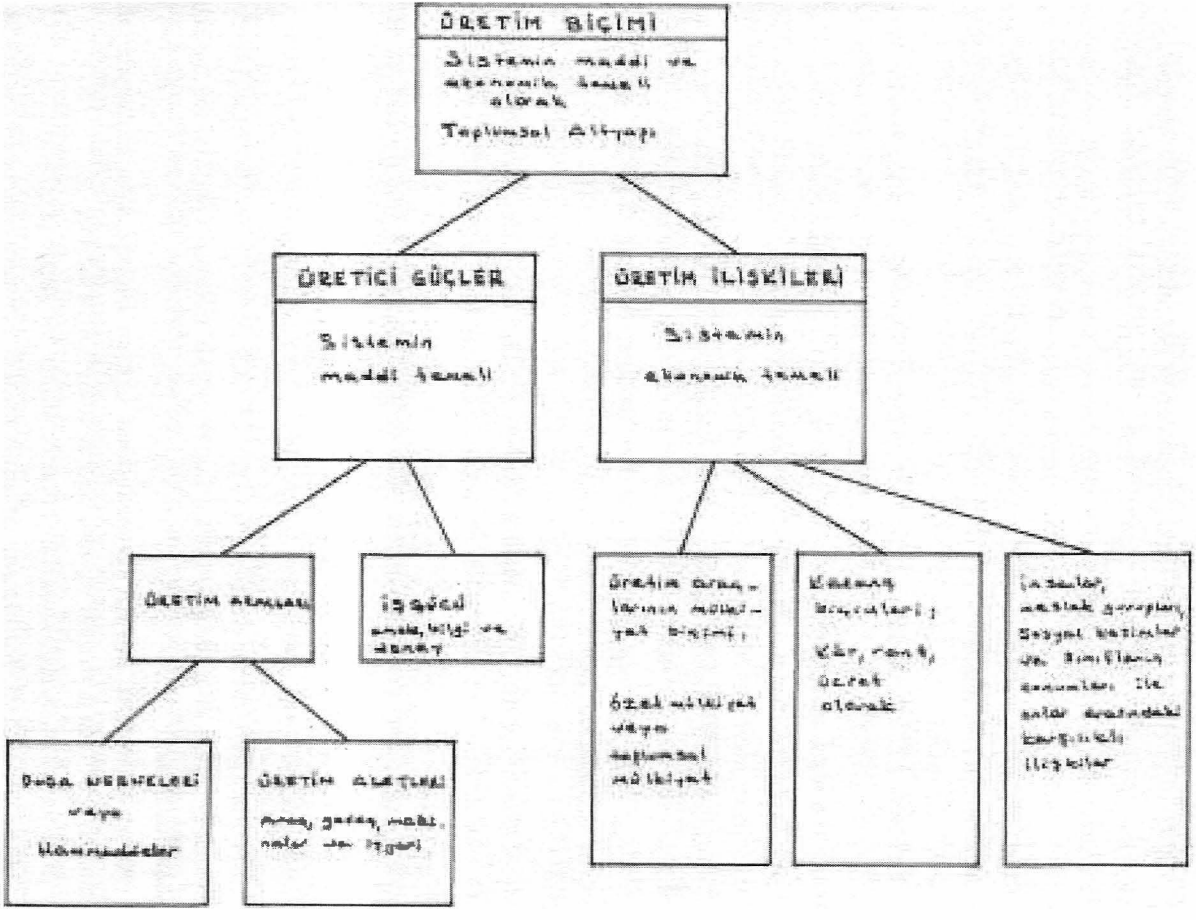
Üretimin gerçekleşmesini sağlayan ÜRETİCİ GÜÇLER ile ÜRETİM İLİŞKİLERİ oluyor. Bu ikisi birlikte bir toplumun ya da ülkenin ÜRETİM BİÇİMİ'ni oluşturuyorlar.

Adına toplumsal altyapı da dediğimiz Üretim Biçimi, aynı zamanda bir toplumsal sistemin maddi ve ekonomik temelini belirtiyor.

Buraya kadar anlatılanlardan çıkarak şimdi bir şema çizebiliriz.

ÜRETİM BİÇİMİ, toplumsal yaşamın maddi yanının dile geliş biçimidir. O, toplumun neler ürettiğini, nasıl ürettiğini, bölüşümün nasıl olduğunu ifade ediyor. Bu nedenle üretim biçimine, toplumsal sistemin maddi ve ekonomik temeli ya da toplumsal altyapı da diyoruz.

ÜRETİCİ GÜÇLER, üretim alanını, insanla doğa arasındaki ilişkileri, üre-

ÜRETİM BİÇİMİ
Sistemin maddi ve ekonomik temeli olarak
Toplumsal Altyapı
ÜRETİCİ GÜÇLER
Sistemin maddi temeli
ÜRETİM İLİŞKİLERİ
Sistemin ekonomik temeli
ÜRETİM ARAÇLARI
İŞGÜCÜ
emek, bilgi ve deney
DOĞA KAYNAKLARI veya ilkmaddeler
ÜRETİM ARAÇLARI
Üretim araçlarının mülkiyet biçimi;
özel mülkiyet veya toplumsal mülkiyet
Ekonomik örgütlenme;
kâr, rant, ücret olarak
Insanlar, meslek grupları, Sosyal katmanlar ve Sınıflarının ekonomik ilişkiler arasındaki karşılıklı ilişkiler

timin içeriğini, üretim biçiminin maddi temelini ve tarihsel gelişmenin maddi yanını oluşturuyor.

Üretim ilişkilerini belirleyen, üretici güçler oluyor. Bilim ve tekniğin gelişerek üretim araçlarının düzeyinin yükselmesi, üretici güç olarak insan emeğinin kalitesinin artması yani insan faktörüne yapılan yatırımlarla emeğin içerdiği bilgi ve deneyin yükseltilmesi, emekçinin beslenme, barınma ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi, daha fazla mal üretimini sağlıyor. Eskisine göre daha fazla üretim yapan emekçiler, bu durumda, bölüşümden daha çok pay almak istiyorlar; yaratılan değerlerin paylaşımı üretici güçlerin yeni düzeyine göre yeniden düzenlenmek zorunda kalıyor. Var olan üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişmesini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilir. Üretim ilişkileri ile üretici güçler karşılıklı olarak uyumlu olduğunda maddi gelişmenin önü de açılmış oluyor. Eğer, üretici güçlerin gelişkinliğine ve verimliliğine uygun olmayan bir bölüşüm oluyorsa, mevcut mülkiyet biçimi ile üretici güçlerin düzeyi çelişiyorsa toplumsal bir çatışma baş gösteriyor. Çelişkinin derinleşmesi, üretici güçlerin gelişmesini, dolayısıyla da ülkenin kalkınmasını sekteye uğratır.

ÜRETİM İLİŞKİLERİ, insanla insan arasındaki ilişkileri, toplumsal düzeyde ise meslek grupları, sosyal katmanlar ve sınıflar arasındaki ilişkileri kapsıyor. Bir toplumdaki üretim biçimini belirleyen o toplumda var olan üretim ilişkileridir. Toplumun ekonomik temeli olan üretim ilişkileri, aynı zamanda maddi toplumsal ilişkilerdir. Ruhsal, düşünsel, estetik alana ilişkin maddi olmayan toplumsal ilişkiler ise toplumdaki maddi üretim ilişkilerinden türüyorlar, üretim ilişkilerine göre biçimleniyorlar.

Biraz önce, üretim ilişkileri, kendisinin belirleyicisi olan üretim güçlerinin düzeyine uygun olmalıdır dedik. Ancak her zaman uygunluk olmuyor. Üretim ilişkilerinin temelinde yatan, üretim araçlarının mülkiyet biçimidir. İlişkiler, mülkiyetin durumuna göre ortaya çıkıyor. Mülkiyet sosyalist sistemde olduğu gibi toplumsalsa, bölüşüm de ona uygun olarak daha adaletli oluyor. Söz konusu olan özel mülkiyet ise, adaletsiz ve eşitsiz bir bölüşüm gerçekleşiyor. Bu nedenle sınıflı toplumlarda, yaşam biçimi açısından sınıflar arasında uçurumlar oluşuyor, üstyapı alanında sert sınıf mücadeleleri ortaya çıkıyor.

Örneğin Türkiye'de, ikiyüz kadar aileden oluşan holdingci zenginler, ülkede yaratılan ulusal gelirin yarıdan fazlasına el koyuyorlar. Nüfusun emekçi çoğunluğuna ulusal gelirin yarısı bile kalmıyor. Demek ki üretim ile bölüşüm arasında derin bir çelişki var. Halkın isyanı buradan geliyor.

Türkiye'nin üretim biçimi, orta gelişmişlik düzeyinde, emperyalist ülke-

lere bağımlılık ilişkileri içinde, kapitalist üretim biçimidir. Türkiye sınıflı bir toplum yapısına sahip. Üretici güçlerin durumu gelişmiş ülkelerin üretici güçlerine göre düşük düzeyde. İşçilerin mesleki ve teknik eğitimi, kullanılan araç ve gereçlerin teknik düzeyi çağın gereklerine uygun değil. Burjuva sınıf, mevcut üretim ilişkileri sayesinde büyük kârlar elde ettiği halde ülkeyi kalkındırmıyor. Döviz dengesi tutturulamayıp dış ticaret açıkları kapatılamıyor. Bu nedenle üstyapı alanında sert bir sınıf savaşımı sürüp gidiyor, her on yılda bir askeri darbe yapılarak hem sınıf savaşı bastırılmak isteniyor ve hem de üretim ilişkileri burjuvazinin çıkarına yeniden yeniden düzenleniyor, üstyapı kurumları yeniden yapılandırılıyor.

Görüldüğü gibi üstyapıyı belirleyen, o ülkenin ekonomik temeli dediğimiz üretim ilişkileri oluyor. Ancak üretim ilişkileri tarafından belirlenen üstyapı, bir defa belirlendi mi de, egemenliği ele geçirip, üretim ve bölüşüm alanlarını denetimi altına alarak yönlendiriyor, yönetiyor.

2- Üstyapı

Üsytapı nedir?

En basit tanımıyla, bir ülkedeki toplumsal altyapı dediğimiz maddi ve ekonomik yapıların ve ilişkilerin dışında kalan yapı, kurum ve ilişkilerdir.

Üstyapının en temel ve en önemli kurumu devlettir. İdeoloji üreten kurumlar, politik partiler, hukuk kurumları, dinsel kurumlar, toplum yaşamının sanat, ahlâk, toplumsal psikoloji alanı, devletler arası ilişkiler, devletin kendi kurumları arasındaki ilişkileri; sosyal guruplar ve sınıflar arasındaki politik ilişkiler; tüm bu ilişkiler, yapılar ve kurumlar üstyapıyı oluşturuyor.

Başka bir ifade ile üstyapı; ideoloji, teori, politika, düşünce, hukuk, inanç, estetik, toplumsal psikolojik ilişkiler ve bunlara ilişkin kurumlar bütünüdür.

Üretim ilişkileri tarafından belirlenen ve onunla organik olarak bağlı olan üstyapı, ekonomiyi yönlendirir.

Türkiye örneğine baktığımızda karma bir ekonominin var olduğunu görüyoruz. Küçük mülkiyet, özel mülkiyet, kooperatif mülkiyeti ve devlet mülkiyetinden oluşan Türkiye karma ekonomisi kapitalist karakterlidir. Ekonomide güçlü olan devlet ve büyük özel mülkiyettir. Toplumsal bir mülkiyet olan devlet sektörü burjuva sınıfın ve kapitalist ilişkilerin gelişmesi için bir araç olarak kullanıldığından kapitalist karakterlidir. Bu nedenle üretim ilişkileri ve üretim biçimi kapitalist olan Türkiye'de, egemen sınıf olan burjuvazi, başta devlet olmak üzere tüm üstyapı alanını kendi denetimi altına alıyor. Böylece de üstyapı unsurları burjuvazinin çıkarına bir işlev gö-

rüyorlar. Ekonomik ve politik çark kapitalist üretim ilişkileri, kapitalist üretim biçimi ve bunların belirlediği üstyapı kurumları ile dönüyor.

Şimdi kısaca, üstyapı alanını, üstyapıda yer alan kurum ve ilişkileri tek tek gözden geçirelim.

DEVLET, en belirgin biçimiyle Mezapotamya'da Sümer ve Babil toplumlarında ortaya çıktı. Üretim araçlarının özel mülkiyeti ve ona bağlı olarak sınıfların ortaya çıkması ile oluşan köleci toplum sisteminde, köle sahipleri ve köleler olarak iki temel sınıf ortaya çıktı. Kölelerin sömürüsüne dayalı sistemin egemen sınıfı olan köle sahipleri, sömürünün sürekliliğini sağlamak ve köleler üzerinde kendi iradelerini egemen kılabilmek için; krala bağlı bir askeri güç, hazine, vergi toplayıcıları ve başkaca bürokratik görevliler oluşturarak devletin temellerini attılar. Yine bu dönemde Babil Kralı Hammurabi tarafından tarihin ilk yasaları yapıldı. Köle sahiplerinin hak ve çıkarlarını savunan bu yasalar, kölelerin ödevlerini ve itaatkar olmalarını belirtiyordu.

Tarihsel süreç içinde yeni kurumlar eklenerek geliştirilen devlet, üstyapının en temel ve en kilit kurumudur. Günümüz devletleri başlıca üç organdan oluşuyor: Yasama organı (parlamento), yürütme organı (hükümet), yargı organları (mahkemeler).

Parlamento; anayasanın, yasaların ve yasal düzenlemelerin yapıldığı, ülke yönetimine ilişkin genel politikaların saptandığı bir kurum olarak devletin önemli bir organı. Parlamento aynı zamanda bir ülkede demokrasinin var olup olmadığının en asgari göstergesidir. O olmadan, demokrasinin varlığı yokluğu bile tartışılamaz.

Sınıflı toplumlarda egemen olan sınıf, parlamentoda da egemenliği ele geçiriyor. Seçim sistemine konan barajlar, adaylık için ödenen harçlar, seçim dönemi propaganda maliyetlerinin yükseltilmesi, egemen sınıfın kendi partisini parasal olarak desteklemesi, devlet propaganda araçlarının burjuva partilerine hizmet sunması, emekçi partilerinin yasaklanması ve en önemlisi; egemen sınıfın elinde bulundurduğu tüm üstyapı kurumları aracılığıyla topluma kendi ideoloji ve politikasını bombardıman etmesi ve benzeri nedenlerle parlamento üyelerinin ezici çoğunluğu egemen sınıfın temsilcileri arasından seçiliyor. Yakın tarihlere kadar kimi kapitalist ülkelerde kadınların, kimilerinde de egemen sınıf dışındaki halk çoğunluğunun seçme ve seçilme hakkı bile yoktu.

Günümüz emekçileri açısından parlamenter mücadele önemli, ancak köklü değişiklikler için tek başına yeterli değil. Çünkü parlamento, üstyapıda ifadesini bulan bunca egemenlik aracından sadece bir tanesi. 1973 Yı-

lı seçimlerinde parlamento çoğunluğunu elde eden Salvador Allende yönetimindeki Şili Sosyalist Partisi ülkede hükümet kurduğu halde tam iktidar olamadığı için Şili burjuvazisi ve Amerikan emperyalizmi tarafından kolayca devrilip lideri bile katledildi. Öte yandan son on yıllarda yeni bir politik olgu gözlemlenmeye başlandı. Özellikle sık sık askeri darbelerin yapıldığı Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri gibi orta düzey kapitalist ülkeler kuşağında, siyasi yönetimin merkezi kaydırılarak parlamentonun işlevi azaltılıyor. Önreğin Türkiye'de, parlamentoda yasalaştırılmamış yüzlerce kararname ile yürütmenin işi kolaylaştırılıyor. Milli Güvenlik Kurulu kararları parlamento denetiminden geçmeden uygulamaya konuyor. Ülke yönetiminin parlamentonun denetimindeki hükümet eliyle olması gerekirken, yönetimin merkezi kaydırılarak, devletin güvenlik güçleri ve hükümet çizgisine oturtuluyor. Sözde sivil görünümlü ama özünde asker polis bürokrat üçgenli bir yönetim hüküm sürüyor. Böylece kamuoyu ve demokrasi güçlerinin tepkisine neden olan askeri yönetim yerine, sivil görünümlü bir oligarşik yönetim kurulmuş oluyor. Böylesi bir durumda parlamento gerçek işlevini yerine getiremiyor. Gelecekte güçlü parlamentolar kurulsa bile kökleşmiş olan asker-polis-bürokrat üçgenli yönetimi çözmesi oldukça zor olacaktır.

Hükümet, devletin yürütme organı olarak, egemen sınıfın politikalarının pratik alandaki uygulayıcısıdır.

Hükümetin başlıca iki temel görevi bulunuyor. Birincisi, egemen sınıf adına ülkede istikrarı sağlayan bir politik yönetim uygulamak. İkincisi, egemen sınıfın çıkarma bir ekonomi politikayı yürütmektir.

Hükümet bu görevlerini yerine getirirken; ordu, polis ve sivil devlet memurlarının maaşlarını ödemek, devlet kurum ve kuruluşlarının giderlerini karşılamak, yeni yatırım fonları ayırmak, en azından eğitim ve sağlık gibi temel hizmet giderlerini karşılamak zorunda. Bunun için her yıl bir bütçe hazırlanıyor. Hükümet tarafından hazırlanıp parlamentonun onayı ile yürürlüğe giren bütçe, devletin o yılki tahmini giderleri ile tahmini gelirlerini içeriyor. Giderler içinde ihracatı teşvik primi, vergi iadesi, yatırımlar için müteahhit ödemeleri ve benzeri gibi burjuvaziye ayrılmış fonlar, askeri harcamalar önemli yekûn tutuyor. Bütçe gelirlerinin tamamına yakınını kazanç vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi, arsa ve emlak vergileri ile kimi tüketim mallarının satışından alınan dolaylı vergiler oluşturuyor. Vergi gelirlerinin ezici çoğunluğu, başta ücretli çalışan işçi ve memurlar olmak üzere emekçi halktan toplanıyor. Bütçe bu yapısı ile aynı zamanda ulusal gelirin yeniden paylaşım aracı oluyor. Üretim sürecinde sermaye sahipleri ile çalı-

şanlar arasında paylaşılmış olan yaratılmış değerler, bütçe düzenlemesi ile yeniden paylaşılıyor. Bu yeniden paylaşımda, artı değer yaratmayan hizmet kesimi giderleri karşılanırken burjuvaziye de önemli paylar veriliyor. Böylece bütçe düzenlemesi ile artı değer yaratan çalışanların kazancından bir pay daha alınmış oluyor.

Devletin yargı organları, belirlenmiş olan hukuksal yasaların pratikteki uygulayıcısı, gözeticisi ve denetleyicisi işlevlerini yerine getirmektedir.

Üstyapının hukuk alanı, egemen sınıfın sahip olmak istediği üretim ilişkilerini saptar ve dile getirir. İnsanlar arasındaki ilişkileri zorlama niteliği taşıyan yasalar ve statülerle düzenler.

İlkel topluluk döneminde hukuk diye bir şey yoktu. İnsanların davranışları ve ilişkileri, topluluğun bütün üyelerinin çıkarlarını dile getiren törelerle düzenleniyordu. Gelenek, eğitim ve kabile şeflerinin otoritesi, bu törelere uyulmasını sağlıyordu. Eşitlikçi yönetim ve ilkel doğal hukuk geçerliydi. Sınıflı toplumda, eşitlikçi ilkel demokrasi yerine, zorlayıcı bir organ olarak devlet, törelerin yerine de kurallar sistemi olarak hukuk geldi.

Özel mülkiyet ve sınıflı toplumla ortaya çıkan hukukun görevi, özel mülkiyet ilişkilerini saptamak ve bu mülkiyete yönelen her hangi bir saldırıyı devletin yasalarını bozma olarak nitelemektir. Hukuk, başka bir ifade ile, egemen sınıfın kendi iradesini yasa olarak kutsallaştırmasından başka bir şey değildir.

Devletin iradesi; egemen sınıfın egemenliği, toplumun değişen gereksinimleri, üretici güçlerin gelişimi ve değişim ilişkileri tarafından belirlenmektedir. Hukuk ise, devletin oluşan bu iradesini dile getirmektedir. Bu nedenle insanlar arasındaki ilişkileri ve davranışları bağlayıcı bir kurallar sistemi biçimine sokmaktadır.

Atatürk, "Adalet Mülkün Temelidir" derken, Türkiye Cumhuriyeti hukuk sisteminin içeriğini belirtiyordu. Yani mülkiyeti koruyan bir hukukun gerekliliğini vurguluyordu. Mülkiyet özel kapitalist mülkiyet olunca, hukuk da onun çıkarlarını yasalar aracılığıyla koruyacaktı.

Egemen sınıfın iradesini temsil eden yasalar, parlamento tarafından yapılıp devletin yargı organları ile gözetiliyor. Anayasa mahkemesi, yargıtay, danıştay, askeri ve sivil mahkemeler, savcılık gibi yargı organ ve kurumları; var olan ekonomik ve toplumsal düzeni bozmaya, devleti değiştirmeye ya da yıkmaya yönelik eylemlerde bulunanları, belirlenmiş olan yasalar çerçevesinde yargılayarak cezalandırıyorlar. Hükümet, kurulu düzeni iyi yürütmekle görevliyken, yargı organları düzenin kurallarına uymayanları cezalandırmakla görevli bulunuyorlar.

Demek ki sınıflı toplumlarda devlet, ekonomiye egemen sınıfın işlerini yürüten bir komite; bu sınıfın egemenliğini sürdürüp pekiştirmesine, toplumu yönlendirip yönetmesine yardımcı olan bir örgüttür.

Devletin başlıca dış görevi, ülke topraklarının dış saldırılara karşı korunması ve ülkeler arasında çok yönlü diplomatik ilişkiler kurarak ülke çıkarlarının korunmasıdır. Başlıca iç görevi ise; iç güvenliğin sağlanması, kurulu düzenin korunmasıdır. Bunun için, egemen sınıfın çıkarları ile bağlı olan kurulu düzene karşı direnenlerin direncini kırmak, eylemlerini dağıtmak, eylem alanlarını sınırlamak, eylemcileri cezalandırmak devletin başlıca iç işlevleridir. Devlet bu işlevini polis, gizli servis, yasalar, mahkemeler, hapishaneler gibi zor araçlarını kullanarak gerçekleştiriyor. İç güvenliğin sağlanması, normal dönemlerde zor kullanımını örtülü (kamufle edilmiş) olarak gösterebilirken, askeri yönetim dönemlerinde zor kullanımı tüm açıklığıyla ortaya çıkıyor.

Görüldüğü gibi devlet. üstyapının en önemli kurumu oluyor. Tarihte birçok devlet biçimleri görüldü. Köleci despotik devlet, Atina demokrasisi, feodal devlet, monarşi, mutlakiyet, burjuva demokrasisi, mali sermayenin oligarşik diktatörlüğü olan faşist devlet, proletarya diktatörlüğü, halk demokrasileri, sosyalist demokrasi, tüm bunlar bir yönetim aparatı olan devletin biçimleri.

Devletin karakteri ve biçimini belirleyen, üretim araçlarının mülkiyet biçimidir. Bir ülkenin toplumsal sistemi, yapıları ve kurumları ne denli karmaşık olursa olsun, eğer onu çözümlemek istiyorsak, önce üretim araçlarının mülkiyet biçimine bakmalıyız. Çünkü üretim ilişkilerini ve üretim biçimini belirleyen, dolayısıyla da devlet biçimini ve diğer üstyapı kurumlarının niteliğini belirleyen üretim araçlarının mülkiyet biçimidir. Üretim araçlarının özel mülkiyetinin egemen olduğu kapitalist toplumlarda devletin burjuva demokrasisi biçimini görüyoruz. Mali sermayenin diktatörlük kurduğu ülkelerde faşist devlet biçimi ortaya çıkıyor. Üretim araçları mülkiyetinin toplumsallaştırıldığı ve bu mülkiyet biçiminin korunması gerektiği yerde proletarya diktatörlüğü görülüyor. Toplumsal mülkiyet biçiminin toplum tarafından bilinçle benimsendiği ve korunduğu dönemde ise sosyalist demokrasi biçiminde bir devlet oluşuyor.

Demek ki bir toplumsal sistemin sahip olduğu karmaşık ilişkiler, yapı ve kurumların belirleyicisi ve hareket noktası üretim araçlarının mülkiyet biçimi oluyor. Bu nedenle kapitalist toplumdan sosyalist toplum sistemine geçebilmek için başlıca üretim araçlarının mülkiyetini toplumsallaştırmakla işe başlanıyor.

Bir üstyapı kurumu olarak devletin önemini kısaca belirtmeye çalıştık. Ancak toplumsal altyapıyı yönlendiren başkaca önemli üstyapı kurumları ve öğeleri de var.

İDEOLOJİ, bir sınıfın dünya görüşü olup, sınıfsal bir karakter taşır. İdeoloji, ait olduğu sınıfın özlemlerini, beklentilerini ve çıkarlarını yansıtır. Sınıflı toplumlarda, üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran egemen sınıfın ideolojisi, diğer sınıfların ideolojisine göre egemen durumdadır.

İdeoloji, başka bir tanımla bir dünya görüşü olarak; ekonomi, politika, hukuk, felsefe, din, ahlâk, sanat vb. alanlarda bir görüşler bütünüdür. Örneğin burjuva ideolojisini benimsemiş olan bir kişi her hangi bir olayı, olguyu, konuyu değerlendirirken, ona, sahip olduğu ideolojik gözlük ile bakar. Konuyu kendi çıkarları ile ölçümler. Çünkü ideolojisi, yaşamın her alanına ilişkin çıkarlarının yoğunlaşmış olarak ifadesidir.

Küçük bir atölyesi olan zanaatkarın bir süre sonra zenginleşerek fabrikatör olduğunu düşünelim. Burjuva sınıfının yeni üyesi olan bu kişinin, burjuva ideolojisini benimseyip kavraması çok kolaydır. Egemen ideoloji ile çıkarları bütünleşen o kişinin dünya görüşü de o doğrultuda bütünleşecektir.

Ama bir işçiyi, emekçiyi ele aldığımızda durum başkalaşıyor. Burjuvazinin ahlâk anlayışı ile, hukukun burjuvazi yararına taraflılığıyla, zengini daha çok zengin eden ekonomi politika ile, emekçinin çıkarları uyuşmaz, çatışır. Emekçi kendiliğinden bilinçle bunun farkındadır. Ancak izlediği radyo, televizyon ve gazeteler, burjuva siyasi partileri, okulda öğrendikleri ile yönlendirilmiş olan düşünceleri, farkında olmadan burjuva ideolojisi doğrultusundadır. Devlete ve diğer üstyapı alanlarına egemen olan burjuva sınıfı, bu araçlar aracılığıyla toplumu kendi ideolojisi ile yönlendiriyor. Bu durumda, yönlendirme ile benimsemiş olduğu dünya görüşü ile çıkarları çatışan emekçinin kafası karışıyor. Bu kez kötünün iyisi olan burjuva siyasi partilerini desteklemeye başlıyor. Oysa bu açmazdan kurtulmanın tek yolu, işçi ve emekçilerin bilinçlenerek kendi sınıfının çıkarlarını yansıtan kendi ideolojisini benimsemesidir. Ama burjuvazi uydurulmuş gerekçelerle buna izin vermiyor. İşçi sınıfının düşüncesini ve örgütlenmesini yasalarla yasaklıyor. Baskı altına alıyor.

İdeoloji, yetkinleşmiş aydınlar, siyasi partiler, politik kurumlar, üniversitelerin özel bölümleri ve günümüzde özel enstitüler tarafından üretiliyor. Gelişmiş kapitalist ülkelerde ve sosyalist ülkelerde üniversitelere, devlete, gizli servislere bağlı özel enstitüler var. Buralarda geliştirilen ideoloji, teori ve politikalar günlük pratikte kullanılıyor. Türkiye de içinde olmak üzere orta ge-

lişmiş kapitalist ülkelere dayatılan "Serbest Pazar Ekonomisi", Amerika'da "Şikago Oğlanları" (yani bu işin teknokratlarını) yetiştiren kurum tarafından üretildi. 12 Eylül yönetiminin temel dayanağı olan "Türk-İslam Sentezi" isimli görüş, bir burjuva kurumu olan Aydınlar Ocağı tarafından üretildi.

Demek ki ideoloji, bir sınıfın, yaşamın her alanına ilişkin çıkarlarını yoğunlaşmış olarak ifade eden bir dünya görüşüdür. Bu dünya görüşü ekonomi, politika, hukuk, felsefe, din, ahlâk, sanat gibi alanlarda ve toplumsal bilinç biçimlerinde kendini ifade etmektedir. Üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran ve bu nedenle de devlete ve diğer üstyapı kurum ve alanlarına egemen olan sınıfın ideolojisi de o ülkede egemendir. Çünkü egemen sınıf, tüm egemenlik araçları yoluyla topluma zorla ya da demokratik yollarla kendi dünya görüşünü sunabilmekte ve diğer dünya görüşlerini yasaklamakta veya baskı altına alabilmektedir. Öte yandan burjuvazi, sosyalistlerin arasındaki ideolojik ayrılıkları körükleyerek, işçi sınıfının ideolojisini küçük burjuva ideolojilerle sulandırarak emekçilerin düşüncesini, birlik ve beraberliğini bölmekte, onlarca sosyalist örgüte bölünmüş olarak işçi sınıfı mücadelesini zayıflatmaktadır.

POLİTİKA, ideoloji ve teorilerin pratiğe yansıtılması alanıdır.

Politika, toplumun sınıflara bölünmesi ile tarih sahnesine çıktı. İlk sınıflı toplum olan Köleci Toplum döneminde, köle sahiplerinin; iradelerini kölelere kabul ettirebilmesi ve sömürünün sürekliliğinin sağlanmasının bir aracı olarak ortaya çıkan politika, giderek politik partiler biçiminde kurumlaştı.

Egemen sınıfın ekonomik özlemlerinin yoğunlaştırılmış olarak ifadesi olan politika, üstyapı kurumları yoluyla pratiğe dönüşüyor. Ekonominin en yoğun dile gelişi olarak politika, ekonomik sorunları çözmek için zorunlu bir araç oluyor. Bu nedenle ekonomiye oranla öncelik taşımaktadır. Kendisini belirleyen ekonomik yapı olduğu halde bir defa belirlendikten sonra da ekonomik değişiklikler yapabilmek için önce siyasi iktidarı ele geçirmek zorunluluğu ortaya çıkıyor.

Toplumsal yaşamın politik alanına baktığımızda, sınıfların politik temsilcisi olan siyasi partilerin sürekli bir iktidar mücadelesi verdiklerini görüyoruz. Çünkü başka türlü sınıfların ekonomik çıkarlarını gerçekleştirmek mümkün olmuyor. Sömürüden, baskı ve ezgiden kurtulmak isteyen işçi sınıfının bu özlemleri, siyasi iktidarı ele geçirmeden gerçekleşemez. İktidar mücadelesi ise politik partiler yoluyla yapılıyor. Bu durumu iyi bilen Türkiye burjuvazisi de kendisi sosyal demokrasiden dinci ve ırkçı partilere kadar renk renk ve boy boy siyasi partilere sahipken, işçi ve emekçilerin partile-

rini hep yasaklı tutuyor. Ya da şartlı izin veriyor. Açıkçası, Türkiye burjuvazisi, Cumhuriyet tarihi boyunca politika minderinde yalnız başına güreş tutuyor.

Geçmişte bir Türk politikacısı "hükümet olduk ama iktidar olamadık" diye yakmıyordu. Yakınması doğruydu. Çünkü hükümet, devletin yalnızca bir organı. İktidar olmak için devletin tüm organlarına ve diğer üstyapı kurum ve alanlarına da egemen olmak gerekiyor. Çünkü politika, salt kendi kurumları olan politik partiler yoluyla yapılmıyor, üstyapının ve toplumsal yaşamın tüm alanlarında politik faaliyet yürütülüyor. Politika, dinsel inançların içine sızıyor, eğitimi yönlendiriyor, psikolojimizi, ahlâkımızı etkiliyor, sanata yön veriyor, yasaları belirliyor. Sonuç olarak toplumsal yaşamın her alanı politik faaliyetin de alanıdır.

Politika, ekonomik çıkarların yoğunlaştırılmış bir ifadesi, sınıfsal ideoloji ve teorilerin pratiğe dönüştürülmesi aracı olarak, üstyapının önemli bir alanını oluşturmaktadır.

TOPLUMSAL PSİKOLOJİ, kitlelerin bilincinde varlığın dolaysız bir yansıması, toplumun günlük, sıradan duygu ve düşünceleridir.

Bireysel psikoloji, sınıf psikolojisi ve toplumsal psikoloji üç ayrı psikolojik kategoridir.

Her birey, içinde yaşadığı aile, okul, köy ve mahalle gibi temel toplumsal çevreler yoluyla ve günümüzde kitle iletişim araçları etkisi altında belli bir düşünce ve davranış normu yani bir kişilik ediniyor. Bireyin yetişme çağında edindiği kişilik kendisi ile sıkı sıkıya bütünleşiyor. Edinilmiş olan bu kişiliği, yetişkin çağında değiştirmek oldukça zordur. Büyük gayret gerektirir. Birey işte bu kişiliği yoluyla, toplumla karşılıklı olarak ilişkilere giriyor.

Her insan çalışmak zorunda olduğundan, yaptığı işe ve üretim araçlarının karşısındaki konumuna göre (işçi, memur, esnaf, patron, aydın vb. bir mesleğin, bir sosyal kesimin veya bir sınıfın üyesi oluyor. Kişi, çalıştığı ortam ve bu ortamdaki konumundan çıkarak da belli bir düşünce ve davranış normu ediniyor. Burada edindikleri, kişiliğinin ötesinde ama onunla uyumlu bir sınıf psikolojisidir. Örneğin, sürekli kazanmak ile kaybetmek çizgisinde bir yaşam süren küçük burjuva esnafın psikolojisi de işine uygun olarak; kaypak, tedirgin, küçük çıkarlara hemen yönelebilen bir içeriğe sahiptir. Kökenli bir işçinin psikolojisi farklıdır. O, çalışarak zengin olunamayacağını bilir. Beklentisi insanca bir yaşam, ailesinin güvencesi ve huzurlu bir emekliliktir. Bunları elde etmek için de diğer işçilerle birlikte davranmak gerektiğini bilir. Çünkü birlikte üretim yaparak, birlikte çalışarak onda, kolektif bir davranış ruhu oluşmuştur.

Demek ki insan, içinde yaşadığı ve yetiştiği ortamda bir kişilik yani bireysel psikoloji, çalıştığı ortamda da bir sınıf psikolojisi ediniyor.

Bireysel ve sınıfsal psikolojiden farklı olarak toplumsal psikoloji, bir ülkede yaşayan toplumun bütününün psikolojisidir. Toplumdaki düşünceler, duygular, ihtiyaçlar, ruh halleri, hayaller, töreler, anlayışlar vb.nin bir bütünü olarak kitlelerin kendiliğinden bilinci, yani henüz teorik düşüncelerle donanmamış bilinçtir.

Bir ülkedeki insanların bütününün benzer duygu ve davranışlarını yansıtan toplumsal psikoloji, içinde yaşadığımız toplumdan algıladıklarımızla oluşuyor. Toplum bir bütün olarak; telkin, taklit, sempati, antipati, kitle histerisi ve benzeri yollarla ortak bir ruh hali, davranış ediniyor. Ancak bu belli araçlar yoluyla yapılıyor.

Toplumun psikolojisi; propaganda araçları, yasalar, uygulamalar, kutlamalar, yakınmalar yoluyla yönlendiriliyor. Üstyapıdaki toplumu yönlendirme araçlarına sahip olan egemen sınıf böylece, uzun bir tarihsel süreçte oluşmuş olan toplumsal psikolojiye etkilerde bulunuyor. Bu nedenle bir toplumun psikolojisi, o topluma egemen olan sınıfın sınıf psikolojisinin izlerini taşır.

Demek ki, toplumsal psikoloji de kitleleri yönlendirme aracı olarak işlev görmektedir. Toplumsal psikoloji, işte bu işlevi nedeniyle bir üstyapı unsuru, bir üstyapı alanı olmaktadır.

DİN, ilk insanların doğaya karşı güçsüz oldukları dönemlerde ortaya çıktı. Yırtıcı hayvanlara, su baskını, yangın, yıldırım, kuraklık ve benzeri gibi doğal afetlere karşı koyamayan ilk insanlar, bu tür afetlerin kendilerine daha az zarar vermesi istemiyle onlara karşı dualar okuyup kurbanlar sunarak törenler düzenlemeye başladılar. Böylece baş edemedikleri güçlere karşı tapınma inancı, dinsel inanç doğdu. Toplumsal bilincin bir biçimi olarak din, M.Ö. 12.000-40.000 yılları arasında ortaya çıkıp, süreç içinde değişikliklere uğradı, tapınılan güçler değişti, dünya dinleri ortaya çıktı.

Gerçekliğin insan zihninde fantastik bir yansısı olarak din, öteki dünyanın değil bu dünyanın bir ürünüdür. Din, Tanrı adına ileri sürülen ve bundan ötürü kutsal olarak görülen kurallar ve buyruklar aracılığıyla insanların toplumdaki davranış ve etkinliklerini düzenliyor, yönlendiriyor. Dinin bu işlevinden yararlanan egemen sınıflar, onu, kendi egemenliklerinin devamı için bir araç olarak kullanmak istiyorlar.

Bilim ile din, bilimsel düşünce ile dinsel düşünce her zaman birbirinin karşıtıdır. Bilim, dünyayı kendi yasaları ile açıklarken din, hiçbir bilimsel temeli ve içeriği olmayan Tanrı sözleriyle açıklamaya çalışıyor. Dinin başlıca

iki temel özelliği var: Birincisi, dünyayı Tanrı ve Peygamber sözleri ile açıklayan dinsel düşünceye göre Tanrı ve Peygamber kutsal sayıldığından, onların geçmişte söyledikleri sözler de değiştirilemiyor. Bu nedenle din gelişmeye kapalı, tutucu kalıyor. İkincisi, dinsel düşünce insanlara; kadere inancı, yoksulluğu Tanrı vergisi saymayı, bu dünyadaki hakkını arama yerine öteki dünyayı kazanmayı, hayal edilen mistik güce tapınmayı emrediyor. Böylece, insanlar hayal edilen mistik güce tapınırken gerçekte maddi yaşamda var olan egemen sınıfın gücüne de tapınmış oluyorlar. Çünkü egemen sınıf tarafından yaratılmış olan sorunlar Tanrı vergisi olarak kabulleniliyor.

Dinin iki özelliği olan dinsel buyruklara boyun eğme ve tutuculuk aynı zamanda egemen sınıfın düzenine, buyruklarına boyun eğme ve kurulu olan düzeni tutma anlamına de geliyor. Güce tapınmak, kurallara boyun eğmek ve tutuculuk... Egemen sınıf, dinin en çok bu özelliklerini seviyor. İnsanların dini inançlarını, kendi kurulu düzenini tutmak için, kendi yasalarına boyun eğdirmek için kullanıyor. Ekonomik ve siyasi gücünü karmaşık yapılar içinde gizleyerek, tapınılan hayali bir güç biçimine sokmaya çalışıyor. İnsanların temiz duygularının bir ürünü olan dinsel düşünce böylece, egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eden önemli bir üstyapı kurumu haline geliyor. Çünkü o da toplumu yönlendirmenin bir aracı olarak işlev görüyor.

Toplumun düşünce ve davranışlarını etkileyen din, bu özelliğiyle bir üstyapı kurumudur. Bu nedenle de egemen sınıf tarafından, onun kendi iradesi ve çıkarlarını topluma kabul ettirmenin bir aracı olarak kullanılabilmektedir. Dini, egemen sınıfın çıkarlarına hizmet etmekten kurtarmanın tek yolu, onu politikadan arındırmak, birey ile Tanrı arasında bir ruhsal iletişim işleviyle yüklemektir. Bu ise en başta, din ve devlet işlerini birbirinden ayıran laik bir sistemi gerektirmektedir.

AHLÂK; insanlar arasındaki ilişkileri iyilik ve kötülük, adalet ve adaletsizlik, namus ve namussuzluk, terbiye ve terbiyesizlik gibi kategoriler içinde yansıtan; insan, sınıf ve toplum bütününün gereksinimlerini ahlâk idealleri, ilkeleri, kuralları ve davranış normları biçiminde saptayan belli bir toplumsal bilinç biçimidir. Kişinin ahlâkında ifadesini bulan gereksinimler, kişide; öteki insanlara, aileye, kendi sınıfına, çevreye, devlete, Ülkeye karşı ödevler ve davranış normları olarak beliriyor. Bu ödevler ve davranış normları; alışkanlıkların, törelerin, eğitimin, toplumsal geleneklerin özümsenmesi sonucunda insanın içsel inancı haline geliyorlar. Kişinin vicdanı, kişiyi, inançlarına uygun ve o doğrultuda ahlâklı olarak davranmaya yönelten bir etki biçiminde ortaya çıkıyor.

Çünkü, kişinin davranışları toplum katında sürekli olarak kontrol ediliyor. Davranışları toplum tarafından kontrol edilen ve yargılanan kişi, içinden geldiği gibi davranmak yerine, toplum tarafından kabul gören davranışlar göstermeye itiliyor ve buna alışıyor. Karşı halde kişi, ahlâksız olarak değerlendirilecektir.

Kişiye belli ahlâk kurallarını yükleyen toplum, bunları toplumsal mekanizmalar yoluyla da destekliyor. Hukukun tersine, ahlâk ilkeleri ve kuralları yazıya dökülmemiştir ve ahlâkı koruyan özel kurumlar yoktur. Ahlâkın koruyucusu ve denetleyicisi, toplumsal baskı mekanizmalarıdır.

Toplum ve toplumsal gereksinimlerden çıkarak oluşan ahlâk, toplumsal bir üründür. Bu nedenle farklı tarihsel dönemlerde, farklı sınıf ve toplumların ahlâkları da farklıdır. Buradan iki sonuç çıkıyor: Birincisi, ekonomik ve toplumsal yapıdaki köklü değişiklikler tarihsel olarak birikmiş olan ahlâk değerlerini de değiştiriyor. İkincisi, köklü değişim, bir sınıfın mücadelesi sonucunda kurulan yeni egemenlik olduğundan, ahlâk da sınıf karakteri taşımaktadır. Bu nedenle de egemen olan sınıfın ahlâkı, toplumsal ahlâka da egemen olmaktadır. Çünkü en etkin yönlendirme araçlarına o sahiptir.

Kişisel ahlâk; toplumsal ahlâkın etkileri altında, aile ve okul çevresinden edinilenlerle, sosyal kesim ya da sınıfın biçimlemesi sonucunda oluşuyor. Bu nedenle köy, kasaba, kent ahlâkı; emekçi, burjuva ve küçük burjuva ahlâkı birbirinden farklılıklar taşımaktadır.

Özünde bir ülkedeki üretim ilişkilerine bağlı olarak belirlenen ahlâk kuralları ve ilkeleri, ekonomik temeldeki değişikliklere bağlı olarak değişmektedirler. Mali sermayenin egemenliği ele aldığı Eylül rejiminde, Türkiye toplumunun ahlâk anlayışında da köklü değişiklikler oldu. Ekonomik ilişkilerdeki değişiklik hemen ahlâk alanına da yansıdı. Borç alıp ödememek, köşeyi dönmek, hukukun çiğnenmesi, ticari kuralların hiçe sayılması, sahte iflaslar, banker oyunlarıyla halkı dolandırmak, kitle kumarı, yaygın fuhuş, zengin olma hırsı, bunun için her kötülüğün haklı sayılması ve benzeri... Eskiden ahlâksızlık sayılan bu türden davranışlar, günümüzde normal karşılanmaktadır. Çünkü bu tür insanlar burjuvazi tarafından başarılı, girişimci, yaratıcı olarak değerlendirilmekte ve topluma bu imajla sunulmaktadır.

Demek ki ekonomik ve toplumsal yaşamdaki değişiklikler ahlâk normlarını da değiştirmekte ve egemen sınıf kendi ahlâk anlayışını çeşitli araçlarla topluma kabul ettirmektedir. Sonuçta üstyapının ahlâk alanıda sınıfsal bir karakter taşımakta ve sınıf mücadelesine sahne olmaktadır.

SANAT, gerçekliğin, yani görüngü ve varlıkların soyutlama yoluyla estetik bir biçimde yeniden yaratılmasıdır. "İnsanlar salt bilimlerin yasaları uya-

rınca değil, aynı zamanda güzelliğin yasaları uyarınca da yaratıyorlar."

En basitinden üretim aletlerinin, ev gereçlerinin, giysilerin, binaların bile bir estetik yanı oluyor. Portakal ve çeyiz sandıklarının ikisi de gerçekte birer sandıktır. Ama çeyiz sandığında bir estetik vardır. Onun sanatsal oluşunu belirleyen işte bu estetik öğesidir.

Sanat yapıtları, estetiğin yanında bilgi ve taraflılık öğelerini de içeriyorlar. Gerçeğin estetik bir biçimde yeniden yansıtılması, derinliğine bir bilgiyi de içerir. Öte yandan sanat yapıtları, belli bir dünya görüşünü ve düşünceyi de yansıtırlar, Sanatçı, eserini yaratırken sahip olduğu dünya görüşünden esere aktarımlar yapar. Sanat yorumcusu, eseri yorumladığında, eserin içerdiği düşünceleri yakalayabilir. Çünkü sanat, belli bir toplumdaki siyasal, hukuksal, ahlâksal, felsefi ve estetik değerlerin taşıyıcısı olarak ve gerçeği sanatsal imgelerle yeniden yaratırken, onu değerlendirişi ve belli bir tavrı dile getirişi bakımından taraflıdır. Sanatçıların çoğu, çağını aşmış ya da aşma gayreti içinde biri olarak ilerici bir öz taşırlar. Burjuvazinin yükselişi döneminde en ilerici sanatçılar, çağın ilerici sınıfı olarak burjuva sınıfının temsilcisi olan sanatçılardı. Günümüz ilerici sanatçıları, burjuva toplumsal düzenini aşan sanatçılardır. Eşitlikten, işçi ve emekçiden yana taraf tutanlardır. "Sanat için sanat yaptığını", tarafsız olduğunu söyleyen sanatçılar, ya farkında olmadan belli bir tarafı tutmakta ya da gelgeç bir şeyler üretmektedirler. William Shakspeare tutucu birisiydi. Ama eserlerindeki çağını aşan nitelikler ve ilerici öz, onun adının ve eserlerinin evrenselleşmesini sağladı.

Yeni bir toplumsal formasyonun öncüsü olan ilerici sınıflar zamanla tutuculaşıyor, gericileşiyorlar. Böylece gericileşen egemen sınıf ile ilerici sanatçılar arasında bir çatışma başlıyor. Böyle bir durumda egemen sınıf, sanatçıları ve onların eserlerini ya baskı altına alıyor ya da sanatçıyı kendi ekonomik kıskacına alarak onu kendi dünya görüşü doğrultusunda eserler üretmeye zorluyor.

Ülkemiz örneğine baktığımızda, tüm ilerici sanatçıların ve eserlerin baskı altında veya yasaklı olduğunu görüyoruz. Sanatçılara ağır hapis cezaları veriliyor. Denetimden geçmeyen sinema filmleri, tiyatro oyunları, emirle sergi duvarından indirilen resimler, yasaklanan kitaplar, sanatçı gibi kelepçelenmiş oluyorlar. Sanatçıya ve sanat eserine vurulan her kelepçe, halka da vurulmuş oluyor. Böylece halkın sanat yoluyla uyanışı engelleniyor, sanatçının özgürce yaratma yetenekleri köreltiliyor, sanatçı ile yığınların buluşması güçleştiriliyor. Sanatçı, burjuva dünya görüşünün sınırları içinde eser üretmeye zorlanıyor.

Türkiye'de on yıllardır uygulanan bu yöntem ilerici sanatçıları yıldıramadığından günümüzde başka bir yöntem uygulanıyor. İlerici sanatçılıkla yoksul yaşamın neredeyse özdeşleşmiş olduğu ülkemizde son yıllarda ilerici sanatçılar burjuvazi tarafından parasal olarak yemlenerek burjuva dünya görüşünün kalıpları içine çekilmek isteniyor. Eğer ilerici sanatçılar bu yeni biçime alıştırılabilirse, ilerde Avrupa ülkelerinde olduğu gibi eserin niteliğine göre olanak sunma hesapları yapılacaktır.

Ancak üstyapının sanat alanı, burjuvazinin egemenlik kurmakta en çok zorlandığı alanlardan biridir. Sanatçının özgür ve onurlu kişiliğini satın almak, yaratıcı yeteneğini kelepçelemek kolay olmuyor. Tarihte ve günümüzde binlerce sanatçının özgür düşüncelerini dile getirmekten dolayı gördükleri eziyet bunun açık kanıtıdır.

Sanat yapıtları estetik özellikleriyle, politikayı da soyut olarak yansıtmaktadırlar. Ancak derin bir bilgi, incelik ve taraflılığın simgesi olarak sanatçı, aydın kişiliği ve eserleri yoluyla topluma mesajlar iletmektedir. Sanat eserleri bu özellikleriyle toplumun yönlendirilmesinde estetik araçlar oluyorlar. Sanatın bu işlevi nedeniyle, üstyapının sanat alanında, sınıflar ve ideolojiler arasında kıyasıya bir mücadele sürüp gidiyor.

3- Toplumsal Sistemin Diğer Yapısal Öğeleri

Buraya kadar toplumsal sistemin altyapısı ile üstyapısını incelemiş bulunuyoruz. Ancak bir toplumsal sistemin altyapısı ile üstyapısı içinde değerlendiremediğimiz diğer yapısal öğeleri de var. Bu yapısal öğelerin birinci gurubunda; yaşam tarzı, aile, okul, dil, bilim kurumları ve toplumsal dernekleri görüyoruz. İkinci gurupta ise meslekler, sosyal katmanlar, sınıflar ve uluslar bulunuyor.

Şimdi ilk kategoriye giren kimi yapısal öğelere değinelim.

YAŞAM BİÇİMİ, toplum tarafından üretilen maddi ve ruhsal değerlerin tüketilme alanıdır. Toplum üyeleri yaşamları boyunca yiyecek, giyecek, barınak ve diğer eşyalar gibi maddi tüketim maddelerini ve sanat ürünleri ile düşünsel ve manevi değerleri tüketir dururlar. Bu türden tüketim maddelerinin alımı, kullanımı ve tüketimi sırasında da insanlar arasında ilişkiler kuruluyor. Yaşam biçimi, işte bu tüketim ilişkilerini ve toplumun neleri nasıl tükettiğini içermektedir.

Her kişinin, toplumsal kesimin, sınıfın ve ulusun kendine özgü bir tüketim anlayışı ve yaşam biçimi vardır. Yaşam biçimi; ülkenin coğrafya koşulları, tarihsel birikim, üretimin düzeyi, ulusal özellikler, gelenekler, kültür ve diğer yaşam alanlarının etkileri ile belirleniyor. Ayrıca din, sanat, ahlâk, hu-

kuk ve benzeri gibi toplumsal bilinç biçimleri de toplumun yaşam biçimine etki yapıyorlar.

Kendisi birçok faktör tarafından etkilenip belirlenen yaşam tarzı da, ülkenin üretim yapısına ve toplumun yaşamına etkide bulunuyor. Bu karşılıklı etkileşim içinde, ülkenin kalkınma düzeyine göre hizmet sektörü alanı genişliyor, insanların gereksinimleri çeşitleniyor, zevkler ve beğeniler değişiyor. Böylece yaşam biçimi de değişikliğe uğruyor.

Bir toplumun yaşam biçimi, aynı zamanda o toplumun tüketim düzeyini yansıtır. Maddi, sanatsal, düşünsel ürünlerin üretimi çeşitlenip arttıkça, toplumun tüketimi ve yaşam biçimi de yükselir. Toplum; ulusal, geleneksel ve kültürel özelliklerine bağlı olarak yeni yaşam biçimlerine alışır. Bu yeni yaşam biçimleri ise toplumun sahip olduğu özelliklere yeni öğeler katarak onları etkiler.

Her ülke toplumunun yaşam biçimi benzer özellikler taşır. Tarihi birikimleri, ulusal özellikleri, gelişmişlik düzeyleri ve toplumsal sistemleri farklı olan toplumların yaşam biçimleri de farklıdır. Ancak her ülke toplumunun sınıfları arasında da yaşam biçimi farklılığı vardır. Gelir düzeyleri, alışkanlıkları, psikolojileri farklı olan sosyal sınıflar, tüketim maddelerini farklı düzeylerde ve farklı biçimlerde tüketirler. Böylece farklı bir yaşam biçimi sürdürürler.

Toplumun tutucu kişileri genellikle yeni maddi ve manevi ürünlerin tüketimine karşı direnirler ya da ihtiyatla yaklaşırlar. Tutuculuk onların yaşam tarzlarını da tutucu kılmaktadır. Öte yandan işçi ve emekçilerin tüketim düzeyi yani yaşam tarzları geriye çekilmek istendiğinde sert sınıf çatışmaları meydana gelmektedir. Mevcut yaşam düzeyini yükseltmek daha çok sınıf bilinci ile bağlı iken, mevcut yaşam düzeyinin altına düşüldüğünde, Eylül rejiminde olduğu gibi kendiliğinden eylemler birden yükselmektedir. Demek ki sınıflı toplumlarda yaşam biçimi de sınıf mücadelesinin en temel alanlarından biri olmaktadır. Gerçekte yaşam biçimi, ekonomik ve sosyal haklar mücadelesi alanı olmaktadır.

AİLE, üretim araçlarının ve üretim düzeyinin gelişmesine bağlı olarak, insan neslinin sağlıklı üretilmesi temelinde oluştu. İnsanın toplumsal varlık olma süreci ilerledikçe, aile de toplumsal bir karakter kazandı.

Aile, içinden geçtiği tarihsel döneme göre çeşitli toplumsal işlevler görüyor. Neslin çoğaltılması, çocukların büyütülmesi, aile üyelerinin bir çatı altında ortak tüketimi, kuşaktan kuşağa deney aktarımı, ahlâki ve geleneksel kuralların ilk öğrenilmesi gibi işlevler her aile için genel geçerlidir. Ama bir burjuva, çiftçi, esnaf ya da işçi ailenin; üretime katılma ve tüketim biçimle-

ri, servet biriktirme özellikleri, miras bırakma durumları bakımından farklı toplumsal işlevleri vardır.

Aile, toplumsal işlevleri ve yapısı bakımından bir anlamda, bir ülkede var olan toplumsal ilişkilerin özetlendiği bir kurumdur. Ailedeki ilişkiler o toplumun din, ahlâk, hukuk, ekonomi ilişkilerinin damgasını taşır. Bu nedenle bir ülkedeki ailelerin durumuna bakarak o toplumun durumu hakkında bir fikir edinebiliriz. Aile, bir toplumun çok karmaşık ilişkilerini yansıtan, karmaşık yapılı çekirdek bir toplumsal kurumdur.

İnsanın kişiliği, sevgi, dostluk, dayanışma anlayışı, ahlâksal sorumlulukları aile kurumu içinde biçimlenip, yoğruluyor. Toplumun çekirdeği olan aile kurumunun zedelenmesi ve toplumsal işlevlerini yerine getirememesi, o toplumun genel işlevlerini de zedeler. Eylül rejimi ile artan boşanmalar, intiharlar, yaygınlaşan fuhuş, aile üyelerinin geçinemez duruma gelmesi Türk aile kurumunun zedelenmeye başladığının göstergesidir. Ailenin zedelenmesi, aile bireyleri arasındaki sevgi, saygı ve demokratik otoriteye dayalı ilişkileri de zedelemekte, böylece karı ile koca, anne baba ile çocuklar arasında olumsuz ve isyankar ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Bir ülkedeki tüm toplumsal gurup ve kurumların çekirdeği olan ailedeki bu durum toplumsal yaşamın tüm alanlarını etkilemektedir.

DİL, aile gibi toplumsal yaşamın zorunlu bir öğesidir ve o olmadan bir toplum var olamaz. Dil, topluma, iletişim ve fikir alışverişi aracı olarak hizmet etmektedir. Üretim sürecinde insanların birbirleriyle anlaşabilme gereksiniminden doğan dil, insanlığın deneylerinin ve kültürel birikiminin deposu gibidir.

Dil; üretime, üretim ilişkilerine, üstyapı ve diğer yapısal öğelerin tümüne birden bağlı olarak gelişiyor. Eski sözcükler değiştiriliyor, yeni sözcükler türetiliyor. İnsanın düşüncesi, emeğe ve dile bağlı olarak yoğruluyor. Bilinç kadar eski olan dil, doğrudan doğruya bilince bağlı olduğundan toplumsal yaşamın ruhsal alanı içinde yer almaktadır.

Dil, farklı toplumsal sistemlere ve sınıflara göre ayrı özellikler taşımaz. Tutucu düşünceye sahip olanların dilin evrimleşmesine karşı durmaları, dilin gelişmesini sadece geciktirir. Gelişen yaşama bağlı olarak dil de gelişmek zorunda olduğundan, önüne konan engelleri zamanla yıkıp geçer.

OKUL, günümüzde toplumsal yaşamın olmazsa olmaz bir öğesi konumuna gelmiş bulunuyor. Bir toplumun eğitiminin temelini okul öğrenimi oluşturuyor. Toplumdaki işgücünün kalitesi, bilimin düzeyi, kültür ve sanat birikimi, yaratma yeteneği, üretimin düzeyi, o toplumun öğrenim sistemi ve öğrenimin içeriği ile sıkı sıkıya bağıntılıdır.

Mesleki ve genel öğrenime, teknik eleman ve bilim adamı yetiştirmeye, bilimsel araştırmalara yeterli yatırım yapmayan toplumlar gelişemeyecekleri gibi gelişmiş toplumlara bağımlı olmaktan da kurtulamazlar.

Bir eğitim kurumu olan okul; üretici güçlerin, bilim ve tekniğin, toplumsal yaşamın gelişmesine, artan gereksinimlere bağlı olarak gelişiyor. Gelişen öğrenim düzeyi de kendini geliştiren faktörlerin gelişmesine etki yapıyor.

TOPLUMSAL ÖRGÜTLER de bir toplumun yapısal öğeleridir. Bilim kurumları, meslek örgütleri, spor kulüpleri, çeşitli amaçlar için kurulmuş derneklerin olmadığı yerde çağdaş bir toplumdan söz edilemiyor.

Toplumsal örgütler, toplumsal sistemin yapısal öğeleri olarak sahip oldukları toplumsal işlevler nedeniyle, toplumsal gelişmeye katkıda bulunuyorlar.

Dikkat edersek, toplumsal sistemin diğer yapısal öğeleri olarak belirttiğimiz yaşam biçimi, aile, okul, dil, bilim kurumları, toplumsal örgütler gibi unsurların ortak bir özelliği var. Bunlar; üretim, üretim ilişkileri ve üstyapı tarafından doğrudan belirlenmedikleri halde, yine de içinde bulundukları toplumsal sistemin etkileri ile biçimleniyorlar. Öte yandan bunlar, sınıf karakteri taşımayan yapısal öğelerdir. Ama bunların da sınıflardan etkilendiklerini, sınıfsal çıkarlar için kullanılmaya çalışıldıklarını unutmamak gerekir. Ancak bu yapısal öğeler sınıf karakteri edindikleri, sınıfsal çıkarların veya sınıf mücadelesinin alanı haline getirildiklerinde, gerçek işlevlerini yerine getiremezler. Gerçek işlevini yapamayan bir kurum, başkaca işlevleri de beceremeyeceğinden kurumsal çürüme baş gösterir. Bu nedenle toplumsal sistemin bu tür yapısal öğelerini gerçek işlevleri ve genel toplumsal çıkarlar dışında işlevlerle yüklememek gerekir.

4- Sosyal Sınıflar

Bir toplumun insanları arasında; ulusal köken, toplumsal durum, cinsiyet, yaş, iş, eğitim, gelir, sosyal statü gibi bakımlardan büyük farklılıklar vardır. Bu farklılıklar insanların kademeleşmesine yol açıyor ve farklı toplumsal grupları doğuruyor. Tüm bu kademeleşmiş toplumsal guruplar içinde en önemlisi sosyal sınıflardır. Ekonomik nedene dayalı olarak oluşan sınıfsal farklılık, toplumsal yaşamın her alanını derinden etkilemektedir.

Sınıflar, emek üretkenliğinin artışı nedeniyle ilkel toplumun çözülme aşamasında doğdular. Artan emek üretkenliğiyle ortaya çıkan fazla ürün, insanın insan tarafından sömürülmesinin de nedeni oldu.

Sınıflar binlerce yıldır var oldukları halde, onlar üzerine ilk kuramsal bilgiler burjuva bilginleri tarafından ortaya kondu. Ekonomi politik dalında

ünlü İngiliz bilginleri Adam Smith, Davit Ricardo ve İngiliz ekonomi politiğinin diğer klasik yazarları, toplumda; kapitalistler, büyük toprak sahipleri ve emekçiler olmak üzere üç sınıfın var olduğunu ileri sürdüler. Kapitalistlerin Kâr, toprak sahiplerinin Rant, emekçilerin Ücret aldıklarını belirterek, gelir kaynakları farklı olan bu toplumsal gurupların farklı sınıflar olduklarını söylediler. Daha sonraları K. Marks ve Lenin bu yaklaşımı geliştirerek, sınıfların ortaya çıkış nedenini, sürekli var olamayacaklarını belirtip sınıf çözümlemesine bilimsel bir ölçüt getirdiler.

Lenin"in "Büyük Bir Başlangıç" isimli yapıtında belirttiği üzere sınıflar; üretim araçları karşısındaki konumları, toplumsal üretim sistemi içindeki yerleri, üretimin örgütlenmesindeki rolleri, ve bunun sonucu olarak ellerine geçen kazancın oranı ve kazancın elde ediliş biçimi dolayısıyla birbirlerinden farklılıklar gösteren büyük insan guruplarıdır.

Sınıflı bir toplumdaki insanlar ilk önce üretim araçlarını kullananlar ve üretim araçlarının sahibi olanlar olarak ayrılıyorlar. İkincisi, toplumsal üretim sistemi içindeki yerleri farklı oluyor. Üretim araçlarının sahibi olanlar egemen konumda iken, üretim araçlarını kullananlar bu egemenliğin baskısı altında bulunuyorlar. Üçüncüsü, insanlar üretimin örgütlenmesindeki rolleri bakımından farklıdır. Kapitalist sistemde üretimi örgütleyen burjuvazidir. İşçiler burjuvazi tarafından gerçekleştirilen üretim örgütlenmesine uymak zorundadırlar. Burjuvazinin bu hakkı, sermayenin ve üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Dördüncüsü, üretim sonucunda yaratılmış olan değerin bölüşümünde oransal olarak büyük fark vardır. Egemen sınıf kazancın büyük çoğunluğunu, baskı altındaki sınıf azını alır. Kazancın miktarı gibi kazancın biçimi de farklıdır. Kapitalist toplumsal sistemde işçiler ücret alırken burjuvazinin gelir biçimi kâr'dır.

Her toplumsal sistemde önce toplumsal gelişme çizgisini belirleyen iki temel sınıf, sonra ikincil sınıflar ve ayrıca sınıfların içinde ve dışında yer alabilen sosyal kesimler bulunmaktadır.

Köleci toplum sisteminde başlıca iki temel sınıf, egemen olan köle sahipleri ile kârın tokluğuna sömürülen kölelerdi. Zanaatkarlar, tüccarlar ve din adamları ara sınıfı oluşturuyorlardı.

Feodal toplum sisteminde, feodal toprak beyleri (Senyörler) ile tarımcı köylüler (Serfler) iki temel sınıfı; zanaatkar, tüccar, din adamı ve bilginler ise ara sınıfı oluşturuyorlardı.

Kapitalist toplum sisteminde üretim araçlarının, sermayenin ve büyük zenginliklerin sahibi olan burjuvalar ile işçiler iki temel sınıfı oluşturmaktadır. Esnaf, zanaatkar ve küçük çiftçiler ara sınıf olan küçük burjuva sınıfını;

aydınlar, memurlar ve diğer emekçi kesimler, küçük burjuva sınıf ile birlikte orta katmanları meydana getirmektedirler.

Sosyalist toplum sisteminde işçi sınıfı ve kooperatiflerde örgütlenmiş tarımcı köylüler başlıca iki sınıf oldukları halde, bunlar birbirini sömüren ve çelişen değil, aralarında uzlaşan sınıflardır. Sosyalist toplumda sınıflar arasında uzlaşmaz çelişkiler bulunmuyor. Memurlar ve sayıları oldukça kabarık olan aydınlar, sosyalist toplumun orta katmanlarını oluşturuyorlar. Hizmet sektöründeki aksamalar nedeniyle son dönemde küçük ticari işletme sayısı artırılmaktadır. Küçük tarım ve ticaret işletmelerine sahip küçük burjuva sınıfın hızla arttığını görüyoruz, Kimi sosyalist ülkelerdeki reformlar sonucunda kontrollü kapitalist ilişkilerin kurulduğu, tüketim sektöründe burjuva bir sınıfın yaratıldığı gözlemleniyor. Tarım burjuvazisi de güçleniyor. Bu yeni durumu sosyalizm ile ifade etmek mümkün değil. Büyük üretimde sosyalist ilişkilerin egemen olduğu karma bir bir ekonomik yapı ortaya çıkarılıyor.

Bazı geçiş kuşağı ülkelerinde, egemen üretim biçimi olan kapitalizmin temel sınıfları yanında, halen sürmekte olan feodal ilişkiler nedeniyle, feodalizme özgü sınıfların da var olduğunu görüyoruz. Örneğin Türkiye'nin Doğusunda yakın zamana kadar feodal ilişkiler ile kapitalist ilişkiler iç içe olduğundan, feodal toprak beyleri ile onlara bağımlı olan tarımcı köylüler de vardı. Bu ilişkiler son yıllarda hızla çözülerek yok olma noktasına gelindi.

Günümüz gelişmiş kapitalist toplumlarında, toplumun sınıf yapısı öz olarak aynı kalmakla birlikte, sınıfların ve sosyal katmanların bileşimi ve içeriği zenginleşmektedir. Yeni bir üretici güç tipi oluşmaktadır.

Çağımız burjuva sınıfı kendi içinde farklı kesimlerden oluşuyor. Sanayi, ticaret ve banka sektörünün büyük bölümüne egemen olan tekelci burjuvazi, büyük burjuvazi ve küçük kapitalistler (küçük burjuva sınıfa girenler değil) burjuva sınıfının ayrı ayrı kesimlerini oluşturuyorlar. İşçi sınıfına karşı mücadelede birlikte davranan burjuva kesimler, bir yandan da kendi içlerinde çıkar mücadelesi yürütüyorlar.

Ailecek üretim yapılan küçük tarım işletmelerinin sahipleri, köydeki esnaf ve zanaatkar ile kentteki esnaf, zanaatkar ve küçük tüccarlardan oluşan küçük burjuva sınıf; hem üretim araçlarının ve sermayenin sahibi ve hem de bizzat çalışan olarak, işçi sınıfı ile burjuvazi arasında ara bir sınıf oluyor. Burjuvazinin en alt kesimini oluşturan küçük kapitalistler ile küçük burjuvaları karıştırmamak gerekir. Küçük kapitalist; kendisi çalışmayıp işi yönetir. Geliri emeğinin karşılığı olmayıp kâr veya rant biçimindedir. Kazancı ile

burjuva bir yaşam tarzı sürdürebilmektedir. Ancak küçük kapitalistler ile küçük burjuvazinin kimi temsilcileri sık sık yukarı veya aşağı doğru yer değiştirebilmektedirler. İkisinin arasındaki sınır oldukça muğlaktır. Kabaca, geliri ve yaşam düzeyi yüksek olanlar burjuva sınıfının üyesi sayılırlar.

Çağımız küçük burjuva sınıfının önemli bir özelliği, kimi küçük kapitalistlerle küçük burjuvaların tekelci sermayenin güdümüne girmiş olmalarıdır. Başta bakkallar olmak üzere içki, gazete, sigara, meşrubat satanlar sadece tekellerin ürünlerini sattıklarından, tekellerin yerel bayileri durumuna geldiler. Öte yandan dayanıklı tüketim maddeleri satan küçük ticari işletmelerin sahipleri, tekellere yan sanayicilik yapanlar, tekelci burjuvazinin güdümüne girmiş durumdalar. Bu nedenle aralarında çıkar çatışması olması gerekirken çıkar işbirliği oluşmuş bulunmaktadır.

Aydınlar; bilim adamı, öğretim üyesi, doktor, mühendis, ekonomist, hukukçu, öğretmen, yazar, sanatçı gibi düşün emekçilerinden oluşuyor. Üretimin, toplumun, yönetici sınıfın gereksinimlerini karşılamak için düşünce etkinliğinde bulunarak önemli işlevler gören aydınların büyük çoğunluğu, geçmişte, orta katmanlar içinde yer alırdı. Günümüzde ise aydınlar da farklılaşarak, farklı sınıfların temsilcileri durumuna geldiler. Kendi kapitalist işletmesine sahip olanlar, yüksek gelirli üst düzey yöneticileri, çok para kazanan danışman, operatör doktor ve benzeri gibi aydınlar, burjuva sınıfının üyesi oluyorlar. Küçük çiftlik, ticarethane, atölye sahibi olanlar, küçük burjuva sınıfına dahil oluyorlar. Çağımızda yeni bir olgu olarak bir ücret karşılığında işletmelerde çalışan ve geçmişte işçilerin görevi olan ustabaşı, posta başı, vardiya sorumlusu, baş operatör ve benzeri gibi görevlerde bulunan teknik elemanlar artık işçi sınıfına katılmış bulunuyorlar. Bunların sayısı giderek artarken, bir yandan da çok sayıda teknik eleman konumları itibariyle işçi sınıfına yaklaşmaktadır. Yani işletmelerde üretim sürecine fiilen katılan ve basit yönetici görevlerde bulunan mühendisler günümüzde işçileşmiş bulunmaktadırlar.

Kapitalist toplumun orta katmanları; küçük burjuva sınıfın temsilcileri, işçi sınıfı ile burjuvazinin içinde yer almayan aydınlar ile doğrudan artı değer üretmeyen memur ve emekçilerden oluşmaktadır. Hiçbir üretim aracına sahip olmayan ve yaptıkları iş nedeniyle artı değer üretimine katılmayan, bu nedenle üretim sistemi içinde bağımsız bir durumda olmadıklarından her hangi bir sınıfın üyesi olarak değerlendirilemeyen; serbest meslek sahibi aydınlar, memurlar, ücretli çalışan büro ve satış elemanları orta katmanların önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Orta katmanların diğer bölümü de küçük burjuva sınıfın üyelerinden oluşmaktadır.

Marks, sanayi ve tarım sektöründe artı değer üretimine doğrudan katılan ücretli emekçileri işçi sınıfı olarak tanımlamıştı. En gelişmiş üretim araçlarını kullanan sanayi proletaryasını da işçi sınıfının en ileri kesimi olarak belirtmişti. Günümüzde işçi sınıfının kapsamı genişlemiş olup niteliği de değişmektedir. Kapsam olarak baktığımızda bugün için; üretilen değerlerin sayılmasına, değişimine, dağılımına ilişkin görevler yapanları, işletmelerde yönetici olarak çalışmayan mühendis ve teknisyenleri, teknolojinin gerekli kıldığı hizmetleri yerine getirerek üretimin bir parçası haline gelen büro emekçilerini, laborant ve ressamları, üretilen malların taşınması, depolanması, müşteriye sunulması hizmetlerinde çalışan emekçileri de işçi sınıfına dahil ediyoruz. İşgücünden başka satacak hiçbir şeyi olmayan, üretim sürecine doğrudan ve dolaylı olarak katılıp, emeği, mesleki ve teknik bilgisi ile çalışan tüm emekçiler işçidir. Başka bir ifade ile; yaptıkları hizmet dolayısıyla üretime katkıda bulunan, üretim sürecinde doğrudan yer alan, üretilmiş metaların taşınması, depolanması, korunması, sayılması, müşteriye sunulması görevlerinde çalışan emekçilerin tümü işçidirler. Çağımızda bu görevlerde çalışanların sayısı giderek artmaktadır. Öte yandan orta katmanlar içinde değerlendirdiğimiz ücretlilerin sayısı da artmaktadır. Genişleyen hizmetler sektörü ücretli çalışan sayısını durmaksızın artırmaktadır.

Sanayi devrimi öncesi, üretimin teknik gelişmesinin merkezinde zanaatkar vardı. Üretim araçlarını yaratan, üreten ve geliştiren zanaatkardı. Sanayi devriminin en büyük mucitleri yine zanaatkarlardı. Rönesans 'dan sonra bilimde devrim gerçekleştiği halde, bilimsel bulgular teknolojiye dönüştürülüp üretim sürecinde kullanılmadı. Buharlı makineyi, mekanik dokuma tezgahını, şahmerdanı, telgrafı, ampulü ve daha binlerce teknik yeniliği yaratanlar, zamanın bilimsel düzeyinden ve bilimsel bulgulardan habersiz olan zanaatkarlardı. Bu zanaatkarların icat ettiği yeni üretim araçlarını sanayi proleterleri kullandılar. Böylece sanayi devrimi aşamasında üretimin teknik gelişmesinin merkezinde zanaatkar ile sanayi işçisi yer aldı. 1800'lü yılların sonu 1900'lü yılların başlarında ise üretimin merkezinde yer alan mühendis ve işçiydi. Bilimsel teknik devrim çağına girdiğimiz günümüzde, bilim, üretim sürecine doğrudan katılmış bulunuyor. Tüm üretim teknikleri ve teknoloji bilim sayesinde geliştiriliyor. Milyonlarca bilim adamı üretimin ve üretim araçlarının geliştirilmesi için büyük araştırmalar yapıyor. Tüm yenilikler ve yeni ürünler uzun bilimsel araştırmalar sonucunda gerçekleştiriliyor. Bilgisayar sistemli üretim süreçlerine bilim doğrudan katılmış bulunuyor. Araştırmacı bilim adamları üretici güçlerin bir parçası haline gelmiş durumda. Üretim sürecinde çalışan mühendis sayısı sürekli artıyor. Örneğin

Japonya'da bilimsel sanayi işletmelerinde çalışanların % 30'unu mühendisler oluşturuyor. Sanayi sektöründe, 14 yıl öğrenim görerek teknik okul bitirmiş işçiler çalışıyor. Gelişmiş üretim araçlarını ve karmaşık üretim sistemlerini kullanan, yöneten çağdaş işçinin öğrenim ve bilgi düzeyi çok yükselmiş bulunuyor. Günümüz sanayi işçisi teknisyenlerden oluşuyor. Böylece bir yandan gelişmiş sanayi işletmelerinde çalışan işçilerin öğrenimi, teknik bilgisi ve entelektüel düzeyi yükselirken, öte yandan da üretim sürecine doğrudan katılan mühendis sayısı artıyor. Araştırmacı bilim adamları, üretimin bir parçası haline geliyorlar. Bu nedenle günümüz üretim sürecinin merkezinde bilim adamı, mühendis, teknisyen üçlüsü bulunuyor. Böylece yeni bir üretici güç ortaya çıkıyor. Üretim araçları ve üretim tekniğindeki bu gelişme ile, geçmişte işçilerin yaptığı bir kısım işlemleri robotlar yapıyor. Modern işletmelerde daha az işçi çalıştığından, artan işsizler ordusu bir yandan hizmet sektörüne kanalize ediliyor, bir yandan da artan boş vakitleri değerlendirme programları geliştiriliyor.

Görüldüğü gibi günümüzde bilim, üretim ve tüketim süreçlerine doğrudan katılmış ve hatta egemenlik kurmuş durumda. Üretim prosesleri ve günlük yaşamın her alanında bilimle iç içe yaşıyoruz. Artık teknik ve teknolojinin gelişmesinin merkezinde bilim bulunuyor. Tekniğin gelişmesi de bilimsel gelişmeye ivme katıyor.

Bilimin ilk gelişmesi ekonomik ve siyasi faktörlerin bir ürünüdür ama bilimin, ekonomik ve siyasi gücün elde edilmesinde önemli bir araç olduğu anlaşılınca bu kez bilimsel gelişme ekonomik, siyasi ve sosyal yaşam bakımından bir faktör durumuna gelmiştir. Dikkat edersek ekonomik, toplumsal ve bilimsel gelişme zaman ve mekan bakımından aynı ortamlarda gerçekleşiyor. Uygarlığın ilk bilimsel gelişmesi Mısır ve Mezapotamya'daki ekonomik ve toplumsal gelişme ile iç içedir. Para ve köle ekonomisi ile birlikte bilim ya da bilimle birlikte para ve köle ekonomisi gelişiyor. Klasik Yunan'da, köleci toplumun en yüksek aşaması ve çözülme döneminde ikinci bilimsel sıçramanın olduğunu görüyoruz. Feodalizmden kapitalizme geçiş döneminde Rönesans'la başlayan bilimsel devrim ekonomik ve toplumsal dönüşümle iç içe geçiyor. Kapitalizmin en yüksek aşamasına girdiği 19. yüzyılda sanayi devriminin de doruğa ulaştığını görüyoruz. Günümüz bilimsel ve teknik gelişmesi de ekonomik ve toplumsal yapıdaki gelişme ile iç içe gidiyor.

Buradan şu sonuç çıkıyor:

Bilim ve toplum arasındaki ilişkiler tamamıyla karşılıklıdır. Toplumsal bilincin bir biçimi olarak bilim; ideoloji-politika, felsefe, sanat, din gibi bi-

linç alanlarını etkiliyor. Yine ekonomi, ideoloji, felsefe, sanat ve din alanlarındaki değişimler de bilimi etkiliyor. Ekonomik ve toplumsal yaşamla, diğer bilinç biçimleriyle bilim arasında sıkı bir ilinti, karşılıklı etkileşim sürüp gidiyor. Bilimsel devrimin sonuçlarından etkilenen Newton, otoriter yönetime karşı doğal hukuk görüşünü getiriyor. Yine kapitalizmin serbest rekabetçi döneminden esinlenen Darvin, bilime doğal ayıklama ve yaşam mücadelesi teorilerini sokuyorlar. Marks, kendinden önceki bilimsel ve felsefi gelişmeden esinlenerek geliştirdiği dünya görüşü ile yeni bir ekonomik-toplumsal sistem öneriyor.

İşte, yaşadığımız şu dönemde de bilim ve ekonomi, bilim ve toplum arasındaki derin etkileşim nedeniyle; ekonomik, toplumsal, siyasal alanda, ahlâk ve sanat anlayışında, insan faktörüne verilen önemde, çevreye karşı gösterilen duyarlılıkta köklü değişimlerin öncesinde bulunuyoruz. Din faktörü de bu gelişmeden derinliğine etkileniyor.

Bilim ve tekniğin gelişmesi, üretim sürecindeki yeniliklerden yola çıkan kimileri günümüzde, sınıf kavramının ortadan kalktığını, kimileri, işçi sınıfının öncülüğünün ve tarihsel misyonunun sona erdiğini, kimileri de reel sosyalizmin sorunlarından yola çıkarak işçilerin cahil olup devlet yönetemediklerini ve yönetemeyeceklerini ileri sürüyorlar. Yeni bir dünya sisteminin oluştuğunu söyleyip sınıf mücadelesini ret edenlerde var.

Marks'ın sınıf mücadelesine ilişkin kimi önermeleri, çağımız koşullarına göre yenilenip, geliştirilebilir. Ama Marks, sanayi proletaryasına bir fonksiyon yüklediği zaman, üretici güçlerin en gelişmiş kesimi o proletaryaydı. Üretimin merkezinde bulunan ve zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayan, öte yandan ekonomik ve toplumsal gelişme ile eşitlikçi bir toplumdan en çok çıkarı olan sanayi proletaryasıydı. Günümüzde, yukarıda da belirttiğimiz gibi üretici güçlerin en ileri kesiminin niteliği ve bileşimi değişime uğradı. İşgücünün kalitesi yükselip; üretim süreçlerine mühendis ve teknisyenler doğrudan, araştırmacı bilim adamları da dolaylı olarak katılmaya başladılar. Bu ileri düzeydeki teknik işçilerin artık evleri, otomobilleri var, tatil yapabiliyorlar, sosyal ve entelektüel gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde bir gelir elde ediyorlar. Öte yandan yaygınlaşan hisse senedi satışları yoluyla büyük tekelci sermayenin bir kısmı toplumsallaşıyor. Geliri uygun olan işçiler de hisse senedi satın alarak, kâr ve faiz biçimdeki kazançtan pay alabiliyorlar.

Bu durum, toplumdaki sosyal sınıfların ortadan kalktığı, bu nedenle de sınıf mücadelesinin sona geldiği anlamına gelir mi?

Marks vahşice sömürünün var olduğu adaletsiz ve eşitsiz kapitalist top-

lumdan yola çıkarak, daha adaletli ve eşitlikçi sosyalist toplumu önerdi. Sosyalizmde de sınıflar ve artı değer üretimi var. Ancak artı değer sömürüsü ve çatışmalı sınıflar yerine birbirleriyle uzlaşan sınıflar ve artı değerin adaletli bölüşümü var. Marks'ın öğretisinin merkezinde üretim araçları mülkiyetinin toplumsallaştırılması bulunmaktadır. Adaletli ve eşitlikçi topluma böyle varılacaktır. Kapitalist üretim ilişkileri feodalizmin bağrında gelişti. Bu gelişmenin belli bir olgunluk düzeyinde, burjuva sınıf devrim yoluyla siyasi iktidara el koyarak kapitalist dönüşümü hızlandırdı. Bundan yola çıkarak Marks'da işçi sınıfının devrim yoluyla iktidara gelerek, üretim araçlarının mülkiyetini toplumsallaştıracağını belirtti. Çünkü işçi sınıfının mücadelesi Marks'dan önce çoktan başlamıştı. Bana göre, Marks'ın öğretisinde önemli bir eksiklik; kapitalist toplumun bağrında sosyalist üretim ilişkilerinin oluşamayacağını saptamak ve bu nedenle de önce siyasi iktidarın ele geçirilip, sonra mülkiyetin toplumsallaştırılacağını öngörmektir. Oysa günümüz gelişmiş kapitalist ülkelerinde, büyük sermayenin toplumsallaşması süreci başlamış bulunuyor. Ben bunu, 12. ve 13. yüzyıllarda kapitalist sermaye birikiminin ilk ortaya çıkışına benzetiyorum. Kapitalist sermaye o günden bu güne gelişerek, günümüzde hisse senedleri yoluyla toplumsallaşmaya başladı. Bu henüz yeni bir başlangıç. Mülkiyetin niteliği, üretim ilişkileri, ekonomik ve toplumsal yapı değişmiş değil. Sermayeye, devlete ve diğer üstyapı kurumlarına halen egemen olan burjuvazi. Yanlış anlaşılmaya neden olmamak için tekrar belirtirsem; kapitalizmin bağrında büyük sermaye ve mülkiyetin toplumsallaşmasının ilk adımlarına tanık oluyoruz. Bu durum henüz niteliksel bir değişimin ifadesi değil. Yine aynı şekilde, ücretlilerin sayısının arttığını, aldıkları gelirin yükseldiğini, eskiden ücretten ibaret olan gelir biçimlerine kâr ve faiz gelirlerinin de eklendiğini, yaşam düzeylerinin yükseldiğini, çağdaş işçinin üretimin organizasyonuna daha çok katıldığını görüyoruz. Var olan demokrasinin düzeyine uygun olarak, yerel ve merkezi yönetimlere katılımın genişlediğini görüyoruz. Yani ücretliler, işçi ve emekçiler; gelirden, eşitlikten, adaletten, yönetimden daha çok pay alıp, mülkiyete de ortak olmaya başlamış bulunuyorlar.

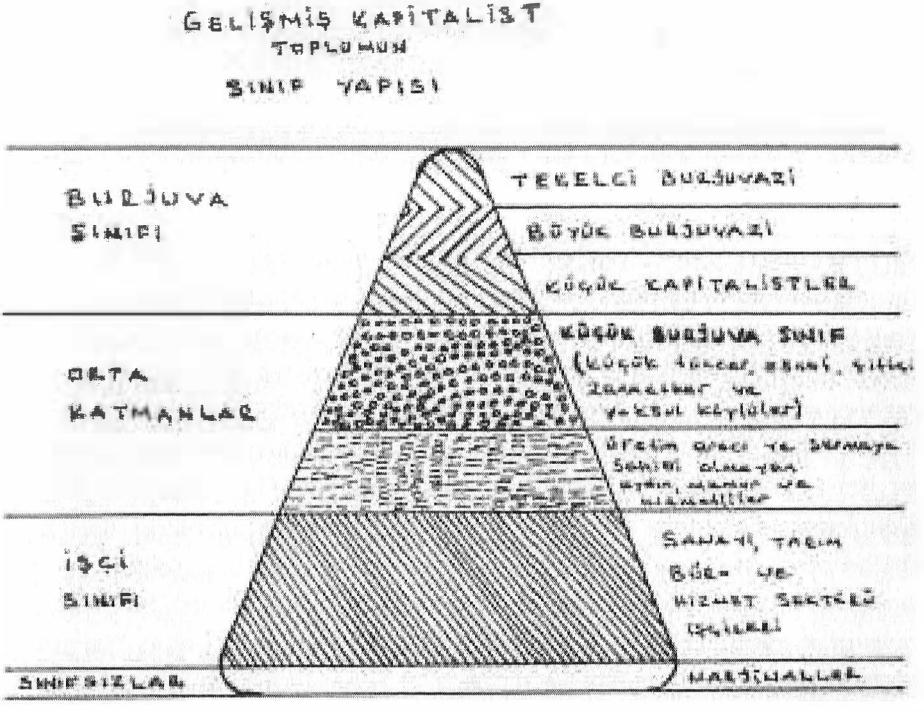
Peki tüm bu değişimler hangi yönde ilerliyor?

İnsan uygarlığı tartışmasız olarak sosyalizme doğru ilerliyor. Marks'ın öğretisinin önemi buradan geliyor. Onun öğretisi yaşam tarafından doğrulanıyor. Öğretinin eksik yanları, teorinin geliştirilememiş olması onun özünü değiştirmez.

Burjuva sınıf, doğal olarak gelişmeyi böyle yorumlamıyor. Ancak her önemli dönemeçte yolunu şaşıran küçük burjuva sosyalistler bugün de yel-

kenleri suya indirmiş bulunuyorlar. On yıllarla ölçülen mücadelesini red edenler, sosyalizmin iflas ettiğini söyleyenler, sınıfların ve sınıf mücadelesinin yok olduğunu, giderek Marks'ın öngörüsünün iflas ettiğini belirtenler bizim ülkemizde de bulunuyor. Tarihsel oluşumun yönünü ve içeriğini kavrayamayan bu yolunu şaşırmışlar; yeni bir dünya, yeni bir ekonomik düzen oluşuyor sanıp kendi yanlış gerçeklerini topluma benimsetmeye çalışıyorlar. Kendi düşüncesinde iflas etmiş bu kişilere fazlaca bir diyeceğimiz yok. Yeter ki toplumsal gelişme ve mücadeleye zarar vermesinler.

Özetlersek, sınıfların ve sınıf mücadelesinin henüz yok olmadığını görüyoruz. Tarihsel gelişmeye paralel olarak değişen şudur: Gelişmiş kapitalist ülkeler işçi ve emekçileri ile burjuvazi arasındaki kapitalizmin serbest rekabetçi dönemine özgü uzlaşmaz çelişki günümüzde biraz yumşamış bulunmaktadır. Üçüncü dünya halklarının sömürüsünden kendi emekçilerine pay veren Batı burjuvazisi sınıf mücadelesinin keskinliğini törpüleyebilmektedir. Ancak klasik sömürgeciliğin sona erdiği son 30-40 yıl içinde üçüncü dünya toplumlarının emperyalist sömürüye karşı mücadeleleri bilinçli olarak yükselmektedir. Önümüzdeki dönem, ulusal ve sınıfsal mücadelelerin iç içe geçmesi ile ilerleyeceğe benziyor.

Sınıf olgusunu ve bu olguya ilişkin gelişmeyi kısaca değerlendirmeye çalıştık. Buradan çıkarak son olarak bir şeyi daha belirtelim. Tüm toplumsal yapıları ve ilişkileri en temel özellikleri bakımından üç gurupda değerlendirebiliriz:

Birincisi, kökeninde sınıf karakteri olan, sınıflarla birlikte ortaya çıkıp onlar var oldukça var olacak olan; devlet, siyasi partiler, siyasi ilişkiler gibi öğelerdir.

İkincisi, her oluşumun yapısal öğeleri olan ama sınıflı toplumlarda sınıf karakteri edinen; üretim ilişkileri, ideoloji, ahlâk, sanat gibi öğelerdir.

Üçüncü gurupda ise, sınıf karakteri taşımayan yapısal öğeler yer alır. Doğa bilimleri, teknoloji, dil, okul gibi fenomenler bu gurupdandır. Gerçi sınıflı toplumlarda sınıflar, bu öğeleri de kendi çıkarları için kullanmaya çalışıyorlar. Ancak sınıfların bu çabası, o öğelerin tözünü değiştiremez.

5- Toplumsal Bilinç

Daha önceki bölümlerde, politika, hukuk, sanat, ahlâk gibi toplumsal etkinlik alanlarını incilerken toplumsal bilinci hep göz önünde tutmak zorunda kaldık. Çünkü toplumsal bilinç de her toplumsal sistemin yapısının sorunlu ve ayrı bir öğesidir.

Toplumsal bilinç, insanlık tarihinin kurucu bir öğesi olarak, tarihin oluşumunda, yapının diğer öğeleriyle sıkı ilişkiler içinde bulunuyor. O, toplumun ve bireyin gelişiminde oynadığı rol bakımından özgül bir toplumsal öge ve özgül bir toplumsal yaşam alanıdır.

Toplumsal bilinç; üretim sırasında, ortaya çıkan insan ile doğa nesneleri arasındaki ilişkilerin, insanla insan ve toplumsal guruplar arasındaki ilişkilerin, doğa varlıkları ve toplumsal olayların sanatsal imgeler yoluyla yeniden yaratılmasının özümsenmiş halidir. Başka bir ifade ile; doğa varlıklarının yapısını, oluşumunu ve doğa olaylarını açıklayan doğa bilimlerinin, üretim tekniklerinin, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin işleyişinin, toplumsal olayların, doğa ve topluma ilişkin gerçekliğin soyutlanarak sanat yoluyla, yeniden yaratılmasının, tarihin oluşumunun insan tarafından özümsenmiş haline toplumsal bilinç diyoruz. Doğanın, toplumun, doğa ile insan ve insan ile insanlar arasındaki ilişkilerin özümsenmesinin kendiliğinden düzeyi toplumsal psikolojiyi oluşturuyor. Toplumsal psikoloji, içinde yaşanılanların insan tarafından pratik yoluyla özümsenmiş halidir. Tomlumun pratik yoluyla kendilisinden edindiği bilgilere teorik düşüncelerde katılınca, bir üst düzeyde kavrayış olan toplumsal bilinç oluşuyor. Demek ki toplumsal bilinç, bizi çevreleyen şeylerin, pratik eylem ve teorik bilgi yoluyla kavranmış halidir.

İnsan, milyonlarca yıldır süren üretim eylemi sırasında doğayı, doğa nesnelerini tanıyıp özümsüyor. Sonra da onları işleyerek değişikliğe uğratıyor. İnsanların deneyimi ve bilgisi arttıkça, doğaya, karşı insanın üstünlüğü de artıyor. işte bu tarihsel sürecin insan düşüncesi olarak birikimi, toplumsal bilincin içeriğini oluşturuyor.

Toplumsal sistemin toplumsal bilinç alanı; ruhsal düşünsel ürünler dediğimiz, teorilerin, düşüncelerin, sanat ürünlerinin toplum tarafından üretilmesi alanıdır. Toplum böylesi bir manevi etkinlik sonucunda; teknoloji, kitaplar, sanat ürünleri, mimari yapılar gibi cisimleşmiş maddi değerler ortaya çıkarıyor.

Daha önceki bölümlerde incelediğimiz toplumsal sistem öğelerinin, tarihsel olarak geliştiklerini gördük. Toplumsal bilinçde diğer öğeler gibi tarihsel olarak gelişmektedir. Toplum, tarih boyunca, düşünce, teori, sanatsal imgeler, toplumsal mücadeleler üretiyor ve bu ürettiklerini pratiğe uyguluyor. Maddi malların üretitimi ile manevi ürünlerin üretimi, sürekli bir kerşılıklı etkileşim içinde tarihsel birikimi artırıyorlar. Toplumsal yaşamın maddi ve manevi yanının karşılıklı etkileşim ve gelişimi sürecinde toplumsal bilinç de tarihsel olarak gelişiyor. Bu nedenle, toplumsal bilincin ilkçağda, rönesans döneminde, sanayi çağında ve günümüzdeki düzeyi, içeriği ve toplum üzerindeki etkileri farklıdır. Toplumsal yaşamın diğer alanları ve bilincin diğer biçimleri ile etkileşim içinde sürekli gelişen toplumsal bilinç, kendi gelişimine bağlı olarak toplumsal yaşamın manevi yanını da geliştiriyor.

Toplumsal bilinç, doğa ve toplum varlısının toplum bilincinde yansımış halidir dedik. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta var. Edinilmiş olan bilincin düzeyi nedir? Bilinç, varlığı, yüzeysel olarak da, derinliğine de yansıtabilir. Yani toplumsal bilincin derinliği, toplumun pratik faaliyetinin ve teorik bilgisinin derinliği ile bağlıdır. Ayrıca bilinç, gerçekliği doğru ya da yanlış olarak dr yansıtabilir. Örneğin, dinsel bilinç, insanın üretim etkinliği sonucu maymundan ayrımlanarak oluşumunu ve gelişimini başka bir biçimde anlatmakta, yani gerçeği yanlış olarak yansıtmaktadır. Öte yandan Türkiye'de, toplumun, Türkiye gerçeğini tam olarak ve derinliğine kavradığını söyleyemeyiz. Teorik bilgisi yeterli düzeyde olmayan Türkiye toplumunun bilinci, gerçeğin karşısında zayıf kalmaktadır. Çünkü Türkiye'de egemen sınıf olan burjuvazi, ilerici düşünce ve teorilerin, ilerici sanat ürünlerinin üretilmesini yasaklıyor, üretenleri cezalandırıyor. Böylece toplumun gerçekleri daha iyi kavramasını engelliyor. Burjuvazi, kendi iktidarını sürdürebilmek için, toplumun uyanıp bilinçlenmesini, yasalarla ve değişik yön-

temlerle engelliyor. Ama bu engellere rağmen yükselen sınıf mücadelesi, toplumun bilincinin gelişmesini sağlıyor.

Toplumsal bilinç; bir toplumdaki bireylerin, meslek guruplarının, sosyal katmanların ve sınıfların bilinçlerinin karmaşık bir bütünüdür. O, toplumdaki kişi ve gurupların, sınıfların bilinçleri ile karşılıklı ilişki içinde bulunurken hem onlardan etkileniyor ve hem de k endisi onları etkiliyor.

Birey, toplunun bir üyesi olrrak bilinçlenirken, mensubu olduğu sınıfın ve toplumun bilincinden etkileniyor. Toplumsal bilinç, sınıf bilinci meslek bilinci gibi unsurlar bireyin bilincine etki yapıyorlar. Diğer yandan bilinçli bir kişi de kendi çevresine etkilerde bulunyor. Arkadaş çevresinden başlayarak daha geniş çevrelere etki yapan, bir sınıfın önderi, bir ülkenin önderi durumuna gelen bilinçli kişiler; sınıf bilincinin ve toplumsal bilincin gelişmesini etkilemiş oluyorlar. Ancak bu tip kişiler tarihte ender olarak görüldüklerinden, toplumsal bilinci etkileyen daha çok sınıf bilinçli kollektif topluluklar oluyor, İşte bu nedenle egemen sınıf, egemenlik araçlarını kullanarak toplumsal bilincin içinde de egemen oluyor. Türk toplumunun ortalama bilinci, burjuvazinin sınıf bilincinin motiflerini yansıtmaktadır. Burjuva sınıf bilincinin etkilerinden arınmış olanlar, kendi sınıf bilinçlerini derinliğine kavramış olan kişiler; işçiler, emekçiler, aydınlardır.

Sınıf bilinci; bir sınıfın maddi ve manevi çıkarlarının, ekonomik ve toplumsal çıkarlarının derinliğine kavranması, bu çıkarların gerçekleşebilmesi için iktidar olma zorunluluğunun bilinmesi, iktidar mücadelesinin biçim, yöntem ve araçlarının iyice kavranmasıdır. Kendi çıkarlarını gözeten teorik bilgiyi derinliğine özümseyerek pratik mücadelede kullanan, kendi pratiğinden yeni teoriler üretebilen sınıf, bilinçli bir sınıftır. Sınıf bilinci, sınıf mücadelesi sürecinde edinilen pratik deneyimlerle, teorileşmiş sistemli bilgilerin derinliğine kavranması ile oluşuyor. Sınıf mücadelesindeki gelgitler, geri çekilme ve ileri atılmalar, yengi ve yenilgiler ile bunlardan çıkarılan sonuçlar sınıf bilincinin zenginleşmesini, olgunlaşmasını sağlıyor.

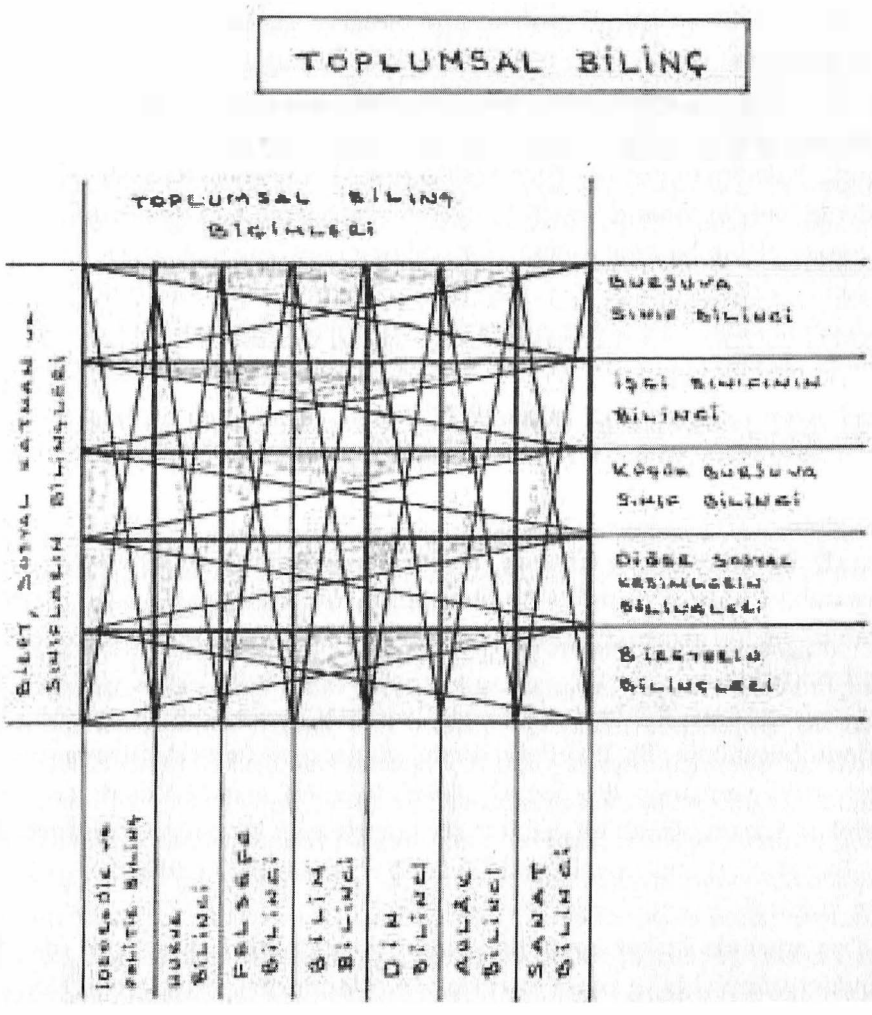
Toplumsal bilincin başlıca, yedi biçimini görüyoruz. İlkel kabile topluluğunun çözülmesi ile ideolojik ve politik bilinç, hukuk bilinci, bilim bilinci, felsefe, ahlâk, din ve sanat bilinçleri ortaya çıktı. Bir bütün içinde ve karşılıklı ilinti halinde bulunan bütün bu bilinç biçimleri, toplumun çeşitli gereksinimlerine yanıt veriyorlar. Her alana ilişkin bilinç biçiminin durumu ve tarihsel gelişimi özel bilim dalları tarafından incelenmektedir. Örneğin hukuk bilinci ve hukuk, hukuk bilimi ve hukuk tarihi tarafından inceleme konusu oluyor.

Her birey, sosyal gurup ve sınıfın bilinci, toplumsal bilincin her biçimi-

ni ayn ayrı içermektedir. İşçi sınıfının bilincinden bahsettiğimiz zaman, onun; politik, felsefi, dinsel, hukuksa1, sanatsal, biliimsel, ahlâksal bilincini da söz konusu etmiş oluyoruz.

Öte yandan toplumsal bilincin her biçimi, o toplumdaki bireylerin, sosyal kesimlerin ve sınıfların bilincini de içermektedir. Toplumun politik bilinci söz konusu olduğunda; bireyler, guruplar ve sınıflardan oluşan toklumun her kesiminin politik bilincini içeren toplumsal politik bilinci ele almış oluyoruz.

Elindeki olanaklar nedeniyle toplumsal bilince ağırlığını koyan egemen sınıfın bilinci, toplumsal bilincin politika, din vb gibi her biçimine de egemen olabilmektedir.

Bir ülkedeki bireylerin, sınıfların ve toplumun bilinci, toplumun ideolojik, politik, hukuksal, bilimsel, sanatsal vb. bilinçleri; o toplumun tarihsel birikimi, gelişmişlik düzeyi, eğitim düzeyi gibi faktörlerle bağlıdır. Ancak bilincin gelişmesinin esas belirleyicisi toplumsal etkinlik ve mücadeledir. Geçmiş kuşaklardan kalan bilgi birikimi ile pratik etkinliğin sentezi yoluyla teorik bir bilgi ortaya çıkıyor. Bu sistemli bilginin pratik etkinlikte yeniden kullanılması sonucunda, görülen eksiklikler giderilip yanlışlar ayıklanarak yeni bir sentez yoluyla üst düzeyde bir bilgiye ulaşılıyor. Böylesi bir süreklilik gerektiren etkinlik olmadan bilinç gelişemez. Örneğin, kendi çıkarları için sistemli ve ardıcıl bir mücadele yürütmeyen işçi sınıfının bilinci gelişemez. Kendiliğinden bilincin, sınıf bilincine yükselmesi için mücadele zorunlu oluyor.

Bilinç, toplum ve doğa varlığının derinliğine bir kavranışı olduğundan; yüksek eğitimli ve beyin gücü ile çalışan aydınlar daha çabuk bilinçleniyorlar. Okuduğunu kolay anlayan, anladığını yorumlayabilen, inceleme ve araştırma yaparak yeni bilgiler üretebilen aydınlar, ilerici bir bilinçle donandıklarında, bilincin, toplumun diğer kesimlerine aktarılmasını da sağlıyorlar. Bu nedenle bilincin toplum kesimleri içindeki en önemli taşıyıcısı aydınlardır.

Sonuç olarak bir ülke toplumunun bilincini çözümlemek gerektiğinde; o toplumun eğitim, üretim ve gelişmişlik düzeyine, tarihsel oluşumuna, sınıfların yer alımına, sınıf mücadelesinin boyutlarına, toplumsal bilincin her biçiminin toplum tarafından ne derinlikte kavrandığına bakmamız gerekiyor.

6- Kültür

Kültür, insanın var oluşuyla ortaya çıkıp, toplunun gelişmesine bağlı olarak gelişen bir kavram. Toplumun olmadığı yerde kültürden de bahsedilemez. Kültür ve toplum, üst üste düşen, insan uygarlığına ilişkin iki geniş kapsamlı kavramdır. Kapsamı bu denli geniş olan kültürün tanımları da; dar anlamda, geniş anlamda, günlük, bilimsel ve berzeri gibi farklı biçimlerde yapılmaktadır.

Geniş anlamda kültür, bir toplunun yarattığı tüm maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Bir ülkedeki; üretici güçlerin ve üreticin düzeyi, toplumun maddi ve manevi ilişkileri, düşünsel değerleri, sanat ürünleri, davranış normları, yaşam biçimi, bilinci, her şey o toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Buradan çıkarak kültür, geniş anlamda, maddi kültür değerleri ve manevi kültür değerleri olarak ayrımlanabilir.

Dar anlamda kültür ise; bilim, sanat, yönetim ve benzeri gibi tek bir alandaki yaratıcılığı ve onun düzeyini, bu yaratıcılığın sonuçlarının toplum

tarafından algılanıp kavranma derinliğini içerir. Bu nedenle, bir insanın ya da toplumun yemek kültüründen, davranış, estetik, teknik kültüründen, demokrasi kültüründen söz edebiliyoruz. Toplum yaşamının her alanı kültürün bir biçimidir.

Kültürün taşıyıcısı toplumdur. Geçmiş kuşakların birikimini özümseyen toplum, ona kendi katkılarını da yaparak gelecek kuşaklara devreder.

Bir kültür sistemi içinde yetişen kimse, o sistemin maddi ve ruhsal düşünsel değerlerini özümsemiş olarak içinde yaşadığı toplumda rahattır. O toplumla kültürel bağlar açısından uyumludur. Ancak böyle bir kişi, başka bir kültür sisteminin içine girince bocalar. Geçmişte edindikleri alışkanlık ve davranışlar, düşünce sistemi yeni girdikleri kültürle uyum içinde değilse sorunlar çıkar ve hatta kişinin bunalıma düştüğü zamanlar olur. Köyden kente göçmüş kişi bu çelişkileri yaşamaktadır. Hele Türkiye köyünden Avrupa kentine göçmüş insanlarımız bu kültür bunalımını derinliğine yaşamaktadırlar. Yerleşim çevresi, sınıf ve ulus kültürlerinin hepsini birden atlayarak yepyeni ve hiç tanımadığı bir kültür ortamına giren bu insanlar kültürel bunalıma düşebiliyorlar. Türk toplumunun ortalama kültürünü bile özümsemeden başka bir kültür ortamı işine giren bu insanlarımız bunalım sonucunda, Türk kültürünü ve hatta kendi köylü geçmişlerini bile yok sayabiliyor. Eğer bu durumda yeni kültürü tam özümseyemezse kökensiz biri olarak ortada kalıyor. Öte yandan işçi ve kentli birinin Avrupa kültürü ile uyum sağlaması zor olmuyor. Çünkü o, geçmişte kent ve işçi sınıfı kültürüne sahip olduğundan sadece ulusal kültür farklılığı ile karşı karşıya kalıyor. Dünya halklarının kültürünü tanıyan aydın bir kişi için ise kültür bunalımı söz konusu olmuyor. Demek ki kişinin kültür düzeyi, içinde yaşadığı toplumun ve giderek dünya toplumlarının birikmiş değerlerini ne denli derinliğine tanıdığı ve özümsediği ile ölçülüyor. Bilinçli bir kişi, kültürel özümsemede benimsemediği değerleri ayıklayabilir.

Toplumsal yaşamın tüm alanlarına ilişkin değerleri içeren kültürü, bu özelliğinden dolayı, toplumsal sistemin her hangi bir yapısal öğesinin içinde değerlendiremiyoruz. Kültür, tüm yapısal öğelerden etkilenerek oluşuyor ama bütün oluşmuş değerleri içerdiği için tüm yapıların üzerinde yer alıyor.

Kültür; toplumsal deney, bilgi ve benzerlerinin kuşaktan kuşağa aktarıldığı alandır. Yani, toplumsal bilginin depo edildiği, böylece kültürün gelişmesi ve yeni kültür değerlerinin ortaya çıkma olanağının yaratıldığı alandır.

Günümüzde, bilim ve tekniğin yarattığı olanaklar sonucunda, davranışlara, düşünce ve sanata ilişkin tüm kültürel değerler naddeleşip dünya halklarına ulaşabilmektedir. Evinde televizyon başında oturan bir insan; Ama-

zon vadisi yerlilerinin düşünce ve davranış özelliklerini, folklorunu; Vinsent van Gogh'un resimlerini, Amerikan burjuvasının yaşam biçimini, dünya olimpiyatlarını kolaylıkla izleyebiliyor. Böylece, Amozon Vadisi insanlarının ve Amerikan burjuvazisinin yaşam biçimi dünya halklarına sunulurken, düşünceye ilişkin manevi değerler de maddeleşmiş oluyor. Çünkü o flimler arşivlenerek saklanıyorlar. Öte yandan bu yeni durum, dünya toplumları arasında kültürel bir yakınlaşma sağlıyor, uluslararası bir kültürün oluşumuna hizmet ediyor.

Burjuvazi, düşünsel-sanatsal üretimleri bile kendi yasalarına boyun eğdirmek istiyor. Ancak; bu üretimin yaratıcı özü ve yaratanların bağımsız kişilikleri ve bilinçleri burjuvaziye karşı direndiği için, burjuvazi bu güdümlemeyi belli bir noktaya kadar başarabiliyor.

Sonuç olarak kültür, diğer toplumsal öğelerden çok farklı bir şey değildir, ama onlara özdeş de değildir. Kültür, insanın yaşamı, düşüncesi, davranışlarının dile gelişini, tüm maddi başarıları ve bunun sonucunda oluşan tonlumsal ve manevi başarıları belirtmek için, insanın uygarlık düzeyini belirtmek için ortaya atılmış bir yapay kavramdır. Oysa bütün bu değerlerin taşıyıcısı toplumdur. Kültür, toplumun taşıdığı bu değerleri tanımlayan bir kavramdır.

7- Kitle İletişimi

Kitle iletişim araçları yoluyla yürütülen basın ve yayın faaliyeti, toplumsal sistemin her hangi bir yapısı, kurumu, alanı değildir, Kendisi tek başına sistemin yapısal bir öğesi olmayan basın-yayın çağımızda çok önemli işlevler görmektedir. Bu çok önemli işlevlerinden dolayı basın-yayın unsuruna da değinmemiz gerekiyor.

Kitle iletişim araçları giderek çoğalmaktadır. Bugün için başlıca araçlar olarak; gazete, dergi, radyo, televizyon, kaset ve video gösterimleri sayılabilir.

Bu araçlar yoluyla yapılan yayınlar, toplumsal yaşamın bütün alanlarını ve unsurlarını içermektedir. Doğa nesneleri ve olayları, üretim araçları, işgücü, üretim, maddi ve toplumsal ilişkiler, yasalar, yaptırımlar, davranışlar, düşünceler, sanat eserleri ve sanatsal olaylar, din ve ahlâk konuları, bilim ve felsefe konuları, öğrenim, eğitim, yönetime ilişkin konular, ideolojik politik düşünceler ve olaylar, toplumsal ve sınıfsal olaylar, uluslararası konular, diğer uluslara ilişkin konular, her şey basın-yayın faaliyetine konu olabilmektedir. Öte yandan günümüz basın-yayın araçları tüm bu konuları dünyaya, ülkenin her yanına, toplumun hemen tüm üyelerine kolayca ve yaygın olarak ulaştırabilmektedir.

Kitle iletişim araçlarının; bu denli çeşitlenmesi ve insanlar tarafından yaygın kullanımı, getirdiği kolaylıklar, içerdiği konuların zenginliği, sunuş kalitesi, göze, kulağa, duygulara, düşünceye seslenişi, tüm bunlar insan uygarlığının bu alanda vardığı boyutu gösteriyor. Henüz çeyrek asır önce, yaşadığı köy ya da kasabadan başkaca bir yer göremeden ölüp giden insanlar vardı. Günümüzde ise olaylar, görüngüler, düşünceler insanların ayağına, evine gelmiş bulunuyor. Kişi oturduğu koltukdan dünyayı izleyebiliyor. Bu nedenle çağdaş insanın görgü ve bilgisi kat kat artıyor, bireylerin ve toplumların bilinçlenmesi hızlanıyor.

İletişim alanı; içerdiği konu zenginliği, teknik özellikleri ve geniş yığınlara seslenme yeteneği ile toplumu etkileme ve yönlendirme işlevi görmesi bakımından günümüzde önemli bir unsur haline gelmiş bulunuyor. Dikkatle baktığımızda, kapitalist ülkelerde, hemen tüm basın-yayın organlarının burjuva sınıfın ve onun egemenliğindeki devletin elinde olduğunu görürüz. Burjuva mülkiyet ve egemenlik dışında kalan yayın organlarının sayısı ve seslendikleri kitle oranı çok düşük kalmaktadır.

Burjuvazinin mülkiyeti veya egemenliğinde bulunan basın-yayın organları, doğal olarak burjuvazinin dünya görüşü doğrultusunda yayın yapmaktadırlar. Geçmişte toplumu baskı altında tutma, yönlendirme ve yönetme görevleri doğrudan devletin sırtındaydı. Günümüz de devlet bu işlevlerinin bir kısmını başka biçimlerde yerine getiriyor. Toplumu etkileme ve yönlendirme de ise basın-yayın öne çıkmış bulunuyor. Toplum kitle iletişim araçları yoluyla; bilgi, haber, görüş, düşünce, estetik görüngüler bombardımanına tutuluyor. Toplum, sürekli yağan bir burjuva yağmuru ile ıslatılıyor. Böylesi bir taraflı düşünce yağmuru altında ancak derinliğine bir sınıf bilincine ve toplumsal bilince sahip olanlar, bu yağmurun zararlı maddelerinden kendilerini koruyup, bu yayınlardan bilinçlice yararlanabilirler.

Yayınların taraflılığı sık sık muhalefet güçlerinin tepkilerine neden oluyor. Çıkarları burjuvazi ile çakışmayan sınıflar ve toplumsal güçler ile burjuva muhalefet kesimleri çıkarları ile çelişen yayınlara tepki gösteriyorlar. Dikkat edersek Türkiye de "TRT" ve basın kavgası hiç bitmiyor. Basın-yayın organlarının kendi aralarındaki çıkar çatışmaları, ticari kâr faktörü, yükselen tepkiler ise kabaca taraf olmayı frenleyen faktörler oluyor. Bu nedenle objektif düşünce ve yorumlar da görebiliyoruz.

Basın-yayın faaliyetinin önemli bir özelliği de, bu faaliyetin yazarlar, çizerler, düşün ve sanat adamları tarafından yürütülmesi. Bu aydın insanları burjuvazinin demir kalıpları içine sokmak her zaman mümkün olmuyor. Bu nedenle basın-yayın çalışanları içindeki ilerici, demokrat, namuslu kişi ve

kesimlerin tepkileri de yayınların içeriğini etkiliyor. Ancak mülkiyet ve egemenlik burjuvazinin elinde bulunduğundan taraflılığın özünü değiştirmek mümkün olamıyor.

Basın-yayın alanının günümüzde özgün bir özelliği daha var: Basın-yayının toplumu etkilemede güçlü bir unsur olması, çalışma koşulları ve çalışma ortamının uygunluğu gibi nedenlerle, istihbarat toplamak ve istihbarat vererek etkide bulunmak amaçlarıyla devlet gizli servisi ajanları basın-yayın alanında aktif olarak çalışırlar. Çağımızda basın-yayın alanı, devlet güvenlik örgütleri ve dışişlerinden sonra, içinde en çok ajanın faaliyet yürüttüğü üçüncü alan durumuna gelmiş bulunuyor. Geçmiş değerlendirmelerde basın-yayın, bir ülkedeki yasama, yürütme, yargılama ve bürokrasi güçlerinden sonra beşinci güç olarak belirtilirdi. Günümüzde ise kimi bilim adamlarına göre, yürütme ve bürokrasi gücünden sonra üçüncü güç durumuna gelmiş bulunuyor.

Sonuç olarak basın-yayın alanı, toplumsal sistemin yapısal bir öğesi olmadığı halde, egemen sınıfın çıkarına hizmet veren önemli bir faaliyet alanıdır. O, toplumu; ideoloji-politika, bilim, felsefe, hukuk, din, ahlâk, sanat gibi toplumsal bilinç alanlarında etkileyip, yönlendirmektedir. Toplumun tüm bu bilinç biçimlerine burjuva sınıf bilincini enjekte etmektedir.

Bir toplumun basın-yayın alanını incelerken; iletişim organlarının mülkiyetinin kimde olduğunu, yayınların içeriğini, tarafını, toplumu etkileme derecesini, toplumu yanıltma oranını, basın-yayın çalışanlarının niteliklerini, organların haber ve yorum kaynaklarını iyice irdelememiz gerekir. Burjuvazinin egemen olduğu bir toplumda veya sınıflı bir toplumda tarafsız yayıncılık olmaz. Çünkü her dünya görüşü taraflıdır. Haberler, olaylar tarafsız olarak verilse bile, yorumlarken taraf tutulur. Bu nedenle en demokratik çözüm, her sınıf ve dünya görüşünün özgürce yayın yapabileceği demokratik bir ortamın yaratılmasıdır. Böyle bir ortamda, eşitsiz koşullarda da olunsa bir düşünce yarışma girişilebilir. Taraflar güçleri oranında başarı gösterirler.

8- Köklü Tarihsel Toplumsal Dönüşümlerin Nedeni Olarak Toplumsal Mücadele

Buraya kadar anlattıklarımızla toplumsal sistemin yapılarını, bunlar arasındaki bağlantı ve ilişkileri incelemeye çalıştık. Yapıların, mülkiyet biçimlerinin değiştiğini, yeni üretici güçlerin, sosyal gurup ve sınıfların ortaya çıktığını, toplumsal sistemlerin değiştiğini gördük. Peki, tüm bu değişimlere neden olan, tarihi yapan, toplumsal ilerlemeyi sağlayan, insanlığa yeni çağ-

lar açan köklü tarihsel-toplumsal dönüşümlerin temel belirleyicisi nedir, ya da kimdir?

Bu soruya burjuva bilginleri farklı yanıtlar veriyorlar.

Gelişmenin temel belirleyicisi; "ülkenin yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, toprak verimliliği, iklim koşullarıdır" diyenler var.

"Toplumsal ilerlemeyi belirleyen, ülke nüfusunun çokluğu, ülkenin coğrafya büyüklüğüdür" diyenler var.

Kimileri de, köklü tarihsel-toplumsal dönüşümlere önderlik etmiş kişileri, tarihin yapıcısı ve ilerleticisi olarak gösteriyorlar.

Yukarda sayılan bütün bu faktörler, toplumsal ilerlemeye ve tarihin oluşumuna etki yapabilir, katkıda bulunabilirler, Kuveyt, petrol zenginliği sayesinde ekonomik ve toplumsal olarak gelişmektedir. Çok nüfusa ve büyük topraklara sahip ülkelerde daha çok maddi ve manevi ürünler üretilebilir. Ancak gelişmenin ve değişimin belirleyicisi bu özellikler değildir. Örneğin, nüfusu çok olan Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Brezilya gibi ülkelere karşın küçücük nüfuslu Hollanda, Belçika ve İsveç çok daha gelişmiş ülkelerdir. Toprakları verimli ve iklimi uygun olan Türkiye ve Mısır'a göre Japonya daha gelişmiş bir ülkedir. Öte yandan tarihin oluşumunda kişinin rolü önemli olmakla birlikte, belirleyici değildir. Toplum ve kültür üzerinde büyük etki yapabilen toplum önderleri, bilim ve sanat adamları, tarihsel gelişmeye etki yapabiliyorlar. Örneğin Atatürk, Türk toplumunun feodalizmden kapitalizme geçişinde büyük etkiye sahiptir. İlkçağ'ın, Rönesans'ın, aydınlanma çağının önderleri ve bilginleri, sosyalizmin babası Karl Marks, dünyadaki ilk sosyalist devrimin önderi Lenin, tarihin oluşumunu etkileyen kişilerdir. Ama bu önder kişiler tek başlarına bir şey yapamıyorlar. Onların düşünceleri, toplum tarafından özümsenip maddi bir güç haline gelerek toplumsal mücadeleye dönüşürse, ancak o zaman tarihin oluşumuna katkı yapabiliyor, yön verebiliyorlar. Demek ki tarihin oluşumunda, kişinin rolü olabilmesi için düşüncenin maddi bir güç haline gelmesi gerekiyor. Yani toplumu harekete geçirmesi gerekiyor.

Bu nedenle toplumsal ilerlemenin ve tarihin oluşumunun belirleyicisi ve temel faktörü toplumun mücadelesidir. Toplum, üretim araçları ve üretim tekniğini, işgücünün kalitesini sürekli geliştirerek doğaya karşı üstün gelme mücadelesi veriyor. Diğer yandan toplumsal guruplar ve sınıflar arasında çıkar çatışmasından kaynaklanan toplumsal bir mücadele sürüp gidiyor. Tarihi yapan ve ilerleten işte bu, insanla-doğa ve insanla-insan arasındaki mücadeledir. Toplumsal düzeyde, toplumsal mücadeledir.

İnsan uygarlığının gelişmesi evrimler ve devrimler ile sürüp gidiyor. İn-

sanın üretim yoluyla doğaya karşı üstün gelme mücadelesinde; pratik ve kuramsal bilgisi, kullandığı üretim tekniği sürekli gelişiyor, evrimleşiyor. Yani niceliksel bir birikim ile adı geçenin biçimi yavaş yavaş değişerek belli bir olgunluğa erişiyor. Bütünün tek tek parçalarında niteliksel değişiklikler oluyor. Evrimleşmenin doruk noktasında ise adı geçen; öz, içerik ve biçim olarak niteliksel bir değişime uğrayıp bütünün tamamında köklü bir dönüşüm gerçekleşiyor.

Konuya salt üretim araçları ve üretim tekniğinin gelişmesi açısından bakarsak; Maden Çağı'ndaki insanın bilgisi ve kullandığı üretim tekniği birikimsel olarak gelişe gelişe, sonunda üretim araçlarının yapısında ve üretim tekniğinde niteliksel bir değişim oldu. Sanayi devrimi gerçekleşti. Sanayi Çağı'ndaki evrimleşme ise yirminci yüzyılın ikinci yarısında bilimsel teknik devrim ile sonuçlandı. Bilim, teknik ve teknolojideki gelişmenin sonucu olarak günümüzde insanlık; olabilecek depremleri önceden tesbit edebiliyor, uzaydan yeryüzü fotoğraflarını çekerek tahıl rekoltesini, hava durumunu, yeraltı madenlerinin rezervlerini bilebiliyor. Gen bilimi sayesinde bitki ve hayvan üretimine yön verebiliyor. Resim ve yazıları fax yoluyla anında tüm uzaklıklara gönderebiliyor. İnsanlar televizyon ile oturma odalarından tüm dünyayı izleyebiliyorlar. Üretimde insan emeğinin yerine robotlar kullanılıyor.

Üretim alanındaki evrim ve devrimler, toplumsal sistemin diğer alanlarını da etkiliyor. Üretim ilişkileri, ona bağlı olarak üstyapı kurumları da köklü değişikliklere uğruyorlar. Yeni ilişkiler, yeni bölüşüm ve yönetim sistemleri ortaya çıkıyor. Demek ki, insanın üretim tekniğini geliştirerek doğaya karşı üstün gelme mücadelesi, yani toplumsal altyapıdaki mücadele, üstyapıyı da etkileyerek toplumsal mücadeleyi yaratıyor. İşte bu mücadele sonucunda gerçekleşen toplumsal devrim, toplumsal sistemi; öz, içerik ve biçim bakımından köklü bir niteliksel değişikliğe uğratarak başka bir toplumsal sisteme dönüştürüyor.

Kapitalist toplumu ele alalım.

Üretim araçlarının özel mülkiyetine bağlı olarak var olan kapitalist üretim ilişkileri nedeniyle, yaratılan toplumsal değerlerin bölüşümünde büyük bir eşitsizlik söz konusu. Kazancın büyük bölümünü burjuvazi kâr olark alırken, çalışanlar ancak yaşamlarını sürdürebilecek düzeyde bir ücret alıyorlar. Bölüşümdeki bu adaletsizlik doğal olarak burjuvazi ile işçi sınıfı arasında sınıf mücadelesine neden oluyor. İşçi ve emekçiler daha iyi yaşamak için daha yüksek ücret istiyorlar. Sosyal ve demokratik haklardan, kültür olanaklarından yararlanmak, yaşam düzeylerini yükseltmek istiyorlar. Ege-

men sınıf olan burjuvazi, devlet ve diğer üstyapı kurumları aracılığıyla işçi ve emekçileri baskı altına alarak, mevcut üretim, bölüşüm ve yönetim sistemini sürdürmek işitiyor. Böylece var olan çelişki sertleşerek sınıf mücadelesine dönüşüyor. Bu mücadelede egemen sınıf üstün geldiği sürece toplumsal bir devrim gerçekleşemez.

Bir ülkede toplumsal bir devrimin gerçekleşebilmesi için, devrim için mücadele eden güçlerin ve onların önderi bir siyasi partinin olması gerekir. Bu da yetmez. Ayrıca, objektif olarak devrimci bir durumun oluşup, olgunlaşması gerekir,

Devrimci durum nedir?

Bir ülkede, insan iradesinden bağımsız olarak gelişen ekonomik, siyasal ve toplumsal bunalımın iç içe geçerek, en olgun hale geldiği ana devrimci durum diyoruz. Devrimci bir durumun belirtisi; ilk önce, derinleşen ekonomik bunalım nedeniyle, egemen sınıfın, egemenliğini eski biçimde yürütme gücünü kaybettiğini gösteren siyasi bir bunalımın varlığıdır. Kararlı bir politika izleyemez hale gelen hükümet, iyice zayıflamış olup ayakta duracak hali yoktur. Yani, yönetici sınıf eskisi gibi yönetemiyordur. İkincisi, baskı altındaki işçi ve emekçilerin artan ihtiyaçları ve çektikleri acılar sonucunda durumlarına razı olmayarak eskisi gibi yönetilmek istememeleridir. Üçüncü belirti, geniş emekçi yığınların bağımsız ve kendiliğinden yığınsal eylemlere kalkışmalarıdır. Demek ki, gücü iyice zayıflamış olan burjuvazi, toplumu eskisi gibi yönetemiyor. Toplum eskisi gibi yaşamak ve yönetilmek istemiyor ve bu nedenle de kendiliğinden yığınsal eylemlere kalkışıyor. İşte şimdi, ulusal bunalım olarak da adlandırdığımız devrimci bir durum oluşmuştur.

Ancak her devrimci durum, devrim ile sonuçlanmaz. Yukardaki koşullar nesnel durumun ifadesidir. Böyle bir durumda devrimin gerçekleşebilmesi için öznel faktörlerin de olgunlaşmış olması gerekir. İşçi ve emekçilerin kararlı bir mücadele ile siyasi iktidarı değiştirmeye yönelmesi; mücadele edenlerin tarihsel deneyimleri, politik bilinçleri, politik taktik ve manevralar uygulayabilme yetenekleri, öncü bir partinin varlığı ve mücadeleye başarıyla önderlik edebilmesi gerekiyor. Devrimci bir durumda, işçi ve emekçilerin öncü siyasi partileri yoksa, emekçiler yeterli bilinçlilik düzeyinde değilse, yığınlar devrimci bir durumun farkında bile olamayabilirler. Öte yandan, devrimci bir durum olgunlaşmadan ya da yokken, emekçileri iktidarı ele geçirmek üzere ayaklandıran partiler, ateşle oynamış olurlar. Henüz iyice zayıflamamış olan egemen sınıf, ayaklanan halkı kan ve şiddetle bastırarak yenilgiye uğratır. Devrimci bir ayaklanma ancak; devrimci durumun olgun-

laştığı, emekçilerin en kararlı ve güçlü olduğu, burjuvazinin ise en zayıf kaldığı anda başladığında başarıya ulaşabilir.

Türkiye, 1978-1979 yıllarında derin bir bunalım yaşadı. Bu bunalımı devrimci bir durum olarak değerlendirenler oldu. Ülkede gerçekten bir yönetim bunalımı vardı. Ama, toplumsal eylemlerin içeriğine, toplumun yönetimi değiştirme istek ve bilincinin boyutuna baktığımızda aynı sonuca varmak mümkün değil. Bazı kentlerdeki toplumsal olaylar sosyalist içerikli olmayıp, egemen sınıfın kışkırtması ile gerçekleşen mezhep çatışmalarıydı. İşin içinde provakasyon vardı. Devrimci özlü çıkışların çoğunun militan eylemleri olduğunu ve sol güçlerin zorlaması ile gerçekleştiğini görüyoruz. Buna rağmen Türkiye tarihinin en geniş kitle eylemleri bu dönemde oldu. Sol güçlerin bölünmüşlüğü, kendi aralarında mücadele etmekten burjuvaziya karşı birleşememeleri ise mücadeleyi en çok zayıflatan faktördü. Bu durum halkın tepkisini çekti. Kendiliğinden bilinç düzeyinde bir iktidar değişikliği isteyen halk, sol güçlere güvenemediği için kendiliğinden bilinç, sosyalist bilinçe yükselemedi. Bunun en açık kanıtı; mevcut durumdan hoşnutsuz olan halkın, Eylül darbesini kurtarıcı gibi algılaması ve hiçbir siyasi ya da toplumsal gücün direniş gösteremeyişidir.

Ekonomik ve toplumsal gelişmenin bugünkü düzeyinde, toplumsal mücadelenin içeriği ve biçiminin de geliştiğini görüyoruz. İşçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki birebir mücadele günümüzde zenginleşti. Toplumsal mücadeleye katılımın sayısı arttı. Ekonomik ve toplumsal gelişmeden yana olan, adalet ve eşitlik isteyen, demokrasinin gelişmesini savunan, insan haklarını savunan, doğanın ve doğal çevrenin tahribatına karşı olan, barışı savunan geniş toplumsal çevreler de toplumsal mücadeleye katılıyorlar. Mücadelenin içeriği ve bileşenleri böylece zenginleşiyor. Bu zenginlik mücadele biçimlerine de yansıyor. Devrimci bir durumda şiddet yoluyla erki ele geçirme yerine, evrimleşme yoluyla gelişmiş ve eşitlikçi topluma varılacağını savunanların sayısı artıyor. İşçi sınıfı partileri bu yeni durumdan etkilenerek yeni mücadele yol, yöntem ve hedefleri belirtiyorlar.

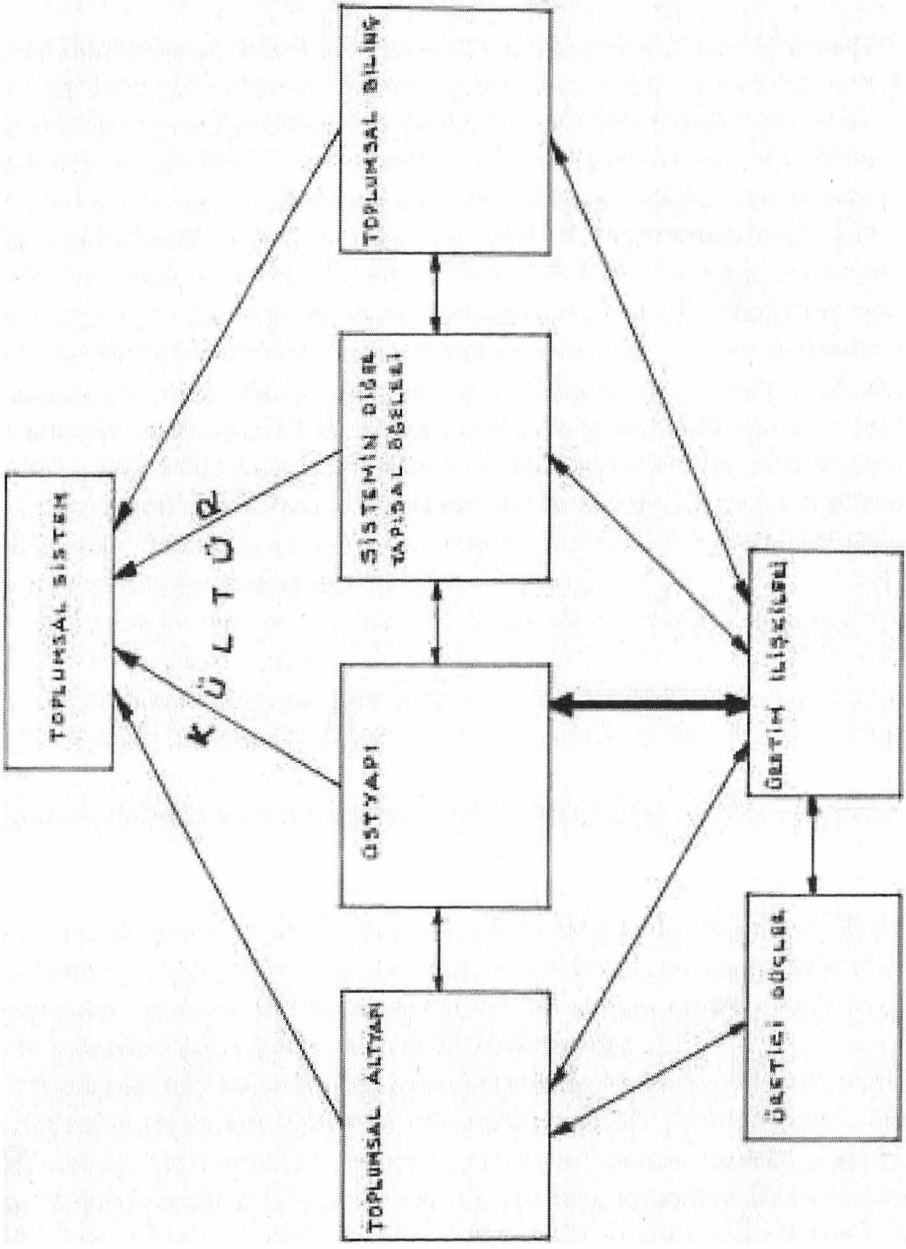
Toplumsal mücadelenin içeriğinin, katılımının zenginleşmesi, mücadele biçimlerinin değişmesi toplumsal mücadelenin varlığı ve önemini ortadan kaldırmıyor. Toplumsal gelişmenin merkezinde bulunan, insanla- doğa ve insanla-insan arasındaki mücadeledir yine. Ancak insanla-doğa arasındaki mücadele doğanın korunması bilinci gelişmiştir. İnsanla-insan arasındaki mücadele de şiddet unsuruna karşı duranlar ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, tarihi yapan insanın etkinliğidir. Toplumların üretim, tüketim ve yönetim mücadelesidir. İlerleme ve değişim mücadele ile gerçekle-

şiyor. Üretici güçlerin gelişimi, toplumsal yapıyı belirliyor. Bir toplumsal sistemin karekterini belirleyen, sistemin üretim ilişkileri oluyor. Üretim ilişkileri ise üretim araçlarının mülkiyet biçimine göre oluşuyor.

Demek ki bir ülkenin toplumsal sistemini incelemek gerektiğinde önce; üretici güçlerin düzeyine, sonra sırasıyla üretim araçlarının mülkiyet biçimine, üretim ilişkilerine, devletin ve başkaca üstyapı kurumlarının durumuna, sistemin diğer yapısal öğelerine, sosyal katman ve sınıfların yer alımına, toplumsal mücadelenin talepleri ve boyutuna bakmamız gerekiyor.

Toplumsal mücadelenin başarısı için; toplumsal sistemlerin ve sistemin fenomenlerinin nasıl ortaya çıktığını, hangi aşamalardan geçtiğini, şimdi ne durumda olduğunu, gelecek bakımından ne gibi olanaklar içerdiğini iyi kavramamız gerekir. Bu bir anlamda dünya ve ülkemiz tarihini derinliğine öğrenmek, günümüz değişimlerini neden ve sonuç ilişkileri ile değerlendirmek, geleceğe ilişkin öngörülerde bulunmak demektir. Türkiye'nin durumunu inceleyip, geleceğine ilişkin öneriler sunacağımız kitabın bu bölümünde, bu nedenle toplumsal sistem konusuna değinmiş bulunuyoruz.

TOPLUMSAL SİSTEM
KÜLTÜR
TOPLUMSAL BİLİNÇ
SİSTEMİN DİĞER YAPISAL ÖĞELERİ
ÜSTYAPI
ÖĞRETİM İLİŞKİLERİ
TOPLUMSAL ALTYAPI
ÜRETİCİ GÜÇLER

Birinci Bölüm:
ÇAĞIMIZ DÜNYASI

Toplumsal yaşamda gerçekleşen her niteliksel değişiklik o toplum için yeni bir dönemin başlangıcı oluyor. Burjuva devrimleri, 1917 Ekim devrimi gibi tüm insanlığı ilgilendiren köklü niteliksel değişimler ise insanlık için yeni çağlar başlatıyor.

Ekim devrimi ile kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı başladı. Bilimsel teknik devrim, giderek üretim ve tüketim süreçlerine egemen olarak sürüyor. 1985'de başlayan sosyalist yenilenme hareketi henüz çok yeni olmasına karşın ilk adımda iki sistem arasındaki soğuk savaşın sona ermesine neden oldu.

İnsan uygarlığı gelgit'lerle ilerliyor. 70 Yıllık reel sosyalizmin yenilenme gayretini bu gelgit dönemlerinden biri olarak algılamak gerekir. Bu yeni durumu, farklı çıkar çevreleri farklı biçimlerde değerlendiriyorlar. Dünyadaki bu yeni oluşumun nedenlerini, içeriğini ve bugünkü durumunu kavramak ve gelişmenin yönünü belirleyebilmek için önce, çağımız dünyasının oluşumunu ve temel özelliklerini irdelemeye çalışalım.

1- Kapitalist Dünya

Kapitalizm, toplumsal yaşamın tüm alanlarında gerçekleşen, uygarlık tarihi boyunca görülmemiş boyutlardaki köklü niteliksel devrimler ile tarih sahnesine çıktı.

1200-1300'lü yıllarda birikmeye başlayan ticari sermaye, yeni bir başlangıcın ilk habercisiydi. İç ve dış ticaret yoluyla ticaret burjuvazisinin elinde biriken ticari sermaye, pazarın genişlemesi ve yeni mallara gereksinim duyulması ile sanayi sermayesine dönüşmeye başladı. Katı kuralların egemen olduğu Lonca tipi üretimden Manifaktür tipi sanayi üretimine geçiş; üretim araçlarının, işgücünün ve üretim tekniğinin gelişmesini sağlarken zanaatka-

rı da özgürleştirerek yaratıcı yeteneklerin gelişmesi için ortam yarattı.

Rönesans'la başlayan uyanış, bilim ve sanat alanında muazzam bir devrimle sonuçlandı. Katolik Kilisesi'nin bağnazlığına karşı gerçekleşen Dinsel Reform ise Ortaçağ'ın karanlığını yırtan ikinci önemli olgu oldu. Öte yandan Büyük Coğrafya Buluşları, dünya çapında ticareti ve sömürgeciliği başlatarak ticaret sermayesinin devasa boyutlarda büyümesini, birinci teknik devrimin gerçekleşmesini sağladı.

Rönesans, Reform ve Büyük Coğrafya Buluşları ile başlayan devrimler, 1600 ve 1700'lü yıllarda da sürdü. Bilim, edebiyat ve sanat alanında köklü değişimler toplumsal yaşamın her alanında bir Aydınlanma dönemi başlattı.

Gelişmekte olan kapitalist üretici güçlerle mevcut feodal üretim ilişkileri uzlaşmaz bir çelişki boyutuna varınca, burjuva siyasi devrimleri boy verdi. Tarihin yeni bir sınıfı olan burjuvazi; 1608 Hollanda, 1640-1680 İngiltere, 1789 Fransa burjuva devrimleri ile siyasi iktidarı ele geçirerek kapitalist toplum sistemini yapılandırmaya başladı. 1848 burjuva devrimleri ile kapitalist toplum sistemi tüm Avrupa'da egemen sistem haline geldi.

Manifaktür üretiminin yaygınlaşması zanaatkarı geliştirdi. Yeni mallara, yeni üretim araçları ve üretim tekniğine olan gereksinim, zanaatkarı ve kimi amatörleri teknik buluşlara yöneltti. Gemi yapımı, metallerin işlenmesi, dokuma tekniği ve mekanik alanında birçok teknik buluş gerçekleşti. Tarıma kapitalizmin girmesi ile yüzbinlerce köylü özgür kalarak kentlere sürüldü. Pazarların genişlemesi, sermaye çokluğu, karın tokluğuna çalışacak özgür insan sayısının bolluğu ve yeni mallara olan gereksinim, kapitalist üretimi artırarak sanayi devrimine yol açtı. Sanayi devrimi ile sanayi üretiminde muazzam gelişmeler oldu. Hayvan gücünün yerini önceleri buhar gücü, hemen ardından da elektrik ve petrol enerjisi aldı. Elektrik motoru ve patlamalı benzin motoru sayesinde el emeği ile üretimden makinalı üretime geçildi. 1800'lü yılların ikinci yarısında doruk noktasına ulaşan sanayi devrimi ile insan uygarlığı yepyeni bir boyut kazanmıştı. İnsanın doğaya üstün gelme mücadelesi tarihin en büyük başarısına ulaştı. Üretim tekniğinde böylesine bir köklü değişme insanın insan tarafından sömürüsünde de niteliksel bir değişim yarattı. Sermayenin ve üretim araçlarının sahibi olan burjuvazi, bir ücret karşılığı işgücünü satarak çalışan işçileri vahşice sömürüyor, onların yarattığı artıdeğer'e elkoyuyordu. Sömürünün vahşeti, yeni toplumsal sistemin bu iki temel sınıfı arasında sert bir sınıf mücadelesini de başlattı.

Bu kısa açıklamada da görüldüğü gibi kapitalizm, toplumsal yaşamın

tüm alanlarında gerçekleşen köklü devrimler sonucunda ortaya çıktı. Toplumsal sistemin altyapısını oluşturan; hammaddeler, üretim araçları, üretim tekniği, kazancın paylaşım biçimi; sosyal sınıflar ve meslek grupları ile bunlar arasındaki ilişki biçimlerinde, köklü devrimler gerçekleşti. Buna bağlı olarak da devletin biçiminde, ailenin yapısında, ideoloji, bilim, felsefe, hukuk, sanat, din, ahlâk alanlarında, yani üstyapının bütününde yepyeni anlayışlar ve yapılanmalar getirdi. Devletin yeni bir biçimi olan burjuva demokrasisi, özgürleşmiş insanın hak ve çıkarlarını temsil ediyordu. En önemlisi ise kapitalizm, yeni bir insan tipini yarattı. Kapitalizmin yarattığı yeni insan tipi; özgür, girişimci, bireysel çıkarlarını öne alarak bencilleşmiş bireydi. Kapitalizm, bireyi yarattı.

Kapitalizmin en temel özelliği, artı-değer sömürüsüne dayalı oluşudur.

Felsefe alanında Hegel, ekonomi politikada Adam Smith ve David Ricardo, vahşi sömürüye karşı yeni toplumsal sistemler hayal eden ütopik sosyalistler, sosyalist düşüncenin öncülleri oldular. Sosyalizmin bu öncüllerinin düşüncelerinden yola çıkan Karl Marks, kapitalizmin ekonomi politiğini derinliğine inceleyerek kapitalist artıdeğer sömürüsünü tüm çıplaklığıyla ortaya koydu. Üretime yatırılan belli bir sermaye, üretilen malların pazarda satılması sonucunda sahibine artı bir para bırakıyordu. Yani, sermaye olarak paranın devri parayı büyütüyordu. Para olarak sermayenin ve mal varlığının sahibi olan burjuva sınıf, bu ekonomik gücü sayesinde siyasi iktidarını da sürdürüyordu. Yaratılan değerlerin paylaşımı adaletsiz, burjuvazinin iktidarı zora dayalıydı. Burjuvaziye bu hakkı veren ise üretim araçları mülkiyetinin ve sermayenin burjuvazinin elinde oluşuydu.

Bu bulgudan yola çıkan Marks, işgücünden başka satacak bir şeyi olmayan ve artı-değerin yaratıcısı olan işçi sınıfının siyasi iktidarı ele geçirerek, üretim araçları mülkiyetini toplumsallaştırması, ekonomi ve devlet yönetimini demokratikleştirilmesi ve bu yaptırımlar sayesinde toplumun demokratikleşmesi tezini geliştirdi. Yeni bir toplumsal sistem olan sosyalizmde de artı-değer yaratılacaktı. Ancak artı-değerin adaletli paylaşımının ifadesi olan sosyalizm ilerledikçe kâr için üretimden ihtiyaçlar için üretime geçilecek, giderek sınıflar yok olacak, ekonominin ve yönetimin demokratikleşmesi ile devlet sönecek, böylece insanlık sosyalizmden komünizme doğru bir geçiş yaşayacaktı.

Kapitalizmin tekelci aşamasını derinliğine yaşamayan Marks, kapitalist dış sömürünün üzerinde fazlaca durmadı.

Burjuva sınıfın zenginliği ve egemenliği işçi sınıfının sömürüsü kadar, diğer halkların sömürüsü ile de sıkı sıkıya bağlı.

Burjuva sınıf henüz tarih sahnesine çıkarken, Büyük Coğrafya Buluşları sayesinde keşfedilmiş "Yeni Dünya" topraklarına kendi halklarını yerleştirerek buraları kendi toprakları haline getirdi. Amerika. Avustralya, Yeni Zelenda, Güney Afrika topraklarına taşıdığı kapitalist ilişkiler sayesinde bu ülkeler bugünkü gelişmiş kapitalist ülkeler içinde yer alıyor. Bir zamanlar oraların yerli halkı olan insanlar ise ya baskı altına alındı ya da zor kullanılarak yok edildiler. Kıta Afrikası'nın diğer yerlileri "Yeni Dünya"ya taşınarak köleleştirildiler. Orta ve Kuzey Afrika işgal edildi. Çin, Hindistan, Endonezya gibi feodal üretim ilişkilerinin egemen olduğu bölgeler sömürgeleştirildi. Osmanlı gibi daha güçlü ülkeler yarı sömürge haline getirildi. İşgal edilmiş ve sömürgeleştirilmiş bu toprakların zenginlikleri Batı burjuvazisi tarafından yüzyıllardır talan edildi. Ucuz hammadde ve değerli madenlere el kondu. Zora dayalı eşitsiz ticaret yoluyla bu ülkeler alabildiğine sömürüldü. Burjuva sermayesinin devasa büyümesinde işte bu dış sömürünün payı çok büyük oldu.

Amansız bir vahşi sömürü ve rekabet döneminin ardından kapitalizmin yeni bir aşaması olan emperyalizm dönemi geldi.

Sanayi devrimi, kapitalist ülkelerde korkunç bir sömürü ve kitlesel acılar getirdi. İşçiler karın tokluğuna gün doğumundan gün batınıma çalışıyor. Binlercesi iş kazalarında ölüyor. Kadın ve çocuklar alabildiğine sömürülüyor. Ve çalışanlar hiçbir sosyal ve demokratik hakka, kadınlar ise seçme ve seçilme hakkına bile sahip bulunmuyorlardı. Teorisyenler, böylesine adaletsiz ve "anarşik" gelişen bir üretim biçiminin sürüp gidemeyeceğini öngörüyorlardı. Acımasız ve vahşet dolu sömürüye karşı kısa sürede işçi sınıfının isyanı başladı: İşten kaytarmacılık, üretim araçlarına zarar verme, suçların artması, kooperatifçilik denemeleri, İngiliz Chartist hareketi, 1820-1830 işçi ayaklanmaları, 1848 Paris Haziran katliamı, 1861 Rus köylü ayaklanmaları, 1871 Paris Komünü, 1886 Amerika'daki kanlı çatışmalar... Genç kapitalizm karşısındaki işçi sınıfının bu isyanı teorik ifadesini önce ütopik sosyalizmde, sonra Marks'ın yapıtında ve erken iktidara gelen sosyalizmde buldu.

1880'li yıllara gelindiğinde kapitalizm, tekelci bir aşamaya ulaştı. Üretimin ve sermayenin yoğunlaşması ile sanayi tekelleri, sanayi ve banka sermayesinin bütünleşmesi ile mali sermaye ve onun siyasi ifadesi olan mali oligarşi oluştu. Meta ihracının yanında yurtdışına sermaye ihracı da başladı. Kapitalist ülkeler arasında dünyanın toprak bakımından paylaşılması son kertesine kadar tamamlandı. Kapitalizmin yeni bir aşaması olan emperyalizm dönemi başladı böylece.

Emperyalizm olgusunu derinliğine ilk tahlil eden Lenin oldu. Lenin, 1916 yılında yazdığı "Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması" isimli ki-

tapta, emperyalist sömürünün başlangıçlarını çok iyi irdeler. Emperyalizmi; asalak, kapitalizmin son aşaması ve can çekişen kapitalizm olarak tanımlayan Lenin'in bu öngörüsü ne yazık ki yaşam tarafından doğrulanmadı. Emperyalizm asalaklığına asalaktı ama can çekişip yok olmadı. Zaman içinde devletle bütünleşen tekeller, tekelci devlet kapitalizmi sayesinde halen sömürülerini sürdürüyordu sömürüden kendi emekçilerine de pay vererek kapitalizmin ömrünü uzatıp gidiyorlar. Öte yandan kapitalist dünya, sosyalizme geçiş için yeni yeni olgunlaşıyor.

Kapitalizmin emperyalizm aşaması da belli süreçlerden geçerek kendi içinde dönemler oluşturdu.

Emperyalist İstikrar Dönemi:

1880-1914 Yılları arası emperyalizm için görece istikrar dönemi oldu.

Kapitalist gelişmede geri kalmış olan İspanya ve Portekiz'in elindeki birçok sömürge toprağı ABD ve Avrupa'lı emperyalistler tarafından silah, zoru ile ele geçirildi. Eski sömürgelerin sömürüleri yeni yöntemlerle garanti altına alındı. Dünya ticareti geliştirildi. Tekellerin dünya pazarındaki egemenliği aşırı tekelci kârlar getiriyordu. Mal ticaretine sermaye ihracı da eklenince transferler ve faiz gelirleri tekelci egemenliği iyice pekiştirdi. Tekellerin bu gücü ile başa çıkamayan tekel dışı burjuvazi tekellere teslim oldu. Tekellerin yan sanayicisi durumuna gelen bu kesim ile tekelci burjuvazi arasında çıkar birliği sağlanarak kıyasıya süren rekabet sona erdi. Tekel fiyatları tekellerin iç piyasa kârını da yükseltiyordu. İşte bu aşırı kârın bir kısmı işçi sınıfına aktarılarak sınıf çelişkisi yumşatıldı. İşçi ve emekçilere sekiz saatlik işgünü ve başkaca kimi sosyal haklar verilince işçi sınıfının mücadelesi kısmen sakinleşti. Bir yandan da burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki çelişki, emperyalist ülkeler ile sömürge halklar arasına kaydırılarak içte huzur sağlanıyordu. İşçi sınıfının mücadelesi yumuşatılınca emperyalizme kafa tutacak başkaca güç kalmıyordu.

İşte bu nedenle burjuvaziye karşı çok sert süren işçi sınıfı mücadelesi, eski radikalliğini yitirip, teori ve pratikte reformist eğilimler ortaya çıktı. Eduard Bernstein'in 1899'da yayınladığı "Sosyalizmin Koşulları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri" isimli kitabı reformist eğilimin ilk habercisiydi. Kısa bir süre sonra Kautski'nin yeni görüşleri taraftar bulunca Marksist görüş içinde "Revizyonist" bir akım oluştu.

Görüldüğü gibi emperyalizmin bu döneminde; sanayi ve banka sermayesi ile dış ticarete egemen olan tekeller sayesinde, burjuvazinin çeşitli kesimleri arasındaki kıyasıya rekabet sona ermiş, işçi sınıfının mücadelesi yumuşamış, sosyalist hareketin içinden reformist ve revizyonist akımlar çık-

mıştır. İç çelişkinin törpülendiği, sömürge halklar ile olan çelişkinin ise keskinleşmediği bu dönem, emperyalizm açısından istikrarlı bir dönemdir.

Emperyalist Paylaşım Savaşları
(Emperyalistler Arası Çatışma) Dönemi: 1914-1945

Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası nedeniyle, kapitalist gelişme farklı ülkelerde farklı zamanlarda oluyor. Burjuva devriminin ancak 1848'de gerçekleşebildiği Almanya'da tekellerin oluşumu ve dış pazara açılması 1900'lü yılların başını buldu. Ancak dünya pazarları erken gelişen güçler tarafından paylaşılmış olduğundan geç kalmış Alman emperyalizmine dış sömürü alanı kalmamıştı. Öyleyse, paylaşılmış olan dünya pazarı yeniden paylaşılmalıydı. Tam da bu ihtiyaçtan dolayı ve bu gerekçeyle Almanya, Birinci Dünya Savaşı'nı başlattı. Gözü, yarı sömürge durumunda olan iki büyük imparatorluktaydı: Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu.

Alman emperyalizmi bu imparatorlukları ele geçiremeyerek savaştan yenik çıktı. Ancak savaş sırasında bu iki imparatorluk da çöktü. Çarlık Rusyası'nda Bolşevik devrimi, Anadolu'da Ulusal Kurtuluş Devrimi gerçekleşti. Böylece, kapitalizmden sosyalizme geçiş ve ulusal bağımsızlık mücadeleleri çağı başlamış oldu.

Ekim devrimi ile dünyadaki mutlak egemenliğini yitiren dünya kapitalist sistemi, bir yandan sosyalist güçlerin mücadelesiyle diğer yandan ulusal kurtuluş mücadeleleriyle tehdit altına girdi.

Bolşevik devriminin garantisi ve sürekliliği için, sosyalist devrimin tüm Avrupa ülkelerine sıçraması gerekiyordu. 1918 Finlandiya, 1919 Macaristan, 1918, 1919, 1920 ve 1923 Almanya devrimci kalkışımları bu yaklaşımın ürünüydü. Ancak tüm bu sosyalist devrim kalkışımları başarısızlıkla sonuçlandı. Bu durumda tek ülkede sosyalizmi koruma görüşü gelişti. Tek ülkede sosyalizm görüşünü benimsemeyen Trocki, bu noktada Lenin ve Stalin'den ayrıldı.

1929'da başlayan dünya ekonomik bunalımı, dünya kapitalist sistemini derinden sarstı. Çok önceleri kapitalist istikrara kavuşmuş olan ve dünya pazarlarının büyük bölümünü elinde bulunduran İngiltere, krizi en sarsıntısız atlatan ülke oldu, ABD ise krizi kısmen Keynesçi uzlaşma politikası ile atlattı. İtalya, Japonya ve Almanya ise mali oligarşinin faşist diktatörlüğü yönetiminde şiddet, toplumsal uzlaşma ve silahlanma yoluyla krize çare aradılar. Japonya ve Almanya'nın silahlanması ve yayılmacı politikaları yeni bir emperyalist savaşı başlattı. Japonya; Çin, Çin Hindi ve Mançurya'yı işgal edince Hitler Almanyası da 1941 yılında Sovyetler Birliği'ne saldırdı.

Japon, İtalyan ve Alman emperyalistlerinin dünya pazarından pay iztemesi ile başlayan 2. Dünya Savaşı, dünyanın tek sosyalist ülkesini de hedef

alınca, 1941-1945 yılları arasında bir yandan emperyalist ülkeler arası diğer yandan Hitler Almanyası ile Sosyalist Sovyetler arasındaki çatışma ile sürdü.

Dünya pazarından silah zoruyla pay isteyen geç kalmış emperyalist güçler, bu savaştan da yenik çıktılar. Ancak 2. Dünya Savaşı'nın ardından yeni bir tarihsel dönem başladı.

Soğuk Savaş Koşullarında Sistemler Arası Çatışma Dönemi: 1947-1987

2. Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya ve Japonya yenilirken, dünya kapitalist sistemi de elindeki kimi pazarları kaybetti. 1945-1948 Yılları arasında Sovyet Kızıl Ordusu'nun da desteğiyle gerçekleşen devrimler sonunda Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, Polonya, Çekoslavakya, Arnavutluk, Demokratik Almanya, Çin, Kuzey Kore, Kuzey Vietnam ve eskiden beri sosyalist yolda ilerleyen Moğalistan, Sovyetler Birliği ile birlikte dünya sosyalist sistemini oluşturdular. Böylece dünya, sosyalist ve kapitalist olmak üzere iki sisteme bölünmüş oldu.

Dünya kapitalist sisteminden kopuşlar sonraki yıllarda da devam etti. 1960 Küba, 1974 Güney Vietnam, Laos, Kamboçya, 1978 Nikaragua devrimleriyle bu ülkelerde dünya sosyalist sistemine katıldılar.

Kapitalizmden sosyalizme geçişin bu yeni evresinde, dünya sosyalist sisteminin desteğini alan sömürge uluslar, anti-emperyalist kurtuluş devrimlerini yaygınlaştırdılar. 1945-1960 Yılları arasında hemen hemen tüm sömürge ülkeler siyasi olarak bağımsızlığına kavuştu. Böylece klasik sömürgecilikde tarihe karıştı.

Anti-emperyalist ulusal kurtuluş devrimleriyle bağımsızlığına kavuşan kimi ülkeler, sosyalist ülkelerle ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler kurarak kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna girdiler. Bu yolu izleyen Irak, Suriye, Mısır, Cezayir, Somali, Hindistan gibi ülkeler başlangıçta emperyalizmin pazarı olmaktan kurtuldular. Ancak bu kalkınma yolu bu ülkeleri sosyalizme ulaştırmadı. Kapitalist olmayan kalkınma yolu gerçekte, Türkiye'nin yıllar önce denediği devlet kapitalizmiydi.

Kapitalist olmayan kalkınma yolunun sosyalizme ulaşmadığı görülünce, sosyalist eğilimli kalkınma yolu denendi. Sonradan ulusal kurtuluşuna kavuşmuş ya da demokratik devrimini gerçekleştirmiş olan Angola, Mozambik, Zimbabwe, Etiyopya, Afganistan sosyalist eğilimli kalkınma yolunu deneyen ülkeler oldu. Henüz kapitalizm öncesinin yaşandığı bu ülkelerde mülkiyet toplumsallaştırılıyor, tek parti yönetimi altında hızlı bir kalkınma ile sosyalist hedeflere doğru ilirleniyordu.

Ulusal kurtuluş devrimleriyle gerçekte pratik ve teorik bir sorun ortaya

çıktı. Sosyalizmin teorisi, bu tür ülkelerin geleceğine cevap vermiyordu. Lenin, daha 1922'de Moğalistan örneğinden yola çıkarak geri kalmış ülkelerin kapitalist toplumu yaşamadan sosyalizme ulaşabileceklerini belirtti. Ancak bu belirleme pratik sorunun dayattığa bir zorlamaydı. Dünyada tek başına sosyalist sistem var olsa, sorunun çözümü nispeten kolaydı. İki sistemin çatıştığı ve kıyasıya yarıştığı koşullarda kurtulmuş ülkelerin kalkınması için kaynak ayırmak dünya sosyalist sisteminin boyunu açtı. Sorunun çözümü için üretilen teoriler pratikte yetersiz kaldı.

Klasik sömürgeciliğin tarihe karışması, dünya sosyalist sisteminin oluşması, kimi kurtulmuş ülkelerin sosyalist sistem ile işbirliğine girmeleri; dünya kapitalist pazarını nüfus ve toprak olarak daraltırken, emperyalist sömürüyü de zorlaştırdı. Sömürünün zorlaşması ve pazarın daralması, emperyalizm açısından yeni sömürü yöntemlerinin bulunmasını ve yeni stratejilerin üretilmesini zorunlu kılıyordu. Bu gerekçeden çıkarak 1947 yılından itibaren iki sistem arasında soğuk savaş başladı. Soğuk savaş başlangıçta, tamamen bir ideolojik savaştı. İdeolojik savaşın cepheleri bir yanda antikomünizm diğer yanda anti-emperyalizm ve antikapitalizmdi. İdeolojik savaşla birlikte ekonomik ve askeri cepheleşme de başladı. Askeri cephede NATO ve Varşova Paktı, ekonomik cephede AET ve COMEKON kuruldu. İki sistem arasındaki çatışmada kimi kurtulmuş ülkeler de sosyalist sistemin yanında yer alınca sistemler arası mücadele dünya çapında baş çelişkiye dönüştü. Böylece gelişmiş kapitalist ülkelerdeki burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki temel çelişki bir yanıyla dış ilişkilere taşınarak bir kez daha yumuşatılmış oldu.

Faşizmin yenilgisi ve sosyalist yayılma ile sonuçlanan 2. Dünya Savaşı'nın ardından Batı'da sosyal demokrat partiler hükümet oldular. 1930'lu yıllarda başlayan devlet tekel bütünleşmesi, sosyal demokrat hükümetler döneminde iyice pekişti. Tekel kârının sürekliliği, dış pazarın korunması ve yeni pazarların bulunması gereksinimi tekellerle devletin bütünleşmesini sağlamıştı. Bu bütünleşme savaş sonrasında tekelci devlet kapitalizmine yükseldi. 1929 krizini ABD'nin kısmen Keynesci yöntem ile atlatması Batılı sosyal demokratlara örnek oldu. Ücretleri yükselterek iç talebi artırmak biçiminde özetlenebilen Keynesci ekonomi 1950-1980 yılları arasında hemen tüm Avrupa'da uygulandı. Öte yandan sosyalizmden esinlenerek, kısmen de zorunluluk ile sosyal devlet uygulaması yaygınlaştırıldı. Dışarda anti-emperyalist mücadelenin yükselmesi, ülke içinde Keynesci uygulama temel çelişkinin iyice yumuşamasını sağladı. Bu nedenle soğuk savaş döneminde Batı ülkelerinde Portekiz demokratik devrimi dışında sert bir sınıf savaşı görülmedi.

Dış pazarın daralması, anti-emperyalist mücadelenin yükselmesi, sömürünün zorlaşması, ülke içi yatırımların doyum noktasına ulaşması, tekellerin elinde aşırı bir sermaye fazlasına neden oluyordu. İşte tüm bu faktörlerin birliğinden yeni bir dış sömürü politikası üretildi. Eldeki sermaye fazlası, bir yandan sermaye olarak ihraç edildi. Bir yandan da uzun vadeli krediler açıldı. Batı, bu kredilerin karşılığı olarak geri teknolojisini ve eski fabrikalarını da üçüncü dünya ülkelerine ihraç etti. O ülkelerde yatırımlara da gidildi. Tüm bu mekanizmanın işleyebilmesi, yeni sömürü biçiminin garantiye alınması için Truman Doktrini ve Marshall plânı çerçevesinde "karşılıksız" yardımlar da yapıldı. Böylece tekeller, hem ellerindeki sermaye fazlasına yatırım alanı buldular, hem de yeni tipte sömürgeciliğin temellerini attılar. Soğuk savaş koşullarında ilişkide olunan ülkeleri komünizm tehlikesi ile korkutarak da bol bol silah sattılar. Yeni sömürgecilik yeni bir bağımlılık biçimi yarattı. Emperyalist ülkelerle ekonomik ve askeri ilişkilere giren gelişmekte olan ülkeler giderek, emperyalizmin siyasi yönlendirmesi altına girdiler, emperyalist müdahalelere maruz kaldılar. Yeni tip sömürgecilik, orta kuşak ülkelerin kısmen gelişmesini sağladı. Sermaye ve teknoloji girişi ve yeni sanayi yatırımları ile gelişmeye başlayan orta düzey kapitalist ülkelerde doğal olarak sınıf çelişkisi sertleşiyor, sosyalist bilinç gelişiyor, devrimci çıkışlar oluyordu. Yani o ülkelerin işbirlikçi burjuvazisi zaman zaman zorda kalıyordu. Uluslararası tekelci sermaye buna da çare buldu. Mali oligarşinin faşist diktatörlük yönetimi ihraç edilerek bu ülkelerde sık sık askeri darbeler yoluyla faşist yönetimler kuruldu. Sermayenin ihracı, sermayenin yönetim biçimlerinin de ihracını gerektiriyordu çünkü.

Kapitalizm soğuk savaş döneminden çok kârlı çıktı. Ama kapitalist ülkeler krizden yine de kurtulamadılar. Batı'yı ilk sarsan 1974 petrol krizi oldu. 1980'ne gelindiğinde işsizlik, yüksek enflasyon ve artı-değer fazlası sorunları iyice büyümüştü. İthal sermaye ve kredilerin geri ödemesinde zorlanan üçüncü dünya ülkeleri, borçlarını ödememek için direnmeye başladılar. İşi giderek zorlaşan tekeller, çareyi soğuk savaşın bir fenomeni haline gelen silahlanma yarışında buldular. Silahlanma, uzayın fethine yıldız savaşlarını başlatmaya yöneldi. Böylece tekeller, kendi devletlerine ve üçüncü dünyaya silah satarak büyük kârlar elde edebiliyor, sermaye fazlasına da yatırım alanı buluyorlardı. Gelişen silah teknolojisi, diğer sanayi sektörlerindeki teknolojik gelişmenin de yardımcısı oluyordu.

Uluslararası tekellerin güdümünde ilerleyen böylesine tehlikeli bir yarış, sosyalist ülkelerin yarışı terk etmesiyle şimdilik durmuş bulunuyor. Batı'nın bu yarıştaki düşmanı Sovyetler Birliği ve komünizmdi. SSCB, bu savaşın ta-

rafı olmaktan vazgeçince Batı, düşmansız kaldı. Böylece, sonu tehlikeli olan silahlanma yarışı ve soğuk savaş sona ermiş görünüyor.

Emperyalizm Açısından Yeni Bir İstikrar Dönemi: 1987-.....

İstikrar, çatışmanın taraflarından biri zayıfladığında ya da yok olduğunda gerçekleşiyor. Silahlanma yarışının ve soğuk savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan istikrar, sosyalizmin yenilgisi ve bu nedenle de üçüncü dünyanın anti-emperyalist mücadelesinin desteksiz kalması koşullarında gerçekleşti. Emperyalizmin iki düşmanı, düşman olmaktan çıkınca, çatışma zorunlu olarak sona erdi. Bu yeni olguyu değerlendiremeyen Saddam Hüseyin, emperyalist istikrar döneminde ilk tokadı, hem de en şiddetli olarak yiyen üçüncü dünya lideri oldu. Mücadelesi desteksiz kalan üçüncü dünya, yeni mücadele yöntemleri bulana değin emperyalizmin şiddetini hep karşısında bulacak. Sosyalist ülkeleri de kendisi açısından yeni bir pazar olarak değerlendiren emperyalizm, bu yeni durumdan çok memnun görünüyor.

Çatışmanın taraflarından birinin yenilgisi koşullarında gerçekleşen istikrar dönemleri aslında, yeni çatışmalara neden olacak yeni güçlerin oluştuğu dönemlerdir. Bu nedenle bu yeni döneme, görece istikrar dönemi demek daha doğru olur. Bir defa dünyamız, bir yanda gelişmiş kapitalist ülkeler bir yanda anti-emperyalist ve antikapitalist güçler olmak üzere karşıt güçlerden oluşuyor. Öte yandan kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası gereğince kapitalist dünyanın liderliği sürekli el değiştiriyor ve bu durum çatışmalara neden oluyor.

Kapitalizmin başlangıçlarındaki Hollanda liderliği pek kısa sürdü. Burjuva devrimini gerçekleştiren İngiltere kısa sürede liderliği ele geçirdi. Fransız devriminin ardından tüm Avrupa Fransız etkisi altına girdi ama İngiliz sömürgeciliği egemenliğini yine sürdürdü. Bu nedenle İngiltere ve Fransa uzun süre kapitalist dünyanın lideri oldular. Geç gelişen Almanya şansını iki kez silah zoruyla denediyse de başaramadı. 2. Dünya Savaşı'nın ardından kapitalist dünyanın liderliği ABD'nin eline geçti. Ancak ABD ekonomisi kötü gidişat yoluna girdi. ABD'nin dış borçları 1944 yılından bu yana ilk kez artıyor. İç borç yükü 3 trilyona ulaştı. ABD tekellerinin borç yükü artıyor. ABD Bankaları, ABD Bankalar Birliği'ne borçlu durumda. Halkın firmalara olan borcu artıyor. Halkın geliri düşüyor. İşsizlik önlenemiyor. Yeni koşullarda savaş sanayinin başka bir sanayiye dönüştürülmesi oldukça zor görünüyor. ABD'nin dış dünyaya yaptığı yatırımlar, verdiği krediler, yardımlar iyice azalmış durumda. İngiliz ekonomisi ise daha kötü. Dış yatırımlar durma noktasına gelmiş olup içte istikrar sağlanmaya çalışılıyor. Buna karşılık son 15-20 yıldır atak yapmış olan Japonya büyük adımlarla ilerliyor. Bugün

için üçüncü dünyaya en çok borç ve kredi veren ülke Japonya. Birleşik Almanya ise, birleşmenin getirdiği yeni sorunları çözdüğünde güçlü bir ekonomiye sahip olacak. Güçlenen Almanya ve Birleşik Avrupa, Japon ve ABD emperyalizmine karşı güçlü bir alternatif olma yolunda.

Sınırları ve pazar alanları belli olan dünyamızda, bu üç emperyalist gücün pazar kavgası kaçınılmaz olarak görülüyor. Dünyamızda şimdilik bu üç ekonomik güce karşılık iki silahlı güç bulunuyor: ABD ve Sovyetler Birliği. Tüm bu olguları dikkate aldığımızda, düşmansız kalan emperyalizm, üçüncü dünya ve sosyalist ülkeler pazarını en fazla doyum noktasına kadar sömürebilirler. Yeni pazarlar olmadığına göre, sömürünün doyum noktası yaklaştığında emperyalist güçler arasında ve yeni güçlerle emperyalizm arasında çatışma kaçınılmazdır.

2- Üçüncü Dünya

Önce üçüncü dünya tanımlamasına giren ülkeleri belirtelim. Eski sosyalist ülkelerle, gelişmiş kapitalist ülkeler olarak tanımlanan; ABD, Kanada, Japonya, Avustralya, Yeni Zelanda, İsrail, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Batı Avrupa ülkeleri dışında kalan tüm ülkeler üçüncü dünya ülkeleri kapsamına giriyorlar. Üçüncü dünya ülkeleri de kendi içinde zengin hammadde ve enerji kaynaklarına sahip olan ve olmayanlar; Türkiye, Brezilya, Arjantin ve benzeri gibi orta düzey gelişmiş ülkeler ve daha geri ülkeler olarak ayrımlanıyorlar. Ama bütün bu ülkelerin temel özelliği, emperyalist ülkeler ve onların tekelci burjuvazisi tarafından sömürülmeleridir.

Dünya nüfusunun % 49'u üçüncü dünya ülkelerinden, % 19'u gelişmiş kapitalist ülkelerden, % 32'si de sosyalist ülkelerden oluşuyor. Dünya topraklarının ise % 51'i üçüncü dünya ülkelerinin, % 23'ü gelişmiş kapitalist ülkelerin ve % 26'sı sosyalist ülkelerin elinde bulunuyor.

Bu üç gurup ülkenin dünya ekonomisindeki yeri, gelişmişlik düzeyleri, kişisel refahları ise sahip oldukları nüfus ve toprak oranıyla hiç de uyumlu değil.

Üçüncü dünya ülkeleri kapitalizmin tarih sahnesine çıkışından bu yana sömürülüyorlar. Sömürünün niteliği ve biçimi, tarihsel gelişmeye bağlı olarak sürekli değişiyor.

Günümüz üçüncü dünya ülkeleri, genel olarak tarım ekonomisi ağırlıklı ülkeler. Bu nedenle kapitalist dünyaya satabilecekleri malların türce sınırı belli. Daha çok tarım ürünleri, hammaddeler ve kapitalist dünyada olmayan ürünleri satabiliyorlar. Ancak üçüncü dünya ülkeleri elinde bulunan kimi hammaddeler, halen kapitalist dünyayı üçüncü dünyaya bağımlı tutuyor.

Gelişmiş kapitalist ülkelerin üçüncü dünyaya olan bağımlılığı 1970 verilerine göre petrolde % 55, Demir'de % 35, Boksit'te % 64, Krom ve manganez'de % 85, Kobalt'ta % 70, Kalay'da % 82, Bakır'da % 40, Kauçuk'ta % 100. Yağlı tohumlar, pamuk ve orman ürünlerinde de önemli bir bağımlılık var. Emperyalizm bu nedenle bu hammadde ve enerji kaynaklarını sıkı denetim altında tutuyor.

Emperyalist ülkeler üçüncü dünya ülkelerine % 80 oranında mamul madde, % 10 besin maddesi ihraç ederken; üçüncü dünya ülkeleri emperyalist ülkelere % 90 oranında petrol, hammadde ve besin maddeleri, % 10 oranında mamul madde ihraç edebiliyorlar. Üretim maliyeti üçüncü dünya gelişmiş kapitalist ülkelerde oldukça farklı. Gelişmiş ülkelerin yüksek mamul madde fiyatlarına bir de tekel kârı yüklenince, bu iki gurup ülke arasında çok eşitsiz bir mal ticareti ortaya çıkıyor. Ucuza satılan temel maddeler karşılığında pahalıya mamul maddeler satın alınıyor. Öte yandan dünya pazarındaki en küçük bir dalgalanma, üçüncü dünyanın zararına yol açıyor.

Böylesine eşitsiz süren mal ticaretine bir de bu malların taşımacılığından doğan eşitsizlik ekleniyor. Gelişmiş kapitalist ülkeler dünya deniz taşımacılığının % 83'ünü elinde bulundururken, üçüncü dünyanın taşımacılık payı sadece % 7,7. Üçüncü dünya ülkeleri sattıkları yükte ağır, fiyatı düşük mallarının taşımacılığı için emperyalist ülkelere büyük navlun parası ödemek zorunda kalıyorlar.

2. Dünya Savaşı'nın hemen ardından siyasi bağımsızlığına kavuşan üçüncü dünya ülkeleri yurtiçi sermaye birikimine önem verdiler. Emperyalist sömürü zorlaştı. Bu koşullarda sömürünün yeni bir biçimi olarak üçüncü dünya ülkelerinde montaj sanayi geliştirildi. Küçük bir sermaye yatırımı ile kimi hammadde ve ara mallarına bağımlı montaj sanayileri kuruldu. Böylece emperyalist merkezlerde üretilen kimi tüketim malları üçüncü dünyada üretilir oldu. Bu yeni olgu gerçekte üçüncü dünya açısından mal ithalinin başka bir biçimiydi. Çünkü montaj sanayinin gereksinimi olan birçok ara malı ve parça sürekli ithal edilmek zorundaydı. Dışarıya döviz ödemesi sürüyordu. Emperyalizm açısından ise çok kârlı bir ilişkiydi. Birincisi, emperyalist ülkeler böylece geri teknoloji ve fabrikalarını çöpe atma yerine ihraç etmiş oldular. İkincisi, küçük bir sermaye yatırarak sürekli ara malı ihraç ediyorlardı. Üçüncüsü, genişleyen üçüncü dünya pazarına daha çok mal sokuyorlardı. Dördüncüsü, kendileri için en kârlı sektörlere yatırım yaparak üçüncü dünya ekonomisinin dengelerini bozuyor, onları kendilerine bağımlı hale getiriyorlardı. Beşincisi, üçüncü dünya burjuvazisi ile kurdukları ortaklık sayesinde onlara hükmedebiliyor, böylece de ekonomik ve siyasi bir bağımlılık yaratı-

yorlardı. Altıncısı, üçüncü dünya yatırımlarından elde ettikleri kârların çok küçük bölümünü orada yeniden yatırıma dönüştürüyor ama büyük bölümünü döviz olarak kendi ülkelerine transfer ediyorlardı.

Montaj sanayi, üçüncü dünyanın işbirlikçi burjuvazisi ile tekelci uluslararası burjuvaziyi bütünleştirirken, bu iki gurup ülke arasında da yeni bağımlılık ilişkilerinin oluşmasını sapladı.

Çağımızda ortaya çıkan yeni bir olgu ise, doğaya ve doğal çevreye zarar veren işletmelerin üçüncü dünya ülkelerine taşınması.

Üçüncü dünyaya yapılacak sanayi yatırımları konusunda henüz gerçekleşmeyen bir görüş daha var. Üretim maliyeti düşük olan üçüncü dünya ülkelerinde üretilecek olan malların gelişmiş ülkelerde yüksek pazar fiyatından satışı kârlı gibi görünüyor. Araştırma merkezlerinin ve en ileri teknolojinin merkezde bırakılarak, daha geri ve çevreyi kirleten teknolojilerin üçüncü dünyaya transferi ile yeni bir kârlılık düşünülüyor. Bu tip yatırımları en çok isteyen ülkelerin başında Türkiye geliyor. Tekellere açık çağrılar yapıp, kolaylıklar sağlanıyor. Ancak uluslararası tekeller bu tip yatırımlara henüz yanaşmıyorlar.

Üçüncü dünyanın sömürüsü ve bağımlılığı açısından günümüzde en önemli faktör ise sermaye ihracının başka bir biçimi olan kredi ve borçlar. Kapitalist dünyadan üçüncü dünyaya; şirketten şirkete, devletten devlete ve karmaşık sistemler yoluyla sermaye ihraç ediliyor. Kapitalist dünya iç pazarının alabildiğine genişlemesi, kapitalist ülkeler arası ticaret hacminin yükselmesi, sermaye yoğun ve ileri teknoloji gerektiren sanayi yatırımlarının gelişmiş kapitalist ülkeler arasında yapılması, kapitalist dünya ile üçüncü dünya arasındaki ticaret hacminin düşmesine, üçüncü dünyaya yapılan yatırımların gerilemesine neden oluyor. Kapitalist ülkelerin iç içe geçme ve birleşme olgusu, mal, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımının gerçekleşmesi onların üçüncü dünyaya olan ilgisini azaltıyor. Bağımlı olunan hammadde ve enerji kaynaklarının korunması, yükselen sorunların çözümü dışında üçüncü dünyadan fazla bir şey beklenmiyor.

Emperyalizm olgusu ile başlayan sermaye ihracı, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni nitelikler aldı. Günümüzde ise giderek merkezileşen ve bütünleşen dünya ekonomisi koşullarında daha yeni nitelikler kazanıyor.

Üçüncü dünya ülkelerinin dış ticareti sürdürebilmeleri ve yeni yatırımlar yapabilmeleri için sürekli olarak dövize gereksinimleri var. Eşitsiz dış ticaret koşulları, döviz dengesinin sürekli açık vermesi üçüncü dünya ülkelerini sürekli döviz ithal etmek durumunda bırakıyor. Emperyalist dünyadan alınan döviz olarak sermayenin bazen çok küçük bir dilimi hibe ya da bağış biçi-

minde olurken, kalanı faizli ve kısa ya da usun vadeli borçlardan oluşuyor. Uluslararası tekellerin üçüncü dünya burjuvasisine, emperyalist devletlerin üçüncü dünya devletlerine verdikleri kredi ya da borçlar belli şartları içeriyor. Üçüncü dünyanın aldığı bu borç ve krediler, gerçekte borç ve kredi alınan şirket ya da devlette kalıyor. Çünkü alınan borç ve kredi; satın alınan mal, hizmet, teknoloji veya başka bir karşılık için yine emperyalist şirket veya devlete ödeniyor. Zaten krediler de bu şarta bağlı olarak veriliyor, Emperyalist merkez bu sistem yoluyla üçüncü dünyaya mal, hizmet, teknoloji satarken bir de kredi faizi olarak gelir elde etmiş oluyor. Eğer devletten devlete bağış niteliğinde bir sermaye aktarımı yapılıyorsa, bu bağış emperyalist ülke emekçilerinin vergilerinden toplanan gelirden verildiği için, emperyalist ülke işçilerinin üçüncü dünya burjuvazisine zorunlu bağışı niteliğini taşıyor. Faizli ve geri ödemeli borçlarda ise üçüncü dünya emekçilerinin sırtından toplanan gelir ile emperyalist ülke devletine faiz ödenerek, üçüncü dünya emekçilerinden emperyalist ülke burjuvazisine aktarım yapılmış oluyor. Böylece bu ilişkide her iki tarafın burjuvazisi bir çıkar sağlarken her iki tarafın işçi ve emekçileri burjuvazinin bu çıkarını finanse etmiş oluyorlar.

Emperyalist ülkeler ile üçüncü dünya ülkeleri arasındaki kredi ve borç ilişkilerinin çok taraflı biçimi ise özellikle Dünya Bankası (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası) ve İMF (Uluslararası Para Fonu) yoluyla gerçekleşiyor. 1945 Yılında 28 ülkenin katılımı ile kurulan Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler'e bağlı bir kamu kuruluşu niteliğinde. İMF'ye üye olmayan ülke Dünya Bankası'na da üye olamıyor. Bu iki para kurumu iç içe çalışıyorlar. Günümüzde hemen tüm ülkelerin üye olduğu Dünya Bankası gerçekte, üçüncü dünya ülkelerinin kapitalist sistemle bütünleştirilmesi işlevini görüyor. Dünya Bankası ortaklarının ezici çoğunluğunu üçüncü dünya ülkeleri oluşturduğu halde, yatırdıkları sermaye büyüklüğü ve ayrıcalıklı konumları gereği Dünya Bankası'nın patronları Amerika, Kanada, Japonya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya'dır. Yani, yedi büyükler.

İMF ve Dünya Bankası, verdiği borç ve yardımları giderek daha çok şarta bağlıyorlar. Şartlı verilen borç ve yardımlar yoluyla üçüncü dünya ülkelerinin ekonomilerine müdahale yapılıyor, üçüncü dünya ekonomisinin dünya kapitalist ekonomisine bağlanması sağlanıyor. İMF'nin Türkiye için hazırladığı 24 Ocak Ekonomik İstikrar Paketi de aynı politikanın ürünü. Böylesi ekonomik stratejiler dayatılarak, üçüncü dünya ülkelerinin ekonomisine doğrudan karışılıp, onun kapitalist dünya ekonomisine tam bağımlılığı gerçekleştiriliyor. Dünya Bankası ve İMF'ye ödenemeyecek düzeyde borçlu hale gelen üçüncü dünya ülkeleri, bu çok taraflı borç nedeniyle top-

yekün emperyalist ülkelerle karşı karşıya gelmiş bulunuyorlar.

Geçmişte klasik yöntemlerle sömürülen üçüncü dünya ülkeleri, savaş sonrası dönemde siyasi bağımsızlıklarına kavuştular. Ancak son kırk yıllık dönem, onların emperyalist ülkelere yeni tipte bağımlılığını yarattı. Günümüzde üçüncü dünya ülkelerinin hemen hepsi kapitalist dünya pazarı ile bütünleşmiş, emperyalist merkeze bağımlı hale gelmiş durumdalar. Ve yeni tipte mekanizmalar yoluyla sömürülmekteler.

Üçüncü dünyanın sömürüsü genel olarak şöyle işliyor:

Üçüncü dünyanın elinde bulunan ve emperyalist ülkelerin ihtiyacı olan hammadde ve enerji kaynakları, emperyalist ülkelerin belirlediği ticaret koşullarında satılarak haksız bir ticaret gerçekleşiyor. Bu hammaddelerin taşınması için emperyalist ülkelere navlun ödeniyor. Emperyalist ülkelerden yüksek fiyatla mamul madde satın almıyor. Montaj sanayilerinin gereksinimi olan ara malları için uluslararası tekellere sürekli döviz ödeniyor. Kimi malların yurtiçi üretimi için uluslararası tekellere patent payı ödeniyor. Uluslararası şirketlerden, emperyalist devletlerden, Dünya Bankası ve IMF'den alman borç ve krediler için yüksek faiz oranları ödeniyor. Sanayi yatırımları için ithal edilen geri teknoloji, makina ve teçhizata haksız yere yüksek fiyat ödeniyor. Ekonomileri kapitalist dünya ekonomisi ile bütünleştirilen üçüncü dünya ülkeleri bağımsız bir gelişme yolu izleyemeyip, mal, hizmet ve teknoloji satın almak zorunda bırakılarak sömürülüyorlar.

Emperyalizme bağımlılığın içeriğine bakarsak:

Emperyalist ülkeler üçüncü dünyaya sadece kimi hammadde, enerji ve kendilerinde olmayan temel ürünler yoluyla bağımlılar. Üçüncü dünya ülkeleri ise emperyalist ülkelere çok yönlü bağımlılar. Birincisi, ticaret yoluyla bağımlılar. Emperyalist ülkeler dış ticaret hacminin beşte biri üçüncü dünya ülkelerine yönelikken, üçüncü dünya ülkeleri dış ticaretinin dötte üçü emperyalist ülkelerle gerçekleşiyor. Üçüncü dünya ülkelerinin kendi aralarındaki dış ticaret düzeyi çok düşük olduğundan emperyalist ülkelerle olan ticaretleri çok yüksek. İkincisi, üçüncü dünya ülkelerindeki işbirlikçi burjuvazinin para ve dış ticaret ilişkileri doğrudan uluslararası tekellerle oluyor. Geri ülkenin işbirlikçi burjuvaları kendi aralarında hammadde, aramalı aktarımı ve ticaret ilişkilerinde bulunmazken, bunların her biri hammadde, aramalı ve ticaret ilişkisi bakımından uluslararası tekellerle bağlılar. Böylece uluslararası tekellerle işbirlikçi burjuvazi arasında sıkı bir bağımlılık ilişkisi oluşmuş durumda. Üçüncüsü, montaj sanayi tipi yatırımlar ile üçüncü dünyanın zaten zayıf olan sanayi sektörü dışa bağımlı hale geliyor. Dördüncüsü, alınan borç ve krediler yoluyla sıkı bir bağımlılık oluşuyor

Çünkü borç ve krediler şarta bağlı olarak veriliyor. Beşincisi, ticaret, sanayi ve maliye yoluyla bağımlılık dış politikayı doğrudan etkilediğinden politik ve askeri bağımlılık oluşuyor.

Bu bağımlılık ilişkileri nedeniyle üçüncü dünya burjuvazisi uluslararası burjuvazi ile bütünleşmiş durumda. Üçüncü dünya devletlerinin egemenliği işbirlikçi burjuvazi, tarım burjuvazisi, bürokratik burjuvazi ve feodal unsurlar ittifakından oluşuyor. Emperyalizmle olan ilişkide bu ittifakın tüm unsurlarının çıkarı var. Böylece kapitalist dünya egemen güçleri ile üçüncü dünya ülkeleri egemen güçlerinin çıkar birliği oluşmuş durumda. Üçüncü dünyanın egemen güçleri ile emperyalist güçler arasında ya da geri ülkenin egemen unsurları arasındaki mücadele bağımlılık ilişkisine karşı olmayıp, daha fazla çıkar elde etme biçiminde sürüyor. Böylece anti-emperyalist mücadele, geri ülkenin emekçileri tarafından kendi egemen güçlerine karşı da verilmek zorunda. Çünkü bütünsel bir kapitalist dünyada kuruluş ilişkiler nedeniyle, emperyalizmle çıkar birilği olmayan ulusal burjavazi veya feodal unsur kalmamış durumda.

Sonuç olarak; tekellerin devletle bütünleşmesi, emperyalist devletler arasında birliklerin kurulmaya başlaması, uluslararası tekellerin kimi devletlerden daha güçlü konumlara erişmiş olmaları, üçüncü dünyanın ekonomik, politik ve askeri olarak emperyalist merkezlere bağımlılığı, merkez ve çevre burjuvazisinden oluşan bir burjuva sınıf birliği, çevre ekonomilerinin merkez ekonomisinin üniteleri haline gelmiş olmaları, tüm bunlar; dünya kapitalist ekonomik sisteminin giderek bütünleştiğini, güçlendiğini, merkezileştiğini gösteriyor.

Sosyalist ülkelerdeki yeni yapılanmanın sonucu olarak bu ülkeler de yakın erimde dünya kapitalist ekonomisi ile bütünleşeceğe benziyorlar. Böylece yeni bir dünya ekonomik sistemi oluşuyor. Yeni ekonomik sistem, dünya kapitalist ekonomik sisteminden mutlaka farklı olmak zorunda.

Yeni ekonomik sisteme ilişkin düşünce ve görüşleri açıklayabilmek için şimdi de sosyalist dünyada olup biteni özetle incelemeye çalışalım.

3- Sosyalist Dünya

Bilimsel sosyalist teori, kapitalizmin "anarşik" üretim yapısı ve vahşi sömürüsü koşullarında oluştu.

1200 ve 1300'lü yıllarda ticaret sermayesinin birikmeye başlaması ile kapitalizmin cenini feodal toplumsal sistemin rahmine düştü. Feodalizmin rahiminde gelişen kapitalizm 1600'lü yılların ikinci yarısında dünyaya geldi. Kapitalizmin yaklaşık yüz elli yıl kadar süren çocukluk dönemi; üretici güç-

lerin niteliğinde, toplumun sınıf yapısında, devletin karakterinde, bilimde, sanatta, edebiyatta, ideoloji ve politikada, hukuk, ahlâk ve din anlayışında, felsefede köklü değişiklikler yaratarak yeni bir ekonomik ve toplumsal sistemin, yeni bir kültürün ve yeni bir insan tipinin oluşmasını sağladı. Sabi (günahsız) bir çocuk gibi serpilip gelişen kapitalizm insan uygarlığının yeni bir ışığı gibiydi. 1800'lü yılların 2. çeyreğinde gençlik çağına giren kapitalizm, üretimdeki anarşi ve etrafına saçtığı vahşet ile aydınları ürkütüp işçilerin sert tepkisini kazandı. Burjuva sınıfın kendi içindeki ölümüne rekabet ortamında işçi, kadın ve çocuk emeği vahşice sömürülüyordu. Gün doğumundan gün batınımına kadar karın tokluğuna çalışan bu yeni emekçilerin hiçbir sosyal hakları olmadığı gibi burjuvazinin zulüm ve hakaretine de maruz kalıyorlardı. Burjuvalar ise birbirlerinin sırtına basarak yükseliyor ya da ezilip gidiyorlardı. İnsanı korkutan ve tepkisine neden olan vahşi bir üretim sistemi oluşmuş, insan makina ve sermayenin kölesi yapılmıştı.

Bilimsel sosyalist düşünce işte bu koşullarda, kapitalizme bir tepki ve çözüm olarak gelişti. Bilim adamları, politikacılar, felsefeciler, ekonomistler, ütopyacılar; doğa, ekonomi, insan ve toplum faktörlerini inceleyip yeni yeni düşünceler geliştirdiler.

Sosyalizm, Marks'dan önce bütün gücünü İlkçağ uygarlığının Klasik Yunan döneminden, doğal hukuktan, hümanizmden ve sosyal ahlâktan alıyordu. Bu nedenle sosyalizm bir umut olmaktan öteye gidemedi.

Karl Marks (5 Mayıs 1818-14 Mart 1883) kendinden önceki tüm maddi, düşünsel ve kültürel gelişmeyi irdeleyerek oluşturduğu kendi düşüncesi ile sosyalizmi, umut olmaktan kurtarıp elle tutulur, varılabilir bir gerçeklik olarak ortaya koydu.

Karl Marks'ın yaptığı neydi?

Hegel'in felsefesini ayakları üstüne dikip diyalektik dünya görüşünü geliştirdi. Bu görüş, evrim ve devrimlerin doğa ve toplumdaki karşıtların birliği ve mücadelesi ile gerçekleştiğine dayanıyordu.

İnsan uygarlığının değişik dönemlerindeki hukuk, ahlâk, din, felsefe, ideoloji, devlet ve benzerlerinin, insan düşünce ve davranışlarının çeşitliliğini gören Marks, bu farklılığı yaratan nedeni kendine sorarak; ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel gelişmenin hareket ettirici temel öğesini buldu: Gelişme ve değişimin temelinde yatan maddi yaşamdı. İnsanlık tarihinin temeli maddidir. Onun merkezinde ise insanın ihtiyaçlarını karşılamak için giriştiği üretim faktörü bulunmakıtadır. Marks, böylece tarihi materyalizm görüşünü geliştirmiş oldu.

Olgulara ve tarihe diyalektik ve materyalist açıdan bakma düşüncesini

geliştiren Marks, sınıfların oluşumunu ve sınıf mücadelesinin kaçınılmazlığını belirtti. 1850 yılında yazdığı "1848'de Fransa'da Sınıf Savaşı" isimli kitapta, ilk kez "Proletarya Diktatörlüğü" görüşünü yazdı. İşçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki çatışma er geç politik bir nitelik kazanarak işçi sınıfının iktidarı ile sonuçlanacak ve üretim araçlarının özel mülkiyeti kollektifleştirilecekti. İktidarı ele geçiren işçi sınıfı, burjuva sınıfı yok edip sosyalizmi kurana kadarki geçiş döneminde proletarya diktatörlüğü biçiminde bir devlet uygulaması gerçekleştirmeliydi. Tarihteki sınıf savaşlarının zenginliği ve burjuva devrimlerinin izlediği yol Marks'ın bu görüşlerine kaynaklık ediyordu.

Kapitalist ekonominin amacı ve itici gücü nedir ve sınırsız zenginlik artışı nereden geliyor? Marks, işte bu soruyu kendisine sorarak en büyük eseri olan "Kapital"i yazdı.

Marks'a göre bu sorunun yanıtı şöyleydi:

Zenginlik, bir toplumun ürettiği kullanım değerlerinin bütünüdür. Her yıl daha fazla üreten toplum, giderek zenginleşmektedir. Zenginlik değer ile ölçülmektedir. Değerin yaratıcısı üretici emektir. İşçiler, üretici emekleri yoluyla üretim araçlarını kullanarak hammaddeleri işleyip yeni bir değer yaratmaktadırlar. Üretilmiş olan bu yeni değerin pazarda satışı, başlangıçtaki paradan artı bir para getirmektedir. İşçilerin ücreti, sanayici ve tüccarın kârı, bankacının faiz geliri, toprak sahibinin rantı yaratılmış olan bu artı-değerden oluşmaktadır. İşçiler artı-değerin çok küçük bir bölümünü ücret olarak alırken, büyük bölümüne sanayici, tüccar, bankacı el koymaktadır. Kapitalist sömürünün kaynağı, yaratılmış olan artı-değerin eşitsiz ve adaletsiz paylaşımıdır.

Kapitalist ekonominin bu temel yasasını (artı-değer yasası) ve işçi sınıfının sömürüsünün kaynağını keşfeden Marks, üretim araçlarının mülkiyetini, yönetimini ve denetimini toplumsallaştırarak; ekonominin, devlet yönetiminin ve toplumun demokratikleştirildiği sosyalist sistemi öngörür. Böylesine bir devrimci dönüşümü ancak ezilen, sömürülen, baskı altında tutulan ve zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayan işçi sınıfı gerçekleştirebilir. İşçi sınıfının bu amaca varabilmesi için sınıf mücadelesini yükseltmesi, siyasi iktidarı ele alması gerekmektedir. İktidarın ele geçirilmesinden sosyalizmin inşasına kadar sürecek olan geçiş döneminde, büyük bir dirençle karşı koyacak olan burjuva sınıfın yok edilmesi ve sosyalist ilişkilerin oturtulması için proletarya diktatörlüğü uygulanmalıdır. Marks'ın öngörüsünün özü budur.

Marks, "Komünist Manifesto" da, devrimci yolda evrim; ekonomik gerçeğin anlaşılması ve devrimci eylemi belirtir. İşe felsefe ve tarih ile başla-

yan Marks, Kapital'de ekonomi teorisyeni, Komünist Manifesto' da devrim teorisyeni olarak ortaya çıkar.

Marks'ın öngörüsü kendi yaşadığı dönemde gerçekleşmedi. 1871 Paris Komünü yenilgiyle sonuçlandı. Marks'ın Paris Komünü'nden sonra teoriye yaptığı en önemli katkı; işçi sınıfının tek başına değil bağlaşıkları ile birlikte iktidara yürümesi, devrimci ayaklanma zamanlamasının iyi yapılması ve o andaki tarafların güçlerinin iyi değerlendirilmesini belirtmesidir.

Yatay ve dikey tekellerin, ardından da mali sermayenin oluşması ile 1880'lerde kapitalizmin emperyalizm dönemi başladı. Emperyalizmin başlangıçlarında Avrupa işçi sınıfının mücadelesi durakladı. Reformist ve revizyonist görüşler ortaya çıktı. Lenin'in önderliğinde Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin yükselen mücadelesi ile yeni bir dönem başladı. Marks ve Engels'in inşa ettiği bilimsel sosyalizmin teorisini geliştirmek Lenin'in işi oldu. Lenin, emperyalizm olgusunu derinliğini irdeleyip, devrimin emperyalizmin zayıf halkalarında ve tek tek ülkelerde olabileceğini belirtti. Sosyalizme; devrim, demokrasi ve devrimci parti konularında teorik katkılar yaptı.

Rusya işçi, köylü ve askerleri Ekim 1917'de, Lenin'in yönetimi ve Bolşevik Partisi'nin önderliğinde dünyanın ilk sosyalist devrimini gerçekleştirdiler. Böylece kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı başlamış oldu.

70 yıldır uygulanmakta olan reel sosyalizm, 1980'li yıllarda yeni bir döneme girmiş bulunuyor. Polonya'da Dayanışma Hareketi' nin direnişi, Sovyetlerde Gorbaçov'un Açıklık ve Yeniden Yapılanma (Glastnos ve Prestroyka) politikasıyla başlayan gelişme yepyeni bir düzeye ulaşmış bulunuyor. Dönüm noktasını 1987 yılı olarak alabileceğimiz yeni dönemde; Komünist Parti'lerin iktidarı kaybettiğini, kimi ülkelerin sosyalizmden vazgeçtiğini, özel mülkiyet ve kapitalist ilişkilerin boy verdiğini, milliyetçi ulusal çıkışları, ayrılıkçı hareketlerin varlığını, sınıf mücadelesinin yeniden şiddetlendiğini görüyoruz. Sosyalizmin sorunlarına çözüm aranırken, büyük bir altüst oluş içinde, farklı çıkar grupları da kendi çıkarları doğrultusunda bir mücadele yürütüyorlar.

Sosyalizmin sorunları neydi? 70 yıllık reel sosyalizm neden bu hale geldi?

Bence bu soruyu üç açıdan ele almak gerekiyor; sosyalizmin teorisine yaklaşarak, tarihsel olarak ve sosyalizmin pratiği açısından.

Tarihsel oluşuma müdahaleyi öngören sosyalist teori, zorlama ve acelecilik öğelerini de içeriyor.

Tarihsel oluşumu ve gelişimi materyalist açıdan yorumlayan Marks, tüm üretim ilişkilerinin kendinden önceki toplumsal formasyonun bağrında doğduğunu belirtti. Kapitalist üretim ilişkileri, feodalizmin bağrında oluşup gelişmişti.

Feodalizmin bağrında kapitalist ilişkilerin oluşması, üç ayrı koldan gerçekleşti.

Feodalite döneminde, zanaatçı ve özgür küçük çiftçinin basit meta üretimi, gittikçe yaygınlık kazanıyor, yani metalar pazarda değişim amacıyla üretiliyordu. Bu üretim kişisel emek ve üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine kurulmuştu. Meta üreticileri, köyde ve kentte, sonu zenginler ve yoksullar olarak farklılaşan azgın bir rekabete girdiler. Pazarın genişlemesiyle, durumu az çok iyi olan çiftçi ve zanaatkar gittikçe artan bir biçimde, durumu bozulan zanaatçı ve küçük çiftçileri işçi olarak tutmaya başladı.

Kapitalizmin oluşum süreci feodal toprak beylerine de uzandı. Ticari üretimin gelişmesi, paranın gücünü artırdı. Bu nedenle feodaller de köylüden aldıkları ürün rantı, para rant olarak istemeye başladılar. Para ile yapılan işlemlerin artması, köylülüğü, tarım burjuvazisi ve yoksul köylülük olarak ayrıştırdı.

Kapitalizmin doğuşu bir başka yol daha izledi. Ticari sermaye önceleri meta değişiminde aracı rolündeydi. Daha sonra, tüccarlar, Lonca kurallarına uyarak metalar biriktirmeye, Lonca üyelerine hammaddeler sağlamaya, borç para vermeye başladılar. İşte, köylü ve zanaatçı küçük üreticilerin, tüccarların ekonomik bağımlılıkları altına girmeleri böyle oldu. Ticari sermayenin bunu izleyen faaliyeti, zanaatçıları, ücretli işçiler olarak tek bir çatı altında toplamaktan ibaret oldu. Tüccar, sanayici bir kapitalist olurken, ticari sermaye de sanayi sermayesine dönüşüyordu.

Feodal rejimin bağrında, kapitalist üretim ilişkilerinin doğması işte böyle oldu. Artık, feodalizmin ortadan kaldırılması, tarihsel bir zorunluluk haline gelmişti. Çünkü, feodal sömürü boyunduruğu altındaki köylülük, zoraki çalışmadan dolayı (üretkenlik çok düşük olduğundan) tarımsal besin maddeleri üretimini artıramıyordu. Kentlerde de zanaatçıların emek üretgenliğinin artması, Lonca tüzükleriyle dizginlenmişti. Bütün bunlar, eski üretim ilişkilerinin tasfiye edilmesini, feodalizmin kösteklerinden arınmış yeni ilişkilerin kurulmasını gerektiriyordu, Feodal üretim ilişkileri üretici güçlerin ve üretimin gelişmesini engelleyince, yeni üretim ilişkilerinin kurularak yeni bir toplumsal sistemin doğması zorunluluk haline gelmişti. Demek ki yeni bir toplumsal sistemin doğuşu, eski üretim ilişkilerinin gelişmenin önünde tamamen bir engel teşkil etmesi sonucunda ve yeni ilişkilerin doğduğu koşullarda gerçekleşiyordu.

Kapitalizmin ve ondan önceki sistemlerin oluşumunu böylece değerlendiren Marks, kapitalizmden sosyalizme geçiş için, kapitalist üretim ilişkilerinin üretimin önünde engel olduğu koşulları beklemiyordu. Çünkü Marks'a

göre, kapitalizmin bağrında sosyalist üretim ilişkileri doğamazdı. Sınıflı toplumlar zincirinden, sınıfsız topluma geçişin ilk ayağı olan sosyalizmin üretim ilişkileri, ancak siyasi iktidar ele geçirildikten sonra kurtulabilirdi. Bu nedenle de kapitalizmin olgunlaşması ve çürümesini beklemeden siyasi iktidar mücadelesi başlatılmalıydı.

Ütopik sosyalist görüşler kapitalizmin çocukluk döneminde, bilimsel sosyalist görüşler ise kapitalizmin ilk gençlik döneminde ortaya çıktılar. Oysa kapitalizm, kendini yenileyerek o günlerden bu günlere geldi.

Şimdi açıklıkla şunu belirtmeliyiz: Marks; tarihin oluşumunu, sınıflı toplumların ve sömürünün özünü, toplumsal altyapı ve üstyapının öğelerini ve bunlar arasındaki ilişki ve bağı, ekonomik gelişme tarafından belirlenen politik dönüşümlerin toplumsal mücadele ile gerçekleştiğini ortaya koydu. Ve en büyük öngörü olarak da, insanlığın, sınıflı ve sömürüye dayalı toplum sisteminden, sınıfsız sömürüsüz tam eşitlikçi ve bolluk toplumu olan komünizme geçeceğini belirtti. Sınıfsız ve sömürüsüz topluma gidişin ilk kaldıracı olarak da, üreten ama yoksul olan işçi sınıfının siyasi iktidarı ele geçirip üretim araçlarının özel mülkiyetini toplumsallaştırması gerektiğini belirtti. Mülkiyetin toplumsallaştırılması ve burjuvazinin sınıf olarak yok edilmesi sürecinde yani geçiş aşamasında proletaryanın zora dayalı bir devlet biçimi uygulamasının zorunluluğunu işaret etti. Marksizmin özü budur. Marks'ın eserinde iktidarın nasıl ele geçirileceği, parti sorununun ayrıntıları, uzun erimde sönecek olan demokratik devletin ne biçimler alıp, hangi aşamalardan geçeceği, sınıfların yok olma sürecinin sorunları, bu sorunların öznesi olan ülkelerin özgünlükleri ve benzeri ayrıntılar yoktur. Bu konuda Marks'ın öngörüsü, tarihsel oluşuma toplumsal mücadele yoluyla müdahale ederek oluşumu hızlandırmak ve kontrol altına almaktır. Kapitalizmin olgunluk dönemini ve sosyalist pratiği yaşamayan Marks, eserlerinde bu konulara değinmedi.

Ancak kapitalizm, insanı ürküten vahşi rekabet ve sömürü dönemini geride bırakıp tekelleşti ve emperyalizm aşamasına yükseldi. Kapitalizmin tekelci aşaması, üretici güçlerin gelişmesinin önünü tıkamadı, aksine genişleyen iç ve dış pazar sayesinde üretim hacmi ve üretim tekniği gelişti, zenginlikler arttı, kimi ekonomik ve yasal düzenlemelerle burjuva düzene çeki düzen verildi, reformizm ve revizyonizmde işte bu koşullarda ortaya çıktı.

Kendi ülkesinin pratiğinden yola çıkan Lenin, Rusya'da devrimin olabilirliğini öngörerek Marksist teoriye katkılar yaptı. Marks, devrimin kapitalist metropollerde ve dünya devrimi olarak gerçekleşeceğini öngörmüştü. Le-

nin, emperyalizmin zayıf halkalarında ve tek tek ülkelerde de devrimin olabilirliğini belirtti. Ve bu öngörü gerçekleşti.

Tarihin oluşumuna toplumsal mücadele yoluyla müdahale tezinden yola çıkan Marks, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmenin önünde engel olmasını beklemeden (ki üretim araçlarını tahrip eden işçiler nedeniyle üretimin aksadığını Marks görmüştü ama bu aşama kısa sürdü) iktidarın alınmasını belirtmişken, Lenin, kapitalist üretim ilişkilerinin tam olarak kurulmadığı geri bir ülkede de sosyalizmin kurulabilirliğini ekledi teoriye.

Marks, kendi eserini geliştirdiği dönemde Bakunin, Lassalle ve benzeri çağdaşları ile görüş ayrılığı içindeydi. Ardından Bernstein, Kautski ve diğerleri daha farklı görüşler getirdiler. Lenin'in tek ve geri bir ülkede sosyalizmin inşası görüşü, Rus Marksistleri içinde de görüş ayrılıklarına neden oldu. Buharin, Troçki, Zinonyef ve diğerleri Lenin'in karşısında yer aldılar. Bunca farklı görüşün olması, düşünce ve teorik zenginliğin ifadesiydi. Ancak Lenin'in zaferi; Sol Eserler'in, Sağ Eserler'in, Menşeviklerin, Kautski'nin karşı devrimci sayılmasıyla sonuçlandırdı düşünsel mücadeleyi. Sosyal Demokrat Reformistler, Revizyonistler, sağ ve sol Oportinistler diye tanımlanan; Marks'ın ekonomik tahlilini benimsemiş, sosyalizmi savunan, sosyalizm için mücadele eden tüm bu evrimci ve devrimci güçler bu teorik mücadele sürecinde hareketin dışına itildiler. Lenin'in ve Rus Bolşevik Partisi'nin görüşleriyle hemfikir olmayan sosyalist düşünceler, sosyalist teorinin dışında sayıldılar. Buradan şunu demek istiyorum; sosyalizmin şimdiki sorunlarını değerlendirirken tüm yanlışların Lenin'den sonra başladığı gibi bir bakış egemen tartışmalara. İlk sosyalist devrimin önderi büyük usta Lenin, tarihte hak ettiği yeri elbette aldı. Ama Lenin'in görüşlerinin ve Rusya pratiğinin sosyalizmin tek doğrusu olarak adeta yasallaştırılması, sosyalist teorinin fakirleşmesini getirdi, çoğulcu düşünce mekanizmaları daha o dönemde mahkum edildi, önemlisi sosyalizm için mücadele eden güçler bölündü. Sosyalizm yolunda evrimci mücadeleyi öne çıkaran sosyal demokratlar işçi sınıfının en geniş kesimlerini örgütlemiş oldukları halde hareketin dışına atıldılar. Sadece devrim için mücadele öne çıkarılınca ve bu mücadelede Leninci teori temel alınınca Avrupa sosyalist mücadelesi iyice daraldı. Sosyalizmi savunan geniş güçlerin yanında 3. Enternasyonel'in komünist partileri dar partiler olarak kaldılar ve 1918-1923 devrimci kalkışımlarını sonuca götüremediler.

Düşüncenin çoğulculuğu ve zenginliği, teorinin açımlanması, gerçeği söylemek gerekirse Bolşevik Partisi döneminde sekteye uğradı. Teorinin zenginleşmesi ve açınımının tek besleyicisi olarak Rus devriminin deneyimi

ve pratiği kalıyordu geriye. Lenin'in ardılı olan Stalin, sosyalist düşünceyi iyice dar kalıplar içinde sistemleştirip yasallaştırınca, teorik gelişme durdu. Teori, geliştirilmesi gereken değil, Sovyet pratiğinden ve sadece ondan öğrenilmesi gereken bir unsur haline geldi. Oysa Sovyet pratiği, her ülkenin somut ve özgün koşullarıyla çakışmıyordu. Kendi ülkesinin somut pratiğinden teori üretmeye çalışan Mao, teorisini genel geçerli olarak ortaya koyunca, ne üçüncü dünyada ne de kapitalist dünyada taraftar bulabildi. Ancak Mao'nun arayışı, kimi ülkeler için belki de geçerli olacak görüşleride, yasallaştırılmış olan sosyalist teori tarafından hemen mahkûm edildi. 1956 Yılında Macaristan ve 1968 yılında Çekoslavakya'daki yeni yol arayışlar yine yasallaştırılmış sosyalist teori ve pratiğe aykırı bulunarak anında bastırıldılar. Bu kez Batı'dan "patlak" veren Avrupa Komünizmi yaklaşımı fazla evrimci bulunup ideolojik olarak mahkûm edilmeye çalışıldı. En son Polonya'da çıkış yapan Dayanışma Hareketi, oportünizmle suçlandı.

Marks'ın öngördüğü ve sadece genel çerçevesini çizdiği sosyalizm, Sovyetler Birliği pratiğine indirgenip yasallaştırılınca: Bir teorik düşünce daraltıldı. İki, teorik gelişmenin önü tıkandı. Üç, sosyalist hareket bölündü. Dört, farklı düşünceler hain ilan edilerek farklı düşüncelerin örgütlediği geniş sosyalist güçler mücadelenin dışına itildiler. Böylece hem teori hem mücadele daraltılmış oldu, Öte yandan reel sosyalizmin pratiği fetiştirilerek, zengin pratik yolların önü tıkandı.

Sosyalist teoriye ilişkin bir noktayı daha belirtelim. Lenin, emperyalizmi; tekelci kapitalizm, asalak, can çekişen, çürüyen kapitalizm ve kapitalizmin en son aşaması olarak tanımladı. Bu tanıma göre sanki kapitalizm kendini yenileyemez hale gelmiş ve çökmek üzereydi. Ancak pratik öyle olmadı. Kapitalizm, tekelci aşamadan sonra, devlet tekelci kapitalizmi aşamasına yükseldi. Şimdilerde ise, kapitalist dünya tekelleri ve kapitalist kıta devletleri oluşuyor.

Devletle bütünleşen tekeller, kâr için üretimin çok daha olanaklı koşullarına ulaştılar. Devlet, tekel ürünlerinin önemli bir alıcısı oldu. İç pazar genişledi. Tekellerin dış pazarının korunması ve genişlemesi için devlet harekete geçti. Güvenceye alınan dış pazarlar niceliksel olarak geliştirildi. Devletle bütünleşen mali sermaye, gerektiğinde kendi diktatörlüğünü ilan ederek faşist yönetim uyguladı. Ancak kapitalizmin bu aşaması, üretici güçlerin gelişmesi, üretimin artması ile sonuçlandı.

Şimdi, tekelci kapitalist devletlerin kıta birliği süreci yaşanıyor. Uluslararası tekeller kendi aralarında nişanlanıp evleniyorlar. Tekelci kapitalist devletler birleşerek kıta devletleri kuruyorlar. Böylece kapitalist dünya tekelle-

ri ve kapitalist kıta devletleri oluşuyor. Avrupa Birliği ve ABD, Kanada, Meksika'dan oluşan serbest ticaret bölgesi, ulusal devletler yerine kapitalist kıta devletlerinin oluşumunu ifade ediyor. Emperyalizm böylece yeni ve çok yüksek bir aşamaya yükselmiş oluyor.

Oluşmakta olan Avrupa Birliğinde; işgücü, mal ve sermaye dolaşımı serbest bırakılıyor. İnsanlara topluluk ülkeleri içinde özgürce dolaşma, yaşama ve barınma hakkı veriliyor. Birlik, merkezi bir parlemento ve yürütme komitesi tarafından yönetilecek. Makro ekonomik plânlar yapılacak. Ordu ve güvenlik güçleri merkezileştirilecek. Hukuk yasaları aynılaştırılacak. Yani, altyapısı ve üstyapısı ile tek bir toplumsal sistem oluşturuluyor. Ulusal devletlerin olanaklarının nicelik ve nitelik birliği ekonomik, politik ve toplumsal gücü kat kat artıracak. Bu durumda üretim faaliyetinin ve onun unsurlarının yeni bir gelişme aşaması başlayacak. Görüldüğü gibi kapitalizm halen kendini üretebiliyor.

Kapitalizmin bağrında sosyalist üretim ilişkilerinin oluşamayacağını saptayan Marks, kapitalist üretimin olgunlaşması ya da tıkanmasını bekleme gereği duymadan işçi sınıfına tarihsel bir misyon yükledi. Marks'ın öngördüğü dünya sosyalist devrimi gerçekleşmedi. Kapitalizm halen yaşamakta ve egemenliğini sürdürmekte.

Ancak kapitalizmin bu yeni aşamasında onun bağrında yeni olgular oluşuyor. Kısaca bu yeni olanlara değinelim. Bir başlamış bulunan bilimsel teknik devrimin sürecinde yeni bir üretici güç tipi oluşuyor. Üretim sürecine robotlar girdi. İnsansız çalışan veya çok az uzmanla çalışan fabrikalar kuruluyor. Bu işletmelerde üretimi gerçekleştiren emeğin niteliği korkunç yükseldi. Mühendislik düzeyinde eğitim görmeyen bir kişi yeni üretim proseslerini yönetemiyor. Üretici mühendis ise, beyaz yakalı yönetici mühendis tipinden çok farklı. Bilimsiz üretim yapılamıyor. Bilim, üretici güçlerin bir bileşeni durumuna geldi. Üretim sürecinde sayıları giderek azalan bir avuç insanın yarattığı artı-değer tüm toplum tarafından paylaşılıyor. Üretimin karakteri, üretici gücün niteliği ve tipi değişiyor, yani sınıf olgusu yeni bir nitelik kazanıyor. Ücretli çalışan sayısı artarken, artı-değer yaratan emek gücü sayısı azalıyor. İki, bu durumda kapitalist üretim ilişkileri yeni işlevler üstleniyor. Üretici emek ile ücret arasındaki bağ giderek kopuyor. Sermayesini çalıştıran, artı-değer yaratmayan sektörlerde çalışan, yarım gün çalışan, çalışmayan herkes bir avuç insanın yarattığı artı-değeri paylaşıyor. Öte yandan kapitalist toplumun insanları egitim, sağlık, barınma, beslenme, korunma, dinlenme, eğlenme alanlarında refaha ulaştılar. Artı-değerin bölüşümünde ücretlilerin aldığı pay arttı. İşsizler de pay almaya başladılar, Üç, his-

se senetli şirketler yoluyla mülkiyet giderek toplumsallaşıyor. Kimi ücretliler faiz ve temettü biçiminde de gelir elde ediyorlar. Ancak sermayenin denetimi ve yönetimi, devletle bütünleşmiş bulunan ve sermayenin ana bölümünü elinde bulunduran tekelci burjuvazide halen. Yani üretim ilişkilerinde köklü bir değişiklik yok ama yeni oluşumlar var. Dört, temsili niteliktedeki burjuva demokrasisinin içeriği zenginleşip sınırları genişliyor. Beş, kapitalist toplumda oluşan bu yeni olgulara bağlı olarak toplumsal bilinç ve toplumsal psikoloji, hukuk ve ahlâk anlayışı yeni içerikler kazanıyor. İnsan ve insanın yaşadığı çevre faktörü öne çıkıyor.

Dünya tekelleri ve kapitalist kıta devletlerinin oluştuğu, bütünsel bir dünya ekonomik ilişkilerinin geliştiği çağımızda, kapitalizm nicelik olarak büyümenin son sınırına yaklaşmış bulunuyor. Niceliksel gelişmenin sınırlarına yaklaşan kapitalizm, bundan böyle niteliksel bir dönüşüm için çok daha olgunlaşmış durumda. Kapitalizmin bağrında sosyalist dönüşümün kimi öğeleri oluşup, gelişiyor.

Sosyalizm erken zamanda ve geri bir mekanda gerçekleşti.

Sosyalizmin tarihsel sorunu bence budur.

Kapitalizmin serbest rekabetçi dönemindeki üretim anarşisi ve sömürünün vahşetine karşı tepki; ütopik sosyalizm, işçi sınıfının direnişi, Marks'ın teorisi ve Bolşevik devriminde ifadesini buldu.

Marksist teorinin özü, tarihsel oluşuma zor yoluyla müdahale ederek sosyalist doğumu gerçekleştirmektir. Bu aynı zamanda sosyalizmin erken doğumunu öngörmektedir. Kapitalizmin nesnel gelişmesine değil ama teoriye uygun olarak sosyalizm erken doğdu. Sosyalizmin kimi sorunlarının kaynağı bu erken doğumdur. Sosyalizmin doğumuna neden olan, kapitalist üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesini engellemesi değil, eşitsizlik ve adaletsizliktir.

Sosyalizmin tarihsel sorununun merkezinde bulunan ise, onun Avrupa'da değil de geri bir mekanda doğmuş olmasıdır.

Bolşevik devrimi gerçekleştiğinde Rus kapitalizmi henüz yeni ayağa kalkıyordu. Sosyalizmin inşası için gerekli olan toplumsal altyapının maddi ve teknik temelleri çok yetersiz düzeydeydi. Lenin bu durumu asgari düzeyde de olsa var kabul etti. Çünkü yükselen devrimci mücadeleyi, kapitalizmin geriliğinden dolayı geri döndüremezdi. Ama devrimci iktidarın ilk aldığı karar "Elektrifikasyon", yani ülkeyi sanayileştirmek oldu. Rus kapitalizminin geriliği yetmiyormuş gibi Sovyet yönetimi birde Orta Asya'nın kabile toplumlarını sırtına aldı. Sosyalizm bu denli geri bir mekanda inşa edilecekti.

Devrimi Avrupa'ya yaymak mümkün olmayınca, tek ülkede sosyalizmin kuruluşu ve tek ülkedeki sosyalizmin korunması öne çıkarıldı. Emperyalist ülkeler tarafından kuşatılmış olan sosyalist ülke, kendi iç pazarına dayanarak ve iç dinamikle gelişmek zorunda kaldı.

Sosyalizm, kapitalizmi aşmaktır. Kapitalizmin doruklarında gerçekleşen sosyalizm; yarattığı yeni insan tipiyle, yeni yönetim bicimiyle, yeni üretim ilişkileriyle, üretici güçlerin gelişmişlik düzeyi ile, bolluk ve refah toplumu olma özelliğiyle, kapitalizmden üstün bir toplumsal formasyondur. Sosyalizmin teorisi böyle belirtiyor. Oysa Sovyet sosyalizminin ilk işi, gelişmiş kapitalist ülkeler düzeyine erişmek için sanayi hamlesini başlatmak oldu. Bu hamle yıllar boyu, sosyalizmin kapitalizme yetişeceği ve onu geçeceği biçiminde ajite edildi.

Kapitalizm, ilk tarih sahnesine çıktığı andan itibaren feodalizme karşı üstünlüğünü ve gelişmişliğini kanıtladı. Sosyalizmin erken zamanda ve geri mekanda doğuşu onun teorik olarak üstünlüğünü pratikte sürekli köstekledi. Gelişmiş bir kapitalizmin varlığı ve onunla eşitsizlik ortamında yarışarak kurulmaya çalışılan sosyalizm, kendi pratiği içinde yeni yeni sorunlar üretti. Emperyalizm tarafından kuşatılmış olan sosyalist devletin korunması ve sanayileşme zorunlu hale gelince, sosyalizmin teorisinden sapılarak pratik sorunlar yaşandı. Bu durum sosyalist sistem kuruluncada devam etti. Çünkü savaş sonrasının sosyalist ülkeleri de sosyalizm için yeterli maddi ve teknik temele sahip değildiler.

Sosyalizmin pratiğinin temel sorunu neydi?

Sosyalizmin pratiğinin temel sorunu; aşırı merkeziyetçilik, bürokrasi ve parti diktatörlüğünün oluşmasıdır.

Sosyalizm, sınıflı toplumlardan tamamen bir kopuş formasyonu değil-Marks'ın öngördüğü gibi kapitalizmden sonra gelecek olan sınıfsız ve sömürüsüz tam eşitlikçi toplum komünizmdir. Sosyalizm kapitalizmden komünizme geçişin bir aşaması. Sosyalizmde toplumsal altyapı ve üstyapıdaki öğeler halen sınıf karakteri taşıyorlar. Sosyalizmde uluslar, sınıflar, devlet, değişim aracı olarak para ve artı-değer üretimi halen varlığını koruyor. Sosyalizmin kapitalizmden farkı; ulusların birarada barış içinde yaşaması ve kaynaşması, uzlaşmaz sınıflar yerine uzlaşan sınıfların varlığı, toplumsal mülkiyet nedeniyle artı-değer'in adil ve eşitlikçi dağılımının gerçekleştirilmesi. Halkın kendi kendini yönetim sisteminin kurulması.

Sosyalizmin temel amacı; kâr için üretim yerine toplumsal ihtiyaçlar için üretime geçişi sağlamak, sınıflar ve sınıf karakteri taşıyan devlet, demokrasi, siyasi parti gibi kurum ve öğeleri zaman içinde söndürerek yok etmek-

tir. Bunun için sosyalist iktidar; mülkiyeti, ekonominin yönetimi ve denetimini, devlet yönetimini ve toplumu tam demokratikleştirerek sınıfları ve sınıf karakterli unsurları söndürüp yok etme sürecini başlatır. Ancak 70 yıllık sosyalizmin pratiğinin gösterdiğine göre bu yol çok uzun ve gelgitlerle süreceğe benziyor.

Sovyetler Birliği'nde 1917-1935 yılları arasında bütün özel mülkiyet devletleştirildi ya da kooperatif mülkiyetine dönüştürüldü. Diğer sosyalist ülkelerde de büyük ve orta mülküyet aynı biçimde toplurnsallaştırıldı. Böylece burjuvazi, sınıf olarak yok edilmiş oldu. Ancak insanlar fizik olarak yok edilemeyeceğinden burjuva istem ve görüşler hep var oldu. Ayrıca kapitalist dünya tarafından sürekli beslendi.

Başlangıçta Sovyetlerin (işçi, köylü ve asker komitelerinin) eline geçen iktidar zamanla güçlü ve merkezi bir devlete dönüştü.

Ekim devrimi, bir çoğunluk devrimi değildi. Çarlık yönetiminin tutumu, kötü giden ekonomi ve ağır savaş koşullarından dolayı toplumun geniş kesimlerinde, yönetime karşı derin bir hoşnutsuzluk oluşmuştu. Bu toplumsal hoşnutsuzluğu iyi değerlendiren Bolşevik Partisi, öncü bir güce dayanarak ve ustaca strateji ve taktikler uygulayarak devrimi gerçekleştirdi. Devrim, öncü bir gücün eseriydi. Devrimin temel dayanağı olan işçi sınıfı, genel nüfus içinde sayıca çok azdı, eğitim düzeyi düşüktü, devlet yönetme deneyimi yoktu. Bütün enerji ve mücadelesini iktidarı ele geçirmeye yöneltmiş olan Bolşevik Partisi ise yaşanmamış bir sosyalist pratikle karşı karşıyaydı. Görece yetersiz kapitalizm koşullarında güçlü bir toprak feodalitesi vardı. Başını feodallerin çektiği devrim karşıtı güçler sosyalist iktidara karşı ayaklanınca, 34 yıl süren bir iç savaş dönemi yaşandı. Sosyalist demokrasi ve sosyalist ekonomi; sosyalizm için yetersiz bir maddi ve teknik temelde, iç savaş koşullarında ve yaşanmamış bir pratiğin sürecinde kurulacaktı. İçinde yaşanılan bu nesnel durum, tarihin ilk sosyalist pratiğinin belirleyicisi oldu.

Sanayileşme zorunluluğu, elektrifikasyon ve merkezi plânlama girişimi, tarımın hızlı kollektivizasyonu ve iç savaş koşulları birleşince, sosyalist demokrasi yerine, katı bir merkeziyetçi yönetim oluşturuldu, devlet aparatının güçlendirilmesine gidildi. Ayaklanan köylülere karşı terör uygulandı. Partide askeri disiplin uygulamasına geçildi. Bürokratik aparat güçlendirildi. Seçim yerine atamalarla yönetici tayini başları. Zaten emekçiler dışındakilerin oy hakkı yoktur.

Rosa Lüksemburg, "Rus Devrimi" üstüne çalışmasının bir bölümünde şöyle der: "Siyasal yaşam tüm ülkede boğulursa, Sovyetlerdeki yaşam da zorunlu olarak felç olur. Genel seçimler, sınırsız bir basın ve toplantı öz-

gürlüğü, özgürce düşünce mücadelesi olmadan, yaşam tüm kamu kurumlarında solar, bitkiselleşir ve bürokrasi tek eylemli öğe olarak kalır. Kamu yaşamı giderek hareketsizleşir; tükenmez bir enerjiyle ve sınırsız bir idealizmle canlanan birkaç düzine parti önderi toplumu yönetir ve hükümet eder; gerçek erk, içlerinden üstün zekalı bir düzinesinin elindedir; işçi seçkinleri ise yöneticilerin söylevlerini alkışlamak ve önerilen karar tasarılarını oybirliğiyle kabul etmek için zaman zaman toplantılara çağrılırlar. " Rosa Lüksemburg'un söyledikleri ile sovyet pratiği ne yazık ki denk düşmüştür. Sosyalist pratiğin sorunlarını Stalin'in üstüne yıkmak gerçeği tam yansıtmıyor. Yukarda anlatılan uygulamalar, Lenin'in iktidarı döneminde başladı. Ancak büyük bir arayış içinde olan Lenin, uygulanan pratikten acil dersler çıkararak, yaratılmış sorunların çözümüne ilişkin öneriler getirip, düzeltmeler yapıyordu.

Lenin'in ölümü ile başlayan Stalin döneminde; teorik olarak sönmesi amaçlanan devlet aparatı daha da güçlenir, merkeziyetçilik ve bürokratizm kemikleşir. Parti ve devlet yönetimi askerileştirilir. Açıklık, özgürlük, tartışma, düşünce üretme mekanizmaları yok edilir. Eleştiri, neredeyse suç sayılır. Egemen olan, savaş koşulları yönetimi ve savaş ekonomisidir. Sovyet gizli servisi, en değerli insanlar da içinde olmak üzere milyonlarca insanı ajan, casus ve hain olarak rapor eder. 1935-1940 Arasında parti Merkez Komitesi üyelerinin yarıdan fazlası hain ve ajan ilan edilir, 1919-1935 Yılları arasında Politik Büro'ya seçilmiş 31 kişiden 20'sinin sonu trajik ölüm ve yok oluşlarla biter.

Görüldüğü gibi, proletarya adına kurulan parti diktatörlüğü, önce, parti yönetiminin diktatörlüğü olarak belirir ama giderek en tepedeki kişinin diktatörlüğüne dönüşür. Her şeyi bilen, her şeyi yöneten bir diktatörlüğün olduğu koşullarda, işçi sınıfının ve emekçi halkın düşünmesine, eleştiri zahmetine katlanmasına, yönetime katılmasına gerek kalmaz. Zaten bu mekanizmalar söndürülmüştür.

Açıkça söylemek gerekirse, özellikle Lenin'in ölümünden sonra Sovyetlerde uygulanan proletarya diktatörlüğü filan değil; gücünü ordu, gizli servis, milis ve bürokrasiden alan parti diktatörlüğüdür.

Sovyetlerde üretim araçlarının devletleştirilmesi ve tarımın kollektivizasyonu öyle boyutlara vardı ki, 1930'lu yıllarda köylünün tavuğu bile kollektifin malı sayıldı. Öte yandan, uygulanan merkezi ekonomik plân; tüm üretim süreçlerine, en ayrıntılara kadar müdahale ediyordu. Adeta askerileştirilmiş olan ekonomi, yönergelerle yönetiliyordu.

Üretim araçlarının mülkiyeti devletin elinde; devlet, ekonomi ve toplum

yönetimi de partililerden oluşan bürokratların elinde olunca; bürokratlar, yönetim sürecinde devlete dolayısıyla da devlet mülkiyetine sahiplenir oldular. Ekonomik, politik ve sosyal olarak ayrıcalıklı konumlara gelen bürokratlar, bu işten özel çıkarlar sağlamaya başlayınca, yönetimden düşmemek için de direnme mekanizmaları ürettiler. Sorunları örtbas etme, gerçeği yanlış yansıtma, yalan rapor bildirme, işlerin iyi gittiği imajı yaratma, yetersizlik ve yeteneksizlikleri yaranma ve ajitasyon yöntemleriyle geçiştirme uygulamaları yaygınlaştı. Oybirliğiyle alman kararlar, bürokratik parti diktatörlüğünün baskısının ürünüydü. Sendikalar, gençlik, kadın, tüm kitle örgütlerinin yönetimi de aynı içerikli. olup, aynı yöntemlerle çalışınca; çoğulcu düşünce, yaratıcı düşünce, azınlık düşüncenin çoğunluk olma hakkı, toplumsal yaratıcılık öğeleri körelerek yok oldu. Farklı düşünmek ve davranmak göz ucu bakışlarıyla yasaklıydı adeta. Doğal olarak böylesi bir yönetim altında; toplumsal yaratıcılık, bilimsel yaratıcılık geriledi; ekonomik gelişme, plân çerçevesinde tek boyutlu bir yol izledi, teorinin gelişmesi sekteye uğradı; toplumun, ülkeyi ve ekonomiyi yönetme potansiyelleri yok edildi. Sözde muhalefetsiz, sorunsuz bir ortam yaratıldı. Gerçekte yaratılmış olan durgunluk içinde dinginlikti. Halen var olan sınıflar ve onlar arasındaki mücadele, baskı ile durduruldu. Bu durgunlukta sınıfların ve mücadelenin yok olduğu sanıldı ya da o imaj yaratılmaya çalışıldı. Oysa farklı sınıf ve sosyal katmanlar arasındaki mücadele köşeye gizlenmiş durumdaydı. Öte yandan pratiğin ortaya çıkardığı yeni çıkar grupları oluşmuştu.

Sosyalizmin amacı; yeni sosyal katmanlar ve çıkar grupları yaratmak değil, var olanları söndürmektir. Yeni çıkar gruplarının oluşmasının temel nedeni sosyalist demokrasinin kurulamayışıdır. Söndürülmesi gereken devlet ve parti, tersine olarak güçlendirildi. Bu oluşumun altında yatan da sosyalizmin geri bir mekanda doğmuş olmasıydı. Gerilik ve onun getirdiği sorunlardan yola çıkarak, işçi iktidarı yerine aydınlar yönetimi, demokrasi yerine parti diktatörlüğü ikame edildi. Sosyalist demokrasinin kurulamayışı; sınıflar, katmanlar ve çıkar grupları arasındaki çelişkilerin çözümünü geciktirdi. Yeni çelişkilerin doğmasına neden oldu. Sınıflı bir toplum olan sosyalizmde çelişkiler zaten hep var olacak. Çelişkilerin gerçek çözümü; toplumun kendi kendini yönettiği (bir anlamda öz yönetim dediğimiz) sosyalist demokrasi ile gerçekleşebilir. Ayrıca, sınıflar ve çıkar grupları var olduğu sürece, sınıf mücadelesi de sürmek zorundadır. Burdaki sınıf mücadelesinin amacı, toplumu sınıfsızlaştırmaya yöneliktir.

Sosyalizmin teorisi, yalnızca, kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi için proletarya diktatörlüğünü öngörür. Oysa sosyalizmin pratiğinde son yıllara

kadar süren bir parti diktatörlüğü yaşandı. Bu nedenle de burjuvazi, yıllardır proletarya diktatörlüğü ve devrimci şiddet unsurlarına saldırıyor. Diktatörlük, şiddet ve baskı; sınıflı toplumlara özgü olup, sınıf mücadelesinin yüksek biçimleridir. Bu unsurlar, tarihdeki sınıf mücadeleleri ve burjuva devrimlerinin deneyiminden süzülerek sosyalist teoriye girdiler. Tarihin her egemen sınıfı baskı, şiddet ve diktatörlük uyguladı. Burjuvazi, ingiltere ve Fransa'da siyasi iktidarı devrimci şiddet yoluyla ele geçirdi. Burjuva devrimlerinin geçiş döneminde İngiltere' de Cromwell, Fransa'da Napolyon diktatörlükleri uygulandı. Tekelci burjuvazinin ve mali sermayenin faşist diktatörlüğü yaşandı. İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan, Türkiye ve birçok Latin Amerika ve Asya ülkesinde, burjuva sınıf diktatörlükleri; şiddet, zulüm, katliam ve işkencelerle kuruldu. Küba, Nikaragua, El Salvador, Grenada, Panama gibi ülkelere karşı ABD yönetimi şiddet ve törör uyguladı, işgalcilik yaptı. Türkiye Komünist Partisi, Cumhuriyet tarihi boyunca yasaklı ve baskı altında bulunuyor. Türkiye işçi ve emekçileri herzaman baskı altında.

Sınıflar ve insanın insan tarafından sömürüsü var olduğu sürece, sınıf mücadelesinin bu yüksek biçimleri de var olur. İnsanın insan tarafından sömürüsünün ve uzlaşmaz sınıfların var olmadığı sosyalizmde, baskı ve şiddet burjuva toplumlara göre daha görecedir. Çıkarlar köreldiği oranda bu mücadele unsurları da körelmektedir. Proletarya diktatörlüğü ise tamamen geçiş dönemine ait olup geçici bir olgudur. Çağımızın gelişen koşullarında sınıf diktatörlüğü uygulaması bir zorunluluk da değil. Sınıf mücadelesinin bir biçimini ifade eden diktatörlük, o andaki somut duruma göre uygulanır ya da uygulanmaz. Sosyalistler böyle bir diktatörlüğü hiç istemiyorlar. Mecbur kalınmazsa da uygulanmaz. Devrim ve diktatörlük hastalığına tutulmuş "sol" düşünceli sosyalistler dışında tüm dünya sosyalistleri; iktidarın barışçı yollardan ele geçirilmesini, gerçek demokrasinin kurulmasını, her şeyin açıklıkla, düşünce zenginliği ortamında gerçekleşmesini istiyorlar.

Sosyalizmin sorunlarının açığa çıkarılmasında ve çözümünde geç kalındı. Macaristan, Çekoslavakya, DDR ve Polanya'da gerçekleşen başkaldırıların nedeni ve amaçları, parti diktatörlükleri koşullarında yeterince dikkate alınamadı. Sorunların birikmişliği ve derinliği ortamında çözümler de zorlaşıyor, kapitalizme doğru savrulmalar oluyor. Ulusal temelde milliyetçi çıkışlar yükseliyor. Öte yandan ekonomik sorunların çözümünde, kapitalist örnekler uygulanmaya başladı. Oysa serbest piyasa ekonomisi, görece bir serbestlik. Gelişmiş kapitalist ülkelerde de güçlü bir devlet sektörü var, makro düzeyde ekonomik plânlar yapılıyor, ekonomi gümrük duvarlarıyla korunuyor, dış ticaöete müdahaleler yapılıyor, mali işlemlere ve paranın değerine

devlet müdahalesi gerçekleştiriliyor. Batı'nın devlet sektörü ve devletin ekonomiye müdahalesi yeni sosyalistlerin sandığından çok daha güçlü.

Sosyalizmin sorunları; aşırı merkeziyetçilik, bürokratizm ve parti diktatörlüğünden kaynaklandı. Alınan büyük ekonomik kararlar, bürokrasi tarafından yaşama geçirilmedi. Ekonomik yenilenme programları, bürokrasi ve küçük serbest meslek sahibi aydınlar tarafından tepki ile karşılandı. Ekonominin geliştirilmesi için ileriye atılmış her büyük adım, bürokratik mekanizmada oluşmuş; hizmet ve karşı hizmet, iyilik ve ödül, ilişki ve bağlantı, görüşme ve tehdit, sırlar ve söylentiler yoluyla ve milyonlarca küçük adımla geriye çekildi. Gelişmeyi engelleyen, "bürokrasi tarafından geliştirilmiş olan yukardaki mekanizmalardır. Şimdi bu sorunları gözerken ne yazık ki savrulmalar oluyor. Fatura, reel sosyalizmin sorunlarının nedenlerine değil de, sosyalizme çıkarılmak isteniyor. Dikkat edersek, sosyalist ülkeler işçi ve emekçileri "Özgürlük, Demokrasi ve Daha Çok Tüketim Malı" belgisiyle ortaya çıktılar. Talepleri bunlardı. Ancak özgürlük ortamı gelince; kapitalizm yanlıları, küçük burjuva milliyetçiler, çıkarcı bürokratlar, palazlanmış çıkar grupları, Batı hayranı aydınlar ve benzerleri, mücadeleyi işçi ve emekçilerin taleplerinden uzaklaştırıp, burjuva rejime doğru yöneltiyorlar. Açıkçası, sosyalizmin yeniden yapılandırılması döneminde; sert sınıf ve çıkar çatışmaları, savrulmalar, sosyalizmden kopuşlar yaşanıyor. Sorunların birikmişliği ve derinliği ortamında bunlar normal. Ben bunu da, sosyalist bir arınma olarak görüyorum.

Sanırım, reel sosyalizmin sorunlarına fazlasıyla değindik, eleştiriler yaptık. Oysa sosyalizm, 70 yıllık pratiği ile insan uygarlığına devasa katkılar yaptı. Orta Asya ve Uzak Asya'nın kapitalizm öncesi toplumları, sosyalizm sayesinde gelişip bugünkü onurlu yerlerini aldılar. Doğu Avrupa ülkeleri, tarihlerinin en büyük' gelişmesini sosyalizm altında gerçekleştirdiler. Üçüncü dünya ülkelerinin klasik sömürgecilikten kurtulması, sosyalizmin zaferleri ve kazanımları ile doğrudan bağlıdır. Onlarca geri kalmış ülke, sosyalist sistemin destek, yardım ve koruması ile kalkınma yoluna girdi. Sosyalizm, insanın insan tarafından sömürüsünün kaldırılabileceğini gösterdi. Adaletli ve eşitlikçi bir toplum yarattı. Yaratıcı yeteneklerin önünün açıldığı, toplumun motife edildiği koşullarda, dağ gibi sorunun kısa sürede çözülebilirliğini kanıtladı. Eğitim, sağlık, konut, kentleşme, ulaşım, spor, kültür ve sanat, çocukların ve yaşlıların korunması alanlarında, kadının özgürlüğü ve gelişmesi yönünde dev gelişmeler gerçekleştirildi. İşsizlik, yokluk, açlık, bakımsızlık, cahillik ortadan kaldırıldı. Özgürlük ve demokrasi ortamında bilimsel gelişme de hızla ilerledi. Sosyalizmin başarıları, kapitalist dünyayı da etkiledi. Batıda, sosyal devlet uygulaması, ekonominin makro düzeyde

plânlanması, devlet sektörünün güçlendirilmesi, burjuva demokrasisinin genişletilmesi, sosyalizmin başarılarıyla bağlıdır.

Reel sosyalizmin; çözemediği, kendi ürettiği, biriktirdiği sorunlar, eksiklik ve yanlışlıklar sosyalizmin teorisinden kaynaklanmıyor. Tersine, eksikli ve yanlış uygulanmasından, teorinin süreç içinde geliştirilememesinden kaynaklanıyor, Reel sosyalizmin geç de olsa sorunlarını ortaya dökmesi ve onları çözmeye yönelmesi, sosyalizmin iç dinamiklerinin gücünü gösteriyor. Sosyalizmin 70 yıllık pratiği zengin bir tarihi birikim oluşturdu. Sosyalizm, bu zengin pratikten çıkarılacak dersler ve üretilecek yeni teorik yaklaşımlarla çok daha sağlam temellere oturacaktır.

Dünyamız, top yekün sosyalizme geçiş için olgunlaşmış bulunuyor. İşçi ve emekçiler, ezilen ve sömürülen halklar, sorunlarının çözümünü sosyalizmde görüyorlar. Genel olarak insanlık; hak, adalet ve eşitlik için sosyalizm idealine daha çok bağlanıyor. İnsanlığın sosyalizm ideali, tüm gerekçeleri ve haklılığıyla yerinde duruyor.

4- Gelişmenin Yönü ve Geleceği

Gelişmenin geleceğine ilişkin öngörü sahibi olabilmek için önce, gelişmenin ortaya çıkardığı yeni olgulara değinmek gerekiyor sanırım.

1- Geçmişte serbest rekabetçi ve tekelci dönemlerden geçen kapitalizm, tekelci devlet kapitalizmi dönemini de geride bırakarak, tekelci kıta kapitalizmi aşamasına yükseliyor. ABD, Kanada ve Meksika'dan oluşan 356 milyon nüfuslu Kuzey Amerika Ticaret Birliği ile 340 milyon nüfuslu Avrupa Birliği, kapitalist kıta devletlerinin ilk örneğini oluşturuyor. Tekelci burjuvazinin egemenliğinde olan birleşik kıta devletleri sayesinde; bir, uluslararası tekellerin uluslararası devleti oluşarak, devlet tekel bütünleşmesi bir üst aşamaya yükselmiş bulunuyor. İki, iç pazar alabildiğine genişliyor. Üç, iç pazarın korunması güçlendiriliyor. Dört, kıta tekellerinin kıta dışı tekellerle rekabet gücü yükseltiliyor. Beş, ulus devletlerinin kıta devletine yükselmesi ile ulus ve kültür özellikleri uluslararası niteliğe dönüşme evresine giriyor. Altı, kapitalizm, sosyalist ülkeler ve üçüncü dünya ülkelerinin karşısına birleşik bir güç olarak çıkmış oluyor. Yedi, tekelci kıta kapitalizmi, kendine en yakın pazarları arka, ön veya yan bahçesi sayarak bu pazarlara egemen oluyor. Dikkat edilirse, Güney Amerika pazarına Kuzey Amerika, Doğu Avrupa ve Afrika pazarına Avrupa, Okyanusya pazarına Japonya'nın şimdiden egemen olduğunu görürüz.

Tek tek burjuvaların kendi aralarında kıyasıya bir rekabeti ile başlayan kapitalizm, sermayenin sürekli birleşmesi ile günümüzdeki en yüksek sermaye birliğine ulaşmış bulunuyor. Çünkü yalnız kıta devletlerinin değil, kı-

ta tekellerinin de birleşmesi gerçekleşiyor. Geleceğe hayal gücümüzle bile baksak, kapitalizm bundan böyle ancak kapitalist bir dünya devletine yükselebilir. Ama oradan ötesi yok. Bu durum, kapitalizmin en yüksek düzeyde geliştiğini ve olgunlaştığını, daha öte gidemeyeceğini ifade ediyor. Kendi sonuna hızla yaklaşan kapitalizm, başka bir formasyona dönüşmek zorunda. Kapitalizmin bağrında daha şimdiden ona yabancılaşaşan öğelerin oluştuğunu görüyoruz. Sermaye ve dolayısıyla mülkiyet toplumsallaşarak, üretimin plânlanması, yönetimi ve denetimi yüksek ücretli profesyonellerin eline geçiyor. Üretim proseslerinin gerçekleşmesi ise yeni tipte üreti güç olan teknik uzmanlar ile bilgisayar sistemleri sayesinde oluyor. Devlet yönetiminde de teknokrat denen yeni bir yönetici tipi egemen oluyor. Yani; bilimsel araştırma ve geliştirme, plânlama, uygulama, işletme prosesleri ve yönetim, teknokrat denen yeni tipte bir sosyal kesime geçiyor. Bu durumda sınıf olgusu yeni içerik ve biçimler kazanıyor. Artı-değer üretimi bir avuç insana indirgenerek emek ile toplumsal ücret arasındaki bağ kopuyor. Yaratılmış olan değerlerin paylaşımında emekçilerin aldığı pay yükseliyor. Toplumun orta katmanlarında sayıca artış olurken bir gelir dengesi de oluşuyor. Öte yandan, devletin en yüksek düzeyde güçlendiğini ama yönetim tabanının ve yönetime katılımın genişlediğini görüyoruz. Kapitalist sınırlar içindeki sosyal devlet uygulaması son sınırlarına yaklaşıyor. Ekonomik ve politik birlik, ulusal ve kültürel birliğe de zemin hazırlıyor. Sermayenin ve yönetimin (temsili olarak) toplumsallaşması, bireyin toplumsallaşma sürecini de başlatıyor. Başka bir ulusun sorunu, diğer ulusların bireylerini daha çok ilgilendiriyor eskiye göre. Emperyalist sömürü son sınırına yaklaşıyor. Coğrafya olarak tüm dünyanın pazar haline geldiği günümüz koşullarında, dünya iç pazarının üçüncü dünyaya doğru da genişletilmesi zorunluluğu ortaya çıkıyor. Üçüncü dünya ülkelerine mal, teknoloji ve hizmet satabilmek için o insanların alım gücünü yükseltmek gerekiyor, o ülkeleri geliştirmek gerekiyor.

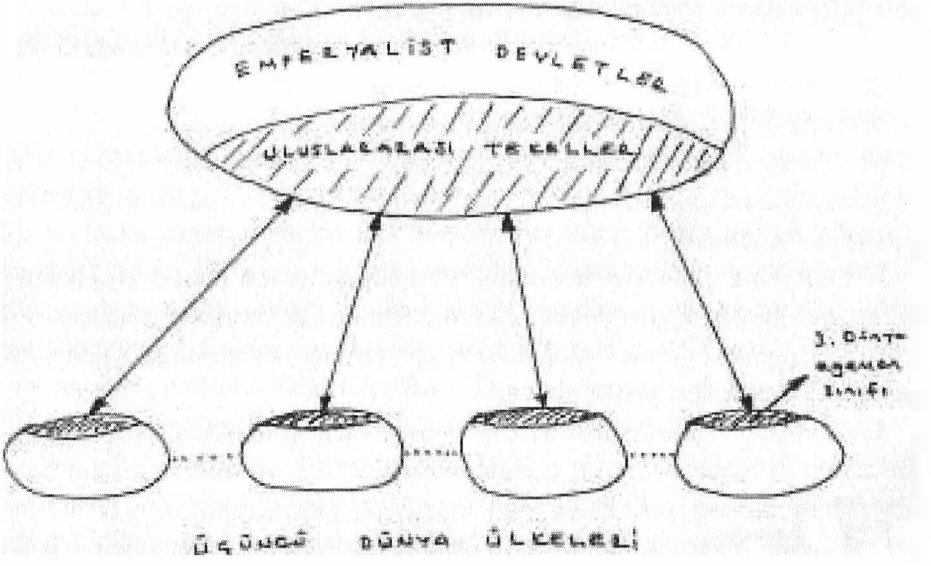
Sonuç olarak kapitalist dünya, sosyalizme geçiş için çok daha fazla olgunlaşmış bulunuyor.

2- Ekonomik, politik ve askeri bir bütünlüğün ifadesi olan dünya sosyalist sistemi, bugün için çözülmüş durumda. Sosyalist yeniden yapılanma ve reform dönemine girmiş bulunan sosyalist ülkeler, kendi özgünlükleri ile kendi yollarında ilerliyorlar.

Bu süreçten kimi sosyalist ülkeler güçlenerek çıkacaklar. Ekonominin, yönetimin ve toplumun tam demokratikleştirilmesi, sosyalizmin temellerinin güçlendirilmesi, yeni kalkınma hamlelerinin gerçekleştirilmesi ile sosyalizm güçlenir. Bu arada; bölünme, sosyalizmden kopma, kapitalizme yönel-

me ve dünya kapitalist sistemi ile bütünleşmeler de oluyor. Ancak bu süreçten güçlenerek çıkmış olan sosyalist ülkeler ve yeniden yapılandırılmış olan sosyalist toplum sistemi, dünya halklarının gözünde varılası bir hedef olarak iyi bir örnek olur.

3- Kırk yıldır iki sistem arasında süren soğuk savaş, sosyalist sistemin yeni politikasıyla sona erdi. Soğuk savaşın taraflarından biri olan sosyalizm taraf olmaktan vazgeçince: Bir, kapitalist sistemin elindeki antisovyetizm ve antikomünizm silahları işe yaramaz hale geldi burjuvazi artık, dünya halklarını ve işçi sınıfını komünizm "öcüsü" ile korkutamıyor. Sosyalizmin, burjuvazi için tehlike olmaktan çıkması, Türkiye gibi ülkelerde sosyalist partilere özgürlük de getirmiş bulunuyor. İki, emperyalizm açısından çok kârlı olan silah üretimi tehlikeye girmiş olup, silah üretimine yatırılan büyük sermayelere yeni yatırım alanları aranıyor. Sermayenin barışçı alanlara yatırılması gerçekleşecek böylece. Üç, iki sistem arasındaki çatışmadan yararlanarak enerji kaynaklarını, coğrafya ve jeopolitik konumlarını pazarlayan üçüncü dünya ülkelerinin bu kozları ellerinden alınmış oluyor. Kendini pazarlama kozu elinden alınmış olan bu ülkeler şimdi emperyalizm tarafından daha kolay sömürülecek ve yönlendirilecekler. Dört, sosyalist ve kapitalist ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi, salt sosyalist ülkelerin sömürülmesi ile sonuçlanmayıp, kapitalizmin de kendine çeki düzen vermesini gerektirecek. Beş, anti-sovyetizm, antikomünizm ve ideolojik mücadeleden arınılmış bir ortamda gerçekleşen Körfez Savaşı, emperyalizmin saldırganlığını, iç yüzünü tüm çıplaklığıyla ortaya koydu. Sosya-

lizmin koruması ve desteğinin kalktığı koşullarda, üçüncü dünya ülkelerinin emperyalizm tarafından nasıl ezildiği açıkça görüldü.

4- Üçüncü dünya ülkelerinde devlet yönetimini elinde bulunduran egemen sınıf; işbirlikçi burjuvazi, tarım burjuvazisi, bürokratik burjuvazi ve feodal unsurlardan oluşuyor. Bazı ülkelerde, bu unsurlardan bazıları daha egemen olabilir. Bu durum, egemenliğin genel olarak bu unsurlardan oluştuğunu değiştirmiyor. Üçüncü dünya ülkelerinin, kendi aralarındaki ticaret ve mali işlemler hacmi çok düşük düzeyde. Bu ülkelerin hemen hemen tük ekonomik ilişkileri, emperyalist ülkeler ve uluslararası tekellerle kurulu durumda.

Üçüncü dünya ülkelerinin dış ticaretinin dörtte üçü, gelişmiş kapitalist ülkelerle gerçekleşiyor. Mal, hizmet, teknoloji ve sermaye ithal eden bu ülkeler, gelişmiş ülkelere hammaddeler ve temel ürünler satabiliyorlar. Bu dengesiz ticaret ilişkisi, hem iki grup ülke arasında çatışma yaratıyor, hem de iki tarafın egemen sınıflarını çıkar birliği ile bağlıyor. Böylece, dünya çapında egemen sınıfların işbirliği oluşuyor, ortak tavırları gelişiyor. Üçüncü dünyanın egemen sınıfları (feodal de olsalar) uluslararası tekelci burjuvazi ile hem işbirliği hem de çatışma içindeler ama, sömürüye karşı değiller.

Günümüz koşullarında tek bir ülkenin anti-emperyalist mücadele vermesi zorlaşmış bulunuyor. Anti-emperyalist mücadelenin karakteri de değişmiş durumda. Birincisi, tek bir dünya pazarının oluştuğu, tüm sömürülen ülkelerin dünya çapında bir avuç aynı tekelci burjuvazi tarafından somürüldüğü koşullarda, emperyalizme karşı güçlü ve birlikte bir mücadele gerekiyor. Düşmanın tek olduğu yerde, dağınık mücadele güçlerine de tekleştirmek gerekiyor. İkincisi, bir üçüncü dünya ülkesi bağımsızlığını kazansa bile, günümüz dünyasında kendi iç dinamikleri ile gelişemez. Kapitalist dünya ile yeniden ilişki kurmak zorunda. Böylece yeniden sömürülür. İkinci dünya savaşı ardından bağımsızlığını kazanan ülkelerin yeniden bağımlı hale geldikleri gibi yeniden bağımlılaşır. Bu nedenle günümüzde, anti-emperyalist mücadele, antikapitalist mücadele ile birleşiyor. Sosyalizme yönelmeyen bir ülke, kapitalist dünya içinde bağımsız bir kalkınma yolu izleyemez. Bunu deneyen ülkeler beceremediler. Üçüncüsü, yukardaki nedenden dolayı, anti-emperyalist mücadelenin bileşenleri değişiyor. Dünya tekelci burjuvazisi ile işbirlikçi burjuvalar, işbirlikçi burjuvalarla diğer burjuvaların sıkı bir çıkar ilişkisi içinde olduğu günümüz koşullarında; işçi, emekçi, aydın ve küçük burjuva unsunlar dışında bir ittifak aramak hayalcilik olur. Artık mücadelenin bir yanında ücretliler ile küçük gelir sahipleri, diğer yanında her kademeden sömürücüler bulunuyor.

5- Dünya kapitalist pazarı, sosyalist ülkeler pazarının da açılmasıyla genişlemiş bulunuyor. Genişleyen pazarda, kendi kendine yeterlilik olgusu gelişiyor. Sermayenin hisse senedi yoluyla ihracı da gelişiyor. Öte yandan hizmet ürünleri ihracı sürekli yükseliyor. Ocak 1991 sayılı "Kapital" dergisine göre, 1988 yılı itibariyle bazı ülkelerin toplam ihracatları içindeki hizmet ürünlerinin payı şöyle: ABD % 22, Fransa % 26, İngiltere % 25, İspanya % 38, Avusturya % 36, İsviçre % 23, İtalya % 21, Belçika % 19, Almanya % 12, Japonya % 11.

Kapitalist dünyanın, stratejik hammaddeler dışında üçüncü dünya ülkelerine fazlaca gereksinimi kalmıyor. Elektrik ve petrol enerjisinin yerini nükleer enerji ve füzyon enerjisinin aldığı koşullarda gelişmiş ülkelerin üçüncü dünyaya bağımlılığı iyice azalacak. Biyokimya ve gen teknolojilerinin gelişmesi, üçüncü dünyanın gıda maddeleri avantajını da ortadan kaldırıyor. Gelişen üretim teknolojisi, gelişmiş uzman işgücünü gerektiriyor.

Gelişmenin bu boyutunda üçüncü dünya ülkelerinin; coğrafya ve jeopolitik kozları yanında, enerji, hammadde, temel ürünler ve ucuz işgücü kozları da değerini yitiriyor. Yeni teknolojinin ucuz ve bilgisiz işgücüne gereksinimi yok. Geri teknolojiyi kullanabilen işgücünün ürettiği mallar ise dünya pazarında alıcı bulamıyor. Bu durumda üçüncü dünya ülkelerinin ucuz işgücü deposu olduklarını ileri sürmeleri anlamsızlaşıyor. Çünkü işgücünün niteliği yükseldikçe, fiyatı da yükseliyor.

Gelişmekte olan ülkelerin tüm bu yeni oluşumları dikkate alarak, yeni strateji ve politikalar geliştirme zorunluluğu ortaya çıkıyor.

6- Bilimsel teknik devrimin sonucu olarak; teknoloji ve verimlilik müthiş artmış olup, ürün üretimi çok çeşitlenmiş bulunuyor. Besin maddelerinin üretimi artık doğa ve iklim koşullarına bağımlılıktan kurtuluyor. Her coğrafya ortamında her ürün üretilebiliyor.

Ancak, tekellerin kâr için üretimden kurtulamamış olmaları nedeniyle halen üretim kapasiteleri pazara göre belirleniyor. Birçok yeni bilimsel araştırma bulgusu, tekellerin çıkarı gereği doğrudan üretime yansıtılmıyor. Bugün için insanlık, kâr için üretimden görece sıyrılmdığı koşullarda, tüm dünyadaki açlık ve yokluğu önleyebilecek olanaklara sahip. Günümüz üretim düzeyi bunun için yeterli. Açlığın, yoksulluğun ve geri kalmışlığın önlenmesinin tek engeli, kâr için üretimin varlığı.

Öte yandan kitle iletişim araçlarının gelişmişliği koşullarında, dünyadaki zenginlik ve fakirlik ile eşitsizlik ve. adaletsizlik iyice sırıtıyor. Televizyon seyreden her insan bu eşiksizliği açıkça görebiliyor. Geri kalmışlıklarının nedeni ne olursa olsun, mevcut eşitsizlik, açların ruhunda derin bir tepki yaratıyor.

Açlık, yoksulluk, bakımsızlık ve cahilliğin ortadan kaldırılması, üçüncü dünyanın geliştirilmesi, nesnel bir zorunluluk olarak ortaya çıkmış bulunuyor. Bu durumda, geçmişte, gelişmiş kapitalist ülkelerde uygulanan Keynestçi ekonomik politika (toplumun gelir düzeyini artırarak tüketimi ve buna bağlı olarak da üretimi artırmak), günümüzde bütünsel bir dünyada uygulanma şansına kavuşmuş oluyor.

7- Körfez Savaşı'nın ardından, yeni bir sorun olarak Birleşmiş Milletler'in durumu gündeme gelmiş bulunuyor.

Birleşmiş Milletler'in bugün 162 üyesi bulunuyor. Tüm Dünya devletleri bu örgüte üye. Birleşmiş Milletler genel kurulu her devletin atamış olduğu daimi delegelerden oluşuyor. 15 Üyeli Güvenlik Kurulu'nun 5 üyesi kararları veto hakkına sahip. Bir ülkenin red oyuyla tüm dünya ülkeleri aleyhine karar çıkabiliyor bu örgütten. Birleşmiş Milletleri bağlı olan Dünya Bankası ve İMF, bir kamu kuruluşu niteliğinde olduğu halde, finansörleri emperyalist ülkeler olduğu için, dünya halklarını sömürme aracı olarak işlev görüyorlar. Birleşmiş Milletler'in UNESCO ve benzeri gibi örgütleri de zenginlerce finanse edildiğinden, emperyalist ülkelerin çıkarları ve görüşleri doğrultusunda yaptırımlara zorlanıyorlar.

Açıkça, Birleşmiş Milletler, antidemokratik yapısı ve işlevleri gereği. içinde fakirleri de barındıran bir zenginler klübü gibi. Savaş, üçüncü dünya halklarının gözünü açarak, Birleşmiş Milletler'e karşı tepkinin oluşmasını sağladı.

8- Ülkeler arasında karşılıklı ekonomik ilişkilerin güçlendiği, giderek bütünleşen ve "küçülen" dünyamızda, tüm insanlığı ilgilendiren sorunlar da ortaya çıkmış bulunuyor.

Azgelişmişlik, açlık, yoksulluk, yüksek oranda çocuk ölümleri, kitlesel hastalıklar, cahillik, düşük eğitim düzeyi, doğanın ve tarihsel kalıtların korunması, ekolojik dengenin bozulmaması, doğal çevre ve atmosfer kirliliğinin önlenmesi, silahlanmanın geri çekilmesi, kültürel bozukluklar, bakımsızlık ve sosyal adaletsizlik, nüfus artışı, kırlardan kentlere ve üçüncü dünyadan kapitalist merkezlere göç, azınlıklar sorunu, göçmen işçiler sorunu, insan hakları ihlalleri, kadınların geri kalmışlığının giderilmesi ve sorunların çözülmesi, ırkçılık ve ayrımcılık, devlet kurmak isteyen halkların sorunları, tüm bunlar; bütün insanlığı ilgilendiren, tek tek ülkelerin çözemeyeceği, çağdaş dünyanın global sorunları.

Bu sorunların çözümü için, çağdaş gelişmenin ortaya çıkardığı yeni olguları dikkate alan teorik yaklaşımlar, strateji ve politikalar üretilmesi gerekiyor.

Buraya kadar yazdıklarımızdan çıkan sonuç şu: Egemenliğini sürdürmekte olan dünya kapitalist sistemi iyice güçlenmiş bulunuyor. Kapitalist merkezler ve onlara bağlı üretim üniteleri yoluyla dünya çapında üretim ilişkileri oluşmuş durumda. Dünya tek ve bütünleşen bir ekonomik sisteme doğru gidiyor. Üretici güçlerin gelişmişlik düzeyi ile ekonomik ilişkiler ve onun doğurduğu sömürü mekanizmaları arasında derin bir çelişki bulunuyor. İnsanlığın global sorunları ve dünya çapındaki sömürü mekanizmalarının yarattığı sorunlar giderek büyük insan kitlelerinin mücadele alanı haline geliyor. Ağır dış borç yükü ve geri kalmışlık üçüncü dünya halklarının isyanını yükseltiyor. Kapitalist merkezlerdeki sınıf mücadeleleri, geniş kitlelerin katıldığı toplumsal mücadeleye yükselmiş bulunuyor. Kimi sorunlar, sınıf ve sömürü olgusundan bağımsız olarak geniş kitleleri mücadeleye çekiyor. Sosyalist ülkelerdeki çıkar grupları ve sınıflar arası mücadele tüm şiddetiyle sürüyor. Gelişmekte olan ülkelerde, yabancı sermayenin iç faktör haline gelmesi ile emperyalist dış faktör içselleşmiş bulunuyor. Bu durum, anti-emperyalist ve antikapitalist mücadeleyi iç içe geçiriyor.

Tarihsel gelişmenin yönünü, topyekün insanlık yararına yöneltmek için gerekli olan faktörlerin dünya çapında olgunlaştığını görüyoruz. Birincisi, sınıf mücadeleleri, daha geniş toplumsal mücadelelere dönüşmüş bulunuyor. İkincisi, emperyalizmden bağımsız bir kapitalist gelişme olanağı olmadığı için, anti-emperyalist mücadeleler günümüzde sosyalizme yönelmek zorundalar. Üçüncüsü, günümüz mücadelesinin konuları zenginleşmiş, bileşenleri çoğalmış, içeriği olgunlaşmış durumda. Ve mücadele, insanlığı sosyalizme götüren yolda ilerliyor.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş çağının başladığı Ekim Devrimi' inden bu yana, dünya kapitalist sisteminden tek tek ülkelerin kopuşu devam ediyor. Ancak bana göre, günümüzde bu mücadeleye, yeni bir mücadele boyutu daha eklenmiş durumda: Dünyanın evrim ve devrim yoluyla topyekün dönüştürülmesi mücadelesi. Bu mücadelenin temel bileşeni, üçüncü dünyanın, emperyalist sömürü ve eşitsizliğe karşı direnen unsurlarıdır. Emperyalist sömürüye karşı dünya çapında toplu bir direnişin yükseldiği koşullarda emperyalist ülkeler ne yapabilir? Ancak geri adım atarlar. Fakat üçüncü dünya işçi ve emekçilerinin bölünmüşlükleri, düşük örgütlülük düzeyleri, sınıfsal ayrışmanın tamamlanmamış olması, küçük çıkarlar temelindeki parçalanmışlık, yönetici sınıfların dünya burjuvazisi ile çıkar bağları, ve benzeri nedenlerle bu mücadele defalarca ve defalarca bölünüyor. Emperyalizm de bu mücadeleyi bölmek için din faktörü başta olmak üzere her olguyu ve yöntemi kullanıyor.

Tepesini yedi zenginlerin oluşturduğu, üç merkezli birleşik emperyalist güce karşı, birleşik bir mücadele gerekiyor. Bağlantısızlar Hareketi, bu mücadele için önemli bir faktör. Ama yeterince başarılı olduğu söylenemez. Birleşmiş Milletler'in ipinin pazara çıktığı koşullarda Bağlantısızların öncülüğü ve sosyalist ülkelerin desteği ile yeni bir dünya örgütü oluşturmak olanaklı bence. Örneğin, Birleşmiş Milletler Örgütü yerine Dünya Parlementosu. Demokratik bir dünya parlementosu, onun yürütme komitesi ve demokratik anayasası; anti-emperyalist mücadele için çok önemli bir platform ve mücadelenin bileşenlerini birleştiren bir olgu olabilir. Dünya parlementosunun üyeleri, devlet yönetimlerinin atadığı daimi delegelerden değil, tüm ülkelerde aynı anda yapılan seçimlerde belirlenmiş temsilcilerden oluşmalı. Böylece, dünyadaki tüm siyasi eğilimler, dünya parlementosunda temsil edilmiş olurlar. Dünya parlementosunun anayasası, doğal olarak; insan uygarlığının geliştirilmesi, eşitlik ve adalet öğelerini içerecektir. Örneğin:

– Silahlanmanın durdurulması ve barışın geliştirilmesi.

– Irkçı ve faşist yapılanma ve yönetimlerin yasaklanması.

– İnsan haklarının güvenceye alınması ve ihlallerin önlenmesi.

– Kadınların geri kalmışlığının giderilmesi ve erkek kadın eşitliği.

– Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının güverceye alınması ve dış karışmaların yasaklanması.

– İnsanlan, toplumlar ve ülkeler arası eşitlik ve adaletin geliştirilmesi.

– Her ülkede adaletli bir vergi sistemi.

– Açlığın, yoksulluğun, cahilliğin, eğitimsizliğin, çocuk ölümlerinin, kitlesel hastalıkların önlenmesi.

– Çocukların ve yaşlıların bakımı.

– Dünya nimetlerinin adaletli bir biçimde bölüşümü ilişkilerinin kurulması.

– Tarımsal, kentsel ve bilimsel gelişmenin dünya ölçeğinde yayılması.

– Devletlerin iç işlerine karışılmaması ilkesi.

– Hiçbir devletin kendi ülkesi dışında askeri güç bulundurmaması

– Sosyal devlet uygulamasının dünya çapında gerçekleştirilmesi.

– Atmosferin, doğanın ve insanın yaşam çevresinin korunması.

– İnsan uygarlığının ortak malı olan tarihi kalıtların ve kültür değerlerinin korunması,

– Gelişmekte olan ülkelerin döviz ihtiyaçlarının karşılanmasında adil yöntemlerin geliştirilmesi.

– Bilimin ve teknolojinin insanlık yararına kullanılması.

Ve benzerleri.

Dünya işçileri, emekçileri ve yoksul halkları; emperyalist ve kapitalist sömürünün durdurulması, sosyal devlet uygulamasının gerçekleştirilmesi için dünya çapında birlikte mücadele yürütebilirler. Dünya parlementosu bu mücadelenin önemli bir platformu olacaktır. Emperyalist ülkeler, demokratik ve çoğunluk yararına işleyen böylesi bir örgüte razı olmayacaklardır. Ama dünya çapındaki birleşik mücadele, çok kısa zamanda; dünya tekelci burjuvazisi ile dünya işçileri, emekçileri ve ezilen halklarını karşı karşıya getirecektir,

Sosyal devlet uygulaması, illa sosyal refah devleti anlamına gelmiyor. Sosyal devlet; var olanın adil bir biçimde bölüşülmesi, tüm yaratıcı yeteneklerin eşitlikçi bir ortamda seferber edilerek olanakların ve gelirin artırılmasını sağlıyor. Sosyal devlet; eğitim ve sağlığın, çocukların ve yaşlıların bakımının devletleştirilerek herkese eşit olanaklar sunulması, yoksulluğun ortadan kaldırılması; konut, ulaşım, haberleşme sorunlarının çözümü; kültür, sanat ve sporun tüm toplumun kullanımına açılması demektir. Yüz yıllardır sömürülen insanların, insan uygarlığının 21. yüzyılında bunları isteme hakkının olduğunu sanıyorum.

Evet, bütün dünyada sosyal devlet uygulaması ve sömürünün sınırlandırılarak yok edilmesi. Bütünleşen dünyamızda, bütünleşen bir mücadele ile bu istemin gerçekleşmesi olanaklı.

Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası nedeniyle, üç merkezli kapitalist dünyamızda, emperyalist güçler arasındaki çatışma derinliğine sürüyor. İlerleyen Japon emperyalizmine karşı gerileyen ABD emperyalizmi köşeye sıkışmış durumda. İşçilerin, emekçilerin ve üçüncü dünya halklarının birleşik isyanı karşısında, emperyalistler arası çatışma daha da derinleşecektir. Tek bir dünya pazarının oluştuğu koşullarda, mevcut pazarın sınırları içindeki çatışma, emperyalizm açısından kazanımla değil, gerileme ve çöküntü ile sonuçlanır. Emperyalizm eski yöntemlerle sömüremez.

Ama, iki gerçeklik daha var:

Birincisi, emperyalist ülkeler işçi ve emekçileri, sosyal refah koşullarında, kendi dışlarındaki dünyanın ezilen ve sömürülen insanlarına pek kulak vermiyorlar. Televizyonların düzenlediği açlara yardım kampanyalarına katılmakla, birleşik bir mücadele çok farklı olgular.

İkincisi, zenginler ancak, fakirler tarafından tehdit edildiklerinde geri adım atarlar. Bu nedenle; işçi. emekçi ve aydınlar, dünya kırlarının ezilen halkları, sosyalistler, demokratlar, çevreciler, kadın hakları savunucuları; birleşin ve ayağa kalkın demek gerekiyor. Birleşik mücadele, tekil mücadelenin de önünü açacaktır.

İkinci Bölüm:
TÜRKİYE

Daha sonraki bölümlerde Türkiye'nin sorunlarını irdeleyip, çözüm önerileri sunacağız. Ama önce, Türkiye gerçeğini tüm boyutlarıyla görmemiz gerekiyor. Bu bölümde, Türkiye'de kapitalizmin gelişme özelliklerini, Türkiye'nin sosyal ve sınıfsal yapısını, Türkiye'nin politik durumunu incelemeye çalışacağız.

1- Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi

Cumhuriyet öncesi Türkiye'sinde, ekonomik ilişkilerde egemen olan feodal üretim ilişkileriydi. Anadolu'nun tarihi yapısı ve Osmanlı'nın niteliğinden kaynaklanan büyük kentlerin varlığına karşın, ülkede tarım ekonomisi egemenliğini sürdürüyordu.

1920 yılında, bugünkü sınırlar içinde 14 milyon nüfus vardı. 1915 Sayımına göre, 5 ve daha yukarı kişi çalıştıran işyeri sayısı tüm ülkede 284'tür. Bunların 148'i İstanbul'da, 62'si İzmir'de ve 74'ü de Batı Anadolu kentlerindedir. 284 Sanayi ve ticaret işletmesinin bir kısmı devlete ait olup, % 85'i ise azınlıklar ve yabancı sermayeli şirketlere aittir. Bu işletmelerdeki toplam çalışan sayısı ise 14.179 kişidir.

1923 Yılında toplam 4232 km.lik demiryolu varlığının 2365 km.'si yabancı şirketlerin işletmesindedir. 9711 Km.'lik karayolunun önemli bölümü bakıma muhtaç olan kötü yollardır. Ülkedeki toplam karayolu uzunluğu, bugünkü İstanbul-Kars karayolunun altı katına denk düşmektedir.

67 kent, bin kasaba ve 42 bin köy yerleşim birimi vardır. Kentler arası bile ulaşım güçlükleri görülür. Köyler arası ulaşım hemen hemen hiç yoktur. Tarımda, kapalı ekonomi egemendir. Küçük aile işletmeleri çoğunluktadır. Pazara yönelik üretim yapan çiftlikler az sayıda olup, salt Batı Anadolu'da bulunmaktadır.

Toplumun sosyo-sınıfsal yapısı ise şöyleydi:
- Büyük toprak sahipleri (Feodal beyler)
- Tüccar ve sanayiciler (çoğu azınlık veya yabancı olan)
- Din adamları ve Tarikat Şeyhleri
- Asker-sivil bürokratlardan oluşan aydın kesimi
- Kent küçük burjuvazisi (küçük esnaf ve zanaatkarlar)
- Halk (İşçiler, topraksız ve az topraklı köylüler)

Yabancı sermayeli işletmeler ve basit bir devlet sektörü dışında önemli sanayi işletmesi yoktur. Ticarette egemen olan ise, Rum, Ermeni, Yahudi gibi azınlıklardır. Ülkenin Doğu'sunda toprak beyleri aynı zamanda tüccardırlar. Batı'da da az sayıda Türk kökenli tüccar vardır. Türk tüccarların çoğu, İttihat ve Terakki iktidarında devlet olanağıyla zengin olanlardır.

Sonuç olarak, Cumhuriyet öncesi Türkiye'sinde cılız bir ticaret burjuvazisi dışında, ulusal burjuvazi bile henüz oluşmamıştır. Tanzimat döneminin İttihat ve Terakki üyeleri henüz Osmanlılık ve İslamcılığı tartışıyorlardı. Türklük öğesi tartışmaya sonradan girdi. Tanzimatla başlayan uluslaşma, Cumhuriyet döneminde tamamlandı. Türk toplumunu Orta Asya'dan beri ulus olarak tanımlayan yaklaşımlar gerçeği yansıtmıyor. Türk toplumu, kapitalistleşme sürecinde, Cumhuriyet döneminde uluslaştı. Tanzimat döneminde yabancı sermayeli işletmeler ve devlet sektöründe çalışmaya başlayan Türkiye işçi sınıfı, Türkiye burjuvazisinden önce tarih sahnesine çıktı.

A- 1923-1950 Yılları arası:

Cumhuriyetin kuruluşunda, siyasi iktidara ağırlığını koyabilecek bir burjuva sınıf yoktur. Ulusal Kurtuş Devrimi'nin önder kadrosu, Batı yanlısı olup, kapitalist bir rejimden yanadır. Bu tutum, Londra Konferansı'nda açıkça dile getirilmiştir. 1923 Yılına gelindiğinde, ülkedeki tüm sol hareketler ve siyasi örgütler bastırılmıştı. Çerkez Ethem kuvvetleri dağıtılmış, Yeşil Ordu Cemiyeti ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (Türkiye Komünist Partisi) kapatılmış, genel başkan Mustafa Suphi ve genel sekreter Ethem Nejat'da içinde olmak üzere partinin 15 önderi Karadeniz'de boğulmuşlardır.

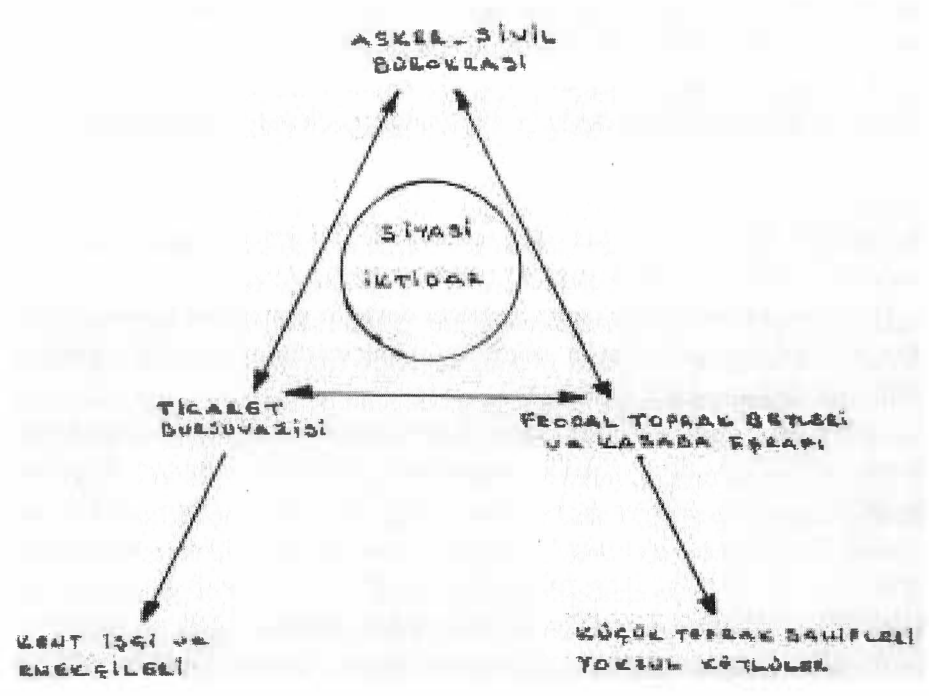
Ülkenin gelecekteki kaderinin tayin edileceği kongre öncesinde siyasi güçlerin durumu böyledir. Bu koşullarda, 1923 yılında, İzmir'de "Türkiye İktisat Kongresi" toplanır. Kongre üyelerinin ezici çoğunluğu; bürokrasi, ticaret burjuvazisi, feodal toprak ağaları ve din adamlarından oluşmaktadır. Birkaç tane de temsili nitelikte işçi delege vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin izleyeceği ekonomi politika, bu kongrede belirlenir. Ülkenin kapitalist yoldan kalkınması stratejisi kabul edilir, Tarımda kapitalist ilişkiler oluşturulacak, ticaret sermayesi sanayi sermayesine dönüştürüleçektir. Devletin eko-

nomik yaşama karışması en düşük düzeyde tutulup, burjuvazi desteklenerek, sanayide özel sektör yaratılacaktır. Osmanlı'dan kalan cılız devlet işletmeleri ve yabancı sermayeli şirketler tartışma konusu olur. Bunların özel sektöre devri ya da özel sektörün bunlara katılımı gündeme getirilir. Fakat çeşitli nedenlerle bu devir ve katılımlar gerçekleştirilemez.

Çizimde de görüldüğü gibi siyasi iktidarın tepesi, bürokrasinin elindedir. Ticaret burjuvazisi, toprak ağaları ve kasaba eşrafı ile ittifak halinde oluşan iktidar, ülkeyi kapitalistleştirme ve ülkede burjuva bir sınıf yaratma hedefini önüne koymuştur. Dikkat edersek, kapitalistleşecek olan ülkede iktidarın bir ayağında feodal sınıf vardır. Genç Türkiye'nin gelişmesi, işte böylesi bir çelişki ile başlar.

1923-1931 yılları arasında devlet, ekonomiye fazlaca müdahale etmez. Tek amaç; tarım, sanayi ve ticarette özel sektör eliyle kapitalist ilişkileri geliştirmektir.

İlk olarak, Ziraat Bankası yoluyla ithal edilen tarımsal araç, gereç ve hayvanlar gümrük vergisi alınmaksızın üreticilere dağıtılır. Tarım kredileri artırılır. 1925 yılında kadastro çalışmaları başlatılarak köylüye toprak dağıtılır. 1926'da uygulamaya giren Medeni Kanun, temel üretim aracı olan toprağın metalaşmasını getirir. Toprağın özel mülkiyeti ve mülkiyetin el değiştirmesi

yasal güvenceye bağlanır. Tarımda kapitalist ilişkilerin gelişmesini sağlayacak en önemli uygulama, Aşar Vergisi'nin kaldırılmasıdır. Çiftçiler tarafından devlete ürün olarak ödenen Aşar'ın kalkması ile, tarım ürünlerinin pazarda satışı ve para-meta ilişkilerinin gelişmesi sağlanmıştır.

Bu dönemde izlenen "liberal ekonomi politika" ile, özel sektör çok yönlü desteklenir. Devlet, fabrika kurmak isteyene bedava arazi verir. Gümrük vergisinde indirim yapılır. Özel sanayiciye çeşitli teşvikler verilir. Üretim primi ödenir. Ulaştırma ve haberleşme hizmetlerinden parasız ya da çok ucuz yararlanmaları sağlanır. 1923 Yılında 308 olan sanayi işletmelerinin (5'den fazla işçi çalıştıran) sayısı 1928'de 590'a ulaşır. Sanayi Teşvik Kanunu'nun tanıdığı ayrıcalıklardan yararlanan kimi tüccarlar küçük sanayi işletmeleri kurarlar.

Atatürk'ün direktifi ile Celal Bayar tarafından kurulan İş Bankası, küçük Türk sanayicileri teşvik edip sayılarını artırarak yerli sanayinin oluşmasına katkı yapar. Devletin ve Atatürk'ün kendisinin'de ortak olduğu İş Bankası hissedarlarının büyük çoğunluğu yerli tüccarlar ve toprak ağalarıdır.

Ancak, sekiz yıl kadar uygulanan bu "liberal ekonomi politika" beklenen sonuçları vermez. Kapitalist kalkınma yolunda önemli ve sıçramalı gelişmeler gerçekleşmez. 1929 yılı dünya kapitalist bunalımı, dış ticaret ilişkisi çerçevesinde Türkiye'yi de etkiler. Türk parasının değeri düşer. Aynı dönemde Osmanlı borçlarının ilk taksitlerinin ödemesi de başlamıştır. Bütçenin % 10'u Osmanlı borçlarının ödenmesine gitmektedir. Lozan anlaşması gergince, devletin etkin bir gümrük politikası izlemesine konan yasak, 1929 yılında kalkar. Bürokrasi devlet yönetiminde güçlenerek kendinden yana bir denge kurmuştur. Sovyetler Birliği ekonomisi bunalımdan hiç etkilenmemekte ve bu durum Türkiye'de ilgi ile izlenmektedir. Eski komünistlerden oluşan Kadrocu hareket, yeni ekonomik yorumlar yaparak Kemalist görüşün içeriğini doldurmaya, onu biçimlendirmeye başlamıştır...

İşte, tüm bu faktörler biraraya gelince, devletin ekonomik yaşama karışması kaçınılmaz olur. Devlet sektörünün güçlendirilmesi ve ekonomide devlet ağırlığı gündeme gelir.

1923-1931 yılları arasında, ekonomiyi burjuvazi çıkarına düzenleyen devlet, 1931-1938 yılları arasında ekonominin yöneticisi ve motoru durumuna gelir.

Aktif devlet uygulamasının başlaması ile sanayi, ticaret ve banka sektörlerinde devlet tekelleri oluşturulur. Özellikle Etibank, Sümerbank ve İş Bankası'nın katılımlarıyla önemli sanayi işletmeleri kurulur. 1929'dan sonra kurulan 464 sanayi işletmesi ile 1933 yılında sanayi işletmelerinin toplam sa-

yısı 1. 397'ye ulaşır. Ancak, devlet ve özel sektörün büyük işletmelerine karşın, sanayide egemen olan küçük işletmelerdir. Küçük dokuma atelyeleri, bıçakçılar, gıda üretimi yapan işlikler ve benzerleri çoğunluktadır.

Aynı dönemde yabancı sermayeli işletmelerin büyük çoğunluğu hisseleri satın alınmak yoluyla devletleştirilir. Demiryollarının hemen tamamı satın alınarak 3 bin km.lik yeni demiryolu yapılır. Madenlerin önemli bölümü devletleştirilir. İstanbul ve İzmir'deki gaz, elektrik, su, telefon, tramvay şirketleri, iskele, dok ve limanlar, yabancı şirketlerden satın alınarak millileştirilir.

Devlet kapitalizminin uygulandığı ve Birinci Sanayi Atılımı'nı gerçekleştirildiği 1930'lu yıllarda, tarım sektöründe önemli gelişmeler olmaz. Tanım bu dönemde biraz da kenarda bırakılmıştır. Ziraat Bankası yoluyla iyi bir tarım kredi mekanizması kurulmuştur, Toprak Mahsülleri Ofisi ile tarım ürünlerinin alım tekeli oluşturulmuştur. Ancak bu iki sistemden de en çok yararlanan ve ulusal gelirden önemli paylar alan toprak ağaları ile kasaba eşrafıdır. Tarım alanında sağlanan büyüme ve üretim artışı; sanayi hammaddesi ürünlerinin üretilmesi, karasaban yerine pulluk kullanımına geçilmesi ama önemlisi, köylüye yeni toprakların dağıtılması ile gerçekleşti. 1927 yılında, tarım toprakları ülke yüzölçümünün % 4.86'ı iken, 1934 yılında % 10.2 ve 1940 yılında % 12.25'ine yükseldi. Cumhuriyetin kuruluşu ile başlayan toprak dağıtımı bu dönemde de sürdürülerek tarım alanları genişletildi.

1930'lu yıllar, sadece birinci sanayi atılımının yapıldığı yıllar değildir. Bu yıllar aynı zamanda, ekonomide devletçilik ilkesinin benimsendiği, ulusal ekonominin güçlendiği, ulusal iç pazarın genişlediği, bağımsız ve barışçı bir dış politikanın biçimlendiği Kemalist görüşün içeriklendirildiği, oluşturulan resmi görüşlerle; dil, tarih, kültür, toprak ve ekonomik birlik temelinde Türk ulusunun yaratıldığı yıllardır. Tanzimatla başlayan ulusal oluşum, bu yıllarda ileri boyutlar kazanmıştır. İşçi sınıfının sendikal ve politik örgütlenmesinin yasaklı olduğu ortamda, "Sınıfsız ve Sömürüsüz Bir Toplum" belgisi ile tüm toplum kalkınma atılımına motive edilmeye çalışıldı. Mal takaslı dış ticaret ve iç sömürü yoluyla sermaye biriktirilip büyük sanayi yatırımları gerçekleştirildi. Böylesine köklü bir organizasyon kısa sürede ürün verince, toplumda coşkulu bir heyecan yarattı. Toplumun tüm kesimlerinin yaşamında bir iyileşme oldu. Bu nedenledir ki, Laik Türkiye'den hoşlanmayan dinsel tarikatlar ile, toplumun çok küçük bir kesimine seslenebilen komünistler dışında, toplumsal bir muhalefet gücü görülmedi.

İktidara yönelik bir muhalefet olmazken, iktidarın üç bileşeni arasında ise kıyasıya bir mücadele sürüyordu. Devlet kapitalizminin başlangıç yıllarında

burjuvazi çok tedirgin olur. Ancak burjuvazinin en önemli temsilcisi olan Celal Bayar, aynı zamanda uygulanan ekonomi politikaların en merkezindeki adamdır.

Devlet sektörü güçlendiği oranda, burjuvazi de devletten sağladığı çıkarlar temelinde güçlenir. Uygulanan ekonomi politika gereği, büyük değerleri yaratan ve servetleri dağıtan tek kaynak devletti. Büyük ticaret burjuvazisi, hisse senedi sahibi sıfatıyla devlet işletmelerinin yönetimine doğrudan katılarak(gerçekte hisse payı çok küçüktür); devlet fabrikalarında üretilen ürünlerin satış tekelini eline geçirerek; devlet işletmeleriyle aynı dalda orta ve küçük işletmeler kurup, o daldaki devlet tekeli fiyatlarından mal satarak; dışardan yarı fiyatına ithal ettiği malları iç pazarda tekel fiyatı ile satarak; devlete yaptığı baskı yoluyla, kimi malların devlet eliyle üretimini düşürtüp karaborsa yaratarak, vurgunlar vurup büyük sermayeler biriktirdi. Açıkçası, kendi gücü olmayan burjuvazi, devleti sağmal inek gibi kullanarak zenginleşti.

Türkiye İş Bankası'nın kuruluşundan beri Genel Müdürü olan ve dört yıl da İktisat Bakanlığı yapan Celal Bayar'ın, 1937 yılında başbakanlığa getirilişi ile yeni bir dönem başlar. Burjuvazi böylece, siyasi iktidarın doğrudan yönetimine adım atmış olur.

1939 Yılında başlayan bunalım ve İkinci Dünya Savaşı, Türkiye ekonomisini de etkiler. Ülkede savaş ekonomisi uygulanmaya başlar. Hükümet, Milli Korunma Kanunu ile ekonomiyi yönetmeye çalışır, sert müdahaleler yapar. 1940-1945 Yılları arasındaki savaş koşulları ve sert önlemlere karşın özel sektöre bir yığın taviz verilir. Devlet, özel sektörün kârlarını garanti eder. Özel sektöre verilen devlet siparişleri artırılır. Kredi ve döviz temininde kolaylıklar gözterilir. İşçi bulmada garanti verilir. Gerektiğinde işçiler, ek ücret almadan daha fazla çalıştırılmaktadır. Bütün bu ve benzeri kolaylıklar, devlet siparişlerinin artması, savaş nedeniyle tarım ürünü dış satımlarının yükselmesi, karaborsa gibi nedenlerle burjuvazi, savaş yıllarında da zenginliğine yeni zenginlikler katar. Oysa; işçi, emekçi ve yoksul köylülerin yaşamı iyice kötüleşmiştir. Savaş ekonomisinin yükü onların sırtına bindirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde; faşizmin yenilgisi, dünya sosyalist sisteminin kurulması, ulusal kurtuluş devrimlerinin başlaması ile klasik sömürgeciliğin çözülmesi ve ABD'nin savaştan en kârlı devlet olarak çıkışı koşullarında yeni bir dünya kurulmaktadır. Avrupa'nın hemen tamamında sosyal demokrat partiler iktidar olurlar. Türkiye 'de ise burjuvazi iyice palazlanmış, 1938'de tıkanmaya başlayan devlet kapitalizmi uygulaması son noktasına dayanmıştır, Burjuvazi bir ayağı ile siyasi iktidarın yönetim kademesindedir.

İç sömürü yoluyla sermaye birikimi tıkanmıştır. ABD ise yeni emperyalist politikası gereği kredi ve yardım musluklarını açmıştır. Saydığımız ve saymadığımız tüm bu faktörler sonucunda Türkiye; çok partili, liberal ve parlementer demokratik sistemi benimser. Türkiye burjuvazisi, kendi siyasi partisini kurarak (Demokrat Parti) 1946 seçimlerine katılır ve önemli sayıda milletvekili kazanır ama çoğunluk olamaz, 1947 Yılında çıkarılan bir yasayla, toplu iş sözleşmesi ve grev yapma hakkı olmayan işçi sendikaları kurulur. 1946 Yılında kurulan iki komünist partisi ise kısa sürede kapatılarak yöneticileri tutuklanmıştır. Türkiye Sosyalist Emekçi Çiftçi Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi, ancak iki ay açık kalabildiler.

Tarihimizin ilk çok partili seçimi olan 1946 seçimlerinden sonra kurulan yeni hükümet, yabancı sermayeye göz kırparak belli kolaylıklar sağlar. 1948 yılında İstanbul'da, bir "İktisat Kongresi" daha toplanır. Burjuvazinin düzenlediği bu yeni kongre, 1923'de İzmir'de yapılan "Türkiye İktisat Kongresi"nin ekonomik-politik stratejisine ve ona sonradan eklenmiş olan devletçilik uygulamasına son verir. Burjuvazi tarafından belirlenen yeni ekonomik politik stratejinin özü; devletçiliğin tasviyesi, özel sektörün güçlendirilmesi, yabancı sermayenin ülkeye davet edilmesi, Türkiye burjuvazisi ile uluslararası tekellerin ortak yatırımları ve oy avcılığı için de, dinsel gericiliğe taviz verilmesi politikalarıdır.

1950 yılında yapılan genel seçimleri burjuvazinin kurduğu Demokrat Parti kazanınca, Türkiye burjuvazisi ülkede ilk kez doğrudan iktidar olur, yönetimin tepesini eline geçirir. Türkiye, Amerikan emperyalizminin egemenliği altına girecektir artık. Devlet düzeyinde emperyalist ülkelerle, şirket düzeyinde uluslararası tekellerle sıkı ilişkilere girecek olan Türkiye burjuvazisi, bu tarihlerden itibaren emperyalizmin işbirlikçisi niteliğine bürünecektir. Gerçi, ta başından beri, dış ticaret yoluyla çıkar bağlantısı içindedir. Ama kesin olarak işbirlikçi burjuvazi niteliğine şimdi kavuşacaktır.

B- 1950'li yıllar:

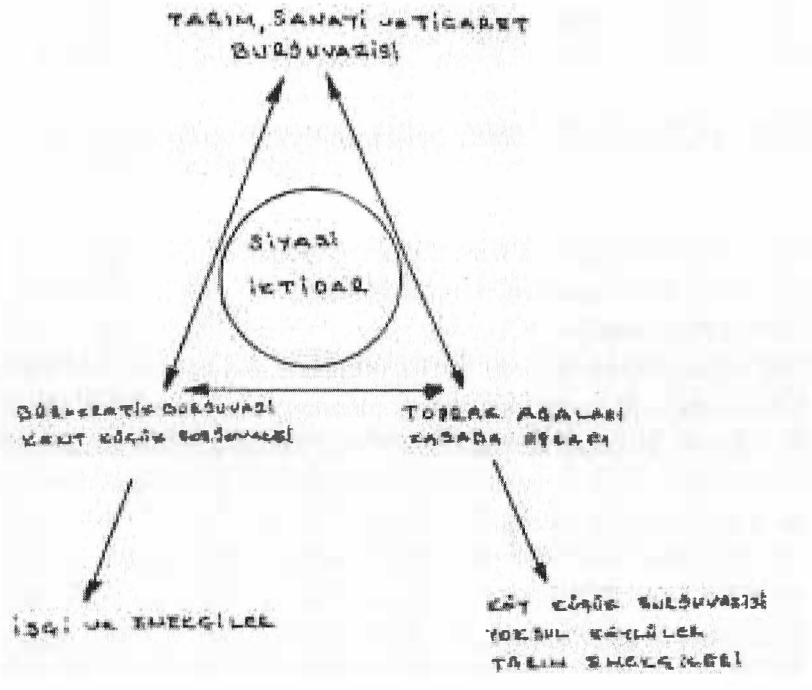
Siyasi iktidarı ele geçiren büyük burjuvazi, dış ticaret ürünlerinin önemli bir dayanağı ve köylü oylarının yönlendiricisi durumundaki toprak ağalarıyla, kasaba eşraflıyla, devlet olanaklarını kullanarak burjuvalaşmış bürokrasi kesimiyle ve ticari gelirden pay verdiği kent küçük burjuvazisi ile bağlaşıklığa girerek egemenliğini pekiştirir.

Dünya tarihinde yeni bir sayfa açılmaktadır. Dünya sosyalist sistemi oluşmuş ve klasik sömürgecilik tarihe karışmıştır. İşte bu koşullarda, savaştan güçlenerek çıkan Amerikan emperyalizmi, ulusal kurtuluşuna kavuşmuş ülkeleri yeni ekonomik ilişkiler yoluyla bağımlılık altına almak için, Truman

Doktirini ve Marshall Planı çerçevesinde yardım ve kredi vermektedir. Emperyalizm bir yandan da daralan dünya pazarından daha çok pay almak ve kendi pazarını genişletebilmek için, sosyalist sisteme karşı soğuk savaş başlatmıştır. Soğuk savaşın özü; bağımsızlığına kavuşmuş ülkeleri komünizm tehlikesi ile korkutarak egemenlik altına almak, sosyalist yayılmacılığı önlemek ve sosyalizmi ideolojik olarak mahkûm etmektir.

Ülkede ve dünyada oluşan tüm bu yeni dengeleri değerlendiren ve şiddetle sermayeye gereksinimi olan büyük burjuvazi; ABD emperyalizmi ile ekonomik, askeri ve politik bağlar kurarak emperyalizmin ülkeye yeniden dönüşünü sağlar. Türkiye'yi NATO üyesi yaparak Batı ittifakının içinde yer alır, devletçiliğin tasviyesi ve özel sektörün güçlendirilmesini öne çıkarır. ABD'nin yönlendirmesi doğrultusunda tarımsal kalkınma yolunu izler; oy tabanını genişletmek için de dinsel ve kırsal gericiliğe taviz vererek, tarım ve ticarette, feodal ilişkilerin var olan düzeyine göz yumar. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana izlenen barışçı ve bağımsız dış politika terkedilerek, emperyalizmle çok yönlü bağımlılık ilişkilerine girilir.

Türkiye burjuvazisi, dış yardım ve kredi alabilmek için iki yol bulmuştur: Birincisi, ülke iç pazarını emperyalist devletlere ve uluslararası tekellere açmak, ki bu gerçekleştiği oranda yabancı sermaye girdisi artacaktır.

İkincisi, soğuk savaş koşullarında, ülkenin jeopolitik ve coğrafi konumunu pazarlayarak dış yardım ve kredi almak.

Tek partili donemde Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve dolayısıyla da devletin temel ilkeleri olan; Milliyetçilik, Halkçılık, Cumhuriyetçilik, Laiklik, Devrimcilik ve Devletçilik ilkeleri terkedilerek, büyük burjuvazinin yönetiminde liberal parlementer demokratik bir siyasi rejim başlamıştır artık.

ABD'nin önerdiği ve izlenen ekonomi politikanm temeli, tarım yoluyla kalkınmadır. Köylüye, yeni topraklar dağıtılır. Yüz yıllardır kapalı kalmış topraklar tarıma açılır. Sadece 1947-1954 yılları arasında devlete ait 1.143.457 hektarlık toprak köylüye dağıtılır. Ancak bunun beş katı büyüklüğündeki devlet arazisi de çeşitli işgaller yoluyla toprak ağaları ve köylülerce ekilipbiçilir hale getirilir. 1952 Yılında, 2 milyon 528 bin aile toprak sahibi iken, 403 bin aile halen topraksızdır. Öte yandan, tarım yapan ailelerin en alt diliminde yer alan % 20'si işlenen toplam toprak miktarının % 1'ne sahipken, en üstteki % 20'lik dilim % 61.5'ine sahiptir. Büyük toprakların sahipleri, toprak ağaları ile sanayi ürenleri üreten tarım kapitalistleridir. Toprak ağaları vergi vermedikleri gibi, tarıma kapitalist ilişkileri sokmamakta, yeni yatırımlar yapmamakta ama Ziraat Bankası yoluyla kredinin büyüğünü kullanmakta, Toprak Mahsülleri Ofisi yoluyla da devletten hak etmedikleri bir gelir payı almaktadırlar. Bu nedenle burjuvazi ile toprak beyleri arasında derin bir çelişki oluşur. Emperyalistler, burjuvazinin yanında yer alarak feodalitenin tasfiyesini isterler. Ancak, toprak ağalarının ve şeyhlerin sahip oldukları çok sayıdaki oy yüzünden ne toprak ve tarım reformu gerçekleştirilebilir, ne de onlara karşı açıktan bir tavır alınabilir. Bu bağlaşıklık, çıkar ilişkilerine dayalı zorunluluk ve çelişkiler içinde sürüp gider.

Emperyalist ülkeler, dış yardım ve kredi karşılığında Türkiye'nin bu dövizle mal ithal etmesini dayatıyorlardı. Bu nedenle Türkiye bu dövizlerle hammaddeler, tüketim malları, inşaat malzemeleri, makina ve teçhizat satın alıp, dövizi yine sahibinde bırakıyordu. Tek ihraç kaynağı olan tarım ürünlerinin satışı ise fazlaca bir döviz getirmiyordu. Böylece, dış ticaret ve bütçe açıkları hızla büyümeye, dış borçlar yükselmeye başladı.

Yabancı sermaye ile köklü ilişkiler ve büyük bir ekonomik atılıma karşın tarımdan umulan gerçekleşmedi. Çünkü tarım ürünlerinin ihracı, yatırımlar için gerekli olan sermayeyi kazandırmıyordu. Ama tarım sektöründe yine de önemli gelişmeler sağlandı. 1940 yılında 1.066 olan traktör sayısı 1955'de 40.000'e ulaştı. Suni gübre kullanımı kat kat arttı. Sanayi ürünleri üreten ciddi bir tarım burjuvazisi oluştu. Köylere yol, su, elektrik götürülmeye başlandı. Köylü transistörlü radyo ile tanıştı, ufku genişledi. Böylece,

binlerce köyün kapalı ekonomik yapısı hızla çözülmeye başladı. Tarımda feodal üretim ilişkilerinin yerini kapitalist üretim ilişkileri almaya başladı. Bu durum ticari iç pazarın alabildiğine genişlemesini sağladı. Genişleyen pazardan kent ve köy küçük burjuvazisi daha çok pay almaya başladı. Başbakan Adnan Menderes'in "her mahallede bir milyoner yaratacağız" belgisi, tarım ürünlerinin pazarlanması yoluyla genişleyen iç pazardan ticari paylar alarak palazlanacak dlan yeni zenginleri işaret ediyordu gerçekte.

Tarımsal kalkınma politikası sonucunda Türkiye köylüsü, tarihinde ilk kez kendini yeni bir evrenin içinde buldu. Köye yeni üretim araç ve gereçlerinin, kapitalist ilişkilerin, altyapı yatırımlarının girmesi, yeni tüketim malları ile tanışma, köylülüğün yaşamında köklü ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşüm başlattı.

Türkiye burjuvazisi, o dönemdeki siyasi partisi olan Demokrat Parti aracılığıyla, "iktidara geldiğimizde devlet sektörünü açık arttırma ile satışa çıkaracağız" diyordu. (Bunu ancak 1980'li yıllarda başaracak) 1950'de iktidar olan büyük burjuvazi, böyle bir girişimde bulunmadı. Çünkü devlet sektörü, devlet bütçesi ve maliyesi aracılığıyla burjuvaziyi güçlendirmenin temel bir faktörüydü. İktidar olan burjuvazi bu gerçeği hemen kavradı. İktisadi Devlet Teşekkülleri'ni korumakla kalmayıp, 1950'de sayıları 110 olan bu işletmelere yenilerini ekleyerek 1960 yılında sayılarını 215'e yükseltti.

Yabancı sermaye destekli tarımsal kalkınma politikası tutmayınca, (çünkü yabancı sermaye getirdiğinden fazla dövizi dışarı götürüyor, tarım ürünlerinin dış satışı ise yatırım sermayesini ve ihtiyaçları karşılamıyordu) yabancı sermaye destekli sanayi hamlesi başlatıldı. 1950'li yılların ilk yarısında uygulanan tarımsal kalkınma politikası, aynı yılların ikinci yarısında endüstriyel kalkınma politikasına dönüştürüldü,

1950 Yılında Türkiye sanayi sektörünün özellikleri şöyledir: Birincisi, bu sektörde küçük sanayi işletmeleri ağırlıktadır. Ve bu işletmeler çoğunlukla aile işletmeleridir. Toplam işgücünün % 54'ü 10'dan daha az kişinin çalıştığı bu işletmelerde toplanmıştır. Bu küçük sanayi işletmelerinin ezici çoğunluğu gerçekte zanaatkar işlikleridir. İkincisi, büyük işletmelerin çoğunluğu gıda, içki, tütün, tekstil ve giyim dallarında olup, tüketim malları üretmektedir. Üçüncüsü, 10 ve üstünde ücretli işçi çalıştıran sanayi işletmelerinin sayısı 822 olup, bunun % 85'i özel sektöre, % 15'i de kamu sektörüne aittir. Ancak "büyük" işletme sayısının % 15'ine sahip olan devlet sektörü, toplam işçilerin % 46'sını çalıştırmakta, katma değerin % 58'ini yaratmakta, sabit sermaye yatırımlarının % 54'ünü gerçekleştirmektedir. Yani, sanayinin ve ekonominin motoru ve bel kemiği devlet sektörüydü.

İzlenen endüstriyel kalkınma politika sonucunda, daha önce de belirttiğimiz gibi Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin sayısı 110'dan 215'e çıkar. 1955-1959 Yılları arasında toplam 784 yeni sanayi işletmesi kurulur. Tekstil, giyim, tütün, içki, gıda sanayi dalları yine üstünlüğü korumakla birlikte; madeni eşya, tarım araç ve gereçleri, ilaç, gübre, kauçuk gibi dallarda da işletmeler açılır.

1950'li yılların ikinci yarısında uygulanan sanayileşme politikasının önemli bir özelliği; şeker, çimento, tekstil, hayvan yemi, tarımsal gübre ve diğer gıda maddelerini üreten; devlet mülkiyetli ve karma mülkiyetli fabrikaların ülke düzeyinde yaygınlaştırılmağıdır. Bu uygulama, sanayinin bölgelere dağılımı ve ilçelere kadar girmesine öncülük etmiştir.

Aynı dönemde yabancı sermaye girişini kolaylaştıran ve teşvik eden yasal düzenlemeler yapılarak, ülke kapıları uluslararası tekellere açılır. Ama yabancı sermaye girişi ve yatırımları umulan düzeyde olmaz. Başta Shell, Mobil, Philips, Ünilever, Squibb Sons ilaç olmak üzere kimi uluslararası tekeller yatırım yaparlar. Ancak yatırım için getirdikleri sermaye miktarının kat kat üstünde kâr transferi yaparak, ülkede yaratılan değeri döviz olarak yurtdışına çıkarırlar.

1950'li yıllardaki ekonomik canlılık; esnaf, zanaatkar, küçük tüccar ve orta büyüklükteki çiftçiler için refah getirir. Karaborsa, ithal malların taklit üretimi, tarım ve ticaretteki canlılık küçük burjuvazinin bu geleneksel kesimlerini memnun ve zengin eder. Sık sık üste doğru sınıf atlamalar olur. Buna karşılık işçi, emekçi ve yoksul köylülerin yaşamında başlangıçta bir iyileşme olsa da, daha sonraları enflasyon ve fiyatların yüksekliği, tüketim mallarının kıtlığı, karaborsa fiyatları ve gelirlerin az artışı, ücretlilerin ve yoksul köylülerin durumunu kötüleştirir.

1950'li yıllarda uygulanan yeni ekonomik politik strateji, büyük burjuvazinin gelişmesini sağlarken, ülkenin kapitalist gelişimi için de önemli bir temel olmuştur.

Bu dönemin önemli özellikleri: Bir, ülkenin ekilebilir toprakları, çeşitli biçimlerde, hemen hemen son sınırına kadar köylülere dağıtıldı. İki, tarımda kapitalizmin gelişmesi ile kapalı köy ekonomileri ve feodal üretim ilişkileri hızla çözülmeye başladı. Üç, tarım yoluyla ulusal gelirde önemli artışlar oldu. Dört, iç pazar genişledi ve aynı zamanda ülke pazarı yabancı mallara da açıldı. Beş, büyüyen iç ve dış ticaret yoluyla bir yandan yeni zenginler oluşurken bir yandan da büyük burjuvazi iyice güçlenerek ticaret, banka ve sanayi sektörlerinde yeni yatırımlar yaptı. Altı, tarımdaki canlılık sanayi ve hizmet sektörlecinin de gelişmesini sağladı. Yedi, Türkiye'nin sos-

yo sınıfsal yapısı hızlı bir ayrışmaya girdi. Köyden kente doğru ilk yığınsal göç hareketi bu dönemde başladı. Sekiz, Türkiye 1952 yılında NATO'ya girdi, 1959 yılında AET'ye baş vuru yaptı. Dokuz, emperyalist ülkelerle yeniden ekonomik, politik ve askeri ilişkiler kurularak ülke çok yönlü bağımlaştırıldı. On, Türkiye burjuvazisi bu dönemde, kesin olarak işbirlikçi bir karak ter kazandı. Onun ulusal özelliği baştan beri yoktu ama 50'li yıllar onun niteliğinde önemli bir değişiklik yaptı. Onbir, feodal toprak ağaları ve kasaba eşrafı kimi dönüşümlere uğrasa da varlıklarının sürdürdüler ve burjuvazinin temel bağlaşığı olmaya devam ettiler. Oniki, 1920'li ve 1930'lu yıllarda millileştirilen yabancı şirketler yerine, ülkeye yeni yabancı şirketler gelerek yatırım yaptılar. Onüç, devlet sektörünü satışa çıkarmayı düşünen burjuvazi, çıkarları gereği onu daha da güçlendirmek zorunda kaldı.

C- 1960'lı yıllar:

1950'li yıllarda, yabancı sermayenin gelmesi ülke içinde sermaye birikimine katkı yapmadı. Tersine kâr transferi yoluyla ülke dışına döviz kaçıyordu. Yabancı tekellerin mallarını ithal etmek döviz kaybına neden oluyordu. Alınan dış borçlar pahalı olduğundan faizi ile birlikte geri ödemek zordu. Tarıma verilen krediler, yeni yatırımlara yönelmemekte, bu kredilerle toprak ağaları iyice tüccarlaşmaktadır. Tüm bu nedenlerle 1958 yılında ekonomik kriz başgösterir. Ortada iki ciddi sorun vardır: Birincisi, yabancı sermaye ilişkilerinin, ülke içi sermaye birikimine katkı yapacak biçimde yeniden düzenlenmesi gereksinimi, ikincisi, sanayi sektörüne daha fazla sermaye aktarımı için bir tarım reformu yapılarak tarımın modernizasyonu sorunu.

Türkiye'nin ekonomik durumunu yakından izleyen emperyalist ülkeler önlem alırlar. 6 Mart 1959 tarihinde yapılan O.E.C.D. konferansı Türkiye'ye yönelik ekonomiyi denetleyici kararlar alır. Alacaklı ülkelerin alacaklarını merkezileştirerek, Türkiye için bir ödeme plânı yapar. Dolar karşısında değer yitiren Türk Lirası, devaulasyona uğramalıdır. Tarım ürünlerine destekleme fiyat uygulaması kaldırılmalıdır. Tarım reformu yapılmalıdır. Dış ticaret serbestleştirilmeli, gümrük duvarları indirilmelidir. Bu kararlarla emperyalizm, Türkiye üzerinde tam bir denetim kurar ve tarımın gelişmesini engelleyen toprak ağalarına karşı burjuvazinin yanında yer alır. Oysa toprak ağaları, halen büyük oy potansiyeline sahip olarak burjuvazinin bağlaşığı durumundadır.

Zor durumdaki Türkiye burjuvazisi, kendi çıkarına olan emperyalist önerilerden yanadır ama onları gerçekleştirecek "birileri" olmalı diye düşünür. Çünkü böylesine radikal önlemler için toprak ağaları, eşraf kesimi ve dinsel tarikatlarla arasını açmak istemez. Zaten aydınların yükselttiği özgürlük

ve demokrasi mücadelesine karşı antidemokratik uygulamaları ile aydınları ve üniversite çevrelerini karşısına almıştır. Öte yandan, 1958'e kadar ithal mallarının satışından ve taklit üretiminden dolayı palazlanan küçük sanayici ve tüccarlar, 1958'de ithalat kısıtlanınca, iktidara karşı hoşnutsuz bir durumdadırlar. Kemalistler ve ordunun genç subayları ise kötü gidişe karşı açıktan tavır almaktadırlar.

İşte bu ortamda, Atatürk devrimlerinin, demokrasi ve özgürlüklerin korunması temelinde; asker-sivil bürokrasi, aydın ve CHP'ye yönelmiş olan kent küçük burjuvazisinden meydana gelen bir muhalefet cephesi oluşur. Böylece, ekonomik kriz, siyasi krize dönüşür.

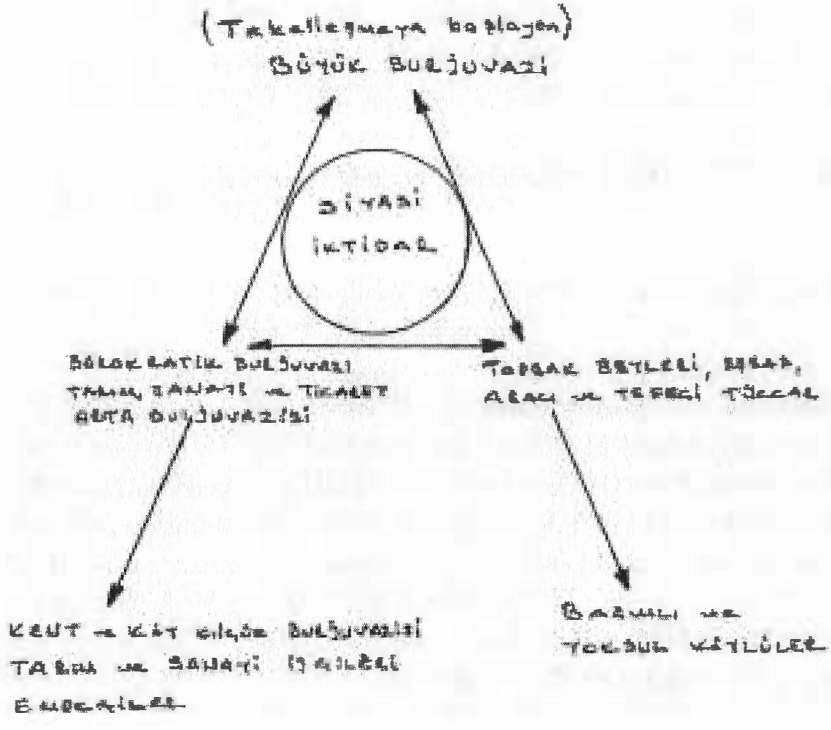
27 Mayıs 1960 tarihinde, ordunun genç subaylara, aydınların açık desteği ile ülke yönetimini ele geçirirler. Siyasi güç, asker sivil Kemalist bürokrasi ve aydınların eline geçer. Yeni yönetim, burjuvazinin ekonomik gücüne ve mülkiyetine hiç dokunmaz. Yeni yönetimin belirleyebildiği dört temel amaç vardır: Devletçilik, plânlı ekonomi, sosyal adalet ve demokrasi. 27 Mayıs askeri yönetiminin bu dört istemi, aydınlar tarafından belirlendiğinden, bu ilkeler 1960'lı yıllar boyunca Türkiye aydınlarının ve Kemalistlerinin mücadele ilkeleri olacaktır.

27 Mayıs askeri yönetimi, ülkenin seçkin hukuk ve siyaset bilimcilerine o günün koşullarına göre demokratik bir anayasa yaptırarak 1961 yılında yürürlüğe koyar. Plânlı ekonomi yasallaştırılır. Sosyal adaletin sağlanması için kimi önlemler alınır. Toprak ve tarım reformu yapılması karara bağlanır. Erkteki siyasi güçler, bu anayasal ve yasal önlemlerle rejimin demokratikleşeceğini ve kendi iktidarlarının güçleneceğini sanırlar. Oysa, 1961 seçimlerinde, burjuvazinin yeni partileri başarı göstererek siyasi iktidara ortak olurlar.

Küçük burjuva Kemalist aydınların yanılgısı şudur: Bir ülkede temel sosyal sınıflardan birine dayanmayan hiçbir siyasi iktidar uzun süre iktidarda kalamaz. Ancak 1965 seçimlerini kaybettiklerinde bunun farkına varabilen küçük burjuva aydınlar, o tarihten itibaren Marksizme yaklaşırlar ama bu kez de bağlaşıklık olarak ulusal burjuvaziyi seçerler. Oysa Türkiye burjuvazisi, ta başından beri dış ticaret yoluyla uluslararası tekelci burjuvazi ile bağlıdır. 1950'li yıllarda ise emperyalizmin işbirlikçisi durumuna gelmiştir. İşte bu büyük burjuvazi, diğer burjuva kesimleri de kendine çıkar ilişkileri ile bağladığından, ülkede ulusal karakterli ciddi bir burjuva kesim yoktur. Ayrıca 1947 yılından beri Amerikalı uzmanlarca askeri ve dolayısıyla da ideolojik olarak eğitilen Türk subayları, antisovyet ve antikomünist olarak yetiştirilmekte ve her geçen gün anti-emperyalist özleri boşalmaktadır.

27 Mayıs yönetimi, yabancı sermaye yatırım ve ilişkilerine hiç dokunmamış, aldığı ekonomik ve hukuksal önlemlerle büyük burjuvaziyi daha da güçlendirmiştir. Ekonomik gücünü yitirmeyip tersine güçlendiren büyük burjuvazi, 1963 seçimlerinde toprak ağaları, aracı ve tefeci tüccarlarla yeniden bağlaşıklık kurarak, siyasi iktidarı kolayca ele geçirir. 1965 Yılı genel seçimlerinde ise, burjuvazinin yeni partisi olan Adalet Partisi, tek başına hükümet kurar. Burjuvazinin gerici güçlerle yeniden bağlaşıklık kurmasında bir etken daha vardır. 1961 Yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi, işçi, emekçi ve yoksul köylülere seslenerek burjuvaziyi ürkütmüştür. Burjuvazi bu tehlike karşısında feodal sömürücülerle ittifakı zorunlu görür, bir yandan da işçilere sürekli tavizler verir.

1960'lı yılların siyasi iktidarı, çizimde görüldüğü gibi 1950'li yıllara göre biraz farklıdır. Geçmişin küçük burjuvaları içinden sivrilerek; tarım, sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinde orta büyüklükte bir burjuva kesim oluşmuştur. Bunların kent kesimi, işbirlikçi burjuvazinin yan sanayicisi ve ticaret bayisi durumundadır. Toprak beylerinin sayısı iyice azalarak Doğu ve Güney Doğu bölgeleri ile sınırlı kalmıştır. Kasaba eşrafı tüccarlaşmakta-

dır. Köy ve kent küçük burjuvazisi ile işçi sınıfının sayısı artmıştır. Büyük burjuvazi ise 1960'lı yıllar boyunca güçlenerek, işbirlikçi tekelci burjuvaziye dönüşecektir.

Uygulanan ekonomik politikalarla tarım alanında gübre kullanımı, sulama, traktör sayısı, biçerdöver sayısı artar, makinalı tarım yaygınlaşır. 1946-1956 Yılları arasında ekilen toprak miktarı % 71.5 oranında artmışken, 1956-1966 arasında % 48 oranında artış sağlanabilir. Çünkü ekilebilir durumdaki toprakların tarıma açılması son sınırına gelmiştir. Toprak dağıtımı sorunu bitmiştir. Bundan böyle yapılacak bir toprak ve tarım reformu ile toprakların daha verimli kullanımı ve adaletli bir 'yeniden paylaşımı söz konusudur.

Üretim yapılan tarım arazilerinin küçük parçalı oluşu verimi düşürmektedir. Büyük toprak sahipleri ise toprakları verimli olarak kullanmamaktadırlar. 1963 yılı istatistiklerine göre çiftçilerin % 66.78'i toplam tarım topraklarının yaklaşık 1/4'üne sahipken, % 3.71'i ise toprakların 1/3'ne sahiptirler. Toprağın dağılımındaki bu adaletsizlik ve verim düşüklüğü tarımın modernizasyonu için tarım ve toprak reformunu zorunlu kılmaktadır. Reform yasası çıkarıldığı halde, toprak ağaları ve aşiret reislerinin kontrol ettiği oylar yüzünden bir türlü gerçekleştirilemez.

1960'lı yıllarda sanayi bitkileri üretimi alabildiğine artar. Seracılığa paralel olarak sebze ve meyva üretimi de artar. Ancak tahıl ve diğer gıda ürünleri üretimi düşer. Türkiye, tarihinde ilk kez ABD'den buğday ithal etmek zorunda kalır. Sanayi ve tarımda bölgeler ve sektörler arası dengeler iyi kurulmadığından çarpık bir gelişme ortaya çıkar. Sonuç olarak önemli gelişmelere karşın tarım bu yıllarda ikinci plânda kalmıştır. Esas hamle sanayidedir.

Bu yılların en belirgin özellikleri; ülkede yeni bir sanayi hamlesinin başlaması, uluslararası tekeller ve büyük burjuvazinin işbirliği ile montaj sanayinin kurulması, emperyalismin ülkede iyice kök salması, devlet sektörünün daha da güçlenmesi ve burjuvazi ile işçi sınıfı arasında politik mücadelenin başlamasıdır.

1963 sanayi sayımına göre ülkede 160.771 sanayi işletmesi bulunmaktadır. Bunların 157.759'u yani % 98.1'i, 10'dan az işçi çalıştıran küçük işletmelerdir. 20'den fazla işçi çalıştıran 1764 sanayi işletmesi, 10 ile 20 arasında işçi çalıştıran 1258 sanayi işletmesi vardır. Bu sonuca göre 1963 yılında sanayide egemen olan halen küçük atelye üretimidir. Ancak bu yıldan itibaren küçük imalat sanayinin toplam sanayi içindeki payı ve çalıştırdığı işçi yüzdesi hızla düşmüştür. 10'dan fazla işçi çalıştıran işletmeleri büyük imalat sa-

nayi olarak değerlendirirsek, küçük ve büyük imalat sanayiinde kimi göstergeler şöyle değişmiştir.

	1963 Yılı		1970 Yılı	
	Büyük	Küçük	Büyük	Küçük
İşçi istihdam oranı (yüzde)	69.4	30.6	83.4	16.6
Katma değer yüzdesi	80.6	19.4	88.3	11.7

Tarım, sanayi, hizmetler sektörleri ve yalnız başına imalat sanayinin ulusal gelir içindeki (yüzde olarak) payları da Önemli oranda değişmiştir.

	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Yalnızca imalat sanayi
1963 Yılı	37.8	16.6	45.6	14.1
1970 Yılı	28.9	20.9	50.2	17.9

Görüldüğü gibi 1963-1970 yılları arasında gerçekleşen sanayi atılımı ile; büyük işletme sayısı, bu işletmelerdeki işçi sayısı ve ulusal gelir içindeki sanayi ve hizmet sektörlerinin payı artmıştır. Sanayi sektöründeki bu dönüşümün ifadesi olarak, yabancı sermaye ülkede kökleşmiş, dışa bağımlı montaj sanayi kurulmuş ve işbirlikçi yerli burjuvazi tekelleşmiştir.

Uluslararası tekelci burjuvazi açısından 1963 yılı Türkiye'si şöyle değerlendirilmiştir:

Ortak yatırım yapılabilecek bir sanayi burjuvazisi vardır. Mali işlemleri yürütecek bankalar vardır. Ülkenin haberleşme, ulaşım ve mal dağıtım şebekeleri minimum düzeyde de olsa yeterlidir. Önemlisi, Türkiye burjuvazisi emperyalizmle işbirliğine girmeye çok isteklidir.

İşte bu koşullarda uluslararası tekeller, gözden çıkardıkları geri teknolojiyi Türkiye'ye transfer ederek, yerli işbirlikçileri ile ortaklık kurup, ucuz işgücü ile dayanıklı tüketim malları üretimine başlarlar. Ucuza mal edilen bu mallar, iç pazarda yüksek tekel fiyatı ile satılır. Aynı mallar Ortak Pazar ülkelerinde Türkiye'den % 80 daha ucuza satılmaktadır. Çünkü Avrupa'da bu malların üretimi durmuştur. Ama devlet gümrük duvarlarını yükselterek, burjuvaziye böylesine yüksek bir kâr olanağı sağlamaktadır. İşgücünün düşük olmasına karşın pazar fiyatının yüksek olması; montaj sanayi için gerekli olan ara mallarının girdisinin yüksekliğinden, tekelci kârlardan ve devletin aldığı vergilerin yüksekliğindendir. Bu tekelci sistemden böylece hem devlet hem de yerli ve yabancı tekeller büyük çıkarlar sağlamaktadır. Geri teknoloji ve kalitesiz olarak üretilen dayanıklı tüketim malları, bu mallara

aç olan Türkiye pazarına alabildiğine sürülür. Bu yıllar, yabancı sermaye ve işbirlikçi burjuvazi açısından tam bir vurgun dönemidir.

1963 yılından itibaren Türkiye'de kurulan montaj sanayi başlangıçta; tarım araç ve gereçleri, traktör, otomobil, kamyon, otobüs, minibüs, elektrik motorları ve elektrikli makineler, buzdolabı, fırınlı ocak, şofben, çamaşır makinası, ütü, radyo gibi dayanıklı tüketim mallarını içerir. Yabancı sermaye giderek; ilaç, boya, deterjan, kozmotik, oto lastiği, tarım ilaçları, yapay gübre, meşrubat, gıda malları ve diğer kimyasal mallar üretimine de yatırım yapar. Ancak ülkede üretilen bu malların önemli orandaki hammaddesi ve aramalları ithal edilmektedir. İlaç ve otomobil gibi ürünlerde ise, ithal edilmiş malların sadece montajı veya ambalajlanması Türkiye'de yapılmaktadır. Bu nedenle yabancı sermayenin yatırım sermayesi çok düşüktür. Yerli işbirlikçileri ile ortaklaşa kurduğu şirketlerde sahip olduğu hisse payı; kimya ve oto lastiği alanlarında % 40 dolayında iken, diğer birçok üretim alanında % 3'lük hisselerle ifade edilmektedir.

Montaj sanayinin, yabancı sermaye açısından anlamı şudur:

Yabancı sermaye, gümrük önlemleri nedeniyle Türkiye'ye ihraç edemediği bu malları, yarı mamül halde Türkiye'ye sokarak, ambalajlayıp montajlayıp iç pazara sürmektedir. Türkiye'ye dolaylı yoldan mal ihraç etmektedir böylece. Bu anlamda küçük sermaye yatırımları ile amacına ulaşmaktadır. Öte yandan, Türkiye'de kendine ortak ettiği üretici ve dağıtıcı burjuvazi ve bu mallara aç bir tüketici toplum sayesinde, Türkiye'nin sanayi ve ticaretinin önemli bir bölümünü denetimi altına almaktadır. Geri ve eskimiş teknolojiyi yüksek fiyattan Türkiye'ye ihraç ederek kolaydan para kazanmaktadır. Kimi ürünlerine salt ismini vererek patent hakkı almaktadır. Örneğin, Marley Yer Döşemeleri ve Ytong Suni Tuğla satış üzerinden % 3.5 patent hakkı almaktadır. Bu pay, 1968 yılı değerlerine göre kârın % 24.6'a denk düşmektedir. Türkiye'de elde edilen kârın önemli bölümünü döviz olarak dışarı transfer etmektedir. Ortak yatırım için verdiği kredi faizlerinden kazanmaktadır. En önemlisi ise, ülkede bir iç olgu konumuna gelen yabancı burjuvazi, bu konumu sayesinde, burjuva politikalara, toplumsal ve kültürel oluşumlara etkide bulunur. (Emperyalizmin Türkiye'de tamamen bir iç olgu haline gelmesi esasen 1980'li yıllarda ileri boyutlara ulaşacaktır.)

Türkiye burjuvazisi nasıl tekelleşti?

Ticaret ve küçük sanayi burjuvazisi, 1930'lu yıllarda oluşan devlet tekellerine paralel faaliyet yürüterek, tekelciliğin avantajlarını kavrayıp onu özümsedi. 1950'li yıllarda uluslararası tekellerle tanışarak onların gücünü gördü. Türkiye'nin kapitalistleşmesi bir anlamda devlet tekelleri ile başladı-

ğından, burjuvazide, tekelci bir bilinç, kendi doğumu ile birlikte oluşmaya başladı. 1960'lı yıllarda Türkiye büyük burjuvazisinin tekelleşmesi için gerekli olan altyapı hazır durumdaydı: Devlet kapitalizmi koşullarında sanayi ve toptan ticarette devlet tekelleri vardı. Devlet tekeliyle ithal edilen mallar, ticaret burjuvazisi tarafından tekelci bir yöntemle ülkede dağıtılıyordu. Devlet, özel sektör ve yabancı sermayeli bankalar tekelci nitelikteydi. İşsizin bol, işçilerin örgütsüz olması, işverenlere istediği işgücünü seçme olanağını veriyordu. Stoklanmış malların dağıtımı ve satışı eskiden beri devlet ve ticaret burjuvazisinin tekelindeydi. Uluslararası tekellerle ortaklaşa kurulan montaj sanayi, o günü kadar ülkede olmayan ürünleri üretiyor, böylece burjuvazi, o üretim dalının tekeli oluyordu. Bütün bu faktörler birleşince; ticaret burjuvazisinin sanayi burjuvazisine dönüşerek, kendi bankalarını kurarak, holdingleşmesi kolay oldu. 1960'lı yıllarda Türkiye ekonomisine egemen olan; devlet tekelleri, uluslararası tekeller ve özel sektör tekelleriydi.

Ülkenin sanayileşmesini hedefleyen plânlı ekonomi uygulaması ile devlet sektörü de güçlendi. Büyük sermayeli yatırımları gerçekleştirecek gücü olmayan burjuvazi, dayanıklı ve dayanıksız tüketim malları sanayine yatırım yaparken, devlet de aramalları ve ağır sanayi yatırımları yaptı. Enerji, petrol, petro-kimya, metalürji, madencilik, ulaşım ve tarım alanlarında büyük devlet yatırımları gerçekleştirilerek, binlerce işçinin çalıştığı fabrikalar ve tarım işletmeleri kuruldu.

1961 Anayasası'nın temel ilkelerinden olan sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ulaşım, haberleşme, konut, eğitim, sağlık, sosyal bakım alanlarında devletin önemli yatırımları olur. 1948 yılında 9 bin km. olan devlet karayolları uzunluğu 1963'de 34.536 km'ye ulaşır. İl yolları ile birlikte bu uzunluk 58.451 km'dir. 1963'de 48 bin km. olan köy yolları ise 1967'de 150 bin km. fye ulaşır. Köy lerin büyük çoğunluğuna telefon bağlantısı yapılır. Köy, kasaba ve kentlerde hastane ve sağlık ocağı yapımı, okullaşma oranı çok yüksek tempolarla artar. 1963 Yılında çıkarılan "Grev, Lokavt ve Toplu İş Sözleşmesi" yasaları ile işçilerin örgütlülük ve mücadele düzeyi yükselir, çalışma saatleri ve tatil olanakları iyileşir, yeni sosyal haklar kazanırlar.

Tarım, sanayi, ticaret, kredi ve diğer hizmet sektörlerinde kapitalist ilişkilerin tüm ülkede kesin egemen hale geldiği bu dönemde; kırlardan kentlere, Doğu'dan Batı'ya ve Türkiye'den Avrupa'ya doğru büyük bir göç yaşanır. Yabancı sermaye yatırımlarının, büyük sanayi ve toptan ticaretin yüzde yetmiş beşlik bölümünü bünyesinde toplayan İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana illerinde yoğun iç göç nedeniyle gecekondulaşma başlar. Kısa sürede bu kentlerin % 25'i gecekondulaşır. 1965 Yılında nüfusu 100 bin'in üs-

tünde olan kent sayısı 10 iken, 1970'de 16 olur. Nüfusu 10 bin ile 100 bin arasındaki yerel merkezlerin sayısı ise 160'dan 213'e yükselir. Sanayileşme göçü, göç kentleşmeyi hızlandırmaktadır. Bölgelerde, küçük ve orta kapitalistler ile küçük burjuvaların sayısı hızla artarak kır ile metropol kentler arasında bir bölgesel burjuva halkası oluşur.

Ekonomik, sınıfsal, kentsel ve demografik evrim, geleneksel yapıların çözülmesi, dış pazara açılma, yabancı sermaye ilişkileri çerçevesinde Türkiye, kapitalist dünya ile bağlanır. Dünya kapitalist sistemi içinde Türkiye; bazı hammaddeleri üreten, uluslararası tekellerin sanayi mallarının tüketim yeri olan, onlara ucuz işgücü sağlayan ve dünya kapitalist sisteminin savunulmasında kendine hazır kuvvet olarak bakılan bir unsurdur artık. Türkiye ve emperyalist ülkeler arasındaki ilişkiler, bundan böyle bu çerçeve içinde ve bu talepler doğrultusunda gelişir ve güç oranına göre bir çıkar ilişkileri mekanizması oluşur.

Emperyalist ülkelerden Türkiye'ye, Türkiye kırından emperyalist merkezlere doğru karşılıklı bir mal akışı donanımı kurulmuştur bu yıllarda. Kırlara doğru sanayi ürünleri, kentlere doğru tarım ürünleri akmaktadır. Bu donanım içinde; sanayi, ticaret ve kredi sektörlerini içeren kademe kademe tekelci halkalar oluşur. Uluslararası tekeller, işbirlikçi yerli tekeller, onların mallarının dağıtım ve satış şebekesi olan bayilikler, tarım ürünlerini üreten toptan pazarlayan ve ihraç eden tarım kapitalistleri, her kademedeki kredi gereksinimini karşılayan bankalar ve ticaret burjuvazisinden oluşan güçlü sınıfsal yapılar ortaya çıkar. Bütün bu yapı içinde, ticaret ve sanayi burjuvazisi ile kendi ürünlerini kendileri ihraç etmek isteyen tarım kapitalistleri arasında sert bir çıkar çatışması vardır ama yine de burjuvazinin bu kesimleri ittifak halindedir. Kendini yeni duruma dönüştüremeyen toprak ağaları ise, artık bu güçlü sömürü mekanizmasının sömürülen bir unsuru haline gelirler. Emperyalizm ve işbirlikçi tekelci burjuvazi Türkiye'yi; kentler, kırları; Batı Anadolu, Anadolu'nun doğusunu; kasabalar-köyleri sömürerek, yukardan aşağıya hiyerarşik bir yapı oluşur. Burjuvazinin her kesimi bu sömürü mekanizması ve hiyerarşik tekelci yapı içinde yer aldığından, bu yapı ve çıkar ilişkisi dışında ulusal bir burjuvaziden söz edilemez. Ucu emperyalizmle bağlı olan bu tekelci sömürü ağını, Türkiye solunun uzun yıllar kavrayamadığı şimdi daha iyi anlaşılıyor.

1960'lı yılların başlıca özellikleri şunlardır:

Kapitalist ekonomik ilişkiler, tüm sektörlerde egemen ilişki konumuna gelir. İç pazar köylere kadar genişler. İkinci sanayi atılımı gerçekleşir. Emperyalist bağımlılık ilişkileri gelişerek, emperyalizm Osmanlı döneminde ol-

duğu gibi ülkede yeniden iç olgu olmaya başlar. Ticaret, sanayi ve tarım burjuvazisi montaj sanayi yoluyla tekelleşir. Tekel dışı burjuvazi, işbirlikçi yerli ve uluslararası tekellerle bağlanır. Tarımda Doğu ve Güney Doğu Anadolu dışında feodal yapı kalmaz. Hizmet sektörü alabildiğine genişler. Köylerden kentlere, kentlerden Avrupa'ya, Balkanlar'dan Türkiye'ye büyük bir göç başlar. Ulusal gelir içindeki sanayi ve hizmet sektörleri payı ile kent nüfusu artar. Hızlı bir sosyo-sınıfsal ayrışma ve kültürel değişim gerçekleşir. Sayısı hızla artan işçi sınıfı, bilinçlenerek, kendiliğinden sınıf konumundan kendisi için sınıf konumuna yükselir. İşçilerin sendikal örgütlenmesi; ekonomik, demokratik ve sosyal haklar mücadelesi yükselir. 1961 Yılında Türkiye İşçi Partisi'nin, 10 Şubat 1967'de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)'in kurulması ile işçi sınıfının demokratik ve politik mücadelesi güçlenir. 1960'lı yıllar aynı zamanda ülke tarihinin en demokratik yıllarıdır. Ulusal bilincin iyice pekiştiği, demokrasinin özümsendiği bu yıllarda; NATO'ya ve Amerikan emperyalizmine karşı ve demokratik bir üniversite için öğrenci gençlik eylemleri yükselir. Kemalist hareket yeniden canlanır. Sosyalizm düşüncesi geniş taraftar kitlesi bulur. Marksist-Leninist klasiklerin ilk kez çevirisi yapılır. İşçi, aydın ve gençlik hareketi genişler. Demokrasi, anti-emperyalizm ve sosyalizm mücadelesinin böylesine yükselmesi gerici çevreleri de harekete geçirir. Dinci ve aşırı sağ eğilimler 1960'ların başında, "Komünizmle Mücadele Derneği" ile ortaya çıkarlar. Bu kuruluş, Amerikan petrol şirketi Aramco tarafından milyonlarca dolarlık bir bütçe ile beslenir. Genel olarak emperyalizmin, özel olarak da CİA'nın dolaylı kontrolünde olan bu örgüt, Suudi Arabistan ve diğer Körfez şeyhliklerinden başlayarak Müslüman ülkelerdeki dinsel gericiliğe yön veren uluslararası İslam hareketine ve Türkiye'de de AP'ye bağlı olarak faaliyet yürütür. Soğuk savaş koşullarında komünizme karşı faaliyet yürüten bu örgüt, halkın bilincini şaşırtmak ve antikomünizm yapmakla görevlidir. Bu örgüt yoluyla tekelci burjuvazi, ağa şeyh kontrolündeki feodal kesimleri, dinsel tarikatları ve bilinçsiz halk kesimlerini Adalet Partisi bünyesinde bağlaşıklığa kazanır. Ama 1965 yılından başlayarak aracı, tefeci, kırsal kesim tüccarları ve dinsel tarikatların bir bölümünü bünyesinde toparlayan anti-emperyalist nitelikli başka bir dinsel örgütlenme görülür. Prof. Necmettin Erbakan'ın başlattığı bu hareket günümüze kadar uzanmaktadır. Fan İslamcı hareketle solcuları durduramayan tekelci burjuvazi bu kez solcuların üstüne Pan Türkçülük hareketini sürer. Mitler'in SS Komando örgülenmesinden yararlanılarak Ülkücü-Komando hareketi yaratılır. Bu hareket burjuvazinin desteğinde ve emrinde olarak kısa zamanda güçlenip, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ni ele geçirerek, Milliyetçi Hareket Par-

tisi haline getirir. Sovyetler Birliği'ndeki "sözde" esir Türkleri kurtarma temelinde, Türk yayılmacılığını öngören bu milliyetçi hareket, anti-Sovyetizm ve anti-komünizm yaparak soğuk savaş koşullarındaki ideolojik mücadelenin emperyalizm tarafında yerini alır. 1966'da demokrasi ve anti-emperyalizm talepleriyle ortaya çıkan öğrenci gençlik hareketi, kısa sürede politize olarak 1968'den itibaren ülkede sosyalist bir devrim yapmak için ileri atılır.

D-1970'li yıllar:

12 Mart, askeri darbesine doğru:

1970 yılına gelindiğinde; fiyatların yüksekliği, enflasyon, dış borçların artması, dış ticaret dengesindeki büyüyen açık, 2. beş yıllık plân hedeflerinin gerçekleşmemesi ekonominin kötü gittiğini göstermektedir. Endüstri ürünleri üretmekten tahıl üretimi düşmüş, Türkiye ilk kez ABD'den 74 milyon dolarlık tahıl ithal etmek zorunda kalmıştır.

Montaj sanayinin hammadde ve aramallarını sürekli ithal etmek zorunda olan sanayi burjuvazisi, döviz bulmakta zorluk çekmektedir, Montaj sanayinin ve yeni yatırımların döviz gereksinimini karşılamak için, tarım sektöründen sanayi sektörüne sürekli sermaye transferi gerekmektedir.

Endüstriyel tarım ürünleri üreten tarım kapitaliatleri; pamuk, tütün, fındık, incir, kuru üzüm vb. ürünlerin aynı zamanda ihracatçısı olarak sürekli zenginleşmekte, giderek artan kazançlarını ticaret ve banka sermayesine dönüştürmektedirler. Tarım ürünlerine dayalı ihracat yoluyla kazanılan döviz ise sanayi sektörüne aktarılmaktadır. İşte bu durumun farkına varan tarım kökenli burjuvazi; 1960'lı yılların ikinci yarısında ticaret, banka ve sanayi alanlarında yatırım yaparak tekelleşmeye başlamıştır. Daha önce tekelleşmeye başlamış olan sanayi burjuvazisi ile yeni tekelleşmekte olan tarım kökenli burjuvazi arasında sert çıkar çatışması başlamıştır.

Tarım kökenli tekelci burjuvazinin çekirdeği olan Çukurova'lı AKBANK grubu, 1970 yılında siyasi atak yaparak, Adalet Partisi hükümetinin maliye, ticaret ve sanayi bakanlıkları ile Ticaret ve Sanayi Odaları Birliğinin yönetimini ele geçirirler. Devalüasyon ve döviz dar boğazı karşısında iyice zora düşmüş olan sanayi burjuvazisi, odalar yönetimi ve önemli bakanlıkları da elinden kaçırınca çözümü, parlamento dışından ve ordudan beklemeye başlar.

Osmanlı dönemi boyunca padişah yönetimi altında, Cumhuriyetin kuruluşundan 1950 yılına kadar da bağlaşıklarıyla birlikte ülkeyi yönetmiş olan asker sivil bürokrasi, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile yeniden iktidar olmuş ama 1963 yılında iktidarı yine kaybetmiştir. Açıkçası, asker sivil bürokrasinin alışkanlığı gereği siyasi iktidarı paylaşma isteği sürüp gitmektedir. On-

ların bu duyarlılığının farkına varan burjuvazi, 1960'lı yılların başında Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) ile Memur Yardımlaşma Kurumu (MEYAK)'ı kurar. MEYAK, başarı gösteremeyerek kısa süre sonra faaliyetini durdurur. Başlangıçta asker bürokrasinin yardımlaşma kasası olan OYAK, giderek güçlenir ve elindeki dev para varlığını; otelcilik, sigortacılık, gemi işletmeciliği, çimento, petro-kimya, otomobil, oto lastiği, dayanıklı tüketim malları alanlarında yatırıma dönüştürür. Böylece, devlet tekelleri, işbirlikçi yerli tekeller ve uluslararası tekeller ile işbirliğine ve ortak yatırımlara giren OYAK mensuplarının bu çevreler ile çıkar birliği oluşur. Askeri bürokrasinin üst kesimleri, OYAK aracılığıyla burjuvazi ile içli dışlı olur ve önemli çıkarlar elde ederler, Emekli generaller, şirketlerin yönetim kurulu üyeliklerine atanmaya başlanır. Ordu kumanda hiyerarşisinde egemen olan bu çevreler, krizi tekelci sanayi burjuvazisi çıkarma çözmeye hazır durumdadırlar.

1965 Yılında yükselmeye başlayan sosyalist hareket kısa sürede TİP'i aşmıştır. 1969 Yılında farklı görüşlere bölünen TİP, 1970'de meşruluk kaygısına düşmüş, bir ölçüde de olayların dışında kalmıştır. Milli Demokratik Devrim grubu, ikinci bir askeri darbe peşine düşmüş ve ordunun genç Kemalist subayları ile ilişkiye geçmiştir. Kemalist "Yön" dergisinin devamı olan "Devrim" dergisi grubu, askeri cunta yoluyla antifeodal bir devrim istemektedir. 'Ortanın Solu' politikası izleyen CHP, seçim yoluyla iktidara gelemediğinden asker sivil darbe hazırlıklarını dikkatle izlemektedir. Fikir Klüpleri Federasyonu (F. K. F.)'nin Ekim 1969'da yapılan 4. kurultayında örgütün adı Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) olarak değiştirilmiş ve kısa süre sonra görüş ayrılığı nedeniyle bu grup içinden Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP-C) ve Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) adında iki devrimci örgüt ortaya çıkmıştır. Hükümeti ve siyasi iktidarı en çok ürküten bu iki devrimci örgütün eylemleridir. Hükümetin parlamentoya sunduğu ve özünde DİSK'i yok etmeye yönelik olan yasa tasarısına karşı 15-16 Haziran 1970'de yüz binlerce işçi fabrikaları işgal edip direnişe kalkışınca, ekonomik krizle bütünleşen siyasi kriz doruk noktasına ulaşmıştır.

Sorunların çözümünü orduya devreden hükümet, 15-16 Haziran işçi direnişinden sonra sıkı yönetim ilan eder. Genel Kurmay Başkanı, 6 Eylül 1970 tarihli açıklamasında; "Ekonomik gelişme ile sosyal gelişme arasındaki dengesizliğin yarattığı karışıklık, düzeni demokratik araçlarla sürdürmeye elverecek bir anayasa değişikliği ile önlenmeli" diyerek, gerçekte darbenin işaretini vermiş olup, izlenecek politikayı da açıklamıştır.

Tüm bu faktörlerin olgunlaştırdığı bunalımın doruk noktasında, 12 Mart 1971 günü askeri bir darbe yapan ordu, siyasi iktidara yeniden el koyar. 27

Mayıs darbesi gibi 12 Mart darbesi de açıktan hazırlanmış, herkesin gözü önünde gerçekleşmiştir. Askeri darbeler, ekonomik ve siyasi krizin iç içe geçip olgunlaştığı anda gerçekleşmektedir. Ve Önemlisi, askeri darbeler;darbeyi isteyen geniş bir çevrenin oluştuğu dönemde yani darbenin tabanının oluştuğu koşullarda gerçekleşiyor. 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbelerinin hepsinde darbe öncesi, böylesi bir darbeyi isteyen geniş çevreler vardır. Yalnız 12 Eylül'de bu taban terörün kasıtlı olarak tırmandırılmasıyla hazırlanmıştır.

Darbeden sonra:

Askeri cuntanın ilk işi, devrimci çevrelerle ilişkiye girmiş, anti-emperyalist nitelikli genç subayları ordudan atmak olur. Ordudan solcu darbe bekleyen cuntacı sol çevreler böylece ağızlarının paylarını almış olurlar. Cunta hemen ardından devrimcileri hedef alır. TİP kapatılır. Legal solcular, cuntacı solcular tutuklanır. Yeraltı faaliyetine geçen THKPC ve THKO militanlarının yakalanması için büyük operasyonlar gerçekleştirilir. Kısa süre sonra devrimciler, canlı ve cansız olarak yakalanmış, tutuklanmış ve hapsedilmiştir.

1961 Anayasası'nın verdiği demokratik hak ve özgürlükleri budayan cunta, ekonomiyi sanayi burjuvazisi çıkarma düzenlemeye koyulur. Teknotratlardan oluşan birinci ve ikinci Nihat Erim hükümetleri, dış ticaret ve kredi mekanizmasını devlet denetimine alır. KİT'lerin daha kârlı hale getirilmesi ve özel sektöre çıkar aktarımı yapabilmesi için KİT'lerin reorganizasyonu gündeme gelir. Tarım kökenli tekelci burjuvazinin tutuculuğuna karşı önlemler alınır. Ancak teknokratlar hükümetleri, tarım kökenli burjuvazinin direnci karşısında başarılı olamazlar. Kredilerin kısılması durgunluk yaratır, ihracat hızla düşer, döviz girdisi azalır, sanayi mallarının artan fiyatları tüketici talebinin düşmesine neden olur, mal stokları yükselir, geri teknoloji ile üretilmiş kalitesiz sanayi ürünleri dış pazarda alıcı bulamaz. Sonuç, sanayi burjuvazisinden yana tavır alan askeri cunta, tarım burjuvazisi ve bunların uzantısı olan ihracatçı ve bankacı burjuvaziyi dize getiremez. İşte bu noktada tekelci burjuvazinin iki kesimi arasında bağlaşıklık kurularak AP'lilerden oluşan yeni bir hükümet kurulur. Yıllardır sanayi burjuvazisine destek veren tarım burjuvazisi, kendisi de diğer sektörlerde tekelleşerek varlığını kabul ettirmiş ve siyasi iktidarı paylaşmıştır artık.

Sosyalist düşünce taraftarlarının çoğalması, öğrenci gençliğin devrimci dinamizmi, işçi sınıfının örgütlülüğü ve mücadelesinin yükselmesi, aydınların çoğunluğunun sola yatkınlığı ülkedeki sol oyları artırdı. Ortada, ortanın solu politikasını izleyen CHP'den başka 'sol' parti de yoktur. İşte bu koşul-

larda yapılan 1973 genel seçimlerinden CHP birinci parti olarak çıkar. Tek başına çoğunluk olamayan CHP, MSP ile koalisyon hükümeti kurar.

CHP-MSP hükümeti, devavantajlı olarak kurulur. Karşıda güçlü ve "birleşik bir tekelci burjuvazi vardır. CHP'nin ise tutarlı bir anti-tekel politikası yoktur. Ayrıca dinsel çevre Cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez siyasi iktidarı doğrudan paylaşmaktadır. Başarılı olamayan koalisyon hükümeti, Temmuz 1974 Kıbrıs çıkarmasından sonra Ecevit'in yanlış politik hesabı ile bozulur. 1977 Genel Seçimlerinden sonra zorla hükümet kurabilen CHP'yi tekelci burjuvazi yine kolaylıkla alaşağı eder. Çünkü CHP'nin tutarlı bir ekonomik politik stratejisi yoktur. Hem tekellere hem halka yaranmaya çalışan bu parti başarılı olamaz. CHP'nin hükümet kurduğu bu iki kısa dönem dışında Türkiye'yi AP-MSP-MHP'den oluşan 1. ve 2. Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri yönetecektir.

1970'li yıllar, gerçekte sürekli bir ekonomik kriz sarmalında geçer. 1960'lı yılların başında dayanıklı tüketim mallarına aç olan Türkiye pazarı, 1970'lere gelindiğinde belli bir doygunluk düzeyine ulaştı. İç pazar son sınırına kadar genişlemişti. Tüketici talebini artırmak için ücretleri artırmak gerekiyordu. Oysa ücretler işçi sınıfının yükselen sendikal mücadelesi ile zaten artıyordu. Buna rağmen imalat sanayiinde üretim düşmesi ve stok birikimi başgösteriyordu. Geriye tek bir çare kalıyordu: Sanayi mallarının da dış pazarda satışı. Kimi girişimlere karşın kalitesiz olan bu malları dış pazarda satamayan burjuvazi zorlanıyordu. Askeri harcamaların artması, dış borçlar, enflasyon, emperyalizme artan bağımlılık ilişkileri, döviz yutan montaj sanayi, işçilerin gerçek ücretlerinin yükselmesi ile bunalan ekonomiye bir de 1974 petrol krizi eklenince, ekonomik krizin devreleri iç içe geçer oldu.

Tüm bu ekonomik zorluklara karşın burjuvazi tekelci fiyat uygulaması ile kârlarına kâr katarak zenginleşti. 1970'li yıllarda güçlü bir tekelci burjuvazi oluştu. Tekelleşme ülke düzeyine yayıldı. Koç, Sabancı, İş Bankası Grubu, Eczacıbaşı, Yaşar, Çukurova gibi en büyük tekel grupları yanında yeni tekeller de oluştu. Ekonomik alt bölge merkezleri olan Kayseri, Malatya, Elazığ, Gaziantep, Mersin, Antalya, Denizli, Manisa, Bursa, Eskişehir, Kocaeli, Samsun gibi illerde de tekelci burjuva grupları ortaya çıktı.

Özel sektör tekelleri; kendi boyutlarında ne denli güçlü de olsalar, iç pazarı sonuna kadar sömürüyor da olsalar, kazançlarının önemli bir bölümünü uluslararası tekellerle paylaştıklarından büyük sermayeler biriktiremediler. Büyük sanayi yatırımları yapamadılar. Metalürji, petrokimya, enerji gibi büyük sermaye yatırımları yine devlet sektörü tarafından gerçekleştirildi. Hem devlet sektörüne karşı olan hem de devlet eliyle büyük yatırımlardan

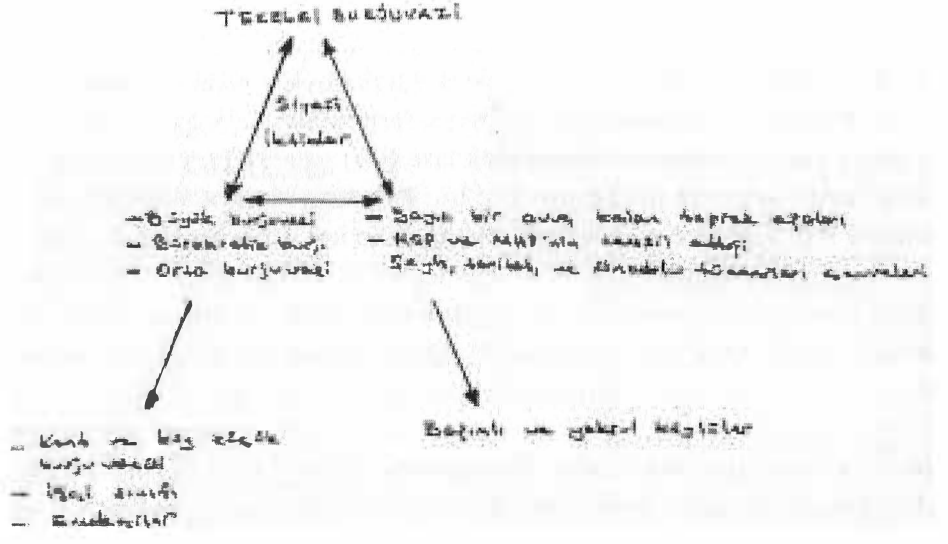
vazgeçemeyen burjuvazi, devlet sektörünü arpalık gibi kullanmaya devam etti.

Çizimde de görüldüğü gibi 1970'lerin siyasi iktidarı 1960'lardan biraz faklılaşmıştır. Siyasi iktidarın tepesi artık tekelci burjuvazinin elindedir. Bağlaşıklığın bir ayağı tekelci sermayenin kendine iyice bağımlılaştırdığı yan sanayici ve tekel mallarının satıcısı durumunda olan burjuva kesimdir. Bağlaşığın ikinci ayağı ise giderek yok olmakta olan toplumun en gerici yapı ve kurumlarının temsilcileridir.

CHP-MSP koalisyon hükümetinin ilk işlerinden biri 1974 yılında politik af çıkarmak oldu. Politik af, görece bir demokratik ortamı da beraberinde getirdi.

1974 yılından itibaren Türkiye sosyalist hareketinin örgütlenmesi ve mücadelesi açısından yeni bir dönem başladı. 1973'de Atılım yapan illegal Türkiye Komünist Partisi, kısa sürede DİSK içinde örgütlenince DİSK'in etkinliği hızla arttı. 1969'da siyasi bölünmeye uğrayan devrimci gençlik hareketi ve TİP taraftarları 1974 sonrasında ayrı ayrı örgütlerle ortaya çıktılar. Kısa sürede yedi tane legal sosyalist parti kuruldu. İllegal devrimci örgütler ve partiler yeniden bölünmeye başladılar. Sovyetler Birliği yanlısı, Mao'cu, Enver Hoca'cı, güler yüzlü sosyalist, Latin Amerika tipi gerilla mücadelesini savunan olmak üzere sosyalist hareket ideolojik, politik ve örgütsel olarak bölünerek 78 parçaya ayrıldı.

Sosyalist hareketin tüm bu bölünmüşlüğüne karşın, 1970'li yılların ikinci yarısı, sosyalist hareketin Türkiye tarihindeki en yüksek mücadele döne-

mıdır. Sosyalizm bu dönemde köylere kadar girdi. Geniş taraftar kitlesi edindi. Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kuruluşuna karşı DGM direnişi, Mayıs eylemleri, TARİŞ direnişi, işyeri grevleri, bölgesel ve genel grevler, binlerce eylem milyonlarca insanı bünyesine çekti. Bu dönemde sosyalist potansiyelin bir milyon olduğunu söylemek yanlış olmaz sanırım.

Tekelci burjuvazi, bunca bölünmüş de olsa solun bu gücüne karşı MHP ve Ülkücü gençlik hareketini destekleyerek, onları kendi özel vurucu gücü haline getirdi. Ülkücüler, devletin yardımcı gücü olduklarını kendi ağızlarından söyler oldular. Komando birlikleri biçiminde örgütlü olan bu hareket solcularla çatışmaya girince tüm ülkede bir terör yaratıldı. Artık hangi güçler tarafından desteklendiği ve beslendiği belli olan terör sürekli tırmandırılarak halk can güvenliği derdine düşürüldü. 1978'de dış borç yükü ve döviz bunalımı biçiminde beliren ekonomik kriz, terörün yarattığı siyasi krizle beslenerek, binlerce insanın cesedi üzerinde bir yerlere varmanın hesabı yapıldı. Sıkıyönetim ilanlarına rağmen, yönetenler yönetemez hale geldiler. Türkiye ekonomisinin yapısından kaynaklanan ekonomik kriz, siyasi krizle bütünleşerek doruk noktasına geldi. Türkiye, 1980'li yıllara bu durumda girdi.

E- 1980'li yıllar:

Türkiye'de ekonomik krizler yapısal bir özellik taşıyor. Kapitalist ekonomik yasallığm ortaya çıkardığı krizlere, çarpık sanayileşmekten, sanayileşememekten doğan krizler ekleniyor. Bu nedenle Türkiye, kriz burgacından bir türlü kurtulamıyor. Sadece tarım ürünleri ihraç edebilen Türkiye; sanayi malları, teknoloji, hizmet ve sermaye ithal ediyor. Bu durumda dış ticaret açığı, dış borçlar ve döviz dengesi açığı sürekli Türkiye aleyhine büyüyor. Türkiye'nin temel ekonomik sorunu; sanayileşememiş olmak, döviz kazandırıcı satışlar yapamamak ve bu nedenle de döviz dar boğazından çıkamamaktır.

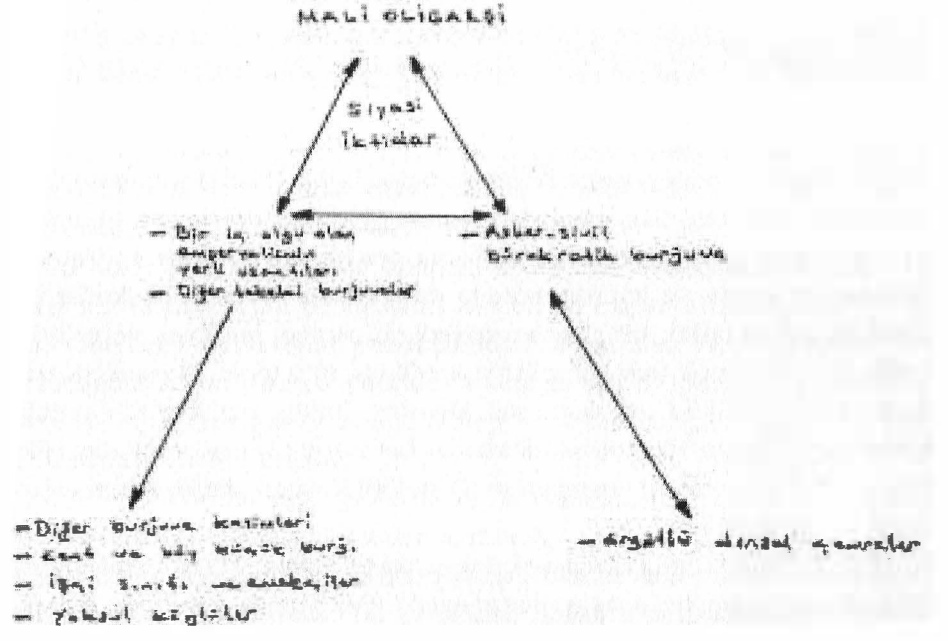
1978 yılına gelindiğinde Türkiye, şiddetli bir döviz darboğazına girdi. Bu duruma çare bulmak için doğal olarak taze borç para istemek üzere emperyalist finans kurumlarına başvuruldu. İşte bu yıldan başlayarak Dünya Bankası ve İMF Türkiye'ye ekonomik önlem paketleri sunmaya başladı. Onların amacı, Türkiye gibi ülkeleri dünya kapitalist ekonomisi ile bütünleştirmek. Türkiye ekonomisini dünya kapitalist ekonomisine entegre etmek isteyen emperyalizm, gerçekte Türkiye'yi sanayileşmekten vazgeçirip kendisinin açık bir pazarı haline getiren ekonomik plânlar yaptı ve bunu zonda kalmış Türkiye işbirlikçi tekelci burjuvazisine dayattı. Oysa aynı plânlar daha önce Latin Amerika ülkelerinde denenmiş ve bu reçeteler hastayı daha da kötürüm yapmıştı. Ama çaresiz kalan Türkiye burjuvazisi yine de bu re-

çeteleri kabul etti. Ve hatta ona bir kurtarıcı gibi dört elle sarıldı. Emperyalizmin önerdiği bu yeni ekonomik stratejiyi, Süleyman Demirel hükümeti, 24 Ocak 1980 tarihinde "Ekonomik İstikrar Tedbirleri" adı altında ve sözde geçici bir önlem olarak yürürlüğe koydu.

1930'lardan bu yana "İthal İkameci" bir ekonomik strateji (İthal İkamesi: İthal edilen malların yurt içinde üretilerek ithalatın yerine geçmesi) izleyen Türkiye, 24 Ocak kararları ile yeni bir ekonomik strateji benimsemiştir. Yeni strateji ekonomide çok köklü değişim ve dönüşümleri içermektedir. Siyasi iktidarın güçsüzlüğü ve istikrarsızlığı koşullarında köklü değişiklikler gerçekleştirilemez. Yeni bir güçlü siyasi iktidar gereklidir, onun hazırlıkları ise tamamdır. Son iki yıldır bilinçlice tırmandırılan terör ve onun yarattığı karışıklık, halkın tedirginliği, yeni bir darbe için ortamı hazırlamış ve olgunlaştırmıştır. Türkiye sosyalistleri ve sosyal demokratları, plânlı olarak hazırlanan bu senaryonun hiç bir zaman farkına varmadılar. Beklenen, salt bir askerî darbeydi. Oysa yeni darbe, yepyeni bir siyasi iktidar ve yeni bir ekonomik rejim getirecekti.

İşte böylesine plânlı olarak hazırlanan ve geliştirilen bir senaryonun sonucu olarak 12 Eylül 1980 tarihinde üçüncü askeri darbe gerçekleştirildi.

Türk Silahlı Kuvvetleri yine anayasanın verdiği yetkiye dayanarak, anayasayı ve Türkiye Cumhuriyeti devletini koruma ve kollama amacıyla ikti-

dara el koymuştu. Oysa yine ilk yaptığı iş, kendine bu "hakkı" veren anayasayı kökten değiştirmek olacaktı. Bunları hep "Kemalizm" adına yapan silahlı kuvvetler, her defasında kendinden önceki "Kemalistlerin" yaptıklarını değiştirmekteydi. Görüldüğü gibi ortada Kemalizmden eser bile yoktu. Kemalizm, gerçek amacı gizlemede kalkan olarak kullanılıyordu.

Eylül rejimi, Cumhuriyet tarihi boyunca izlenen rejimden kökten farklıdır. Eylül rejiminin dört önemli cephesi var: Birincisi, ülkede yeni bir ekonomik politik stratejinin uygulanması. İkincisi, yeni bir siyasi iktidar oluşturulması. Üçüncüsü, yeni bir insan tipi, yeni bir kültür ve o kültürün taşıyıcısı olan toplumu yaratmak. Dördüncüsü, dış politikada köklü dönüşümler gerçekleştirmek. Biz bu bölümde Eylül rejiminin ekonomik ve politik boyutunu incelemeye çalışalım.

Eylül rejiminin politik boyutu:

Çizimde de görüldüğü gibi Eylül rejiminin siyasi iktidarı, burjuvazinin en tepe kesiminden oluşmaktadır. Tekelci burjuvazinin en güçlü kesimi olan mali sermaye, iktidarın tepesindedir. Diğer tekelci burjuvalarla, ülkede bir iç olgu haline gelen emperyalizmin uzantıları iktidarın bir ayağını, bürokratik burjuvazi de diğer ayağını oluşturmaktadır.

Eylül rejimi ile, diğer burjuva kesimler iktidarın dışında bırakılmış ve önemlisi Cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez feodal unsurlar iktidardan uzaklaştırılmıştır. Böyle bir yapısı olan siyasi iktidar salt kendi çıkarlarını koruyup geliştirecektir. Yönetime demokratik yoldan gelmeyen ve tabansız olan bu siyasi oluşumun iktidarda kalabilmesi için zora başvurması gerekir. Ve öyle de yapılır.

Eylül rejiminin siyasi iktidarı oligarşik bir diktatörlüktür. Onun faşist bir yönetim olup olmadığı tartışmasının pek anlamı ve önemi yok. Türkiye tekelci burjuvazisi emperyalist tekellerin işbirlikçisidir. Tekel dışı burjuvazi de yerli tekellerle bağlı olarak onlarla çıkar ve işbirliği içindedir. Bu durumda tekel dışı burjuvazi içinde ittifak aramanın pek anlamı olmuyor. 1930'lu yılların faşizm tanımı ve ittifaklar sorunu da önemini yitiriyor. Bu iktidar bir diktatörlüktür. Çünkü, bir avuç sermayedarın çıkarını korumak ve geliştirmek için tüm demokratik kurumlar yok edilmiş, tüm toplum kesimleri üzerinde baskı ve şiddet uygulanmıştır. Alpaslan Türkeş, mahkemede yaptığı konuşmada "Bizim ideolojimiz iktidarda, biz ise hapishanedeyiz" diyerek, rejimin niteliğini çok iyi tanımlamıştı. Diktatörlük, gerektiğinde kendi evlatlarını da harcıyordu.

1961 Anayasası 'nı kökten yok sayan askeri cunta, kendi uzmanlarına yeni rejime uygun bir anayasa hazırlatarak 1982 yılında yürürlüğe koydu.

Yeni anayasanın halk oylaması sırasında cuntanın başı Kenan Evren de yedi yıllığına Cumhurbaşkanı seçildi. Devletin yürütme erki cuntanın elindedir. Parlamento, siyasi partiler, sendikalar ve derneklerin çoğu kapatılmış, bağımsız yargı organları geri plânda bırakılarak olağanüstü yargı sistemi getirilmiştir. Eylül rejimine muhalefet eden tüm toplumsal güçler baskı altına alınır. İlerici, demokrat ve devrimciler üzerinde terör estirilerek yüz binlercesi gözaltına alınıp, işkenceden geçirilir, olağanüstü mahkemelerde yargılanarak çoğu mahkûm edilir. Bu uygulamadan MHP, MSP, AP ve CHP kadroları da nasibini alırlar. Yapılan gayet açıktır: Siyasi iktidar dışındaki tüm sosyal ve siyasal güçler baskı altına alınarak sindirilecek, kimileri yok edilecektir. Yani politika ve toplum tarlası, yeni bir tohumlama için tertemiz edilecektir.

Köklü bir temizliğin ardından (biraz da dış güçlerin yoğun baskısı nedeniyle, 1983'de genel seçimlere gidilir. 1980'de eski bağlaşıklarıyla köprüleri atan mali sermayenin; burjuva kesimlerinin tümü arasında denge politikası izleyen AP'ye artık gereksinimi yoktur. Ağırlıklı olarak kent küçük burjuvazisi, işçi, emekçi ve aydınların oylarını alan CHP'ye hiç ihtiyacı yoktur. MHP'ye görevini başarıyla tamamlamış bir parti olarak bakılır. Artık ona da gereksinim yoktur. Çünkü şimdi aynı görevi devlet güçleri yapmaktadır. Geleneksel dinsel kesimlerle kimi Anadolu burjuvazisinin oylarını temsil eden MSP'ye de yer yoktur. Fesih edilmiş olan bu partiler yerine başka isimlerle aynı doğrultuda partiler kurulur ama cunta, bu yeni partileri ve onların milletvekili adaylarını sürekli veto ederek işlerini iyice zorlaştırır. Mali sermayenin, kendi çıkarlarını açıktan savunacak yıpranmamış yeni bir partiye gereksinimi vardır. İşte bu ihtiyaçtan Anavatan Partisi (ANAP) doğar. ANAP, tekelci sermayenin ve onun rejiminin doğrudan temsilcisi niteliğinde bir partidir. Ancak siyasi iktidar, sayısal olarak bir avuç olan bir toplum kesiminin elindedir. Bu iktidara dayanak olacak bir taban gereklidir. Bu nedenle ANAP kadroları; AP ve CHP içindeki tekelci burjuva taraftarlan, MSP ve MHP'nin Eylül rejimini benimsemiş isimleri ile emperyalizmin yerli uzantıları ve tekelci sermayenin uzmanlarından oluşturulur. ANAP, kendisi için hazırlanmış seçim yasası sayesinde, Amerikan stili propaganda yöntemleri, yerli ve yabancı sermayenin açık desteği ve askeri cuntanın doğrudan yardımlarıyla seçimleri kazanır.

1983 yılından bu yana göstermelik bir demokrasi ile iktidarda bulunan tekelci sermaye ve onun doğrudan temsilcisi ANAP'ın seçmen tabanı homojen ve kalıcı değildir. İzlenen ekonomi politika ile diğer toplum kesimlerinin çıkarları çatışmaktadır. Bu çelişkiden doğan toplumsal taban ihtiyacı,

baskı altındaki dinsel tarikatlara görece özgürlük verilerek karşılandı. Zaten partinin kuruluşu aşamasında örgütlü dinsel çevrelerle pazarlıklar yapılmış, karşılıklı tavizler verilmiştir. İşte bu gerekçeden çıkışlanarak dinsel tarikatlarla kurulan ilişkiler, tarikatların kısa sürede politize olmasını sağlamıştır. 1970'li yıllarda MSP'nin hükümet ortağı olduğu dönemde devlet yönetimine katılmış olan dinsel çevreler, Eylül rejiminde kendilerine sağlanan kolaylıklar ile devletin hemen tüm kademelerine kadrolarını yerleştirerek güçlü konumlar elde ettiler. Dinsel çevrelerin böylesine politize olmaları, şeriat rejimi istemlerini açıktan ifade etmeleri, bugün için kendilerine bu yolu açan tekelci sermaye çevrelerini tedirgin etmektedir. Açıkçası, Türkiye'de milliyetçi ve dinsel hareketlerin hamisi tekelci sermayedir. Onları sürekli kendi çıkarları için kullanmak istemekte ama zaman zaman kontrolü de elden kaçırmaktadır.

Eylül rejiminin geleceği yok. Muhalefetsiz ve şiddete dayalı bir ortamda Türkiye'nin ekonomik stratejisi, geleneksel yönetim biçimi kökten değiştirildi. Burjuvazi açısından geri dönülmez değişimler gerçekleştirildi. Tekelci sermayenin şimdiki hesabı, artık kaçınılmaz olan görece demokratik bir ortamda kimlerle bağlaşıklık kurabilirim üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle DYP, SHP gibi partilerin yönetici ve uzmanları sık sık sermaye odalarına çağrılıp sınavdan geçiriliyorlar. Tekelci sermaye ile uzlaşmaya zorlanıyorlar.

Eylül rejiminin ekonomik boyutu:

Montaj sanayinin ürünlerine Türkiye pazarı doyunca bu ürünlerin stokları arttı, fabrikaların kapasite kullanımı giderek düştü. Türkiye ekonomisi 1975'den itibaren derin bir bunalıma girdi. 1978'de zirveye ulaşan bunalımı aşmak için uğraşılırken 24 Ocak 1980'de yürürlüğe konan "İstikrar Tedbirleri" programı benimsendi. Diğer politik ve toplumsal güçlerin alternatif politikalar üretemediği koşulda tekelci sermayenin benimsediği alternatif ekonomi politika yürürlüğe kondu.

Yeni ekonomik politik stratejinin iki temel amacı vardı: Birincisi, döviz dar boğazını aşmak için ekonominin kısa dönemde dışa açılması, ihracatın artırılması. İkincisi, uzun dönemde Türkiye ekonomisinin dünya kapitalist ekonomisi ile bütünleşmesi, ona entegre edilmesi.

Bu temel amaçları içeren yeni ekonomik strateji, 1930'lardan beri izlenen "İthal İkameci" stratejiyi açıkça değiştiriyordu. Yeni ekonomi politikanın özü ücretleri düşürüp fiyatları yükselterek iç pazardaki talebi kısmak, böylece ucuza mal edilmiş fazla ürünü ihraç ederek döviz kazanmaktır. Bu arada ürün kalitesini artırmak gerekiyordu.

Şimdi kısaca yeni stratejinin açınımlarına değinelim.

Fiyatların serbest bırakılması: Fiyatların serbest bırakılması; işgücü fiyatı olan ücretlerin, sermaye fiyatı olan faizlerin, döviz fiyatının ve malların fiyatının serbest bırakılmasını içeriyor. Bunların tümünün arz ve talebe göre belirlenmesi anlamına geliyor. Buna bir de yatırımların serbest bırakılmasını eklersek, gerçekleşecek olan açıkça, devlet müdahalesini de içeren plânlı ekonomiden "Serbest Piyasa Ekonomisi" ne geçiştir. Zaten durmadan söylenen ve yapılmak istenen de serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasıdır. Ancak Türkiye, serbest piyasa ekonomisi için yeterli bir altyapıya sahip değildir. Ekonominin motoru halen devlet sektörüdür. Bunlar ve benzer nedenlerle tüm isteme karşın serbest piyasa ekonomisine tam geçilememekte, halen yatırımlara, ücretlere, faizlere, döviz kurlarına ve mal fiyatlarına devlet müdahalesi yapılmaktadır.

Öte yandan emperyalist merkezlerde bile serbest piyasa ekonomisi görece olarak uygulanmaktadır. Oralarda da devlet, çeşitli biçimlerde ekonomiye müdahale etmekte ve yatırımlar için makro plânlar yapılmaktadır.

Döviz fiyatlarının serbest bırakılması: Hükümet, Türk parasının değerini günlük kur uygulamalarıyla (sürekli devalüasyonlarla) düşürüyor. Böylece ithal edilen tüketim malı ve aramallarmın iç pazar fiyatı yükselecek ve iç talep düşecektir. Öte yandan döviz cinsinden ihraç fiyatları düşeceği için ihracat cazipleştirilmiş olacaktır. Ancak bu uygulama aynı zamanda, ülkede yaratılan değerin artan ithalat maliyeti nedeniyle yurtdışına kaçmasını getirmektedir. İhracatı artırmak salt ucuz fiyat öğesiyle bağlı olmadığından, ihracatı artırıcı diğer faktörler yerine getirilmediğinde, bu uygulama ulusal gelirin yurtdışına çıkışından başka bir işe yaramamaktadır.

Meta fiyatlarının serbest bırakılması: Kapitalizmin serbest rekabetçi döneminde meta fiyatları arz talep dengesine göre belirlenebiliyordu. Tekellerin egemenliği ve devlet tekelci kapitalizm koşullarında, hele Türkiye gibi kimi üretim dallarında sadece birkaç tekelin olduğu durumda fiyatları serbest bırakmak, tekellerin karma kâr katmak anlamına geliyor. Dikkat edilirse KİT ürünlerine sürekli zam yapılarak özel sektör ürünlerine de zam kapısı açılmış oluyor. Böylece yükselen fiyatlarla tüketicinin alım gücü düşürülerek (gerçekte kârlar artıyor) fazla malların ihracı öngörülüyor.

Faizlerin serbest bırakılması: Sermayenin fiyatı olan faiz oranlarının serbest bırakılması ile faizler yükselecek, bu durumda faiz kazancı elde etmek isteyenler tasarruflarını bankaya yatıracaklar, böylece de sermaye sahiplerine yatırımlar için kredi kaynağı sağlanmış olacak. Yüksek faiz, yatırım maliyetini yükselteceğinden yatırımlar kısılmış olacak, ya da az sermayeli alan-

lara yatırım yapılacak. Ayrıca yüksek faiz, yabancı sermaye girişini artıracaktır. Yüksek faiz uygulaması para birikimcilerine görece bir faiz geliri sağlarken, özünde patronlara pahalı kredi yaratmaktadır. Pahalı kredi nedeniyle de sanayi yatırımları yerine ticari yatırımlar yapılmaktadır. Ayrıca yüksek faiz uygulaması ile kara paralar aklanmak istenmiş, lüks tüketime giden fonlar tasarrufa yöneltilmiştir. Faizlerin serbest bırakılması özünde, sanayileşmekten vazgeçmek, iç pazarı yabancılara açmak, ülke ekonomisini emperyalizmin istekleri doğrultusuna sokmaktır.

Ücretlerin serbest bırakılması: Buradaki serbestlik, salt sermayedar açısından serbestliktir. Çünkü diğer fiyatlar serbest bırakılırken, ücretler gerçekte hiç serbest bırakılmayıp tersine, baskı altına alınıp düşürüldüler. Ücretlilerin alım gücü düşürülerek; kâr oranları artırıldı, iç ve dış sermayenin yatırımlara yönelmesi istendi, üretim maliyeti düşürülerek ucuz malların dış pazarlarda satılması kolaylaştırıldı, iç tüketim kısılarak ürün fazlasının dış pazara sunulması istendi. Ancak ücretlerin yıllarca düşük tutulmasına karşın, yukardaki beklentiler başarıyla gerçekleştirilemedi.

Enflasyonla mücadele: Temel amacın bir yanı, iç pazarı daraltarak dışa açılma olunca, enflasyonla mücadele ile bu amaç çelişir. Bu nedenle enflasyonla mücadele Türkiye'de göstermelik olarak yapılmaktadır. Enflasyon; meta fiyatlarını, döviz kurlarını, faiz oranlarını etkileyip canlı tutarak kâr, faiz ve rant geliri sahiplerine ek kazançlar sağlıyor. Gelir bölüşümünü ücretliler zararına ama kâr, faiz ve rant sahipleri yararına yeniden düzenliyor. İhracata katkısı görece kalıyor. Hükümet ancak üç rakamlı oranlara varıldığında enflasyonla görece olarak mücadele etti.

Yatırımların serbest bırakılması: Bu politikanın özü, plânlı ekonomiden vazgeçip, yatırımların arz ve talebe göre gerçekleşmesini sağlamaktır. Ama burjuvazi, ihracat yoluyla yeterli yatırım sermayesi elde edemiyor. Bankalardan alınan kredili sermaye ise çok pahalılandı. Tüm olanaklı koşullar yaratıldığı halde, yabancı sermaye gelmiyor. Devlet yatırımları bilinçlice kısıldı. Bu durumda ciddi hiçbir yatırım olmadığı gibi bu politika tam bir fiyasko ile sonuçlanıyor. Ülkede ticaret ve hizmet sektörü dışında yatırım yapılamıyor. Dikkat edersek son on yıldır enerji ve ulaşım alanları dışında büyük sermayeli ciddi bir yatırım yapılamadı.

Devlet sektörünün küçültülmesi, KİT'lerin satışı: Türkiye burjuvazisi, 1923 İzmir İktisat Kongresinden bu yana bu istemini dile getiriyor. 1930, 1950, 1960, 1970'li yıllarda da burjuvazi sürekli ekonomide kamu kesiminin daraltılmasını, KİT'lerin satışını istedi durdu. Ama kendi ekonomik güçsüzlüğünden dolayı kendi de onları güçlendirmek zorunda kaldı, Devlet sektörü sa-

yesinde palazlanmış olan burjuvazi, bu amacını gerçekleştirecek siyasi güce daha önceleri hiç sahip olamadı. Ancak Eylül rejimi ile bu gücü kendinde görebildi ve bu politikayı uygulamaya koydu. Plânlı ekonomiden vazgeçildiği koşullarda, ekonomide kamusal karar süreçlerinin yerini fiyat göstergeleri aldı ve fiyatlar özel sektöre yol gösterici oldu. Para ve maliye politikaları buna göre düzenlendi. Bütçenin önemi azaltıldı. Devlet yatırımları kısılarak, merkez bankasından burjuvaziye daha çok kaynak aktarımı sağlandı.

Buna rağmen devlet tarafından halen açıkça beslenen özel sektör, KİT'lerin nicel ve nitel gücüne bir türlü erişemedi. KİT'ler her zaman ekonominin motoru oldular. KİT'lerin gücüne devlet desteği ve kendi olanakları ile erişemeyen burjuvazi, KİT'leri satışa çıkararak özünde iki amaç güdüyor: Birincisi, devlet sektörünün gücünü kırarak, ekonominin yönetimini tamamen kendi denetimine almak. İkincisi, kendisi güçlü yatırımlar yapamadığından, güçlü KİT işletmelerinin en kârlılarını satışa çıkarıp, onların hisse senedlerini satın alarak onlara sahip olmak istiyor. Dikkat edersek, en kârlı KİT'lerin hisse senetleri burjuvazi tarafından kapışılıyor.

Ekonominin büyümesi: Eylül rejiminin yöneticileri sık sık ekonominin büyüdüğünü, ülkenin kalkındığını belirtiyorlar. Burada kasıtlı bir yanıltma var. Ekonominin büyümesi ile gelişmesi birbirinden farklı olgulardır. Büyüme sayısal bir olgudur. Var olan mevcut yapının sayılarla ifadesinin büyümesidir. Türkiye'de gerçekleşen budur. Bütçe değeri, ithalat ve ihracat değerleri, yatırım değerleri sayıca hep büyüdü. Ekonomik gelişme ise, ekonomide sayısal değerlerin büyüklüğü yanında niteliksel büyümeyi de, yapısal değişikliği de içerir. Bir elmayı iyi yetiştirerek istediğiniz kadar büyütürsünüz. Ama bu durumda o elmayı geliştirmiş olmuyorsunuz. Geliştirmek için onun; metabolizmasını değiştirmeniz, tadını, rengini, biçimini değiştirmeniz gerekiyor. Eylül rejimi ile sayısal olarak büyüyen Türkiye ekonomisi, yapısal olarak gelişmemiş, tersine sanayi yatırımları, eğitim ve sağlık alanındaki yatırım ve harcamalar kısılmış, bilimsel araştırmalar geriletilmiş, gelişmenin geleceği de tehlikeye düşürülmüştür.

Türkiye ekonomisinin dünya kapitalist ekonomisine entegrasyonu:

Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi: 1950'li yıllarda kapitalist ilişkilerin Türkiye ölçeğinde gelişmesi sonucunda Kars ili ekonomisinin Türkiye ekonomisi ile bütünleşmesine benzer. Bir yörenin kapalı ekonomisinin ülke ekonomisi ile bütünleşmesiyle, bir ülkenin gümrük duvarları ve diğer faktörlerle korunan ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi genelde aynı şeydir. Buradaki temel soru, bütünleşmeden kimin yararlı çıkacağıdır.

Dünya ekonomisi ile bütünleşmek için Türkiye'deki kimi ekonomik göstergelerin dünya ölçeğinde ne kadar yer tuttuğuna bakmak gerekir. Türkiye 'nin dünya toplam ticaretindeki payı, istihdam kapasitesi, gelişmişlik düzeyi, insan faktörüne yatırımı, insanının eğitilmişlik düzeyi, sanayi sektörünün ağırlığı, satılabilir ayrıcalıklı ürün türleri vb. göstergeler bakımından Türkiye dünya ölçeğinde çok geri konumlara sahip bir ülke. Böylesine bir ülkenin dünya kapitalist ekonomisi ile bütünleşmesi; gümrük duvarlarını indirmek, yerli sanayi korumaktan vazgeçmek, iç pazarı yabancı mallara ve sermayeye açarak dünya pazarının bir parçası haline getirmek, satabildiğin malı satmak, üretemediğini satın almak anlamına geliyor. Türkiye ekonomisini gelişmiş ülke ekonomileriyle haksız bir rekabete sokmak oluyor. Bu durumda kârlı çıkan emperyalist devletler, uluslararası tekeller ve onların işbirlikçisi yerli tekeller oluyor. Sonuçta dünya ekonomisi ile bütünleşmek, Türkiye'yi uluslararası tekellerin serbest bir pazarı haline getirmek oluyor.

Dikkat edilirse 1991 yılında Türkiye, bir yandan satılabilir tüm mallarını satmaya çalışıyor, bir yandan da yabancı sermaye yatırımlarını teşvik ediyor. Şiddetle dövize gereksinimi olan Türkiye, turizm olanaklarını pazarlıyor, su satmaya çalışıyor, inşaat şirketleri ile Orta Doğu ve Sosyalist ülkeler pazarına girmek istiyor, özünde gıda ve tekstil kökenli sanayi ürünlerini pazarlamak istiyor, İstanbul'u kongre merkezi yaparak hizmet satmak istiyor. İşte Türkiye'nin satılabilir diye benimsenmiş mal ve hizmetleri bunlar. Bu kadar kısıtlı olanaklarla dünya pazarında rekabet edilebilir mi?

F- Sonuç:

Buraya kadar, Cumhuriyet Türkiye'sinde izlenen ekonomi politikaların kısa bir özetini yapıp, ekonomik ve politik olarak önemli dönemeç noktalarını göstermeye çalıştık. Şimdi de özetlediğimiz döneme ilişkin kimi sonuçlar çıkarmaya çalışalım.

– Türkiye burjuvazisi, devlet eliyle yaratılıp, geliştirilmiş ve güçlendirilmiştir. 70 yıldır izlenen ekonomi politikalar hep burjuvazinin güçlendirilmesine yönelik olmuştur.

– 70 yıldır devlete bir kene gibi yapışıp, beslenen, korunan, teşvik edilen Türkiye burjuvazisi sınıfta kalmıştır. Tekelleşme aşamasına ulaştığı halde Türkiye burjuvazisinin sermaye yoğun ve çok istihdamlı bir yatırımı yoktur. Devlet sadece Zonguldak madenlerinde 48 bin, İskenderun Demir Çelik'te 20 bin, Ereğli Demir Çelik'te 10 bin işçi çalıştırırken Sabancı Holding bütün işletmelerinde 33.709 (1988 yılı), Koç Holding 25.798 (1988 yılı) işçi çalıştırabilmektedir.

– Burjuvazi çıkarına izlenen ekonomi politikalar nedeniyle Cumhuriyet tarihimizin yarısı sıkı yönetim altında geçti. Halkın özgürlük ve demokrasi istemi burjuvazi yararına sürekli bastırıldı.

– Burjuvazinin yokluğu ve güçsüzlüğü koşullarında zorunlu olarak yaratılan devlet sektörü halen ekonominin motoru durumundadır.

– Cumhuriyetin başlangıçlarında yabancı sermaye şirketleri millileştirilmiş, 1930'lu yıllarda bağımsızlık kazanılmış olmasına karşın, 1947'den itibaren emperyalizmle yeniden bağ kurularak, Türkiye emperyalizme çok yönlü bağımlı hale getirilmiştir.

– Tarım alanında, ekilebilir toprakların tamamı tarıma açıldı. Ancak tarımın modernizasyonu, makineleşme, tarımsal sanayinin kurulması tarım alanının örgütlenmesi, tarıma bilimin sokulması, tarım alanındaki potansiyelin tam olarak değerlendirilmesi gibi sorunlar çözülebilmiş değil.

– Kırsal alandaki fazla nüfus son otuz yıldır kentlere göçtüğü halde, genel nüfus içindeki tarımsal nüfus % 20'lere indirilemedi. Gelişmişliğin göstergelerinden biri de kırsal nüfusun yukardaki düzeye indirilmesidir.

– 1930 ve 1960'lı yıllarda iki kez sanayi atılımı gerçekleştirildiği halde ağır sanayi kurulamamıştır. Halen üretim malları üreten sanayimiz geri düzeyde olup ihtiyacı karşılayamamaktadır.

– El emeğine dayalı zanaatkarlık görece çözülürken, tarım ve imalat sektörlerinde halen küçük üretim çok yaygındır.

– Üretim ve satış arasındaki ticari kademelerde halen ilkel yapılar var olup, çok kademeli ticari ilişkiler nedeniyle haksız kazanç elde eden bir kesim mevcuttur. Mafya türü ticari ilişkilerle haksız kazanç elde edilmekte ve bu gelirler yatırıma dönüşmemektedir.

– "Dünya Ekonomik Formu" verilerine göre Türkiye; 24 OECD ülkesi içinde ekonomik dinamizm bakımından 22, sanayi dinamizmi bakımından ise 23. sırada bulunuyor. 1380 Dolarlık (1990 yılı) kişi başına ulusal gelir düzeyi ile en son sırada yer alıyor. Bize en yakın olan Yunanistan'da ulusal gelir Türkiye'nin üç katı düzeyindedir. Ayrıca 25 milyon kişi ulusal gelirden 350-400 dolarlık bir pay alabilmektedir. Yani nüfusun çoğunluğu Srilanka ve Yemen düzeyinde bir gelirle yokluk sınırında bulunmaktadır. Küfusun en üstten % 10'u ulusal gelirin % 43'ü paylaşırken, en alttan % 60'lık dilim % 24'ü paylaşmaktadır. Türkiye ulusal gelirin adaletsiz dağılımı açısından 121 ülke içinde Peru, Zambiya ve Kenya gibi ülkelerle aynı durumdadır

– 60 Milyar Dolar dış borç, 30 milyar dolar iç borçla Türkiye, dünyanın en borçlu ülkeleri arasındadır.

– Eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve bilimsel araştırmalar açısından Türkiye, 150 ülke içinde en geri grupta yer almaktadır.

– Türkiye, izlediği ekonomi politika ile ne ABD'ye, ne AET'ye ne de halkına yaranabilmektedir. Bu politika nedeniyle komşularıyla iyi ilişkiler kuramamaktadır. Bir avuç işbirlikçi tekelci burjuvazi yararına izlenen ekonomi politikar sonunda onları bile memnun edememektedir.

– Bu ekonomi politikayı alternatifsiz olarak sunmak demogojiden başka bir şey değildir. Alternatifsiz olan Eylül rejiminin ekonomi politikası değil; alternatif üretemeyen sosyalistlerdir. DYP, SHP, DSP gibi burjuva partileridir. Tekelci burjuvaziye alternatif olmayan hiçbir parti yeni politikalar üretemez. Burjuva partilerinin zorluğu buradan geliyor. Hem tekellerle uzlaşmak hem de hükümet olmak istiyorlar. Oysa o işi ANAP gayet iyi yapıyor.

2- Türkiye'nin Sosyal-Sınıfsal Yapısı

Türkiye'de kapitalizmin tarihi 70 yılla sınırlıdır. Tanzimat döneminde bile cılız olan ticaretin ana halkası azınlıkların elinde olduğundan Türk ticaret burjuvazisi tarih sahnesine 20. yüzyılın başında çıktı denebilir. Aynı ticaret burjuvazisi İtalya'da 1300'lü yıllarda, Hollanda ve İngiltere'de 1400'lü yıllarda palazlanmış durumdaydı. Türk ticaret burjuvazisinin sanayi burjuvazisine dönüşmesi 1930'lu yıllarda başlayıp 1950'li yıllardan geçerek 1960'lı yıllarda gerçekleşti. 1950'de ekonomik bir gücü ve ağırlığı olmayan burjuvazi, bürokratik burjuvazinin döşediği yolda ilerleyerek siyasi iktidarı ele geçirdi.

Bunları neden tekrarlıyoruz? Kapitalist gelişme yolunun benimsendiği Türkiye'de, kapitalizmin gelişmişlik düzeyi görece geri olduğundan sosyal-sınıfsal ayrışma da henüz son sınırlarına değin gerçekleşmemiş durumda. Bir ülkede kır nüfusunun genel nüfus içindeki oranı % 15-20'lere düşmediyse, sosyo-sınıfsal ayrışma tamamlanmamış demektir. Gerçekte sosyal ve sınıfsal yer değiştirmeler hiç bitmez. Bir esnaf işçileşebiliyor, işçi burjuvalaşabiliyor. Ancak burada belirtmek istediğimiz, köy ve tarım toplumu olan feodalizmden kent ve sanayi toplumu olan kapitalizme geçişteki sınıfsal çözülme ve yeniden sınıfsal oluşumdur.

Türkiye'deki istatistik verilerin yetersizliği ve yöntem farklılıkları sosyal kesimlerin ve sınıfların gerçek durumunu tam olarak belirlememizi engelliyor. Öyle de olsa, var olan istatistik verileri kendimizce değerlendirerek doğruya yakın göstergeler elde edebiliriz.

1985 Genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye nüfusu 50.664.458 olup, bu nüfus içindeki ekonomik olarak faal nüfus (Devlet İstatistik Enstitüsü, yaşlılar çıkarıldığında 12 yaşından yukarı olanları faal nüfus içinde kabul

ediyor. Bu kabul Avrupa'da 16 yaşın üstündekileri içeriyor.) 21.579.996'dır. Bu sayıya 8.304.149 ev kadını dahil edilmemiştir. Ev kadınları ile birlikte 1985 yılı itibariyle Türkiye'de ekonomik olarak faal nüfus 29.884.145'dir.

Ekonomik Olarak Faal Nüfusun Dağılımı (1985 Yılı)

	Sayısı	Faal nüfusa oranı
Ücretliler	8.001.391	% 37.8 (İşçi ve memur)
– Çalışanlar	6.978.181	
– İşsizler	1.023.210	
– Sigortalılar	4.007.865	
– Devlet memurları	1.400.000	
– Erkek	5.905.700	
– Kadın	1.072.481	
Kendi Hesabına Çalışanlar	4.662.181	% 21.60 (esnaf, zanaatkar
– Erkek	4.311.114	çiftçi ve serbest meslek)
– Kadın	351.017	
Ücretsiz Aile Çalışanları	8.721.860	% 40. 2
– Erkek	2.663.495	
– Kadın	6.058.365	
İşverenler	192.948	% 0. 89 (Burjuvalar)
– Erkek	182.948	
– Kadın	10.000	
Bilinmeyenler	1.616	% 0. 01
Toplam	21.579.996	
(Ev kadınları)	8.304.000	
TOPLAM	29.884.145	

Aile Reislerinin İşdeki Durumları (1985 Yılı)

Ücretliler	3.538.262
Kendi hesabına çalışanlar	4.122.670
Ücretsiz aile çalışanları	114.712
İşverenler	152.567

Yukardaki iki tablo bize önemli sonuçlar veriyor.

İşveren konumunda olan 192.948 kişiden 152.567'si aile reisi olup geriye kalan 40.331'i eş durumundadır. Eş durumundaki bu işverenlerin çoğunluğu yine aile reisi konumunda olan işverenlerin eşlerinden oluşmaktadır. Önemlisi faal nüfus içindeki işveren oranı % 0.89 gibi çok düşük bir düzeydedir.

Kendi hesabına çalışanların toplamı içindeki aile reisi sayısı hemen hemen toplama yakın bir değerdedir. Aradaki 539.511'lik fark çok önem ifade etmiyor.

Ücretlilerin yarıya yakını aile reisi değildir. Buradan çıkan genel sonuç şudur: Aile reisi olmayan ücretlilerin "bir kısmı kendi hesabına çalışıyor olabilir. Çok azı işveren de olabilir. Ancak genel durumun gözterdiği, ücretlilerin büyük çoğunluğunun bir aileden birden fazla kişi olarak çalıştıklarıdır. Ücretli ailesinde eş ve yetişkin çocuklar da çalışmaktadır. Ücretliler aile olarak emekçidirler.

En önemli gösterge ise ücretsiz aile çalışanlarında. 8.721.860 kişi olan ücretsiz aile çalışanlarının ancak 11.712'si aile reisi konumundadır. Geri kalan büyük sayıdaki insan eş ve çocuklardan oluşmaktadır. Başka bir ifade ile ücretsiz aile çalışanlarının 2.663.495'i erkek, 6.058.365'i kadındır. Türkiye'de ekonomik olarak faal kadın sayısı 7.647.265'dir. Bunların 6.058.365'i ücretsiz aile işinde çalışmaktadır. Yani ücretsiz emekçilerdir. Çünkü bu ücretsiz çalışanların 5.989.801'i yani % 98.9'u tarım, ormancılık ve hayvancılık alanında ücretsiz çalışan köylü kadınlardır.

Bu sayılardan bir sonuç çıkarırsak:

Ücretliler	8.001.391
Ücretsiz aile işinde çalışan kadınlar	6.058.365
Toplam	14.059.756

Bu sayıya gizli işsizleri ve iş olduğunda çalışacak olan ev kadınlarını da eklediğimizde 29.884.145 olan çalışabilir nüfusun yaklaşık 20 milyonu ücretli ve emekçi durumuna gelebilir. Ücretlilerin en fazla 100 bin kadarı üst düzey yönetici konumlarda olup, burjuva bir yaşam tarzı içindedir. Geri kalan tüm ücretliler emekçi konumunda bulunmaktadır.

Türkiye sanayileştiği ve geliştiği oranda; ev kadınları, ücretsiz aile çalışanları ve kendi hesabına çalışanların bir bölümü ücretli konumuna gelip emekçileşecektir. Teorik olarak ücretlilerin burjuvazi ile bir çıkar birliği olamaz. Kafa emeği, kol emeği ya da ikisini birden kullanan emekçiler, genelde emekten yana tavır almak durumundadır.

İşçi sınıfı, üretim sürecindeki niceliksel ve niteliksel konumu ile daha kolay örgütlenebilmekte, eylemleri daha etkin ve sonuç alıcı olmaktadır. Ticaret sektöründe, diğer hizmet alanlarındaki memur ve emekçiler, doğrudan üretim sürecinde bulunmadıklarından ekonomik yaptırım güçleri düşük kalmaktadır. Sanayi ve tarım işçileri ise üretim sürecine yaptıkları müdahaleler ile ekonomiyi direk ilgilendirmektedirler. Ancak başını işçi sınıfının çektiği hak arama ve iktidar olma mücadelesinde işçi sınıfı ile emekçi-

leri ayırmamak gerekiyor. Çağımızda başarının en önemli faktörlerinden biri işçi, emekçi ve Ücretlilerin toplu mücadelesi oluyor.

Türkiye'de çalışabilir nüfusun yaklaşık üçte ikisi emekçi, emekçi ailesi ve potansiyel emekçilerden oluşmaktadır. Aileleriyle birlikte emekçilerin nüfusu 40 milyon dolayındadır. Tarım alanındaki emekçilerin küçük köy birimlerinde ve dağınık olarak yaşamaları; kentte ise küçük imalat, ticaret ve hizmet işlerinde işletme başına az sayıda emekçinin çalışıyor olması, emekçilerin önemli bir bölümünün örgütlenmesini, hak arama mücadelesine atılmalarını zorlaştırıyor.

1985 genel sayımında kendini işveren olarak belirten 192. 948 kişinin tamamı burjuva sınıfına mensuptur. Ayrıca kendi hesabına çalışıyor olanların belli bir bölümü de kazancı ve yaşam tarzı bakımından burjuvadır. Öte yandan işletmelerin ücretli üst düzey yöneticileri ile yüksek düzeyde asker ve sivil memur da gelirleri, yaşam tarzları ve çıkarları gereği burjuva sınıfına dahil oluyorlar. Buradan çıkarak kabaca Türkiye'de 250 bin kadar burjuva aile olduğunu söyleyebiliriz. Eş ve çocuklarıyla birlikte burjuva sınıfa mensup 1 milyon dolayında insan olduğu söylenebilir. (Avrupa'da bu sayılar kesin olarak istatistiklere geçiyor.)

Burjuva nüfus bir milyon da olsa, Türkiye burjuvazisi özünde 200 kadar aile ile temsil edilmektedir. Büyük holdinglerin sahibi olan bu 200 kadar aile, özel sektörün yarattığı değerlerin büyük bir bölümüne sahiptirler. 1988 yılı itibariyle Türkiye'deki 500 en büyük firma içinde yer alan özel sektör firmaları verilerine göre İş Bankası, Koç ve Sabancı grupları birlikte olarak; satış hasılatının % 34.70'ne, yaratılan bürüt katma değerin % 41.41'ne, bilanço kârının % 78.21'ne, ihracatın % 29.34'ne ve çalışanların % 27.25'ne sahiptirler.

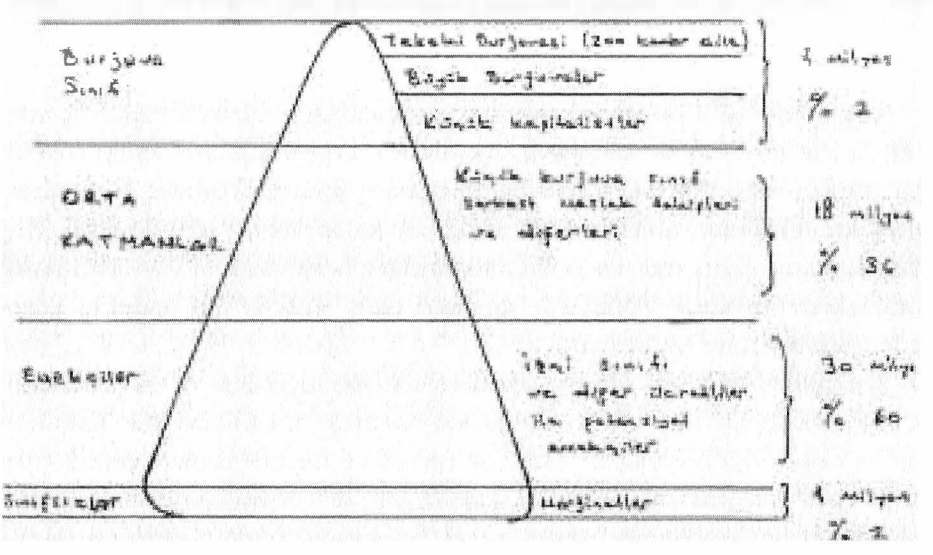
Görüldüğü gibi bu üç tekelci grup, büyük özel sektör firmaları içinde büyük bir güce sahip bulunuyor. 200 kadar burjuva ailesinin sahip oldukları toplam değerler ise çok daha büyüktür. Sonuçta Türkiye burjuvazisi gerçekte tekellerin sahibi durumundaki 200 kadar aile ile temsil edilmektedir. Bunların ekonomik ve politik gücü diğer burjuvalar ile kıyaslanmayacak kadar büyüktür. Türkiye'de egemen olan, Türkiye'nin kaderini tayin eden burjuvazinin bu kesimidir.

Önemli bir burjuva kesim, tekellere mal ürettiğinden ya da tekellerin mallarını sattığından tekelci burjuvazi ile sıkı çıkar birliği içindedir. Tekellerle doğrudan ilişkisi olmayan, özellikle de ticaret, hizmet, tarım, makina imalatı, tekstil ve gıda sektörlerinde faaliyet yürüten önemli sayıda tekel dışı burjuva kesimi bulunuyor. Ancak bunların tekel dışı burjuva olmaları, tekel-

lerle çıkar çatışmasına girdikleri anlamına gelmiyor. İşçi sınıfına, emekçi halka ya da sosyalistlere karşı tavır almada Türkiye burjuvazisinin her zaman birlikte davrandığını görüyoruz. Dikkat edersek 12 Mart, 12 Eylül askeri darbelerini, işçiler zararına yasa önerilerini en önde destekleyenler burjuvazinin hemen tüm kesimleridir. Sınıfsal çıkarlarının bilincinde olan burjuvazi, emekçilere karşı olmak gerektiğinde, kendi arasındaki çıkar çelişkilerini her zaman ikinci plâna atmaktadır,

Türkiye nüfusunun önemli bir bölümü de iki temel sınıf arasında yer tutan orta katmanlardan oluşmaktadır. Kendi hesabına çalışanların ezici çoğunluğu küçük burjuva sınıfın üyeleridir. Aileleri ile birlikte 15 milyon dolayında olan küçük burjuva sınıfın üyeleri; küçük ve orta çiftçiler, esnaf ve zanaatkarlar ile hizmetler sektöründe faaliyet yürüten diğer küçük gelirlilerden oluşmaktadır. Çalışma biçimi ve gelir elde edişi ücretli de olsa, yaşam tarzı ve davranış normları açısından ücretliler içinde de küçük burjuva unsurlar vardır. İşçi sınıfının ve diğer kimi mesleklerin henüz tam nesilli olmadığı ülkemizde emekçiler ile orta katmanlar arasında yer değiştirme, düşünce ve davranışlar açısından iç içe geçmeler sürüp gidiyor.

1990 yılı itibariyle Türkiye'de 952 bin yüksek okul ve fakülte mezunu insan var. Bunların tamamını aydın saysak ve yüksek öğrenimli olmayan aydınları da eklesek ortalama bir milyon'u biraz aşan aydın sayısına ulaşırız. Geçmişte çoğunluğu orta katmanlar içinde değerlendirilen aydınlar, günümüzde ayrışmış olarak her sosyal sınıf ve kesim"içinde bulunmaktadır. Aydınların bir bölümü burjuva sınıfın üyesidir. Günümüzde işçi olarak çalışan

aydınlar da vardır. Ama aydınların ezici çoğunluğu ücretliler grubunun ya da küçük burjuva sınıfın üyeleridir.

Türkiye için kabaca bir sınıfsal dağılım yaparsak yukarıdaki gibi bir şema çizebilir sanırım.

1985 Yılı Türkiye nüfusu 50.664.458

Aileleriyle birlikte nüfusun sınıfsal dağılımı:

Görüldüğü gibi burjuvazi, toplam nüfus içinde çok küçük bir paya, sahip olsa da onu besleyen, çoğu kez bilinçli ve bilinçsiz olarak burjuvaziden yana tavır alan genişçe bir küçük burjuva sınıf bulunmaktadır. Küçük burjuvazi kendi emeğini katarak kazanıyor ama, gelir biçimi burjuvazinin gibi kâr, faiz ve rant türünden olduğu için kendini burjuvaziye daha yakın hissetmektedir. Burjuvazinin asıl gücü ise ekonomik ve siyasi iktidarın egemeni oluşundan gelmektedir.

3- Türkiye'de Politik Hareketler

Çağımız politik hareketleri en temelde, burjuva dünya görüşünü ve sosyalist dünya görüşünü savunanlar diye iki grupda değerlendiriliyorlar. Günümüz burjuva partileri; Milliyetçi (ırkçı, faşist), Muhafazakar, Liberal, Hristiyan Demokrat (veya Demokrat), Sosyal Demokrat olarak ayrımlanmış ve isimlendirilmiş durumda. Bunların dışında kalan ve sosyalizmi savunan; Komünist, Sosyalist, Yeşiller, Çevreciler gibi partiler bulunuyor.

Ülkemiz politik hareketleri, genelde aynı eğilimleri temsil etseler de bazı özgün yanlar var. Biz, burjuva nitelikli partileri aynı kefeye koymadan ve kendi somutumuzdan yola çıkarak Türkiye'deki politik eğilimleri ;Burjuva Partileri, Kemalistler, Sosyal Demokratlar, Dinsel Siyasi Hareket, Sosyalist Hareket olarak'değerlendirmeye çalışacağız.

A- Burjuva Partileri:

Cumhuriyet'in başlangıcından 1950 yılına kadar ülkenin ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel yaşamını yönlendiren, 1946 yılma kadar ülkenin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), özünde burjuva partisi olmakla beraber; devlet partisi, Kemalist Parti, küçük burjuva partisi niteliklerini de taşıyordu. Bu partinin durumuna Kemalist ve Sosyal Demokrat hareketler başlıklarında ayrıca değineceğiz.

Türkiye burjuvazisinin kendisinin kurduğu ilk burjuva partisi, 1946 yılında kurulan Demokrat Parti (DP)'dir. 1946 Seçimlerinden sonra parlamentoda grup kuran, 1950'de iktidar olan DP, 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle kapatıldı. 1961'de kurulan ve 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile kapatılan Adalet Partisi (AP), DP'nin devamı olarak 1961-1980 yılları arasında büyük bur-

juvazinin temsilciliğini yaptı.

1950-1980 Yılları arasında adını duyuran Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Güven Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokratik Parti gibi partiler, burjuvazi içindeki küçük çatlakların ifadesi olup, politik yaşamda önemli işlevler üstlenemediler.

Türkiye büyük burjuvazisinin 1946-1980 yılları arasındaki gerçek siyasi temsilcisi Demokrat Parti ve Adalet Partisi oldu. Ancak burjuvasi, çok yönlü amaçları gereği ve farklı toplumsal kesimlerin oylarının da burjuva iktidarına akıtılması için yedeğinde rartiler yarattı. Dinsel çevrelere seslenen Milli Selamet Partisi (MSP) ile milliyetçi kesimlere seslenen Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), burjuvazinin kendine yedeklediği partiler olup, 1970'li yıllarda AP'nin önderliğinde kurulan 1. ve 2. Milliyetçi Cephe (MC) hükümetlerinde yer alarak önemli işlevler gördüler. MC hükümetlerinde; liberal, tutucu ve milliyetçi eğilimler sıkı bir işbirliği içinde oldular.

12 Eylül 1980'de iktidara el koyan askeri cunta, Atatürk1ün kurduğu CHP de içinde olmak üzere bu partilerin tümünü kapattı. 1983 genel seçimleri öncesi onlarca parti kurulduğu halde, cuntanın baskı, engelleme ve yasaklamaları sonunda seçimlere üç partinin katılmasına müsade edildi: Anavatan Partisi (ANAP), emekli bir generale kurdurulmuş olan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) ve emekli bir valiye kurdurulmuş olan Halkçı Parti (HP). MDP ve HP, zorlama ile kurulmuş yapay birer parti olarak kısa sürede varlıklarını yitirip, klasik eğilimlerin temsilcisi olan DYP ve SHP ile bütünleştiler.

Uzun erimde yaşayan siyasi partiler, siyasi bir eğilimin temsilcisi niteliğindeki partiler oluyorlar. 1983 yılı dolayında onlarca parti de kurulmuş olsa, bugün için ülkenin politik yaşamında adını duyuran; AP'nin devamı olarak Doğru Yol Partisi (DYP), MHP'nin devamı olarak Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP), MSP'nin devamı olarak Refah Partisi (RP), CHP'nin devamı olarak Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ve Demokratik Sol Parti (DSP) bulunmaktadır. 1970'li yılların burjuva siyasi eğilimleri, yeni partileri ile varlıklarını bugün de sürdürmektedirler. Ancak 1983 yılında politik yaşama katılmış olan Anavatan Partisi (ANAP)'ın üzerinde özellikle durmamız gerekiyor. Çünkü o, Türkiye tekelci burjuvazisinin yeni siyasi temsilcisi olarak tarih sahnesine çıktı.

Tekelci burjuvazinin egemenliğini güçlendirmek ve yeni bir rejimin inşası için üç önemli yaptırım gerekliydi: Birincisi, İthal İkameci ekonomik stratajiden Serbest Pazar Ekonomisi'ne geçişin düzenlenmesi ve ulusal gelirin dağılımında tekellerin payını yükseltmek. İkincisi, böylesi bir ekonomi

politikanın uygulanabilmesi için burjuva muhalefet güçler de içinde olmak üzere tüm muhalefet güçlerini susturarak yeni bir partiye yol açmak. Üçüncüsü, devletin yapılanması ve işleyişini yeni anlayışa göre yeniden düzenlemek. Bu yaptırımlar ise sürekli bir askeri diktatörlük altında ve parlamentosuz gerçekleştirilemezdi. Bu nedenle güçlü bir siyasi parti ve onun iktidarı gerekliydi. ANAP'ın oluşumunu hazırlayan başlıca fattörler bunlardır.

ANAP'ı tekelci burjuvazi ve Eylül rejimi yarattı. ANAP; geçmişin alışılmış devlet geleneklerini değiştiren, bürokrasinin etkisini azaltan, devleti şirket anlayışı ile yöneten, doğrudan tekelci burjuvazinin çıkarlarını savunan, politikası yerli ve yabancı tekellerce yönlendirilen, liberal görünümlü ama tam bir lider partisi olan, ülkemize özgü yeni tipten bir burjuva partisidir,

Öte yandan 1982 anayasası ile antidemokratik bir polis devleti tablosu çizildi. Devletin yapısı ve işleyişi değiştirildi. 1983 yılından itibaren devlet yönetiminde seçilmemiş yöneticilerin yani bürokratların etkisi zayıflatılıp seçimle işbaşına gelenlerin etkisi artırıldı. Seçimle işbaşına gelenler siyasi partilerin temsilcileri olduğundan siyasi partilerin önemi arttı. Geçmişin devlet toplum karşıtlığı, günümüzde siyasi parti toplum karşıtlığı olarak görülmeye başladı. Zaten geleneksel olarak lider partileri nitelikli partilerde liderlik niteliği daha da güçlendi. Demokratik bir yerel yönetim sistemi olmadığından, yerel düzeylerde işlevsiz olan siyasi partiler, diğer toplumsal çıkar gruplarıyla da bağ kuramayanca tamamen liderin otoritesi altına girmiş merkez partilerine dönüştüler. Böylece siyasi partilerin yapısı da iyice antidemokratik bir nitelik aldı. Bu oluşumda Eylül rejiminin ve ANAP'ın özel bir payı vardır.

Toplumsal yapı içinde sayıca bir avuç azınlık olan tekelci burjuvazinin temsilcisi durumundaki ANAP'ın iktidar olması, köklü ekonomik ve politik değişiklikleri gerçekleştirmesi, uzun süre iktidarda kalabilmesi için güçlü bir toplumsal taban desteği ve üstyapı desteği gerekliydi. Hazırlanan seçim yasaları, antidemokratik anayasa, cuntanın diğer partileri engellemesi, devlet güvenlik güçlerinin yaptırımları hep ANAP çıkarına çalıştı. Yerli ve yabancı tekeller açıktan destek verdiler. Seçim propaganda kampanyaları ABD'de eğitilmiş uzmanlarca hazırlandı. Ama önemlisi ANAP'a geniş bir toplumsal taban bulundu. Dinsel çevreler, toplumun % 98'nin İslam olduğu ülkemizde, liderin ve kardeşlerinin niteliklerinden de yola çıkarak İslami çevrelere ışık yakılınca geniş bir oy tabanı elde edildi, tekelci burjuvazinin, diğer burjuva kesimleri ve feodal unsurları ilk kez iktidar ortaklığından uzaklaştırdığı koşullarda bu defa da böylesi bir ortaklık kuruldu. 1970'li yıllarda MSP koalisyon hükümetleri ile devlet yönetimine adım atmış olan örgütlü dinsel çev-

relerin bu kez devlet kademelerini tamamen ele geçirmeleri zor olmadı. Tekelci burjuvazi kendi çıkarı gereği ortaklığa girdiği bu çevrelerden bugün tedirgin oluyor. Türkiye Cumhuriyetimin laik olduğuna vurgu yaparak, ANAP içindeki milliyetçi ve dinsel kesimlerin etkisini kırmaya, azaltmaya, partiyi liberalleştirmeye çalışıyorlar. Semra Özal'ın adaylığı bu yeni politikaya dayanıyor. Öte yandan 1987 yılından itibaren diğer burjuva kesimlerin ulusal gelirden aldıkları pay aktarılmaya başlandı. Şimdi de toplumsal uzlaşma öneriliyor. Bütün bunlar ANAP'ın bir süre daha iktidarda kalması ve onun oy tabanının yeni toplumsal kesimlerle takviyesi için yapılıyor.

Dikkat edersek, büyük burjuvazinin güçlendiği ve iktidarı aldığı dönemde onun siyasi temsilcisi Demokrat Parti idi. Burjuvazinin çeşitli kollarının tekelleştiği ve güçlendiği dönemde siyasi temsilci Adalet Partisi oldu. Tekellerin, mali sermayenin kesin egemenliği koşullarında ise siyasi temsilci olarak ANAP ortaya çıktı. DP, AP, ANAP iktidar çizgisi, salt burjuvazinin iradesi ile gerçekleşmedi. Üstyapıdaki karmaşık ilişkiler, toplumsal mücadelenin boyutları, askersivil bürokrasinin müdahaleleri, dış faktörün rolü bu oluşumu etkiliyor. Ancak burjuvazi, her aşamada kendi ihtiyaçlarına yanıt verebilecek siyasi oluşumları tercih ediyor. Yenilenen burjuvazi, siyasi temsilcilerini de yeniliyor.

B- Kemalist Hareket:

Kemalistler, Genç Osmanlılar'ın kurduğu İttihat ve Terakki hareketinin bağrında yetişip, onların başka bir biçimde devamı olarak tarih sahnesine çıktılar. Genç Osmanlılar ve İttihat ve Terakki hareketi gibi Kemalist hareket de küçük burjuva kökenli bir aydın hareketidir.

Kemalist hareket; ulusal kurtuluş mücadelesini başlatmış ve kazanmış olan asker sivil aydın bürokrasinin, ülkemizde burjuvazinin olmadığı koşullarda, burjuvazi adına devlet kurup çağdaş bir Türkiye'yi yaratma hareketidir.

Kapitalist kalkınma yolunu ve giderek devlet kapitalizmini benimseyen Kemalistler, burjuvazinin zayıflığı koşullarında feodal yapı ve ilişkileri tamamen tasfiye edemediler. Burjuvazi ve feodal unsurlarla uzlaşarak iktidar oludular. Tek partili yönetimin politik ilkeleri doğrultusunda hızlı bir sanayileşme ve kalkınma yolu izleyen Kemalistler; kendi görüşleri dışındaki ideolojilere yaşam hakkı tanımayıp işçi sınıfı hareketini, sosyalist hareketi, Kürtlerin kıpırdanışını, dinsel çıkışları baskı altına aldılar. "Sınıfsız, sömürüsüz ve kaynaşmış bir toplum" belgisiyle, toplumda yurtseverlik duygularının ve ulusal bilincin oluşmasını sağladılar.

Kemalist hareketin ilkeleri; ekonomi, politika, kültür ve tarih anlayışı Mustafa Kemal ve diğer Türk aydınları tarafından belirlendi. Ancak bu ilke-

lerin oluşturulması ve içeriklendirilmesinde Kemalistler kadar Kadroculârın da etkisi vardır. Türkiye Komünist Partisi'inden çark eden Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör gibi kimi aydınlar 1930'lu yıllarda KADRO dergisi etrafında toplanarak o günkü Türkiye'ye özgü teoriler geliştirdiler. Moskova'da Marksist-Leninist eğitim görmüş olan bu kadro, sosyalizm ve kapitalizmin ekonomi politiğini iyi biliyordu. Bu teorik bilgilerini Türkiye somutuna uygulayarak Türkiye'de devlet kapitalizminin kurulmasına katkı yaptılar, Yeni bir kültür ve tarih anlayışının, ulusal bilincin oluşmasına yazılarıyla önderlik ettiler.

Atatürk'ün ölümü, İkinci Dünya Savaşı koşulları ve Türkiye burjuvazisinin güçlenerek kendi siyasi çıkışını yapması ile Atatürkçü devlet anlayışından adım adım uzaklaşıldı. Kemalistler, burjuva dünya görüşünü benimsemiş küçük burjuva kökenli aydınlardı. Onların temel amacı Batı tipinde gelişmiş bir burjuva düzeni yaratmaktı. Bunun için ülkeyi sanayileştirerek burjuvazi ve işçi sınıfının oluşup gelişmesini sağladılar. Bu nedenledir ki, Kemalistlerin ikinci adamı İsmet İnönü, 1950 seçimlerini kazanan burjuvaziye devletin yürütme erkini ikircimsiz olarak teslim etti. Burjuvazi doğal olarak kendi yöntemleriyle devlet yönetecek, iç ve dış politikasını kendine göre belirleyecekti. Öyle de yaptı. 1950'li yıllardaki bu uygulamadan tedirgin olan Kemalistler, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile gerçekte kendilerini de güvence altına alan demokratik bir anayasa yaparak burjuvazinin yaptırımlarının sınırlarını çizdiler. Ancak 1961 Anayasası da belli bir güce erişmiş olan burjuvazinin yararına oldu. Çünkü burjuvazi yönetimi teslim almıştı ve kendi bildiği yolda ilerlemek zorundaydı. Meydan kapitalist sistemin iki temel sınıfı olan burjuvazi ve işçi sınıfına kalmıştı. İşte bu noktadan itibaren küçük burjuva ilerici hareketin egemenliği olamazdı.

1946'daki ilk çok partili seçimleri zor kazanan, 1950 yılından itibaren ise seçim kazanamayan CHP, bu yeni oluşum nedeniyle 1960'lı yılların ikinci yarısında "Ortanın Solu" politikasını ilan edip sonra da hızla sosyal demokrasi çizgisine yöneldi.

1940'lı yıllarda burjuvazinin güçlenmesine parelel olarak siyasi gücünü ve iktidarı kaybetmeye başlayan Kemalizm, bir ara 1950'li ve 1960'lı yıllarda ulusal bağımsızlığına kavuşmuş olan ülkelerde kısmen ve çeşitli biçimlerde benimsendi. Mısır, Endonezya, Hindistan, Pakistan, Cezayir gibi ülkeler devlet kapitalizmini benimseyerek Kemalist uygulamadan etkilendiklerini ortaya koydular.

1960'lı yılların görece demokratik ortamında ve burjuvazinin hızla tekelleştiği, ülkenin emperyalizme sıkı sıkıya bağlandığı koşullarda, yukardaki

olguyu da dikkate alan Kemalistler, yeni bir kıpırdanışa geçtiler. 15-20 yıllığına kurtulmuş ülkelere ihraç edilmiş olan Kemalizm, sanki ülkeye yeniden ithal ediliyordu. Ancak iş işten geçmişti. 1960'lı yıllar Türkiye'sinde güçlü bir burjuva sınıf ve güçlenen bir işçi sınıfı boy gösteriyordu. Önceleri burjuva ideolojisini, giderek anti-emperyalizmi ve kimi sol düşünceleri benimsemiş Kemalist aydınların artık şansı olamazdı. Ne "Ordu Kılıcını Kuşandı" diyen görüş (Eski TKP'li Dr. Hikmet Kıvılcımlı söyledi), ne YÖN ve DEVRİM dergilerinde kümelenmiş solcu Kemalistlerin görüşleri, ne de başını eski TKP'li Mihri Belli'nin çektiği asker-sivil aydın ve bürokratların öncülüğünde Milli Demokratik Devrim (MDD) tezleri başarı şansı bulamayacaklardı. Solcu Kemalistlerin ve komünist kökenli yeni tipten Kemalistlerin kavrayamadıkları olgu; ülkenin yeni sosyosınıfsal ve politik yapısıydı.

Görüldüğü gibi, Kemalizm; hem 1930'lu yıllardaki teorik oluşumu döneminde ve hem de 1960'lı yıllardaki yeniden kıpırdanışında solcu aydınlar ve kimi TKP'li komünistlerce desteklenmiş ve içeriklendirilmiştir.

Mustafa Kemal iyi bir asker, iyi bir devlet adamı, usta bir politikacıydı. Ama o; bilim adamı, filazof ya da ideolog değildi. Kemalizm özgün olmakla birlikte evrenseli aşan ve belirgin özellikleriyle kendini sürdüren bir sistem değildi. Kemalizm, anti-emperyalist ulusal kurtuluş devrimini gerçekleştiren ama sosyalizme yönelmeyen bir ülkede boy verdi. Bu nedenle kapitalist kalkınma yolunda, kapitalist ve kimi sosyalist öğeler benimsendi. Kemalist ekonomi politika, bu iki sistemin dışında farklı bir yapılanmayı içermediğinden evrensel değildir. Ve ancak kendi durumundaki bazı ülkelerde o da geçici olarak benimsenebildi. Çünkü kapitalist kalkınma yolu, o ülkeleri sonunda emperyalizmle yeniden bağladı.

Atatürk, tek partili donemin tek partisi olan CHP'nin kurucusu ve ilk genel başkanıydı. Kemalizmin temel ilkeleri CHP'nin altı okunda gösterilmiş tir: Cumhuriyetçilik, Ulusçuluk, Halkçılık, Laiklik, Devrimcilik ve Devletçilik. Bu ilkeler, o günkü dünya koşulları ve Türkiye'nin somut durumu dikkate alınarak oluşturuldu.

Kemalist hareketin ifadesi olan bu temel ilkeleri dikkatlice irdelediğimizde, Kemalizmin özgün bir ideoloji ya da sistem olmadığı kolayca görülebilir.

Devlet yönetiminde din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını ifade eden LAİKLİK ilkesi, kapitalizm ile tarih sahnesine çıkmış olup kapitalizme özgü bir olgudur.

Monarşi ve mutlak monarşi yönetimlerinden sonra burjuva devrimleri ile tarih sahnesine çıkan ve parlamenter demokratik sistemin ifadesi olan

CUMHURİYET yönetimi, kapitalist ve sosyalist sistemler tarafından benimsenmiştir ve uygulanmaktadır.

Halk topluluklarının; toprak ve iç pazar bütünlüğü, dil, kültür ve ülkü birliği temelinde, yurtseverlik duygularının gelişmesi ve merkezi devletlerin kurulması sürecinde uluslaşmaları kapitalizm aşamasında gerçekleşti. Osmanlılık ya da İslam temelinde toplumsal birliği benimsemeyen Kemalistler, kapitalizmi kurma ve Türk toplumunun ulus bilincini geliştirmek için ULUSÇULUK ilkesini benimsediler.

Osmanlı yönetiminde Padişah'ın kulu olmaktan başka ciddi bir sıfatı olmayan Türk toplumuna kimlik ve kişilik kazandırmak isteyen Kemalistler, HALKÇILIK ilkesini benimsediler. Cumhuriyetin başlangıçlarında halkın ezici çoğunluğu köylülerden oluşuyordu ve ülkede tarımcılık egemendi. Mustafa Kemal, "Köylüler, Bu Milletin Efendisidir" derken, halkın çoğunluğu ve temel üretici güç olan köylüleri yeni Cumhuriyete kazanmak istiyordu. Halkçılık bu anlamda, feodal üretici güçleri kapitalizme kazanmayı, parlamenter sistemi benimsetmeyi ifade ediyordu. Devlet yönetiminde halkın egemenliği ve halkın kendi kendini yönetimi ise sosyalist demokrasinin ifadesidir. Kemalizmin halkçılık ilkesi, sosyalist demokrasisini işaret etmiyordu.

Evrimsel gelişmenin belli bir düzeyinde, köklü niteliksel dönüşümler için ileri atılmayı ifade eden DEVRİMCİLİK, tarihin her döneminde görülebilen bir olgudur. Anti-emperyalist ulusal kurtuluş devrimini gerçekleştirmiş olan Kemalistler, Batı tipinde bir toplum yaratmak ve ülkede Batılı devlet anlayışını yerleştirmek için; Latin harflerini ve medeni hukuku benimseyerek, toplumun giyim-kuşam, davranış ve yaşam biçimine yön vererek zincirleme alt devrimler gerçekleştirdiler. Kemalizmin devrimcilik ilkesi, emperyalizme karşı bağımsızlığın, feodalizmden kapitalizme geçişin, barışçı bir dış politikayı savunmanın, ulus yaratmanın, sanayileşmenin ifadesiydi.

DEVLETÇİLİK, üretim araçlarının özel mülkiyetinin toplumsallaştırılmasının ifadesidir. Yabancı mülkiyeti devletleştiren Kemalistler burjuvazinin zayıflığı koşullarında devlet sektörünü kurarak sosyalizme özgü bir mülkiyet biçimi geliştirdiler. Ancak devlet yönetiminin burjuva sınıfın egemenliği koşullarındaki devlet sektörü kapitalizme hizmet etmektedir. Bu nedenle devlet sektörü sayesinde devlet kapitalizmi kuruldu.

Kemalistler, tek partili yönetim sistemini benimserken, Sovyetler Birliği'ndeki uygulamadan esinlenmiş olup, muhalefetsiz ve hızlı kalkınmayı amaçlıyorlardı.

Görüldüğü gibi Kemalizm, Türkiye'ye ve Türkiye gibi ülkelere özgü olmakla birlikte evrensel değildir. Kemalizmin özü; kapitalizmin maddi ve

teknik temellerinin çok düşük düzeyde olduğu bir ülkede, anti-emperyalist mücadeleyi kazanarak bağımsız bir dış politikanın ve kapitalist kalkınma yolunun benimsenmesidir. Kemalizm evrensel değil, tarihsel olarak geçici bir olgudur. Çünkü benimsenen kapitalist kalkınma yoludur. Kapitalist gelişmenin belli bir düzeyinde burjuva sınıf emperyalizmle yeniden bağlanmaktadır. Ve kapitalist gelişme burjuvazi ve işçi sınıfını yaratıp güçlendirerek, küçük burjuva aydınların iktidarını tüketmektedir. Küçük burjuvazi ve aydınlar her hangi bir toplumsal formasyonun temel sınıfı olmadıklarından egemenlikleri geçicidir. Aydınlar ancak iki temel sınıftan birine dayandıklarında iktidar ortağı olabilirler. Dikkat edersek 1. Meşrutiyet ile Osmanlı Parlamentosuna giren aydınlar, Padişahın fermanı karşısında parlamentoyu savunamadılar. 1908'de darbe ile aldıkları iktidarı 1918'de kaybettiler. Ulusal kurtuluş devriminin önderi oldukları halde kendi yarattıkları burjuvazi 1950'de iktidarı ellerinden aldı. 27 Mayıs askeri darbesi ile 'kazanılan iktidarları ise 1963'e kadar sürdü. Asker sivil bürokrasinin Osmanlı'dan bu yana süren iktidar olma hevesini bilen Türkiye burjuvazisi bu sorunu köklü olarak çözmüş durumda. Günümüzde bürokrasinin üst kesimleri burjuvalaştırılarak iktidara ortak edilmiş bulunuyor.

Tek bir dünya pazarının oluştuğu ve uluslararası tekellerin kapitalist pazarda kesin egemen olduğu günümüz koşullarında Kemalizm tarihsel olarak aşılmış durumda. Kemalist bir parti olan CHP'nin bile sosyal demokrat partilere dönüştüğü günümüzde halen kendini Kemalist sayanlar var. Kimileri devlet sektörünü, kimileri milliyetçiliği, kimileri bağımsızlığı ve barışı savundukları için kendilerini Kemalist olarak görüyorlar. Oysa günümüz toplumsal mücadelesi artık; çevreci, barışçı, demokrat, sosyal demokrat, sosyalist, devrimci gibi sıfatlarla yürüyor.

C- Sosyal Demokrat Hareket:

Sosyal demokrat düşüncenin tarihi yüz yıla uzanıyor. 2. Enternasyonelin Marksist partilerinin isimleri "Sosyal Demorat Parti"lerdi. Ekim 1917'de gerçekleşen Bolşevik Devrimi'nin ardından 1919'da toplanan 3. Enternasyonal'e bağlı partiler "Komünist Parti" adını alınca, komünistler tarafından reformist olarak adlandırılan geçmişin sosyal demokrat partileri çeşitli isimlerle günümüze kadar geldiler. İsveç Sosyal Demokrat Partisi, Alman Sosyal Demokrat Partisi, İngiliz İşçi Partisi, Hollanda İşçi Partisi, İspanya Sosyalist Partisi, Fransız Sosyalist Partisi ve benzerleri günümüzün sosyal demokrat nitelikli partileridir.

Sosyal demokrat düşüncenin ideolojik temellerini atan ve onun politik bir akım olarak oluşmasını sağlayan önderler, Alman Sosyal Demokrat Par-

tisi'nin üyeleri olan Edouvard Bernstein (1847-1932) ile Karl Kautsky (1854-1938)'dir. Her ikisi de Karl Marks ve Friedrich Engels'in yakın çalışma arkadaşı olup özellikle Engels tarafından yetiştirildiler.

Bernstein 1895 yılından itibaren klasik Marksist tezleri eleştiren ve Marksizmi revizyona tabi tutan makaleleler yayınlamaya başladı. Engels'in vasiyeti üzerine onun cenaze törenini düzenleyen Bernstein, komünistler tarafından "bir olayı, kurumu ya da işi sona erdiren kişi" anlamına gelen "Likidatör" olarak tanımlandı. Çünkü o Engels'i toprağa verirken kafasındaki Marksist düşünceyi de sona erdirmişti.

2. Enternasyonel'in genel sekreterliğini de yapan Karl Kautsky ise sıkı bir Marksist teorisyenken 1905 yılından itibaren Lenin ve Bernstein'i de eleştiren farklı bir sosyal demokrat çizgide görüşler geliştirdi.

Bernstein ve Kautsky 1919 yılında kurulan Alman Komünist Partisi içinde yer almayarak ölene değin Alman Sosyal Demokrat Partisi üyesi olarak kaldılar.

20. Yüzyılın başında oluşmaya başlayan sosyal demokrat düşünce, hiçbir zaman bir bütünlük sunmadı. Her ülkenin sosyal demokrat partisi kendince görüşler geliştirip kendi ülkesinin somut durumuna göre politikalar izledi. Savaş öncesinde birkaç ülkede hükümet kurabilen sosyal demokrat partiler esas olarak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da yaygın olarak iktidar oldular. 1950, 1960 ve 1970'li yıllar, Avrupa'da sosyal demokrat rüzgarın estiği yıllardır. Sosyal demokrasi bu yıllardaki uygulaması ile önem kazandı.

Yukarıdaki kısa açıklamada görüldüğü gibi sosyal demokrat partiler, Marksist kökenli işçi sınıfı partileridir. Onları komünistlerden ayıran temel özellik, sosyalizme evrim yoluyla varmayı hedeflemeleridir. Bu nitelikleriyle reformist partilerdir. Sosyalist Enternasyonel üyesi günümüz sosyal demokrat partileri halen işçi sınıfı ve emekçi halka dayanmakta, onların çıkarlarını savunmakta olup üye bileşimleri işçi ağırlıklıdır.

Türkiye sosyal demokrat hareketinin tarihi ise henüz çok yeni. Tek partili dönemin (1923-1946) tek partisi olan CHP, 1946'da yapılan çok partili ilk seçimi zor kazandı. 1961'de koalisyon ortağı olabilen CHP, 1950-1973 yılları arasında seçim kazanamadı. Kemalist bir parti olan CHP, Türkiye'deki sosyo-sınıfsal ve politik değişime ayak uydurarak 1960'lı yılların ikinci yarısında "Ortanın Solu" politikasını izlemeye başladı. Ancak bu belginin içeriği doldurulamadı. Çünkü bir merkez partisi olan CHP, kendi sağında kurulan burjuva partilerinin iteklemesiyle sola kaymıştı. Ortanın solu tanımı bu anlamda iradi olmaktan çok nesnel bir durumdu.

Bülent Ecevit'in CHP genel başkanlığına gelmesiyle parti, sosyal demok-

rat oluşuma yöneldi. Devlet partisi anlayışından kurtulamayan kimi kadrolar partiden ayrıldılar. CHP, özellikle 1973 yılından itibaren geniş yığınlara seslenmeye, işçi ve emekçilere kucak açmaya başladı. 1973 ve 1977 seçimlerinde net bir başarı gösteren CHP, sosyalist Enternasyonel'e de üye olarak sosyal demokrat çizgiyi benimsedi. Eylül darbesi ile diğer partiler gibi CHP de kapatıldı. Bugün ülkemizde kendini sosyal demokrat olarak tanımlayan iki parti var: Genel başkanı Bülent Ecevit olan Demokratik Sol Parti (DSP) ve Erdal İnönü başkanlığındaki Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP).

Batı'nın sosyal demokrat partileri, Marksizm kökenli işçi sınıfı partileri olup yüz yıla uzanan bir geçmişe sahipler. Türkiyerde ise sosyal demokrat düşünce 1970'li yılların ikinci yarısında oluşup, 1983 sonrası partileşti. Marsizmle hiç bir ilintisi olmayan ve Marksizmi reddeden DSP ve SHP, devlet kapitalizmini benimsemiş bir devlet partisinden dönüştüler. Seçimlerde çoğunlukla işçi ve emekçilerin oylarını alan bu partiler; işçi sınıfı ve emekçi halkın iktidarını savunmamakta, programları ve politikaları ile tekelci burjuvaziye karşı tavır almamakta, burjuvazi ile emekçiler arasında yalpalamaktadırlar.

Burjuva ideolojisini benimsemiş küçük burjuva kökenli aydınların kadro partisi olan CHP, bu niteliği ile bürokrasi ve devlet partisiydi. CHP'den dönüşen DSP ve SHP'de, kadro ve üye ayrışmasının henüz netleşmediğini görüyoruz. Her iki parti içinde liberal, sosyal demokrat ve sosyalist görüşleri savunan kadrolar birarada bulunuyorlar. DSP, sosyalist kadro sızmasını önlemek için mücadele veriyor. Her iki partinin üye bileşimine baktığımızda, işçi sınıfının ağırlıkta olmadığını görüyoruz.

Sosyal demokrat partilerin görevi, işçi sınıfı ve ve emekçilerden yana bir ekonomi politika izlemek, bunda tutarlı olmak, emekçilerin sorunlarına çözüm getirici alternatif politikalar üretmek ve sosyalizmi hedeflemektir. Sosyal demokrat düşüncenin özü; burjuvazinin ve işçi sınıfının varlığını kabul etmek ama işçi ve emekçilerden yana bir politika izleyerek bu iki sınıfı uzlaştırıp ekonomik ve politik istikrarı sağlamaktır. Sosyal demokrat partiler, reformcu oldukları kadar uzlaşma ve istikrar partileridir de.

Ülkemiz sosyal demokrat partileri; işçi sınıfı ile burjuvaziyi uzlaştırma yerine salt burjuvazi ile uzlaşıyorlar. Parti yönetim kademelerinde işçiler göstermelik olarak temsil ediliyorlar. Partilerin üye çoğunluğunu aydınlar ve küçük burjuva sınıfı üyeleri oluşturuyor. İşçi sınıfı ve emekçi halka dayanmıyorlar. Politikaları, diğer burjuva partilerinden tam bir kopuşu ifade etmiyor. Sosyal demokrat bir ekonomik politik stratejileri yok. SHP içinde kimi tutarlı sosyal demokratların ürettikleri düşünceler parti politikası ve stratejı-

si haline getirilemiyor. Parti içinde demokratik ve kollektif bir işleyiş yok. Politikaların oluşturulması aşağıdan yukarıya bir tartışma sürecinde gerçekleştirilmiyor. İl, ilçe örgütleri ve parti üyeleri atıl bir konumda ve parti işleyişinin dışında kalıyorlar. Sonuç olarak, ismi sosyal demokrat olan partilerin, sosyal demokratlık nitelikleri açıkça tartışılabilir.

1960-1980 arası, Avrupa sosyal demokrasinin altın yılları oldu. Uzun süre iktidarda kalan sosyal demokrat partiler, devletin sosyalleşmesi ve demokratikleştirilmesinde önemli adımlar attılar. Genel sağlık, genel emeklilik ve işsizlik sigortaları işlerlik kazandı. Konut yapımı ve kentleşme, toplu taşımacılık, haberleşme, eğitim ve sağlık, çocukların ve yaşlıların korunması, kültürel gelişme ve bilim alanlarında önemli gelişmeler gerçekleştirildi. Demokratik ve sosyal bir devlet, bir refah toplumu yaratıldı denebilir.

Sosyal demokrasinin bu başarısı bence dört temel faktörle bağlı. Birincisi, sosyal demokratların en çok başarı gösterdikleri İngiltere, Fransa, Almanya, Hollanda ve İsveç dünya halklarını sömüren emperyalist ülkeler. Avrupa refah toplumlarının temelinde; üçüncü dünya ülkelerinin hammadde ve zenginliklerinin talan edilmesi, eşitsiz ticaret koşulları ve mali sömürü yatmaktadır. Dış sömürüden elde edilen zenginlikten işçi ve emekçilere pay aktarıldı. İkincisi, ideolojik mücadelenin kıran kırana gittiği soğuk savaş koşullarında, Avrupa işçi sınıfı ve gençliğin yükselen mücadelesi karşısında burjuvazi taviz vermek zorunda kaldı. Üçüncüsü, sosyalist ülkelerin eğitim, sağlık, konut, ulaşım, spor, kültür alanlarındaki büyük başarıları, eşit ve adil bir toplum yaratma girişimleri, Batılı sosyal demokratları esinlendirdi ve hareketlendirdi. Dördüncüsü, Avrupa sosyal demokrat partileri deneyli, güçlü ve yığınsal partilerdi. Düşüncelerindeki samimiyet ve tarihsel koşulların uygunluğu onları başarılı kıldı.

Kapitalizmin genel bunalımı ve ekonominin kötüye gidişi sosyal demokrat partileri de etkiledi. 1980'li yıllarda sağ partiler seçimleri yeniden kazanmaya başladılar. Artık sosyal refah devletlerinde ekonomik kısıntı programları uygulanıyor. Fiyatlar ücretlerden önde gidiyor. Enflasyon ve işsizlik önlenemiyor. Emekçilerin durumları giderek kötüleşiyor. Eğitim, sağlık ve sosyal refah harcamaları sürekli kısılıyor. Toplumda genel bir hoşnutsuzluk yükseliyor. Eğer sosyalist ülkelerin çözülüşü biraz daha gecikseydi, kapitalist ekonomilerin çözülüşüne tanık olacaktık. Sosyalizmin zayıflığı karşısında şimdi kapitalizmin bunalımı kamufle edilmiş olup zafer çığlıkları atılıyor. Oysa dünya ekonomik bunalımı sürekli derinleşiyor. Bunalım sosyalist, kapitalist ya da üçüncü dünya ülkesi gözetmeden hepsini derinden etkiliyor.

Sosyal demokrat partilerin Türkiye'de ve diğer gelişmekte olan ülkeler-

de başarı şansları yok. İşçi sınıfının nicelik ve nitelik olarak güçsüz olduğu, burjuvazinin dış sömürü kaynaklarının olmadığı ve ülkenin kendisinin sömürüldüğü mekanlar, sosyal demokrasi için dikenli tarlaya benzemektedir. Oysa sosyal demokrasinin başarısı verimli ve gübreli mekanlarla bağlıdır.

Türkiye'de sosyal demokrasi başarılı olamaz ama önemli adımlar atılabilir. Bunun için birincisi;sosyal demokratların güçlü bir merkezde toplanmaları gerekiyor. İkincisi; partideki küçük burjuva aydın tavırların, devletçi anlayışların yenilerek işçi sınıfı ve emekçilere dayanan, yığınsal bir parti yaratmak gerekiyor. Üçüncüsü; partinin sendikalara dayanması, Türkiye'de devletçi sarı sendikacılığın tarihe gömülerek güçlü bir sendikal hareketin yaratılması lazım. Dördüncüsü; parti içi yönetimde ve politikaların oluşturulmasında kollektif ve etkin bir parti işleyişi olmalı. Beşincisi; partinin yerel örgütleri aktifleştirilmeli, parti diğer kitle örgütleri ile birlikte çalışabilmeli. Altıncısı; eşit ve adil bir toplum yaratmaya yönelik bir ekonomik politik strateji benimsenerek diğer burjuva programlardan kesin olarak kopulmalı. Yedincisi; sosyal demokrasinin programı sol olduğundan ittifaklar sağ partilerle değil, daha çok sol partilerle olmalı. Ancak böylesi bir durumda sol güçlerin birliği ile kimi kazanımlar elde edilebilir.

D- Dinsel Politik Hareket:

Konumuz dinsel hareketler ya da tarikatlar olmadığından biz burada dinsel motifli politik hareketi incelemeye çalışacağız.

Dinsel hareketin politize oluşu:

Orta Asya'nın Şamanist Türkleri, 900'lü yıllarda İslamı benimsedikten bu yana, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde din ve devlet işleri bir merkezden yönetiliyor ve ülkede Şeriat (İslam Hukuku) uygulanıyordu. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Laiklik ilkesini benimsemesi, İslam hukuku yerine medeni hukuku geçerli sayması dinsel tarikatları rahatsız eder. Halk açısından yargılama ve ceza biçimi değişmiş, aile yaşamına ilişkin ise daha çağdaş yaptırımlar gelmişti. Ancak şeriat hukukunun geçerli olduğu dönemde ulema'nın güçlü konumları vardı. Padişah'ı bile alaşağı eden fetva verme yetkisi olan, yargılamayı gerçekleştiren ulema, laiklikten hiç hoşlanmadı. Çünkü yeni uygulama onların inançlarından çok çıkarlarına ters düşüyor ve onları devlet yönetim mekanizmasından uzaklaştırıyordu.

Bu ve benzeri nedenlerle laikliğe karşı çıkan dinsel çevreler, Cumhuriyet yönetimi tarafından baskı altına alınınca Tarikatlar zorunlu olarak illegal örgütlenmeye girdiler. Bu örgütlenme biçimi onlara belli bir güç de kazandırdı.

1950'de hükümet kuran Demokrat Parti yönetimi düşüncesi, çıkarları ve oy kaygısı nedeniyle tarikatlar üzerindeki baskıyı görece olarak kaldırır. Seçim dönemlerinde tarikatlar ile siyasi partiler arasında gizli pazarlıklar yapılır. Oy sözü alma taviz verme biçiminde gelişen bu yeni olgu, tarikatların kendi oy güçlerinin bilincine varmalarını ve politikleşmelerini sağlar. Giderek politize olan tarikatlar, oy potansiyelleri oranında milletvekilliği, belediye başkanlığı, devlet kademelerinde mevki, daha çok cami ve kur'an kursu açılması gibi tavizler koparırlar siyasi partilerden. Bu dönemde kimi tarikat önde gelenleri milletvekili seçilirler.

Örgütlü güçlerinin iyice farkına varan ve her seçimde kapıları siyasi partiler tarafından aşındırılan tarikatlar ve diğer örgütlü dinsel çevreler bu durumun bilincinde olarak kendi siyasi örgütlenmelerini gerçekleştirirler. Prof. Necmettin Erbakan önderliğinde Milli Nizam Partisi kurulur. 12 Mart askeri cuntasının kapattığı bu parti sonradan Milli Selamet Partisi olarak kurulur. 12 Eylül askeri cuntasının kapattığı MSP yerine ise Refah Partisi kurulmuştur. Her üç partinin genel başkanı da Necmettin Erbakan'dır.

1973-1980 yılları arasında MSP üç kez hükümet ortağı olarak uzun süre devlet yönetimine katılır. MSP'nin bu başarısı, diğer burjuva partilerini dinsel çevrelere daha çok taviz vermeye yöneltir. Siyasi partilerin tarikat liderlerinin ayağına kadar giderek el öpmeleri gelenek haline gelir. Pazarlıklar daha bir derinleşip taviz konuları çeşitlenir. "Süleymancılar" tarikatının lideri Kemal Kaçar AP milletvekili olduğu için bu tarikat AP'yi desteklerken, MHP'nin "Hilalciler" kanadının bağlı olduğu Adıyamanlı Şeyh Raşit Erol'un dergahı ise MHP'yi destekler. Farklı gruplardan oluşan "Nurcular" ise AP ve MSP arasında tercih yapmaktadırlar.

Eylül rejiminin baskı ve şiddeti, siyasi partileri kapatmış olması ve yeni bir parti olarak ANAP'ın kurulması 1980'li yılların ilk yarısında ülkedeki tüm siyasi dengeleri altüst etti. Geçmişin geleneğinden yararlanan burjuvazi ve ANAP, yine eskiden olduğu gibi tarikatlarla pazarlığa ve ilişkiye girdi. Bu kez çok daha fazla taviz verildi. Tarikatlar genel olarak tercihlerini iktidar partisine yapıyorlardı. Her yönden desteklenen ANAP'ın iktidar olacağını kestiren tarikatlar, 1983 genel ve 1984 yerel seçimlerinde ANAP'ı desteklediler ve bundan çok da kazançlı çıktılar. 1987'de eski burjuva partilerinin yeniden sahneye çıkması ile saflar biraz ayrışmaya başladı. Dinsel çevre oyları yeni tercihlere yönelmeye başladı. Ancak 1980'li yıllar örgütlü dinsel çevrelerin altın yılları oldu. Din iyice politize edildi. Şeriat istemi açıktan söylenir oldu. Devletin hemen tüm kademelerinde ve özellikle de eğitimde dinci kadroların yeralımı gerçekleşti. Kur'an kursları, camiler, İmam Hatip Liseleri alabil-

diğine çoğalarak açıktan siyasi faaliyete çekildiler. Türkiye'de ilk kez cami sayısı okul sayısını geçti. 1987'de 58.455 okula karşılık 60.161 cami ortaya çıktı. Emperyalizmin, Arap gericiliğinin, tekelci burjuvazinin ve devletin açık desteği ile böylesine güçlenen ve politize olan dinsel hareket artık kendini iktidar alternatifi olarak görüyor. Bu durum tekelci burjuvaziyi yeni önlemler almaya yöneltiyor. Ancak politikleşmiş dinsel çevreler çok parçalı ve farklı burjuva siyasi görüşlere bölünmüş durumdalar. Bu nedenle son zamanlarda İslami Cephe oluşturulması girişimleri başlamış bulunuyor.

Dinin ve dinsel çevrelerin nasıl politize edildiklerini kısaca anlatmaya çalıştık. Şimdi, bu oluşumdan kimi sonuçlar çıkarabiliriz sanırım.

– Sosyalist ülkeler pratiği de içinde olmak üzere tarihin öğrettiği şu: İnsanların dini inançları baskı ve şiddetle yok edilemez. Tarihsel bir süreçte oluşan inanç, tarihsel bir süreçte değişime uğrayabilir, yok olabilir.

– Türkiye'de din, aşırı politize edilmiş durumda. Türkiye 'de dini politize eden, dinsel örgütleri politika sahnesine çeken burjuvazidir. Bur juvazi 1950'den bu yana uyguladığı politikalar ve çıkar ilişkileri nedeniyle dinsel örgütlere sürekli taviz vermiş, onları kendi çıkarları için kullanmak istemiştir. Bugün ise dinsel örgütler kendi çıkarları doğrultusunda davranmaktadırlar.

– Ülkede kapitalist ilişkilerin yaygınlaşması ile feodal yapılar hızla çözülmeye başlayınca burjuvazinin eski bağlaşığı olan feodal unsurlar ve taban zayıfladı. İşte bu süreç içinde burjuvazi kendine yeni bir oy tabanı olarak örgütlü dinsel çevreleri buldu.

– Tarikatların siyasi gücü gerçekte sanıldığı kadar geniş değildir. Dikkat edilinse tarikatlar ancak çok örgütlü oldukları Konya, Urfa, Mardin, Adıyaman, Fatih (İstanbul) gibi yerlerde seçimleri kazanabilmektedirler. Ancak dinci kadroların devlet kademelerini ele geçirmiş olmaları onlara yeni ve çok büyük avantajlar sağlamış bulunuyor.

– Henüz siyasi bir birlik içinde olmayan dinsel siyasi hareketlerin bir özelliği de, seçimi kazanma şansı en yüksek partiyi tercih etmeleri. Bunun iki nedeni var: Birincisi, her koşulda devleti ele geçirme istemleri. İkincisi, kendilerinin ekonomik politik bir stratejileri olmadığından henüz burjuva partileri içinde bir ayrım yapma gereğini duymuyorlar. Çünkü politik dinsel hareket henüz genç ve örgütlenme aşamasında olup gerçekte iktidar alternatifi olabilecek güçte değil. Ama hızla örgütlenip yeni politik perspektifler oluşturuyorlar.

– Politize olmuş tüm dinsel grupların güçlü bir birlik oluşturmaları çok güç. Onları birbirlerinden ayıran çok çeşitli motifler var. Mezhep ayrılığı,

farklı tarikatlar içinde örgütlü olmaları, siyasi tercihleri, sınıf kökenleri ve dayandıkları sınıfsal taban birlik olmalarını zorlaştırıyor.

– Türkiye kapitalizminin bu gelişmişlik düzeyinde şeriat rejimi kurmanın güçlüğünü biliyorlar. İslamın köleci topluma özgü bir devlet dini olarak oluştuğunu ve onun ekonomi politikasının günümüze uymadığını bilerek yeni ekonomik politik arayışlar gözlemleniyor. Bu konuda en ciddi çalışmayı yapan ve belli görüşler oluşturmuş olan Refah Partisi'dir. Ancak Erbakan Hoca'nın kapitalizme ve sosyalizme alternatif diye sunduğu programa baktığımızda programın özünde, bu iki formasyondan tam bir kopuşu ifade etmediğini görüyoruz.

Şubat 1991'de, Almanya'da yapılan bir konferansda Erbakan Hoca ve yanında getirdiği çok sayıda profesör, "Hakka Dayalı Sistem" in ekonomik politik stratejisini açımladılar. Bu en son açıklamayı dikkate alarak "alternatif" programı irdelemeye çalışalım.

Konferans'da anlatılanların özü şuydu:

"Temelde iki dünya görüşü vardır. Birincisi, barış, hak, adalet ve çıkar birliğine dayalı adil sistemler. Peygamberlerin sistemi budur. İkincisi, kuvvete dayanan sistemler. Kuvvete dayanan sistemde taraflar ve taraflar arasında çatışma vardır. Bu aynı zamanda zulme dayalı sistemdir. Kapitalizm ve sosyalizm kuvvete dayalı sistemlerdir."

"15. yy.'dan buyana ekonomik sömürüye dayalı savaşlar olmaktadır. Ekonomik gücü elinde bulunduran sermayenin rejimi kapitalizmdir. Siyasi gücü elinde bulunduran rejim ise sosyalizmdir. Hakka Dayalı Sistem'i savunan rejimde devlet mülkiyeti ve özel mülkiyet eşit ve dengelidir. Sosyalizmde faiz ve kâr yoktur. Kapitalizmde hem kâr hem faiz vardır. Hakka dayalı sistemde faiz olmayıp sadece kâr vardır. Sosyalizmde devlet tekeli, kapitalizmde sermayenin tekeli vardır. Kapitalizmde hem makro hem mikro düzeyde plânlama yoktur. Sosyalizmde hem makro ve hem de mikro düzeyde plânlama vardır. Hakka dayalı sistemde makro düzeyde plânlama, mikro düzeyde serbestlik vardır."

"İnsanlık tarihinin ilk dönemi olan kapalı ekonomi döneminde, yerel ihtiyaçlar için üretim yapılıyordu. İkinci dönem olan pazar ekonomisi döneminde pazar için üretim yapılmaya başladı. Birinci dönem; bitki toplama, avcılık, çobanlık (kölelik dönemi), yerleşik düzen dönemleri olarak ayrımlandı. Pazar ekonomisi dönemi; mal değişimi dönemi (feodal dönem ve Arap uygarlığı dönemi) ve emek değişimi dönemi (kapitalist dönem) olark ayrımlandı."

"Ticaret burjuvazisinin ortaya çıkması ile sermaye birikimi ve dünya halklarının sömürüsü başladı. Ardından sanayi devrimi gerçekleşti. Sanayi devri-

mi işçi sınıfına dayalı kapitalist ve sosyalist sistemleri ortaya çıkardı. Yani sınıfların varlığı koşullarında kuvvete dayalı sistemler ortaya çıktı. Kapitalizmde artıdeğere burjuva sınıf, sosyalizmde ise devlet el koymaya başladı."

"Eskiden problemleri Peygamberler çözerdi. Günümüzde ise bilim adamları çözecektir. Kapitalist ve sosyalist sistemlerden kaynaklanan günümüzün başlıca ekonomik ve siyasi problemleri; enflasyon, işsizlik, yoksulluk, açlık, pahalılık, sömürü, gelir dağılımında dengesizlik, dış borç sorunu, geri kalmışlık sorunu, rüşvet ve ahlâksızlık ve diğer sosyal problemlerdir. "

"İşçi sınıfının varlığı koşullarında kuvvete dayalı sistemlerde devlet, güçlünün yanındadır. Devlet, kapitalizmde sermaye sınıfının sosyalizmde bürokrasinin emrindedir. Hakka dayalı sistemde devlet, imtiyazlı ortaklardan biridir. İmtiyazı halka hizmet etmektir ve baskıcı değildir. Devlet makro düzeyde ekonomik plânlar yapar ama mikro düzeyde ekonomiye müdahale etmez. Devlet sadece plân yapar, ekonomiyi tanzim ve teşvik eder, altyapı yatırımlarını gerçekleştirir, genel hizmetleri (ulaşım, haberleşme, eğitim, sağlık, konut vb.) sunar. Genel hizmetler ve önemli altyapı yatırımları devlet mülkiyetindedir. Ekonomi devletin makro düzenlemeleri ile özel ve tüzel kişilerce yürütülür. Adaletli bir vergi sistemi olur. Faizsiz ortaklıklar kurulur. Kapitalist ekonomi sosyal yapıyı düzenlemektedir Sosyalizmde ise sosyal yapı ekonomiyi düzenlemektedir. Bizim sistemimizde ikisi karşılıklı biribirini düzenleyecektir. Hakka dayalı sistemde devletin temel görevleri; insanlar arasında çıkar birliği ve dayanışma sağlamak, ekonomiyi makro olarak düzenlemek, insanlara imkan ve fırsat eşitliği sağlamak, çıkar eşitliği (çok çalışana çok az çalışana az hak) sağlamaktır."

Refah Partisinin, kapitalizm ve sosyalizme alternatif olarak sunduğu sistemi özet olarak belirttik. Refah Partisi teorisyenleri, insan uygarlığının oluşumu ve gelişimini, bugünkü durumunu Marksist bir yorumla, diyaliktik ve materyalist açıdan değerlendiriyorlar. Bütün anlatılanların içinde dikkati çeken faizin ortadan kaldırılması, makro plânlama ve karma ekonominin olacağıdır. Tüm burjuva devletlerde makro plânlama yapılıyor. Sosyalistlerde günümüzde bu uygulamaya geçiyorlar. Karma ekonomi ise ağırlıkları değişik olmak üzere hem kapitalizmde hem sosyalizmde mevcuttur. Geriye yalnızca faizin kaldırılması kalıyor. 0 da sosyalist ekonomi de yok. Hak, adalet, eşitlik ve benzeri ilkeler sosyalizmin de ilkeleri.

Görüldüğü gibi, dinsel politik hareket alternatif bir program sunamıyor. Karma mülkiyet ve karma ekonominin var olduğu adaletli bir sosyal devlet biçimi öneriyorlar. Refah partisinin programı bu özellikleri ve anti-emperyalist yanıyla sol partilere daha yakın. Ancak yargılama ve ceza sistemleri

konusunda henüz tam çağdaşlaşmış değiller. Yaşam tarzına ilişkin görüşleri ise geçmişle günümüz arasında yalpalıyor. Refah Partisi'nin egemenliğinde olan belediyelerdeki uygulamalar, günümüz Türkiye insanının beklenti ve gereksinimlerine, dünya görüşlerine oldukça ters geliyor. Ekonomik ve politik görüşlerinde daha çağdaş olan bu hareket, üstyapının felsefe, ahlâk, hukuk, din, toplumsal bilinç alanlarında ve toplumun yaşam tarzında oldukça tutucu bir tavır alıyor.

Politize olmuş diğer dinsel örgütlenmelerin dünya görüşleri ve savundukları politikalar ise Refah Partisi'ne göre çok daha tutucu ve geçmişe dayalı öğelerden oluşuyor.

E- Sosyalist Hareket:

Türkiye sol hareketi apayrı bir incileme konusu. Konuya ilişkin tarih araştırmaları henüz sonuçlanmış değil. Araştırmayı zorlaştıran çok sayıda faktör bulunmaktadır. Araştırmanın bitmediği, hareketin oluşum ve gelişmesinin netleşmediği durumda değerlendirme yapmak da zor. Bu nedenle biz bu başlık altında, sosyalist hareketin oluşumu ve gelişimini var olan bilgiler çerçevesinde özetlemeye çalışıp, yakın zamana ilişkin olarak da kimi değerlendirmeler yapacağız.

1800'lü yılların ikinci yarısında yabancı sermayeli şirketlerde ve Osmanlı'nın cılız devlet sektöründe çalışmaya başlayan emekçiler Türkiye'nin ilk işçileridir. İşçilerin sayıca çok az olduğu bu yıllar Türkiye işçi sınıfının doğuşu dönemidir. İşçi sınıfı bu oluşumu ile Türkiye burjuvazisinden önce dünyaya gelmiştir.

Türkiye'de ilk işçi derneklerinin kuruluşu ve ilk işçi direnişleri 1870'li yıllarda gerçekleşmiştir. Ancak bu yıllardaki işçi derneklerinin ve işçi hareketinin solculukla hiçbir ilgisi yoktur. İlk sol örgütlenmeler, 1908-1913 yılları arasında gerçekleşir.

1908-1913 Dönemi

Türkiye'de işçi sınıfının ilk bilinçli hareketleri ve sosyalist girişimler 2. Meşrutiyet'in ilanı ile başlar. 24 Temmuz 1908'de Osmanlı yönetimini zor yoluyla ele geçiren İttihat ve Terakki Partisi, 1876'da yapılmış olan ilk Osmanlı Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koyarak Hürriyet ilan eder. Hürriyetin ilanı ile ilk sol örgütlenmeler de başlar.

1908 yılının Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında; Üsküp, Varna, Selanik, İstanbul, İzmir, Aydın, Adana, Zonguldak ve Balya (Balıkesir)'da, genellikle yabancı sermayeli işyerlerinde yaygın işçi grevleri olur. Hükümet, çığ gibi büyüyen işçi grevlerini bastırmak için işçilerin üzerine asker ve polis gönderir. Grevler silah zoruyla bastırılmak istenir. 8 Ekim 1908'de, grevleri ve

işçi eylemlerini yasaklayan geçici bir kanun çıkaran hükümet, 9 Ağustos 1909'da ise işçilerin örgütlenmesini, grev ve eylem yapmasını kesin olarak yasaklayan Tatili Eşgal Kanunu'nu yürürlüğe koyar ve sıkı yönetim ilan eder. Ancak tüm bu yasaklamala karşın işçi hareketleri 1913 yılına kadar devam eder.

1908 sonrası İstanbul'unda, solcu fikirleri benimsemiş ama birbirinden kopuk olan bir aydın çevre oluşur. Bu çevre içinde en dikkate değer ve önemli kişi Hüseyin Hilmi (İştirakçi Hilmi)'dir.

Hüseyin Hilmi (.....-1921), İzmir'de doğup büyümüştür. Girişken ve maceracı bir tiptir. Bir ara polislik mesleğinde bulunduğu söylenir. Sol düşünceleri arkadaşı Baha Tevfik'den öğrendiği sanılmaktadır. Bir deyişe göre de babasından miras kalan evi satıp Romanya gezisine çıkarak oralarda sol düşünceleri benimsemiştir.

Hüseyin Hilmi 1907 yılında İzmir'de, "Hür İzmir" gazetesini çıkarmaya başlar. Gazetenin en önemli yazarları, Türkiye'nin ilk materyalistleri olan Beşir Fuat ve İzmirli Baha Tevfik'dir.

Baha Tevfik (1884-1914), 1907 yılında Mülkiye'den mezun olup İzmir'de lise öğretmenliği yapmaktadır. Bir yandan da Batı dillerinden eserler çevirip kitap yayınlamaktadır. Kaba materyalist ve anarşist görüşlere sahip olan Baha'nın cenazesini gavur olduğu gerekçesiyle imam yıkamaz. Sonunda çok iri yapılı olan Baha'nın cenazesini belediyenin kiraladığı sekiz hamal kaldırır.

Türkiye'de kendine "sosyalist" sıfatını yakıştıran ilk yayın Kasım 1908'de İzmir'de çıkan, İzmir Boykotaj Cemiyeti'nin yayın organı olan "Gâve" isimli dergidir. İttihatçı, padişahçı, dinci ve "Liberal Sosyalist" olduğunu belirten Gave dergisinin yazılarını Baha Tevfik sert bir dille eleştirir. Liberalizmin ve sosyalizmin ayrı ayrı düşünceler olduğunu belirtir.

Hüseyin Hilmi, İzmir'den İstanbul'a göç ederek 26 Şubat 1910 tarihinde "İştirak" isimli haftalık bir dergi yayınlamaya başlar. (İlerde kendine bu derginin adından dolayı "İştirakçi Hilmi" denecektir.) Hilmi, "İştirak", "İnsaniyet", "Sosyalist Medeniyet", yeniden "İştirak" isimleriyle sürekli bu dergiyi yayınlamaya devam eder.

Hilmi'nin, 15 Eylül 1910 tarihli İştirak dergisinde, Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kurulduğu bildirilir. Partinin kurucuları; Hüseyin Hilmi, Baha Tevfik ve İsmail Faik gibi isimlerdir. Partinin yayın organı ise "Sosyalist" isimli gazetedir.

Hilmi'nin sosyalistliği çok sığ olup Marksist düşünceden uzaktır. Hilmi'nin çıkardığı gazete ve dergilerdeki sosyalist içerikli yazıları Baha Tevfik

yazmaktadır. Ancak Hilmi'nin parti gazetesine sosyalist bir içerik vermeye çalışan esas kişi İzmir'li Dr. Refik Nevzat'dır. Eski bir Jön-Türk olan Refik Nevzat, tıbbıye öğrencisiyken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk kurucularındandır. Daha sonra Paris'e kaçan Refik, orada sosyalist düşünceyi benimsemiş ve hem Padişaha hem de İttihat ve Terakki'ye karşı açık tavır almıştır. Hilmi'nin kurduğu Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Paris şubesi olarak çalışmaya başlayan Refik Nevzat, parti için program ve bildiriler yazar. Bu arada parti adına bir de kitap yayınlamıştır.

1912 yılı, sol yayıncılık ile işçi ve sosyalist hareketi için en elverişli yıldır. Hilmi'nin çevresi genişlemiştir. Rum, Ermeni ve Yahudi gruplarıyla Türk sosyalisleri arasında ilişkiler kurulmuştur. Türkiye'de ilk 1 Mayıs kutlaması 1912 yılında gerçekleştirilir. 1 Mayıs 1912 günü Osmanlı sosyalistleri, Pangaltı'daki Bevlü bahçesinde işçi bayramını kutlarlar. Bu ilk 1 Mayıs kutlamasını İştirak dergisi fotoğraflı olarak yayınlar. İşçi bayramı;Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer uluslardan işçilerin katılımı ile enternasyonalist bir içerikle kutlanmıştır.

Osmanlı Sadrazamı Mahmut Şevket Paşa'nm, Haziran 1913'de bir suikast sonucu öldürülmesi, tarih açısından önemli bir dönüm noktası olur. Bu tarihden itibaren İttihat ve Terakki Partisi, ülkede diktatörlüğünü ilan eder. Suikastın hemen andından sıkı yönetim ilan edilip askeri mahkemeler kurulur. Askeri mahkemenin mahkûm ettiği 200'den fazla aydın ve siyasetçi, Bahricedit vapuruna doldurularak Sinop cezaevine sürgüne gönderilirler. Sürgüne yollananlar içinde Hüseyin Hilmi ile henüz sosyalist olmayan ama ilerde Türkiye Komünist Partisi'nin kurucusu olacak olan Mustafa Suphi de vardır.

Haziran 1913'den, Osmanlı'nın yenik sayıldığı 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'ne kadar, ülkede İttihat ve Terakki'nin diktatörlüğü esecektir. Baskı ve şiddetin kol gezdiği bu dönemde hiçbir işçi ve solcu eylemi gerçekleşemez.

1918-1925 Dönemi

İkinci Dünya Savaşı'nin bitiminde Osmanlı'nın savaşta yenik sayılması ve topraklarının paylaşılması üzerine İttihat Terakki diktatörlüğü de son bulur. Siyasi ortamın yeniden uygun olmasıyla sürgünden dönen Hüseyin Hilmi, bu kez Şubat 1919'da Türkiye Sosyalist Fırkası'm kurar. İdrak isimli tek yapraklı günlük bir gazete çıkarır, Partinin Paris şubesi olarak Dr. Refik Nevzat yine işin içindedir. Refik Nevzat, 3 Şubat 1919'da İsviçre'nin Bern kentinde toplanan 2. Enternasyonal'in kongresine Türkiye Sosyalist Fırkası temsilcisi olarak katılır.

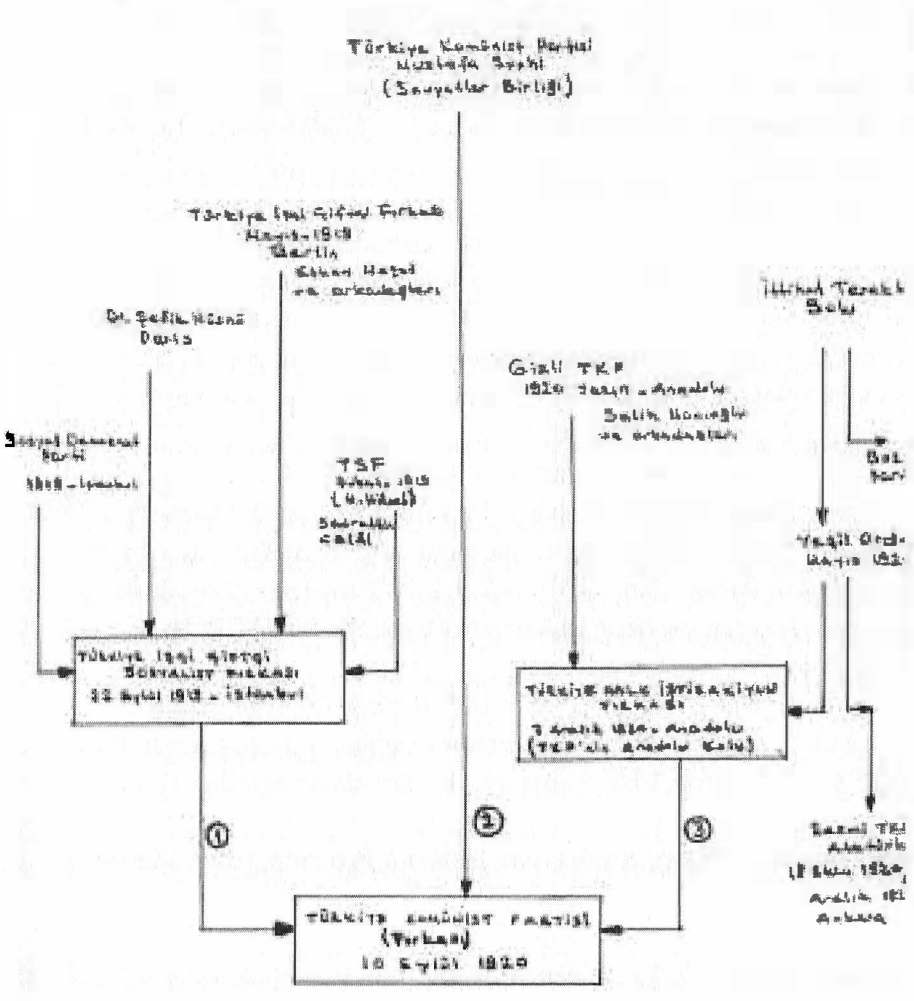
TSF, 1919 sonbaharı ve 1920 ilkbaharında yapılan İstanbul tershane ve tramvay işçilerinin grevlerini yönetir. H. Hilmi, parti kasasından yüzlerce altın harcayarak grevci işçileri doyurur, büyük ün kazanır ve görüşmelere işçiler adına katılarak grevlerin başarı ile sonuçlanmasını sağlar,

TSP bu eylemden sonra işçilerle daha çok bağlanır. İşçilere hitaben 1 Mayıs bildirisi yayınlar. Ve 1 Mayıs 1921'de bütün İstanbul işçisi büyük bir gösteri yürüyüşü düzenler. Yürüyüş TSF ve diğer sosyalistler tarafından gerçekleştirilir. Haliç'ten gelen işçi kolları, Hürriyet Tepesi'nde (Taksim Meydanı) toplanırlar ve burada Türkiye Komünist Partisi üyesi Sadrettîn Celal bir konuşma yapar. TSF'nin bu ara iki bin kadar üyesi vardır.

Gazetesinden dolayı "İştirakçi Hilmi", düşüncesinden dolayı "Sosyalist Hilmi" diye anılan Hüseyin Hilmi ve hareketi sosyalist fikirlerden oldukça uzaktı. Ancak o, yılmaz girişimleri, işçi sınıfını örgütleyişi, sendikaları sosyalist harekete bağlayışı, sosyalist isimli iki parti kuruşu ile Türkiye sosyalist hareketinin başlangıcı sayılır.

Gerçek sosyalist hareket boy verip partiler kurulunca Hilmi'nin hareketi misyonunu tamamlamış olarak zayıflar. 1922 yazında TSP pratikte yok olmak üzereyken H. Hilmi esrarengiz bir biçimde öldürülür ve partisi de tarihe karışır. Hilmi'yi gizli polisin öldürdüğü de sanılmaktadır.

Türkiye Komünist Partisi'nin Oluşumu:

Anadolu Kolu:

Mayıs 1889'da askeri tıbbiyede gizli olarak kurulan İttihat ve Terakki, Temmuz 1908'de iktidara gelince legale çıkmış ve içinde farklı görüşleri savunan gruplar oluşmuştur. Bunların bir kısmı sonradan sol düşünceyi benimserler.

Ulusal kurtuluşçuları Bolşeviklikle suçlayan İstanbul'un tutucu çevrelerine karşı tepki duyan ve Anadolu'nun kurtuluşu için Bolşeviklerle işbirliğinin gerekliliğini savunanlar, Mayıs 1920'de Anadolu'da Yeşil Ordu adında gizli bir dernek kurarlar. Seçkin aydınlar tarafından kurulan ve geniş bir tabanı olan Yeşil Ordu, özünde, Sovyet müslümanlarından esinlenerek İslam

sosyalizmini savunmaktadır. Yeşil Ordu'nun liderliğine Çerkez Ethem'in gelmesiyle birlikte bu kuruluşun efsanevi öyküsü de başlar. Silahlı bir milis ordusuna sahip olan hareket İslam Bolşevik görüşlerini savununca harekete karşı Atatürk tarafından önlemler alınır. Yeşil Ordu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi grubu olan Halk Zümresi üyeleri TBMM içinde dişe diş bir mücadele verirler.

Resmi Türkiye Komünist Fırkası:

Mustafa Kemal, Yeşil Ordu ve diğer gizli komünist hareketlere karşı olarak ve ulusal kurtuluş savaşı için Sovyetler'den yardım alabilmek için legal bir komünist partisi kurdurur. 18 Ekim 1920'de danışıklı döğüş olarak kurulan bu partinin görüşleri anti-Bolşevizmdir. Ömrü ancak üç ay sürecek olan bu parti, Çerkez Ethem ayaklanmasını ve diğer sol hareketleri bastırma dalgası içinde yok olup gitmiştir.

Gizli Türkiye Komünist Partisi:

1920 yazının başlarında Ankara ve Eskişehir'de gizli faaliyet yürüten komünistler vardır. Mustafa Suphi ile bağlı olan ve tüzüğü de olan bu parti, Eylül'de kurulacak olan Türkiye Komünist Partisi'nin Anadolu kolu niteliğindedir. Partinin en önde gelen ismi Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu (1880-1955)'dur.

Türkiye Halk İştirakiyum Fırkası (Türkiye Halk Komünist Partisi):

Anadolu'da gizli TKP'nin faaliyetinin yayılması ve hareketin güçlenmesi ile, 7 Aralık 1920'de T.H.İ.F. Ankara'da legal olarak kurulur. Kurucuları arasında eski İttihatçı Yeşil Orducu ve gizli TKP'li isimler vardır. Partinin esas amcı; İnebolu, Sinop, Samsun ve Trabzon, Erzurum, İzmir, Mersin, Adana gibi illerde çıkardıkları (Kızıl İzmir, Kızıl Mersin vb. isimli) gazeteler etrafında kümelenmiş olan komünist grupları birleştirmektir. Bu girişim aslında Mustafa Suphi'ye bağlı çalışan gizli TKP'nin legale çıkarılmasıdır. TKP'nin Anadolu kollarını birleştirme girişimidir.

İstanbul Kolu:

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Berlin'de, üniversite öğrencileri ve staj yapan işçilerden oluşan bir Türk grubu bulunuyordu. Ethem Nejat, Vedat Nedim Tör gibi isimlerin de içinde bulunduğu bu grup, Alman Sosyal Demokrat Partisi ve 1919 Spartaküs devriminden esinlenerek sosyalizmi benimser. Görüşleri doğrudan Marksist olan grup, 1 Mayıs 1919'da Berlin'de "Kurtuluş" isimli bir dergi çıkarıp Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'ni kurar. Komünist Türk grubu, derginin birinci sayısından hemen sonra Türkiye'ye döner. 16 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal Bandırma vapuru ile Samsun'a hareket ederken, Berlin Türk komünist grubu da Akdeniz vapuru ile İstanbul

Haydarpaşa limanına ayak basar.

Paris'de Fen ve Tıp Fakültelerini bitirmiş ve sosyalizmi benimsemiş olan Dr. Şefik Hüsnü Değmer (18871959) İstanbul'a döndüğünde Berlin'den dönen komünist grupla tanışarak onlara katılır.

Kurtuluş Dergisi, 20 Eylül 1919 tarihinden itibaren İstanbul'da yayınlanmaya başlar. 22 Eylül 1919 tarihinde de aynı grup tarafından Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası legal olarak kurulur. Partinin genel sekreterliğine Dr. Şefik Hüsnü getirilir.

1918 Yılında eski İttihatçı Dr. Hasan Rıza tarafından kurulmuş olan Sosyal Demokrat Fırka'dan TİÇSF'na katılımlar olur. Dört yıl kadar faaliyet yürüten SDF, 1922'nin yaz aylarında kendiliğinden yok olup gitmiştir.

Öte yandan Hüseyin Hilmi'nin TSF'dan da TİÇSF'na katılımlar olur. Bu grubun en önde gelen ismi sonradan profesör olan Sadrettin Celal Antel (18901954)'dir.

16 Mart 1920'de İngilizlerin İstanbul'u işgali ile Kurtuluş Dergisi'nin yayını yasaklanır. Bunun üzerine Temmuz 1921'den itibaren "Aydınlık" isimli dergi çıkarılmaya başlanır. Bu dönemde TİÇSF, Türkiye Komünist Partisi'nin İstanbul'daki legal örgütü, Aydınlık Dergisi de partinin yayın organı durumundadır. Bir yıl kadar yayın yapan Aydınlık, 1922 yazında TKP'nin faaliyetlerinin yasaklanmasına parelel olarak kapatılmıştır.

Mustafa Suphi ve Bakü Kolu:

Mustafa Suphi (1883-1921) Giresun doğumludur. Babası vali Ali Rıza Bey, annesi Samsun belediye başkanı Halil Hilmi'nin kızı olan Memnune hanımdır. Suphi, İstanbul Hukuk Fakültesini ve 1910 yılında da Paris Siyasal Bilimler Okulunu bitirmiştir. Paris'deki Öğrenciliği yıllarında sol düşünceden esinlenmiş olan Suphi, İstanbul'a döndüğünde yüksek okullarda öğretmenlik ve gazetecilik yapar. Bu dönemde henüz Marksist-Leninist değildir. 1913 Yılında İttihat ve Terakki rejiminin muhalifleri olarak Sinop'a sürülenler arasında o da vardır.

1914 Yalında Sinop cezaevinden kaçan Suphi, Çarlık Rusyasmda politik sığınmacı olur. Kısa sürede Bolşeviklerle tanışarak Marksist-leninist görüşü benimser. Ekim 1917 Bolşevik devrimine katılır. Devrimden sonra "Yeni Dünya" isimli bir gazete çıkararak Rusya'daki Türkler arasında komünist Örgütlenme yapar. 25 Temmuz 1918'de Moskova'da toplanan Türk Sol Sosyalistleri Birinci Kongresi'nde başkan seçilir. Kasım 1918'de yine Moskova'da toplanan Müslüman Komünistler Birinci Kongresi'nde, Doğu Halkları Merkez Bürosu'nun Türk Seksiyonu başkanlığına getirilir. Bu tarihten itibaren tüm Üçüncü Enternasyonel kongrelerine Türk delegesi olarak katılır.

Asya Türkleri ve Rusya'ya esir düşmüş Türkler içinde yaygın bir komünist örgütlenme yapan Suphi, 27 Mayıs 1920'de Bakü'ye yerleşir. Buradan İstanbul ve Anadolu'daki komünist gruplarla bağ kurarak, tüm Türk komünist grupları birleştirmeye çalışır.

1920 Yılının 18 Eylül günleri arasında Komüntern'nin (Üçüncü Enternasyonel) Bakü'de düzenlediği Doğu Halkları Kurultayı'na katılan 1831 delegenin 235'i Türk delegesidir. Kurultaya, Sovyet Türklerinden ve Türkiye'nin her bölgesinden delegeler katılmıştır. Türk komünistleri bu delegeler içine sızarak Bakü'ye gelmişlerdir. Doğu Halkları Kurultayı'nın hemen ardından 10 Eylül 1920, Cuma günü saat 17'de Bakü'de, Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluş (Birinci) Kongresi toplanır. 10-16 Eylül arasında yapılan kongreye 15 parti örgütünden 74 delege katılır. Delegelerin 51'i; İstanbul, Ankara, İnebolu, Zonguldak, Ereğli, Samsun, Sivas, Kars, Erzurum, Trabzon, Rize, Eskişehir ve Konya parti örgütlerinin temsilcileridir. Yalnızca İzmir ve Adana delegeleri işgal ve savaş nedeniyle kongreye ulaşamamışlardır.

Konuklarla birlikte 125 komünistin katıldığı kongrede genel başkanlığa Mustafa Suphi, genel sekreterliğe Ethem Nejat seçilir. Böylece Türkiye'deki tüm komünist gruplar tek bir parti çatısı altında birleşmiş olurlar.

Ethem Nejat (1887-1921) aydın bir ailenin çocuğudur. Eski bir Türkçü olarak İttihatçılarla ilişkisi yüzünden bir ara yurtdışına kaçmış, Fransa ve Amerika'da bulunmuştur. 1908 Yılında yurda dönen Ethem; Manastır, Bursa, Eskişehir'de öğretmen okulu müdürlüğü, İzmir'de öğretmen okulu müdürlüğü yanında Milli Eğitim Müdürlüğü de yapmıştır. Gazetelerde yazılar yazmış, sosyoloji ve pedagoji içerikli iki de kitap yazmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Yayın İşleri Genel Sorumsuyken Eylül 1913'de hükümet tarafından Berlin'e gönderilir. Orada Marksist düşünceyi benimser.

TKP Kuruluş Kongresi'nin kararı gereğince, parti yöneticileri Mustafa Kemal'le ilişki kurarak ulusal kurtuluş savaşına katılmak üzere Türkiye'ye hareket ederler. Mustafa Suphi ve Ethem Nejat'ın da içinde olduğu 15 kişilik TKP yönetici kadrosu Erzurum ve Trabzon'da antikomünist provakasyonlarla karşılaşırlar. Bu durum üzerine Bakü'ye geri dönmek için Karadeniz'e açılan 15 komünist önder, 1921 yılı 28 Ocak'ı 29 Ocak'a bağlayan gece Karadeniz'de katledilirler. Bu cinayeti kimin hazırladığı artık bilinmektedir.

1921 yılının ilk aylarında 15'lerin katledilmesi, Çerkez Ethem ayaklanmasının bastırılması, THİF yöneticilerin yargılanmaları ve ağır hapse mahkum edilmeleri sola karşı amansız bir saldırıyı göstermektedir. Ulusal kurtuluş mücadelesi içinde konumlarını güçlendiren Kemalistler; burjuva, feodal ve dinci unsurlarla ittifak yaparken sola karşı sert bir tavır almışlardır. Bütün

bunlara karşın Lenin yönetimindeki Sovyetler Birliği, Türkiye'ye karşı tavır almaz ve Atatürk'le işbirliğine girer. Bu tavrın altında yatan mantık açıktır: Tek ülkedeki sosyalist iktidarı korumak için kardeş komünist partiler gözden çıkarılabilmektedir. Türk-Sovyet dostluk ilişkileri 1921 yılında ve solculara saldırıdan sonra kurulur. 1921 Sonbaharında hükümetin af çıkarmasıyla özgürlüğüne kavuşan komünistler, THİF'in faaliyetini yeniden canlandırırlar. Türk-Sovyet dostluk ilişkileri nedeniyle hükümet 1 Mayıs işçi bayramının kutlanmasına müsade eder. 1922 Yılı 1 Mayıs işçi bayramı Ankara'da işçiler tarafından legal olarak kutlanır.

TKP Merkez Komitesi, partinin ikinci kongresinin yapılması kararı alır. TKP'nin bu kongresi, legal faaliyet yürüten THİF'nın kongresi gibi görünecektir. 15 Ağustos 1922'de Ankara'da legal olarak toplanan TKP ikinci kongresi, hükümet güçlerinin kongreyi basması üzerine Ankara bağlarında illegal olarak devam edilerek sonuçlandırılır. Bu kongrede parti genel sekreterliğine Salih Hacıoğlu seçilir. Merkez Komitesi'ne seçilenler arasında Dr. Şefik Hüsnü de bulunmaktadır.

Hükümet, 12 Eylül 1922 tarihinde THİF'nı kapatır. İşte bu tarihten itibaren TKP, tam illegale geçmiş ve bu gizli faaliyeti 1980'li yılların sonuna kadar sürmüştür.

Görece demokratik ortamdan yararlanan İstanbul grubu, TİÇSF'nı Nisan 1923'de yeniden açık faaliyete geçirirler. Ancak partinin yayınladığı 1 Mayıs bildirisi üzerine hükümet saldırıya geçerek parti önderlerini tutuklar. Buna rağmen 1923 yılı 1 Mayıs'ı işçiler tarafından coşkuyla kutlanır. İstanbul işçileri örgütlü olarak iki ayrı toplantı düzenlerler.

Tüm bu baskılar sürerken Aydınlık Dergisi, düzensiz aralıklarla yayınını devam ettirir. Aydınlık Dergisinin 30. ve son sayısı Şubat 1925'de yayınlanmıştır.

Bu arada partinin gençlik örgütü kurulur. İllegal olarak faaliyet yürüten Türkiye Komünist Gençler Birliği çalışmalarına, Moskova'daki Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nde eğitimlerini tamamlayarak yurda donen Nâzım Hikmet ve Şevket Süreyya Aydemir de katılırlar.

0 dönem İstanbul'unda, biri TKP'nin kontrolünde olmak üzere iki işçi federasyonu gizli olarak faaliyet yürütmektedir. Ülke düzeyinde sendikal bir birlik oluşturmak üzere girişimler yapılır. Ancak kongreler yapılmaya başlanınca hükümet işçi örgütleri üzerinde baskı uygular. TKP bu dönemde işçilere seslenen "Orak Çekiç" isimli illegl bir gazete yayınlamaktadır.

Artık tamamen illegale geçmiş olan TKP'nin üçüncü kongresi, 1 Ocak 1925 tarihinde, Dr. Şefik Hüsnü'nün Beşiktaş Akaretler'deki evinde toplanır.

Sert tartışmalarla geçen kongrede Vanlı Kazım başkanlık yapar. Kongreye 22 delege katılmıştır. Kongre sonunda bu 22 delege, TKP Merkez Komitesi üyeliğine kabul edilir. Dr. Şefik Hüsnü Değmer Genel Sekreter seçilir. Politik Büro üyeliklerine; Vedat Nedim Tör, Sadrettin Celal Anter, Şevket Süreyya Aydemir, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Ali Cevdet, Elektrikçi Nuri usta, Hamdi Şamilov, denetleme kuruluna; Mustafa Börklüce ve Ali Rıza Keskin, dış ilişkiler bürosu üyeliklerine de; İsmail Bilen, Hüsamettin Özdoğru ve Hasan Ali Ediz seçilirler. Kongreye, Komünist Enternasyonel'in gözlemcisi de katılmıştır.

TKP Üçüncü Kongresi'nin bileşimi dört ayrı delege grubundan oluşmuştur.

İşçilerden:
İhsan Özgen
Faik usta
Abdülkerim Soyka
Elektrikçi Nuri usta
Seyfettin Osman
Tornacı Emin Sekün

Aydınlık çevresinden:
Vedat Nedim Tör
Hasan Ali Ediz
Ali Cevdet
M. Vehbi Sarıdal
Dr. Hikmet Kıvılcımlı

TKP 1. Kongresi delegelerinden:
Dr. Şefik Hüsnü Değmer
(Listeden katılmıştı)
Ali Rıza Keskin
Mustafa Börklüce
Sadrettin Celal Anter (Prof.)
Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu

Moskova, Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesifnden:
İsmail Bilen
Nâzım Hikmet Ran
Şevket Süreyya Aydemir
Vanlı Kasım
Hamdi Şamilov
Hüsamettin Özdoğru

Şubat 1925'de Şeyh Sait'in önderlik ettiği Kürt isyanı patlak verir. Bu isyanı da bahane eden hükümet, 4 Mart 1925 tarihinde Takriri Sükun Kanunu'nu yürürlüğe koyarak her türlü siyasi çalışmayı yasaklar. Cumhuriyet Halk Partisi dışında politik çalışma yapmak yasaklanır. Sendikalar, işçi dernekleri, meslek örgütleri, sol yayınlar kapatılır, bu tür çalışma yapanları yargılamak üzere İstiklal Mahkemeleri kurulur.

TKP'nin yayınladığı 1 Mayıs bildirisi nedeniyle büyük bir komünist tutuklaması yapılır. Kimi önder kadrolar yurtdışına kaçarlar. Tutuklanan komünistler, Ankara İstiklâl Mahkemesifnde yargılanarak ağır hapis cezalarına çarptırılırlar.

Takriri Sükun Kanunu'nun yayınlandığı 1925 yılından, çok partili dönemin başladığı 1946 yılma kadar ülkede, her türlü siyasi ve sendikal çalışma ile sol yayıncılık yasaklı kalmıştır. TKP, bu dönemde, ağır illegal koşullarda çalışmıştır.

1925- 1961 Dönemi

1925-1961 yılları arası, Türkiye komünist hareketinin gizli çalışması nedeniyle henüz tam açığa çıkarılamamış bir dönemdir. Gerçi bu dönemi yaşayanların yazdıkları, anlattıkları ve mahkeme zabıtları birleştirildiğinde hareketin tarihine ilişkin önemli bilgiler ortaya çıkıyor. Yine de belgelenmesi gereken önemli boşlukların olduğu bir gerçek.

Ülkede, her türlü politik mücadelenin yasaklandığı 1925 yılından 1946'ya kadar idari bir dönem yaşanır. Türkiye bu dönemde tek parti, tek ideoloji ve tek politika ile yönetilir. Yönetimin ana belgisi "Sınıfsız, sömürüşüz kaynaşmış bir toplum" dur. Oysa sınıflar da vardır sömürü de.

Böylesi bir dönemde ayakta kalabilen tek örgütlü güç TKP olur. Parti kadroları aydın ve işçilerden oluşmaktadır. Sendika, dernek ve diğer kitle örgütlerinin çalışması da yasaklı olduğundan parti çalışmasının legal şemsiyesi olmayıp, partinin beslenme damarları tıkalıdır. Sürekli tutuklanmalar yüzünden kimlikleri açığa çıkmış olan bir avuç kadronun dar çalışması parti içinde sürtüşmeleri artırır. Partide Mustafa Suphi taraftarlan, Salih Hacıoğlu çevresi ve Şefik Hüsnü çevresi arasında tam bir uyum sağlanamaz. Sınıfsal açıdan asker-sivil aydınlar, işçi ve köylüler, politik açıdan Kemalist'lerle komünistler tarafından kazanılan ulusal kurtuluş mücadelesinin sonunda Kemalistler, ticaret burjuvazisi ve feodal unsurlarla ittifak yapınca, komünistler bu durumdan rahatsız olurlar. İşte böylesi bir süreçte Şefik Hüsnü'ye kızan Vedat Nedim Tor, 1927 tutuklamasında poliste çözülür ve partinin en önemli evraklarını polise teslim eder. Parti içindeki bu çözülme 1932 yılına kadar sürer. Dönekler partiden atılır. Kimileri de kendiliğinden ayrılırlar. Partiden ayrılan işte bu ekip Kadro dergisini çıkararak Kemalist ideolojinin içeriklenmesine ve ülkenin devlet sektörü eliyle kalkınmasına yön vermeye başlarlar. Komünistlerin küçük bir bölümü Kemalistler ve burjuvazinin sözcüsü olan Celal Bayar kliği ile ittifak halindedir artık. Burjuvazi 1938 yılında Kadrocu komünistleri, 1950 yılında da Kemalistler iktidardan uzaklaştırır.

Partinin İzmir örgütü 1932 yılında Türkiye'nin ilk sendikal örgütlenmesine kalkışır. Daha önceki tüm işçi örgütlenmeleri dernek ve Lonca'lar biçimindedir. Sendikal nitelikli bu ilk işçi örgütlenmesi polis tarafından bastırılır, komünistler tutuklanır.

1932 Yılında parti kadrolarının bir bölümü hapiste, önemli bölümü de yurtdışında kaçaktadır. Küçük bir grup da Kadro dergisi etrafında toplanmıştır. Bu durumda parti çalışmasına yeni bir çekidüzen vermek isteyen illegal kadro partinin dördüncü kongresini gerçekleştirir. TKP 4. Kongresi, 6 Şubat 1932 tarihinde İstanbul'da yapılır. 15 Delegenin katıldığı kongrede, 30 kişilik merkez komitesi oluşturulup yurtdışında kaçakta bulunan Şefik Hüsnü de Genel Sekreterliğe seçilir. Şefik Hüsnü, Bükü'de yapılan 1. Kongreye gitmemiş, yetki belgesi göndermiştir, Ankara'da yapılan ikinci kongreye, Salih Hacıoğlu ekibinin kongresi gözüyle baktığından katılmamıştır; 4. Kongreye ise yurtdışında bulunduğundan katılmamıştır. Buna rağmen 1. ve 2. Kongrelerde Merkez Komitesi Politik Büro üyeliğine, 3. ve 4. Kongrelerde de parti Genel Sekreterliğine seçilmiştir. Kongrenin hemen ardından büyük bir TKP tutuklaması gerçekleşir. Parti çalışması iyice sekteye uğrar. (TKP 5. Kongresi, bu tarihten 51 yıl sonra 1983'de yapılmıştır.)

1938 Yılında yeni bir atılım yapan parti kadroları bir merkez komitesi plenumu toplayarak Nâzım Hikmet Ran'ı Türkiye yürütme komitesi sekreterliğine getirirler, ancak tam bu sırada Nâzım Hikmet tutuklanır ve ömür boyu hapse mahkûm edilir.

1939 Yılında yurda dönen Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner (Atatürk'ün teyzesinin oğlu) ve Zeki Baştımar önderliğinde partiyi yeniden canlandırmaya çalışır. 1940'lı yılların ilk yarısında yeni parti örgütleri kurulur. Genç kuşak işçi ve aydınlardan yeni parti üyeleri kazanılır. Sertel'lerin çıkardığı legal yayınların etrafında gazeteci, yazar ve sanatçılardan oluşan komünist gruplar oluşturulur. Behice Boran, Sadun Aren, Mihri Belli, Kemal Tahir, Ruhi Su, Orhan Kemal, Aram Pehlivanyan (Ahmet Saydam), Hasan İzzet Dinamo, Zihni Anadol, Sabahattin Ali, Suat Taşer, İhmalyan kardeşler ve benzeri birçok genç kadro bu dönemin aktif parti üyeleridir.

Çok partili dönemin başladığı 1946 yılında kurulan birçok burjuva partisi yanında TKP'de iki legal parti ile ortaya çıkar. Şefik Hüsnü ile geçinemeyen ve kendilerini Mustafa Suphi kanadı olarak tanımlayan ekip, 14 Mayıs 1946'da Esat Adil Müstecap genel başkanlığında Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurar. Diğer komünistler de 19 Haziran 1946'da Şefik Hüsnü'nün genel başkanlığında Türkiye Sosyalist Emekçi ve Çiftçi Partisi'ni kurarlar. Ancak burjuvazi kendi dışındaki partilere özgürlük tanımaz. 16 Aralık 1946 tarihinde her iki parti de Sıkıyönetim Komutanlığı'nca kapatılır. 1950'de yeniden çalışmaya başlayan Türkiye Sosyalist Partisi, 1952'de yine kapatılır.

Yeni çıkarılan bir yasa ile işçi sınıfının sendikal örgütlenmesine özgürlük tanınır. Böylece 1947 yılında Türkiye'nin ilk sendikaları kurulur. Hüküme-

tin açık karışması ile kurulan ilk sendikaların yöneticileri devlet sendikacılığına zorlanırlar. Bir kısmı ABD'de eğitime gönderilerek sarı sendikacı olarak yetiştirilmek istenir. Sendikaların Toplu İş sözleşmesi ve grev yapma hakkı yoktur.

Partinin gençlik örgütü olarak faaliyet yürüten İlerici Gençlik Derneği, ağır gizlilik koşulları ve baskılar nedeniyle yığınsallaşamaz. Yine 1950'li yıllarda kurulan ve içinde Behice Boran'm da bulunduğu Türkiye Barış Komitesi kapatılır ve yöneticileri tutuklanır.

İsmail Bilen, politik göçmen olarak uzun yıllardır Moskova Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümü'nü yönetmektedir. 1946'dan sonra gerçekleşen tutuklamalardan kaçan TKP üyeleri, İsmail Bilen tarafından Sofya, Bükreş, Budapeşte radyolarına yerleştirilerek bu radyoların Türkçe yayınlarını yönetmekle görevlendirilirler. Türkiye'ye yönelik radyo yayıncılığında gelişen TKP kadroları 1958 yılında Bizim Radyo'yu yayın yaşamına sokarlar. İsmail Bilen'in kurduğu Bizim Radyo önceleri Pekin'den Türkiye üzerine yayın yapar, Pekin-Moskova ideolojik ayrılığından sonra Bizim Radyo, Demokratik Alman Cumhuriyetifnin Leipzig kentine taşınır.

Komünist hareketin başlangıcından 1965 yılma kadar Türkiye'de hiçbir legal sol yayın müsade edilmediğinden parti kardolarının eğitimi Moskova'da, Doğu Halkları Üniversitesi (sonraları Marksizm-Leninizm Enstitüsü)fnde yapılmaktadır. Yüzlerce parti kadrosu bu üniversitede eğitim görmüştür. Parti kadrolarının eğitimi 1973 atılımından sonra da aynı okulda devam edecektir.

1922 yılından itibaren illegal olarak çalışan TKP'nin kadroları, sürekli baskı, şiddet, işkence, provakasyon, tutuklama ve ağır hapis cezalarına maruz kalırlar. Bu bir avuç kadro, kendi içinde ne kadar anlaşamasa da işkence ve tutuklamalardan yılmayarak komünist onuru her zaman ayakta tutmuştur. 1922'den beri partili olan Nâzım Hikmet, 1951 yılında yurtdışına kaçmak zorunda kalınca çağının en büyük ozanlarından biri olarak ün yapar, Türkiye'nin ve Türk komünistlerinin adını bütün dünyaya duyurur. TKP Kadroları; 1921, 1922, 1923, 1925, 1927, 1929, 1931, 1932, 1933, 1938, 1944, 1946, 1951, 1954, 1957 ve 1958 yıllarında defalarca tutuklanmış, işkenceden geçirilmiş ve mahkûm edilmişlerdir. Bunca baskı ve şiddetin doğal sonucu olarak kimi kadrolar zaman zaman yurtdışına kaçmak zorunda kalmışlardır. Sol yayıncılığın, sendikaların, derneklerin ve diğer sol içerikli yığın örgütlerinin olmadığı, yani partinin beslenme kanallarının tıkalı olduğu bu dönemde birkaç yüz komünistin direngen mücadelesi sürüp gitmiştir.

TKP kadrolarıyla arası çoktan bozulmuş olan Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve ar-

kadaşları, 22 Ekim 1954'de Vatan Partisi'ni kurarlar. Bu parti de 1956'da hükümet tarafından kapatılır ve yöneticileri tutuklanır.

1950'li yılların sonlarına doğru ülkede, TKP çevresinden ve dünya sosyalist sisteminden esinlenen ama TKP üyesi olmayan aydın bir çevre oluşmuştur. Kemalist genç subaylar ve üniversite gençliği ile birlikte hareketlenen toplumsal mücadele, ülkeyi 27 Mayıs askeri darbesine götürmüştür.

TKP'nin Baku Kongresi'nde hazırlanan Birinci Program'ı ulusal kurtuluş savaşını başarıya ulaştırma ve demokratik bir cumhuriyet kurma görevlerini içeriyordu. TKP'nin bu programı anti-emperyalist, antifeodal ve antipadişahçıdır. TKP, işçi sınıfı, emekçi köylüler ve aydınların ittifakı ile kurulacak olan iktidarın devrimi ilerleterek proletarya iktidarına dönüştürmesini öngörüyordu. Padişahlığın yıkılıp yerine Kürt ve diğer uluslardan meydana gelen federatif bir cumhuriyet kurulmasını belirtiyordu. TKP'nin 1926 yılında hazırlanan İkinci Program'ı, ulusal kurtuluş devriminin yarıda kalan anti-emperyalist ve antifeodal dönüşümlerini demokratik bir devrimle gerçekleştirmeyi hedefliyordu. TKP'nin bu programı 1932, 1943 ve 1946 yıllarında yapılan kimi küçük değişikliklerle günün koşullarına göre yeniden düzenlenmiştir. 1932 Yılında yapılan 4. Parti Kongresi, programın değiştirilmesi kararını almıştır. Bu karar ancak 1973 atılımı ile gerçekleştirilmiştir. 1977 yılında yapılan Parti Ulusal Konferansında TKP Üçüncü Proğramı onaylanmıştır. 0 günün dünya ve Türkiye koşullarına göre hazırlanan üçüncü program, işçi sınıfının hegamonyasında Ulusal Demokratik Cephe'nin kurulması, demokratik devrimin gerçekleştirilerek sosyalist devrime yükseltilmesi hedeflerini içeriyordu. 1983 yılında yapılan TKP 5. Kongresi'nde partinin Dördüncü Program'ı hazırlanmıştır. Döndüneü program, faşist diktatörlüğün yıkılması ve ulusal demokrasinin kurulması, ulusal demokratik devrimin sosyalist devrime yükseltilmesi temel hedeflerini içermektedir.

1961-1971 Dönemi

1961 Anayasası, 27 Mayıs 1960 askeri darbesini gerçekleştiren ve bu harekete doğrudan destek veren güçler tarafından hazırlanmıştır. Bunlar; ordunun genç subayları, aydınlar ve CHP'nin küçük burjuvazinin çıkarlarını temsil eden radikal kanadıdır. Görece demokratik bir ortam getiren 1961 Anayasasının temel ilkeleri; devletçilik, plânlama, sosyal adalet ve demokrasidir.

1961-1965 Döneminde ortaya çıkan iki ilerici hareketten biri "Yön" dergisi etrafında toplanmış olan Kemalistler, diğeri de Türkiye İşçi Partisi'dir.

CHP'nin resmi ya da tutucu Kemalist kanadı büyük burjuvazi ile işbirliğine girince, radikal ve idealist küçük burjuva Kemalistler ayrı bir çıkış ya-

parak YÖN dergisini çıkarmaya başlarlar. Yön hareketi, 1930'ların Kadro hareketinin yeni ve daha gelişkin ilkelerle ortaya çıkmış bir devamı olarak Yeni Atatürkçülük biçiminde boy verir. Yön hareketi, tam bir küçük burjuva aydın hareketidir. 20 Aralık 1961 günü ilk sayısı çıkan Yön dergisindeki 531 destekçi imzasından 363'ü devlet memuru ve serbest olarak çalışan aydınlara, 150'i öğrencilere, 9'u işçilere ve 18'i de diğer sosyal sınıflara mensup kişilere aitdir.

Yön hareketinin ana çizgisi ülkenin devlet kapitalizmi yoluyla geliştirilmesidir. Demokrasi konusunda Kadrocular dan bir adım daha ileridirler. Feodalizmin ve emperyalist ilişkilerin tasfiyesini isteyen Yöncüler; işbirlikçi büyük burjuvazi ile feodal toprak beyleri, aracı-tefeci tüccar ve eşrafa karşı ulusal burjuvaziyi savunurlar. İktidarda; asker-sivil ilerici bürokrasi, aydınlar ve ulusal burjuvazi olmalıdır. İşçi sınıfı ve yoksul köylülük bu iktidarı desteklemelidir.

Ancak 1963'de hükümeti ele geçiren işbirlikçi büyük burjuvazi, kendi yolunda hızla yol alırken Yeni Kemalist hareket gelişememektedir. Bunun üzerine daha da radikalleşen kimi kadrolar Milli Demokratik Devrimci olurken kimileri de CHP'yi sola çekmeye çalışırlar. Yön hareketinin en büyük başarısı, 1960'lı yılların ikinci yarısında CHP'yi "Ortanın Solu" çizgisine çekebilmiş olmalarıdır.

Türkiye İşçi Partisi:

1952 Yılında kurulan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu TÜRK-İŞ'in yönetimi "Partiler üstü" bir politika izlemeye başlayınca, Türkİş içindeki ilerici ve devrimci sendikacılar yeni bir arayışa girerler ve sonunda bir işçi partisi kurmaya karar verirler. Bu arayışın sonucu olarak 13 Şubat 1961 tarihinde 12 sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi kurulur. Partinin kurucuları; Kemal Türkler, Avni Erakalın, Şaban Yıldız, İbrahim Güzelce, Kemal Nebioğlu, Salih Özkarabay, Rıza Kuas, Hüseyin Uslubaş, Saffet Göksüzoğlu, Adnan Arkın, Ahmet Muşlu ve İbrahim Denizcier'dir.

TİP'in kuruluşu kimi çevreleri rahatsız eder. CHP çevreleri, Kemalistler ve Türk-İş yönetimi TİP'in kuruluşuna karşı çıkarak ayrı bir Çalışanlar Partisi kurmaya kalkışırlar ama bu kuruluş gerçekleşmez.

TİP'in bir yıllık çalışmasını yürüten sendikacı ve işçiler, teorik ve politik bilgilerinin yetersizliğini farkedince partiyi sosyalist aydınlarla takviye etmek isterler. TKP'ye ilişmemiş ama sıkı bir sosyalist olan hukuk doçenti Mehmet Ali Aybar, Şubat 1962'de partinin Genel Başkanlığına getirilir. Aybar ve sendikacılar partiyi adı sivrilmemiş, geçmiş çalışmaları gizli kalmış sosyalistlerle güçlendirirler. Aybar'n partiye girmelerini sağladığı; Behice Boran, Nevzat

Hatko, Sadun Aren, Minnetullah Haydaroğlu, Şaban Erik ve Nihat Sargın, geçmişte TKP üyeliği veya sempatizanlığı yapmış kişilerdir. 1969'da ikiye bölünen TİP'de, "Güler Yüzlü Sosyalizm"i savunan Aybar'a karşı bu isimlerin hepsi Marksizm-Leninizm'i savunacaklardır.

İşçiler ve sosyalist aydınların birleşmesi ile güçlenen TİP, 1965 genel seçimlerinde 15 milletvekili çıkararak burjuvaziyi ve CHP'yi şoka uğratır. Seçim öncesi propaganda döneminde TİP'e karşı provakasyonlar düzenlenir, komünizmi lanetleme mitingleri yapılır. Şubat 1962'de Ankara'da Türk-İş'in düzenlediği ve onbinlerce işçinin katıldığı TİP'e karşı Komünizmi Lanetleme Mitingi utanç vericidir. Türk-İş yönetimi burjuvazinin ve gerici çevrelerin denetiminde çalışmaktadır.

TİP bu donemde doğrudan sosyalizmi savunmaz. Sosyalizm lafı bile pek kullanılmaz. İşçi ve köylülerin eğitilmesi, 1961 Anayasası'nın işçilere verdiği hakların yaşama geçirilmesini savunur. İşçi ve köylülerin iktidarı, reformlar yoluyla emperyalizme ve büyük burjuvaziye karşı ileri demokratik bir devlet kapitalizmini geliştirecekler.

TİP, ilk iş olarak işçilere grevli toplu-iş sözleşmeli sendikal haklar ister. 31 Aralık 1961 günü 250.000 işçi Taksim Meydanı'nda toplanarak Saraçhane Meydanı'na yürürler. İşçiler, burada yaptıkları konuşmalarda "BİZİM DE SÖZÜMÜZ VAR" diye haykırarak yeni sendikalar yasasının çıkarılmasını isterler. Ardından İstanbul, İzmit, İzmir ve Adana'da işçi direnişleri olur. İşçi sınıfının bu çıkışı üzerine 24 Temmuz 1963 tarihinde ve Bülent Ecevit'in çalışma bakanlığı döneminde 274 sayılı sendikalaşma ve 275 sayılı toplu-iş sözleşmesi, grev, lokavt yasaları çıkarılarak yürürlüğe konur.

1965 Yılı Dönüm Noktası:

1965-1971 yılları arası; sosyalist düşüncenin özgürleştiği, geniş yığınlarca benimsendiği, sosyalist hareketin bölündüğü ve yolların ayrıldığı dönemdir.

Eski Komünistler ve Milli Demokratik Devrim (MDD) Hareketi

1965 Seçimlerinde 15 milletvekilliği kazanan TİP, "kapitalist olmayan kalkınma yolu" yerine "soyalizm"i gündeme getirir. Seçim zaferinin heyecanı ve parlamenterliğin verdiği güvenle TİP yöneticileri sosyalizmi kendi tekellerine almak isterler. Ancak onların sosyalizm dediği şey çok karışıktır. İşçi ve emekçilerin örgütsel ve politik zayıflığını belirten TİP, devrimin öncü gücü ve iktidar meselesini netleştiremez. Ülkenin sanayileşip gelişmesi, antifeodal ve anti-emperyalist dönüşümler, demokratik reformlar hep sosyalizm adı altında gerçekleştirilecektir. Yani 1965 öncesi öngörüsünü sosyalizm adı altında gerçekleştirecektir. Ayrıca devrime parlamenter mücadele yoluyla

ulaşılacaktır. Bunun adına da "yerli sosyalizm" denince ortalık karışır.

Eski TKP'li komünistler teorik bir tartışma başlatırlar. TİP yöneticileri ile eski komünistlerin arası iyice açılır. Geçmişte hapis yatmış komünistler yasanın yasaklaması nedeniyle TİP'e üye olamıyorlardı. Onların TİP üyeliği "gizli üyelik" biçimindeydi. TİP yönetimi ile gizli üyelerin arası açılınca, gizli üyeler yönetim tarafından partiden fiilen uzaklaştırırlar.

Milli Demokratik Devrim tezi ve hareketi bu koşullarda ortaya çıkar. Başını eski komünistlerden Mihri Belli'nin çektiği MDD'ciler, ilk görüşlerini YÖN dergisinde yazmaya başlarlar. Yön ve MDD çizgisi bitirilmemiş burjuva devriminin tamamlanması konusunda hemfikirdirler. Ancak YÖN'cüler küçük burjuva aydınların öncülüğünde bir devrim yapmayı ve onların iktidarını öngördüklerinden MDD'cilerle araları çabuk bozulur. Bunun üzerine MDD'ciler "Türk Solu" dergisini çıkarmaya başlarlar. Türk Solu dergisinde Mihri Belli, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Reşat Fuat Baraner gibi eski komünistlerin yazdıkları yazılarla öngörülen devrimin içeriği doldurulmaya çalışılır. MDD tezi tartışmalarında görüş "birliği yoktur. Reşat Fuat Baraner, işçi sınıfı ve emekçi köylülüğün öncülüğünü savunurken Belli ve Kıvılcımlı ulusal burjuvazi ve cuntacı Kemalist subaylara bel bağlamaktadırlar. Ulusal (Milli) Demokratik Devrim tezini savunan TKP yurtdışı yönetimi Belli ve Kıvılcımlı'ya karşı açıktan tavır koymaktadır.

17 Kasım 1967'de çıkan Türk Solu dergisindeki MDD tezi tartışmaları, bu tezin savunucuları arasında da ayrılıklara neden olur. MDD grubu, en eski komünistlere saygı ve parti çalışmasının devam ettiğini göstermek için Ekim 1968'de "Aydınlık" isimli yeni bir dergi yayınlamaya başlarlar. Tartışmalar ilerledikçe görüş farklılıkları derinleşir. Başlangıçta işçi, köylü, aydın, küçük burjuva ve ulusal burjuvazinin oluşturacağı geniş cepheyi savunan Mihri Belli çevresi, işçi sınıfının zayıflığı ve ulusal burjuvazinin devrime yanaşmayacağı düşüncesine vararak; devrimci gençlik ve asker-sivil devrimci bürokrasinin önderliğinde bir devrim görüşüne varırlar. Açıkçası varılan nokta cuntacılıktır. Sol bir askeri darbe özlemi belirmiştir. Parlamenter mücadeleyi savunan ve cunta gelir gerekçesiyle kitle eylemlerinden kaçınan TİP ile MDD çizgisinin yolları çoktan ayrılmıştır.

Öğrenci Gençlikten Devrimci Gençliğe

1960'lı yılların başında Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) sağcı öğrencilerin kontrolündedir. Türk Milli Talebe Federasyonu CHP'nin ilerici kanadının, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) da Kemalist gençlerin yönetimi altındadır. 28-29 Nisan 1960 büyük gençlik gösterileri, tüm devrimci güçlere gençlik içinde çalışma yapmanın önemini kavratmıştı.

1960'dan önce Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinde CHP'ye yakın bir "Fikir Klubü" kurulmuştur. Sonraları bunların sayısı giderek artmıştır. Gençlik hareketi hızla TİP'e ve sosyalizme kaymaya başlayınca Fikir Klüpleri, sosyalist tartışma merkezlerine dönüşür. 1965 Sonbaharında kendi aralarında birleşen Fikir Klüpleri, "Fikir Klüpleri Federasyonu"na dönüşür ve artık TİP'in kontrolündedirler.

TİP ve MDD çizgisinin ayrılması FKF içinde de sert tartışma ve ayrılıklara neden olur. MDD'ciler 1968 yılında Devrimci Öğrenciler Birliği"ni kurarlar. Genel başkanı Deniz Gezmiş olan DÖB, TİP'den umudu kesen gençlerin FKF yönetimini ele geçirmesiyle çalışmalarına son verecektir.

Fikir Klüpleri içindeki tartışmalarla sosyalist düşünceleri benimseyen öğrenci gençliğin o dönemdeki tek teorik kaynağı sol dergilerde yazılanlar ve Sol Yayınları'nın 1965 yılından itibaren aceleyle çevirmeye başladığı Marksist-Leninist klasiklerin bazılarıdır. Türkiye gençliği, sosyalizmin klasiklerini okumadan sosyalist oldu. 1970 yılı öncesi Marksın Kapital'ini okuyan olduğunu sanmıyorum.

Giderek devrimcileşen öğrenci gençliğin ilk eylemleri "Demokratik: Bir Üniversite" talebiyle ders boykotları ve fakülte işgalleridir. 1968, 1969 yılları öğrenci boykotları ve fakülte işgallerinin doruğa çıktığı yıllardır. MHP'nin örgütlediği sağcı gençler ile devrimci gençler arasında büyük çatışmalar olur. Ancak 1969'a gelindiğinde hemen tüm fakülteler solcuların elindedir. MHP'li "komandolar"ın şiddet eylemleri ve saldırıları bu yıllarda başlamıştır. 1968 yazında devrimci gençler toprak işgallerine girişen köylülerin eylemlerine katılırken sağcılar da Anadolu'nun çeşitli yerlerinde komando eğitimleri yaparak çevreye şiddet gösterileri sunarlar.

Gençliğin yükselen devrimci mücadelesi, onları TIP ve MDD çizgisinden uzaklaştırarak yeni arayışlara yöneltir. Gençliğin devrimci dinamizmi karşısında TİP, "aman kıpırdamayalım, faşizm gelir" derken MDD'çiler de "aman küçük burjuva devrimcilerini (Kemalistleri) küstürmeyelim, milli cephe yıkılır" demektedirler. Yeni bir kimlik ve kişilik kazanan devrimci gençlik kendini devrimin önderi olarak görmeye başladığından TİP1i oportünist, MDD'cileri de Kemalizm kuyrukçusu olarak değerlendirmektedir.

Öğrenci gençlik, NATO'ya ve Amerikan 6. Filosu'na karşı sürekli karşı gösteri düzenlemektedir. 1966'da başlayan öğrenci eylemleri; fakültelerin dışına taşarak işçi, köylü ve halkla bütünleşmek istemektedir ama gençlik onların dilinden anlamamaktadır. İşçilerin fabrika işgalleri öğrenciler tarafından desteklenir. Köylülerin toprak işgalleri desteklenir. Fabrika ve toprak işgalleri bir anlamda fakülte işgallerinden esinlenerek gerçekleşmektedir. 16

Şubat 1969 günü İstanbul'da ABD emperyalizmine karşı büyük bir işçi öğrenci yürüyüşü düzenlenir. İşçi ve öğrenciler ilk kez birlikte sokağa çıkmakta ve eylem tüm sol güçlerce ortaklaşa düzenlenmektedir. Bu büyük eylem burjuvazinin ve gerici güçlerin saldırısına uğrar. 2 ölü ve 104 yaralı ile sonuçlanan bu eylem, 1905 Rus devriminde olduğu gibi "Kanlı Pazar" olarak anılacaktır. Emperyalizme ve uluslararası tekellerin ürünlerine karşı eyleme geçen gençlik "Yerli Malı Kullan" etkinlikleri düzenleyerek Coca Cola ve diğer yabancı ürünlerin kullanımını boykot eder.

Aralık 1968'de İstanbul'da yapılan Fikir Klüpleri Federasyonu 'nun kongresinde TİP'liler yönetimi kaybederler. Yusuf Küpeli'nin Genel Başkan seçildiği ve yönetimi devrimci gençlerin eline geçen FKF, ilk iş olarak Ege Bölgesi'nde tütün mitingleri düzenler. Şubat 1969'da düzenlenen Akhisar ve Ödemiş tütün mitinglerinde köylü ve öğrenci gençler yan yana gelirler. Bu eylemler Kemalistler, CHP solcuları, Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) tarafından da desteklenir.

1965'e kadar ilerici ve Kemalist olan gençlik, 1965'den itibaren TİP'li, giderek MDD'ci olmuştur. Ayrımların net olmadığı bu dönemde yine de herkes iç içedir. Ancak öğrenci gençlik hareketinin devrimci bir nitelik alması gençliği TİP ve MDD'den de ayrı bir çizgiye getirir. Avrupa'da 1968'de yükselen gençlik hareketi, Türkiye gençlik hareketini dolaylı olarak etkilemiştir. Öte yandan aşırı sağ unsurlara karşı gündelik ve gittikçe daha kanlı kavgalara zorlanan devrimci gençlik iyice radikalleşir. "Profesyonel Devrimci" gruplar oluşmaya başlar.

1969 Yılı Yollar Ayrılıyor

19691971 arası, Türkiye sosyalist hareketinin bölündüğü, yolların ayrıldığı dönemdir. 5-6 yıllık bir teorik tartışmaya rağmen Türkiye somutuna dayanan bir devrimci program geliştirilemez. Teorik tartışmalar tıkanır, pratik eylem öne çıkarılır. Hareketin bölünmesinin temelinde yatan teorik yetersizliktir. Türkiye kapitalizminin geriliği ve sınıfsal ayrışmanın tamamlanmamışlığı koşullarında; baş düşmanın belirlenmesi, sınıfların karşılıklı yer alımı, sınıfsal bağlaşıklık sorunu, devrimin öncü gücü, devrimin yolu ve eylem biçimleri, devrimci iktidarın çözümleyeceği görevler bunca tartışmaya rağmen netleştirilemez. Türkiye'ye özgü bir küçük burjuva aydın hareketinin yani Kemalizmin varlığı teorik çözümlemeyi daha da zorlaştırmıştır. Öte yandan ağır darbeler yiyen TKP yok olma noktasına gelmiştir. TKP'nin en önemli önderleri vefat etmiştir. TKP'nin biriktirdiği 50 yıllık mücadele deneyimi ve teorik yaklaşımlar 1960'lı yıllara aktarılamaz. Uzun yıllar illegal mücadele vermiş TKP kadroları ise mücadelenin legal olarak yürüdüğü yeni

duruma tam ayak uyduramamaktadırlar. Elli yıllık deneyimin aktarımındaki kopukluk, teorik yetersizlik ve gençliğin dinamizmi ile yükselen devrimci mücadele birleşince yolların ayrılmasının zemini hazırlanmıştır.

1965-1969 arası, sosyalist teorinin Türkiye somutuna indirgenmesi bakımından olumlu bir dönemdir. Çünkü ciddi bir arayış ve tartışma dönemi yaşanmıştır. Türkiye devriminin sorunlarıdır gündemde olan. 1969 sonrasında hiçbir sosyalist hareketin Türkiye somutundan teori üretme gibi bir derdi olmadı. Diğer ülkelerin devrimci teorileri ithal edilerek işin kolaycılığına kaçıldı. Bu nedenle de pratik ve teorik mücadelenin yerini ideolojik mücadele aldı. İthal edilmiş teoriler ise Türkiye gerçeğine hiç uymuyorlardı.

Türkiye İşçi Partisi'nin Durumu

1965 seçimlerinde 276 bin oy alan TİP, 1969 seçimlerinde 270 bin oy alır ama burjuvazinin seçim yasasında yaptığı değişiklik nedeniyle, bu kez parlamentoya üç milletvekili sokabilir. Bu durumda TİP'in parlamenter yoldan mücadelesi boşa çıkmıştır. 1966'da sosyalist mücadele hedefini benimseyen TİP; Ağa işbirlikçi Burjuvazi Amerikancı Bürokrasi egemenliğine karşı işçi, fakir köylü, küçük esnaf ve zanatkar, küçük memurlar tarafından gerçekleştirilecek bir devrimle sosyalizmin kurulacağını öngörmektedir. Yalnız demokratik sosyalizmin mücadele yolu da demokratik olacaktır. TİP'in baş düşman tanımı ve devrimin güçleri belirlemesi o günün koşullarına göre çok doğrudur. Ama TİP, antikapitalist mücadeleyi hedeflemekte ve parlamenter yoldan sosyalizme ulaşmak istemektedir. Özünde demokratik devrimi hedefleyen TİP, bunu sosyalizm olarak sunmaktadır. Bir yandan da bu devrimin ikinci Milli Kurtuluş Devrimi olacağını söylemektedir. Ayrıca bu devrimin siyasi öncüsü TİP olacaktır. Devrim işbirlikçilerin dışındaki burjuvaları da ürkütmemelidir. Bunca karışık tanımlama ve öngörüyü ise "Yerli sosyalizm", "Demokratik Sosyalizm", "Güler Yüzlü Sosyalizm" olarak sunmaktadır. Ortaya tam bir kavram karışıklığı çıkmıştır.

Yerli sosyalizmin babası Mehmet Ali Aybar: "Bütün dünya işçileri birleşiniz" demek yanlıştır. "İşçilerin vatanı vardır ve biz böyle vatanı olan bir sosyalizm kuracağız" deyince, partinin diğer yöneticileri Aybar'ın yerli sosyalizminden kopmaya başlarlar.

1968'de Sovyetler Birliği'nin Çekoslavakya'ya müdahalesini kınayan TİP Genel Başkanı Aybar, güler yüzlü sosyalizm tezini geliştirerek Sovyetleri de eleştirmeye başlar. "Devrim gerçekleştiği zaman özgürlüklerin geleceğini söylemek bilimsel değildir. Sosyalizm kurulduktan elli yıl sonra da özgürlük olmayabilir. Bunun önlemini alarak sosyalizmi özgürlükçü bir yoldan kurmak gerekir." diyen Aybar açıkça Sovyet uygulamasını eleştirmektedir.

TİP içindeki düşünce ayrılığı örgütsel ayrılığa dönüşür bu durumda. Behice Boran etrafında toplanan muhalefet, "Emek" dergisini çıkararak Aybar'a karşı açıktan tavır alır.

Kasım 1968 olağan ve Aralık 1968 olağanüstü kongrelerinde Aybar'a karşı mücadele eden Emek grubu, Ekim 1970'de yapılan TİP 4. Büyük Kongresi'ni kazanır. Behice Boran TİP Genel Başkanlığına seçilir. 1970'de Genel Başkanlıktan çekilen M. Ali Aybar, 1971 yılında da TİP üyeliğinden istifa eder.

Güler yüzlü sosyalizm tezini reddeden Behice Boran yönetimi, sosyalizme doğrudan doğruya geçiş tezini kabul etmekte ve parlamenter mücadeleyi işçi sınıfının devrimci mücadelesine yarar sağladığı sürece desteklemektedir.

TİP, ikilemden kurtulamayan bir parti durumundadır, Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinin sınırları içinde çalışmak zorunda olan TİP'in özgürlüğü yasalarla sınırlıdır. Parti, işçi sınıfına dayanmak istemekte ama işçi sınıfının sayısal azlığı ve bilinçsizliğini göstererek onun eğitiminin olanaksızlığını dile getirmektedir. Bu durumda devrimin öncü gücü ve ittifaklar sorunu karmaşıklaşmaktadır. Türkiye 'nin somut durumundan ve pratikten teori üretilirken güler yüzlü sosyalizm tezine varılmıştır. Ve yakın amaç sosyalizm olarak konmuştur. Öte yandan burjuvaziyi ürkütmek istemeyen TİP'in mücadele hattı ile gençliğin giderek yükselen mücadele hattı çelişmekte ve TİP'i zor durumda bırakmaktadır. TİP'in mücadele çizgisini değiştirebilme umudunu yitiren gençlik, TİP'ten ayrılarak veya atıldığı için kendi yöntemleriyle mücadeleye başlamıştır. TİP, bu ikilemler içinde giderek küçülmüş, etkisizleşmiş ve yasalar karşısında meşruluk kaygusuna düşmüştür.

1960'lı Yıllarda Türkiye Komünist Partisi

1944 Tutuklamalarından sonra ağır darbeler yiyen parti, 1960'lı yıllara çok zayıflamış olarak girdi. Partinin merkezi örgütsel çalışması hemen hemen durmuştu. Önemli kadrolarının bir kısmı halen hapisde bir kısmı da yurtdışında politik sığınmacı durumundaydı.

TKP'nin önder kadrolarından Salih Hacıoğlu 1955'de (Stalin tarafından gönderildiği Sibirya sürgününde), Dr. Şefik Hüsnü Değmer 1959'da (Manisa'da), Nâzım Hikmet 1963'de (Moskova'da), Reşat Fuat Baraner Ağustos 1968'de İstanbul'da vefat etti.

Partinin önder kadrosundan Zeki Baştımar (Yakup Demir) 1962 yılında hapisden çıkınca yurtdışına giderek, TKP yurtdışı sekreteri sıfatıyla partinin yurtdışındaki kadrolarını toparlayarak bir komite kurar. Zeki Baştımar'ın

sekreterliğinde kurulan yürütme komitesinde İsmail Bilen ve Aram Pehlivanyan (Ahmet Saydam) da vardır. Bu ekip Türkiye'ye yönelik yayın yapan Türkçe radyoları yönetir, "Bizim Radyo" yoluyla Türkiye'deki mücadeleye mesaj ve yön vermeye çalışır. 1967 Yılında da "Yeni Çağ" dergisini (Prag'da yayınlanan ve dünya komünist partilerinin ortak yayını olan "Barış ve Sosyalizm Sorunları" dergisinin Türkçesi) çıkarmaya başlar.

1962 Yılında M. Ali Aybar ile birlikte eski TKP'li komünistler de TİP merkez yönetimine girdiler. Zeki Baştımar, yurtdışına çıkarken TİP yönetimine giren TKP'lilerin önderi Behice Boran ile ve TİP'e resmi olarak üye olamayan diğer TKP'lilerle konuşur. Komünistlerin TİP içinde çalışması ve TKP'nin bu yolla legale çıkması konusunda anlaşırlar. Demek ki hem TİP'in merkez yönetiminde TKP'li bir komite vardır hem de TİP'e resmi üye olamayan komünistler vardır. TÎP1e üye olamayan komünistlerin önderi Reşat Fuat Baraner'dir.

Reşat Fuat Baraner (1904-1968), partililer tarafından çok sevilen ve sayılan, onurlu bir mücadelesi olan önderdir. TİP'e üye olamayan komünistler Baraner'in etrafında toplanırlar. "Türk Solu" dergisini çıkaran bu ekibin diğer önemli ismi ve teorik tartışmaların yürütücüsü Mihri Belli'dir. Baraner'e bağlı olarak çalışan Belli ve arkadaşları Milli Demokratik Devrim (MDD) tezini geliştirmeye çalışırlar. Çünkü TKP 1944 merkez komitesi plenumunda geniş cephe politikasını benimsemiştir. MDD tezi TKP'nin yirmi yıl önceki politikasıdır. Yurtdışındaki ekip de aynı politikayı savunur. Yalnız onlar MDD yerine ÜDD (Ulusal Demokratik Devrim) demektedirler. İçerik aynı olup kavram Türkçeleştirilmiştir. Oysa TİP yönetimindeki TKP'liler Zeki Baştımar'la bağları olduğu halde yakın amaç olarak sosyalist devrimi öngörmektedirler. 1967 yılına kadar Zeki Baştımar'a bağlı olarak çalışan bu komite (Behice Boran 1944 yılında da Z. Baştımar'a bağlı olarak çalışıyordu.) TKP çizgisinden ayrı bir hattı savunmakta ama ilişkisini sürdürmektedir. İki başlı, üç merkezli bir TKP faaliyeti yürümektedir.

1966 yılında TİP yönetimi eski komünistleri fiilen de TİP'ten uzaklaştıranca TKP ile TİP yönetimindeki TKP'liler arasanda bağlar kopar. 1967 yılında Behice Boran ve arkadaşları "TİP Türkiye toprağında tuttu başka parti istemez" anlayışıyla TKP'den uzaklaşırlar.

Reşat Fuat Baraner, Ağustos 1968'de ölünce, Feriköy Mezarlığı'nda yatan yoldaşı Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in yanına gömülür. Bütün eski tüfek komünistlerin, sosyalistlerin, aydınlaran ve devrimci gençliğin katıldığı cenaze töreninde Mihri Belli, Baraner'in mezarı başında bir konuşma yapar.

Baraner'in ölümünden sonra Mihri Belli, MDD tezini küçük burjuva as-

ker-sivil cuntacılığa kadar dönüştürecektir. TIP içinde ve dışındaki komünistler, yurtdışındaki komünistler birbirleriyle bağlantısız kalacaklardır.

Sonuç olarak 1960'lı yıllar, TKP faaliyetinin en zayıf ve dağınık dönemidir. Bu dönem çalışması merkezi bir örgütlenmeden yoksun olarak ve legale çıkma gayreti içinde gerçekleşmiştir.

Devrimci Gençlik, Devrimci Örgütler Kuruyor

27 Mayıs 1960 öncesi ve sonrasında hareketlenen aydınlar, Kemalistler, sosyalistler, işçi sınıfı ve öğrenci gençlik nedeniyle ülkede canlı bir politik yaşam başlamıştır. Yön dergisinin ilk sayısında 150 aydının imzası ile yayınlanan bildiride, Türkiye'nin tek kurtuluşunun Türkiye'ye özgü bir sosyalizm ile olacağı açıkça belirtilmiştir. Bu bildirinin hemen ardından Ocak 1963'de "Sosyalist Kültür Derneği" adında, sosyalist düşünceyi yayma amacıyla bir örgüt kurulmuştur. Bu derneklerin sayısı kısa zamanda artar. Kemalist, Marksist ve solcu aydınlar bu dernekler yoluyla geniş yığınlara Türkiye'ye özgü sosyalizmi anlatmaya çalışırlar. Türkiye'ye özgü sosyalizm; Kemalizmin daha da geliştirilmiş bir sol açınımıdır. İşin teorisyeni ve öncüsü durumundaki kişi Doğan Avcıoğlu olup, eski Kadro'cu ve TKP'li Şevket Süreyya Aydemir ile eski TKP'li Sadun Aren de teorisyenler arasındadır.

Sosyalist Kültür Dernekleri, Fikir Klüpleri Federasyonu ve Türkiye İşçi Partisi'nin içindeki çalışmalar ile; Yön dergisi, Türk Solu dergisi ve Aydınlık dergisinin düşünceleri ile gelişen, bilinçlenen, eyleme atılan öğrenci gençlik, 1969 yılına gelindiğinde devrimci bir nitelik kazanmış ve kendini yetiştiren örgütlere ve düşünce akımlarına karşı bağımsız bir arayışa girmiştir. Gençliğin yolu 1969 yılından itibaren yeni Kemalistlerden, TİP'den ve MDD teorisyenlerinden ayrılır. Türkçeye çevrilen sol yayınları yutarcasına okuyan gençlik; Lenin, Mao Ze Dung gibi önderlerin düşünce ve eylemlerini, Latin Amerika tipi devrimci eylem pratiğini kendince benimsemeye başlar.

Ekim 1969'da yapılan, Fikir Klüpleri Federasyonu dördüncü kongresinde TİP'ten bağımsızlaşmış olan devrimci gençler seçimleri kazanırlar. FKF, TİP'ten koparılmıştır. Genel başkanlığa Atila Sarp seçilir. TİP'e karşı Mihri Belli, Mahir Cayan, Deniz Gezmiş, Doğu Perincek çevreleri ittifak yaparak seçimleri kazanmıştır. Bu kongrede alınan bir kararla örgütün adı da değiştirilerek Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) yapılır. DEV-GENÇ hareketi, bundan böyle devrimci gençliğin vurucu gücü olacaktır.

1967 ve 1968 yıllarında Antalya'nın Elmalı, Ege'nin Atalan ve Güllüce köylerindeki köylülerin toprak işgallerine, Söke'nin Seçkin köylülerinin tarım burjuvazisine karşı direnişlerine destek veren gençler, Akhisar ve Ödemiş tütün mitinglerini de düzenleyerek köylülerle tanışmışlardır. Mao'nun

önderliğindeki Çin köylü devriminin tarihini ve gelişmesini okuyan gençler, bu düşünceyi kendi köylü pratikleri ile birleştirerek Türkiye'de feodalizme ve emperyalizme karşı bir işçi-köylü devrimi tezine varırlar. Bu düşünceyi benimseyen ve Mao'nun ideolojisi ile Çin'in teorisini Türkiye'ye ithal edenler bundan böyle "Maocu" olarak anılacaklardır. Başını Doğu Perincek, ibrahim Kaypakkaya ve Garbis Altınoğlu'nun çektiği bu grup giderek kendi içinde de görüş ayrılığına düşecektir. Köylü direnişleri ve eylemliliği Öne çıkaran İbrahim Kaypakkaya ve Garbis Altınoğlu bir taraf, Doğu Perinçek bir taraf olur. 1970 yılı içinde Mao'cu gençlik kendi içinde bölünür ve ayrı örgütlenmelerin temeli atılmış olur.

Aydınlık dergisi Ocak 1970'den başlayarak iki dergi halinde yayınlanır. Maocu eğilimliler "Proleter Devrimci Aydınlık", Mihri Belli ve Mahir Cayan grubu da "Aydınlık, Sosyalist Dergi"yi çıkarırlar. Önce Maocu olanlar ile diğerleri ayrılmıştır. Kısa sürede her iki taraf da kendi içinde bölünmeye başlayacak ve Türkiye sosyalist hareketi irili ufaklı hareketlere bölünecektir.

1969, 1970 yıllarında Türkiye sosyalist hareketinin temel sorunu} antiemperyalist mücadelede ve sosyalist devrimde işçi sınıfının öncülüğünün teorik olarak benimsenmesi ile Türkiye işçi sınıfının böylesi bir mücadele ve devrim için çok hareketsiz ve bilinçsiz oluşudur. Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddeleri legal bir parti olan TİP'in elini ayağını bağlamaktadır. "öyleyse mücadele illegal olarak sürdürülmelidir" görüşüne varan Dev-Genç'liler silahlı mücadeleye yönelirler. Lübnan'daki El-Fetih kamplarında kadrolar eğitilmeye başlar. Bir yandan da Türkçeye yeni çevrilen Carlos Marighela ve Che Guevara'nın eserleri okunur. Böylece Dev-Genç içinde halk kurtuluş savaşı ilkesi benimsenmiş olur. Öncünün vereceği gerilla mücadelesi ile kentler ve köyler kurtarılacak ve yükselen öncü mücadelesi ile işçi ve köylüler devrime kazanılacaktır.

1970 yılı içinde Dev-Genç içinde "profesyonel devrimci" kavramı yerleşmeye başlar. 5. Kongrede MDD'cilerle de kesin olarak ayrılan Dev-Genç yönetimi "Kurtuluş" isimli bir gazete çıkarmaya başlar.

Halk kurtuluş savaşını benimsemiş olan Dev-Genç'liler, bu kez de örgütlenme biçimi üzerine ayrılığa düşerler. Cephe, parti ve kurtuluş ordusu kurma tartışmaları hareketi ikiye böler. Mahir Çayan ve arkadaşları Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi, Deniz Gezmiş ve arkadaşları Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKP-C ve THKO) olarak illegal örgütlenmeye ve mücadeleye atılırlar.

1969, 1970 yıllarında devrimci hareketin bölünmesi, devrimci acelecilik ve pratik eylemin öne çıkarılmasıyla teorik tartışma ve Türkiye'ye özgü teo-

ri üretme çalışmaları sekteye uğrar. Her eğilim dışardan ithal ettiği ideoloji ve teoriyi benimseme kolaycılığına kapılır. Mücadele militanlaştığmdan hareketlerin kitlelerle bağları kopar ve kadro hareketleri durumuna düşülür. Artık yığınsal eylem ve mitingler yerine gerille tipi eylemler öne çıkmıştır.

1969'da bölünmeye başlayan Türkiye sosyalist hareketi, kısa sürede onlarca müfrezeye ayrılacaktır.

Doğan Avcıoğlu'nun çevresinde toplanmış olan solcu Kemalistler, askersivil küçük burjuva aydınların öncülüğünde gerçekleşecek bir askeri darbe ile iktidara gelmeyi ve ülkeyi devletçilik ilkesiyle kalkındırmayı hedeflemektedirler. Bu grup bu dönemde Yön dergisinin devamı olarak "Devrim" dergisini çıkarmaktadır.

M. Ali Aybar'm TİP Genel Başkanlığından çekilmesi ile partinin yönetimi; Behice Boran, Sadun Aren, Dr. Nihat Sargın önderliğindeki "Emek" grubuna geçmiştir. Bunca kadro ve genç insanı kaybederek iyice daralmış olan parti önemli işler yapamamaktadır.

Eski tüfeklerden Dr. Hikmet Kıvılcımlı, "Sosyalist" isimli bir dergi çıkarmakta ve "işsizlik ve Pahalılıkla Mücadele Derneği" çerçevesinde çalışma yapmaktadır.

Hemen hemen tüm gençlik kesimleriyle bağı kopan Mihri Belli önderliğindeki MDD'ciler, varılan bu noktada umutlarını cuntacı yöntemlere bağlamışlardır. Ordunun genç subayları ve Kemalistler'le de ilişkisi olan grup iktidarın darbe yoluyla ele geçirilmesini beklemektedir. Bu yolla Milli Demokratik Devrim'in yolu açılmış olacak ve işçi sınıfının bilinçlenmesi ile sosyalist devrime doğru yol alınacaktir. Yayın organları "Aydınlık, Sosyalist Dergi" dir.

Mahir Cayan önderliğindeki THKP-C ve Deniz Gezmiş önderliğindeki THKO hareketleri, halk kurtuluş savaşını başlatmış olup; örgütlenme, kadro eğitimi ve militan eylemlere girişmişlerdir.

"Proleter Devrimci Aydınlık" (PDA) gazetesiniçıkaran Doğu Perincek ve arkadaşları, illegal olarak "Türkiye İhtilalci İşçi ve Köylü Partisi"ni kurmuşlardır. Partinin yayın organı "İşçi ve Köylü" gazetesidir. Maocu görüşleri benimseyen bu grup, diğer hareketlere karşı kendi görüşlerini savunmak durumunda kalmıştır, TİP ve MDD hareketini rezivyonist, sosyal emperyalist olarak; THKP-C ve THKO'yu küçük burjuva anarşistleri olarak suçlamaktadırlar. Ayrıca kendi aralarında sert tartışmalar olmaktadır. Henüz 21 yaşında olan İbrahim Kaypakkaya, Perincek çizgisini pasiflikle suçlamakta ve ayrı bir baş çekmektedir. İ. Kaypakkaya 24 yaşındayken 1973 yılında Diyarbakır'da devletin güvenlik güçleri tarafından çarpışmada öldürülmüştür ama

ilerde onun yolunda olduğunu belirten siyasi örgütlenmeler olacaktır.

Devrimde, işçi sınıfı ve yoksul köylülüğün öncülüğünün zorunluluğu ile, kitlelerin örgütsüzlüğü ve bilinçsizliği sorunu arasındaki çelişkiyi, pratik mücadele içinde çözmeyi amaçlayan devrimci gençlik grupları, farklı müfrezelere bölünerek militan bir mücadeleyi başlatmışlardır. Mücadelenin pratiği içinde artık işçi sınıfını filan düşünen yoktur. Devrimci hareketin mücadelesi ile ekonomik krizin bütünleşmesi Türkiye'yi yeni bir askeri darbeye götürecektir.

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Kuruluyor

31 Aralık 1961'de yapılan İstanbul Saraçhane Mitingi, Türkiye işçi sınıfı hareketinin önemli bir dönüm noktasıdır. Yıl içinde İzmir, Ankara, Zonguldak, Eskişehir, Afyonkarahisar, Denizli, Nazilli gibi şehirlerde yapılan işçi mitinglerinin devamı ve en büyüğü olan Saraçhane mitingine 250 bin dolayında işçi katılmıştır.

Toplu-İş sözleşmesi ve sendikal haklar isteyen işçiler bu tarihden itibaren sık sık grev ve direnişler yaptılar. Mart 1963'de 36 gün süren Kavel fabrikası grevinde işçilerle polis çatıştı. Mart 1965'de Zonguldak maden işçilerinin büyük grevi ve kanlı olaylar gerçekleşti. Polis ve asker grevi zorla bastırdı. Satılmış Tepe ve Mehmet Çavdar isimli işçiler öldürüldü. Mart 1963 Bozkurt Mensucat grevi, Şubat 1966 Paşabahçe Şişe Gam grevi ve diğerleri TürkİŞ içinde sarı ve ilerici sendikacılar arasında görüş ayrılıklarına neden oldu. Bunun üzerine Türk-İş'den ihraç edilen Lastik-İş, Maden-İş, Basın-İş ve bağımsız Gıda-İş sendikaları Temmuz 1966'da "Sendikalar Dayanışma Konseyi"ni kurdular. Bu sendikalara Zonguldak Türkiye Maden İşçileri Sendikası'da katılarak beş sendika tarafından "Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kuruldu. 13 Şubat 1961'de 'Türkiye İşçi Partisi'ni kuran sendikacılar bu kez de 13 Şubat 1967'de DİSK'i kurdular.

DİSK'in kurulması ile işçi sınıfının sendikal mücadelesi hızla yükselmeye başladı. 1968 Yılında Good-Year, Derby Lastik, Sümerbank Filyos Tuğla, Magirus, Keban Barajı grevleri önemli grevler olarak tarihe geçti. 1969 yılında yapılan Singer, Rabak, Tuslog, Türk Demir Döküm, Skoda, Alpagut Linyit İşletmeleri, Yarımca Seramik, Sancak Tül, Gamak Motor grev, direniş ve fabrika işgalleri, 1970 yılında yapılan İzmir ve İstanbul işçi yürüyüşleri, Singer Fabrikası direnişi ile işçiler yeni haklar elde etme, atılan arkadaşlarını işe geri alma eylemlerini gerçekleştirdiler. TürkİŞ'den DİSK'e geçmek isteyen işçiler fabrikaları işgal ettiler. Gamak direnişinde Şerif Aygün isimli işçi polisle yapılan çatışmada öldü.

İşçi sınıfının yükselen sendikal mücadelesi ve DİSK'in hızla güçlenmesi

karşısında TÜRK-İŞ'le anlaşan Demirel hükümeti, DİSK'i yok etmeye yönelik olan bir yasa tasarısını meclise verince işçi sınıfı genel direnişe geçti.

Kemal Türkler'in Genel Başkanlığındaki DİSK yürütme kurulu, bağlı sendikaların yöneticileri ve işyeri baş temsilcileri ile bir toplantı yaparak işçileri yasa tasarısına karşı eylem yapmak üzere serbest bırakınca, Türkiye tarihinin o güne kadarki en büyük işçi direnişi olan 15-16 Haziran eylemleri gerçekleşti. İstanbul, İzmit ve İzmir'de yüz binlerce işçi fabrikaları işgal ederek, yollara ve fabrikalara barikatlar kurarak, toplu yürüyüşlere geçerek DİSK'i savunmaya başladılar. Yasa tasarısına karşı görüşlerini dile getirdiler.

İşçi sınıfının 15-16 Haziran 1970 direnişi, siyasi krizin doruğa yükselmesini sağladı. Zamanın bir generali "Sosyal gelişme ekonomik gelişmeyi aştı" diyerek durumu kısaca özetliyordu. İşçi sınıfının bu direnişinin ardından sıkı yönetim ilan edildi.

Son yılların yapısallaşan ekonomik krizine siyasi krizde eklemlenince Türkiye yine derin bir bunalıma düşmüş oldu. Sol cuntacı subaylardan sol bir darbe bekleyenlerin umudu iyice yükseldi. Artık tüm sol çevreler, sol bir cuntanın darbesini bekler oldular ve 12 Mart 1971'de beklenen askeri darbe gerçekleşti. Başlangıçta darbenin siyasi yönü muğlak gibi görünse de (daha doğrusu solcular tarafından öyle algılanaa da) gerçek kısa samanda anlaşıldı. Solculara ve devrimci güçlere yönelik bir darbe gerçekleşmişti. "Ordu kılıcını kuşandı" diyen Dr. Hikmet Kıvılcımlı, darbenin solculara yönelik olduğunu anlayınca önce Kıbrıs'a, oradan da Bulgaristan'a kaçmak zorunda kaldı.

12 Mart 1971 - 12 Eylül 1980 Dönemi

1971 -1974 arası:

12 Mart 1971 askeri darbesinden sonra on yıldır çalışma yapan Türkiye İşçi Partisi, Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılır.

15-16 Haziran işçi direnişinden sonra Mihri Belli ve Mahir Cayan gruplarının yolları iyice ayrılmıştır. 17-18 Ekim 1970'de yapılan Dev-Genç kongresini Mahir Cayan grubu kazanarak genel başkanlığa Ertuğrul Kürkçü seçilir.

Devrimin halk savaşı ile başarılabileceğini belirten Mahir Cayan grubu, köylülüğün temel güç olacağı ve işçi sınıfının ideolojik öncülüğünde bir parti kurulmasını kararlaştırır. Çayan'a göre partide işçilerin çoğunluğunun önemi yoktur, Önemli olan Marksizm-Leninizm silahı ile donanmış bir partidir. Parti Türkiye somutunda köylerden kentlere doğru bir gerilla savaşı ile örgütlenecektir. Netleşen bu görüş üzerine Aralık 1970'de Ankara Kavaklıdere'de bir evde toplanan Mahir Cayan, Yusuf Küpeli, Münir Ramazan Ak-

tolga, Ertuğrul Kürkçü, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, Bingöl Erdumlu ve Yüzbaşı Orhan Savaşçı THKP-C hareketini kurarlar. İrfan Uçar ve Hüseyin Cevahir de parti yönetimine alınırlar.

1969 yılı sonlarında Deniz Gezmiş önderliğinde kurulan THKO'nun önder kadrosunda ise Cihan Alptekin, Ömer Ayna. Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Sinan Cemgil gibi isimler vardır.

THKO, askeri yanı ağır basan, ideolojik ve teorik çalışmaya çok ağırlık vermeyen, bütünsel bir gerilla savaşı örgütü niteliğindedir. THKP-C ise geniş bir halk savaşını öngördüğü için politik önderlik ile askeri örgütü ayrı düşünüp, askeri kanadın politik önderliğe bağlı olmasını getirmiştir. Bu bakış açısı nedeniyle Yüzbaşı Orhan Savaşçı sorumluluğunda kısa sürede askeri komiteler kurulur. İstanbul, İzmir, Ankara, Eskişehir, Merzifon gibi kentlerde yüz dolayında Teğmen, Üstteğmen, Yüzbaşı örgüte kazanılır, komitelerde görev alırlar. Bir yandan da politik yazılar yazılır. Devrim mücadelesinin içeriği doldurulmaya çalışılır.

Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'nin önderi Doğu Perinçek ile farklı düşünen İbrahim Kaypakkaya ve Garbis Altınoğlu da 1972 yılında illegal olarak Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist'i ve onun askeri kanadı olarak da Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TKP/ML-TİKKO)'yu kurarlar.

1971 yılı ortalarında THKP-C ikiye bölünür. Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Altolga, Mahir Çayan'a karşı tavır alarak ayrı bir mücadele yolu izlerler.

THKP-C ve THKO 1971 yılını adı günümüze kadar uzanan ses getirici gerilla eylemleri ile geçirirler. Banka soygunları, adam kaçırarak fidye isteme, hapisten kaçma, bombalama, İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Ephraim Elrom'un kaçırılarak öldürülmesi, Ünye'de oturan NATO görevlisi üç ingiliz teknisyeninin kaçırılarak Kızıldere'ye götürülmesi, El-Fetih kamplarında kadro eğitimi ve benzeri eylemler.

12 Mart askeri darbesinin hemen ardından tüm solcuların yakalanması için büyük operasyonlar düzenlenir. Yakalanan TİP, MDD, TİİKP, TİKKO, THKP-C, THKO kadro ve taraftarları ağır hapis cezalarına ve idama mahkûm edilirler. Hüseyin Cevahir, Sibel Erkan olayındaki çatışmada Mayıs 1971'de, Ulaş Bardakçı Maltepe Hapishanesi firarından sonra Şubat 1972'de güvenlik güçleri ile girdikleri çatışmalarda öldürüldüler. Ünye'de üç İngiliz'i kaçırarak Niksar Kızıldere'ye getiren Çayan ve arkadaşları buradaki çatışmada öldürüldüler. Kızıldere operasyonunda; Mahir Cayan, Sinan Kasım Özdoğru, Hüdai Arıkan, Ertan Saruhan, Saffet Alp, Nihat Yılmaz, Ahmet Atasoy, Sabahattin Kurt (THKPC), Cihan Alptekin, Ömer Ayna (THKO) çatış-

mada öldürüldüler. Buradan tek canlı kurtulabilen Ertuğrul Kürkçü oldu. Sinan Cemgil ve arkadaşları Nurhak dağlarında güvenlik güçleri ile girdikleri çatışmada öldürüldüler. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan ise Ankara Sıkıyönetim Mahkemesinin kararı gereğince 6 Mayıs 1972'de idam edildiler. Yüzlerce genç subay, Marksist-Leninist oldukları için yargılandı ve ordudan ihraç edildiler. 1972 yılı sonunda operasyonlar tamamlanmış, Mamak Hapishanesi solcularla doldurulmuştu.

Yakalanmayan kimi kadro ve sempatizanlar, pasif biçimde de olsa çalışmayı sürdürdüler. TİP'in İstanbul-Fatih ve Eminönü ilçe örgütlerinde eskiden yöneticilik yapmış bir grup "Partizan" isimli bir gazete çıkararak yeni arayışa girdi bu dönemde. Veysi Sarısözen ve Nabi Yağcı (Haydar Kutlu) önderliğindeki bu küçük grup sonradan TKP'ye girip en üst yoneticiklere kadar gelecektir. THKP-C Sempatizanı genç bir grup da işçi ve gençlik içinde örgütlenmeye girerek "Genç Sosyalistler Birliği" (GSB) örgütünü kurdular bu dönemde. Esas önemli atılım ise TKP'den gelecektir. Zeki Baştımar'ın ölümü üzerine TKP Genel Sekreterliğine gelen İsmail Bilen, 1973 yılında "Atılım" isimli bir gazete çıkararak TKP'nin yeni atılımını gerçekleştirir.

1973 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkan CHP, MSP ile kurduğu koalisyon hükümeti döneminde genel bir af çıkararak tutuklu ve hükümlü solcuların ezici çoğunluğunun özgür kalmasını sağladı. 1974 Genel affı ile Türkiye'de yeni bir mücadele dönemi başladı.

1974-1980 Arası:

Yolları 1969 yılında ayrılan sosyalist gruplar, 1974 affından sonra kendi parti ve örgütlerini kurmaya başladılar. Türkiye sosyalist hareketinin 49 parçaya bölünmesi bu dönemde başladı.

Bölünme sonucunda yedi tane yasal sosyalist parti kuruldu.

1- TİP'ten 1971 yılında istifa eden Mehmet Ali Aybar, 30 Mayıs 1975'de Sosyalist Devrim Partisi (SDP)'ni kurdu.

2- MDD Hareketinin önderi Mihri Belli yalnız başına kalınca, 12 Şubat 1975'de Türkiye Emekçi Partisi (TEP)'ni kurdu.

3- Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın taraftarlarından Mehmet Özler, 21 Ocak 1975'de Vatan Partisi (VP)'i kurdu.

4- Yine Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın taraftarlarından Feridun Sakar, 1975'de Sosyalist Vatan Partisi (SVP)'i kurdu.

5- Maocu dünya görüşünü benimsemiş olan Doğu Perincek ve arkadaşları, 30 Ocak 1978'de Türkiye İşçi Köylü Partisi (TİKP)'ni kurdu.

6- Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın kimi eski taraftarları ve bazı eski TİP'liler ile

Genç Sosyalistler Birliği (GSB) biraraya gelerek Ahmet Kaçmaz'ın Genel Başkanlığında ve 16 Haziran 1974fde Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP)'i kurdular. İlk kurulan yasal sosyalist parti bu oldu.

7- 1970'de TİP yönetimini ele geçiren Behice Boran-Sadun Aren önderliğindeki "Emek" grubu, 30 Nisan 1975'de Türkiye İşçi Partisi (TİP)'i yeniden kurdular. Ancak yukarda adı geçen yasal partiler ve illegal çalışma yürüten THKP-C, THK0 ve TİKKO kökenli tüm hareketler eski TİP'den ayrılarak kendi yollarını çizdiler. 1975'de kurulan TİP, eski TİP'den çok farklı olarak dar bir kadro partisi biçiminde doğdu ve bu nedenle de 1970'li yılların ikinci yarısında sıradan bir parti görünümünü aşamadı.

12 Eylül 1980 Askeri cuntası, bu yasal partilerin hepsini kapattı.

THKP-C, THKO, TKP/ML-TİKKO Hareketleri, 12 Mart cuntasından ağır darbe yediler. Zaten yeni kurulmakta olan bu hareketlerin önderleri olan, Mahir Çayan ve arkadaşları 31 Mayıs 1971 Kızıldere çatışmasında, İbrahim Kaypakkaya 16 Mayıs 1973'de Diyarbakır çatışmasında öldürüldüler. Deniz Gezmiş ve arkadaşları 6 Mayıs 1972'de idam edildiler.

Önderlerini yitirmiş ve ağır darbeler yemiş olan bu hareketlerin taraftarları, hapishane dönemi tartışmalarında kendi aralarında birçok fraksiyona bölündüler ve 1974 affından sonra her fraksiyon kendi örgütünü kurdu.

THKP-C'nin devamı olarak kurulan örgütlerden "Devrimci-Yol", kısa zamanda ülke düzeyinde Örgütlenenip yığınsal bir genç devrimciler ordusuna dönüştü. 0 dönemin en yğmsal devrimci örgütlerinden olan Devrimci Yol (Dev-Yol), hemen hemen tüm ülke düzeyinde örgütlenerek kendi pratiğinden teori üretmeye çalıştı. DevYol'un Fatsa'da uygulamaya çalıştığı yerel yönetim pratiği incelemeye değer bir örnek olarak önümüzde duruyor.

THKO kökenli "Halkın Kurtuluşu" hareketi, önce Maocu sonraları da Enver Hoca'cı bir ideolojik-politik çizgi izleyerek Türkiye Devrimci Komünist Partisi olarak partileşti. Önemli bir örgütlülük düzeyine ulaşan Halkın Kurtuluşu hareketi kendi içinde sürekli yeni fraksiyonlar üreterek sürekli bölünmekten kurtulamadı. çünkü bu hareket çok sık ideoloji ve politik hat değişimi yaşadı.

1980'e gelindiğinde, 1970'lerin başında kurulmuş olan TKP/ML, TİKKO, THKP-C, THKO hareketlerinden türemiş yirmi kadar grup ve hareket oluşmuştu. Bu yeni hareketlerin oluşumunu ve durumunu ilerde çizeceğimiz şemada göreceğiz.

Farklı sosyalist kesimlerin birleşmesinden oluşan Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP)'te ilk bölünme 1975 yılında, Genç Sosyalistler Birliği (GSB)nin

TSIP'ten ayrılması ile gerçekleşti. İşçi ve öğrenci gençliğin uluslararası komünist hareketi arayışı çerçevesinde 1973 yılında kurulan GSB, 1974'de TSİP'in kuruluşuna katılmış, 1975'de ondan ayrılarak bağımsız bir arayışa girmiş ve 1976'da Türkiye Komünist Partisifnin saflarına katılmıştır. 1977 yılında ise başka bir grup TSİP'den ayrılarak Türkiye Komünist Partisi (Birlik) (TKP-B)'ni kurdular.

Bu dönemde en önemli atılımı yapan Türkiye Komünist Partisi olur.

1950'li yıllarda TKP faaliyeti hemen hemen durmuştu. 1962'de hapisden çıkan Zeki Baştımar, yurtdışma çıkarak TKP Merkez Komitesi Dış Bürosu Birinci Sekreteri sıfatıyla kaçaktaki komünistleri toparladı. 19631965 Yılları arasında Dış Büro'da yer alan komünistler arasında çıkan tartışmalar sonucunda Zeki Baştımar, İsmail Bilen, Aram Pehlivanyan ve Fahri Erdinç bir yanda diğerleri karşı görüşte yer alırlar. Tartışmanın temelinde yatan: Bir, "Bizim Radyo" yayınlarında TKP'nin adının kullanılıp kullanılmaması. İki, Kemalizm kuyrukçuluğundan ne zaman vazgeçileceği. Üç, kapitalist olmayan kalkınma yolunun Türkiye için halen geçerli olur olmadığıdır. Bizim Radyo yönetimini ve uluslararası ilişkileri elinde bulunduran Zeki Baştımar ekibi, bu tartışmadan sonra diğer komünistlerle ilişkileri askıya alarak onları adeta partiden tasfiye ederler. 1967 yılında TİP yönetimindeki eski TKP'lilerin kendilerini artık TİP'li saymaları ve Mihri Belli'nin çizgisinin değişmeye başlaması üzerine tamamen dayanaksız kalan Zeki Baştımar, 1967-1973 yılları arasında Batı Avrupa ve Türkiye'de örgütlenmeye çalışır. Batı Avrupa ülkelerine çıkmış işçi, öğrenci ve aydınlar içinde yapılan çalışma ile partiye yeni üyeler kazanılır. Bu yeni üyelerin Türkiye1deki bağları ve eski tüfek komünistler yoluyla da Türkiye'de yeni ilişkiler kurulmaya başlanır. Ancak tüm bu ilişkiler ve üyelerle oluşturulan yeni örgütlülük çok cılız olup komünist bir nitelikten uzaktır.

Zeki Baştımar, 1973 yılında ölür. Bizim Radyo'nun yöneticisi ve ikinci adam durumundaki İsmail Bilen harekete geçer. Türkiye'de çok canlı bir politik ortam yaşanmış ve yaşanmaktadır ama TKP halen örgütlenememiştir. Bu görüşten yola çıkan İsmail Bilen, TKP'yi ayağa kaldırmak ve yığınsal bir parti yaratmak için 1973 atılımını gerçekleştirir. Yurtdışındaki ve yurtiçindeki eski komünistleri bir yana bırakan İ, Bilen, Zeki Baştımar'ın ilişkilerini de yok sayarak gençlerden oluşan yeni bir örgütlenmeye girer.

İsmail Bilen (1902-1984), 1922 yılında henüz genç bir işçiyken TKP'nin İstanbul- Kasımpaşa parti örgütüne girmiştir. Nâzım Hikmet ile birlikte Moskova'da Doğu Halkları Komünist Üniversitesifnde okumuş, yurda dönüşünde Adana TKP il komitesine kurmuş, Çukurova ve Diyarbakır hattında işçi

grevleri örgütlemiş, partinin Merkez Komitesi üyesi olmuş, defalarca polis takibine uğramış, 1929-1932 yılları arasında hapis yatmış, 1936 yılında dış büroda görev alarak yurtdışına çıkmış ve bir daha yurda dönmeden hep dışarda faaliyet yürütmüştür.

1973 yılında TKP Merkez Komitesi Organı olarak "Atılım" gazetesini çıkaran İ. Bilen, "TKP'nin Sesi" radyosunu da yayına sokarak 1973 parti atılımını gerçekleştirir.

1975 yılında yapılan DİSK 5. Kongresinde, yönetime TKP'li kadroların girmesi ile parti-sendika ilişkileri kısa sürede derinleşir. TKP, DİSK'e bağlı sendika ve fabrikalarda hızla örgütlenir. TKP kadroları ile beslenen DİSK, iyice güçlenerek toplumsal mücadelede önemli bir otorite konumuna gelir. Yeni kurulan İlerici Gençler Derneği, İlerici Kadınlar Derneği, İlerici Liseliler Derneği; partinin gençlik ve kadın kolları gibi çalışırlar. Memur, mühendis, teknik eleman, öğretmen, avukat, doktor odaları ve dernekleri içinde, köylü kooperatiflerinde yığınsal bir çalışmaya giren parti kısa sürede güçlenir. Geniş bir legal çevre içinde çalışan parti bir yandan da fabrika, işyeri, semt, bölge, il ve yöre komiteleri kurarak partiye örgütlediği yeni üyeleri bu komitelerde istihdam eder. Partinin ana kadroları ve örgütleri etrafında geniş bir sempatizan çevresi oluşur. Bu parti taraftarı ve çevresi, "Birlik Dayanışma" hareketinin güçleridir. Sendika, kooperatif, oda, gençlik, kadın örgütleri ve diğer kitle örgütlerinde yer alan parti taraftarlarının Birlik Dayanışma hareketi partinin legal şemsiyesidir. Amacı kısa sürede legale çıkmak olan TKP için Birlik Dayanışma hareketi önemli bir olanaktır. Ancak 1978 yılına gelindiğinde TKP'nin legale çıkmasının olanaksızlığı görülür ve bu politikadan vazgeçilir.

TKP'nin bu dönemdeki yakın amacı Ulusal Demokratik Devrim, uzak amacı sosyalist devrimdir, Ulusal demokratik devrim; işçi sınıfının öncülüğünde geniş emekçi güçlerin, yoksul köylülerin, aydınların ve ulusal burjuvazinin oluşturacağı Ulusal Demokratik Cephe ile gerçekleşecek ve devrim sürekli ilerleyerek sosyalist devrime yükselecektir. TKP örgütleri etrafında oluşan Birlik Dayanışma hareketi, bir anlamda Ulusal Demokratik Cephe'nin ilk oluşumudur.

TKP önderliğinde gerçekleşen; 16 Eylül 1976 DGM Direnişi, yığınsal 1 Mayıs yürüyüş ve mitingleri, ülke çapında genel grevler, Tariş Direnişi, bu dönemin en önemli yığınsal eylemleridir.

Güçlenen ve yığmsallaşan TKP de bölünmeden kurtulamadı. 1979 yılı sonunda partinin İngiltere örgütü sekreteri R. Yörükoğlu (Nihat Akseymen) partide bir tartışma başlattı. Türkiye'de devrimci durumun olgunlaştığını, bu

nedenle de devrim için kalkışımın gerekliliğini savunan Yörükoğlu, 1980 başında partiden tasfiye edilinde "İşçinin Sesi" isimli ayrı bir komünist örgüt ortaya çıktı.

TKP 1973 Atılımı ile tarihinin en yığınsal örgütünü kurup en güçlü dönemini yaşadı. 1 Mayıs 1976'da, Türkiye'de henüz 50 kadar üyesi olan TKP; bu girişken, militan ve özverili üyelerinin kurdukları kitle bağları sayesinde hızla örgütlendi. 12 Eylül 1980 askeri darbesi olduğunda partinin; 7 Bölge ve 35 İl Komitesi, 5 bin dolayında illegal üyesi ve 100 bine yakın taraftarı bulunuyordu. (1979 Senato Ara Seçimleri'nde partinin İstanbul senatör adayı Beria Öngör 24.500 oy almıştı)

Türkiye sosyalist hareketi 1974 sonrasında güçlendi, yığınsallaştı, ülke düzeyinde örgütlendi, sosyalizm köylere kadar girdi. Legal ve illegal binlerce yayın, sosyalist düşünceyi ülke düzeyinde yaydı. Türkiye sosyalist hareketinin bu dönemdeki taraftar sayısının bir milyona yakın olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz. Ancak hareketin bölünmüşlüğü ve güçlerin aynı kanala akıtılamayışı başarıyı engelleyen en temel faktördü. DGM, Tariş, Antbirlik direnişleri; 1976, 77, 78, 79, 80 yığınsal 1 Mayıs gösterileri, genel grevler, Fatsa özyönetim deneyi bu dönemin en önemli eylemleri olarak tarihe geçtiler. Bu dönemde binlerce grev, direniş, gösteri, yürüyüş ve miting, anma ve kutlama geceleri yapıldı, Yalnızca 1975 yılı içinde 105 fabrikada gerçek grev ve direnişlere 105. 249 işçi katıldı. 1976 yılında işçilerin gerçekleştirdiği 89 grev, 122 direniş, 33 gösteri yürüyüşüne yüz bin'lerce işçi katıldı.

Yükselen devrimci mücadele karşısında ürken "burjuvazi, MHP ve Ülkü Ocakları'na mensup milliyetçi komandoları harekete geçirerek devrimcilerin üstüne saldı. Taş ve sopalarla başlayan milliyetçi devrimci çatışmaları kısa sürede silahlı mücadeleye dönüştü. Burjuvazinin kışkırttığı ve desteklediği bu terör ortamında beş bin kadar insan canını yitirdi.

Türkiye sosyalist hareketinin 1971-1980 arasındaki en temel özelliklerini şöyle belirtebiliriz:

– Türkiye somutuna ilişkin bir teori ve devrimci mücadele çizgisi üretemeyen sosyalist hareket parçalandı, teori üretiminden vazgeçerek pratik eyleme yöneldi. Diğer ülkelerin kendi pratiklerinden çıkardıkları ideoloji ve teorileri ithal eden parti ve hareketler, sert bir ideolojik savaşım başlatarak kendi içlerinde ve birbirlerine karşı silahlı eyleme bile kalkıştılar. Bu ideolojik ve örgütsel çatışma, sosyalizme yönelen büyük yığınları ürküterek geri durmalarına neden oldu.

– Sosyalist hareketin yükselmesi, Kemalizmi savunan son kuşağın da gö-

zünü açtı. Kemalizm, Türkiye'nin değişen ekonomik, sosyal ve politik koşulları sonucunda bir daha gelmemek üzere tarihe karıştı.

– Özellikle, teori ve programları Türkiye somutuna uygun düşmeyen Mao'cu hareketler, sosyalist hareketi bölerek müfrezeler arasında düşmanlık yarattılar. Burjuvazi yerine baş düşman olarak Sovyet yanlısı sosyalistleri seçtiler. Küçük burjuva köylü ve aydın karakterleriyle işçi sınıfının sendikal hareketini de bölmeye çalıştılar. Devrimci Sendikal Muhalefet adı altında işçi sınıfı içine sızarak bölücülük yaptılar.

– TKP, hegemonyacı politikasıyla, diğer sol güçlerin tepkisini kazandı. Sol güçleri Ulusal Demokratik CepheTde birleştirme girişiminde başarılı olamadı. Türkiye somutuna ilişkin derinliğine bir teori üretemediğinden, farklı ideolojik görüşleri mahkûm edemedi, başarılı pratik çalışmalara değer biçemedi.

– Sosyalist hareketlerin yönetimi genel olarak küçük burjuva kökenli aydınların elindeydi. İşçi sınıfının öncülüğünü ve hegemonyasını savunan hareketler defüye ve yönetici bileşenlerini dengeleyemediler.

– Sosyalistlerin teorik bilgileri sınırlı, düzeyleri düşüktü. Sosyalist klasikleri tam olarak okumayan kadrolar, direr ülkelerin deneyimlerini de iyice özümseyeme diler. Kadroların büyük çoğunluğu Türkiye tarihini bilmeden sosyalizmi öğrenmeye başladı.

12 Eylül 1980 Sonrası Dönemi

Gelişmekte olan Türkiye ekonomik bunalımdan kurtulamıyor. Devresel bunalımlar iç içe geçiyor. Sosyo-sınıfsal ayrışmaya parelel olarak yükselen toplumsal mücadale egemen sınıf olan burjuvaziyi daha da köşeye sıkıştırıyor. İlerleyen toplumsal mücadelenin yarattığı siyasi bunalım ekonomik bunalımla birleştiğinde yönetenler yönetemez hale geliyorlar. Yönetim bunalımının doğduğu her on yılda bir ise bu bunalımdan çıkış için ordu darbesi gerçekleştiriliyor. 12 Eylül askeri darbesi, yukarda anlatılan sürecin yeni bir tekrarında gerçekleşti. Burjuvazinin yeni bir ekonomik politik stratejiyi benimsediği ve derinliğine bir bunalımın yaşandığı koşullarda gerçekleşen 12 Eylül darbesi, tam bir diktatörlük kurarak ekonomiyi ve toplumu kökten değiştirmeye yöneldi. Bu nedenle de diktatörlüğün baskı ve şiddeti tarihte görülmemiş boyutlarda oldu.

Diktatörlüğün baskı ve şiddetini somut sayılarla dile getirmek için 1980'li yıllardaki uygulamaya bakalım:

Gözaltına alınan insan sayısı	650.000
Fişlenen insan sayısı	1.683.000
Açılan dava sayısı	210.000
Yargılanan insan sayısı	244.555
Haklarında yurda dön çağrısı yapılanların sayısı	29.000
Vatandaşlıktan çıkarılan insan sayısı	14.000
Pasaport verilmeyen insan sayısı	388.000
Çalışması yasaklanan dernek sayısı	23.700
1 Yıla kadar ceza alan kişi sayısı	22.912
1-5 Yıl arası ceza alan kişi sayısı	10.784
5-10 Yıl arası ceza alan kişi sayısı	6.166
10-20 Yıl arası ceza alanlar	2.396
20 Yıldan fazla ceza alanların sayısı	939
Ömürboyu hapis cezası alanların sayısı	630
Ölüm cezası alanların sayısı	517
Ölüm cezası infaz edilen kişi sayısı	50
Gözaltı ve hapishanede ölenlerin sayısı	229
İşkence sonucu öldürülenler	171
Açılan işkence soruşturması veya davası	6.470
Yargılanan işkenceci sayısı	9.962
Mahkûm olan işkenceci güvenlik görevlisi	544
Hakkında işlem yapılan memur sayısı (asker-sivil)	18.525
Bölge dışına sürülen memur	7.233
Görevine son verilen memur	4891
Gazeteciler için istenen hapis cezası	4000 Yıl
Saldırıya uğrayan gazeteci sayısı	300
Cezalandırılması istenen gazeteci sayısı	400
Yakılan gazete, dergi ve kitap miktarı	39 ton
Yakılmak üzere bekletilen miktar	40 ton
Yasaklanan yayın sayısı	927
Yasaklanan film sayısı	189
1980'de sendikalı işçi sayısı	5.721.074
1985'de sendikalı işçi sayısı	1.711.524
1979'da işçilerin günlük ücreti	8,4 Dolar
1985'de işçilerin günlük ücreti	4.0 Dolar
Dış borçlar	1979'da 14. 2, 1987'de 36 milyar Dolar

İdeolojik, politik ve örgütsel olarak 49 parçaya bölünmüş olan Türkiye sosyalist hareketi, Eylül darbesine karşı hiçbir direnç ya da karşı koyuş gösteremedi. Önceden geri çekilme taktiği uygulama yeteneği gösteremeyen hemen tüm örgütlerin üye ve taraftarları yakalandı, ağır işkencelerden geçirildi. Darbeden sonraki ilk üç yıl, tam bir bozgun, kaçış ve şaşkınlık dönemi yaşayan sol güçler, 1983 yılından itibaren karşı direnişe geçebildiler. Tutuklu ve mahkûmlar hapishanelerde direnişe geçti. Yakalanmayan örgüt üyeleri gizli eylemlere başladılar. Yurtdışına kaçıp politik olarak iltica edenler Türkiye demokrasi güçleriyle dayanışma için büyük kampanyaları ve Batı kamuoyunu bilgilendirme eylemlerini başlattılar. Sosyalistlerin bu direnişi aydınları, demokratları ve tutuklu yakınlarını da harekete geçirdi. 1984 yılından itibaren Eylül rejimine karşı onurlu ve güçlü bir mücadele başladı. Yeniden toparlanmaya başlayan sol güçler, yeni duruma uygun örgütlenmelere giriştiler.

Eylül diktatörlüğü bunca baskı ve zor kullanımına karşın sol güçleri ne yok edebildi ne de yolundan döndürebildi. Toplumsal mücadelenin anaforuna kapılarak harekete katılmış olanlar dışında mücadeleyi terk eden olmadı. Ancak geçmiş mücadele biçimlerini terkedenler, geçmişe eleştirel yaklaşanlar yeni arayışlara yöneldiler. Dünya sosyalist sisteminin çözülmesi, ideolojilerin tükenmesi, Türkiye sosyalist hareketini de derinden etkiledi. Belli bir ideolojiyi benimseme kolaylığına alışmış olan sosyalistler, yeni durumda yeni politik stratejiler, yeni teoriler üretmekle karşı karşıya geldiler. Türkiye somutundan ve pratiğinden teori üretme sorunu halen çözümlenebilmiş değil. Geçmişin alışkanlıklarını, pskikolojisini ve davranış özelliklerini kolay atamayan sol güçler birleşmede güçlük çekiyorlar. Yapay ayrılıklar sürüyor.

Sol Güçler Arasında Birleşme ve Bölünme Eğilimleri Birlikte Yaşanıyor

Türkiye'de demokrasi geleneğinin olmayışı, sol hareketlere de yansıyor. Devrim ve demokrasi talebiyle ortaya çıkan sol hareketler ve partilerin örgütsel yaşamı, antidemokratik bir geleneğe sahip. Politik kararların alımı, örgüt içi sorunların çözümü, yöneticilerin belirlenmesi, legal partilerde bile demokratik yöntemlerle gerçekleşmiyor. İllegal çalışma koşulları, antidemokratik bir merkeziyetçiliğe nesnel zemin oluşturuyor. Örgütün tepesini ele geçirmiş olan yöneticiler gizlilik maskesi altında istedikleri yönlendirme ve uygulamayı, tasfiye ve ihracı gerçekleştirebiliyorlar.

12 Eylül'de ağır darbe yiyen örgütlerin gizlilik koşulları kısmen ortadan kalktı. Politik ve örgütsel faaliyet açığa çıktı. Geçmiş uygulamanın hesaplaş-

ması başladı. Örgüt sorunlarından kaynaklanan örgütsel bölünmeler de bu dönemde görüldü. Geçmişte ideolojik ya da ideolojik kılıf giydirilmiş ayrılıkların yerini politik ve örgütsel sorunlara dayalı ayrılıklar aldı. Gizlilik koşullarına özgü otoriter yönetici tiplerin otoritesi sarsıldı veya yok oldu. Gizliliğin açığa çıktığı ve üyelerin özgürleştiği işte bu ortamda psikolojik ve örgütsel sorunlara dayalı bölünmeler gerçekleşti. Yönetim demokrasisi ve psikolojik nedenlere dayalı bölünme 1985 yılına kadar sürdü.

1980'li yılların ikinci yarısında, geçmişe eleştirisel yaklaşım başladı. Geçmişten ders çıkararak yeni politikalar oluşturma ve geçmişi inkar temelli politik ayrılıklar ise bu dönemin ürünü oldular. Yenilginin kabullenilmesi koşullarındaki yeni arayış, tüm örgütlerin örgüt disiplini ve bileşimini çözdü. Bu dönemde politik olarak da özgürleşen sosyalistler, dağılma ve yeniden politik birliktelikler oluşturma sürecini yaşadılar. Ancak dağılma "başarıyla" gerçekleştiği halde yeni birliktelikler oluşturma aynı başarı ile gerçekleşemedi.

1988'den bu yana ise dünya sosyalist sisteminin çözülmesi ile ideolojik ayrılıklar da tükenmeye başladı. Sovyetler Birliği Komünist partisi'nin Öncülüğünü yaptığı Marksist-Leninist ideoloji, Mao'nun ideolojisi, Arnavutluğun ideolojik yaklaşımı, Avrupa komünizmi, Latin Amerika tipi görüşler, hepsi tarihsel bir yenilginin sonucu olarak tarihsel bir eleştiriye tabi oldular. Sosyalizmde, ideolojik ayrılıkların yerini, bütünsel bir sosyalist dünya ideolojisi oluşturma dönemi aldı. Böylece Türkiye sosyalist hareketinin ideolojik ayrılıklara da tükenmeye başladı. Kapitalizmin henüz yeterince gelişmemiş olduğu koşullara özgü; Çin, Arnavutluk ve Latin Amerika kökenli ideolojik-politik yaklaşımların, Türkiye'nin bugünkü kapitalist gelişmişlik koşullarında taraftar bulması artık mümkün değil. Bu nedenle Türkiye'deki tüm sosyalist müfrezeler artık, Türkiye işçi sınıfının gücüne, yeteneğine, politik gelişmişliğine inanıyorlar.

Geçmişin sosyalist örgütlerinin genel olarak çözüldüğü, ideolojik ayrılıkların tükendiği, Türkiye'deki sosyo-sınıfsal ayrışma ve politik gelişkinliğin yeterli sayıldığı günümüz koşullarında bile politik bölünmüşlüğün giderilememesi, Türkiye sosyalist hareketine küçük burjuva aydınların egemen olmasından kaynaklanmaktadır.

1979 Yılındaki TKP, TİP ve TSİP arasındaki teması saymazsak, sosyalistlerin birlik olma girişimleri genel olarak 1984 yılında başladı. Birlik oluşturmaya yönelik bir dizi girişim sonucunda, 10 Aralık 1984 tarihinde ortak bir bildiri yayınlayan altı parti, Türkiye ve Türkiye Kürdistanı Sol Birliği (SOL BİRLİK) adı altında bir güç birliği oluşturdular:

Türkiye Komünist Partisi
Türkiye İşçi Partisi
Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
Türkiye Komünist Emek Partisi
Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi
Kürdistan Öncü İşçi Partisi

Yukardaki partilerden oluşan Sol Birlik, diğer sol güçlerin birlik olma eğilimini de geliştirdi. THKO ve THKP-C kökenli kimi örgütlerde kendi aralarında mücadele birliği oluşturdular. Ortak eylem platformları kuruldu. Ortaklaşa eylemler gerçekleştirildi. Ancak bu girişimlerin hiçbiri örgütsel bir bütünlüğe dönüşmediği gibi uzun boylu da yaşatılamadı. Üç yıla yakın çalışma yürüten Sol Birlik, çeşitli nedenlerle kendi içinde dağıldı. Yeni bir politik strateji oluşturma konusunda, politik göçmenlerin topyekün Türkiye'ye dönüşü konusunda, birleşik bir sosyalist parti kurulması konusunda gerçekleştirilen tüm girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Birlik olma yolunda sarfedilen bunca enerjinin karşılığı olarak ortaya çıkan yalnızca Sosyalist Birlik Partisi'dir. Bu parti ise, birleşebilecek güçlerin çok küçük bir bölümünü birleştirebildi.

Kimi örgütler ve kimi sosyalistler arasındaki geçmişe dayalı sorunların psikolojik sonuçlarını yenmek kolay değil. Ancak Türkiyenin sosyo-sınıfsal yapısı, politik durumu, mücadele yol ve yöntemler', çözümlenecek görevler konusunda ortak görüşleri olan sosyalistlerin birleşmek gibi bir tarihsel görevleri de var.

70 Yıllık Türkiye Komünist Partisi, Nasıl Yok Edildi?

1919-1920 yıllarında Sovyetler Birliği'ndeki Türk komünistlerinin, İstanbul ve Anadolu komünistlerinin birleşmesi ile meydana gelen Türkiye Komünist Partisi'nde ilk anlaşmazlık 1927'de, ilk bölünme 1932'de ortaya çıktı. Mustafa Suphi ve Ethem Nejat gibi değerli önder yoldaşların Ocak 1921'de öldürülmesi, partinin sonraki yaşamını hep etkiledi. Partide her zaman Mustafa Suphi, Salih Hacıoğlu (Ankara ve Anadolu), Şefik Hüsnü (İstanbul) taraftarları oldu ve bunlar kendi aralarında didişip durdular. Kimi eski komünistler halen 1922 yılında Ankara'da yapılan kongreyi, TKP 2. Kongresi olarak değil, Ankara örgütünün kongresi olarak kabul ediyorlar. 1946'da kurulan iki legal parti, Şefik Hüsnü ve Mustafa Suphi taraftarlarının çekişmesinin ürünüdür. Önemlisi, 4. kongresini 1932'de yapan TKP, 5. kongresini 1983 yılında yapabilmiştir. 51 Yıllık bu dönemde TKP'nin hiçbir yöneticisi seçimle işbaşına gelmedi. Tüm yeni yöneticiler, o günün koşullarına göre ve parti yönetimini elinde bulunduranlar tarafından atandılar.

1973 yılında yeni bir atılım gerçekleştiren İsmail Bilen'de, örgütlediği yeni komünistleri atayarak işe başladı. Yeniden kurulan ve ayağa kaldırılan parti, adeta bir federasyon biçiminde örgütlendi.

Partide; İsmail Bilen ve çevresindeki eski komünistler bir grup, ingiltere sorumlusu R. Yörükoğlu'nun örgütlediği İngiltere ve Türkiye'deki üyeler bir grup, diğer Batı Avrupa ülkelerinde örgütlenenler bir grup, Türkiye'de örgütlenenler ise birkaç gruptan oluşuyordu.

Yaşanılan dönemde partinin en eski üyesi olan ve uzun yıllardır yurtdışında görev yapan İsmail Bilen, TKP'yi yıllarca uluslararası ilişkilerde temsil etmiş bir yönetici olarak, sosyalist ülkeler ve kardeş komünist partilerle olan bağları elinde bulunduruyordu. Bizim Radyo, TKP'nin Sesi Radyosu, Yeni Çağ dergisi ve Atılım gazetesinin yönetimi de I. Bilen ve eski komünistlerin elinde ve denetimindeydi. Partide büyük otoritesi olan İ. Bilen'e karşı değil tavır almak hata yapmak bile affedilmez bir durumdu.

Partinin Batı Avrupa örgütleri Türkiye'den çok farklı koşullarda çalışıyorlardı. TKP'nin burada örgütlenmesinin temel nedeni, buradan kazanılacak üyelerin Türkiye'ye gönderilerek mücadeleye sokulmasıydı. Ancak Batı Avrupa'da örgütlenen üyelerden bir iki kişi Türkiye'ye gönderilebildi. Göçmen işçiler gibi TKP üyesi komünistler de Avrupa'da kalıcılaştılar. Bu durumu gören TKP yönetimi, bu üye ve örgütleri partiye lojistik destek verme doğrultusunda istihdam etti.

TİP Ankara Örgütü üyesi olan Nihat Akseymen (R. Yörükoğlu), 12 Mart askeri darbesinden sonra yurtdışına çıkarak TKP'ye üye olur. Partinin İngiltere örgütü sekreterliğine getirilen ve Merkez Komitesi üyesi olan Yörükoğlu, militan çalışması ve çıkardığı "İşçinin Sesi" gazetesi ile ses getirmektedir. Ankara'da kalan eski TİP'li arkadaşlarının da partiye alınmasını sağlayan Yörükoğlu'nun kafasında politik hesabı vardır. Türkiye'deki eski arkadaşları ile ve Londra'da öğrenciyken partileyip Türkiye'ye gönderdiği parti üyeleri ile ilişkisini kesmeyip yandan bağ kurmaktadır.

1973 Yılında TKP'ye giren, TİP'in İstanbul eski il sekreteri Aydın Meriç (Hasan Erdal), aynı yıl partinin Türkiye sorumlusu ve Politik Büro üyesi olur. Aydın Meriç'in çevresindeki, TİP'in İstanbul Beşiktaş ilçesi örgütünün eski üyeleri de partiye alınır. Türkiye'deki tüm parti örgütleri Aydın Meric'e bağlıdır.

1970'de sıfırı tüketmiş olan TİP'in hemen bütün üyeleri TKP'yi aramaktadır. TİP'in İstanbul Eminönü ve Fatih ilçe örgütlerinde yöneticilik yapmış bir grup daha TKP'i aramaktadır. 1972 Yılında "Partizan" isimli bir gazeteyi birkaç sayı çıkarmış olan bu grubun önderi durumunda olanlar Veysi Sarı-

sözen ve Nabi Yağcı (Haydar Kutlu)'dur. Partiyi arıyan bu ekip de V. Sarısözen'i yurtdışına göndererek Partiyle bağ arar. Partiyi bulan ve TKP üyesi olan Veysi Sarısözen de Aydın Meriç gibi hemen Politik Büro'da görevlendirilir. Veysi'nin verdiği bilgi ve güvencelerle 15 kişi kadar olan Partizan grubunun tüm üyeleri partiye alınır. Partiye tüm örgütlerden gelenler tek tek üye yapılırken, Partizan grubu topyekün üye yapılmıştır. Ve bu grup, kendi arasındaki eski örgütlülüğünü gizli yatay ilişkiler çerçevesinde hep sürdürmüştür.

Eski TİP'lilerin gruplar halinde partiye girmesinden sonra İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği'nde örgütlü bir grup öğrenci partiye alınır. İlerici Gençler Derneği (İGD) yöneticilerinin hemen tamamı bu öğrencilerden olacaktır. İlerici Kadınlar Derneği (İKD)'nin yöneticileri de eski TİP'lilerin eşleri olacaktır.

1 Mayıs 1976'da partinin 50 kadar üyesi vardır Türkiye'de. Bu üyelerin ezici çoğunluğu yukarda da görüldüğü gibi eski TİP'lilerdîr. İzmir'den bu dönemde partiye yalnızca, bir eski TİP'li üye yapılabilmiştir.

Partinin yığınsallaşması Genç Sosyalistler Birliği (GSB)'nin 1976 sonbaharında TKP'ye katılması ile başlar. GSB'liler partiye tek tek üye alınırlar. TKP'ye 1000 kişiden fasla üye vermiş olan GSB Örgütü kendini dağıtır. Hiçbir politik hesabı olmayan bu işçi ve öğrenci gençlik grubundan gelenlere karşı TKP'de ciddi önlemler alınır. Partinin Merkez Komitesi, Bölge Komiteleri ve İl Komitelerine; sendika, gençlik, kadın ve meslek örgütlerinin Türkiye düzeyindeki parti komitelerine GSB kökenli parti üyeleri alınmaz. Bütün bu parti örgütleri 50 kadar eski TİP'linin elinde ve denetimindedir. Ancak zorunlu kalındığında GSB kökenliler yönetici yapılır. Örneğin Ege bölgesinde bir eski TİP'linin dışında tüm TKP üyeleri GSB kökenlidir. Durum böyle olduğu halde, TKP Ege Bölge Komitesi kurulurken, komiteye bir GSB kökenli işçi alınır. Diğer üç üyeden biri eski TİP'den tek başına gelen, İkincisi İstanbul'dan atanmış olan bir öğrenci genç, üçüncüsü de İngiltere'de örgütlenerek İzmir'e atanmış bir aydındır. Görüldüğü gibi kafasında politik hesabı olanlar, kendi dışlarındaki üyelere güvenemiyorlar.

1973-1978 yılları arasında TKP'nin Türkiye sorumlusu olan Aydın Meriç, özverili ve iyi niyetli çalışması ile, bunca farklı kanaldan gelen parti üyelerini tek bir potada toplamayı başarır. İsmail Bilen'in uzun parti deneyimi ve önder kişiliği, yığınsallaşan TKP'nin çekici gücü ve politik otoritesi, partinin yeni koşullara uygun politik hattı, üyelerin kaynaşmasını kolaylaştıran faktörlerdi. Öte yandan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı olan Moskova'daki "Toplumsal Bilimler Akademesi"nde (diğer adı

Uluslararası Marksizm-Leninizm Enstitüsü) öğrenim gören parti üyelerinin, sosyalizm bilinci ve enternasyonalizm ruhu yükselmekte ve bu olgu parti üyelerinin kaşnaşmasını, tek bir ideolojikpolitik potada birleşmesini kolaylaştırmıştır.

Aydın Meriç, partinin ve Politik Büro'nun artan görevleri nedeniyle 1978 yılından itibaren yurtdışına çıkarak profesyonel Polit Büro üyesi olarak görev yapmaya başlar. Aydın Meriç'den boşalan TKP Türkiye sorumluluğu, Haydar Kutlu ve Aydan Bulutgil arasında paylaştırılır.

Bu tarihte partinin İstanbul İl Örgütü sendika, gençlik, kadın ve meslek örgütleri merkezi parti komiteleri, Partizan grubunun yönetimi ve denetimindedir. Grubun önderlerinden olan Veysi Sarısozen de grubun Politik Büro'daki temsilcisi durumundadır. Aydın Meric'in yurtdışına çıkması ile Partizan grubunun parti içi fraksiyon çalışması iyice boyutlanmaya başlar.

Parti içinde ilk ciddi tartışma 1979 yılı içinde R. Yörükoğlu tarafından başlatılır. Türkiye'de devrimci durumun olgunlaştığını ve Türkiye'nin emperyalizmin zayıf halkası olduğunu belirten ve bu konuda bir de kitap yazan R. Yörükoğlu, partinin devrimci bir kalkışım için hazırlık yapmasını önerir. Baştan beri TKP'nin yığınsal ve legal bir parti olmasını öngören Partizan grubu ile Batı Avrupa örgütleri R. Yörükoğlu'na karşı tavır alırlar. Partide 1973 atılımından sonra ilk parti içi hesaplaşma başlar. Bu tartışmada İ. Bilen ve A. Meriç, denge sağlamaya çalışarak ikircimli bir tavır alırlar. Ve Ocak 1980'de yapılan Merkez Komitesi toplantısında, R. Yörükoğlu ve partinin tüm İngiltere örgütü üyeleri ile Yörükoğlu'nun yanında yeralan ve onunla yatay ilişkisi açığa çıkarılan Merkez Komitesi üyesi Haluk Yurtsever partiden çıkarılırlar. Tasfiye, İşçinin Sesi'ni savunan Türkiye'deki bazı üyelerin parti ile ilişkisinin kesilmesi biçiminde devam eder. R. Yörükoğlu ve taraftarları bundan böyle, "TKP Leninci Kanat" olarak ya da daha çok bilinen adıyla "İşçinin Sesi Hareketi" olarak faaliyet yürütürler.

12 Eylül cuntası önce "terörist" olarak değerlendirdiği örgütlere çullandığından, TKP tutuklamaları Mayıs 1981'de başlamıştır. TKP tutuklamalarının başlıyacağını önceden haber alan parti örgütleri, Şubat 1981'den itibaren;düzenli olarak geri çekilme, il komitelerinin yönetici sayısını azaltma ve eski yöneticileri yedekleme, herkese bir gizli yeraltı konumu yaratma taktiği uyguladılar. Bu konuda hazırlık yapmayan ve geri çekilme taktiğini uygulamayan Orta Anadolu, Çukurova ve Marmara Bölge komiteleri ilk saldırıda hemen tüm üyeleri ile birlikte yakalanırlar. Ardından Kürdistan Bölge Komitesi ağır bir darbe yer. Tutuklama, Diyarbakır üzerinden İstanbul'a sıçrar ama yedeklenmiş Türkiye sorumlusu dışında pek yakalanan olmaz. Bu

yığınsal tutuklamalardan, kısmen geri çekilme taktiği uygulayabilen İstanbul ve Ege Bölge Komiteleri kurtulabilir. Bin'den fazla üyesini polise kaptıran TKP içinde karışık bir durum ortaya çıkar. Tartışma ve asılsız haberler yayılır. Partizan grubu, görevde bıraktığı birkaç kişinin dışında tüm kadrosunu yurtdışına kaçırmıştır. Ancak yakalanmayan İzmir ve Ege Bölgesi yöneticilerini yurtdışına çıkarmayıp, "kendi başınızın çaresine bakın" der gibi ortada bırakmıştır. Mayıs 1981'den 1983 ilkbaharına kadar illegal olarak Türkiye'de yaşamayı başaran ve parti faaliyetini yedeklenmiş olarak sürdürmeye çalışan İzmir ekibi ancak 1983 yılında parti tarafından yurtdışına çıkarılır.

Temmuz 1981'de yapılan Merkez Komitesi toplantısında Partizan grubu, partinin merkezi yapısının dağıtılması gerektiğini, üyelerin serbest bırakılmasını dayatır. Çünkü kendisi yurtdışına çıkmadan bu politikayı uygulamıştır. Parti üst yönetimindeki karışık tartışmalardan sonra partinin desantralizasyonuna karar verilir. "Nerede bir partili varsa, TKP oradadır" diye parti radyosundan yayın yapılır. Parti içi tartışmaların ayyuka çıktığı bir dönemde de, parti de halen birlik olduğu imajını vermek için radyodan İsmail Bilen, Aydın Meriç ve Veysi Sarısozen'in ortaklaşa imzaladıkları bir bildiri okunur.

Kendi içinde örgütlü olan Partizan grubu, partinin yediği ağır darbe koşullarındaki puslu havadan yararlanarak, yenilginin sorumlusunu arar ve bulur: Sorumlu, Aydın Meriç'tir. Temmuz 1981 plenumunda, A. Meriç, eski görevinden alınarak bir anlamda emeklilik niteliğinde pasif bir göreve verilir. A. Meriç bir yıl sonra bu görevi ve partiyi terk edecektir. Genel sekreter yardımcılığına getirilen Haydar Kutlu, Türkiye'de yakalanan ve ağır işkence altında çözülen partilileri partiden attığını ve hain olduklarını radyodan ilan ettirir. Kendisine bağlı örgütlerin dışındaki örgütleri ve partilileri, tutuklu üyeleri parti üyeliğinden tasfiye etmiştir. TKP Ankara merkez davası da içinde olmak üzere hiçbir dava ile dayanışma göstermeyen Partizan grubu, tutukluların mahkemede nasıl bir tavır alması gerektiği üzerine de karar almaz. Partizanla bağlı olmayan partililer açıkça ve fiilen partiden tasfiye edilmiştir.

R. Yörükoğlu ve A. Meriç ile hesaplaşmasını "başarı" ile gerçekleştiren Partizan grubu, bu kez de Batı Avrupa parti yöneticileri ile hesaplaşmaya girer. Batı Avrupa'daki partililere içinde yaşadığınız ülkenin Komünist partisine üye olun denir. Denir ama, kimi Avrupa partileri TKP'nin bu kararını kabul etmez, kimileri kesin antisovyet konumlardadır. Karışık bir durum ortaya çıkar. Bu karışıklıkta yeni bir operasyona girişen Partizan grubu, tüm Batı Avrupa parti örgütlerinin tepe yöneticiliklerine kendi kadrolarını eyalet

valileri gibi atar. Yörükoğlu ve Meric'in gitmesinde Partizan grubu ile birlikte tavır alan Batı Avrupa yöneticileri, sıranın kendilerine geldiğini görünce direnirleri ama iş işten geçmiştir. Hepsi görevden alınır. Görevden alınanların bir kısmı TKP'i terk eder, Berlin parti örgütü topyekün Alman Sosyalist Birlik Partisi'ne geçer, diğer kimileri pasif kalır, kimileri de Haydar Kutlu ekibi ile uzlaşırlar.

Bu hesaplaşmaların ardından yapılan 1983 yılı TKP 5. Kongresi'nde İsmail Bilen Parti Genel Başkanlığına, Haydar Kutlu Genel Sekreterliğe seçilir. Kongre öncesinde delege seçimi yapılmadığmdan, kong re delegeleri, Partizan grubu tarafından atanmıştır. Kongredeki tüm kararlar da o grubun görüşleri doğrultusunda alınır. Yenilginin ve partide olup bitenin hesabını sormak isteyen birkaç delege etkinlik gösteremeyerek kongreden eli boş olarak döner.

Aram Pehlivanyan'ın ölümünün ardından, 1984 yılında İsmail Bilen'de ölünce, TKP'nin bütün yönetimi Partizan grubunun eline geçmiştir. 1981-1988 Yılları arasında TKP Türkiye sonumlusu olarak sırayla görev yapan dört parti üyesi de Partizan grubunundandır. Burjuva politik yöntemlerle ve sırasıyla kendi dışındaki güçleri tasfiye etmesini ve saf dışı bırakmasını beceren Partizan grubu, bin kadar TKP'li tutuklu ve hükümlüyü de yok saymıştır. Batı Avrupa'da büvük özveri kampanyaları ile toplanan milyonlarca Mark, hapisteki partililere verilmeyip, H.Kutlu yönetiminin uygulamaları ve partinin yaşanan faaliyeti için harcandı. Parti hiçbir TKP davasına yardımcı olmadı, gözlemci göndermedi, dayanışma göstermedi. Çünkü onları partiden tasfiye etmişti.

Partizan grubu, bunca dar kadrosu ile bu kadar başarıyı nasıl gösterdi? Bu soru, tüm gizli çalışan partileri ilgilendirir. Gizli ve merkezi çalışan partilerde; kararların alımına katılıp, yöneticiye hesap sorma, yukarıya doğru eleştiri yapma, yönetime gelme, partinin politik hattını değiştirebilmenin yol ve mekanizmaları tıkalıdır. Parti içi demokrasinin olmadığı, yöneticilerin seçimle işbaşına gelmediği, gizli ve merkezi partilerde; parti içinde kalarak yönetime ve onun politikalarına karşı mücadele edebilmek de pek olanaklı değil. 1984 yılından itibaren Haydar Kutlu yönetiminin politikasına ve uygulamalarına karşı ciddi bir direniş gösterildi. Parti içi demokrasinin yaşama geçirilmesi, yöneticilerin seçilmesi için büyük mücadele verildi. Partinin yenilenme politikasına karşı binlerce görüş ileri sürüldü ve kıyasıya (zaman zaman kavgaya varan) tartışmalar yapıldı. Ancak yönetimi elinde bulunduran Partizan grubu bildiğini okudu, baskı ve zor yoluyla kendi kadrolarını seçtirip, kendi görüşleri doğrultusunda politikalar oluşturdu. TKP'nin programı-

nın, politik stratejisinin, örgütsel yapısının, çalışma tarzının yenilenmesi konusunda yapılan tartışmalarda, sol güçlerin birliği konusunda, politik göçmenlerin topluca ülkeye geri dönüşü tartışmalarında; kendi dışındaki partililerin görüşlerini dikkate almayan ve o görüşleri ısrarla bastıran, kendi görüşlerini tepeden inme olarak dayatan Partizan grubu, partiyi yenileye yenileye sonunda tasfiye etti.

Sol güçlerin birliği konusunda islenen hegemonyacı tavır ve parti tabanının görüşlerinin dikkate alınmaması nedeniyle, birlik çalışmaları sürecinin sonunda yalnızca TKP ile TİP birleşebildi. TKP, TİP ve TSİP arasında 1979 yılında başlayan birlik görüşmeleri, 1982 yılında her üç partinin üst düzey sorumlularının biraraya gelmesi ile yeniden başlatılır. Bu görüşmeler 1934 yılında altı partinin oluşturduğu Sol Birlik düzeyine yükselir. Ama sonunda salt TKP ile TİP kalır. Zaten 1960'lı yıllarda TKP, TİP'in içinde ve çevresinde; 1970'li yıllarda ise TİP, TKP'nin içindedir. 1981-1985 yılları arasında merkez komitesi toplantısı bile yapamayan ve yeni bölünmeler geçirmiş olan TİP'in, geriye kalan birkaç üyesinin TKP ile birleşmesi fazla abartıldı. 1980 yılında, TİP Merkez Komitesi'nin kimi üyeleri İle en önemli il başkanları zaten TKP'nin illegal üyesidirler. İşte, Haydar Kutlu'nun becerdiği ve büyük başarı olarak sunduğu Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP)'nin kuruluşu bundan ibarettir.

Toparlarsak, Partizan grubunun TKP'yi yok etme süreci şöyle bir yol izliyor:

1- 1972 yılından beri kendi içinde üç kişilik bir yönetimi olan Partizan grubu, bu yönetimini dağıtmadan TKP'ye girip, parti içinde fraksiyon çalışması yapıyor gizliden gizliye.

2- İlk operasyonu, R. Yörükoğlu ve İşçinin Sesi grubunun TKP'den tasfiye edilmesi ile sonuçlanıyar. Partinin sağ kanadı, sol kanadı ihraç ediyor.

3- Partinin ağır darbe yediği koşullarda iki Türkiye sorumlusundan biri olan Haydar Kutlu, yakalanan diğer sorumluyu hainlikle suçluyor. Bu da yetmiyor ve yeni bir kurban aranıyor. Partizan grubunun önünde büyük bir engel olan Aydın Meriç, kurban seçilip partiden tasfiye ediliyor.

4- Partizan grubu, yurtdışına yalnız kendi kadrolarını kaçırarak Türkiye'deki tüm partilileri kaderleri ile baş başa bırakıyor. Onlara politik yönlendiricilik yapmadığı gibi, örgütsel bağlarını da koparmalarını ilan ediyor radyodan. Yani bu kadroları da tasfiye etmiş oluyor. Tutuklananları ise hain ilan ederek bağsız, politikasız ve dayanışmasız bırakıyor.

5- Batı Avrupa parti yöneticilerini tasfiye ederek, yerlerine kendi kadrolarını atıyor.

6- Politik göçmenlerin topluca yurda dönüşü gündeme getirilip olumlu tartışmalar yapılırken, tüm politik göçmenleri yurtdışında bırakıp, önce H. Kutlu sonra da Partizan grubunun yönetici kadrosu Türkiye'ye dönüyor. Politik göçmenlere kendi başınızın çaresine bakın deniyor.

1980 yılında 5 bin kadar illegal üyesi olan ve Türkiye sosyalist mücadelesinde önemli bir yer edinmiş olan TKP, bir grubun fraksiyon çalışmaları ve tasfiyeleri sonucunda örgütsel ve politik olarak yok ediliyor. Parti politik hattının yenilenmesinde dünya sosyalist sistemindeki gelişmelerin önemli rolü ve etkisi var. Ancak partinin politik ve örgütsel olarak bitirilmesi Partizan grubunun marifetidir o

70 Yıllık Türkiye Komünist Partisi, işte böyle bitirildi. Bu partinin tarihinde çok ayrılık ve tasfiye oldu ama, kimse partiyi bitirememişti. Şimdi geriye ne mi kaldı? Bunca tasfiyeden ve likidasyondan sonra Partizan grubu, kendini de tasfiye ederek bitirdi. Veysi Sansozen ve Sıtkı Coşkun başta olmak üzere Partizan grubunun birçok üyesi Nabi Yağcı (Haydar Kutlu)'yu terk ettiler. Sanıyorum Türkiye burjuvazisi, Nabi Yağcı'yı bu "başarısından" dolayı uygun bir biçimde ödüllendirecektir.

12 Nisan 1991 tarihinde çıkarılan "Terörle Mücadele Yasası"ndan sonra, Türkiye sosyalist hareketi için yeni bir dönem başlıyor. 1936 Yılından beri var olan TCK'nun 141 ve 142. maddeleri yürürlükten kaldırılarak, sosyalistlerin propaganda yapması ve örgütlenmesi serbest bırakıldı. İlerici, demokrat ve devrimcilerin on yıllar süren mücadelelerinin bir kazanımı olan bu değişiklik, önümüzdeki toplumsal mücadeleyi nasıl boyutlandıracak bilemiyoruz. Ancak Türkiye toplumsal mücadelesinde son dönemde önemli gelişmeler sağlandı. Kadınların yükselen mücadelesi, çevrecilerin mücadelesi, barış demokrasi ve insan haklarını savunanların örgütlü mücadelesi, işçi sınıfının yeniden yükselen sendikal mücadelesi, öğrenci gençliğin demokratik üniversite mücadelesi; demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin boyutunu açımlayıp, içeriğini zenginleştiriyor.

4- Türkiye Üzerine Kısa Bir Değerlendirme

Türkler dinamik bir toplum olduğu için Türkiye de dinamik bir ülke. Türkler, köleci toplum formasyonunu yaşamadan, göçerlikten merkezi feodal sisteme geçtiklerinde, Doğu ve Batı toplumlarında 500 yıldır feodalizm yaşanıyordu. Cumhuriyet ile başlayan kapitalistleşme süreci ise, kapitalizmin tarih sahnesine çıkışından yaklaşık 300 yıl sonrasına denk düşüyordu.

Türkiye'de, 1920'li yıllar boyunca kapitalist üretim ilişkileri kurulmaya çalışıldı. Yabancı sermayeli şirketler millileştirilerek emperyalist bağımlılık-

tan kurtulundu. 1930'lu yıllarda devlet sektörü yoluyla birinci sanayileşme atılımı gerçekleştirilip kalkınma başladı. Palazlanmış olan burjuvazi, 1940'larda bir yandan emperyalizme davetiye çıkarıp bir yandan da siyasi iktidara oynadı. 1950'de iktidara gelen burjuvazi emperyalizmle yeniden ilişkiye geçti. Bu arada tarım sektöründe atılım yapılarak kapitalist iç pazar genişletildi, devlet sektörü güçlendirildi. 1960'lı yıllarda yabancı sermaye ile işbirliği içinde ikinci sanayi atılımı gerçekleştirildi ve güçlenen sanayi burjuvazisi tekelleşmeye başladı. 1970'li yıllarda; sanayi, büyük ticaret, tarım ve banka sektörlerindeki tekelleşmenin sonucu olarak kendi arasında ittifak yapan işbirlikçi tekelci burjuvazi siyasi iktidarı tam olarak ele geçirdi. Kapitalist ilişkilerin tüm Türkiye'de egemen olmasına karşın, iç pazarı emperyalizm ile birlikte sömüren Türkiye burjuvazisi, yeterli sermaye birikimi sağlayamadığından, 1980'li yıllarda dış pazarlara açılmaya başladı. Bunun gereği olarak da serbest piyasa ekonomisine geçiş başladı. 1990'lı yıllarda ise, kendi bölgesinde alt emperyalist bir ülke olmak isteyen Türkiye, buna uygun bir dış politika izlemeye başladı.

Görüldüğü gibi Türkiye, sürekli atılım yapan dinamik bir ülke. Her on yılda bir yeni ekonomik politik adımlar atılıyor. Türkiye'nin en önemli sorunu; kapitalistleşmeye çok gerilerden başlamış olması ve öncü kapitalist ülkelerle olan açığın kapatılmasının güçlüğü. Bunun farkında olan Türkiye burjuvasisi, emperyalist merkezlerle işbirliği halinde bölge ülkelerini sömürerek döviz cinsinden sermaye kazanmaya, böylece de kendi güçlenirken ülkeyi de geliştirmeye çalışıyor. Burjuvazinin bu yeni stratejisini ilerde irdeleyeceğiz.

Yukarda özetlediğimiz gelişme, acılı bir tarih sürecinde ve Türkiye emekçi halkının sırtına basarak gerçekleştirildi. 1946'ya kadar tek partili, tek yaptırımlı bir idari dönem yaşandı. Cumhuriyet tarihinin yarıya yakını toplum üzerinde sıkıyönetim baskısı ile geçirildi. Baskı ve yasaklar, askeri darbeler, işkence ve zulüm, on binlerce yıla varan hapisler, bunca ilerici demokrat ve devrimcinin canı karşılığında, bir gelişme sağlandı.

Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye'nin geleceği, iki siyasi güç tarafından belirlendi: Küçük burjuva kökenli asker-sivil bürokrasi ve burjuvazi. 1950 yılına kadar burjuvazi adına ve burjuvası ile birlikte siyasi erkin tepesini tepesini tutan küçük burjuva aydınlar olduğu 1950'den günümüze kadar ise burjuvazi erkte bulunuyor. 1950'de iktidarı kaybeden Kemalistler, 1960'lı yıllarda yeni bir kıpırdanışa geçtiler. Ancak Türkiye'nin değişen sosyo-sınıfsal yapısı ve burjuvazinin kesin egemenliği koşullarında Kemalizm bir varlık gösteremedi. Tarihsel olarak görevini tamamlamış ve yerini burjuvaziye

terk etmiş olan Kemalizm, 12 Mart 1971 askeri darbesinden itibaren bir daha canlanmamak üzere tarih sayfaları içindeki yerini aldı.

Türkiye işçi sınıfı ve sosyalist güçler, Türkiyenin kaderi üzerinde hiçbir zaman söz ve karar sahibi olamadılar. 1918-1922 yılları arasında anti-emperyalist ulusal kurtuluş devrimine Kemalistlerle birlikte katılan işçi sınıfı ve komünistler, belli bir etkinlik gösterseler de tayin edici bir güç olamadan baskı altına alındılar. Komünistlerin bundan sonraki mücadelesi inatla, onurla, Türkiye'de sosyalist hareketi yaşatma direngenliğidir. Kendilerini besleyen ve bağrında koruyan hiçbir sendika ve yığın örgütü olmadan mücadele eden komünistler, burjuvazinin şiddetli saldırılarına rağmen örgütlü olarak yaşadılar ama, 1950'li yıllara gelindiğinde güçleri tükenmişti. 12 Sendikacının kurduğu Türkiye İşçi Partisi ile başlayan yeni mücadele dönemi, 1920'ler kuşağı komünistlerinin yokluğu ve 1940'lar kuşağı komünistlerinin ezikliği ve bölünmüşlüğü koşullarında geçti. Kuşak kopukluğundan dolayı tarihsel deney aktarımının sağlanamadığı 1960'lar mücadelesi, kendi yolunu kendi belirledi.

Türkiye'nin objektif koşulları sosyalizmi kurmak için yeterli değildi. Ulusal kurtuluş devriminden sonra komünistler de iktidara gelse yapabilecekleri çok fazla bir şey yoktu. Bu nedenle Türkiye komünistleri her zaman Kemalizmin ilerici reformlarını ve devletçi ekonomi politikasını desteklediler. Bu politik anlayış 1960'lı yıllarda yeniden filizlendi. 1969 yılına gelindiğinde; eski komünistlerden milliyetçi bir çizgiye kaymış olan Mihri Belli, eski tüfeklerden Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Yön ve Devrim dergisinde toplanmış Yeni Kemalistler, genç kuşak devrimcilerin örgütleri olan THKP-C ve THKO, hepsi küçük burjuva aydınların desteğinde bir askersel devirme ile iktidara gelmeyi hayal ettiler. THKP-C'nin örgütlediği ve yönlendirdiği yüzlerce genç subay aynı anlayışla mücadele etti. Sosyalistlerin, cuntacı yöntemlerle de olsa kısmen iktidar alternatifi olduğu 1969-1971 dönemi mücadelesi, yeni bir askeri darbe ile bastırıldı. Kemalizmle birlikte, Kemalizmin kuyruğuna takılmaktan kurtulamamış komünistler de böylece tarihe karıştılar.

Bu dönemin mücadele tarihinde Türkiye İşçi Partisi'nin önemli bir yeri var. TİP, Kemalist hareketin ve onun ideolojisinin doğrudan takipçisi ve destekçisi olmadı. Türkiye'nin o günkü somut koşullarına göre teori ve politika üretmeye çalıştı. Ancak bunda başarılı olamadığı gibi, yükselen devrimci dalgayı göğüsleyip yönlendiremeyerek hareketin gerisine düştü. Kuşaklar arası deney aktarımının kopukluğu ve işçi sınıfının önder partisinin yokluğu koşullarında yükselen devrimci gençlik hareketi, kendi yolunu

kendisi belirlemeye başladı, TKP, TİP ve MDD'cilerin yönlendiremediği devrimci gençlik, okuduğu kitaplar yoluyla dış dünya ile bağlantı kurarak; ideoloji, teori ve politik strateji ithal etme kolaylığına yöneldi. Bunca ideolojik, politik ve örgütsel bölünmüşlük de böylece başlamış oldu.

Bu denli bölünmüşlüğüne ve kendi içsel mücadelesine rağmen Türkiye sosyalist hareketi 1977-1979 yılları arasında önemli bir güç oluşturarak iktidara kısmen yaklaştı. Ancak biriktirilen bu güç tek bir kanala akıtılamadığı için 12 Eylül karşı darbesi ile kolayca dağıtıldı.

Türkiye sosyalist hareketi son yirmi yıldır, 1968 kuşağı devrimcilerinin önderliğinde ve yönetiminde bulunuyor. 68 Kuşağı devrimcilerinin; potası Türkiye, toprağı öğrenci gençlik, tohumu TKP, TİP ve MDD'nin politik tezleri, aşısı dünya sosyalist hareketinin farklı ideoloji teori ve politik stratejileridir. Böylesi bir oluşuma sahip olan 68 kuşağı devrimci hareketi, günümüze kadar iki sosyal kanaldan beslenerek gelişti, Birinci kanal, yine öğrenci gençlik, ikinci kanal ise işçi sınıfı.

1967'de yükselmeye başlayan işçi sınıfının sendikal mücadelesi, Türkiye devrimci hareketini sürekli besledi. İşçi sınıfının bağrında önemli bir sosyalist kadro ve bu kadronun çevresinde sosyalizm taraftarı geniş bir kitle oluştu. Son otuz yıllık mücadele tarihinin en yığınsal eylemleri, bölgeler ve ülke düzeyindeki genel grev ve direnişler, ekonomik ve politik yaşamı felce uğratarak burjuvaziyi ürküten örgütlü çıkışlar, hep işçi sınıfı tarafından gerçekleştirildi. 1970'li yılların Türkiye işçi sınıfı, kendi sınıf bilinci ile mücadeleye atıldı.

Ancak Türkiye sosyalist hareketinin Pekin ve Tiran ideolojilerini benimsemiş kır küçük burjuvazisi kökenli müfrezeleri ile kır ve kent gerillası mücadelesini benimsemiş müfrezeleri, işçi sınıfının gücünü hiçbir zaman gerektiği gibi dikkate almadılar. İşçi sınıfının önderliği ve hegemonyasını savunan parti ve örgütler ise, işçi sınıfı ile yeterince bağlanamadılar. Çünkü düşüncede olmasa bile ruhlarda egemen olan, küçük burjuva aydınların öncülüğünde gerçekleşecek olan devrime işçi sınıfını kazanmaktı. Bu nedenle sosyalist örgütlenmeler işçi sınıfı üzerinde hegamonya kurmaya çalıştılar. Dikkat edilirse, Türkiye'deki sosyalist örgütlerin hiçbirinin üst yönetimlerinde, göstermelik ya da "satın" alınmış birkaç işçi vaya sendikacının dışında, işçi sınıfının temsilcisi yoktur. İşçi sınıfının içinde gerçekten bu düzeyde yöneticilik yapabilecek önderler yokmu? Bu sorunun yanıtı, kesinlikle hayır'dır.

1950 yılına kadar, Türkiye Komünist Partisi'nin üye bileşimi ve yönetimi, birkaç zanaatkar ve esnafın dışında, ezici çoğunluk olarak seçkin aydınlardan ve işçilerden oluşuyordu, Bu bileşim 1969 yılından sonra değişti. Kü-

çük burjuva aydınlar ve öğrenci gençlik sosyalist harekete egemen oldular. Sosyalist örgütlerin üye bileşimi ve yönetimleri, küçük burjuva kökenli aydınlar ile onları sürekli besleyen öğrenci gençlerden oluşmaya başladı.

Günümüz Türkiye sosyalist hareketi, küçük burjuva karakterlidir.

Söylediğimiz gibi en başta sosyalist hareketin kadroları küçük burjuva kökenlidir. Türkiye'nin küçük burjuva sınıfın denizi olduğunu bildiğimiz için bu durumu olağan karşılayabiliriz. Ancak sömürüyü yok edip, sınıfları ve devleti söndürmeye talip olanların, Önce kendi sınıf karakterlerini söndürmeleri gerekir.

Küçük burjuva sınıfın en belirgin özellikleri; tarım, sanayi, ticaret ya da diğer hizmet sektörlerinde küçük birimler halinde çalışma koşullarıdır; kendi küçük sermayesini kendi emeğini kullanarak işlettiğinden hem emekçi hem sermayedar yanının oluşudur;sermayesi nedeniyle zengin olabilme potansiyeli taşıdığından burjuvaziye özenmesi ve onunla işbirliğine yatkın oluşudur;iki temel sınıf arasında olmaktan kaynaklanan kaypak karakteridir küçüklüğünden gelen zayıflığı nedeniyle güçlünün karşısındaki dirençsizliğidir; küçük sermayesi olduğu, küçük üretim yaptığı, küçük çaplı değişim ilişkilerine girdiği için, küçük hesaplar peşinde koşması ve kendi çıkarını öne alarak küçük politikalar üretebilmesidir.

Ne yazık ki Türkiye sosyalist hareketine egemen olan yukardaki sınıf karakteri ve onun davranış özellikleridir. Hareketin bölünmüşlüğü sınıf karakterine dayanmaktadır. Sosyalist hareketin bunca bölünmüşlüğünün özünde yatan temel neden ideolojik ve politik değil, kadroların sınıf kökenidir.

Türkiye'de sosyo-sınıfsal ayrışma henüz tamamlanmadığı için, küçük burjuva kesimlerden işçi sınıfına sürekli katılımlarla işçi sınıfının bileşimi ve psikolojisi sürekli etkileniyor. Öte yandan kendi gelişim sürecinde işçi sınıfı kendi karakterini geliştiriyor. İşçi sınıfının sınıfsal varlığı yeni katılımlar nedeniyle etki altına girerken, küçük burjuva sosyalistleri de işçi sınıfının sendikal ve politik mücadelesine küçük burjuva karakter özelliklerini taşıyorlar. İşçi sınıfının sendikal birliğini bir yandan burjuvazi bölmeye çalışırken bir yandan da küçük hesaplar peşinde koşan sosyalistler bölüyor. Sendika yönetimlerinde hegamonya kurmak, farklı düşünen sendikaları birliklere almamak, bağımsız küçük sendikalar kurmak, muhalefet adı altında sendika konfederasyonları içinde bölücülük yapmak, bunlar geçmiş dönemde yaşanan bölücü, küçük çıkarcı uygulamalardı. Sosyalist mücadelenin son yirmi yıllık tarihine baktığımızda, kimi insanların ve grupların sürekli örgüt değiştirdiğini, sürekli örgüt bölücülüğü yaptığını açıkça görebiliyoruz. Kısacık politik yaşamında üç dört örgütü bölmüş sosyalist "önder-

ler" bugün halen aramızda yaşıyorlar. Önemlisi, bütün bu bölücü girişimlere ideolojik ve politik kılıflar giydiriliyor.

Küçük burjuva sosyalistlerinin bir özelliği de, üretim sürecinden ve toplumsal yaşamdan kopuk olan önemli sayıdaki marjinal unsuru hareket içinde barındırmalarıdır. Bugün Türkiye'de yaşamı boyunca profesyonel devrimcilik yapmış, hiç bir işte çalışmamış, toplumla akrabalık komşuluk iş arkadaşlığı düzeyinde bile bağı olmamış, dostluk ziyaretleri nedir bilmez, azımsanmayacak sayıda bir sosyalist kesim var. Bunların yaşam tarzları ve kendi aralarındaki ilişkileri, Türkiye toplumunun tüm kesimlerinden farklı ve onlara yabancı. İşte bu türden sosyalistler toplum adına karar alıp, toplum adına politikalar üretebiliyorlar. İçinde yaşadığı toplumla bağı olmayan insan toplumsal önder olabilir mi? Türkiye'de oluyor. Çünkü örgütlerin gizli çalışma koşulları ve demokrasisiz merkeziyetçilik, bu tür marjinallerin gizlenmesini sağlıyor.

Türkiye'de; bilim adamı üretim süreçlerinden, teknik uzman fabrikadan, sanatçı ve yazar toplumdan uzakta çalışıyor. Devlet yöneticisi kendini toplumun dışında görüyor. "Oku da adam ol" atasözü, "Oku da içinde büyüdüğün topluma yabancılaşanları küçümse, sürü yerine koy" anlamında pratikleşiyor. Bunun temel nedeni, orta öğrenimli toplumsal kesimlerin sayıca azlığıdır. Toplumsal alt kesimlerle aydınlar arasında bağ kuracak yetişkin insan varlığının olmayışıdır. Bilimin üretim süreçlerinde, aydın düşüncenin toplum içinde sınanmadığı, kültür ve sanatın tüm topluma indirgenmediği yerde pratikten teori üretmek de zorlaşıyor. Türkiye'de 1920-1971 yılları arasında, Kemalist ve komünist hareket iç içe ve yan yana yürüdü. Çünkü kendi düşüncesini pratikte uygulayarak yeni teoriler üreten ve onu yeniden pratikte uygulayan Kemalizm, komünistleri peşinden sürüklüyordu. Türkiye'nin objektif koşullarından dolayı Kemalizm 1971'den itibaren tarihe karışınca, eli boş kalan sosyalistler, başka ülkelerin pratiğinden çıkmış hazır teorileri ithal etme kolaycılığı yoluna saplandılar. Çünkü kendi toplumları ile güçlü bağları yoktu, teorik bilgileri yetersizdi, var olan düşünceleri Türkiye toplumsal varlığı içinde sınanmamıştı, İthal edilen teori ve stratejiler Türkiye somutuna uymadı. 0 zaman da " bu halk sürü gibi, bu halktan bir olmaz" dediler. Oysa ithal ettikleri teori ve stratejilerin yaratıcısı olan halklar, Türkiye toplumundan daha ileri değildiler.

Sosyalizmin 70 yıllık pratiği sınıfta kaldı. Dünya sosyalistleri arasındaki keskin ideolojik mücadele ve ayrılıklar da sona erdi. Bu durum Türkiye sosyalistlerini de derinden etkiliyor. Türkiye toplumsal mücadelesinin pratiğinden ve Türkiye'nin somut koşullarından teori üretme, politik stratejiler oluş-

turma gayretleri görülüyor. Bunun adına kimileri yenilenme diyor. Bence bunun adı yenilenme filan değil, yenilmişlik koşullarında yeniden var olmak için yaratma girişimidir.

Yenilenme ya da yeni arayış, adı ne olursa olsun, Türkiye sosyalist hareketi bu adımda da yanlış yapıyor, Bütün dünyada sosyalist yenilenme eski kadronun değiştirilmesi ile başlarken, Türkiye'de geçmiş yirmi yıllık pratikte her şeyi yapmış kadrolar "yenilenmiş" giysileri ile yine örgütlerin yönetiminde bulunuyorlar. Anlaşılan kurdukları sosyalizm tekelini kimseye kaptırmak istemiyorlar. Eski kafaya yeni bir şapka geçirerek yenilenme olmaz. Verilecek hesabı bunca kabarık olanların defterleri hasır altı edilemez. Türkiye'de hesap sorulmadan ve hesap verilmeden güçlü birliktelikler kurulamaz.

Dünya sosyalist sisteminin çözüldüğü ve tek bir dünya ekonomisinin kurulmaya çalışıldığı günümüz koşullarında, sosyalist teorinin içeriğine ilişkin kimi öğeler tartışma konusu oldu. Günümüzde tek bir ülkede sosyalizm kurulabilir mi? Tek bir ülke, kendi kapalı ekonomisi ile kalkmabilir mi? Sosyalist bir rejimde üretim araçlarının tümünün mülkiyetini toplumsallaştırmak gerekiyor mu? Emperyalisme karşı nasıl bir tavır alınacak? Gelişmekte olan üçüncü dünya ülkelerinin mücadelesi nasıl bir strateji izleyecek? Sosyalist demokrasi nasıl yaşama geçirilecek? Gizli ya da açık çalışmayı, sosyalizme geçişin devrimci ya da barışçı yolunu mutlaklastırmak doğru mu? Çağımız üretici güçlerinin gelişimi ve değişen karakteri nedeniyle, işçi sınıfının öncülüğü ve hegomanyası sona erdi mi? Dünyanın sosyalist dönüşümü olanaksızlaştı mı? Ve benzerleri tartışılıp, çözüme kavuşturulmak zorunda. Ama önemlisi, Türkiye toplumunun sorunlarının çözümü için, toplumun eşitliği, sosyal adaletli yaşamı, mutluluğu ve refahı için ekonomik politik stratejiler üretmek gerekiyor. Bugün, tekelci burjuvazinin dışında, bu konuda ciddi alternatifler üretilebilmiş değil.

İşbirlikçi tekelci burjuvazi, Türkiye'nin kendi bölgesinde, alt emperyalist bir ülke olması alternatifini ileri sürüyor.

Türkiye burjuvazisinin temel sorunu, sermaye biriktirememesi ve büyük yatırımlar yapamaması. 1980'den bu yana uygulanan yeni ekonomik politik strateji ile; tüm toplumsal muhalefet güçleri susturuldu, işçi dövizlerinin yurda akışı teşvik edildi, turizm yatırımları ve gelirleri teşvik edildi, Türk mallarının dış pazarlarda satımı teşvik edildi, ülke pazarı tüm yabancı sermaye kuruluşlarına ve mallarına açılarak yabancı sermayenin ülkede yatırım yapması cazip hale getirildi, barajların suyu ve Türkiye'nin sunabileceği hizmetler satışa çıkarıldı, ekonomiye devlet müdahalesi azaltıldı, devlet

sektörüne ait büyük işletmeler yerli ve yabancı tekellere cazip fiyatlarla satışa sunuldu. Tüm bunlar, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalımı atlatabilmesi, döviz cinsinden sermaye kazanmak için yapıldı. Gelişmeyen ülke ekonomisini böyle geliştirmek istediler. Ancak atılan tüm bu adımlardan olumlu bir sonuç alınabilmiş değil. Ne yabancı sermaye geliyor, ne de burjuvazinin sermaye birikimi artıyor. Aksine dış borçlar durmadan yükseliyor.

Emperyalist bağımlılık koşullarında Türkiye pazarını uluslararası tekellerle birlikte sömüren işbirlikçi tekelci burjuvazi, tüm bu adımlara karşın sermaye biriktiremiyor ve içine düştüğü ekonomik bunalımdan kurtulamıyor. Bu nedenle şimdilerde, Türkiye kapitalizminin gelişmesinin bir sonucu olarak emperyalistleşmek istiyor. İhraç edecek mal, hizmet ve sermayesi de olmadığından yabancı tekellere çağrı yapıyor. Onların Türkiye'de gerçekleştireceği ortak yatırımların ürünlerini çevre ülkelerine satarak emperyalist sömürüden pay almak istiyor. Ancak bu konuda elinde fazlaca bir kozu yok. Türkiye, soğuk savaş dönemi boyunca, ülkenin jeopolitik konumunu pazarlayarak kredi ve borç para alabildi. Sovyetler Birliği'ne karşı emperyalizmin ileri karakolu, silah deposu ve rampası rollerini üstlendi. Bugün de aynı kozu başka bir isim altında ileri sürüyor. Bölgesel özelliğini öne çıkarıp pazarlamak isteyen Türkiye, açıkça, bölge ülkelerinin emperyalist sömürüsünün arttırılmasında emperyalist ülkelerin aracısı olma rolüne soyunuyor. Böylece emperyalist sömürüden pay almak istiyor.

Türkiye'nin emperyalistleşme konusundaki temel talepleri; Bir, Avrupa Ekonomik Topluluğunun üyesi olmak, Bu konuda ABD'yi zorluyor. Eğer AET'ye girerse, Türkiye'ye yatırımlar yapılacak ve Türkiye AET'nin Doğu ucu olarak çevre ülkelere bu malları satacak. İki, Karadeniz işbirliği projesini ileri sürerek, yine bir AET üyesi olarak çevre sosyalist ülkelerinin sömürüsünden pay almak istiyor. Üç, Orta Doğu gibi bir cehennem ateşinde ABD'nin jandarması görevine talip olarak, bu ülkelerin ekonomik ve politik hamisi olmak istiyor. Dört, geliştirilmeye çalışılan Balkan işbirliği projeleri ile aynı amaçlar güdülüyor. Beş, bütün bunlar gerçekleşmezse, Balkanlar ve Orta Asya Türkleri kışkırtılarak bir Türk pazarı oluşturulmak isteniyor. Ama bu sonuncu düşünce şimdilik oldukça tehlikeli olduğundan dosya içinde bekletiliyor. Açıkçası, kendi gücü olmayan Türkiye, emperyalist merkezlerle işbirliği halinde alt emperyalist bir ülke olmaya gayret ediyor.

Ancak Türkiye, emperyalizm açısından güvenilmez, istikrarsız bir ülke. Türkiye'deki sınıf mücadelesinin diktatörlük yöntemleriyle sürekli bastırılabileceğine inanmıyorlar. Burjuvazinin zayıflığı koşullarında toplumsal bir uzlaşmayı da olanaksız görüyorlar. Öte yandan ABD, Orta Doğu'da hiçbir

ülkenin güçlenmesini istemiyor. Güçlenmek isteyenleri bölüp parçalayarak zayıflatıyor. Çünkü onları bağımlılık altında tutmanın en önemli yolu bu. Bir başka faktör ise, emperyalist ülkeler henüz üçüncü dünya ülkeleri tarafından tehlikeli bir biçimde tehdit edilmediklerinden, emperyalizm, üçüncü dünya ülkelerinin geliştirilmesini plânlamıyor.

Emperyalist ülkeler, bir ülkeyi kendilerine bağımlılaştırmak için, önce o ülkede işbirlikçiler arıyorlar. Üçüncü dünya ülkelerinin tamamının emperyalist bağımlılığı bu yöntemle gerçekleştirildi. Eğer üçüncü dünya ülkeleri, emperyalist merkezleri tehdit etmeye başlarlarsa, emperyalizm de onların görece gelişimi için adımlar atmak zorunda kalır. İşte böylesi bir durumda, alt emperyalist ülkeler yoluyla bölge ülkeleri kontrol altında tutulabilir. Geçmişin işbirlikçi burjuvaları yerine, işbirlikçi ülkeler yaratılabilir. Ancak henüz emperyalizm böyle bir adım atmış değil. Brezilya, Güney Kore, Güney Afrika Cumhuriyeti, İsrail gibi ülkelerin alt emperyalist oluşlan, yukardaki politik perspektiften ayrı olarak gerçekleşti.

Türkiye tekelci burjuvazisi ve onun siyasi temsilcisi olan ANAP'ın izlediği temel politikayı anlatmaya çalıştık. Özünde emperyalizme bakımlılık da oİsa, Türkiye ekonomisini büyütme ve Türkiye'nin bölgenin güçlü bir ülkesi haline gelmesi demek olan bu politika karşısında, diğer burjuva muhalefet güçleri alternatif üretemiyorlar. ANAP'ın açık Amerikancı politikası karşısında, geleneksel devletçi, laik, ithal ikameci politikalarla siyaset yapmak mümkün değil. Demirel, İnönü ve Ecevit'in açmaza buradan kaynaklanıyor. Ya tekelci "burjuvaziye karşı tavır alacaklar, ya da çaresiz bir muhalefet rolünü sürdürüp gidecekler.

Tekelci burjuvazinin ekonomi politikasına karşı alternatif üretebilecek tek güç sosyalistlerdir.

Türkiye sosyalist hareketinin bugünkü kuşağı, biriktirdiği 25 yıllık mücadele deneyimi ile, dünyanın ve ülkemizin somut durumunu dikkate alarak alternatif ekonomi politikalar üretebilecek güçtedir. Türkiye işçi sınıfı, emekçileri, aydınları ve ilericilerinin alternatifi, Türkiye'nin bölgede alt emperyalist bir ülke olması değil, komşuları ve üçüncü dünya ülkeleri ile iyi ilişkiler içinde ekonomik bir işbirliğidir. Türkiye, emperyalizmin işbirlikçisi değil, ezilen ve sömürülen üçüncü dünya ülkelerinin başkaldırısının öncüsü ve destekçisi olmalıdır.

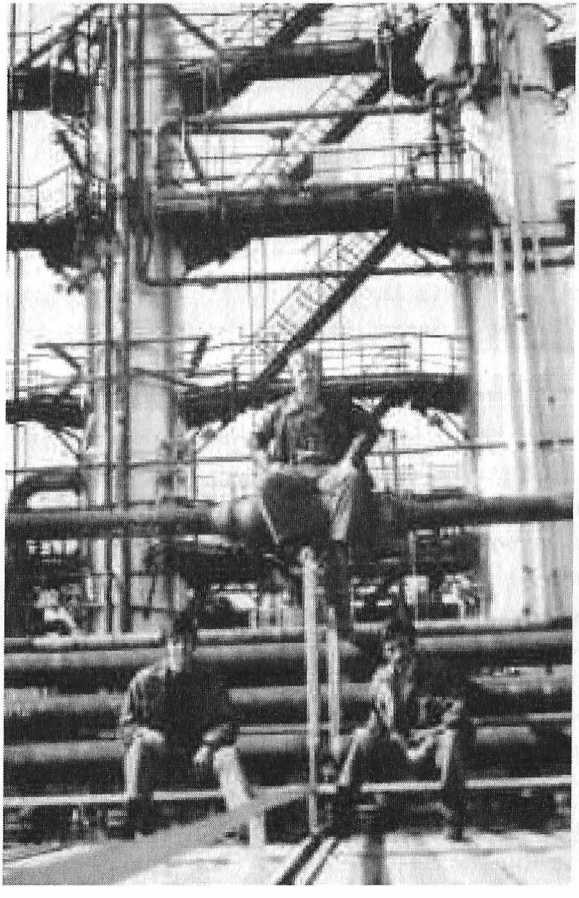
Türkiye'de bugün halen, gözü devrimden başka bir şey görmeyen, tüm enerjisini devrim yapmak için harcayan ve bu nedenle de kendi dışındaki sosyalist güçleri iten örgütlenmeler var. Erki ele geçirmeden sosyalizm kurulamaz. Ama sosyalizmin nasıl kurulacağını bilmeden de erke talip oluna-

maz. Türkiye sosyalist hareketinin en temel zaaflarından biri de, yığınların örgütlenmesinde onlara devrim propagandasından başka bir şey sunamamış olmasıdır. Oysa işçi ve emekçiler, yaşadıkları dönemde de iyileşmeler görmek, sosyalizme giden yolu tanımak istiyorlar.

İşçi sınıfının ve geniş emekçi yığınlarının sosyalizme kazanılmasının yolu, sosyalistlerin alternatif ekonomi politikalar üreterek yığınların güvenini kazanmasıdır. Yığınları bu sosyalist talepler etrafında eğitmektir. Devrim hedefi ile bağlı olan sosyalist programlar olmadan yığınlar kazanılamaz. Sosyalistlerin amacı devrim yapmak değil, sosyalizmi kurmaktır. Devrim, bu yolda bir araçtır. Devrim en basit tanımı ile, sosyalizmi isteyen güçlerin iktidarı ele geçirmesidir. İktidara gelmenin biçimlerinden birini mutlaklaştırmak kadar onları mutlak olarak önceden reddetmenin de yanlış olduğunu tarih bize öğretmiş bulunuyor. Sosyalizm için mücadele, içinde yaşanılan duruma göre sürdürülür. Uzak bir gelecek üzerine mücadele temellendirilemez. Ayrıca Türkiye toplumunun geleneklerine ve biriktirdiği deneyime ters düşen ithal malı mücadele yöntemlerini de dayatmamak gerekiyor.

Bu bakış açısıyla, kitabın bundan sonraki bölümlerinde, Türkiye'nin bugünkü somut durumundan çıkan ve dünyadaki gelişmeleri de dikkate alan alternatif bir programı açımlamaya çalışacağız.

GÜVENLİ
DÜNYA
HTİB

"Türkiye" Bölümünün Yazımında Yararlanılan ve Veri Aktarılan Kaynaklar:

1- TÜRKİYE'DE KAPİTALİZMİN GELİŞMESİ
– Karl Marks, Kapital, Ankara 1978.
– Karl Marks, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Mart 1970.
– Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, İstanbul 1972.
– Stefanos Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, İstanbul 1976
– Y. N. Rozaliyev, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri, Ankara 1978.
– Kollektif, Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım, Ankara, 1984
– Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye'de Kapitalizm, İstanbul 1965
– İsmail Cem, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, İstanbul 1970
– İsmail Cem, Sosyal Demokrasi Nedir Ne Değildir, İstanbul 1984
– Özlem Özgür, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi, İstanbul 1975
– F. E-J. H ve Otto Kreye, Uluslararası Yeni İşbölümü ve Serbest Bölgeler, İstanbul 1982.
– Nora Şeni, Emperyalist Sistemde Kontrol Sanayi, İstanbul 1978,
– Ernest Mandel, Avrupa Meydan Okuyor, İstanbul 1974.
– A. Başer Kafaoglu, Enflasyon, İstanbul 1979.
– Kollektif, Türkiye Ekonomisi 1980-1985, istanbul 1985.
– Teoman Akgür, Türkiye ve Batı 1789-1989, Ankara 1990
– Nuri Yıldırım, Uluslararası Şirketler, İstanbul 1979.
– Osman Ulagay, Enflasyonu Aşmak İçin, İstanbul 1990.
– Hikmet Özdemir, Devlet Krizi, İstanbul 1989.
– Yakup Kepenek, 12 Eylülcün Ekonomi Politiği ve Sosyal Demokrasi Ankara, 1987.
– Fikret Şenses, Türkiye'de Sanayileşme, Ankara 1989»
– Hüsne ve Canan Erkan, Ekonomide Sosyal Demokrat Alternatif, İstanbul 1989.
– Oğuz Oyan, Dışa Açılma ve Mali Politikalar Türkiye 19801989, Ankara 1989.
– Osman İkiz, Ahmet Erol, Darbe'ye Adım Adım, Stockholm 1986.
– Yalçın Küçük, Türkiye üzerine Tezler, İstanbul 1988.
– Devlet İstatistik Estitüsü (DİE), İstatistik Yıllıklarından basıları.
– DİE, Nüfus Sayımı Sonuçları'ndan bazıları.
– Devlet Plânlama Teşkilatı, 2. ve 3. Beş 7. Yıllık Kalkınma Plânlan.
– Nokta Dergisi, Ekonomi Panorama Dergisi, Kapital Dergisi'nin çeşitli sayıları.
– Cumhuriyet, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinin çeşitli sayıları.
– Petrol-İş Sendikası, Özelleştirme Üzerine, İstanbul 1989.
2- TÜRKİYE'NİN SOSYOSINIFSAL YAPISI
– '88 Petrol-İş Yıllığı, İstanbul 1989.
– '89 Petrol-İş Yıllığı, İstanbul 1990.
– Yüksek Seçim Kurulu, 1985 Genel Sayım Sonuçları.
– Sosyal Sigortalar Kurumu Bültenleri.

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 1985 İstatistiği.
- Devlet Plânlama Teşkilatı verileri.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, Çalışma Yıllıkları.
- SSK İstatistik Yıllığı 1985
- Türk-İş Dergisi'nin bazı sayıları.

3- TÜRKİYE'DE POLİTİK HAREKETLER

- Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908, Ankara 1964.
- Sina Aksin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İstanbul 1987.
- Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler, İstanbul 1985.
- Oya Baydar, Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Frankfurt a. Main 1982.
- Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar, İstanbul 1978.
- M. S. Çapanoğlu, Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi, İstanbul 1964.
- Kemal Sülker, 100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri, İstanbul 1976.
- Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, Siyasi Tarih 1789-1960, Ankara 1964.
- Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam, İstanbul 1968.
- Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam C. 2 ve C. 3, İstanbul 1965.
- A. Cerrahoğlu, Türkiye 'de Sosyalizm 3. Kitap, İstanbul 1967.
- Abidin Nesimi, Türkiye'de Sosyalizmin Teorik Sorunları, İstanbul 1976.
- Cemal Kutay, Çerkez Ethem Dosyası, İstanbul 1977.
- Aclan Sayılgan, Solun 94 Yılı 1871-1965, Ankara 1968.
- Sabiha Sertel, Roman Gibi, İstanbul 1969.
- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye 'de Siyasi Partiler C. I ve C II. İstanbul 1984 ve 1986.
- Stefanos Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, İstanbul 1976
- Cüneyt Arvayürek Açıklıyor1, 2, 3, 4, 5. Ankara 1983-1936.
- Mehmet Ali Aybar, TİP Tarihi 1, 2., İstanbul 1988.
- Rasih Nuri İleri, Türkiye İşçi Partisinde Oportünist Merkeziyetçilik 1966-1968, İstanbul 1987.
- İsmail Cem, Tarih Açısından 12 Mart, İstanbul 1980.
- Turgan Arınır, Sırrı Öztürk, İşçi Sınıfı Sendikalar ve 15-16 Haziran, İstanbul 1976.
- Sevgi-Abdullah Özkan, Türkiye İşçi Sınıfı 1976 Yıllığı, İstanbul 1977.
- İbrahim Topçuoğlu, Neden İki Sosyalist Parti, İstanbul 1977.
- Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, İstanbul 1979.
- Dimitir Şişmanov, Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarihi (1908-1965), İstanbul 1990.
- Oral Çalışlar, 68' Başkaldırının Yedi Rengi, İstanbul 1989.
- T. Zihni Anadol. Truva Atında İlk Akşam, İstanbul 1988.
- A. Şnurov, Türkiye Proletaryası, İstanbul 1973.
- Yıldırım Koç, TürkİŞ 1980-1989, İstanbul 1989.
- Teknikerler Derneği Genel Merkezi, I. Türkiye Teknikerler Kurultayı 1911-1978, İstanbul.

- THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri, İstanbul 1987.
- THKP-C Davası İddianame, (1973 Davası ve Kararı), Ankara 1988.
- THKO Davası (1971 Davası).
- TİKP 1978 Programı.
- Sosyalist Parti Kuruluş Bildirgesi Program Tüzük.
- Türkiye İşçi Partisi Programları.
- Türkiye Sosyalist İşçi Partisi Programı 1974.
- İşçinin Sesi Yayınları:
  - İşçinin Sesi Nereye Gidiyor? V. Demir.
  - TKP II. Leninciler Konferansı 1981 Kararlar.
  - TKP Davası İddianame.
  - TKP'mizi Yükseltelim, H. Erdal.
  - TKP'de Tartışmalar 1981-1982 Belgeler, H. Erdal.
  - İşçinin Sesi Gazetesinin bazı sayıları.
- Türkiye Komünist Partisi Yayınları
  - Atılım Gazetisi kolleksiyonu.
  - Yeni Çağ Dergisi Kolleksiyonu.
  - Barış ve Sosyalizm Sorunları Dergisi'nin bazı sayıları.
  - Yeni Açılım Dergisi'nin bazı sayıları.
  - Yol ve Amaç Dergisi Kolleksiyonu.
  - Dünyaya Bakış Dergisi'nin bazı sayıları.
  - TKP Merkez Komitesi Plenum Raporları 1978-1988 Yılları Arası.
  - Türkiye ve Türkiye Kürdistanı Sol Birliği Belgeler 1984.
  - TKP 1986 Ulusal Konferans Tezleri.
  - TKP 5. Kongre Belgeleri (1). Kasım 1983.
  - Mustafa Suphi 100. Yıl Tezleri, Şubat 1984.
  - TKP Programı, Kasım 1983.
  - TKP 65. Kuruluş Yıldönümü Toplantısı, 1985.
  - Türkiye Birleşik Komünist Partisibin Proğram Tasarısı.
  - TİP 8 Kongre, TKP 6. Kongre belgeleri, Ekim 1988.
  - Türkiye Birleşik Komünist Partisi Barış ve Demokratik Yenilenme Programı. Ekim 1988.
  - Türkiye Birleşik Komünist Partisi Tüzük. Ekim 1988.
- Nokta Dergisinin bazı sayıları ve ekleri.
- Demokrat Dergisinin bazı sayıları.

NOT: Türkiye Sosyalist Hareketi'ne ilişkin diğer gazete, dergi, kitap, ifade ve iddianameler'den okuyarak not aldığım bölümler.

Üçüncü Bölüm:
DEMOKRASİ VE TOPLUM

Demokrasi, devlet biçimini ayırt eden bir özellik, bir sıfattır. Köleci despotik devlet, feodal despotik devlet, monarşi, mutlak monarşi, askeri diktatörlük, faşist diktatörlük gibi demokrasi de bir devlet biçimi olup, demokratik devletin diğer devlet biçimlerinden farklı olan yanını, özelliğini ifade etmektedir.

Devlet gibi demokrasi de sınıflarla birlikte ortaya çıktığından sınıf karakteri taşır. Sınıflar ortadan kalktığında, devlet ve onun bir biçimi olan demokrasi de ortadan kalkacaktır.

Demokrasiyi en basit biçimiyle bireyin ve toplumun devlet karşısındaki hakları, yönetime toplumsal katılım olarak tanımlayabiliriz. Demek ki demokrasi, devletin var olduğu koşullarda geçerli olan ve bir devlet biçimini tanımlayan kavram oluyor.

En ilkel insanlar, Klan ya da Aşiret toplumunda kendi kendilerini yönetiyorlardı. Klan ya da Aşiret'in bütün işleri, toplumun bütün üyelerince seçilen şefler ya da onların heyetlerince düzenleniyordu. Şeflerin saygınlığı ve otoritesi, yalnızca deneyim, avda beceriklilik, savaşta cesaret, akıl ve yetenek gibi bireysel niteliklerden ileri geliyordu. Güç ve yetkileri babadan kalma değildi, üyelerin oyuna dayanıyordu, ancak her an görevden alınabilirlerdi. Zenginlik bakımından aşiretin diğer üyelerinden hiçbir farkları yoktu. Topluluğun yönetimi, bütün üyelerin kamu işlerinin yürütülmesine eşit katılımı ilkesine göre gerçekleştiriliyordu. Bu nedenle ilkel topluluğun bu yönetim biçimine, tam eşitlikçi ilkel yönetim ya da "klan demokrasisi" diyebiliyoruz.

Devletin demokrasi biçimi, Atina krallığı ile ortaya çıkıp, burjuva demokrasisi ve sosyalist demokrasi nitelikleri alarak günümüze kadar geldi. Demokrasi düşüncesi ve uygulamasının tarih sürecindeki gelişimini kısaca irdelemeye çalışalım.

1- Atina Demokrasisi

Devletin en ilkel demokrasi biçimi, köleci bir toplum olan İlkçağ'ın klasik Yunan, uygarlığında görüldü. Yunan site devletlerinden olan Atina'da, halkın bir bölümü devlet yönetimine katılabiliyordu. Köle sahipleri ile aristokratların çıkarlarını güvence altına alan Atina Demokrasisinde, zanaatkarlar ile diğer özgür yurttaşların bu hakları vardı. Ancak var olan maddi engeller nedeniyle yurttaşlar, kağıt üzerinde var olan seçme ve seçilme haklarını çoğu kez kullanamıyorlardı. Kadınların seçme ve seçilme hakkı ise yoktu. Köleler, Atina Demokrasisinin kapsamına bile girmiyorlardı. Devlet zaten kölelerin sömürüsü üzerine kurulu bir seçme ve seçilme hakkını kullanıyor, yönetime katılabiliyordu. Sonuç olarak, Atina Demokrasisi ve diğer köleci toplum demokrasileri tırnak (" ") içinde demokrasi, yani ilkel demokrasiydi.

İktidar öğretilerinin en fazla ilgilendikleri disiplin hukuktur. Eski Yunan'da hukukun kaynağı, yani iktidarın kaynağı doğada aranıyordu. Toplum, doğa ile uyum içinde olan Tanrı'nın katında arandı. Burjuva toplumunda ise iktidarın ve hukukun kaynağı olarak toplum öne çıkarıldı. Aristo, "insan, doğal olarak sitede yaşaması gereken bir hayvandır" derken, insanların birlikte yaşadıkları site devletlerini, doğanın yarattığı bir şey olarak ortaya koyuyordu. Bu anlayışa göre insanlar arasındaki yaşam bağı ve politik ilişkiler üst üste düşüyordu. Yani insanlar arasındaki ilişki ve bağlar, aynı zamanda politik ve doğal bağlardı. Politika, yaşamdan koparılamazdı. Aralarında federatif bir düzen oluşturamayan site devletlerin çöküşü döneminde ortaya çıkan Platon, çöküşün nedenini demokrasinin temel ilkesi olan "katılım" ilkesinde gördü. Platon'a göre, profesyonel yöneticilerin olmayışı site yönetimlerini güçsüzleştirmişti. Sitelerin iyi işlemesi için, sitelerin özüne uygun yasalar yapılmalıydı. Bu yasaları ise ancak filozoflar yapabilirdi ve bu nedenle de sürekli yöneticiler filozoflar olmalıydı. Üreticiler ve savaşçılar yönetimin dışında tutulmalıydı. İktidar "gerçeği" bilenlerin olmalıydı. Platon böylece, "bilmek" ve "yönetmek" kavramlarını birbirinden ayrılmaz kılan "politika" kuramını geliştirdi. Aristo, köleler dışındaki tüm özgür insanların ortaklaşa ve sırayla yönetime katılmalarını savunuyor, politik ilişkileri insanların yaşam ilişkilerinin dışına ve üstüne çıkarmıyordu. Yönetim doğal uyum içinde olmalıydı. Platon ise, politik yönetimi bilginlere bırakıyor, toplumun üstünde bir yere çıkarıyordu.

2- Burjuva Demokrasisi

Marks, 1842'de Gazette Rhenane'de yayınladığı bir yazıında, Hristiyanlık öncesi dinlerin "ulusal" olup, milliyetlerin ve devletlerin kültürlerini

yansıttığını belirtir. Dünya'da ilk kez tüm insanların kardeşliğini ilân eden, evrensel olan din Hıristiyanlıktır. Hukukun kaynağının ilahi "bir katta (Tanrı ve Kilise katında) aranması Hristiyanlıkla başlamıştır. "Hiç bir otorite yoktur ki Tanrı'dan gelmesin, varolan otoriteler Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu sözleri ilk kez söyleyen Paul'dür. Bir devlet dini olarak doğan İslam'da, ideoloji, hukuk ve iktidar üst üste düşüyordu. Hristiyanlık ise doğduğu yerde değil, Roma'da geliştiği için dinsel ve dünyasal iktidar, Kilise ve devlet, Papa ve imparator gibi ikili ve birbiri ile çelişkili bir yapıda kuramlaştı. Bu nedenle dünyasal iktidarın hukukunu ilahi güçte gördü ve bunu kabul ettirdi. Ortaçağ boyunca bu ikili ve çelişkili yapı sürüp gitmiştir.

Kilisenin hukuk ve iktidar anlayışına ilk karşı koyan 1300'lü yıllarda tüccarlar oldu. Tüccarların yeni ahlâkı Kilise ile çatışınca, tüccarlar Kilise tarafından Tanrı'nın sevmediği insanlar olarak ilân edildiler. Ama bu çatışmadan geleceğin burjuvaları olacak olan tüccarlar galip çıktılar. Rönesans, Dinde Reform, bilim ve aydınlanma, burjuva devrimleri ile Hristiyanlığın ve Ortaçağ'ın hukuk ve iktidar anlayışı yerle bir oldu. Din ve devlet işleri birbirinden ayrılarak burjuva hukuku ve iktidarı egemenliğini kurdu.

Ortaçağ'ın dünya görüşü Tanrımerkezliydi. Hristiyanlık kendini evrensel bir din ilân ederek, bütün insanları eşit, kardeş ve Tanrı'nın evlatları olarak kabul ediyordu. 14. yüzyıl'dan itibaren kapitalist ekonomik ilişkiler geliştikçe, feodal sistem çözülmeye, iktidarın dinsel boyutu daralmaya, dünyevi iktidarı elinde bulunduran kralların egemenliği artmaya başladı. Ulusal devletlerin oluşmaya başlaması vatan ve yurttaşlık olgusunu ortaya çıkararak, insanlığın evrensel bir dine bağlı eşitliği ve kardeşliği inancını yerinden oynattı.

Haçlı seferleri yoluyla İlkçağ'ın klasik Yunan uygarlığı ile tanışan Batılılar, bu uygarlığın taşıyıcısı durumundaki Araplardan bilim, teknik ve kültürel birikimi alarak Batı'ya taşıdılar. Bu uygarlık birikimine coğrafya buluşlarının sosyal ve kültürel yaşama etkileri de eklenince, Kilisenin ezgisi altındaki aydınların "Yeniden Doğuş" dedikleri Rönesans, aydınlanma dönemi başladı.

Rönesans, toplumsal yaşamın düşünsel ve estetik alanında bir devrim, Ortaçağ'ın karanlığından fışkırmış bir aydınlıktır.

Rabelais, 1532'de yazdığı Pantagruel adlı eserinde, "Got'larla kararan bilgiye, bir ışık ve saygınlık geldi şimdi" der.

Engels, Rönesans için; "insanlığın ileri yönde en büyük altüst oluşu", "Rönesans'ın devlere gereksinmesi vardı ve devler yarattı; düşüncenin, tutkunun, karakterin, derin bilginin ve evrenselliğin devlerini" demiştir.

Rönesans, yeni bir insan tipini, kapitalist insanı, bireyi yarattı.

Eski Yunan ve Roma çağına, bilime, kültüre coşkuyla bağlanış işte bu, Rönesans'ın temel niteliği olan Hümanizma'dır. İnsanlık sevgisini ve insanın ululuğunu en yüce amaç ve olgunluk sayan Hümanizma'nın temeli ise, kendine güvenden gelen bireycilikti. Böylece geleceğin burjuva sınıfı olacak olan tüccar ve zanaatkarların kendine güveni geldi, girişimciliği yükseldi.

Rönesans'ın edebiyatçıları, insanın güzelliği, aklı ve yaratıcı gücünü selâmladılar. Böylece ince eleştiri gelişti. Edebiyatın gelişmesi ile ulusal dillerin zenginleşmesi gerçekleşti.

İtalya'da, "Anılar"ın yazarı Gellini (1500-1571) ile epik şairler; Ludovico Ariosto (1474-1533) ve Tasso (1544-1595) eserleri ile insan faktörünün ve ulusal dilin gelişmesine katkı yaptılar.

Fransa'da; Marot (1496-1544), Ronsard (1524-1585), Bellay (1491-1543) şair olarak; "Gargantua ile Pantagruel"in yazarı Rabelais (1494-1553) ile "Denemeler"in yazarı Michel de Montaigne (1533-1592) düzyazının ustaları olarak ünlendiler.

Hollanda'da; Erasmus (1466-1536), "Deliliğe Övgü", "Eski Sözler", "Konuşmalar" adlı eserlerinde Kiliseyi kıyasıya eleştiriyor, yeni ahlak ve felsefe anlayışını işliyordu.

İspanyol Miguel de Cervantes, ünlü "Saf Soylu Manche'li Don Kişot" adlı eserinde özgür yaşamı, tüccarların kurnazlığını, sersem şövalyeleri ince eleştirilerle anlatır.

İngiltere'de, Edmunt Spenser (1552-1599), şiirde dilin doruğuna çıkar. İngiliz ve dünya edebiyatının en büyük tiyatro yazarlarından William Shakespeare (1546-1616) bu dönemde yaşar. "Venedik Taciri", "Romeo ile Juliette", "Hamlet", "Othello", "Kral Lear" vb. gibi günümüzde bile oynanan tiyatro oyunlarını yazan bu büyük usta, insan sevgisi ve aşkı öne çıkararak burjuva sınıfını da ince ince eleştirir.

Ortaçağ'ın dinsel skolastik felsefesine karşı, İbni Rüşd'ün görüşlerinin savunulduğu bir dönemde Pomponezzi (1462-1525) ortaya çıkıp; "ruhun ölümsüzlüğü diye bir şey yoktur" görüşünü ileri sürerek Platonculuğu yerle bir eder.

Bu açınımda doğa bilimleri de atağa kalkar. Gözlem ve deneyime başvuru öne çıkar. Leonardo da Vinci, "bilgelik, deneyimin oğludur", "bilim kumandan, uygulama ise askerlerdir." diyerek, doğaya ve bilime dönüşü gündeme getirir.

Polonya'lı bilgin Nicolas Kopernik (1473-1543), dünyanın kendi çevre-

sında ve güneşin çevresinde olmak üzere iki yörüngede döndüğünü keşfederek bilimin, dinsel düşünceye karşı kesin zaferini ilân etti.

İtalyan filazof Giordano Bruno (1548-1600), "madde sonsuzdur, sürekli hareket halindedir ve değişmektedir," deyince, Katolik Kilisesi'nin hışmına uğrayarak işkence ve tutuklama sonrası Roma'da diri diri yakıldı. Çünkü bilimsel bulguların bu yükselişi, Tanrısal inanca dayalı dinsel dünya görüşünü yerle bir ediyordu.

Güzel sanatların diğer alanları da, doğaya ve insana dönüş ile bilimsel gelişmeye hizmet ettiler bu dönemde.

Leonardo da Vinci (1452-1519), çağın ressamı ve büyük bir bilgin olarak "Resim Üzerine İnceleme" adlı kitabıyla, sanatın en büyük kuramcılarından biri unvanını alır. O, resmi, doğanın körü körüne kopya edilmesi değil, gerçeği yansıtırken düşüncenin de resme girmesi olarak biçimlendirdi.

Raffaello (1483-1520), ressam ve mimar olarak eserlerinde hümanist düşüncenin ideal insan tipini canlandırdı.

Michelangelo (1475-1564), ressam ve heykeltraş olarak yaptığı eserlerinde, insanın bedensel ve ruhsal gücünü, yoğun yaşamını, mücadele ve yaratıcılık gücünü sergiledi.

Flaman ve Hollanda ressamları, doğa karşısında derin bir aşkı, inceliği resmederek, resimde "Peyzaj" türünü yarattılar. Van Eyk (1384-1441), Quentin Matsys (1466-1530), Lucas de Leyde (1494-1533) bu türün yaratıcılarıdır.

Peter Bruegel (1530-1569), demokratik gerçekçiliğin ressamı, El Greco (1541-1614) halkın çalışma yaşamını yansıtan gerçekçi ressam olarak ünlendiler. İtalyan Monteverdi (1567-1642), 1607 yılında oynanan "Orfeo"suyla müzikte yeni bir tür olan Opera'nın yaratıcısı oldu.

Bilim, edebiyat ve sanattaki gelişmeye paralel olarak politik düşünce de gelişir.

Floransalı Niccola Machiavelli (1469-1527), burjuvazinin ilk politik bilimcisidir. Modern toplum ve devlet anlayışının ilk yaratıcılarındandır. Niccola, devletin Tanrısal değil dünyasal olduğu ve ulusal burjuva devleti tezlerini geliştirdi.

Fransız Jean Bodin (1530-1596), "Cumhuriyet" adlı eserinde; devlet biçimi, toplumsal ilerleme, devrimlerin nedenleri, servet eşitsizliğinin nedenleri ve benzeri konuları işleyerek burjuva politikasına ve demokrasisine açınımlar getirdi. Bu arada birçok politik ütopyacı da devlet ve toplum konusunda eserler yazdılar.

İngiliz, Thomas Morus (1478-1535), "Ütopya" adlı eserinde, halkın acıla-

rının kaynağının özel mülkiyet olduğunu belirtir, hayali bir ülke yaratarak, demokrasi ile yönetilen ve kendince ideal bir komünist toplum modeli çizer.

İtalyan, Tommaso Campanella (1568-1639), "Güneş Sistemi" adlı kitabında, tıpkı Morus gibi hayali bir ülke canlandırarak, özel mülkiyetin olmadığı bu ülkede eşitlikçi, mutlu bir toplumsal yaşam tablosu çizer.

Rönesans, kendi yarattığı devler ve onların eserleriyle aydınlanmanın, bilgi çağının habercesi, bilimin ayağa kalkışı, doğaya ve insana dönüş, dinle ve onun dünya görüşü ile hesaplaşma dönemidir, Rönesans aynı zamanda, doğmakta olan burjuva sınıfının ideolojisinin temellerinin atıldığı, yeni bir devlet biçimi olan burjuva demokrasisine ilişkin ilk düşüncelerin oluştuğu dönemdir.

Doğa bilimleri, edebiyat, sanat, politika ve kısmen de felsefe alanındaki yeniden doğuş, tutucu dinsel ideolojiyi iyice köşeye sıkıştırdı. Kilisenin bağnaz baskısından kurtulmanın ortamı olgunlaştığında burjuvazi, aydınlar ve köylüler Kiliseye karşı başkaldırıyı başlattılar. Saksonya'lı bir ilahiyatçı olan Martin Luther (1483-1546) 1517 yılında 95 tez'ini ilân edince Kiliseye ve toprak beylerine karşı olan tüm muhalefet güçleri birleşerek Dinsel Reform hareketini başlattılar. Kiliseye karşı mücadele, kısa sürede Lüther'i aşıp, köylü ayaklanmalarına dönüştü. Ateşli devrimci Thomas Munzer, dinsel reformun yorumcusu ve köylülerin önderi durumuna geçti. Munzer ve direnişçi köylüler, Kilise ve Manastır'a ait topraklara el konmasını, angaryaların kaldırılmasını, küçük çiftliklere sahip olarak özgürleşmeyi, yönetimin feodal beyler elinde parçalanmışlığı yerine merkezi bir ulusal devletin kurulmasını istiyorlardı. Köylülerin bu isyanı kanla bastırıldı ama dinsel reform sürdü. Jean Calvin (1509-1564), "kurtuluş bir Tanrı bağışıdır" diyerek, kişiyi Kilise'nin elinden kurtarıyor, Tanrı ile başbaşa bırakıyordu. Calvin'in düşüncesi kapitalist ilişkilerin geliştiği İngiltere, Hollanda ve Fransa'da taraftar buldu. Bu ülkelerde ilerde gerçekleşen burjuva devrimleri Calvin'in düşüncesinin özü olan bireyin özgürlüğü ve mutluluğu bayrağı altında yükseldi.

Feodalizmin bağrında kapitalist ilişkilerin oluşumu, dinsel reform hareketi ve köylü isyanları ile aydınlanma iç içe geçince, feodal beylikler yerine merkezi ulusal devlet talebi güçlendi. Kapitalist ekonomik ilişkiler; merkezi bir yönetimi, dil, kültür ve toprak birliğini zorunlu kılıyordu. Toplumda yurt, yurtseverlik ve yurttaşlık duyguları oluşuyor ve gelişiyordu. Bütün bu nedenlerle Feodaller, sınıf egemenliklerini sürdürmek için yeni bir yönetim biçimi bulmak durumundaydılar. Bu biçim, Kilise'nin ikinci plâna getirildiği ve kralın kesin egemenliği olan Mutlakiyetçi Feodal Monarşi oldu.

Mutlak Monarşi, kapitalist ilişkilerin geliştiği ve feodal ilişkilerin çözülmeye başladığı geçiş döneminin devlet biçimi olarak ortaya çıktı.

Rönesans'ın, Ortaçağ'ı aşarak geliştirmeye çalıştığı yalnızca İlkçağ'in sanatı ve edebiyatı olmayıp, hukuku ve giderek de demokrasisidir. Antik dünyanın düşüncesini ve devlet modelini benimseme, Fransız devriminden geçerek günümüze kadar uzanır. Ortaçağ'ın Tanrımerkezli dünya görüşü, olup biteni; politik, sivil toplum, birey gibi hiçbir dünyasal dolayıma yer bırakmaksızın Tanrı'ya bağlıyordu. Rönesans'la birlikte insan, kendini tarihin öznesi olarak görmeye başladı. Rönesans'ın ideolojisi doğa ve devlet anlayışı üzerine oturuyordu. Yani doğayı ve devleti yeniden keşfetmek üzerine. 13. Yüzyıl'da başlayan hukukun ve iktidarın dünyevileşmesi süreci, sivil toplumun otonomisini kazanmasıyla gelişti. Kapitalizm geliştikçe burjuvazi, kendi çıkarlarına uygun politik modelleri de üretmeye başladı. Böylece, siyasi iktidar ekonomiye bağımlı bir hal almaya başladı. Liberalizmi karakterize eden bu özellik, rejimin sivil toplum ve devlet üzerine kurulu olmasının ifadesidir.

Antikçağ anlayışında insan, doğanın bir parçası sayıldığından doğa ile toplumun uyumu sözkonusuydu. Antikçağ'a dönüşün ifadesi olan Rönesans'da ise bu uyum bozularak insanın doğayı keşfederek ona üstün gelmesi ve onu dönüştürebileceği öne çıktı.

Rönesans'la başlayan dinsel dünya görüşünden ve Kilise'den kopuş, bilimsel gelişme ve aydınlanma, insan toplum ve devlet faktörlerinin öne çıkması, burjuva devlet modeli arayışı, bireyin özgürlüğü ve eşitliği, 17. 18. ve 19. yüzyıllardaki bilim, düşünce ve politik alanlardaki devrimlerle sürüp gitti. Doğa ve toplum bilimlerindeki gelişme ve sınıf mücadelesinin yükselmesi burjuva ideolojisinin ve burjuva demokrasisinin oluşmasını sağladı.

Alman asronom Johannes Kepler (1571-1630), izleyicisi olduğu Kopernik'in eserini geliştirdi. Gezegenlerin kendi etrafında ve güneşin etrafında olmak üzere elips biçiminde bir yörünge çizerek döndüklerini kanıtladı. Gezegenlerin kavuşum dolanımı için geçen zamanın karesinin, yörüngelerinin büyük ekseninin küpüyle doğru orantılı olduğu belirtti. Böylece Kepler, gezegenlerin güneş merkezli hareketlerini ve bu hareketlerin kanununu yakaladı.

İtalyan, Galileo Galilei (1564-1642), ay ve yıldızlar üzerine incelemeler yapıp, aydaki dağların yüksekliklerini hesapladı. Güneşin ekseni çevresinde döndüğünü, Satürn halkasını ve Jüpiter'in uydularını buldu. Cisimlerin özgül ağırlıklarını saptayan teraziyi bulup, yerçekimi ile ilgili teoriler üretti. Cisimlerin düşme yasasını, merminin yörünge çizerek gittiğini, ses yüksekliğinin frekansla ilgili olduğunu belirtti.

Aristo, ağır cisimlerin hafif cisimlerden daha hızlı düştüklerini ileri sürmüştü. Galilei, düşüşe yerçekimi etkisi kattı. Böylece Aristocuların tepkisini aldı. Kopernik'i desteklediği için de Kilise'nin hışmına uğrayıp, yargılandı. Galilei'nin öğrencisi Toricelli (1608-1647), hava basıncını ölçen Barometre'yi buldu, suyun hareketinin öteki düşen cisimlerin hareketiyle aynı olduğunu tanıtladı. İngiliz, William Harvey (1578-1657), kalbin hareketini inceleyerek, kan'ın büyük dolaşımını açıkladı.

Bilginler, evrenin ve doğanın temelinde hareket olduğunu ve bu hareketlerin matematik yasalara bağlı olarak gerçekleştiğini belirlediler. Bilimde bir devrim gerçekleşmişti. Aristo ve onun izleyicilerine göre, evrenin merkezi hareketsiz bir dünyaydı ve gökteki cisimler, hareketsiz dünyanın etrafında 24 saatte dönüyorlardı. Bu dönüş de daire biçimindeydi. Kopernik, Kepler ve Galilei, işte bu Aristocu anlayışı yıktılar. Aristo'nun "sonlu" bir evren düşüncesi yerine "sonsuzluk" düşüncesi ortaya çıktı. Böylece, Kiliseye ve Kutsal Kitap'a da dayanak olan Aristo'nun öğretisine ağır bir darbe inmişti. Kilise hemen harekete geçti. Roma'da yargılamalar yapılıp, din ile bilimin mücadelesi başladı. Ölüm tehdidi ile mahkemede görüşlerini geri alan Galilei, "dünya herşeye karşın dönüyor" demekten geri kalmadı. Sonsuz bir mekanda, matematik yasalara bağlı olan hareketlerin varlığı ortaya çıkmıştı artık. Böylece mekan, zaman ve hareket kavramları yeni bir içerik kazanmıştı. Ancak bilim henüz yetersiz kaldığından ilk hareket ettirici konusunda şüpheler vardı. Örneğin Kepler, ilk hareket ettiricinin Tanrısal bir ruh olduğunu sanıyordu. Burjuvazi ilerde, insanların Tanrı'dan tamamen kopmaması için bu sanıya dört elle sarılacaktır. Yeni buluşlar aydın çevrede yeni bir düşünce arayışı yarattı. Dinsel ideoloji ile bilimin mücadelesi, kuşku ve Tanrı'ya inançsızlık bir kaos ortamına neden oldu.

İngiliz filazof Francis Bacon (1561-1626), dincilerin babası durumuna gelmiş olan Aristo'ya ve Platon'a çatarak, deney yoluyla doğa yasalarının kavranması ve doğaya karşı üstünlük sağlanması yöntemini ileri sürdü.

Tanrı'ya inanmayan "Özgür Düşünürler", ilkçağ ve Rönesans'ın yazarlarını yeniden incelemeye başladılar. Hristiyanlıkla;eski Mısır, Çin, Yunan dinleri kıyaslanmaya başladı. Dinsel dünya görüşü tam bir sarsıntı icindeydi. Dinin bir aldatmaca olduğunu farkedenler Tanrıtanımaz olmaya başladılar.

İşte tam bu dönemde, Fransız bilgini ve filazofu Rene Descartes (Dekart) (1596-1650), Aristoculuğa karşı bir öğreti geliştirir.

Aynı zamanda matematik bilgini olan Dekart, gerçeğe ulaşmak için herşeyden şüphe etmek yöntemini benimsedi. Ona göre, şüphe etmek düşünmektir. Onun "mademki düşünüyorum, o halde varım" sözü çok ünlüdür.

İdealist bir tutum alan Dekart, kendisinin düşünen bir varlık olmasından hareket ederek, kusursuz bir varlık düşüncesine varır. Bundan da Tanrı'nın var olduğu sonucunu çıkarır. Ona göre varlık, ruh ile madde olmak üzere iki cevherden oluşmuştur ve bu ikisi arasında sıkı bir ilişki vardır. Dekart'a göre aydınlık düşüncelere matematik yoluyla ulaşılır. Akıl, gerçeğe sezgi yoluyla ulaşır. Mekan ve hareket, matematikle ölçülebilir şeylerdir ve bunlar ölçüldüğü oranda doğa hakkındaki bilginiz derinleşebilir. O, böylece dünyada herşeyin mekanik bir hareket içinde olduğunu geliştirdi. Dekart'ın insanlığa en büyük katkısı, hareketin sakınımı (korunması) ilkesini bilime kazandırmasıdır.

1600'lü yılların ikinci yarısında burjuvazinin iktidara yürüdüğü Avrupa'da, Dekart'ın felsefesi tüm Avrupa'yı etkiler. Ekonomik, sosyal ve felsefi tartışmalar yeni boyutlar kazanır. Avrupa bir "bilgi cumhuriyeti" ne dönüşür. Dekart, Tanrı'yı ilk hareket ettirici güç olarak belirtiyor ama, Tanrı'nın diğer fonksiyonlarını da yok sayıyordu. Onun izleyicileri olan Amsterdam'lı Sipenoza (1632-1677) ve rahip Malebranche, dinin doğa ve toplum alanlarına ilişkin görüşlerinin saçmalığını ileri sürünce, Kilise yine ayaklanır. Bu ikisinin kitapları ve Dekartçı öğreti yasaklanır. Ancak bilim ve felsefe yoluna devam etmektedir.

Bu kez ortaya İngiliz matematikçisi İsaac Newton (1642-1727) çıkacaktır. Newton, genel çekim kanununu ve mekaniğin hareket yasalarını buldu:

1- Duran bir cisim, başka bir kuvvetin etkisi olmadıkça hareket edemez. Düz doğru boyunca ilerleyen bir cisim, bir kuvvet etkisi olmadan durdurulamaz ve doğrultusu değiştirilemez. (Bu yasayı önce Dekart bulmuştu.)

2- Hareketteki değişme güçle orantılıdır ve gücün dayattığı yönde olur. (Güç=kütle x hareket.) (Bu yasayı da Galilei'nin vardığı sonuçtan çıkarır.)

3- Her güç, kendisine eşit bir karşı güç üretir.

Newton'a göre nesnelerin düzeni, zeka sahibi bir etkenin yönetimindeydi. Nesneler arasındaki böylesine uyumlu bir düzeni sağlayan bir sonsuz saatçi, yaratıcı olmalıydı. Ve böylece mekanikdeki bilimsel buluşu sonucunda Newton, düşünce yaşamına iki önemli olgu sokuyordu. Birincisi, nesnelerin ilk yaratıcısı ve onların hareketlerinin düzenleyicisi olarak Tanrı'nın varlığını "kanıtlıyor"du. Burjuvazinin sahiplendiği bu görüş günümüzde de kimi insanların kafasında geçerliliğini sürdürmektedir. İkincisi, mekanikteki, her güç kendine karşı eşit bir güç üretir, yasası, toplumsal güçler için de geçerli olacaktır. Her egemen güç sonunda kendine karşı bir muhalefet gücü üretir. Marks, zıtların birliği ve biribiri ile mücadelesi yasasını, Newton'un bu görüşünden üretecektir.

Bilimsel gelişme, ideoloji ve politika alanında yeni bir tartışma ve bunalım yaratır. Kapitalizmin geliştiği ülkelerde doğmaya başlayan sosyal bilimler, Dekartçı mekanizmden etkilenirler.

Tarih sahnesine yeni bir sınıf olarak çıkan burjuvazi, ilk kez 1608 yılında Hollanda'da iktidara geldi ama burjuvazinin bu devrimi pek sessiz oldu. 1642'de başlayıp 1689'da biten İngiltere burjuva devrimi ile ilk burjuva devleti de tarih sahnesine çıkar. 1689 Devrimi, büyük bir İngiliz politika bilimcisini de yaratır.

Bu büyük düşünür John Locke (1632-1702)'dir.

Avrupa 200 yıldır çok değişmişti. Tarihin iki yeni sınıfı burjuvazi ve işçi sınıfı oluşmuş, kapitalizm gelişmiş; bilim, teknik, edebiyat ve sanatta davasa devrimler gerçekleşmiş, Ortaçağ karanlığı yırtılıp Tanrı merkezli dünya görüşü yerine burjuva dünya görüşü egemen olmaya başlamış, Kilise'ye ve feodal yönetime karşı başlayan yığınsal ayaklanmalar burjuva devrimi ile sonuçlanmış ve Hollanda ile İngiltere'de burjuvazi iktidarı ele geçirmişti. Locke, bütün bu tarihsel, toplumsal altüst oluşu ve onun nedenlerini çok iyi biliyordu.

Aynı zamanda doktor, ilahiyatçı ve filazof da olan Locke, Oxford Üniversitesi'nde Aristotelesçi felsefe ile yetişmişti. Devrim sırasında Hollanda'ya kaçan Locke, orada Dekartçı felsefeyi benimsedi. 1688 Yılında İngiltere'ye dönüp, devrimden hemen sonra "Hoşgörü üstüne İki Mektup", "İnsanın Anlama Yeteneği Üstüne Deneme", "Sivil Yönetim Üstüne Deneme" isimli kitaplarını yayınladı. Locke, bu kitaplarında getirdiği görüşler ve diğer yazılarıyla, Aristo'dan başlayıp kendi dönemine kadar oluşmuş devlet düşüncesini geliştiriyor ve Burjuva Demokrasisi'nin duvarlarını örüyordu.

Neydi, bu demokrasi teorisyeninin görüşleri ve tezleri. Görelim.

Locke'ye insanlar, doğal halde özgür ve birbirlerine eşittirler. Kendilerini yöneten de Akıl'dır. insana; yaşam, özgürlük, aile ve babalık, mülkiyet ya da çalışmasının karşılığında bir gelir kazanması gibi doğal hakları Akıl göstermiştir. İnsanın bu doğal hakları Tanrı tarafından verilmiş olup, toplumdan önce de vardır.

Doğal afet ve düşman saldırılarına karşı birleşen insanlar, sosyal sözleşme ile toplumu kurdular. Toplum, insanın doğal haklarını yok etmemelidir. Toplumun iktidarı ortak sahipliğin ötesine taşmamalıdır. Hiçbir yasa insanın doğal ve vazgeçilmez haklarını yok edememelidir.

Toplumun siyasi iktidarı doğrudan doğruya kullanması demokrasidir. Ancak toplum, elindeki iktidarı bir gruba (Oligarşik bir yönetime) ya da bir kişiye (Monarşik bir yönetime) devredebilir. Toplumun iktidar yetkisi verdi-

Al kişi ya da heyet, bir sözleşme ile (önceden belirlenmiş yasalarla) bağlıdır. Belli süreler için seçilmiş üyelerin yasa yaptığı yasama organı (Parlamento) ile yürütme birbirinden ayrı olmalıdır. Yürütme, Parlamento'nun yaptığı yasalara bağlı olarak iş yapar. Yürütmenin yetki sınırını aşması halinde yetki verenlerin iktidarı geri çekme, Parlamento üyelerinin başkaldırma ve hatta silaha sarılma hakkı doğar. Locke böylece İngiliz burjuva devrimi sırasında 2. Jacques'e karşı başkaldıranları ve 3. Guillaume'nin iktidarı ele alışını haklı gösteriyordu. Locke'ye göre devlet, yurttaşların doğal haklarını sağlamak için kurulmuştur. Din ise insanın vicdanı ile bağlı olup, onun ebedi kurtuluşu içindir. Din, devletin yetkisine giremez. Din, manevi cezalar verebilen Kilise ile temsil edilmelidir. Bu nedenle din ve devlet işleri birbirinden ayrılmalıdır.

Locke, toplumda hoşgörü ve sosyal barışı sağlamak için akıl, deneyim ve bileşim yoluyla doğrulanmamış düşünceleri bir yana bırakıp; insana yararlı, gerçek ve uygulanabilir bilgiyi incelemeyi önerir. Deneylerle kanıtlanmış somut düşünceyi öne çıkarır. Böylece deneysel bilimin temellerini atarak Newton'u doğrular ve Katolik Kilisesi'nin metafizik ve ilahiyatçı düşüncelerini gözden düşürür.

Locke'nin kuramı akılcı, deneysel, yararcı idi. Locke T'ye göre özgür insanlar; soylular, din adamları, tarım ve ticaret burjuvazisiydi. Sosyal sözleşme bunlar için geçerliydi. Devlet, mülk sahipleri arasında yapılan sosyal sözleşmenin, mülksüzlere (emekçi halka) karşı korunması için ve gerektiğinde onlara karşı şiddet kullanılması için gereklidir. Devlet ayrıca egemenlerin kendi aralarındaki ilişkilere müdahale etmemelidir. Sivil toplumu oluşturanlar mülk ve iktidar sahibi olanlardır. Devlet onlar için gereklidir. Ama onların temsilcilerinden oluşmaktadır.

Locke, mülk sahiplerinden oluşan sivil toplum ile devleti birbirinden ayıran bir rejim yani burjuva liberalizmini önermektedir. Locke'nin kuramı demokrat değildir. Onun rejiminde demokrasi egemen sınıf içindir. 0, büyük bir burjuva aydını olarak; liberal bir rejim, burjuvazi için demokrasi, yani burjuva demokrasisini kuramsallaştırmaya çalıştı. Böyle olduğu için de Locke 'nin Burjuva Demokrasisi kuramı, kapitalizmin geliştiği İngiltere, Hollanda ve çok geçmeden de Fransa'da burjuvazi tarafından yürekten benimsendi ve uygulamaya kondu.

18. Yüzyıl Avrupa'sı derinliğine bir aydınlanma dönemidir. Rönesans'ın yolunda yürüyen bilginler İlkçağ tarihini didik edip, insan uygarlıklarını incelerler. Machiavelli ve Jean Bodin'den sonra sosyolojinin kurucularından biri olan İtalyan Vico (1668-1744), İlkçağ'ın doğal hukukunu derinliğine in-

celeyip, doğadaki nesnelerin kendi içindeki düzenini sağlayan yasaların topluma uygulanması üzerinde çalışmalar yapar.

İtalyan Vico'dan derinliğine etkilenen Fransız Montesguieu (1689-1755), otuz yıllık bir çalışmadan sonra "Romalıların Yükselişi ve Çöküşünün Nedenleri Üstüne Düşünceler" adlı kitabını yazar.

Montesquieu'nun geliştirdiği düşünce şöyledir:

Doğa, hayran kalınacak doğal yasalarla düzenlenmiştir. Yasalar, nesnelerin doğasından gelen zorunlu ilişkilerdir, ve bütün varlıkların yasaları vardır. Doğal bir varlık olan insan toplumları da doğal yasalara tabidirler. Toplumsal yasalar, doğa yasalarında olduğu gibi insanların uygun bir düzen içinde yaşamaları için olmalıdır. Toplum yasaları da doğal yasalar gibi kendi varlıklarından yola çıkarak hazırlanmalıdırlar. Toplumsal yasalar; ülkenin doğa ve iklim yapısına, ülkenin ekonomik durumuna, büyüklüğüne; toplumun dinine, örf ve adetlerine, eğilimlerine, beklentilerine, davranış normlarına, zenginliğine uygun olmalıdır. Toplumsal yasalar arasında da ilişkiler vardır. Bu ilişkiler, yasaların kökenleri, nesnelerin düzeni, yasayapıcının amacı bakımından kendini gösterirler. Toplumsal yasaları yaparken tüm bunları dikkate almak gerekir.

Montesquieu'nun temel ilkeleri; gerekirlicik ve göreceliktir.

Bir sosyal mühendis olan Montesquieu'da, insanın özgürlüğü, toplumun gereksinimleri, toplumsal zorunluluklar ve toplumsal yasalarla bağlıdır. Ama özgürlük, sürekli gelişme ve değişme ile o kurallar içinde alabildiğine genişletilebilir. Örneğin bir devlette üç iktidar organı olmalıdır; Yasama, Yürütme ve Yargılama. Despotluğun önlenmesi ve özgürlüğün geliştirilmesi, iktidarın denetlenibilir olmasının yolumu üç iktidar organının birbirinden ayrı olması ile mümkündür.

Montesquieufnun bu kitabı çok tutar ve bütün Batı dillerine çevrilir. 1787 Amerikan Anayasası'nın, 1791 ve 1792 Fransız Anayasalarının, 1792 Prusya Yasasının, 19. yüzyıldaki birçok Anayasanın esin kaynağı bu kitap olmuştur. Karl Marks'da devlet düşüncesini geliştirinken Montesquieu'dan derinliğine yararlanmıştır.

Montesquieu, nun doğal hukuk düşüncesinin devamcıları olarak Fizyokrat Ekonomistler ortaya çıkar. Karl Marks, modern ekonominin yaratıcısı olarak Fransız Quesnay ve İskoçyalı Adam Smith'e büyük değer biçer ve onların görüşlerinden esinlenir.

Liberal ekonominin gerçek kurucusu îskoçyalı fizyokrat ekonomist Adam Smith (1723-1790)'dir. Smith, "Milletlerin Zenginliği Üstüne Deneme" adlı kitabında, doğanın kendi içindeki uyumlu düzenini gösterir, Kişisel çı-

karını gözetme yeteneğine sahip olan insanlar özgür bırakıldıklarında kendi doğal düzenlerini kurabilirler. Bireyler, bu doğal toplumsal düzeni ve onun kurumlarını yaratmada güçsüz kalırlarsa, ancak o zaman devlet işe müdahale etmelidir.

Sosyalist düşüncenin en büyük esin kaynaklarından olan Adam Smith; sınıfların varlığını gösterip, sınıf tanımlaması yapan ilk kişidir. O, sınıf mücadelesinin zorunluluğunu da ortaya koymuştur. Smith'in değer çözümlemesinde, emek; metanın değerinin gerçek ölçütüdür ve fiyatı belirleyen de odur. Metaların pazarda satımı ile elde edilen para sermayedar ve işçiler arasında bölüşülmektedir. İşte bu paranın paylaşımında daha çok pay almak isteyen iki taraf arasında zorunlu "bir sınıf mücadelesi ortaya çıkar.

Ouesnay'a göre, mülkiyet doğa yasalarına bağlı olarak ortaya çıktığından doğal hukuka girer. Mülkiyet hakkının kullanılmasını sağlayan özgürlük, güvenlik, eşitsizlik ve yönetimin despotluğu da doğal hukuktandır. Çünkü yönetimler, doğal yasaları pozitif yasalar halinde dile getirmektedirler. Aynı çıkarlarla bağlı olan devletin yöneticileri ile mülk sahipleri mülkiyetin korunmasının bilincinde olarak hareket etmelidirler.

1700'lü yılların aydınlanma felsefesi; akıl, yararlılık, acımasızlık, bencillik, bireycilik vb. gibi öğeler üzerine kuruluydu. Bu nedenle kendi karşıtlarını da yarattı. Kendi yüreğinin sesini dinleyen romantikler ve romantizm hareketi ortaya çıktı. Bu romantiklerin en büyüğü, burjuva demokrasisinin en derinliğine kuramcısı olarak bilinen, JeanJacques Rousseau (1712-1778)'dur.

Rousseau 1754'de yayınladığı "insanlar Arasında Eşitsizliğin Kökeni Üstüne Deneme" adlı kitabında, "düşünme doğaya karşıdır; düşünen insan, sossuzlaşmış bir hayvandır" der. Ancak doğa afetlerine karşı korunma zorunluluğu insanları topluluk halinde yaşamaya itmiştir. İnsan toplulukları; avcı kabileler, çoban kabileler ve çiftçi toplumlar olarak yaşamışlardır. Aralarında yaptıkları toplantılarda; kıskançlık, gurur, hırs, anlaşmazlık, nefret ortaya çıkmıştır. Tarım toplumu ile çiftçi haline gelen insanlar, toprakları bölüşmek ve bireysel mülkiyeti kurmak zorunda kaldılar. Özel mülkiyet; eşitsislik, rekabet, düşmanlık, gurur, cimrilik, sınıf mücadelesi ve savaşları doğurdu. İnsan soyunun çöküşü de böyle başladı. Oysa insan doğuştan eşit ve iyidir. Bütün kötülüklerin temelinde özel mülkiyet ve onun yarattığı eşitsizlik vardır. Deneme kitabının özü budur.

Kötülüğün temelini kendince keşfeden Rousseau, 1762 yılında yayınladığı "Toplum Sözleşmesi" adlı kitabında kendi çözüm önerilerini ve devlet anlayışını belirtir.

İnsanlık vardığı bu noktadan geriye gidemez. Oysa sosyal durum doğal olmayıp, uzlaşmalar üzerine kuruludur. Öyle bir toplum uzlaşması bulunmalı ki, sosyal yaşamın yararları doğal durumdaki yararlarla birleşsin. Yani bireyin doğal olarak sahip olduğu eşitlik ve özgürlüğünü verecek bir yönetim biçimi olmalıdır.

Tanrı, insana, düşünme yeteneği ve özgürlük vermiştir. Oysa özgür insan doğaya düzensizlik ve kötülük getiriyor. Adaletli ve eşit bir toplum düzensizliği ve adaletsizliği ortadan kaldıracaktır. Duyarlı ve iyi insanlar, özgürlüklerini koruyacak biçimde birleşecekler ve aralarında Toplumsal sözleşme yapacaklardır.

Doğduğunda özgür olan insanın özgür yaşayabilmesi için yönetime katılması gerekir, Egemenlik başkasına bırakılamayacağı gibi, aynı nedenden dolayı temsil de edilemez. Egemenlik genel iradeden oluşur. Yasaları genel irade yapmaktadır. Genel irade, bireysel iradelerin toplamı ya da çoğunluğu değildir. Bireysel sağduyu ve vicdandan doğmuş, sessizlik içinde ortaya çıkmış, insan ilişkilerine temel oluşturan, doğal haldeki irade geneldir. Bireysel düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkan genel iradenin partiye, derneğe gereksinimi yoktur. Genel irade temsil edilemeyeceği için, egemenlik de temsil edilemez. Halkın seçtiği yöneticiler, halkın temsilcileri değildir ve olamazlar da. Onlar halkın komiserleridir ve kesin hiçbir karar alamazlar. Egemen olan, genel iradenin dile gelişi demek olan yasadır.

Rousseeu açıkça; genel irade doğal hukukta ifade edilmektedir, egemen olan genel iradedir, devlet yönetimine seçilenler toplumsal sözleşme ile belirtilen görevleri yerine getirirler, halkın iradesini temsil edemezler, egemenlik genel iradenin sahibi olan halktadır, halk devlet yöneticilerini istediği zaman ya da toplumsal sözleşmeye uymadıklarında geri çeker, diyor.

Rousseau'ya göre politikanın özü, özgür olmak ile otoriteye boyun eğmek arasındaki uyumdur. Yönetimin otoritesi olmak zorundadır. Otorite ise özgürlüğü kısıtlayıcıdır. İşte bu otorite, halkın ve genel iradenin egemenliğinde ise, yurttaş olarak birey ancak kendine boyun eğmiş olarak eskisi gibi özgür kalacaktır. Devlet, toplumsal sözleşme yoluyla, yani toplumsal bir güçle, yurttaşların mallarının ve kişiliklerinin ortak koruyucusu olacaktır. Devlet, yurttaşların özgürlüğü konusunda, toplumsal iradenin yasalarını uygulayan yargıç konumundadır.

Rousseau'nun eşitlik, özgürlük ve adalet temelindeki rejiminde egemenlik halka aitdir. Halkı oluşturan her birey egemenliğe katılmaktadır. Egemeni ve egemen olunanları aynı halk oluşturmaktadır.

Ancak Rousseau, Toplumsal Sözleşme kitabının eleştirisinde bu denli yetkin bir yönetim biçimi insanlara göre değildir, eğer Tanrı'lardan oluşan bir halk olsaydı, o, demokratik bir biçimde yönetilirdi, diyecektir.

Rousseau'nun önerdiği Doğrudan Demokrasi'dir. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ve kimseye devredilemez, kimse tarafından temsil edilemez.

Rousseau'nun takipçileri, bütün eşitsizlik ve kötülüklerin nedeni olarak özel mülkiyeti belirtip, mülkiyeti bütün suçların anası ve hırsızlık olarak ilân ederler. MarksistLeninist düşüncenin ilk kuramsal habercisi de Rousseau'dur. Marks-Hegel'in devlet kuramını Rousseau ile tersine çevirmiştir.

Rousseau'nun en önemli çömezi Kant'tır. İskoçyalı David Hume (1711-1776)'nin duyumcu felsefesi ile dogmatik uykusundan uyanan Kant, en çok Rousseau'nun etkisinde kalmıştır.

Profesör, astronom, fizikçi ve filozof olan Kant (1724-1804), doğa bilimlerine dayanarak "eleştiricilik" felsefesini geliştirir. Utangaç bir materyalist olan Kant'ın felsefesi, 19. yüzyılın bütün filozoflarının çıkış noktası olur.

Kant'a göre hukuk, insanın gereksinmelerini, özgür ve düşünen bir varlık olmasından ileri gelen niteliklerini karşılamak zorundadır. Hukuk, "öyle hareket et ki, insanlığı bir araç olarak değil, bir amaç olarak alasın.", "Öyle hareket et ki, iradeni özgür olarak kullanışınla, başkalarının özgürlüğü, bir genel kanuna göre bir arada yaşayabilsin. "Özdeyişlerinden esinlenmelidir. Çünkü bu özdeyişler, hukukun organı olan devletin, birey üzerindeki baskısını; öte yandan da bireyin devlete karşı direnme hakkını, herkese özgürlüğünü kullanma olanağını veren mülkiyet hakkını sağlarlar. Bu özdeyişlerden esinlenen bir hukuk, cumhuriyet rejimini içerir. Bütün ülkelerin cumhuriyetçi bir anayasayı kabul etmeleri ile uluslararası bir hukuk ve sürekli bir barış sağlanabilir.

Kant, devlet konusundaki bu yaklaşımı ile, Rousseau'nun doğrudan demokrasisini yaygınlaştırıyor; böylece demokrasi konusunda zaman, mekan ve ülkelerin özgüllüklerinden bağımsız olarak genel geçerli ilkeler getiriyordu. Bu nedenle de Montesquieu'ya ve aydmlanmacı filozoflara karşı çıkmış oluyordu.

Burjuva devrimlerinin en görkemlisi, 1789 yılında gerçekleşen Fransız devremidir. Büyük bir altüst oluş, büyük bir mücadele ile gerçekleşen devrim, büyük özgürlükler getirir ama sınıf kavgası ve uzlaşmalar ile devrim geri çekilir. Cumhuriyet, genel oy, insan hakları sosyal bir demokrasi gibi alanlarda atılan büyük adımlar, 1793 yılından itibaren geri çekilir. Devrim sürecinde güçlenen ve iktidarını pekiştiren burjuvazi, devrimci dönüşümlerin kimilerine reddiye çıkararak kendi demokrasisini kurar. Eksikli kalan

burjuva demokrasisi nedeniyle 1830 ayaklanması ve 1848 devrimleri gerçekleşecektir.

3- Hegel'in Devlet ve Demokrasi Üstüne Görüşleri

Büyük Alman filozofu Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)'in en ünlü yapıtları; "İsa'nın Hayatı 1796", "Zihnin Fenomolojisi 1807", "Mantık Bilimi 1812", "Felsefe Bilimleri Ansiklopedisi 1817", "Hukuk Felsefesinin İlkeleri 1818", "Tarih Felsefesi Üzerine Dersler 1837" adlı kitaplarıdır.

Hegel'e göre Rousseau, devletin temeline düşünceyi yerleştirmekle büyük bir adım atmıştır. Bireysel ve genel iradenin uyumunu içeren bu düşünce tamamlanmış değildir. Akıl ve devletin düzenleyici rolü eksiktir. Rousseau'nun yasa sevgisine dayalı sivil toplumunun; yerini, akıl'a dayalı ulus-devlet almalıdır.

Halkın iktidarını öngören Rousseau hukuku iktidarın merkezine yerleştiriyordu. insan artık hukukun öznesini oluşturan yurttaş'di. Rousseau'nun doğal mirasçısı olan Fransız Devrimi'nde, eşitlik, özgürlük, insan hakları, yasalar aracılığıyla yaşama geçirilmeye çalışıldı. 14. yüzyıldan beri gelişen düşünce akıl'ı öne çıkarmıştı. Hristiyanlığm Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesinin yerini, Fransız devriminde Ulus-Devlet-Akıl üçlemesi aldı. Fransız devreminden derinden etkilenen Hegel'e, devlet ve akıl arasındaki bağı yakalamaya çalıştı.

Hegel'e göre, insanlık ilk kez Fransız devrimi ile, yerleşmiş gerçekliği aklın formlarına göre düzenledi. Devrim, akıl'ın gerçeklik üzerindeki üstünlüğünü gösterdi. Fakat Hegel1e göre gerçeklik akılcı değilse, akıl gerçekliği yönlendiremez. Fransız devriminin eksik yanı budur. Çünkü "eğer özgürlük akıl'ın varlığını önceden var sayarsa, akıl da karşılığında özgürlüğü içerir." Fransız devriminden çıkan devlet, kişiye iyi bir açtıysa da kişinin öznel özgürlüğünü getiremedi. Hegel bu nedenle Napolyon'u, 1789'un kazanımlarını bir devlet düzenine bağlayarak bireysel özgürlüğü evrensel akıl'la uzlaştıracak bir kahraman olarak gördü.

Hegel'e göre, bireysel özgürlük ile evrensel akıl'ı uzlaştırma görevi devlete düşüyordu. Devletin egemenliği, burjuva toplumun korunması için zorunluydu. Bireylerin kendi aralarındaki ilişkileri, onların devletle olan ilişkilerinin yerine geçemezlerdi. Sivil toplum zorunlu olarak otoriter bir sistem yaratıyordu. Böylece devlet, sivil toplumun üzerine yerleşiyordu. Toplumla devlet arasındaki ilişkide artık bir "sözleşme" söz konusu olmadığından, bireylerin devlet karşısındaki tutumlarını belirleyen, "hak"dan önce "görev" olacaktır. Bilge kişilerden oluşan bürokrasi, devlette önemli yer tu-

tacaktır. Onlar genel çıkarların savunucuları olacaklardır. Otoriter devletin temeli yasalardan oluşacaktır. Yasaların akılcılığı, modern devletin kaynağını oluşturacaktır. Önemli olan akıl'ın egemen kılınmasıdır. Sivil toplum, kendi iç çelişkilerinden dolayı birliğe ve gerçek özgürlüğe varamadığı için, sivil toplum devlete bağlanmalıdır. Akıl'ın düzenini gerçekleştirmek, toplumdan devlete aktarılmış olacaktır. Devlet, özel ve genelin birliğini gerçekleştirecektir.

Hegel özet olarak, Fransız devriminin gerçekleştiremediği Akıl'ı, devlet gerçekleştirmelidir diyor.

Hegel, ulus-devletin ilk sistematik düşünürü olarak kabul ediliyor. Hegel'in modern devleti, öncekilerden önemli çizgilerle ayrılıyor. Ulus temelinde akıl'a dayalı devlete düzenleyici bir görev yüklüyor. Bu nedenle Hegelfe, otoriter bir devletin, faşist bir devletin düşünürü diyenler de olmuştur.

Hegel in devleti, gelişen kapitalizm ve Hristiyanlığm doruğu kabul edilen Protestanlıktan kaynaklanmaktadır. Gelişen burjuva toplumunu korumak, fakat onun politik ifadesi olan Fransız Devrirai'nin başarısızlıklarını da yeni bir devletle aşmaktır Hegel'in amacı. Hegel'e göre Fransız Devrimi özgürlüğü biçimsel biçimiyle bıraktı. Gerçek özgürlük ancak, eylem durumunda olan devletle doruğuna ulaşabilir.

Hegel Fransız Devrimi'nin getirdiği bireysel irade ilkesine karşı, nesnel irade ilkesini ileri sürüyor. Bu nedenle Robespierre' nin öznel iradeden kalkıp terörü getirdiğini belirterek, Akıl'ı gerçekleştirmekte olan Napolyon'u övüyor. "Her ne ki akılcıdır, gerçektir ve her ne ki gerçektir, akılcıdır. "ilkesi, Hegel'in devlet kuramının da temelidir. Hegel'in devleti, felsefe ile özdeştir. Felsefe devletten kaynaklanıp onunla birlikte biçimlenmektedir. Hegel'e göre Akıl, doğada olduğu gibi tarihe ve devlete de biçim veriyordu. Daha doğrusu devlet, bu düşüncenin tarihte ve toplumda gerçekleşmesi olarak kendini gösteriyordu.

Üretim, değişim ve tüketim alanlarını içeren sivil toplum, ekonomik ilerlemenin sonucu olarak kendi içinde kaçınılmaz çelişkileri barındırıyordu. Bireysel çıkarların savaş arenası olan sivil toplumun kendi iç çelişkilerini aşmak için gösterdiği çaba yetersizdir. O halde o, kendi haline bırakılamaz. Devlet, işte bu nedenle gerekli oluyor. Nasıl sivil toplum, bireysel ve ailesel etkinlikleri düzenliyorsa, devlet de aynı şekilde, eylem durumunda akılcılık olarak sivil toplumu organize eder. Burjuva özgürlüklerini tanıyan Hegel, yukardaki yaklaşımı ile bu özgürlüğün üstüne devleti yerleştiriyor, bütünü parçaların önüne geçiriyor.

Hegel'in çizdiği toplum ve yönetim yapısında, başta otoriter bir devlet yöneticisi olmak üzere şu sınıflar bulunuyor: Üretici sınıflar;bu temel sınıf köylülerden oluşuyor. Düşünen sınıf köylüler dışındaki işçi, tüccar, aydın gibi çalışanlar. Politik sınıf; bu sınıf, toplumun genel çıkarlarını gözetiyor, hukuk ve moral üretiyor. Devletin yöneticileri, bürokratlar bu sınıftan çıkıyor.

Hegel'in devlet anlayışında da, Platon'unkine benzer biçimde devlet yönetimi üretimle uğraşmayan bilgelerin eline bırakılıyor. Hegel böylece, günümüzde giderek oluşmakta olan teknokratlar yönetiminin işleyiş kuralların göstermektedir,

Hegel 1831'de öldü. Hegel'in devlet anlayışındaki, toplumun politik yabancılaştırılmasma ilk değinen Marks oldu. Marks, Hegel'in devlet anlayışını tersine çevirerek, sivil toplum düşüncesini ayakları üstüne bastırıp geliştirdi.

4- Ütopyacı ve Anarşist Sosyalistlerde Demokrasi Düşüncesi

Kapitalist üretim ilişkilerinin geliştiği, sanayi devriminin yükseldiği dönemde;kapitalizmin acımasız sömürüsü, eşitsizlik ve adaletsizliğine karşı birçok insan, mutlu bir toplum yaratmak, ideal bir devlet yönetimi modeli oluşturmak için düşünce üretti, kitaplar yazdı. Herbiri ayrı bir düşünsel çabanın ürünü olan bu toplum ve devlet plânlarının başlıca yaratıcıları şunlardır:

a- Fourier

Fransız Fourier (1772-1832), kooperatifçiliğin babası olarak tanınır, 0, kötülüğün kaynağını, insanın duygu ve isteklerinde değil,

İnsanın çevresinde görüyordu. Tanrı'nın, insanı uygun bir toplumsal düzen içinde yaşaması için yarattığına inanan Fourier, toplumun yaşam ve çalışma koşullarını sanayi ve kentleşmenin bozduğunu ileri sürerek, kendi toplumsal yaşam tasarısını hazırladı.

Fourier, tasarladığı toplum birimlerini Falanster olarak adlandırdı. Falansterler, 5000 dönümlük arasi birimlerinde kıırulmuş çiftlikler olup, 1600-1800 kişiden oluşacaktır. Fourier, kötülüğün kaynağı olarak gördüğü sanayi Üretimi yerine tarım üretimine ağırlık vermektedir.

Falansterlerde kazanılan gelirin 5/12'i çalışmaya, 4/12'si sermayeye, 3/12'si beceriye göre bölüşülecektir. Yani herkes sermaye payı, çalışması ve becerisi karşılığında bir gelir elde edecektir. Sermaye payının miras olarak devri de öngörülmüştür.

Fourier'e göre falansterler bir devrim sonucu değil, iyiniyete ve isteğe

bağlı olarak kurulacaklardır. Bu nedenle Kral ve zenginlerden yardım ummuş ama bu tasarıya hiç yaraşan olmamıştır.

Falansterlerin siyasi bir organı, yönetim aygıtı olmayıp, kendi kendilerine işleyecekleri düşünülmüştür. Sayıları çoğaldığında gevşek bir federatif yapı oluşturularak eşgüdümü sağlayacak bir yöneticinin olması yeterli görülmüştür,

Fourier'in tasarısı yaşadığı dönemde gerçekleşmedi ama sonradan kurulan ve günümüze kadar gelen Kooperatifler, öz olarak Pourierl in tasarısının ürünleridir.

b- Robert Qwen

İngiliz Robert Owen (1771-1858), Fourier'le aynı dönemde yaşamış ve o'na benzer bir tasarı geliştirmiştir.

Owen, kendi fabrikasında çocukların çalışmasını yasaklayıp, çalışma koşullarını iyileştirerek, kâr amacıylâ üretimin iyi çalışma koşullarıyla çelişmediğini kanıtlamaya çalıştı ama bunda başarılı olamayarak iflas etti.

İnsanı; kusur, zaaf ve yoksulluğundan sorumlu sayan Kilise öğretisine karşı çıkan Owen, kötülüklerin kapitalist rekabet ve fabrika koşullarından kaynaklandığını belirterek, "Ahenk Köyü" adını verdiği toplumsal çalışma ve yaşam birimi tasarısı geliştirdi.

Tasarısını ancak Amerika'nın İndiana Eyaleti'nde gerçekleştirebilen Owen, Ahenk Köylerinde 800-1200 kişinin çalışmasını düşünmüştü. Topluluğun bütün üyeleri tek ve aynı "aile"den sayılacak; hepsi aynı besin, giyinme, mesken ve eğitim olanaklarından yararlanacaktı. Ortaklar sermayeleri karşılığında sabit bir faiz yüzdesi alacaklardı. Fourier, herkesin ayrı ve bağımsız konutlarda oturmasını düşünmüşken Owen, iş ve yaşam ortamının ortak olmasını düşünmüş, geleneksel aile yapısına karşı çıkmıştır.

Yaşama geçirdiği tasarısını 1824-1827 yılları arasında sürdüren 0wen, 200 bin dolar harcadığı halde başarılı olamayacağını anlayarak İngiltere'ye dönmüştür. Çünkü Owen'in kolonileri, kendilerini çevreleyen dış dünyadan sürekli etkilenmiş, oluşmuş kişiliklerin kısa sürede değiştirilmesi mümkün olmamış, egemen bir üretim tarzı içinde küçücük bir adacık olan kolonilerin gelişme şansı görülmemiştir.

c- Buchez

Diğerleri gibi ütopyacı sosyalistlerden olan Buchez (1796-1865) "İşçi Dernekleri" kurulması yoluyla sermayenin birleşmesine karşı emeğin birleştirilmesi tasarısını geliştirdi.

Üretimin temel birimleri olan işçi derneğinde çalışanlar, o meslek kolunda ve ülke genelinde uygulanan düzeyde bir ücretin yanısıra, elde edilen

karı çalışmaları oranında bölüşürler. Dernek, üyelerin tümü tarafından seçilen bir komite tarafından yönetilir. Komite üyeleri, çalışanlarla aynı ücreti alırlar.

Buchez'in tasarısının yaşama geçtiği Doğramacılar Derneği ve Kuyumcular Derneği, başarılı olamayarak kısa bir süre sonra dağılmıştır.

Buchez'in tasarısının özü, zanaatkarlar kooperatifi veya işçi şirketi niteliğindedir.

d- Louis Blanc

1834 Lyon ayaklanmasına katılan, 1848'de kurulan Fransız Cumhuriyeti kabinesinde iki işçi temsilcisinden biri olarak yer alan Louis Blanc (1811-1882), gazeteci, tarihçi, politikacı ve sosyalist bir düşünürdür. Ütopik görüşleri de olan Blanc, yine de çağdaş sosyalizmin öncüllerinden sayılmaktadır.

İnsanlığın Tanrı tarafından yönetildiğine ve tarihin fikirler tarafından yapıldığına inanan Blanc, tasarladığı toplumsal düzene ilişkin görüşlerini, 1839'da yayınladığı "Emeğin Örgütlenmesi" adlı denemeler dizisinde açıklamıştır.

Blanc, kötülüklerin kaynağı olarak kapitalizmin vahşi rekabet düzenini ve o dönemde İngiltere'de başlamış olan tekelleşmeyi görüyordu. Buna karşı devletin öncülüğü ve düzenleyiciliğinde "Toplumsal Atölyeler" kurulmasını tasarladı. Toplumsal Atölyeler tasarısının Buchez'in İşçi Dernekleri'nden tek farkı, güçlü bir devletin öncülüğü ve yönlendirmesinde kurulmalıdır.

Blanc'a göre temel hizmetler (banka, sigorta, demiryolu, büyük fabrikalar vb.)devletin yükümlülüğünde olmalıdır. Devlet sektörünün yanında en son tekniğin uygulandığı Toplumsal Atölyeler yer alacaktır. Toplumsal Atölyelerin kuruluşu için gerekli ilk sermayeyi devlet verecek ve devletin atayacağı bir müdür (her yıl değişmek kaydıyla) yöneticilik yapacaktır. Bu başlangıçtan sonra Atölyeler kendi kendini yöneten özyönetimsel birimlen haline dönüşeceklerdir. Kendi tüzüklerini kendileri yapacaklar, ücretleri kendileri belirleyeceklerdi. Zamanla kâr için üretim ve mirasın ortadan kalktığı Atölyelerde "herkese ihtiyacına göre" dağıtım ilkesi uygulanacaktı.

Kentlerdeki Toplumsal Atölyelere koşut olarak kırlarda da "Kırsal Atölyeler" kurulacak ve en son tekniği uygulayan bu kırsal atölyeler tarımsal gelişmenin örnek kollektif birimleri olacaktı.

Toplumsal ve Kırsal Atölyeler'in hızla yaygınlaşacağını uman Blanc yukarda devlet sektörü»tabanda atölyeler yoluyla, oluşmakta olan tekellerle rekabete girilip, tekelleşmeyi ve kapitalist rekabeti ortadan kaldırmayı tasarlamıştı.

Toplumsal Atölyeler'de birleşmiş olan işçiler, "aile" denen alt birimlerde

örgütlenecek ve aileler mümkün olduğunca aynı mahallede oturan işçilerden oluşacaktı. Blanc, çalışma ortaklığını, yerleşim esasına göre örgütlüyordu böylece. Her aile (aynı mahallede oturan Atölye ortakları) kendi içinden bir "aile konseyi" seçecek, Toplumsal Atölye'nin genel kurulunda da "genel yönetim konseyi" seçilerek, yönetim bu konseyler tarafından sağlanacaktır. Ancak üstte merkezi devlet yönetimi bulunmaktadır.

e- Proudhon

Pierre Joseph Proudhon (1809-1865), anarşizmin babası olarak tanınmaktadır. Onun felsefe, ekonomi ve toplum-bilim alanındaki düşünce ve uygulamaları;bir yanıyla anarşizm, antiotoriterizm, anarkosendikalizm gibi oluşumların biçimlenmesine katkıda bulunmuş; diğer yanıyla da, özyönetim uygulamalarının başlıca kuramsal kaynağı olmuştur.

Proudhon, küçük burjuva orta sınıfın temsilcisidir. Tasarılarını bu sınıfın yok olmaması ve korunması için geliştirmiştir. 0, toplumsal yaşamın merkezi olarak pazar unsurunu görmektedir. Kollektif varlığın yaşamsal gücü olarak gördüğü "Rekabet" e işlerlik kazandıracak olan Pazar'dır. Bu nedenle, kapitalist ekonomiye alternatif olarak, pazar ekonomisine dayalı bir işçi kontrolü sistemi düşünmüştür.

Proudhon, "mülkiyet ile toplumsal birlik arasında bir dünya" kurmayı tasarlamıştır.

Ancak onun mülkiyet tanımı çok net değildir. "Mütüalist" dediği mülkiyet biçimi; gönüllülük esası ve karşılıklı dayanışma ile kurulacak ekonomik birlikler, hem özel hem de toplumsal mülkiyetten farklı özellikler tanıyacaktır. Ama bunu açımlayamamştır.

Toplumun her bir üyesinin eşit büyüklüklerden oluşan bir mülkiyete sahip olacağını düşünen Proudhon, bu mülkiyet biçiminin egemen olması için diğer mülkiyet biçimleri ile tam rekabeti öngörmektedir. Özel mülkiyetin toplumsallaştırılması, artan oranda vergilendirme, devrimci sendikacılık ya da devrim gibi yolları düşünmemektedir.

Proudhon, pazar ve rekabeti, eşitsizliğin yaratıcısı olarak değil, tam tersine eşitsizliği ortadan kaldıracak unsur olarak görmektedir. Bu nedenle Proudhon, eşitsizliği yok etmek için sendikal mücadeleye ve siyasal sınıf mücadelesine yer vermemektedir. Hatta o, tekelleşmeye neden olduklarını ileri sürdüğü grevci işçilerin kurşunlanmasını bile dile getirmiştir. Grevci işçileri, sendika temsilcisi ve yöneticilerini kurşunlatan anarşizmin babası Proudhon1ün bugün bile izleyicileri vardır. Hem de Türkiye'de.

Bir anarşist olarak her türlü "birlik" örgütlenmesine karşı olan Proudhon, düşündüğü mülkiyet biçiminin toplumsal örgütlenmesinde güçlük çekmiş-

tir. Örgütlenme ve birlik olmadan dayanışma gerçekleşemeyeceği için, birimlerin özerkliği ve gönüllülük esasına dayalı, merkezi otoritenin olmadığı, gevşek bir federalizm'i önermiştir.

Proudhon'un düşündüğü örgütlenmenin temel çekirdeği "Atölye"dir. Özerk ve kendi hukukunu kendi belirleyen atölyeler, korporasyonları meydana getirecek; dayanışma esasına göre bir toplumsal anayasa ile biraraya gelen korporasyonlar, genel sanayi federasyonu içinde örgütleneceklerdir.

Proudhon'un formülünde, atölyeden uluslararası federasyona kadar varan ekonomik esasa dayalı bir örgütsel yapı düşünülmektedir. Proudhon'a göre, hükümet ve siyasal iktidar olmayacak, toplumsalmesleki ve federatif sanayi örgütlenmesinde siyasi iktidar yerine ekonomik güçler bulunacaktır. Ve bu ekonomik örgütlenme sınıf farklılığını yok edecektir. Proudhon'un toplumsal örgütlenmesi sanayi esasına dayalı olup, ona koşut ve onunla bağlantılı bir coğrafi örgütlenmedir. Coğrafi birimler İl, İlçe, Semt, Komün gibi "doğal gruplar"dır. Bu yerleşim grupları da genel oy esasıyla kendi öz yönetimlerini belirleyeceklerdir.

Proudhon, Bakunin, Kropotkin ve diğer klasik anarşistler, bir yandan devleti ve merkezi otoriteyi reddederken, onun yerine, özyönetim ilkelerine göre işleyen oldukça gevşek bir federalizm üzerinde görüş birliği içindedirler.

Proudhon'un görüşleri;19. yüzyıl'ın sonunda tüm Avrupa'yı saran anarkosendikalizme, kimi özellikleri itibariyle de Paris Komünü ve diğer özyönetim denemelerine kaynaklık etmiştir. Yugoslav Federasyonu'nun özyönetim uygulamasında da Proudhoncu öğeler vardır.

5- Marks'ın Demokrasi Düşüncesi

Kapitalizmin tarih sahnesine çıkmaya haşladığı 13.yüzyıldan Marks'a kadar geçen dönemde düşünürlerin çabaları, toplumsal işleyişte, sivil toplumu ya da politik toplumu egemen kılmak üzerine yoğunlaştı.

Kapitalizm öncesinde sivil toplumun, kendinde politik bir karakteri vardı. Mülkiyet ve sosyal statüyü elinde bulunduran senyörler, soylu ve aristokratlar, aynı zamanda siyasi iktidarı da ellerinde bulunduruyor ve ayrıcalıklardan yararlanıyorlardı. Ekonomik, toplumsal ve politik ilişkiler ile bunlara ilişkin kurumlar üst üste düşüyordu. Yani egemen sınıfın yaşamı, ilişkileri, devlet ve politika özdeştiler. Feodalizmin bağrından yeni bir sınıf olarak çıkan burjuvazi, gelişip güçlendikçe ikili bir durum ortaya çıktı. Feodal ve aristokratlarla burjuvaziden oluşan ikili bir sınıf egemenliği feodal ve kapitalist üretim ilişkilerinden oluşan ikili bir ekonomik ilişkiler, ikili toplum-

sal ilişkiler, ikili kültürel ve politik ilişkiler ortaya çıktı. Burjuvazi, güçlenen bir sınıf olarak; soylular gibi ayrıcalıklardan yararlanmak, siyasi iktidarı ele geçirmek, kral'ın ya da prens'in yönetimi altında devlete egemen olmak istiyordu.

İşte bu süreç içinde sivil toplum. politik toplum kavramları ortaya atıldı. Sivil toplum kavramı; ekonomik ve toplumsal ilişkileri belirtirken, politik toplum kavramı; üstyapı, devlet ve politik kurumlar alanını kapsıyordu. Üstyapı, feodal soylular ile aristokratların elinde bulunuyordu. Altyapıda giderek egemenliği ele geçiren burjuvazinin üstyapıda da egemen olmasını savunan burjuva aydın düşünürler, ekonomik ilişkiler alanının egemeni olan burjuvaziyi sivil toplum (uygarlığın yeni temsilcisi) olarak tanımlıyorlardı. Sonuç olarak sivil toplum burjuvaziden oluşuyordu ve güçlenen burjuvazi politik iktidarı ele geçirerek kendi burjuva rejimini kurmak istiyordu.

Burjuvazinin (sivil toplumun) gelişmesi ile, hukukun ve iktidarın kaynağının Tanrı katında aranması yerine, toplumda aranması süreci başlamıştı. Politik iktidarın Kilise'ye karşı özerklik kazanması önce kralın egemenliğini güçlendirip monarşik bir rejim yaratmıştı, 1608 Hollanda ve 1689 İngiliz burjuva devrimleri ile iktidara gelen burjuvazi, kendi rejiminin içeriğini doldurmak ve onu geliştirmek istiyordu. 1789 Fransız devrimi ise dönüm noktası oldu.

Locke, burjuvazinin (sivil toplumun) serbest gelişme koşullarını toplumda tek geçerli yasa kılmak isteyen politik kuramı yani Liberalizm'i geliştirdi.

Rousseau, kapitalizmin doğurduğu eşitsizliği "toplumsal sözleşme" ile aşmak iktidarda genel iradeyi»halkın iradesini egemen kılmak düşüncesini geliştirdi.

Hegel ise, sivil toplumun (kapitalizmin) ortaya çıkardığı çelişkileri, sivil toplumu ortadan kaldırmadan devletle aşmak istiyordu. Hegel'in teorisinin temelinde; "devletin, eylem durumunda Akıl olarak" tanımlanması ve böylece devletin "toplum gerçeği" olarak kavranması ve sonuç olarak da, devletin çağdaş biçimiyle gerçekleşmesinin "tarihin gerçeği" ni oluşturması görüşleri bulunmaktadır.

Marks, Hegel'i bu noktada eleştirmeye başlar. Marks'a göre devletin; sivil toplumdaki çatışmaları ortadan kaldıracak, toplumsal genel çıkarları egemen kılacak bir üstünlüğü yoktur. Çağdaş devlet Hegel'in anladığı gibi Akıl'ı gerçekleştiren bir kurum değil, kapitalizmin bir ürünü olarak burjuvazinin devletidir. Hegel1in düşündüğü gibi, devlet sivil toplumu değil, sivil toplum devleti kontrol etmektedir.

Marks, sivil toplum ve devlet ayrımına dayanan politik özgürleşmeyi,

toplumsal ilerleme olarak görmektedir. Fakat bu politik özgürleşme, insanın evrensel olarak özgürleşmesi değildir. Hegel, sivil toplumpolitik toplum ayrışmasının yarattığı çelişkiyi, sivil toplumu koruyarak devleti geliştirmekle çözümlemek istiyordu. Marks ise, Hegel'in tersine olarak, çelişkinin çözümlenmesini devlette değil, sivil toplumda görüyordu.

İşte bu noktayı açmamız gerekiyor. Marks'ın sivil toplum tanımlaması kendinden öncekilerden farklıdır. Marks'tan önceki düşünürlerde burjuvazi ve sivil toplum özdeş olup, özgürlük denince de mülkiyet ve onun sahibi olan burjuvazinin özgürlüğü sözkonusuydu. Marks'ın sivil toplum tanımına proletarya da girmektedir. Marks, Hegel'i eleştirisinde proletaryadan sözederken, "sivil burjuva toplumunun bir sınıfı olmayan, sivil toplumun bir sınıfı" demektedir.

Rousseau ve Hegel, kapitalizmin doğurduğu çelişkileri aşmak için politik bir devrimi tanımlamaya çalışmışlardı. Marks ise bu çelişkinin çözümünü toplumsal bir devrimde görmektedir. Marks'da demokrasi kavramı da politik değil, toplumsal karakterlidir. Bu çelişki ne Locke'nin liberalizmindeki gibi sivil toplumu kendi haline bırakıp devleti ona bağımlı kılmakla, ne de Hegel'deki gibi sivil toplumun üzerine devleti koymakla aşılabilir. Marks'a kadar gerçekleşen devrimler, politik devrimlerdir. Marks ise kısmi bir politik devrim değil, insanın evrensel kurtuluşunu sağlayacak radikal ve toplumsal bir devrimi öngörmektedir.

Hegel, Almanya'da devrimin koşullarını ararken, Almanya için ütopik bir düş olan radikal devrim değil, kısmi, politik, kapitalist yapının temellerini ayakta bırakacak bir devrim arayışı içindedir. Böylesi bir politik devrimle, sivil burjuva toplumun bir kısmı özgürleşir ve toplumun tamamını egemenliği altına alabilir. Belli bir sınıf kendi özel durumundan kalkarak toplumun genel kurtuluşunu gerçekleştirebilir. Ama bunun gerçekleşmesi için toplumun tümünün; paraya, kültüre, eğitime ve diğer olanaklara sahip olması veya onları dilediğince elde edebilmesi gerekmektedir. Marks'a göre bir sınıfın böyle bir rolü üstlenebilmesi için, o sınıfın çıkarlarının, toplumun genelinin çıkarları ile aynı olması gerekir, Bir sınıf ancak toplumun genel çıkarları için genel bir egemenliğe talip olabilir. Örneğin Fransız burjuvazisi egemenliğe talip olduğu zaman;feodal beylere, soylulara ve rahiplere karşı toplumun ezici çoğunluğunu oluşturan işçi ve köylülerin çıkarlarının da savunucusu durumunda görülmüştür. Marks, Alman burjuvazisinde böyle bir nitelik görmediği için, Almanya'da toplumun genelinin çıkarlarının savunucusu olarak proletaryayı görmektedir.

Marks, devletin güçlendirilmesini değil, söndürülerek yok edilmesini dü-

şünmektedir, Ona göre çağdaş devlet, burjuvazinin devletidir. Bu nedenle devletin ortadan kalkması için burjuvazinin de sınıf olarak yok edilmesi gerekmektedir. Marks'a göre bu görev ise tarihsel olarak proletaryaya düşmektedir. Çünkü toplumda çoğunluğu oluşturan, üretim sürecinin merkezinde bulunan ve zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayan bir sınıftır proletarya. Fakat proletarya bu görevi nasıl başaracaktır? Marks, işçi sınıfı hareketi ile doğrudan ilgilenmeye başladıktan sonra bu soruya yanıtlar aramış ama bu konuda bir teori geliştirmemiştir. Marks'ın bu konuya ilişkin en önemli girişimi "proletarya diktatörlüğü" kavramını ortaya atmasıdır.

Karl Marks (1818-1883)'ın yazdıklarında bir devlet teorisi ya da sosyalist yönetimin nasıl olacağına ilişkin ayrıntılar bulamayız. Ütopik ve anarşist sosyalistler, sosyalist toplum ve onun yönetim biçimine ilişkin birçok taslak ve program ürettiler. Marks ve Engels ise bu konuda yeri geldikçe ve içinde yaşadıkları tarihsel gelişmeye göre düşünce üretip açıklamalarda bulundular.

Yukarda da belirttiğimiz gibi Marks, Hegel'in devlet teorisini devrimci bir biçimde eleştirdi. Marks'ın eleştirisinden sonra, Hegel'in devlete yüklediği kutsallık ve sivil toplumdan bağımsızlık düşüncesi önemini yitirdi. Marks'ın yaklaşımı ile devlet, bir üstyapı kurumu olarak temellerini sivil toplumda buluyordu. Ekonomik ve toplumsal ilişkiler değiştikçe devlet de değişecekti. Sınıf karakteri taşıyan devletin ortadan kalkması, sınıfların yok olmasına bağlıydı. Sınıf lan ve bir sınıf olarak kendisine de ortadan kaldırabilecek tek güç ise proletarya idi.

Marks, bir filozof ve bilim adamı olarak, kapitalist gelişmenin tarihsel olarak sınıfları ve devleti yok edeceğini belirtiyor. Bir devrimci ve politikacı olarak ise, bu doğal tarihsel sürecin sınıf mücadelesi ile hızlandırılması ve proletaryanın diktatörlüğünü kurarak sınıf egemenliğine dayalı ekonomik ve politik ilişkileri yoketmesi gerektiğini belirtiyor. Toplumsal gelişmeyi insan iradesinden bağımsız ve kendi yasallığı içinde nesnel bir süreç olarak gören Marks, bu sürece öznel faktör tarafından müdahaleyi de öngörüyordu. Çünkü Marks'ın materyalist tarih tezine göre toplumsal gelişme, üretici güçlerin gelişmesi ile gerçekleşiyordu. Üretici güçler ise; üretim araçları (hammaddeler, araç ve gereçler, bilim ve teknik) ve işgücünden oluşuyordu. İşgücünü oluşturan çalışan sınıfın mücadelesi, belli bir tarihsel dönemde üretici güçlerin gelişmesinin önünde engel olan üretim ilişkilerini ve ona bağlı olan politik ilişkileri ve üstyapı kurumlarını değiştirerek toplumsal gelişmenin önünü açacaktır. Marks, böylece tarihin öznesi olarak sınıf mücadelesini ortaya koyuyor, kapitalizmden sosyalizme geçişte sınıf müca-

delesinin öncülüğünü proletaryaya vererek de, tarihin bu aşamasının öznesi olarak işçi sınıfını belirtmiş oluyordu.

Marks'ı anlamak istemeyen ya da çarpıtanlar, Marks'ın ekonomik determinizmini öne çıkararak bilimadamı ve politikacı Marks, genç ve yaşlı Marks ayrımı yapmaktadırlar. Marks'ın felsefesi ile devrimciliğini karşı karşıya getirmektedirler. Oysa Marks, tarihsel gelişmenin nesnel ve öznel yanını diyalektik bir yaklaşımla ele almakta ve bunların arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Marks, özel olarak bir devlet teorisi geliştirmedi ama 1847'de Engels ile birlikte yazdıkları "Manifesto"dan itibaren devlet üzerine birçok görüş getirdi. 1830 Lyon ayaklanmasından sonra ve 1848 Fransız devriminden hemen önce yazılan Manifesto'ya baktığımızda devrimin çok yakın olduğu izlenimini görürüz. Marks'a göre kapitalizmin gelişmesi ortada, bir avuç burjuvazi ile büyük bir çoğunluk olan proleterleri bırakacaktır. Devrim, bu büyük çoğunluğun, bir avuç azınlık olan burjuvazinin elinden iktidarı alması demek olacaktır. Marks Manifesto'da "Buraya kadar bütün hareketler azınlıklar tarafından yada azınlığın lehine gerçekleşti. Proletarya hareketi, bu büyük çoğunluğun çıkarma, büyük çoğunluğun özerklik hareketidir.", "İşçi devriminde ilk adım, proletaryanın (iktidara) egemen sınıf olarak yerleşmesi, demokrasinin fethidir." diyor.

Marks'a göre, devrimle kurulacak yeni toplumsal düzende, varlık nedenini sınıflarda bulan iktidarın politik karakteri yok olacak, içinde, her bireyin özgür gelişmesinin herkesin özgür gelişmesinin koşulu olduğu bir, birlikte yaşayış biçimi doğacaktır.

1848 Fransız devriminin işçi devrimine dönüşmemesi ve devrimden burjuvazinin daha da güçlenerek çıkmasıj Manifesto'da belirtildiği gibi devrimi çok yakın gören anlayışı doğrulamaz. Marks, 1848'den sonra kapitalizmin tutunduğunu tesbit ederek şöyle yazıyor: "Haziran ve Ekim günlerinden beri süren sonuçsuz kıyımlar, Şubat ve Mart'an beri süren yararsız ödünler, bizzat karşı devrimin kanibalizmi;eski toplumun kanlıcanlı çekişmesini ve yenisinin doğum sancılarını kısaltmak, kolaylaştırmak ve yoğunlaştırmak için ancak tek bir yolun olduğuna dair halkları ikna edeceklerdir, tek bir yol: Devrimci terörizim." Devrim Marks'ı böyle etkiliyor. Marks, kapitalizmin güçlenmesi ve işçilerin yenilgisi ile sonuçlanan 1848 devriminden sonra kapitalizmin ekonomi politiği üzerine yaptığı çalışmada yoğunlaşır.

1850'de yazdığı "Fransa'da Sınıf Savaşları" adlı yapıtında, sosyalizmin devrimin sürekli bir ifadesi ve proletaryanın sınıf diktatörlüğü olduğunu ilk kez belirtir. 1852'de, Newyork'da yaşayan Weydemer'e yazdığı ünlü mek-

tupta, sınıf savaşının zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne yol açacağını ve bu diktatörlüğün, kendisi ile birlikte bütün sınıfları ortadan kaldırarak sınıfsız bir topluma geçişi temsil edeceğini belirtir. İlk kez proletarya diktatörlüğü kavramını kullanan Marks, kavramın içeriğine ilişkin ayrıntı vermemiştir.

Marks ve Engels, yaşadıkları dönemde, kendi dışlarında var olan sosyalist akımlarla ve onların görüşleriyle de mücadele ederler. Marks'ın kaleme aldığı, Komünistler Birliği Merkez Koraitesi'nin 1850 yılındaki açıklamasında; işçiler, iktidarın mutlak biçimde devletin elinde merkezileşmesini gerçekleştirmeyi denemelidirler. İşçiler demokratların; komünlerin özgürlüğü, özerk hükümetler hakkında kendilerine anlatacakları şeylerle kafalarını bulandırmalarına izin vermemelidirler." deniyor. Blankistlerle arası açılan Marks, 1853'de Londra'da onlara karşı yaptığı konuşmada; "Biz emekçilere diyoruz: Yalnızca sizi çevreleyen koşulları değiştirmek için değil, fakat kendinizi de değiştirmek için ve kendinizi politik iktidar için yetenekli kılmanız için, önünüzde aşılacak onbeş, yirmi, elli yıllık iç savaşlar ve uluslararası savaşlar vardır. Siz ise tersine işçilere diyorsunuz: iktidara hemen erişilmesi gerekir... Demokratların Halk sözcüğünden kutsal bir kişilik yapmaları gibi siz de proletarya sözcüğünü kutsallaştırıyorsunuz." diyor. Burada Manifestoda yazdıklarından farklı konuşuyor.

1864'de I. Enternasyonel'in kuruluşuna katılan Marks, Enternasyonel içinde Bakünin ve Proudhoncularla anlaşamaz. Merkezi devlete ve otoriteye karşı olan Bakunin ve Proudhoneular, Marks'ın bilimsel sosyalizminde yeni bir diktatörlüğün kaynağını görürler. Bu iki akım 1872'de I. Enternasyonel'den ihraç edilirler.

Marks'ı en çok etkileyen 1871 Paris Komünü'dür. Sosyalist topluma ilişkin en çok açıklamayı Komün1ün değerlendirilmesi sırasında yapar.

Marks, Eylül 1870'de I. Enternasyonel adına yaptığı açıklamada işçilere, Louis Bonaparte'den sonra Fransa'da oluşan yeni hükümete karşı başlatılabilecek bir ayaklanmayı salık vermez, işçilerin, yurttaş olarak Cumhuriyetçi özgürlüklerden yararlanmalarını önerir. Ayaklanmayı çılgınlık olarak niteler. Ama işçiler Mart 1871'de ayaklanır ve Paris Komünü'nü kurarlar. Komün yönetimine seçilenlerin ezici çoğunluğu Proudhoncudardır. Marks'ın tavrı değişir. Marks ve I. Enternasyonel yönetimi Komüncüleri desteklerler. Tüm Avrupa işçilerinin Komün'ü desteklemesi çağrısı yaparlar. Altmış gün ayakta kalabilen Paris Komünü burjuvazi tarafından yenilir,

Marks ve Engels Manifesto'nun 1872 basımına yazdıkları önsözde, son yirmi beş yıldır büyük sanayideki gelişmeye, işçi sınıfının zenginleşen de-

neyine değinerek, Manifesto'daki bazı görüşlerin Paris Komünü'nden sonra geçerliliğini yitirdiğini belirtirler. Marks ve Engels'e göre Komün deneyi, işçi sınıfının devlet aygıtını olduğu gibi ele geçirip, onu kendi hesabına işletmekle yetinemeyeceğini göstermiştir. Komün pratiğinde olduğu gibi, mevcut devlet aygıtı parçalanmalıdır.

Komün; şiddeti ilke edinmeyen, enternasyonalist (çünkü binlerce yabancı işçi devrime katıldı), hiyerarşiye ve otoriteye karşı bir devrimdi. Komün düzenli orduyu dağıtıp, silahlı halk milisi kurmuştu. Mevcut devlet aparatını geçersiz sayıp kendince kurumlar oluşturmuştu. Yönetim, genel oyla seçilen Belediye Meclisi üyelerinden oluşuyordu. Memurlar için seçimle işbaşına gelme koşulu getirilmişti. Ancak tüm memur ve yöneticiler seçmenler tarafından her an geri çekilebilirlerdi, Bu kısa sürede öğrenim halka açık ve parasız hale getirilmişti.

Marks'a göre Komün, emeğin özgürlüğünü ve kurtuluşunu sağlayacak "nihayet bulunmuş bir politik yönetim biçimi" ydi. Marks ve Engels, Paris Komünü'nü proletarya diktatörlüğü olarak değerlendirdiler, Engels bir konuşmasında; "o halde baylar, proletarya diktatörlüğünün neye benzediğini bilmek ister misiniz? Paris Komünü'ne bakın. O bir Proletarya Diktatörlüğü'dür." diyor.

Devlet üzerine birçok görüş ve teoriler üretilirken Engels, 1875'de Bebel'e yazdığı bir mektupda bu görüşleri eleştirir. Marks'ın Manifesto'da ve diğer yazılarında belirttiği gibi, sosyalist toplumun kurulmasıyla devletin eriyip yokolacağını işaret eder. Engels için devlet, devrimde karşı güçleri bastırmak için kullanılacak geçici bir kurumdan başka bir şey olmadığından, "özgür, popüler bir devletten sözetmek saçmadır" der. Özgürlükten sözetmek olanaklı olduğu gün, devlet mevcut nitelikleriyle varolmaktan çıkacaktır. Engels bu nedenle devlet yerine Komün kavramının kullanılmasını önerir.

Marks ve Engels başından beri devlet ve özgürlüğün birarada olamayacağını savunmuşlardır. Engels, Bebel'e yazdığı mektupda bir kez daha, Paris Komünü'nün "devlet olmayan devlet" olduğunu, onun bir proletarya diktatörlüğü olduğunu belirtir.

Engels, Marks'n "Fransa'da İç Savaş" isimli kitabına 1891'de yazdığı önsözde, devleti, Saint Simon gibi proletaryanın miras aldığı "bir kötülük" olarak niteler. Proletarya, Komün'de yaptığı gibi devleti parçalayıp, söndürme sürecine sokmalıdır, ama bu sürecin uzun süreceği de bilinmelidir demektedir.

1864'de sevdiği kız için girdiği düelloda ölen romantik devrimci Lasalle;

işçi sınıfının var olan devleti ele geçirerek, devlet yoluyla sosyalist toplumu kurmasını, özgürlük getirmesini savunuyordu. Lasalle'nin görüşleri Paris Komünü'ne rağmen Alman işçi sınıfı içinde geniş taraftar buldu. 1875'de Almanya'da Gotha kongresinde birleşen iki işçi partisinin programında Lasalle'nin görüşleri egemendi. Lasalle'de Hegel gibi güçlü devleti savunuyordu.

Marks, Lasalle'nin düşüncesini eleştirmek için "Gotha Programının Eleştirisi" isimli kitabı yazdı. (Bu kitap Marks'ın ölümünden sonra yayınlanmıştır.)

Marks, bu kitapda Lasalle'nin mevcut devlet yoluyla sosyalizme varma düşüncesini eleştiriyor, özgür devlet olamayacağını belirtiyor. Özgürlük, toplumun üstüne yerleştirilen devleti değiştirmek ve onu tamamen topluma bağımlı bir organ haline getirmekle sağlanır diyor. Marks bu kitapda, devletin devrimden sonra alacağı biçim üzerine düşünüyor ve şöyle yazıyor: "Hemen ortaya şu soru çıkıyor: Komünist bir toplumda devlet hangi değişime uğrayacak? Ya da o zaman devletin şimdikine benzer hangi işlevleri devam edecek? Bu soruyu yalnızca bilim yanıtlayabilir; yoksa, Halk sözcüğünü Devlet sözcüğü ile binbir türlü biraraya getirmekle (Halk Devleti, Halkın Devleti vb. gibi), sorunu bir parmak bile ileriye götüremeyiz."

Görüldüğü gibi Marks, devletin devrim sonrasındaki biçimine ve geçiş döneminin izleyeceği yola ilişkin kehanet ve öngörülerde bulunmuyor. Bunu, gerçekleşecek devrimin zaman ve mekanına, tarihsel koşullara bırakıyor. Marks'ın devlet konusundaki yaklaşımı yalındır. Sömürüyü ve eşitsizliği ortadan kaldıracak olan sosyalist toplumun, sınıfları ve devleti söndürerek yoketmesi gerekmektedir. Çünkü eşitlik, adalet ve özgürlük böyle sağlanabilir. Bu görevi ise proletarya gerçekleştirebilir.

I. Enternasyonel'in yönetiminde Marksistler vardır ama Marksizm henüz Avrupa işçi hareketinde egemen değildir. Louis Blanc, Bakunin, Bebel, Proudhon, Lasalcılar gibi sosyalist liderler ve akımlar özellikle sendikal harekette egemendirler. 1872'de Bakunincilerin ihracına karar veren I. Enternasyonel, 1876'da dağılır. Marksizm, 1889'da kurulan 2. Enternasyonel'den sonra Avrupa işçi hareketinin ideolojisi haline gelir. Ancak 2. Enternasyonel'in sosyal demokrat partileri içinde diğer sosyalist liderlerin görüşlerinin yansıması vardır. Öte yandan Marksist düşüncenin farklı yorumundan kaynaklanan düşünce ayrılıkları vardır. Marks'ın ekonomik determinizmini dolayısıyla da evrimciliği benimseyen Bernstein'e karşı 2. Enternasyonel'in genel sekreteri olan Kautsky derinliğine bir mücadele verir. Lenin de 1905'den sonra Kautsky'nin revizyonizmine karşı sert bir mücadele verir.

20. Yüzyıl'ın başlarında işçi sınıfı partilerinin büyüyüp güçlenmesi ile,

tek tek liderlerin ürettiği görüşlerin yerine parti teorilerinin egemenliği geçer. Artık herşeyin belirleyicisi partiler olacaktır. Leninist parti anlayışı egemenliğini ilân edip, kendi dışındaki parti ve düşünceleri sağ ya da sol sapma olarak değerlendirecektir.

6- Lenin'in Düşünceleri

Lenin, sosyalizmin teorisine yaptığı katkıları ile ve başarıya ulaşan ilk sosyalist devrimin önderi, ilk sosyalist devletin kurucusu olarak tarihdeki yerini aldı.

Bana göre, günümüzde iyice açığa çıkmış bulunan sosyalist demokrasinin sorunlarının temel kaynaklarından biri, Leninist parti anlayışıdır. Bu belirleme nedeniyle bu bölümde, Leninist parti anlayışı ve ona dayalı olarak günümüze kadar uzanan demokrasi sorununa değinmeye çalışacağız.

Sosyalist teorinin sınıf, parti ve devrim boyutlarını geliştiren Lenin; sınıf-parti ve parti-devlet ilişkilerini öne çıkararak Marksizme önemli katkılar yaptı, onu geliştirdi ve yaşadığı dönemde gerçekleşen Ekim 1917 devrimi ile onun teorik tezleri pratik olarak uygulamaya dönüştü.

Lenin'in, konumuz olan demokrasi sorunuyla bağlı olan en önemli yapıtları şunlardır: Ne Yapmalı, Bir Adım İleri İki Adım Geri, İki Taktik Emperyalizm, Devlet ve Devrim, Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky, Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı. Ayrıca Lenin'in bu konuda yazılmış çok sayıda makalesi vardır.

Lenin, 1902 de yazdığı "Ne Yapmalı" isimli kitabında, Bernstein ve revizyonizmin Rusya'daki görüntüsü olan "ekonomistleri" sert bir biçimde eleştirir. Öte yandan işçi sınıfı parti ilişkisi konusundaki temel yaklaşımlarını belirtir. Düşündüğü yeni tipten proletarya partisinin ideolojik, taktik ve örgütsel temellerini ortaya koyar. Lenin daha sonraki eserlerinde ve yazılarında, yeni tipten proleter partisinin ideolojik, politik ve örgütsel yapısını açımlar, geliştirir, ilkelerini belirleyerek, partiyi devrim ile bağlar.

Leninci öğretiyi kaba bir biçimde kategorileştirdiğimizde, onun şu temel yaklaşımlarını yakalayabiliriz. Birincisi, Lenin, emperyalizmin asalak, can çekişen, yok olmakta olan kapitalizm olduğunu tesbit ederek, emperyalizmin zayıf halkalarında yani tek tek ülkelerde devrimin olabilirliğini belirledi. Rusya'yı emperyalizmin zayıf bir halkası olarak değerlendirdiğinden de Rus devrimini gerçekleştirmek için büyük bir mücadele verdi. ikincisi, işçi sınıfını eğitecek, örgütleyecek, devrime götürecek yeni tipten güçlü bir partinin yaratılması gereğini ortaya koydu ve bunu gerçekleştirdi. Üçüncüsü, devrimin hazırlaması, devrimci önderlik ve devrimin yönetilmesi görevleri-

ni profesyonel devrimcilerden oluşan partiye vererek, partinin bu görevleri başarması için gerekli strateji ve taktikleri geliştirdi. Dondüncüsü, güçlü ve çelik disiplinli bir parti önderliğinde devrime yürüyüş yolunda, mücadeleye "engel" olan, parti dışındaki ideolojik politik görüşleri ve akımları mahkûm etmek için, sağ ve sol "oportünistleri" mücadeleden tasfiye etmek için kıyasıya bir ideolojik mücadele verdi. Parti-sınıf ve teori-pratik ilişkisinden çıkan Bolşevik düşünceyi egemen kılıp, bunun dışındaki görüşleri tasfiye etti. Beşincisi, Marks'ın "nihayet bulunmuş bir politik yönetim biçimi", Engels'in "devlet olmayan devlet" olarak tanımladıkları Proletarya Diktatörlüğü'ne yeni içerik ve biçim kazandırarak, geçiş döneminde söndürülmesi gereken sınıf, devlet ve politika öğelerini daha da güçlendirdi.

Lenin için Paris Komünü'nün yenilgisinin temelinde, işçi sınıfının bilincinin zayıflığı ve merkezi bir örgütlenmeden yoksunluğu yatmaktadır. Bu tesbitten yola çıkan Lenin; işçi sınıfının eğitimi, bilinçlendirilmesi, örgütlenmesi ve devrim yoluyla iktidarı ele geçirmesinin aracı olarak parti olgusunu öne çıkarır. Sınıf, parti ve devrim kavramlarını açar, içeriklendirir, Marks'ın teorisini bu yönde geliştirir.

Yeni tipte Leninci partinin temel ilkeleri nelerdi ve parti anlayışı nasıldı?

Lenin, "bizim partimiz; işçi sınıfının kurtuluşu için mücadele eden bilinçli, öncü savaşçıların birliğidir. Ama partiyi, işçi sınıfının bütünüyle karıştırmamak gerekir. Parti, işçi sınıfının yalnızca en iyi oğulları ve kızlarından, yani en özverili ve disiplinli, devrime en gönülden bağlı profesyonel savaşçılardan kurulu, işçi sınıfının öncüsüdür. Partinin kapısı, katılmak isteyen herkese değil, öncü savaşçılara açıktır. Öncü ile emekçi kitlesi arasında ayrım kaçınılmazdır", diyor.

Parti, toplumsal gelişmenin yasalarını iyice anlamalı, Marksist öğretiyi yaratıcılıkla uygulamalı, üyelerini devrim ruhuyla eğitmelidir. Parti, işçi sınıfının aynı zamanda en örgütlü kesimidir. Partinin program ve tüzüğünü benimseyen, partiye düzenli mali yardımda bulunmayı (ödenti ödemeyi) ve bir parti örgütünde çalışmayı kabul edenler partiye üye olabilirler. Örgütlü bir güç olarak öncü parti, kendi gücünden yüz defa, bin defa daha güçlüdür. Örgüt, gücü onlarca defa artırır.

Parti halkın, politik ve ideolojik önderi, örgütçüsü ve eğitimcisidir. Böylesi bir partinin çelik disiplinli olması gerekir. İnanç, bilinç, disiplin, merkezi örgütlülük, eylemlerin merkeziliği, eleştiri ve tartışma özgürlüğü ile eylemde birlik, kararların alımına demokratik katılım, parti yöneticilerinin seçilmesi, kollektif ve merkezi yönetim, örgütsel ve ideolojik birlik, azınlık görüşün çoğunluk olma hakkı, azınlığın çoğunluğun kararlarına uyması,

politik önderlik, yığınlarla sıkıca bağlanma, savaşçı, dövüşken, strateji ve taktik üretme, hareket yetenekliği, eylemlilik, ideolojik donanım, hiyerarşik bir örgütsel işleyiş... yeni tipte Leninci partinin ideolojik, politik, örgütsel ve yönetsel temel ilkeleri işte bunlardır.

Leninci parti, halkın devrimci öncüsü ve önderi olarak en seçkin aydın ve emekçileri bünyesinde barındıran, çelik disiplinli, demokratik merkeziyetçilik ilkesine göre çalışan çok yetkin bir örgütsel organizmadır. Bu örgütsel organizmayı oluşturan temel ilkelerden biri ya da birkaçı zaafa uğradığında, parti asıl amacından sapabilir, gerçek işlevlerini yerine getiremeyebilir. Bu konuda şimdiden şunu söyleyebiliriz: Böylesine merkeziyetçi ve disiplinli, böylesine yetkin bir örgütsel organizmada demokratik bir işleyişin yaşama geçirilmesi oldukça zordur. Lenin'in kendi döneminde titizlikle uygulamaya çalıştığı demokrasi ilkeleri, Lenin sonrası dönemde disiplin ve merkeziyetçilik adına zaafa uğratılmıştır.

Lenin'e göre işçi sınıfı, tarihsel görevini yerine getirmek için gerekli olan bilince ve örgütlülük düzeyine kendiliğinden ulaşamaz. Burjuvazi tarafından sömürülen, ezilen, eğitimsiz bırakılan, makinanın bir parçası olarak ağır çalışmaya maruz bırakılan işçilerin sosyalist teoriyi kavramaları zordur. Ekonomik talepler için kendiliğinden bilinçleri ile mücadele eden işçiler, politik bilince ulaşamazlar. Toplumun çoğunluğu, üretgen emeğin sahibi, çalışma koşulları nedeniyle toplumun en disiplinli ve örgütlenmeye yatkın sınıfı olan işçilere politik bilinç, ancak dışardan, sosyalist aydınlar tarafından taşınabilir. Aydınlar, parti yoluyla işçilere politik bilinç taşımalı ve onların ancak öncülerini parti saflarına kazanmalıdırlar. Çünkü sosyalist teori entellektüel bir kültürün ürünüdür. İşçilerin kendiliğinden sınıf savaşı ile sosyalizmin teorisi birbirinden ayrı, birbirine paralel olarak doğmuştur. Parti, aydınların ürettiği teori ile işçi sınıfının pratik mücadelesini birleştirmelidir. Sosyalist bilinç, işçilerin savaşında kendiliğinden ortaya çıkan bir şey değil, dışardan getirilmiş bir öğedir. Sosyalist teori gibi ciddi ve "bilimsel" işler, günlük ekmek kavgasının peşinde koşan işçilere terk edilemez. Egemen burjuva ideolojisinin etkisi altında olan işçiler, o ideolojiye karşı entellektüel mücadele yürütemezler. Bunun için işçilerin aydınlar tarafından eğitilmesi gerekir. Bu işleri işçiler değil, parti yapar. Lenin'in "Ne Yapmalı" isimli kitapda anlatmak istedikleri bunlardır özünde.

Bu anlayışa göre parti, kültürlü aydınların partisidir. Bilgi ve teori tekelini elinde bulunduran aydınlar, işçi sınıfının en yiğit, en bilinçli, öncü unsurlarını partiye kazanacaklar, onları eğitecekler, onlar yoluyla yığınlarla bağlanacaklar (çünkü aydınların işi teorik alandır), bu öncü işçiler de geri

yığınları eğitecekler, mücadeleye kazanacaklar. Parti, dolayısıyla aydınlar, Marksist-Leninist devrim bilimini tekeline almaktadır. Ancak devrim, bir gerçeği daha ortaya çıkardı: Marksist aydınlar, ekonomik kalkınma için gerekli olan bilim ve tekniği bilmiyorlardı. Bu konuda burjuva aydınlardan yararlanmak ve sosyalist aydınları eğitime göndermek gerekti. Kapitalizmin en gelişkin kalelerinde değil de Rusya gibi görece geri bir ülkede gerçekleşen devrimin temel görevi olarak, Rusya'nın kapitalist ülkeler düzeyinde kalkındırılması, uygarlaştırılması, başa alındı. Parti-bilim-teknik üçlemesi ile Lenin'in ünlü formülü; elektriklendirme+sovyetlerin iktidarı=sosyalizm, ortaya çıktı.

Böylesine karmaşık ve zor görevleri ancak parti yerine getirebilirdi. Rusya gibi geri bir ülkede sosyalizmi kurmak için Rusya'yi hızla kapitalist Batı uygarlığının düzeyine eriştirmek gerekiyordu. Sovyetlerin iktidarının temel görevi bu olmalıydı. İşçilerin yaşamın pratiğinden yaratarak kurdukları Sovyetler, tüm bu nedenlerden dolayı kısa sürede parti iktidarına dönüştü. Çünkü seçkin insanlardan oluşan parti, aynı zamanda tüm emekçilerin partisiydi. Onlar adına kararlar üretip, ülkeyi ancak o yönetebilir ve kalkmdırabilirdi.

Peki, devrimi gerçekleştiren, sözde kendi iktidarlarını kuran işçiler ne oldu? Devrimden sonra onlara hangi görevler düştü?

Kapitalist uygarlığa yetişmek için kalkınma zorunluluğu gündeme gelince; araştırma ve geliştirme akademileri, modern fabrikalar, tekelci sanayi kuruluşları, bankalar, kapitalist sistemin çalışma ahlâkı ve disiplini vb. gibi kapitalist düzenlemeler ve yerleşik değerler örnek alındı. Merkezi plânlar yapılarak, en alt ekonomik birimlerin faaliyetlerine değin plânlamaya gidildi. Parçalanan Çarlık ordusu yerine iç savaş nedeniyle yeni bir düzenli ordu;Kızıl Ordu kuruldu. Devrimin düşmanlarını istihbarat etmek için Çeka isimli gizli istihbarat örgütü kuruldu. Sonuç olarak, sosyalist iktidar altında, kapitalist uygarlık düzeyine erişmek için, kapitalizmin kurumları başka isimler altında kuruldu, onun disiplinli çalışma düzeni ithal edildi.

İşçiler şimdi daha da çok çalışmak zorundaydı. Sosyalizmin üstünlüğünü kanıtlamak için Rusya'yı geliştirmek, kalkındırmak ancak disiplinli ve daha çok çalışmakla mümkündü. Plân hedeflerine ulaşmakla mümkündü. Parti işçiler için onurlu unvanlar belirledi: Yaratıcı işçi, çalışkan işçi, üretken işçi, plân hedeflerini uygulayan işçi, daha çok üretim için arkadaşlarını yönlendiren işçi, kendini yetiştiren işçi, üretim kahramanı işçi iktidarı elinde bulunduran ve ülkeyi yöneten işçi yoktu artık. Bu görevi onlar adına parti yerine getiriyordu. İşçi sınıfına düşen görev, barış zamanı parti sekreteri ve

mühendisine, savaş zamanı subayına karşı disiplinli davranım, çalışması ve savaşmasıydı. Uzmanlık alanları, politik iktidar ve Marksizim-Leninizm bilimi işçiler adına partinin elindeydi.

Lenin, Marksist devlet kuramı ve proletaryanın devrimdeki görevleri altbaşlığı ile yazdığı "Devlet ve Devrim" isimli kitabında, devrimden sonra kurulacak sosyalist devlet konusundaki görüşlerini açıklar. Lenin'in uygarlık anlayışı, parti ve devlet anlayışı, bir bütünlük arzetmektedir. Lenin'de parti ve devlet gelişmiş organizmalardır. Onun devlet anlayışı, parti anlayışı ile uygundur. Geri bir ülke olan Rusya'da sosyalizmin kurulması ve zafere ulaşması; çelik disiplini, örgütlülüğü, merkeziyetçiliği, entellektüel bir çabayı, bilim ve tekniği gerektirmektedir. Geçiş döneminin iktidar biçimi olan Proletarya Diktatörlüğü, bu anlayış nedeniyle Paris Komünü biçimindeki işçi iktidarından çok farklıdır.

Engels, proletarya iktidarı ele geçirip; tüm mülkiyeti toplumsallaştırıp, burjuva devlet aparatını parçalayarak burjuvaziyi ve burjuva devletini yok eder, diyordu. Engels'e göre, söndürülüp, yok edilmesi gereken Proletarya Diktatörlüğü biçimindeki "devlet olmayan işçi devleti" dir. Parti ve politikadır. Çünkü devrim ve ardından mülkiyetin toplumsallaştırılması ile burjuva devlet ve sınıflar zaten ortadan kaldırılmıştır. Doğrudan demokrasi ile yönetilen yeni toplumda devletin işlevleri gittikçe azalıyor, gereksizleşiyor ve böylece devlet bir organizatör sıfatıyla sönmeye doğru yöneliyor.

Lenin'in tanımladığı Proletarya Diktatörlüğü ise devlet olmayan devlet değil, güçlü bir devlettir. Burjuva devleti, bir avuç zengin azınlığın milyonlarca emekçi üzerindeki baskı aracı olarak tanımlayan Lenin, çoğunluğun iktidarı olan sosyalist devleti; burjuva ideolojisinin emekçiler üzerindeki etkisini kırmak için, ülkeyi kalkındırmak için, direnenlerin direncini kırmak için, tüm emekçileri sosyalist rejime örgütlemek için, baskı aracı olarak değerlendiriyor. Burada proletarya diktatörlüğü, çoğunluğun azınlık üzerindeki baskı aracı gibi görünebilir. Çünkü iktidar işçi ve emekçi çoğunluğun elindedir. Oysa gerçekte iktidar, partinin elindedir. Proletarya diktatörlüğü bu biçimiyle işçi iktidarı değil, işçileri temsilen iktidarı elinde bulunduran Partifnin diktatörlüğüdür. Lenin'in Devlet ve Devrim kitabında yazdığı gibi, proletaryanın (gerçekte onun temsilcisi olan partinin), hem sömürücülerin direnmesini bastırmak, hem de köylü, küçük burjuva, yarı proleter gibi toplumsal kesimleri, sosyalist ekonominin kurulması sürecinde yönetmek için bir devlet gücüne, kuvvetin merkezileşmiş örgütüne, şiddetin örgütlenmesine gereksinmesi vardır. Marksizm (parti); işçi sınıfını eğitmekle, iktidarı ele geçirmeye ve halkın tümünü sosyalizme götürmeye, yeni bir rejimi örgütle-

yip yönetmeye, bütün sömürülenlerin toplumsal yaşamlarının burjuvaziye karşı ve burjuvasız bir biçimde örgütlenmesi yolunda, işçilerin şefi, önderi ve eğiticisi olmaya muktedir bir işçi öncüsünü eğitmektedir. Bu tanımda açıkça görüldüğü gibi buradaki devlet; ne burjuva devleti, ne işçi devleti, ne devlet olmayan devlet, ne sönmeye mahkûm devlettir. Bu devlet, parti devletidir. Diktatörlük de parti diktatörlüğüdür. Lenin'in yaşadığı dönemde tam böyle olmasa da, Lenin'in ölümünden sonra bütün çıplaklığıyla görülen parti diktatörlüğü dönemi başlamıştır.

Görüldüğü gibi Lenin'in; sınıf, parti, devrim ve devlet konusundaki düşüncesi bir bütünlük arzetmektedir. Lenin'de öne çıkan parti olgusudur. Yeni tipten bir proleter partisinin ilkelerini ve standardlarını ortaya koyan Lenin, partinin; işçi sınıfıyla, devrimle ve devletle olan ilişkileri üzerine Marksist teoriye yeni katkılar yapmıştır. Lenin'e göre; işçi sınıfını eğitecek ve örgütleyecek, burjuva ideolojisine ve her türlü sağ ve sol sapmaya karşı tavizsiz bir ideolojik mücadele yürütecek, devrimi gerçekleştirecek, işçi devletini işçi sınıfı adına yönetecek, sosyalizmi kuracak, ülkeyi Batı uygarlığının düzeyine eriştirip sonra da o düzeyi aşacak olan işçi sınıfının önderi ve temsilcisi durumundaki Parti'dir. Ve bu parti yetkin bir örgütsel organizma olarak;entellektüel bir düzeyin, çelik disiplinin, merkezi otoritenin ve sosyalist demokrasinin sembolü olacaktır.

Marks ve Engels'de, devrimden sonraki geçiş döneminde, sınıflar ve devlet gibi parti ve politikanın da sönme sürecine girmesi belirtilirken Leninci partinin görevleri ve sorumluluğu daha da artmaktadır. Devrimin, sosyalizmin maddi ve teknik temellerinin yeterince oluşmadığı bir ülkede gerçekleşmiş olması ve bu nedenle de emperyalist kuşatma altında bulunması, kalkınma ve devrimi koruma görevlerini önemini artırmaktadır. Lenin, bu önemli görevi de partiye yüklemektedir.

Lenin'in parti ve devlet anlayışı, Bolşevik Partisi dışındaki sosyalist partiler ve önderler tarafından sürekli tartışıldı.

Lenin ilk ideolojik mücadeleyi, reformist ve ekonomist olarak değerlendirdiği Alman Bernstein'e ve onun Rusya'daki uzantılarına karşı başlatır. 2. Enternasyonel'in genel sekreteri Kautsky'i revizyonist politikasından dolayı taraf olarak karşısına alır. Lenin'in "Ne Yapmalı" kitabında belirttiği düşünce, Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin 1903 yılında yapılan 2. Kongresi'nde tartışılır. Lenin'in görüşlerine katılmayan Martov, Lenin'in teziyle Marks ve Engels'in düşüncesi arasındaki karşıtlığı vurgular. Lenin'le uzlaşamayan Martov ve taraftarları kongrede çoğunluğu kazanırken Lenin ve yandaşları azınlıkta kalırlar. Parti böylece, Menşevikler ve Bolşevikler olarak ikiye bölünür.

Kongrede eleştirileri yanıtlayan Lenin, düşüncesinin amacını şöyle açıklar: "...bitiriyorum. Bugün hepimiz biliyoruz ki, ekonomistler, değneği bir yönde eğdiler. Değneği düzeltmek için öteki yönde eğmek gerekiyordu ve benim yaptığım budur."

2. Kongrede Lenin'in yanında yer alan Plekhanov, bir yıl sonra parti merkez komitesi yayın organı olan Iskra'da yayınladığı bir yazıda, Marks ve Lenin arasındaki karşıtlığı göstererek Lenin'i eleştirir: "...böylece Lenin, sosyalizmi, kitlelerden, kitleleri de sosyalizmden dışarı atarak, sosyalist aydınları sosyalist devrimin Demiurgos'u mevkiine, kendini ve sözdinler yoldaşlarını da birinci sınıf sosyalist aydınlar ya da adeta süper aydınlar düzeyine yükseltiyor. Başka türlü düşünen herkesi, anarşist bireycilikle suçluyor. ...Lenin, ekonomistlere karşı yaptığı polemikte eğdiği değneği, kendinden uzağa atmadığı gibi, bu eğik değneğe, diktatörlüğe doğru dörtnala gitmek için binmiş bulunuyor" der.

Devrimden önce sürekli Lenin'in karşısında olan ama devrimden sonra Leninist yöntemlerin uygulanmasına kendisi de katılan Troçki, 1904'de yayınladığı "Politik Görevlerimiz" isimli kitabında, Lenin'in örgüt anlayışını şöyle eleştirir: "Bu yöntemler partinin iç politikasında; parti örgütünün yerini almasına götürüyor ve sonuç olarak bir diktatör de merkez komitesinin yerini alıyor." Troçki'nin bu eleştirel öngörüsü 1930'dan itibaren aynen gerçekleşti.

Alman komünist hareketinin önderlerinden Rosa Lüxemburg da Lenin'in parti anlayışını eleştirdi. Lüxemburg'a göre, Lenin'in merkeziyetçilik ilkesi Blankist örgütlenmeden aktarmaydı. Lenin, Jakoben-Blankist tavrın bir göstergesi olarak disiplini, örgütün en önemli temel taşlarından birisi yapıyordu. Fabrikanın işçileri, disipline ve örgüte alıştıran eğitici rölünü yücelten Lenin, mekanik bir sosyalist örgüt anlayışı ortaya koyuyordu. İşçilere disiplini veren salt fabrika değildi. Burjuva devletinin kışla, okul, bürokrasi gibi diğer bütün mekanizmaları da, disiplin uyguluyorlardı. Lenin'in merkeziyetçilik karşısındaki tavrını "gece bekçisi" tavrı olarak belirleyen Rosa Luxemburg'a göre, bu anlayış kolay ve emin bir biçimde, henüz genç olan bir işçi hareketini, iktadara susamış seçkin aydınlar grubuna bağlıyordu. Rusya'da işçi hareketi gerçek bir halk iradesini oluşturmanın temellerini atarken, Rus sosyalist aydınları kendilerini tarihin en güçlü efendisi ilân ediyorlardı. Çünkü parti ve merkez komitesi yoluyla bu irade üzerinde egemenlik kuruyorlardı.

Rosa Lüxemburg, "Rus Devrimi" ve "Leninizm veya Marksizm" isimli kitaplarında, Lenin'in proletarya diktatörlüğü anlayışını eleştirir. Lüxemburg,

"...Kautsky, burjuva demokrasisinin yanında karar kılmakta. Lenin ise demokrasinin zıttı olarak diktatörlüğün ve buradan hareketle, bir avuç seçkinin diktatörlüğünün, yani burjuva modelindeki gibi bir diktatörlüğün yanında yer almaktadır." diyor.

Lüxemburg'a göre, "poletaryanın uygulaması gereken, uygulamak zorunda olduğu" diktatörlük "halk kitlelerinin en aktif ve sınırsız katılımı, sınırsız demokrasi temelinde en geniş toplumsal biçimde" bir sınıf diktatörlüğüdür. Lüxemburg, emekçilerin hata yapmasından korkmaz. Çünkü o, "tarihsel olarak, gerçekten devrimci bir hareketin işlediği hatalar en akıllı seçkinlerden oluşan merkez komitesinin yanılmazlığından daha verimlidir." demektedir.

Marksist bir düşünür ve İtalyan Komünist Partisi'nin kurucularından olan Gramsci (1891-1937), devlet konusunda felsefi çalışmalar yapar. Politika biliminin kurucusu olarak Fransa'da Bodin'i, İtalya'da Makyavel'i gören Gramsci, Makyavel üzerine çalışırken yeni bir devlet tipi arayışına yönelir. Makyavel, İtalya'da ulusal iradeyi egemen kılarak burjuva devrimini öneren erken gelmiş bir Jakoben'dir. İtalya'da güçlü bir burjuva devrimi olmadığı için Gramsci'ye göre ulusal iradeyi sağlayarak bu devrimi gerçekleştirecek olan işçi sınıfıdır. İşçilerin devrimci partisi Makyavel'in Prens'inin yerini almalıdır. Gramsci'nin bu görüşü 1921 yılından sonra oluşur. Lenin'in düşüncelerini tanımadan, İtalya'daki işçi konseyleri deneyinden yola çıkarak devlet sorununa yaklaşan Gramsci, 1921 yılına kadarki yazılarında devlet yönetiminde parti ve sendikalara yer vermez. Lenin'in eserlerini okuyup, Sovyetler Birliği'ne gittikten sonra Gramsci'nin görüşleri değişir, devrim ve devlette partiye yer açılır.

Gramsci'nin ilk yazılarında devletin temeli, işçilerin fabrika konseyleridir. Devlet, konseyler üzerinde gevşek yapılı bir organizatör gibidir. Üretim sürecinde örgütlenmiş üretici konseylerinin bir piramidi biçiminde oluşan devlet organları, üretici konseyleri tarafından seçimle oluşturulmaktadır.

Gramsci'ye göre, devrimci süreç boyunca emekçi sınıfların tümü kendilerini özgür kılmak için harekete geçiyorlar. Bu bakımdan parti ve sendikalar bu süreci temsil edemezler. Bu örgütler burjuva devletini aşan bir karakter taşımamaktadırlar. işçi konseyleri, burjuva demokrasisi içinde doğan parti ve sendikalardan farklı olarak, devrimci sürecin asıl oluştuğu üretim alanında doğmaktadır. Bu nedenle devletin temeli işçi konseyleri olmalıdır.

Gramsi, Lenin'i ve Sovyetler'i tanıdıktan sonra, Lenin'in parti anlayışına yakın görüşler savunur. Devrimci mücadele ve devletin kurulmasında komünist partinin gerekliliğini vurgular. 21.4.1921 tarihli, İtalyan Komünist

Partisi yayın organı I'Ordine Nuovo'da "Parti örgütlenmenin üstün biçimidir; sendika ve fabrika konseyleri aracı örgütlenme biçimidir." diye yazar.

Rusya'da ve Avrupa'deki tüm eleştirilere karşın Lenin'in düşüncesi ve mücadelesi zaferle sonuçlandı. Ekim 1917 Devrimi ile dünyanın ilk işçi devleti Sovyetler kuruldu.

7- Reel Sosyalist Demokrasiler

Bilindiği gibi dünyanın ilk sosyalist devrimi Mart 1871'de, Fransa'da gerçekleşti. İşçilerin kendi pratiklerinden yarattıkları Paris Komünü, doğrudan demokrasinin ilk pratik örneğiydi. Ancak bu sosyalist işçi iktidarı 60 gün ayakta kalabildi. Başta Fransız burjuvazisi olmak üzere Alman burjuvazisinin de desteği ile ilk işçi iktidarı yenilgiye uğratıldı.

Çarlık Rusyası'nın başkenti olan Petersburg (Leningrad)'da 9 Ocak 1905 günü kışlık saraya yürüyen işçilerin bu eylemi, papaz Gabon'un provakasyonu sonucu kanlı bir biçimde bitti ve o gün, "Kanlı Pazar" olarak tarihe geçti. Bunun üzerine kitlesel grevlere başlayan işçiler, her fabrikada grev komiteleri kurdular. Giderek işkolu grev komiteleri ve belli bir kentteki tüm komiteleri içinde toplayan kent grev komiteleri kuruldu. Rusya'da parti ve sendikalar illegal çalışmak zorunda olduğundan, ortada grevleri yönetecek sendikalar yoktu, sosyalist partiler ise henüz çok güçsüzdüler. Bu nedenle işçiler kendi yönetimlerini kendileri kurmuşlardı.

Ekim 1905'de işçi grevleri yeniden yaygınlaştı. Petersburg1daki fabrika grev komitelerinin seçtiği delegeler biraraya gelerek "İşçi Temsilcileri Konseyi"ni kurdular. Ardından diğer kentlerde de Konseyler kurulmaya başladı. (Konsey'in Rusça karşılığı Sovyet'tir.) Böylece, işçilerin kendi buluşu olan Sovyet biçimindeki örgütlenmeleri tarih sahnesine çıkmış oldu. Yenilgiyle sonuçlanan 1905 devriminden sonra Sovyetler kendiliğinden dağıldı.

Şubat 1917'de yükselen işçi grevleri ile başlayan Şubat devriminde işçiler yeniden Sovyetler kurmaya başladılar. Geçmişte ekonomik mücadelenin ürünü olan Sovyetler, bu kez politik taleplerle ortaya çıktılar. Petersburg Sovyeti'nin 27 Şubat 1917'de yayınladığı bildiride emekçilere şöyle seslenliyordu: "Emekçi güçlerin örgütlenmesi ve Rusya'da halkın egemenliğinin ve politik özgürlüğünün kesin bir biçimde kazanılması. Eski rejimin tamamen ortadan kaldırılması; gizli, doğrudan, eşit ve herkesin katıldığı bir oylamayla seçilen bir kurucu ulusal meclisin kurulması."

Kısa sürede mücadelenin yükseldiği heryerde işçi, köylü, asker Sovyetleri, semt ve kent Sovyetleri kurulmaya başladı. Haziran ayında yapılan Sovyetler Birinci Kongresi ile işçi, köylü, asker Sovyetlerinin birleşik Mer-

kez Yürütme Komitesi kuruldu. Böylece Sovyetler arasında merkezi bir koordinasyon sağlandı. Öte yandan Menşevikler, Bolşevikler, Sosyalistler ve Sol Sosyalistler arasında Sovyetlerde egemenliği ele geçirmek için kıyasıya bir ideolojik, politik mücadele yürüyordu. Başlangıçta azınlıkta olan Bolşevikler, Lenin'in önderliğinde izledikleri strateji ve politik taktiklerin işçiler tarafından benimsenmesi ile Sovyetlerde üstünlüğü ve egemenliği ele geçirdiler.

Sovyetlerin güçlenmesi ve iktidara yürüyen eylemleri sorucunca ülkede ikili bir iktidar oluştu. Bir yanda burjuvazinin egemenliğinde geçici meclis ve onun hükümeti, bir yanda bu meclise ve hükümete katılmayan ama onun üzerinde baskı unsuru olan Sovyetlerin iktidarı.

Ekim 1917'de Lenin'in "Bütün İktidar Sovyetlere" belgisi altında gerçekleşen ilk sosyalist devrim ile Sovyetlerin iktidarı olan Sovyetler Birliği (Konseyler Birliği) kurulmuş oldu.

Rus devriminin ortaya çıkardığı sovyet yönetimi, diğer ülkelerde de örnek alındı. Devrimin tek ülke ile sınırlı kalmayıp, Avrupa'ya da yayılması için başta Bolşevikler olmak üzere Avrupalı komünistlerde harekete geçtiler. Almanya'da Rosa Lüxemburg'un yazdığı program çerçevesinde Konseyler kuran Spartakistler, 5 Ocak 1919 günü Berlin'de ayaklandılar. Bu ayaklanma sosyal demokratlarca şiddetle bastırılarak Rosa Lüxemburg öldürüldü. Fakat aynı yıl Baviera'da üç ay yaşayacak olan bir Konseyler Cumhuriyeti kuruldu. 21 Mart 1919'da Macaristan'da 133 gün iktidarda kalabilen Konseyler Cumhuriyeti kuruldu. 1919, 1920 yıllarında Avusturya, İtalya ve Finlandiya'da da işçi konseyleri kurulup iktidara yürüdüler ama bütün bu devrimler ve doğrudan sosyalist demokrasi denemeleri yenilgi ile sonuçlandı.

Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin Lenin'ci kanadı olan Bolşevikler, 1917 yılında Rusya Komünist Partisi adını aldılar. Sovyet yönetimlerinde çoğunluğu ve üstünlüğü ele geçiren Bolşevikler, tek ülkede gerçekleşen, devrimin ve sosyalist iktidarın korunması da gündeme gelince, kendi ideoloji ve politikalarını egemen kılmak için diğer sosyalist parti ve gruplarla kıyasıya bir mücadeleye girdiler. Sovyetler, giderek Bolşevikleştirilip partinin yönetimi altına alındılar. 1919 Yılında kurulan 3. Enternasyonel (Komünist Enternasyonel) ile, bütün dünyada yeni tipten Lenin'ci komünist partiler kurulmaya başladı. 2. Enternasyonel'in Sosyal Demokrat Partileri aynı isimle kalırken, yeni kurulan komünist partiler ve 3. Enternasyonel yoluyla dünya komünist hareketinin Bolşevikleşmesi, Marksist-Leninist ideolojiyi benimsemesi süreci başladı.

Yeni tipten Bolşevik partisinin; ideolojik ve örgütsel birlik, merkeziyetçilik, çelik disiplin, önderlik, hegemonya ve proletarya diktatörlüğü gibi ilkeleri Lenin için, salt devrim öncesi değil, devrimden sonra da çok güçlü olarak devam etmeliydi. Sovyet iktidarına egemen olan Bolşevik partisi, bu ilkeler doğrultusunda Sovyetlerin diktatörlüğü yerine parti diktatörlüğü kurdu. Lenin'e göre parti diktatörlüğü, proletarya diktatörlüğünün (Sovyetlerin) garantisiydi, Mart 1919'da toplanan B. Parti Kongresi'nde Komünist Partisi'nin diğer sosyalist parti ve akımları mahkûm etmesi, tüm Sovyetler, sendikalar ve kooperatiflerin yönetimini ele geçirmesi kararı alındı. Mart 1921'de yapılan 10. Kongre de ise, parti içi tüm fraksiyon çalışmaları yasaklandı, farklı görüşlerin tasviyesine karar alındı. Parti, işçi sınıfı adına diktatörlüğünü kurduktan sonra, farklı görüşlere toplantı ve yayın özgürlüğünü yasakladı. Partinin diktatörlüğünü pekiştirmesinde, iç savaş koşulları ve tek sosyalist ülkenin emperyalist kuşatma ve kışkırtmalara karşı korunması faktörleri de yardımcı oldu.

İç savaşın hemen ardından Petersburg işçileri parti diktatörlüğüne karşı ekonomik ve politik taleplerle grevler başlattılar. İşçiler yayınladıkları bildirilerde;yayın ve toplantı özgürlüğünün verilmesi, fabrika ve sendika komitelerinin serbest seçimlerle yeniden kurulmasını istiyorlar, işçilerin ekonomik militarizasyonuna karşı çıkıyorlardi. Parti bu grevleri güçlükle bastırdığı bir sırada Mart 1921'de Cronstad Sovyeti, parti diktatörlüğüne başkaldırarak; tüm Sovyetlerin özgür seçimlerle yeniden seçilmesi; işçilere, köylülere propaganda, toplantı ve gösteri özgürlüğü, yayın özgürlüğü, diğer sosyalist hareketlerin özgür faaliyeti kararlarını alıp sokaklara dökülerek partinin işçi ve köylülerin iradesini dile getirmediğini belirttiler. Parti tarafından karşı devrim olarak değerlendirilen Cronstad hareketi 17 Mart'da kanla bastırılarak binlerce denizci ve işçi öldürüldü.

Devrimde ve iç savaşta Bolşeviklerle birlikte dövüşen Ukraynalı anarşist bir köylü hareketinin lideri olan Makhno'nun büyük köylü ordusu, iç savaşta Denikin ordularına karşı bunca başarı göstermesine karşın özerk bir statü istedikleri için Kızıl Ordu tarafından yok edilip komutanları kurşuna dizildi.

Bütün bu anlatımlarda açıkça görüldüğü gibi Sovyetler Birliği iktidarı, diğer adıyla proletarya diktatörlüğü, tek bir partinin diktatörlüğü biçiminde kurumlaştı. Lenin'e göre proletarya diktatörlüğü ile parti diktatörlüğü özdeşti. Çünkü Leninist parti; işçi sınıfının ve sosyalist aydınların en seçkin en bilinçli önderlerini bünyesinde toplayan, işçi sınıfının iradesini dile getiren, çelik disiplinli, demokratik merkeziyetçilik ilkesi ile çalışan yetkin bir örgüt-

sel organizasyon olarak işçi sınıfının önderi ve temsilcisi olan bir partiydi. Devrimi koruma, sosyalizmi kurma, Rusya'yi uygarlaştırma, her türlü muhalefeti yok etme görevlerini, işçi sınıfı adına ancak böylesi bir parti gerçekleştirebilirdi.

İktidarı kim elinde tutuyor? sorusunu Lenin şöyle yanıtlıyor: "Devlet; işçilerdir, işçilerin ilerlemiş bölümüdür, işçilerin öncüsüdür, biziz. "Yani işçiler adına, işçilerin ve aydınların en bilinçlilerinden oluşan partidir.

Lenin 1924 yılında öldü.

Lenin'in cenaze töreninde konuşan Stalin, devrim sonrasında oluşturulan yeni insan tipini şöyle tanımlıyordu: "Biz, komünistler, başkalarına benzemeyen bir yapıdayız. Biz, özel bir harçdan yapıldık. Lenin'in kurucusu ve önderi olduğu Partimizin üyesi olmaktan daha imrenilecek bir unvan yoktur. Böyle bir partinin üyesi olmak herkese bahşedilmedi."

Ölüm döşeğinde yatan Lenin'in uyarılarına rağmen kongrede parti genel sekreterliğine seçilen Stalin, mükemmel bir iktidar aracının da başına geçmiş oldu.

Lenin, toplumsal örgütlenmenin en yüksek biçimi olarak oluşturduğu Bolşevik Partisi'nde, demokratik işleyişin yaşama geçirilmesine titizlikle özen gösteriyordu. Ancak partinin merkeziyetçilik, disiplin, birlik, hiyerarşi ve otoriteyi dile getiren ilkeleri; demokratik işleyiş ilkesine çok ağır basıyorlardı. Böylesi bir partinin ve onun iktidarının başına geçen Stalin, ilk iş olarak parti birliği, disiplini, merkeziliği ve merkez komitesinin otoritesini güçlendirdi. Partide büyük bir temizlik yapılarak farklı görüşleri temsil eden Zinoyev, Kamaneyev, Buharin ve Troçki başta olmak üzere tüm ayrımlı görüşlerin temsilcileri tasfiye edildiler. Kimileri öldürüldü.

Sovyetler Birliği'nin hızla sanayileşmesi ve kalkınması, Almanya'da faşizmin iktidara gelişi ve Sovyetler Birliği'ne savaş ilân etmesi koşullarında, sovyet iktidarının korunması ve geliştirilmesi nedenleriyle, sovyet iktidarı mutlak bir parti diktatörlüğüne dönüştü. Marks'a göre devrimden sonra söndürülmesi gereken devlet aparatı, muazzam ölçülerde güçlendirildi. Parti, devletin ve toplumun tek egemeni durumuna geldi. 1930'lu yıllarda binlerce komünist, işçi, aydın, subay ve sıradan insan; gizli servisin istihbaratı sonucunda hain, karşı devrimci, burjuva ajanı ya da vatan haini ilân edilerek göstermelik yargılamalar sonunda ya öldürüldü ya da Sibirya'ya sürgüne gönderildi.

1917-1935 yılları arasında büyük, orta ve küçük burjuvazinin tüm mülkiyeti toplumsallaştırılarak, burjuvazi sınıf olarak yok edilmiş, 1935 Sovyet Anayasası'nda geçiş döneminin bittiği ve sosyalizmin kurulduğu ilân edil-

mişti. Yani sınıf olarak iç düşman kalmamıştı. Ama dış düşmanın iç faaliyeti ve burjuva ideolojisinin halen taraftarı olduğu gerekçeleriyle Sovyet toplumu üzerinde müthiş bir baskı uygulayan parti, kendi evlatlarını da yok etmeye başlamıştı. 1930 yılların ikinci yarısında parti diktatörlüğünün yerini artık parti merkez komitesinin diktatörlüğü almıştı. Bütün devlet, merkez komitesinin emirleri ile yönetiliyordu. Ekonomi ve onun yönetimi iyice askerileştirildi. Sovyet yöneticileri seçimle değil, atamayla işbaşına getiriliyordu. Tüm özgürlükler kısıtlanmış olup, merkez komitesinin görüşlerine en küçük bir terslik ölüm ya da sürgün ile cezalandırılıyordu. Böylesine bir merkezi ve otoriter yapı içinde diktatörlük, merkez komitesinden parti liderine geçiyordu. Devletin en önemli kurumları, ordu, milis gücü ve gizli servis hiçbir demokratik denetime tabi olmadan Stalin'e bağlanmıştı. Bu denli gücü bünyesinde toplayan lider, doğal olarak merkez komitesi üzerinde de diktatörlük kuracaktı. 1930-1945 yılları arasında yüzlerce merkez komitesi üyesi, liderin emriyle görevden alındı, sürgüne gönderildi, kurşuna dizildi ya da kayıplar listesine geçti.

Proletarya Diktatörlüğü'nün yerini alan Parti Diktatörlüğü, önce parti Merkez Komitesi Diktatörlüğü'ne dönüşmüş, sonra da Parti Liderinin Diktatörlüğü biçimini almıştı.

Stalin döneminde, Parti'nin ve Sovyetler Birliği'nin tarihi değiştirilip, tek yanlı bir tarih yazıldı. Leninci ve Stalinci görüş dışında kalan sosyalist liderler, ya karşı devrimci olarak gösterildi ya da isimleri tarihe bile alınmayıp varlıkları yok sayıldı.

Komünist Partilerin Bolşevikleştirilmesi süreci 1919 yılında 3. Enternasyonelin (Komünist Enternasyonel-Komüntern) kuruluşu ile başlamıştı. Avrupa1da faşizm koşullarında, Komüntern'in 5. 6. ve 7. Kongrelerinde geliştirilen politika ile, antifaşist halk cephelerinin kurulması, komünistler ile başta sosyal demokratlar olmak üzere tüm antifaşist güçlerin eylem birliği kararları üretildi. Bu politika ilk kez ispanya İc Savaşında uygulamaya kondu. Özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde geniş tabanlı Halk Cepheleri kuruldu. Fakat Komüntern, tüm antifaşist güçlerle eylem ve cephe birliği politikası izlerken, Marksist-Leninist (Bolşevik) görüşle uyuşmayan diğer sosyalistlere karşı da tavizsiz ve dıştalayan bir mücadele yürüttü.

2. Dünya Savaşı, Sovyetler Birliği ve sosyalizmin utkusu ile sonuçlandı. Sovyet Kızıl Ordusu'nun da desteği ile Doğu Avrupa ülkeleri ve Çin devrimleri gerçekleşerek tek ülkede sosyalizmin yerini, dünya sosyalist sistemi aldı.

Antifaşist Halk Cephesi pratiğini değerlendiren Doğu Avrupa ülkeleri, devrimden sonra Halk Demokrasisi biçiminde bir iktidar oluşturdular. Pro-

letarya diktatörlüğünün Komün ve Sovyet biçimlerinden sonra Halk Demokrasisi biçimi de böylece oluşmuş oldu. Komünist partinin önderliği ve hegemonyasında, sosyalizmi benimsemiş diğer partilerin de katılımı ile kurulan halk demokrasileri, çok partili bir iktidar biçimiydi. Ancak Stalinizmin etkileri ile komünist partisi dışındaki partiler kısa sürede ya etkisiz hale getirildiler, ya da komünist partisinin yan kuruluşu niteliğine büründüler.

1950'li yılların başında sosyalizm dünyası şu görünümdeydi:

Sosyalist iktidarlar tek partinin tekelindeydi. Proletarya diktatörlüğünün yerine, lider partisi niteliğini almış olan komünist partilerin diktatörlüğü kurulmuştu. Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP)'nin ideolojisi, dünya komünist hareketini tekeli altına almışdi. Tüm farklı görüşler hain, karşı devrimci ya da sağ ve sol sapma olarak değerlendiriliyordu. Tek ülkede sosyalizmin korunması, tek parti diktatörlüğü, sivrilmiş tek lider egemenliği dönemini başlatmıştı. Her şeyin böylesine merkezileştirilip, tekleştirildiği ortamda ideolojiden öte teori de tekleşmeye mahkûmdu. Sosyalizmi koruma adına, işçi sınıfı ve komünistler üzerinde ideolojik ve örgütsel olarak tekelci bir baskının uygulanması, sosyalizmin teorisinin gelişmesini durdurdu. 1930'lu yıllardan itibaren ideolojik, teorik gelişme kısırlaşarak durma noktasına geldi. Marks ve Lenin dönemindeki diğer sosyalist liderlerin varlığı ve farklı düşüncelerin teoriye yaptıkları katkı, Stalin döneminde tarihe karışmıştı.

Stalin, 1953 Mart'ında öldü.

Stalin'in ölümü ile işçi ve emekçilerin sosyalist iktidarlara, yani parti diktatörlüklerine karşı kımıldanışı da hemen başladı.

İlk direniş Demokratik Alman Cumhuriyeti işçilerinden geldi. İşçiler Doğu Berlin'de; fabrikalardaki çalışma hızı ve baskıya karşı, serbest seçimler ve hükümetin istifası talepleriyle ayaklanıp genel greve başladılar. Berlin ayaklanmasını Laipzig ve diğer kentlerin işçilerinin ayaklanmaları izledi. Bu ayaklanmalan Sovyet birliklerince bastırılıp birçok işçi mahkûm edildi.

Sovyetler Birliği, Macaristan, Çekoslavakya, Bulgaristan'da da işçi kıpırtıları görülünce, Şubat 1956'da toplanan SBKP 20. Kongresi' nde Kruşçev ünlü raporunu sunarak, Stalin döneminin diktatörlüğünü ve o dönemde işlenen cinayetleri, sürgünleri, haksız uygulamaları açığa çıkarıp, Stalin'e karşı tavır koyar. Sosyalist ülkelerde demokratik bir açınımı dile getirir. 14 Mayıs 1955'de kurulan Varşova Paktı ile Doğu Avrupa ülkelerinin emperyalist saldırılara karşı korunması için askeri birliği de oluşturulmuştur bu dönemde.

Varşova Paktı'nın kurulması ve Kruşçev'in Stalin'i mahkûm eden politikasına rağmen işçilerin ekonomik, demokratik ve politik talepli çıkışları

durmaz. Kasım 1956'da, Polonya'nın Poznan kenti işçileri, ücretlerin artırılması, çalışma hızının düşürülmesi talepleriyle ayaklanıp kentin radyo ve polis merkezlerini ele geçirirler. Öğrenci ve aydınların da desteklediği işçi ayaklanması, askeri birliklerce bastırılır ama parti yönetiminde de değişiklik yapılmak zorunda kalınır.

Ekim 1956'da Macaristan'da, işçi, öğrenci ve aydınların direnişi başladı. Sansürün kalkması, çok partili özgür seçimlere gidilmesi, fabrikalarda özyönetime geçilmesi talepleriyle ortaya çıkan direnişçiler, gösteri yürüyüşleri ve grevler yaparak parti liderinin değişmesini istediler. İşçilerin kurduğu Konseyler tüm ülkede yaygınlaşarak ikili bir iktidarın oluşmasına neden oldu. Yönetim güçleri ve direnişçiler arasında silahlı çatışmaların başlaması, işçilerin genel greve başlaması üzerine Sovyet birlikleri Macaristan'a girerek, direnişi şiddet yoluyla bastırır. Direnen işçilerin öldürülmesi ve tutuklamalar ile direniş sona erdirilir.

1968 İlkbaharında bu kez Çekoslavakya'da, partinin Stalinci yönetimine karşı parti içi muhalefetin direnişi başlar. Başını aydınların çektiği muhalefet, teknokrat ve işçilerin de desteği ile parti çoğunluğunu elinde bulundurmaktadır. İşçiler fabrikalarda kendi Konseylerini kurarlar. işletme yöneticilerini kendileri seçmek, ücretleri saptamak, üretimin amacını belirlemek, gelirlerin dağılımını düzenlemek, yatırımların plânlanması gibi görevleri Konseylere devrederler. Ancak Çekoslavakya'daki hareket aydınların önderliğindedir. Konseylerde de işçi yerine mühendislerin çoğunluğu vardır. Aydınların ana talebi, ekonominin ve siyasi yönetimin demokratikleştirilmesi^ ülkenin Sovyet egemenliğinden kurtarılmasıdır. Varşova Paktı hükümlerine dayanarak Çekoslavakya'ya giren Sovyet ordusu ve diğer sosyalist ülkelerin birlikleri, Çekoslavakya direnişini de bastırırlar.

Dünyanın ilk sosyalist ülkesi olması, toprak büyüklüğü ve nüfus çokluğu, Lenin gibi bir önderi bağrından çıkarmış olması ve daha birçok nedenle Sovyetler Birliği, dünya sosyalist hareketinin merkezi durumundadır. Bunu açıkça belirten Sovyetler Birliği Komünist Partisi kendi iedolojisi ve politik hattına ters düşen çıkışları eleştirip, mahkûm etmektedir. Stalin'e rağmen başından beri farklı bir yönetim modeli uygulayan Yugoslavya ve onun lideri Tito ile Sovyetlerin arası iyi değildir. Yugoslavya'da merkezi yönetimi elinde tutan parti ile işyeri konseylerinin uyum içinde çalışmasından oluşan ve adına özyönetim dedikleri bir yönetim modeli uygulanmaktadır. Bu farklı uygulama; Yugoslavya'nın çok uluslu olması, devrimi kendi güçleri ile başarmış olmaları, Tito gibi bir önderin olması nedenlerine dayandırılabilir. Yugoslavya'nın farklı bir model uygulaması ve dış politikada Sov-

yetlerden ayrımlı davranması, iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemektedir.

Çavuşevski liderliğindeki Romanya'da Sovyetlerden ayrımlı bir dışpolitika izlemektedir. Sovyetler, Romanya'nın bu tavrını da hoş karşılamamakta, yeri geldikçe eleştirmektedirler.

Çin Halk Cumhuriyeti lideri Mao'nun çıkışı, dünya sosyalist hareketinin ideolojik, politik ve örgütsel olarak bölünmesini getirir. Sovyetler Birliği'ni, emperyalist ülkeler gibi dünya halklarının sömürücüsü olarak değerlendiren Mao, Sovyetler için "Sosyal Emperyalist" tanımlamasını yapar. Özünde, "Üç Dünya Teorisi" olarak özetlenen Mao'nun tezleri, SBKP tarafından şiddetli bir saldırıya uğrar. Çin-Sovyet ayrılığı ortaya çıkar. Çin'in yanında tavır alan Arnavutluk, bir süre sonra Çin'e karşı da tavır alarak ayrı bir ideolojik politik yol izler. Ancak Enver Hoca'nın ve özellikle de Mao'nun görüşleri üçüncü dünya ülkelerinde taraftar bularak ayrı partilerin kurulması gerçekleşir.

1970'li yıllarda dünya sosyalist hareketi iyice parçalanmıştı. SBKP'nin tüm mücadelesine rağmen dünya sosyalist hareketi ideolojik, politik ve örgütsel olarak bölünmüş; Leninist, Troçkist, Maoist ve Enver Hocacı parti ve hareketler kendi içlerinde kıyasıya bir mücadeleye girmişlerdir.

Önemlisi, Batı Avrupa'da yükselen 1968 öğrenci hareketi, politik bir nitelik kazanarak, Markuze'nin tezleri doğrultusunda Sovyetlere ve SBKP'ye karşı bir siyasi harekete dönüşmüştü. Leninist parti anlayışına karşı gelen gençlik hareketi, özgür düşünce ve örgütlenmeyi savunuyordu.

Bunca karşı çıkışın olduğu bir dönemde SBKP, kendi ideolojik politik hattını savunurken yeni bir bölünme daha gerçekleşti. Carillo'nun önderliğindeki İspanya Komünist Partisi ile Berlinguer'in liderliğindeki İtalya Komünist Partisi'nin başını çektiği Avrupa Komünizmi boyverdi. Avrupa komünist partilerini derece derece etkileyen bu hareket, Avrupa'nın en büyük ve güçlü partilerinin Sovyetlerden ayrımlı bir ideolojik politik yol izlemeleri ile sonuçlandı. Leninci parti anlayışına ve onun devrim teorisine karşı çıkan İtalyan ve İspanyol Komünist Partileri, daha demokratik bir örgütlenme ve barışçıl bir yol izleyen evrimleşme süreci ile sosyalizmi kuracaklarını belirtiyorlardı. Avrupa partileri, kendi içlerinde ortak bir görüş birliği içinde olmadılar ama bu iki partinin görüşleri onları derece derece etkileyerek Sovyetlere karşı farklı farklı tavır almaları ile sonuçlandı.

Buraya kadar anlatılanlardan açıkça görüldüğü gibi, Stalin'in ölümünden sonra yaşanan; sosyalist düşünceyi tekelinde bulunduran SBKP ile, farklı düşünceler dile getirenler arasında kıyasıya bir mücadelenin olduğudur. Marksizm-Leninizmin savunulması adına yapılan bu mücadele ne yazık ki

başarı ile sonuçlanmayıp, dünya sosyalist hareketinin bölünmesi ve sonunda da çözülmesi ile sonuçlandı.

Polonya'da 1983 yılında ortaya çıkan "Dayanışma Hareketi", Sovyetlerin verdiği mücadeleye rağmen başarıya ulaşarak, özgürlük ve demokrasi isteyen işçilerin lideri Leh Valesa'nm Polonya Devlet Başkanı seçilmesi ile sonuçlandı.

1980'li yıllara gelindiğinde sosyalist gelişmenin önü tıkanmıştı. Parti diktatörlüğü döneminde uzun yıllar parti ve devlet yöneticisi konumlarında bulunan bürokratik bir sosyal kesim oluşmuştu. Statüsüne ısınmış, belli ayrıcalıklar elde etmiş olan bürokrasi, kendi içinde bir kast oluşturarak gelişmenin dinamiğini köreltiyor, sosyalist toplum üzerinde diktatörlük sürdürüyordu. Parti Diktatörlüğü. 1960'lı yıllardan itibaren Bürokrasinin Diktatörlüğü'ne dönüşmüştü. İç dinamiklerin köreldiği, gelişmenin durduğu, özgürlük ve demokrasi taleplerinin yükseldiği bir donemde SBKP, yine kendi iç dinamiği ile sosyalizm için yeni bir tarihsel dönemin açılışını yaptı. Aslında Brejnev'in uzun yıllar iktidarda kalması ve onun ölümünün ardından yaşlı kuşağın sırayla parti genel sekreterliğine gelmesi, sosyalist reformların başlamasını biraz geciktirdi. 1985 Yılında SBKP Genel Sekreteri olan Mihail Gorbaçov, "Açıklık" ve "Yeniden Yapılanma" tezleri ile sosyalizmin reform dönemini başlatmış oldu.

Açıklık ve Yeniden Yapılanma politikası, çok kısa sürede kendini aşarak çok daha köklü dönüşümlerin başlamasına neden oldu. Siyasi iktidarın görece demokratikleşmesi ortamında sosyalist uluslar; özgürlük, demokrasi, çok partili sistem, talepleriyle ortaya çıktılar. Teknolojinin geri kalmışlığı ve ekonomik sorunlar başlangıçta onları pek etkilemiyordu. Özgürlük ve demokrasi ortamının gelmesi ile ekonomik sorunlar da günlük yaşamı ve mücadeleyi etkilemeye başladı.

Beş yıl gibi kısa bir sürede, demokratik mücadelenin sonucu olarak sosyalist sistem çözüldü. Artık çok partili ve özgür seçimler yapılıyor. Herkes düşüncesini özgürce dile getiriyor, eylem ve grev yapabiliyor, yönetime karşı direnim gösterebiliyor.

Sosyalizm kendi iç dinamikleri ile böylesi bir yenilenme ve önceden kestirilemeyen çözülme dönemine girdi. Yenilenme ya da reformun gecikmişliği bir yana, çözülmenin temel nedeni bana göre, sorunların birikmişliği ve derinliğiydi. Sosyalist demokrasinin özü; mülkiyetin toplumsallaştırılarak toplumun eşitlenmesi, ekonominin ve siyasi yönetimin halka indirgenmesidir. Geçiş dönemi için önerilen Proletarya Diktatörlüğü, direnmesi muhtemel görülen burjuvaziye karşı önlem olarak önerilmiştir. Oysa reel

sosyalizmde başka bir yönitim biçimi uygulandı. İşçi sınıfının diktatörlüğü yerine, Parti diktatörlüğü yaşama geçirildi. Parti diktatörlüğü süreç içinde; parti merkez komitesi diktatörlüğü, lider diktatörlüğü ve nihayet bürokratik bir diktatörlük biçimi aldı. Önemlisi, burjuvazinin sınıf olarak yok edildiği ve artık olmadığı koşullarda tüm bu diktatörlükler işçi ve emekçilere, topluma karşı baskı aracı oldular. Özgürlük ve demokrasinin baskı altına alındığı, farklı düşüncenin cezalandırıldığı koşullarda; gelişmenin tıkanması, yeteneklerin körelmesi, yaratıcılığın durması ve sorunların çözümlenmesi yerine birikmesi ve gizlenmesi kaçınılmazdı.

8- Sonuç

1- Bir devlet biçimi olan demokrasi, insan hak ve özgürlükleri ile yönetimin toplumsal karakterini ifade etmektedir. Tarih boyunca gelişen demokrasi düşüncesi, mülkiyete dayalı egemenliğin yönetim biçimini irdeleyegeldi.

Atina demokrasisi pratiğinde ve Aristotales'in demokrasi anlayışında egemenlik, toplumdaki; mülkiyet, asalet ve sosyal statü sahiplerine verilmişti. Dolayısıyla demokratik hak ve özgürlüklere sahip olan ve ülke yönetimine katılan bu sınıf ve katmanlardı.

Aristo'nun çömezi olan Platon, yönetimi mülkiyetten bağımsızlaştırarak bilgelerden oluşan profesyonellere devrediyordu.

Kapitalizmin tarih sahnesine çıkması ile başlayan aydınlanma döneminde, iktidarın dışında ve ona rağmen oluştuğu için sivil toplum olarak tanımlanan burjuvazinin, siyasi hak ve özgürlüklerinin verilmesi ve siyasi iktidara katılması düşüncesi gelişti.

İngiliz burjuva devrimi ile ortaya çıkan politik bilimci Locke, egemenliği, sivil toplum olan burjuvaziye veriyordu. Locke'nin geliştirdiği burjuva demokrasisiydi. Laiklik, bilime inanç, burjuvazinin seçme ve seçilme hakkı ile insan hak ve özgürlükleri, onun demokrasi anlayışının temel nitelikleriydi.

Montesquieu; toplumsal ihtiyaçlar, toplumsal zorunluluklar ve toplumsal yasalarla bağlı olan insanın özgürlüğünün bu sınırlar içinde sürekli geliştirilmesi ve despotluğun önlenmesi için iktidarın organlara ayrılması ve denetlenebilir olması tezini geliştirerek, devletin Yasama, Yürütme ve Yargılama organları biçiminde bölünmesini önerdi.

Rousseau. bir adım daha ileri giderek egemenliği, halkın genel iradesine verir. Ona göre genel irade temsil edilemeyeceği için egemenlik de temsil edilemez. Bu nedenle halkın seçtiği yöneticiler, önceden belirlenmiş toplumsal sözleşmeye uygun olarak halkın çıkarları için çalışırlar, genel iradeye ters

düştüklerinde görevden alınırlar. Rousseau'nun önerdiği, doğrudan demokrasidir. Egemenlik halkın genel iradesinindir, teslim ve temsil edilemez.

Hegel; egemenliği, sivil toplumun üstüne oturttuğu devlete verir: Hegel'in devleti güçlü ve egemen olup, sivil toplum adına yönetimde bulunan bilge kişilerden oluşmaktadır.

Sivil toplum tanımına işçi ve emekçileri de koyan Marks, egemenliği ve yönetim hakkını toplumun geneli adına işçi sınıfına verdi. Devrimi gerçekleştirerek iktidar olacak olan işçi sınıfını, tüm sınıfları ve bir sınıf olarak kendisini yok edip, devleti ve politikayı söndürmekle görevlendirdi.

Lenin, egemenliği, işçi sınıfı ve emekçi halk adına partiye devretti. Marks'ın, işçi sınıfının önüne koyduğu görevleri, partinin önderliği ve yöneticiliğinde gerçekleştirmesi tezini geliştirdi. Bu teze göre devlet, sönerek yok olma yerine giderek daha da güçlendi. Egemenliği ve yönetimi işçi sınıfı adına elinde bulunduran parti, kendi diktatörlüğünü kurarak, işçi ve emekçilere karşı da bir baskı aracı haline geldi.

Dikkat edersek demokrasi, mülkiyetin yaygınlaşmasına paralel olarak, yönetimin toplumsal tabanının da yaygınlaşması doğrultusunda bir süreç izliyor.

2- Bu bölüm boyunca anlatıldığı gibi, bana göre sosyalist demokrasinin sorunlarının temel faktörlerinden biri parti anlayışıdır. Partiyi, işçi sınıfı ve emekçi halkın üstüne değil, içine oturtmak gerekiyor. Parti, yöneten değil, yönlendiren ve yol gösteren olmalıdır. Partinin disiplin, otorite, merkeziyetçilik ilkeleri gözden geçirilip, yapısı ve işleyişi demokratikleştirilmelidir. Parti, seçkinler kulübü olmaktan çıkarılıp, emekçilerin örgütü haline getirilmelidir. Sosyalizmde egemenlik topluma ait olduğuna göre, bu egemenliği kullanma hakkı partiye devredilemez. Parti, egemenlik hakkını kullanan geçiş toplumunu türlü biçim ve yöntemlerle yönlendirmeli ve sınıflar ribi kendini de yok etme sürecine girmelidir. Ancak pratiğin ortaya çıkardığı sonuca göre, devletin ve partinin sönmesi kapitalizmin egemenliği ve kuşatması altında mümkün değildir. Bu nedenle sosyalist partilere düşen görev, sosyalizmin kurulması ve demokrasinin derinleştirilmesi sürecinde kendi aralarında demokratik bir yarışa girmeleridir.

Tek ülkede sosyalizm, tek parti, tek ideoloji ve tek liderden kaynaklanan sorunların çözümü, çoğulculuktur. Bu anlamda; parti anlayışı, devrimin yolu ve biçimi, demokrasi ve iktidarın çözümleyeceği görevler konusunda kimse tekelcilik yapamaz. Devrim ve demokrasi konusu her ülkenin özgüllüğü ve somut koşulları ile bağlıdır. Devrimin ve demokrasinin karakterini belirleyen; o ulusun geleneği, göreneği, deneyimi, karakteri, sınıf mücade-

lesinin boyutu ve toplumun talepleridir. Bunlara ters düşen, ithal edilmiş ve dayatılmış biçimlerle devrim ve demokrasi gerçekleştirilemez. Önemli olan, ulusal olanla uluslararası olanı, tarihin deneyimi ile çağın özelliklerini aynı potada eritebilmektir.

Böylesi bir yaklaşım ile, sosyalizm mücadelesine zarar veren ideolojik çatışmanın yerini, sosyalizm hedefine varma yarışı alacaktır.

3- Demokrasi, burjuva devlet biçimi olarak ortaya çıktı ama burjuva devletin mutlak biçimi olamadi. Burjuva devletin; mutlak monarşi, askeri diktatörlük, faşist diktatörlük gibi biçimleri de yaşandı.

Başlangıçta burjuva demokrasisi, salt egemen sınıflara seçme ve seçilme hakkı tanıdığı için kısmi bir demokrasiydi. Burjuvazinin güçlenmesi, egemenliğini pekiştirmesi ve emekçilerin toplumsal mücadeleleri sonucunda, kadınlar da içinde olmak üzere tüm yurttaşlara seçme ve seçilme hakkı tanınarak, burjuva demokrasisi temsili bir nitelik kazandı.

Burjuva demokrasisinin tanıdığı hak ve özgürlükler nesnel değil, öznel-dir. Çünkü toplumun tamamı bu haklardan yararlanamamaktadır.

Halkın doğrudan ve her düzeyde yönetime katılamadığı burjuva demokrasisi, temsili nitelikte olup, burjuva azınlığın emekçi halk çoğunluğu üzerindeki demokratik diktatörlüğüdür. Sosyalist demokrasi ya da öz yönetim, halkın yönetime her düzeyde katıldığı, kendi kendini yönettiği doğrudan demokrasi olup, emekçi ve ücretlilerin yani toplumsal çoğunluğun mülkiyet sahibi azınlık üzerindeki demokratik diktatörlüğüdür.

Burjuva demokrasisinde, ekonomik ve politik ilişkiler farklı alanlarda sürmektedir, Mülkiyeti ve ekonominin yönetimini elinde bulunduranlar, mülkiyetin toplumsallaştırılması ve ekonominin demokratik yönetimine yanaşmamakta. salt politik yönetimin temsili demokrasisine razı olmaktadırlar. Sosyalizmde mülkiyet toplumsal olduğu için ekonomik ve siyasi yönetim üst üste düşmektedir.

Ancak 70 yıldır uygulanan reel sosyalist demokrasiler de doğrudan demokrasi olmayıp, temsili bir nitelik gösterdiler. İşçi sınıfı ve emekçi halk, iktidarda parti yoluyla temsil ediliyordu.

En temelde demokrasinin üç boyutunun olduğunu görüyoruz. Birinci boyut; kisisel hak ve özgürlükler oluyor. Kişinin devlet karşısında doğuştan sahip olduğu dokunulmaz, devredilmez ve zaman aşımına uğramaz hak ve özgürlükleri. Bunların başında; yaşama hakkı, fizik dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı, seyahat özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı özgürlüğü geliyor. İkinci boyut; toplumsal hak ve özgürlükler oluyor. Demok-

rasi sınıflı toplumlara özgü olduğundan; mesleki, sosyal, sınıfsal ve ulusal varlığın kabul edilmesi ve bu toplumsal grupların kendi çıkarları doğrultusunda örgütlü mücadele yürütme hak ve özgürlükleri. Kişilerin olduğu kadar toplumsal örgütlü güçlerin de iktidardakilere karşı olma hakkının yasal güvenceye bağlanması. Farklı ulusların kendi anadillerini özgürce kullanma, kültürlerini geliştirme ve eğer isterlerse ayrılma hakkının sağlanması. Üçüncü boyut; toplumun yönetime katılım boyutu oluyor. Bu boyut kısmi, temsili ve doğrudan demokrasilere göre değişiyor. Türkiye'de, demokratik hak ve özgürlüklerin kişisel ve toplumsal boyutları kısıtlı olduğundan, var olan kısmi demokrasi koşullarında halkın ekonomik ve siyasi yönetime katılma derinliği, yok denecek kadar sığ olup, bu nedenle demokrasinin temsili niteliği de tartışma konusudur.

4- İnsanlık, avcılık ve çobanlıkla başladığı toplumsal yaşam serüveninde tarım ve sanayi toplumlarını geride bırakarak bilim ve teknik toplumuna adım atıyor. Ekonomik ve toplumsal yaşamın bu boyutu yeni sorunlar yarattığı gibi, ekonomik ve toplumsal yaşamın karakterinde yarattığı yeni nitelikler nedeniyle, demokrasi konusunda da yeni düşüncelerin üretilmesini;doğayla uyumlu, gelişmiş, eşit, adil bir toplumsal düzenin yaratılması ve yeni niteliklerinin belirlenmesini zorunlu kılıyor. Açlık, yoksulluk, cahillik, çevre kirliliği, ödenemez boyuttaki dış borçlar, savaş tehdidi, kültürel tekelleşme, işsizlik ve boş zamanların değerlendirilmesi, bilginin sürekli merkezileşmesi ve derinleşmesi, edinilmiş bilgilerin hızla saman aşımına uğraması ve benzeri sorunlar, çağdaş demokrasinin çözümlemesi gereken olgular olarak ortaya çıkmış bulunuyor.

5- Görüldüğü gibi demokrasinin bugünkü boyutu insanlığın 500-600 yıllık mücadelesinin ürünü. Demokrasi; edebiyat, sanat, bilim, toplum ve politika alanlarında gerçekleşen devrimler, köklü altüst oluşlar sonucunda bu düzeye erişmiş bulunuyor.

Dekart, doğadaki hareketlerin mekanik yasalarını; Darwin, biyolojik dönüşümlerin gizemini; Marks, ekonomik gelişmenin yasalarını; Marks, Engels ve Lenin, toplumsal hareketin yasalarını ortaya çıkardı. Köklü dönüşümleri belirleyen, karşıtların birliği ve mücadelesi oluyor. Toplumsal mücadele olmadan, toplumsal gelişme olmuyor. Demokrasiyi kazanmak için mücadele etmek gerekiyor.

Rönesasn ve aydınlanma dönemini yani inançların, düşüncenin ve bilginin altüst olduğu o dönemi; 1689, 1789, 1848 burjuva devrimlerini; işçi sınıfının 1871'de göğe tırmanışını; 1917 ve 1945 sosyalist devrimlerini; sonraki devrimleri; günümüzde gerçekleşen toplumsal altüst oluşları kavrama-

dan, onların deneyiminden ders çıkarmadan, onların yolundan yürümeden; dört yılda bir oy kullanarak Türkiye'ye demokrasi geleceğini sanmak ve hayal etmek, kandırılmışlıktır.

Demokrasi, halkın örgütlü olarak mücadelesi ile kazanılmakta ve gelişmektedir. Dört yılda bir oy kullanarak, kendi irademizi temsil etmeyenlere kendimizi temsil yetkisi vererek, demokrasiyi gökten yere indiremeyiz.

6- Buraya kadar işlediğimiz bölümlerde, dünyada ve Türkiye'deki kapitalist gelişmeyi özetledik, demokrasi düşüncesi ve uygulamalarının sürecine baktık, sosyalizmin sorunlarına değindik, dünyanın ve Türkiye'nin günümüzdeki durumunu görmeye çalıştık. Bundan sonraki bölümlerde Türkiyefnin sorunlarına çözüm önerileri sunacak, demokratik ve çağdaş bir Türkiye tablosu çizmeye çalışacağız.

Dördüncü Bölüm:
TÜRKİYE İÇİN EKONOMİDE SOSYALİST ALTERNATİF

Bu bölümde önerilecek olan ekonomik alternatif, doğrudan sosyalizm koşullarının ekonomisi olmayacak. Türkiye sosyalizminin nasıl bir yol izleyeceğini bugünden kestirmek oldukça zor. Burada önerilen; sosyalist ekonomiye yaklaşım, toplumun sosyalizm koşulları için yetiştirilmesi, sosyalizmin maddi ve teknik temellerinin hazırlanması programıdır.

Sosyalizmin özü; eşitlik, adalet, çoğulcu ve dolaysız demokrasinin yaratılmasıdır. Sosyalist demokrasi; bir ülkedeki ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşam alanlarının her düzeyinde toplumun kendi kendini yönetmesidir. Toplumun kendi kendini yönetmesinin demokratik mekanizmalarını yaratmadan ve toplumsal bir deneyim kazanılmadan sosyalist demokrasiyi gerçekleştirmek olası değil. Reel sosyalizmin eksik ve hataları, bize bu gerçeği bir kes daha öğretmiş bulunuyor.

Dünyadaki yeni gelişmelerden ve Türkiye'nin somut durumundan yola çıkarak, bize nasıl bir ekonomik alternatif gerektiği sorusuna yaklaşmaya çalışalım.

1- Nasıl Bir Ekonomi

Alternatif bir ekonomi politika arayışında; ithal ikamesi, serbest piyasa ekonomisi, ihracat yoluyla birikim; İsveç, Güney Kore ya da Japonya modeli gibi yaklaşımlarla sorunun özüne inemeyiz. Bu konudaki temel soru; "kime karşı ve kimin çıkarları için" olmalıdır, Biz bu sorunun yanıtını, emperyalizme ve onun yerli uzantısı işbirlikçi tekellere karşı, emekçi halkın çıkarları için alternatif bir ekonomi politika olarak veriyoruz.

Eşitlik ve adalet temelinde; ekonomik, bilimsel, teknik, kültürel ve sosyal bir ilerlemenin sağlanması için, toplumun; ekonominin yönetimini işye-

ri, işkolu, bölge ve ülke düzeylerinde ele alması, pratik yanması ve bu konuda bilinçlenmesi gerekiyor. Egemen mülkiyet toplumsallaştırılmdan ve ekonomi demokratikleştirilmeden sosyalist demokrasi kurulamıyor. Böylesi bir durunda ancak Batı tipi temsili bir demokrasiden söz edilebilir.

Ekonominin yönetimini, Sendika-İşveren-Hükümet üçlüsü ile tepeden düzenleyen İsveç modeli, çalışanların özgür iradesini yansıtmadığı ve onları her düzeyde yönetime çekemediği için yaratıcı yönetici yeteneklerin gelişmesini sağlayamadı. Emekçiler, ekonominin yönetimine kendi işleri olarak sarılamadılar. Mülkiyete dokunmayan ve tepeden bir uzlaşma ile ekonomiyi yöneten bu model, günümüz koşullarında burjuvazinin uzlaşmayı bozması ile çözülmeye başladı.

Ekonomide devlet sektörünün egemen olduğu kapitalist toplumlarda, devlet burjuva sınıfın egemenliğinde olduğu için, devlet sektörü de burjuva sınıfına ve kapitalist gelişmeye hizmet etmektedir.

Biz Türkiye için alternatif bir ekonomi politika derken, çalışanların kollektif mülkiyetine dayalı yeni bir üretim ilişkileri sisteminin kurulmasını öneriyoruz. Tüm toplumun potansiyel gücünü geliştirerek kalkınmanın emrine sokmak için; bireyin, kollektifin, mesleki ve sosyal grupların, sınıfların çıkarlarını ve bunların karşılıklı ilişkilerinin karmaşık yapısını göz önüne alan yeni toplumsal ve ekonomik ilişkilerin kurulmasını öneriyoruz.

Bu yaklaşımın mantığına uygun bir ekonomik model yaratabiliriz. Bence, "nasıl bir ekonomi" sorusunun yanıtı; karma mülkiyetli, toplumsal, demokratik, plânlı ve denetimli bir ekonomidir. Şimdi ekonominin bu öğelerini irdelemeye çalışalım.

A- Karma Ekonomi

Karma mülkiyetli ekonomi, şu mülkiyet biçimleri ve ekonomik sektörlerden oluşur: 1- Devlet sektörü. 2- Paydaşlı (hisseli) devlet sektörü. 3- Belediyeler sektörü. 4- Kooperatifler. 5- Komünler. 6- Halk sektörü. 7- Yabancı sermaye kuruluşları. 8- Özel sektör.

1- Devlet sektörü:

Türkiye'de devlet sektörünün yönetimi ve denetimi demokratik olmadığından, toplum tarafından "yemlik" olarak nitelenen KİT yönetim kurulları asker ve sivil üst düzey bürokratlarına ek gelir kaynağı oluyor. Bürokrasinin tepe yöneticilerini kendi saflarına kazanmak isteyen burjuvazi ve onun siyasi iktidarları, devlet işletmelerinin yönetim kurullarına, yetenek ve yeterlilik kıstaslarına bakmaksızın kendilerine yakın bürokratları atıyorlar. Sonra de KİT'leri kârsız işletmeler olarak niteleyip özelleştirmeye çalışıyorlar. Türkiye'de KİT'ler, sanayinin lokomotifi oldukları için çok tartışma ko-

nusu oluyorlar. KİT'ler, ulusal gelirin % 10'unu yaratıyor ve ulusal gelirin % 14. 7'sini yönetiyorlar. Oysa İtalya'da toplam ulusal gelirin % 24'ünü devlet sektörü yaratıyor. Bu oranlar Fransa'da % 16, İngiltere'de % 12, F. Almanya'da % 10'dur.

Demokratik, plânlı ve toplumsal bir ekonomide devlet sektörü kârlı, istihdam yaratıcı, ekonomiyi yönlendirici ve sosyal pazarı düzenleyicidir. Böyle bir ekonomik düzende, devlet işletmelerinin yöneticileri demokratik yöntemlerle seçilir. Hak etmeyen ve yetersiz olanlar göreve gelemezler, görevini kötüye kullanan ve beceremeyenler geri çekilirler.

Eşitlik ve adalet temelinde plânlı ve hızlı gelişmeyi hedeflemiş bir ekonomide en başta; denizler, sahiller, göller, akarsular, ormanlar, madenler, enerji kaynakları ve işletmeleri; adalet, sağlık, güvenlik, eğitim, haberleşme hizmetleri, temel ulaşım birimleri, liman ve havaalanları, askeri ihtiyaçları karşılayan savunma sanayi işletmeleri, devlet mülkiyetinde olmak zorundadır. Sermaye birikiminin düzeni ve denetimi, birikmiş sermayenin çarçur edilmemesi, bölgeler ve sektörler arasında dengeli bir yatırım politikasının islenmesi için, bankaların da devlet mülkiyetinde olması gerekir. Bu temel mülkiyetlere sahip olan devlet, kamu harcamalarını kolayca gerçekleştirebilir, ekonomiye yon verebilir, sermaye yoğun büyük işletmeler için yatırımlar yapabilir.

Bir kamu kuruluşu niteliğinde olan OYAK (Ordu Yardımlaşma Kurumu) bugün, kuruluş amacının çok ötesinde işlevler görüyor. Kâr amaçlı yatırımları olan OYAK aracılığıyla; ordunun üst yöneticileri, burjuvazi ve uluslararası tekelci burjuvazi ekonomik alanda iç içe ilişkilere giriyorlar. OYAK'ın bu statüsü ve işlevleri değiştirilmelidir. Devlet tarafından gerçekleştirilen savunma sanayi yatırımları, kâr amacı gütmemeli, ordunun ihtiyaçlarını karşılamalıdır.

Devlet sektörünün yönetimi bürokrasiden kurtarılmalıdır. Devlet işletmelerine özerklik tanınmalı, işletmelerin yönetimi çalışanlar tarafından gerçekleştirilmelidir. Tekel durumundaki devlet işletmelerinin tepe yönetimi; çalışanların oyları ile seçilen yöneticiler ile hükümet ve sendika konfederasyonunun atayacağı yöneticilerden oluşmalıdır.

2- Paydaşlı devlet tekelleri:

Günümüzde yapılmaya çalışıldığı gibi Sümerbank, SEK (Süt Endüstrisi Kurumu), EBK (Et ve Balık Kurumu), THY (Türk Hava Yolları), ERDEMİR (Ereğli Demir Çelik İşletmesi) ve benzeri devlet tekelleri ve işletmelerinin mülkiyetinin en az % 50'si devletin elinde kalmak üzere, mülkiyetin diğer bölümü paydaşlara satılabilir. Hisse senetlerinin belli sermaye çevrelerinin

elinde toplanmaması için gerekli önlemler alınmalıdır. Hisse senetlerinin satışa sunulmasında güdülen temel amaç, mülkiyetin toplumsallaştırılması ve halkın ekonominin yönetimine kazanılmasıdır. Kârlı ekonomik birimler olan paydaşlı devlet tekelleri yoluyla, ekonomide dengelerin sağlanması ve pazarın sosyalleştirilmesine, diğer toplumsal mülkiyetli sektörlerle birlikte katkı yapılmış olur,

3- Belediye sektörü:

Kitabın "demokrasi ve toplum" bölümünde anlatacağımız üzere, demokratik Türkiye'de belediyelerin rolü, işlevi, yetkisi ve gücü çok artmış olacak. Belediye işletmeleri çeşitlenip, sayıca artacak ve güçlenecekler. Böylesi bir durumda belediyeler, kendi bölgelerindeki ekonomik yaşamı canlı tutma ve geliştirmenin önemli bir unsuru haline gelebilirler. Belediyeler, toplumsal gereksinimlerden yola çıkarak ve yaratıcı girişimlerle güçlü bir kamu sektörü yaratabilirler.

Özellikle tüketim malları alanında aracıları ortadan kaldırmak ve sosyal pazar uygulamasını gerçekleştirmek için marketler ve satış mağazaları zincirleri kurabilirler. Belediyelerin artan ihtiyaçlarını karşılamak için bölge belediyelerinin ya da ülke belediyelerinin ortak işletmeleri kurulabilir. Örneğin tüm belediyelerin temel ihtiyaçlarından olan belediye otobüslerinin, temizlik araç ve gereçlerinin, asfalt ve kaldırım taşlarının üretimi ve dağıtımını gerçekleştirecek ortak işletmeler kurulabilir.

Şimdiki koşullarda devlet ve belediye birimlerinin elinde olan yerel yönetimlerin, belediyelere devredildiği demokratik düzende, "belediye sektörü ekonominin çok önemli bir ağırlığını elinde bulunduracaktır.

4- Kooperatifler:

Türkiye'de, yaygın bir kooperatifçilik uygulaması ve geleneği olduğu söylenebilir. Ancak güçlü kooperatiflerin varlığından söz edemiyoruz. Konut, tüketim, taşımacılık ve daha çok da tarım alanında kurulu olan kooperatifler, genellikle küçük birimler halinde olduklarından, ülke ekonomisinde önemli bir ağırlığa sahip değiller. Oysa sosyalist ülkelerde ve gelişmiş kapitalist ülkelerdeki kooperatifler ekonominin önemli bir bölümünü oluşturuyorlar.

Tarım alanında kurulu kooperatifler daha çok kredi ve diğer tarım girdilerinin ucuza temini amacıyla kurulmuş durumdalar. Halbuki bir köyün tamamını, birkaç köyü ya da bir yörenin tüm köylerini kapsayan üretim kooperatifleri kurulabilir ve bunlar giderek tarım sanayi kompleksleri haline dönüşebilirler. Birleştirilmiş parçalı toprakların; çağdaş üretim araçları ve bilimsel yöntemlerle işlenmesi, ürünlerin sanayi işlemlerinin aynı yörede ya-

pılması, satışa hasır durumdaki ürünlerin pazara sunulması, kimi ürünlerin üretiminde uzmanlık sağlanması gerçekleştirilebilir. Tarım-sanayi ve ticaret komplekslerine sahip güçlü kooperatifler, tarım araç ve gereçleri, traktör, gübre ve benzeri tarımsal girdileri kendileri üretebilirler. Kooperatif üyesi köylüler, kendi işletmelerinde çağdaş işçi olarak çalışıp, sosyal haklara ve düzenli bir ücret gelirine sahip olabilirler.

Tüketim alanında sosyal pazar ekonomisi kuralını işletebilmek için, hisseli devlet sektörü ve belediye sektörü kadar güçlü tüketim kooperatiflerine de önemli görevler düşmektedir. Geçmiş pratikte küçük birimler halinde kurulan tüketim kooperatifleri böylesi bir amaca hizmet etmediler. Belediye bölgesi ya da yöre düzeyinde kurulacak büyük tüketim kooperatifleri, aracı ve tefecileri de ortadan kaldırarak, halkın kendi gereksinimlerini kendisinin karşılamasını gerçekleştirebilir.

Kentleşme ve konut üretimi Türkiye'nin temel sorunlarından biridir. Bu sorunun çözümü kısa erimde çözümleneceğe benzemiyor. Özellikle konut üretimi alanında büyük ve güçlü kooperatifler yaratmak gerekiyor. Geleceğin gereksinimi, bir apartman ya da küçük bir site yapabilen kooperatifler değil, küçük kentler kurabilen yapı kooperatifleridir. Böylesi yapı kooperatifleri salt üyeleri için konut yapmakla görevli olmazlar. Kooperatifler kendi mülkiyetlerinde konutlar üretip, bunları kiraya vererek, kira piyasasını düzenleyici sosyal bir faktör olabilirler.

Ülkemizde henüz geleneği olmayan önemli bir kooperatifleşme alanı da, küçük üretim yapan zanaatkar işletmeleridir. Ülkemizin hemen her yerinde var olan sanayi siteleri, bireysel mülkiyete dayalı küçük üretime hizmet veriyorlar. Zanaatkarı bir araya toplamaktan öte bir işlevleri yok. Oysa bir kentte aynı malı üreten zanaatkarların kooperatifleşerek birleşik, büyük ve güçlü işletmeler kurmaları, hem zanaatkarların çıkarma hem de ekonomik gelişme ve sanayinin büyümesine hizmet edecektir.

5- Komünler:

Komün; ortak mülkiyet, ortaklaşa üretim ve yaşam temelinde kurulu olan ve tam eşitlikçi demokrasi ile yönetilen ekonomik ve toplumsal bir birimdir.

Komünün insanlık tarihinde önemli bir yeri var. Tam eşitlikçi ilkel komün toplumundan sonra, özel mülkiyet ve bu nedenle de eşitsizlik ve sömürü ortaya çıktı. Dikkat edersek, köleci toplumum mülkiyet sahibi olmayan ve sömürülen köleleri, üretim ve yaşam koşulları açısından yine komün öğeleri ile bağlı kaldılar. Köle sahibine hizmet eden köleler, ortaklaşa üretiyor ve eşit koşullarda yaşıyorlardı. Toprak beyi için üretim yapan feodal

köylülerde benzer koşullardaydılar. Aynı patron için üretim yapan bir işletmenin işçilerini ele aldığımızda, eşit koşullarda üretim yaptıklarını ve yaşadıklarını görüyoruz. Özel mülkiyet, sömürü ve eşitsizliğin ortaya çıkması; mülkiyet sahipleri ile onlar için çalışanları eşitsizleştirdi, komünün, ortak mülkiyet ve demokratik yönetim öğelerini ortadan kaldırdı. Çalışanlar için çok önemli değişiklikler olmadı.

Türk toplumunun geleneğinde komünsü öğeler halen yaşıyor. Orta Asya'da yaşayan ilk Türkler, tam eşitlikçi'göçebe toplumuydu. Mülkiyet, üretim ve yasak kollektif olup, her an görevden alınabilen yöneticiler en demokratik yöntemle seçiliyorlardı. Osmanlı toplumunda da tüm topraklar imparatorluk mülkiyetinde olduğundan, eşit koşullarda üretim yapan ve yaşayan köylülerin birbirleri ile olan dayanışması çok güçlüydü. Ülkemizde bugün bile, birkaç kuşağı bir arada tutan büyük aile komünleri görüyoruz. İmece ve dayanışma yöntemiyle ortak tesislerin yapımı, ortaklaşa ev kiralayan öğrenci gençlerin kollektif yaşamı, komünsü öğeler içeriyor. örnekleri daha da çoğaltmak mümkün.

Bu olgudan yola çıkarak isteyenler, ortak mülkiyet temelinde; ortak yaşam komünleri, ortak üretim komünleri, ya da ortam üretim ve yaşamın geçerli olduğu komünler kurabilirler. Büyük site komünleri, köy komünleri kurulabilir. Ortak mülkiyetli bir site komününü düşünün: Sosyal ve kültürel yaşamın ortaklaşa olduğu, giderlerin eşit paylaşıldığı; ortaklaşa ısıtma, yemekhane, çamaşırhane, market, hobi atelyeleri, spor, eğlence ve kültür tesisleri olan ve bu tesislerin ortaklaşa işletildiği bir kollektif site. Bu tür sitelerin ne yazık ki günümüzde tarikatlar tarafından kurulduğunu görüyoruz. Öte yandan tüm toprakların köy mülkiyetine geçirildiği, eşit üretim ve yaşam koşullarının yaratıldığı, yöneticilerin demokratik biçimde seçildiği ve seçmenlerle eşit statüde bulunduğu bir köy komünü düşünün. Ya da komün olarak kurulan ve işletilen bir tatil sitesi.

Komünlerin toplumsal bir gereksinim haline gelmesi, yaygınlaşması ve yaratıcı düşüncelerle yeni alternatifler üretilebilir. Önemli olan komün mülkiyetinin ve komün yaşamının yasal statüye kavuşturulmasıdır. Kollektif mülkiyet temelinde kurulu olan komünler, ekonomide belli bir yer tutup, ekonominin ve toplumun demokratikleştirilmesinde önemli bir unsur olabilirler.

6- Halk sektörü:

Önce belirtelim, bizim önereceğimiz halk sektörü, 1970'li yıllarda CHP genel başkanı olan Bülent Ecevit'in önerdiği küçük çaplı halk ortaklıklarından farklıdır.

Güçlü bir halk sektörü oluşturmada güdülen amaçları şöyle sayabiliriz: Toplumsal birikimin yatırım sermayesine dönüştürülmesi, toplumsal mülkiyetli yeni ve güçlü bir sektör yaratma, sosyal piyasa ekonomisinin düzenlenmesine katkı yapma, devlet özel sektör ve yabancı sermaye tekelleri ile rekabet edebilecek halk tekelleri oluşturma, halkın ekonominin yönetimine kazanılması ve bu konuda bilinçlenmesi, yaratılan ulusal gelirden emekçilerin daha çok pay alması ve benzerleri.

Bu nedenle halk sektörü, güçlü tekelci işletmeler biçiminde yaratılmalı ve kârlı alanlarda yatırım yapmalıdır. Örneğin, büyük kentlerin modern metro işletmeleri, dev süpermarket zincirleri, paralı otoyollar; elektronik, petro-kimya, biyokimya ve çağdaş metalürji tesisleri, iş makinaları üreten büyük tesisler ve benzerleri gibi sermaye yoğun, doğrudan tüketime yönelik ve kârlı işletmeler halk ortaklıkları ile kurulabilir. Böylesi dev şirketlerin oluşturulmasında başlangıç olarak devletin yardımları ve yönlendirmesi gerekmektedir. Geçmişte kurulmuş olan işçi şirketlerinin olumsuz deneyi göz önüne alınarak, gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Halk sektörü, halkın eşit hisse payları ile katıldığı büyük ortaklık şirketleri kurularak gerçekleştirilir. Halk şirketleri hisse senetlerinin birkaç aile ya da kişinin elinde toplanmasını ve bunların şirket yönetimine egemen olmalarını önleyici kurallar getirilmelidir. Halkın eşit paylarla ortak olduğu halk şirketlerinin yöneticileri, her yıl yapılan şirket genel kurullarında ortaklar tarafından seçilir. Ortakların çokluğu göz önüne alınarak genel kurul öncesi, bölgesel kurultaylar toplanıp delege seçimleri yapılabilir. Halkın kendi malı olan şirketlerini yönetmesi ve denetlemesinin demokratik mekanizmaları yaratılabilir, halkın ekonomiyi yönetme bilinci hızla geliştirilebilir.

Devlet sektörü, paydaşlı devlet sektörü, belediye sektörü, kooperatifler, komünler ve halk sektöründen oluşan toplumsal mülkiyetli ekonomik birimler, ülke ekonomisinde güçlü bir yere sahip olup egemenlik kuracaklarından, ekonominin demokratikleştirilmesini gerçekleştirebilirler.

7- Yabancı sermaye kuruluşları:

Üçüncü dünya ülkelerinde gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımları emperyalist amaçlar güdüyor. Gelişmiş kapitalist ülkeler ve sosyalist ülkeler, yabancı sermaye yatırımlarının alanlarını önceden belirleyerek, belli kurallar koyarak ülke ekonomisinin korunmasını ve yabancı sermayenin ülke kalkınmasına hizmet etmesini sağlıyorlar. Oysa üçüncü dünya ülkelerine yatırım yapan uluslararası tekeller, küçük bir sermaye getirip, büyük kârlar transfer ediyorlar ve o ülkenin ekonomisine müdahale edip, yön veriyorlar. Türkiye'deki yabancı sermaye yatırımları bu amaçların hepsini içermektedir.

Türkiye"de belli başlı sanayi dalları, uluslararası tekellerin güdümündedir. İşe önce buradan başlamak gerekiyor. Yabancı sermayenin ülke ekonomisine müdahalesini kırmak için, onun yatırım alanlarını sınırlayıp, belli yaptırımlar getirmek gerekiyor. Ülkenin ekonomik ve politik bağımsızlığı temelinde ve ülke ekonomisine katkı için yabancı sermaye yatırımlarına izin verilebilir.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken özellikler vardır. Yabancı sermaye yatırımlarında ülkeye çağdaş teknolojinin getirilmesi önem kazanıyor. Yabancı sermayeli şirketlerin yerli ortağı olmayıp, sermayesinin % 100'ü yabancı olmalıdır. Yatırımlar her alanda değil, ülkenin gereksinimi olan alanlarda yapılmalıdır. Yatırım yapan yabancı şirket, hammadde ve aramallarını Türkiye'den temin edecek biçimde üretim sürecinin bütününe yatırım yapmayı kabullenmelidir. Aksi halde küçücük bir sermaye ile Türkiye'ye gelen yabancı şirket, kendine yerli bir ortak bularak açıkça sömürü mekanizması kuruyor. Almanlar, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan tekellerine böylesi yaptırımlar uygulayarak, ülkenin sömürülmesini ve ülke ekonomisinin Amerikan tekellerinin kontrolüne geçmesini engellediler.

Yabancı şirketlerin denetimi, kâr transferleri, satışları, ihracat gelirleri, getirdikleri teknolojinin düzeyi ve ülke ekonomisine katkılarını dikkate alan kurullar ve kurallar oluşturulmalıdır.

Bugün Türkiye'nin tüm kapıları yabancı sermayeye açık olduğu halde ve burjuvazinin ısrarlı çağrılarına rağmen büyük yabancı yatırımlar gerçekleşmiyor. Çünkü yabancı sermaye küçük paylarla gelip, yerli bir ortak bularak büyük kârlar transfer etmeye alıştırılmış. Bu türden yabancı ortaklıklar önlendiğinde, yukarda belirtilen yöntemlere de razı olacak yabancı yatırımlar gerçekleştirilebilir. Bunun dünyada çok örnekleri var.

8- Özel sektör:

Karma ekonomilerde, özel sektörün ekonomik gücü, yaygınlığı ve ülke ekonomisindeki payı, o ülkedeki kollektif mülkiyetli ekonomik birimlerin ve sektörlerin gücü ve başarısı ile bağlıdır. Kollektif mülkiyetli toplumsal ekonomi, özel sektörün faaliyet alanını daraltıp, özel tekellerin aşırı kârlarını frenler. Özel sektörün ekonomideki egemenliğini kırar, onları daha kaliteli mal ve hizmet üretmeye zorlar. Böylesi bir durumda faaliyet yürüten özel işletmeler, ekonomik organizasyon boşluklarını doldurmak ve ekonomiye katkı yapmak açısından yararlı olurlar.

Sosyalist pratiğin açıkça gösterdiği gibi, henüz komünizmin olmadığı koşullarda, küçük aile şirketlerine ve küçük bireysel mülkiyete her zaman gereksinim oluyor. Özellikle tarım, ticaret ve diğer hizmet sektörlerinde, özel

küçük işletmeler ekonomik çarkın bilyaları görevini yerine getiriyorlar. Küçük mülkiyet sahiplerinden güçlenerek büyüyenler olacaktır. Küçük sermayenin kendi bünyesinden sürekli orta ve büyük sermaye üretmesi önlenemez. Ancak toplumsal mülkiyetli işletmelerin orta ve büyük sermaye gerektiren alanlarda yaygın bir yatırım yapması, ekonomik denetimi ele geçirmesi, burjuvazinin bu kesiminin güçlenmesini önleyebilir.

Özel sektör tekellerinin durumu ise, devletin isleyeceği ekonomik politikalarla bağlıdır. Devletin, özel tekellere sağladığı olanaklar, yardımlar, kayırmalar ve teşvikler ortadan kalksa, en büyük tekeller bile zor durumda kalırlar. Toplumsal ve demokratik karekterli bir ekonomik modelde devlet doğal olarak özel sektörü değil, toplumsal mülkiyetli sektörleri gözetecektir. Ancak devletin izleyeceği politika özel sektör işletmelerini yok etmeyi hedeflememelidir. Devlet sırtında kene gibi yaşamaktan kurtulmuş özel sektör işletmeleri, yeni durumda daha aktif politikalar izleyerek ve yatırımlar yaparak ayakta kalabilirler. Ya da şirketlerinin hisselerini satışa çıkararak, toplumsal mülkiyetli halk sektörüne dönüşebilirler.

Geçmişte toplumsal ve insani amaçlarla kurulan vakıflar, günümüzde kâr amaçlı ekonomik faaliyet yürütüyorlar ve elde edilen kazanç politik amaçlar için kullanılıyor. Kurucu üyeleri ve yöneticileri değiştirilemeyen antidemokratik yapılı vakıf yoluyla ayrı bir sektör oluşturulup, kimi çıkar çevrelerine haksız bir olanak sağlanmış oluyor. Vakıfların statüsü gözden geçirilip, ekonomik bir sektör olmaları önlenmelidir.

Burada önerilen ekonomik modelin temel felsefesi, hızlı bir kalkınma ve ekonominin büyümesi için tüm toplumsal güçlerin harekete geçirilmesidir. Toplumsal mülkiyetli sektörlerin sayısını artırarak ekonomiyi toplumun kendi malı haline getirmektir. Böylesi bir model burjuvaların söylediklerinin aksine, bireysel ve toplumsal girişkenliği artıracak, yaratıcı yeteneklerin gelişmesini sağlayacaktir, Burjuva sınıf girişken ve yaratıcı olarak isim yapabilmişse, sahip olduğu mülkiyet ve yönetim kademesi sayesindedir. İşte biz bunu tür: tonluma indirgemeyi öneriyoruz.

Yukarda önerdiğimiz toplumsal mülkiyet biçimleri yeterli değildir. Bu konuda düşünsel yaratıcılıkla, Türk toplumunun tarihinde ve geleneğinde var olan bütün dayanışma biçimleri, toplumsal ekonomik yapı ve uygulamalar gözden geçirilerek yeni toplumsal mülkiyet biçimleri bulunabilir, üretilebilir,

B- Ekonominin Toplumsal ve Demokratik Karakteri

Önerilen ekonomik modelde, egemen mülkiyet biçimi toplumsal olduğu ve mülkiyet ile ekonominin yönetimine her düzeyde toplumsal bir katı-

lım olduğu için, ekonominin karakterinin toplumsal ve demokratik olduğunu söyleyebiliriz. Ancak çağımız pratiğinin sorunları karşısında bu belirleme çok yetersiz kalmaktadır.

Sosyalist ülkelerde mülkiyetin tamamı veya tamamına yakını toplumsal olduğu halde, tüm toplum kesimleri ekonomik aktiviteye kazanılamadı, bireyin ve toplumun girişkenliği ve yaratıcı yeteneklerini harekete geçiren mekanizmalar kurulamadı. Çünkü toplum, ulusal ekonomik varlığı kendi malı gibi hissedemedi. Bu nedenle biz, tüm mülkiyetin devletleştirilmesi ve kooperatifleştirilmesi yerine daha yaygın ve çeşitli toplumsal mülkiyet biçimleri öneriyoruz.

Günümüzde, gelişmiş kapitalist ülkelerde de mülkiyetin hisse senedi satışları yoluyla toplumsallaştığı bir süreç yaşanıyor. En büyük özel tekellerin sahibi durumundaki aileler gerektiği kadar bir mülkiyet payını (Bu oran şirket sermayesinin % 51'i ile % 10'u arasında değişiyor. Paydaşların sayısı arttıkça, şirketi kontrol edebilme pay oranı da düşüyor.) ellerinde tutarak kalanını satıyorlar. Ancak tekellerin hisse senetlerini satın alan halkın, o kuruluşun yönetimine katılmak ya da yapılanı denetlemek gibi bir düşüncesi yok. Hisse senedi sahibi sadece payına düşecek olan kârı ve senedin piyasa değerini düşünüyor. Çünkü büyük tekelci kuruluşların ve ekonominin yönetimi öylesine profesyonelleşmiş durumda ki, sıradan birinin bu işlere akıl erdirmesi olası değil. Bilimsel ve teknik devrimin hızla sürdüğü ve insanlığın endüstri ötesi bir topluma doğru yol aldığı günümüzde, bilginin üretimi çok hızlanmış durumda ve kısa aralarla üretilen her yeni bilgi kendinden öncekini hızla saf dışı bırakıyor. Sıradan insanın bu bilgi akışına yetişmesi olanaksızlaşıyor. Bilginin kullanımı, iletimi için zaman peryodu çok kısalmış durumda. Bilginin kıtalar ötesine ulaştırılması birkaç saniyede gerçekleşiyor. Ve bilgi belli merkezlerde toplanıyor. Bilginin topluma indirgenmesinin bunca kolaylığına ve seriliğine karşın toplumun bilgi düzeyi ile belli merkezlerde toplanan yeni bilginin düzeyi aracında çok fark bulunuyor. Bilgiyi üreten bilginler ve onu kullanan teknotratlarla toplumun eğitim ve bilgi düzeyleri arasında büyük bir açık var ve bu giderek büyüyor. Bu nedenle görünen tek çare olarak toplumun eğitim düzeyini yükselterek tüm toplumu yüksek öğrenimli yapma plânları uygulanıyor. Ancak bunun da bir çözüm olmadığı açık. Çünkü hızla ve sürekli üretilen yeni bilgi yine belli bir merkezde toplanıyor. Böylece, yönetenler ile yönetilenler ayrımı yok edilemediği gibi, bilginler ve teknotratlar ile halk arasındaki bilgi açığıda kapatılamıyor. Şimdilerde gelişmiş kapitalist ülkelerle üçüncü dünya ülkeleri arasındaki gelişmişlik ve bilgi açığı, Batı dünyası için önemli bir tehdit

olarak değerlendiriliyor. Ve bu nedenle geri ülkelerin aydınları dünya ekonomik sistemi içine çekilmeye çalışılıyor. Geri ülkelerde de bilgisayar sistemleri kurularak bilginin akışı sağlanmak isteniyor.

Öte yandan modern üretim araçları nedeniyle üretim süreçleri kısalıyor, büyük bir işgücü fazlası açığa çıkıyor. Artık işsizliği önleme plânlarına çok ilgi gosterilemiyor. Çünkü bir avuç teknokratın yönetimindeki üretim süreçleri sürekli bir işgücü fazlası yaratıyor. Bu nedenle emek ile ücretin bağı kopuyor. Ve çalışmayanlara da yaşamlarını sürdürecek bir maaş vermek zorunluluğu ortaya çıkıyor.

Görüldüğü gibi bilim ve teknik çağı, ekonomik alanda, demokrasi konusunda ve toplumsal yaşamda yeni sorunlar ortaya çıkarıyor. Böylesi bir durumda eşitlik ve adalet kavramları yeni boyutlar kazanıyor. Yaşanan süreç, bir avuç bilgin ve teknokratın öne çıkarak yönetim köprüsünde bulundukları yeni bir toplumsal ve yönetsel mekanizma yaratıyor. Bilgi, adeta erişilmez bir güç haline geliyor.

Yukarda anlattıklarımız, Türkiye gerçeğinin henüz çok ötesinde olmasına karşın, dikkate alınması gerekiyor. Dikkat edersek, dünyayı halen politikacıların yönettiğini görüyoruz ama çağa ayak uyduramayan politikacıların yok olduğu, kadrolarını teknokrat ve bilginlerle takviye etmeyen siyasi partilerin çağdaş politikalar üretemediği bir süreç yaşanıyor. Teknokratlar; daha fazla bilgi, daha kârlı üretim, doğaya daha fazla müdahale, toplumu daha çok aşma gibi unsurları öne çıkarıyorlar. İşte bu noktada gidişe müdahale edilebilir. Toplumun iradesi, bilim ve tekniğin, bilgin ve teknokratların üstüne çıkabilir. Üretim, çılgınlaşmış bir kâr hırsından kurtarılabilir. Artan va artan oranda kâr yerine toplumsal gereksinimler öne çıkarılabilir, eşitsizlik, açlık, gerilik ve cahillikle mücadele edilebilir.

Türkiye'nin bugünkü somutundan yola çıkarak önerdiğimiz ekonomik modele dönersek, ülkenin eşitlik ve adalet temelinde kalkınması için, ekonominin toplumsal ve demokratik karakterini daha da güçlendirici yaptırımlar gerekmektedir. Önce, ekonomik politik stratejilerin belirlenmesi ve önemli kararların alımına örgütlü güçlerin toplumsal bir katılımı gerçekleştirilmelidir. Ekonominin yönetimi ve denetiminin politik işlevleri mutlaka topluma indirgenmelidir. İşin teknik süreçleri teknokratların elinde olsa da politik süreçlerde halk söz ve karar sahibi olmalıdır. Devlet ve belediye sektörlerinde; çalışanların, mesleki, sınıfsal ve politik örgütlerin ve güçlerin yönetime katılımı ve denetimi sağlanmalıdır. Halk şirketlerinin yönetimi ve denetimi için halkın doğrudan katılımının mekanizmaları yaratılmalıdır. Ekonomik kararların alımında toplumsal çıkarlara öncelik verilmelidir. Toplu-

mun genel çıkarına olan; eğitim, sağlık, kültür, sosyal güvenlik, çevre korunması, konut, ulaşım, haberleşme ve benzeri gibi alanlara yatırım önceliği sağlanmalıdır.

Türk toplumu 1980 yılına kadar ekonomik uğraş alanının tamamen dışındaydı. 1980'den bu yana gerçekleştirilen ekonomik şok tedbirleri nedeniyle, toplumun ekonomik alana ilgisi arttı. Gazeteler ekonomi sayfaları çıkarma gereği duydular. Bu gelişmeye rağmen Türk toplumu ekonomik ve politik alanda halen izleyici statüsünde bulunmaktadır. Toplum, olup biteni tribünden izliyor. Derinliğine bir demokrasinin varlığından söz edebilmek için, ekonominin ve devlet yönetiminin toplum tarafından ve geniş bir katılımla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Yukarda önerilen modelde halk, mülkiyete yığınsal katılımcı ve ekonominin yöneticisi ve denetleyicisi olarak deneyim biriktirip, bilinçlenecektir. Böylesi bir işlerlik gerçekleştiğinde; bürokrasinin rüşvetin, halkın üstünde konum alan yöneticilerin ortadan kalktığı, askeri darbe ve diktatörlüklerin zemininin yok olduğu görülecektir.

C- Plânlı ve Denetimli Bir Ekonomi

Batı'da uygulanan serbest piyasa ekonomileri; plânsız, denetimsiz, yönlendirmesiz ve devlet müdahalesinden tamamen arınmış değil. Yapılanlar önceden plânlanıyor. Kentlerin 10, 20, 30 yıl sonraki gelecekleri, gelişmenin bunca hızlı olmasına karşın ekonominin 10, 15, 20 yıllık perspektifleri, dünyanın değişen dengelerine ve yeni oluşumlara göre tartışılıp karara bağlanarak plânlanıyor. Makro ekonomik plânlar yapılıyor. Hükümet, sendika, işveren temsilcilerinden oluşan kurullarda, ekonomi ve plânlama enstitülerinde, üniversitelerde, ekonomiye ilişkin yönlendirici kararlar alınıp müdahaleler yapılıyor. Devlet kimi yatırımları teşvik ederek, kimi temel tüketim mallarına süspansiyon uygulayarak, tekel fiyatlarını denetim altına alarak ekonomiye müdahale ediyor. Serbest piyasa ekonomisi, öneeden belirlenmiş kuram ve kurallar çergeveninde serbestçe uygulanıyor. Sonuç olarak yatırımlar, fiyatlar, faizler ve ücretler makro plânlara göre belirleniyor.

ANAP, "serbest piyasa ekonomisi uyguluyoruz" derken, aynı türden müdahaleleri daha fazla yapıyor. Ancak Türkiye'de makro plânlar ve stratejiler ile demokratik uygulama olmadığından, sık sık karar ve uygulama değişiklikleri yapılıyor. Ekonomi, bir anlamda günü birlik yönetiliyor.

Sosyalist ülkelerin geçmiş pratiğinde ise, en alt ekonomik birimlere kadar müdahale eden ve tüm yaptırımları içeren merkezi plânlar yapılıyordu. Günümüzde, onlar da bu uygulamadan vazgeçtiler.

Plânlama, tercih edilen ekonomik modele ve önceden belirlenmiş stratejilere bağlı olarak yapılır. Plân yapmak için önce, mevcut ekonomik yapının tam bir envanteri çıkarılmalıdır. Olanaklar ve potansiyeller dikkate alınıp, eksiklikler belirlenerek yapılan çağdaş bir plânlamada; altyapı, enerji ve hammadde yatırımları; madenlerin işlenmesi için metalürji sanayi yatırımları ağır sanayi ve diğer makina sanayileri; elektrik, eloktronik, petro-kimya, biyokimya gibi sanayiler tüketim malları sanayi; malların dolanımı ve satışı; tarımın organizasyonu ve diğer sektörlerle ilişkileri; finansman kaynakları, tek tek ele alınarak 5, 10, 20 yıllık hedefler ve yaptırımlar belirlenir.

Her ulusun karakterini belirleyen onun kendi tarihi oluyor. Altyapı kavramı, ulusların karakterine, çağlara ve çağın gereksinimlerine göre değişiyor, boyutlanıyor. Altyapı yatırımları, kârsız ve geleceğe yönelik olduğundan kısa zamanda sonuç vermiyor. Bu nedenle de plânsız ekonomilerde hep ihmal edilebiliyorlar. Ancak altyapısı olmayan bir ülkenin geleceği de yoktur. Altyapı yatırımları; toplumsal (eğitim, sağlık, sosyal eşitlik, özgürlük ve ona koşut olan yaratıcılık ortamının yaratılması), bilimsel (araştırma, geliştirme-teknoloji üretimi), maddi (konut, kentleşme ve yapılaşma, enerji, ulaşim, haberleşine vb.) ve çağımızda katılımcı demokrasinin altyapısını oluşturmak gibi bölümleri içeriyor. Her ülkenin en temel sorunlarından biri, altyapı için gerekli olan yatırım sermayesinin teminindeki güçlüktür, Ülkenin geleceğini kurtarmak için ise bu güçlüğü mutlaka aşmak gerekiyor.

Demokratik bir plânın; kalkınmada temel öncelikler sıralamasını ve hedeflerini, yatırım politikasını, sektörler ve bölgeler arası dengeleri, bilimsel ve teknik ilerlemenin yönünü; bilim, eğitim ve kültür alanlarındaki birikimin geliştirilmesini, savunma gücünün korunması ve geliştirilmesini, ekonominin yönünü, dengesini ve oranlarını belirlemesi gerekir. Plân; toplumun çalışma aktifliğini yükseltmeyi, mevcut kaynakların harekete geçirilmesi ve yeni kaynaklar yaratılmasını sağlamalı, verimliliği artırmalı, kaliteyi yükseltmeli, ekonomik büyümeyi sağlamalıdır.

Demokratik plân; bilimin üretim süreçlerine doğrudan katılımını içermelidir. Bilim, ekonomik büyümenin ve gelişmenin temel faktörü haline getirilmelidir. Bilimsel araştırma ve geliştirme kurumları, üniversiteler, işletmelerle koordineli bir çalışmaya sokulmalıdır,

Plân, merkez ve iller düzeyinde yönlendirici olmalıdır. Yerel düzeyde ise ihtiyaçların karşılanmasını hedefleyen plân, kendi sınırları içinde esnek olmalı ve alt ekonomik birimleri teşvik etmelidir.

Demokratik plân, ekonominin demokratikleştirilmesi ve pazarın sosyalleştirilmesini içermelidir.

Ülkenin eşitlik ve adalet temelinde kalkınması için tüm ekonomik olanakların harekete geçirilmesi yetmiyor, tüm toplumsal güçlerin de harekete geçirilmesi gerikiyor. Bunun için, tam katılımcı bir çoğunluk demokrasisinin kurulması, bu demokratik platformda toplumsal bir uzlaşmanın sağlanması ve toplumsal seferberliğin bu koşullarda başlatılması gerekiyor.

2- Tarımın Çağdaşlaştırılması ve Göç

Bir ülkenin ekonomik sektörlerinin en temelinde tarım sektörü yer alıyor. Temel ihtiyaçların karşılanması, tüketim sanayinin kimi dallarına hammadde temini, diğer sektörlere sermaye aktarımı, tarım sektörü sayesinde gerçekleşiyor.

Tarım sektörü başlıca alanlar olarak;ormancılık, hayvancılık, tarla bağ ve bahçe ürünleri, seracılık gibi üretim dallarını kapsıyor. Günümüzde tarım sektörünün dalları ve onunla bağlı ekonomik birimler sürekli çeşitlenip gelişiyor. Bu alanda kullanılan çağdaş üretim araçları ve bilimsel yöntemler sayesinde tarımcılık, insan emeği ve doğa güçlerine bağımlılıktan gittikçe kurtarılıyor.

Daha 30-40 yıl önce tarım üretiminin çağdaşlık düzeyini ölçmek için kullanılan traktör, pulluk ve biçerdöver sayısına bakılırdı. Günümüzde bu ölçü çok gerilerde kalmış bulunuyor.

Günümüz ölçüleri ile:

Domatesi; ekip, büyütüp, toplayıp, ayıklayıp, yıkayıp, işleyip, el değmeden paketliyor ya da konserve, salça ve domates suyu elde edebiliyormusunuz?

Yılın her mevsiminde her türlü sebzeyi üretebiliyormusunuz?

Hayvan sütünü ve etini el değmeden elde edip, işleyip, satışa hazır hale getirebiliyormusunuz?

Hayvanların et ve süt verimini, et ve sütün bileşiminde bulunan değerleri, insanların artan gereksinimleri doğrultusunda düzenleyebiliyormusunuz?

Ürünlerin; protein, karbonhidrat, nişasta ve vitamin değerlerini, madensel tuz oranlarını ihtiyaca göre ayarlayabiliyormusunuz?

Toprağın bileşiminde bulunan değerleri zenginleştirebiliyor, verime müdahale edip yön verebiliyormusunuz?

Bitkilerin gelişimini doğal süreçlere bırakmadan gerçekleştirebiliyormusunuz?

Toprağı insan emeğine bağlı kalmadan işleyebiliyor, ürünü ekip biçebiliyormusunuz?

Üç tarafı denizlerle kaplı olan ve bunca akarsu ve gölü olan ülkemizde, su ürünleri potansiyelini değerlendirebiliyormusunuz?

İklim koşullarının, akarsu bolluğunun, toprak büyüklüğünün avantajlarını değerlendirebiliyormusunuz?

Ülke büyüklüğüne koşut olan orman varlığını değerlendirip, bilimsel orman üretimi yapıyor ve orman ürünleri sanayini geliştirebiliyormusunuz?

İşte, tarımda bilimsellik, gelişmişlik, çağdaşlık budur.

Eskiden tarımda modernliği sağlamada mekanik bilimi ve teknolojisi egemendi. Günümüzde gen teknolojisi, biyo-kimya ve elektronik bilimleri de tarım üretimine katıldılar.

Plânlı bir kalkınma hamlesi gerçekleştirirken, yatırım öncelikleri sıralamasında tarım yatırımları, altyapı yatırımları kadar öncelikli ve önemli bir yer tutuyor. Türkiye'de tarım sektöründen sanayi ve ticaret sektörlerine sürekli sermaye aktarımı yapılıyor. Oysa tarımın modernizasyonu ve en azından tarımsal temel yatırımlar için tarım alanına sermaye aktarımı yapmak gerekiyor. Çünkü tarımın köklü dönüşümü bir kere gerçekleşti mi, sonradan çok büyük yatırımlar gerekmez. Bu bir defalık temel yatırımlar için ise, tarıma finansman ayırmak şart oluyor.

Tarımın modernizasyonu için önce Türkiye'nin yapısına, coğrafyasına, olanak ve potansiyellerine uygun bir tarım stratejisi belirlenmeli, makro tarımsal kalkınma plânları hazırlanmalıdır. Bu iş hükümetin ya da üçbeş uzmanın çalışması ile olamaz. Tarımın köklü dönüşümü ve modernizasyonu, aşağıdaki hedefleri ve yaptırımları kapsamak zorundadır.

1- Tüm tarım ve orman alanları yeniden belirlenmelidir. Çağımızda insanın yaşam çevresi açısından, ülke topraklarının en az % 33'nün orman alanı olması gerekiyor. Türkiye'nin ancak % 25'i ormanlıktır ve bunların tam orman olduğu da söylenemez. Yeni ormanlar yaratmak, var olanları iyileştirmek gerekiyor. Tüm tarım topraklarının düzenlenmesi iyileştirilmesi ve sulanması için gerekli yatırımlar yapılmalı, akarsu ve göllerin tarımla ilgileri artırılmalıdır. Tarım yapılabilir olduğu halde, gerekli yatırım yapılmadığı ya da belli kişilerin elinde bulunduğu için boş duran, verimsiz olan tarım alanları özel projelendirmeye alınmalıdır.

Orta Anadolu platosu ve Konya ovasının da tarıma kazanılması için, GAP projesi gibi plânlama ve projelendirme yapılmalıdır. Çevrede bulunan göller ve nehirler değerlendirilerek bu büyük toprak parçamız ileri tarımcılığa kazanılabilir, bölgenin coğrafyası değiştirilebilir.

2- Tarım üretimine artan oranda bilim, teknoloji ve eğitilmiş işgücü sokulması sağlanmalıdır. 1950'li yıllarda Türkiye tarımına çok sayıda traktör,

pulluk, biçerdöver girdi. 1980'lerdeki bilimsel ve teknolojik düzey görece olarak çok daha yüksek ama yeterli değil. Tarım üretiminin en çağdaş araç ve gereçlerle yapılması sulama, gübreleme ve ilaçlamanın optimum değere ulaşması; tohum iyileştirme, geliştirme ve türevlerinin üretilmesinin gerçekleştirilmesi için gerekli girişimler plânlanmalıdır. Üniversitelerin orman, ziraat, hayvancılık, su ürünleri fakülteleri ve ilgili yüksek okullar tarım bürokratı değil, fiilen üretime katılan eleman yetiştirmelidir. Bilim adamı ve teknik eleman ile üretici iç içe geçmeli, yeteri kadar Tarım Meslek Lisesi açılarak ara eleman yetiştirilmelidir. Her yüksek öğrenim kurumu, kendi tarım işletmeleri sayısını artırarak, araştırma ve geliştirme birimleri kurarak çiftçiye önderlik edebilir. Devlet tarım işletmeleri tarımın modernizasyonunda önemli roller üstlenebilirler. Önemlisi tarım mesleğinde alaylılıktan mektepliliğe geçişin sağlanmasıdır.

3- Tarım sektörünün girdileri ve çıktıları için çağdaş bir organizasyon plânı yapılmalı;ilaç, gübre, tohum, üretim araç ve gereci ile kredi sermayesi gibi tarım girdileri, tarımcıya doğrudan ulaştırılma çerçevesinde yeniden yapılandırılmalıdır. Böylece her türlü aracı ve tefeci yok edilerek tarım girdileri ve ürünlerinin daha ucuze temini gerçekleştirilebilir. Tarım ürünlerinin ülke içi ve dışı pazarlara doğrudan ve hızlı ulaşımı için gerekli toplumsal örgütlenmeler ve yapılanmalar inşa edilerek ticari kademeler ve ürün kayıpları ortadan kaldırılabilir.

4- Tarımın köklü dönüşümünün gerçekleşmesi, tarımda alanında var olan örgütlülük düzeyi ve mülkiyet yapısı ile sağlanamaz. Toprakların ve mülkiyetin bu denli parçalı olduğu ve çiftçilerin bu denli örgütsüz olduğu koşullarda köklü dönüşümler olamaz. Parçalı toprakların ve çiftçilerin birleştirilmesi ile yeni toplumsal örgütlenmeler ve kollektif mülkiyetli büyük tarım işletmeleri yaratılmlıdır. Tarım toplumunun reorganizasyonunda köy kooperatifleri ve onların bölge ve merkez birlikleri bir biçimdır. Kimi köylerde komünler kurulabilir. Aile şirketleri, halk şirketleri, devlet tarım işletmeleri, tarımsal hammadde kullanan sanayi işletmelerinin tarım üniteleri, tarım eğitimi veren okulların kamu mülkiyetli modern işletmeleri tarımın çağdaşlaştırılması ve reorganizasyonunda, tarım toplumunun dönüştürülmesinde önemli işlevler görebilirler. Tekel, Sümerbank, Çaykur, Et ve Balık Kurumu, Süt Endüstrisi Kurumu, Toprak Mahsûlleri Ofisi gibi devlet tekellerinin kendi hammaddelerini kendilerinin ürettiklerini düşünün. Ortaya dev büyüklükte tarım-sanayi kompleksleri çıkacaktır. Bu devlet tekellerinin kendi tarım işletmelerini kurması neden gerçekleştirilmiyor? Sorunun yanıtı yalın; kapitalist kalkınma yolu tercih edildiği için. Oysa tarımın

çağdaşlaştırılması, ülkenin kalkınması, verimliliğin artırılması, üretimden tüketime uzanan bütünsel bir organizasyonun oluşturulması, rantabıl işletmecilik, küçük işletmelerin varlığından kaynaklanan sınır ve yol gibi toprak kayıplarının önlenmesi, maliyetin düşürülmesi için böylesine tarım-sanayi kompleksleri kurmak gerekiyor. Bu dev tarım-sanayi kompleksleri yoksul köylünün de çıkarın. Birkaç dönümlük toprağında didinip duran binlerce köylü ailesi, bu dev tarım işletmelerinde çalışarak, sürekli bir gelire ve sosyal güvenceye kavuşacaktır. Daha büyük ve yeterli toprağı olanlar da kooperatiflerde birleşerek dev işletmeler kuracaklardır. Çünkü tarım alanının modern ve dev işletmeleri, küçük işletmeciliği peşinden sürükleyecektir.

5- Tarım sektöründe, yukarda belirttiğimiz köklü dönüşümler gerçekleştiğinde, müthiş bir işgücü ve nüfus fazlası ortaya çıkacaktır. Türkiye nüfusunun % 43'ini tarımla uğraşanlar oluşturuyor. Tarımsal gelişmenin kendiliğinden süreci nedeniyle köylü nüfusu 50 yılda % 70 den % 48'e düşebildi. Bugün için Türkiye'de bir tarımcı aile, tarım dışındaki bir aileyi besleyecek kadar üretim yapabiliyor. Nüfusun yarısı diğer yarısını besliyor. ABD'de tarım nüfusu, toplam nüfusun % 8'i olup, bir çiftçi ailesi tarım dışındaki 11 aileyi beslemektedir. Aynı oranlar Fransa'da % 13 ve 8, Hollanda'da % 10 ve 9, Sovyetler Birliği'nde % 20 ve 4'dür.

Gelişmiş bir Türkiye'de, genel nüfus içindeki köylü nüfusu oranı % 15-20'lere inmesi gerekiyor. Tarımsal gelişmeyi kendilisinden süreçlere bıraktığımızda bu orana daha uzun yıllar ulaşamayız. Öte yandan tarımın bugünkü kendiliğinden gelişimi bile sorun yaratmaktadır. Strateji ve plân yokluğu nedeniyle, kırlardan kentlere göç edenlere çalışma ortamı yeratılamamakta, kentlerde yoğun bir işsizlik, başıboşluk ve çarpık bir gecekondulaşma ortaya çıkmaktadır. Oysa hem tarımın gelişmesini plânlayıp hızlandırmalıyız, hem de tarım dışına itilecek olan 20 milyon dolayındaki nüfus için kentler kurmak, sanayi ve hizmet sektöründe iş alanları açmak zorundayız.

Onyıllardır konuşulan tarım sorununun çözümü, ancak böylesi bir köklü programla gerçekleştirilebilir. Tarım alanında öngörülen hedeflere varıldığında Türkiye'nin köy sayısı 5-6 bine düşecektir. Böylece köye altyapı götürülmesi ve hizmet sunulması kolaylaşacak, köyün geri kalmışlığı çözümlenecek, köylünün eğitim düzeyi, kültürel ve sosyal yaşamı çok daha ileri boyutlara ulaştırılacaktır. Köylü sosyal güvenceye, sigortalı sağlık bakımına, düzenli bir aylık gelire ve emeklilik hakkına kavuşacaktır.

3- Kentleşme ve Sanayileşme

Tarımsal gelişme ve göç, kentleşme ve sanayileşme, bunlar birbirini harekete geçiren, bütünleyen ve kalkınma olgusunun temelini oluşturan öğelerdir. Tarımsal gelişme, kentleşme ve sanayileşmenin itici gücü olmaktadır. Sanayileşme ise diğer iki faktörü de peşinden sürüklemektedir. Bu nedenle kalkınan bir ülkede bu üç öğenin uyumlu gelişmesi gerekmektedir. Türkiye'de tarım, sanayi ve kentleşme arasında uyum yok. Önceden belirlenmiş strateji ve plânlar olmadığından gelişme kendi seyrinde ilerlemekte, tarımın modernizasyonu gecikmekte, bağımlı ve çarpık bir sanayileşme gerçekleşmekte, bunlara bağlı olarak da çarpık ve düzensiz, altyapısız bir kentleşme ortaya çıkmaktadır.

Düşünce ürünlerinin üretimi, sanat ve edebiyat kent kökenlidir. Bilim ve tekniğin ileri boyutta gelişmesi kent yaşamı ile başlamıştır. Ticaret, sanayi ve diğer hizmet sektörlerinin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan kentleşme günümüzde çağdaş uygarlığın düzeyini de göstermektedir. Bugünün kent olgusu yapısı, düzeni, içeriği ve işlevleri bakımından büyük bir derinlik kazandı. Kentsel sorunlar çok yönlü bilimsel ve teknik çalışmalar yapılmadan çözümlenemez oldu.

Türkiye'nin bu konudaki temel sorunu, kentleşmenin hızı ile plânsızlığı ve kendiliğindenliği arasındaki çelişkidir. Avantajı ise, yeni kentleşen bir ülke olarak çağdaşı yakalayabilme olanağına sahip olmasıdır. Ancak bugünkü gidiş hiç de iyi değil. Hızlı büyüme nedeniyle kentlerin tarihsel, arkeolojik, kültürel ve çevresel korunması olmadığından kentler harap oluyor. Köyden kente, Doğu'dan Batı'ya göç edenleri kendi içinde eritecek bir kentsel yapılanma olmadığından, göç edenler yerleştikleri kenti kendilerine benzeterek kültürel yıkıma uğratıyorlar. Oysa plânlı bir gelişme ile bu olgu tersine çevrilebilir.

Sanayileşme hızının düşüklüğü, kentlerde büyük bir marjinal (belli bir işi olmayan) kitlenin oluşmasına neden oluyor. Sanayileşmede bölgeler arası dengenin olmayışı, iç göçü birkaç kente yönelterek, o kentleri yaşanmaz ve sorunları çözümlenemez hale getiriyor. 21 Ekim 1990 tarihinde yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de yıllık nüfus artış oranı % 2.3 olarak belirlendi. Ancak bu durum iç göç nedeniyle bölgeler ve iller arasında farklılıklar göstermektedir.

Örneğin, 11 ilde nüfus mutlak olarak azalmıştır. 39 ildeki nüfus artış oranı Türkiye ortalamasının altında kaldı. 23 İlin nüfusu ise ortalamanın çok üstünde arttı.

1985-1990 Yılları arasında kimi illerden göç eden nüfus sayısı:

Kars	145.075
Erzurum	112.588
Zonguldak	93.691
Kastamonu	73.574
Trabzon	73.124
Samsun	72.793
Malatya	72.756
Sivas	66.761

1985-1990 Yılları arasında kimi illere gelen iç göçmen sayısı:

İstanbul	872.298
Antalya	145.763
Gaziantep	140.073
Şanlıurfa	116.313
Bursa	115.832
İçel	114.196
İzmir	97.352
Kocaeli	97.203

1985 Nüfus sayımı sonuçlarına göre İstanbul'da yasayan, diğer iller kökenli nüfus sayısı:

Sivas kökenli	253.452	Erzurum kökenli	125.725
Kastamonu kökenli	189.452	Ordu kökenli	119.442
Giresun kökenli	169.650	Malatya kökenli	106.104
Kars kökenli	135.216	Sinop kökenli	105.456
Trabzon kökenli	129.323	Rize kökenli	99.478

Kent Bilimcilerine göre nüfusu 5 milyon'dan yukarı olan kentlerin sorunlarını çözmek olanaksızlaşıyor. New York, Londra, Tokyo, Moskova gibi en örgütlü ve gelişmiş kentlerde bile sorunlar çözülemiyor. Çağımızın ideal kent büyüklüğü bir milyon dolayında nüfuslu kentler oluyor. Henüz sanayileşme ve kentleşme sürecinde olan Türkiye bu olguyu dikkate alarak ideal bir kentleşme gerçekleştirebilir.

Yıllık nüfus artış hızını düşürme önlemlerini de dikkate alarak ortalama bir hesaplama ile, 2020 yılında Türkiye nüfusunun 80-85 milyon dolayında olacağı söylenebilir. Tarımsal gelişmenin sonucu olarak bu nüfusun 60-65 milyonunun kentlerde yaşayacağını düşünebiliriz. 1990 Yılı sayım sonuçla-

rına göre il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus sayımız 33 milyon dolayında. Demek ki Türkiye'nin kent nüfusu önümüzdeki 30 yılda 30-35 milyon daha artacak. Başka bir deyişle Türkiye her yıl bir milyon insan için kent kurmak zorunda kalacak.

İç göçün yönüne baktığımızda; Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Karadeniz bölgesi insanlarının sürekli göç ettiğini görüyoruz. Göçü karşılayan bölgeler ise; Marmara (İstanbul, Kocaeli, Bursa), Ege (İzmir, Manisa, Denizli), Akdeniz (Antalya, Adana, Mersin, Tarsus, İskenderun) bölgeleri ve Ankara kenti oluyor. GAP Projesi çerçevesinde son yıllarda Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş kentlerinin de göç kabul ettiğini görüyoruz.

Bu açık göstergelerden yola çıkarak, göçü karşılayan bölge kentlerin sayısını artırabilir, göç yolu üstünde yeni büyük kentler yaratabiliriz. Bugün için İstanbul, Bursa, Ankara, Adana ve İzmir, bölge merkezi niteliğinde kentler. Ege, Marmara ve Akdeniz bölgelerinin gelişme seyri iyi gidiyor. GAP Projesi çerçevesinde yapılan yatırımlarla Günüydoğu Anadolu bölgesinin sorunu da çözümlenmiş olacak. Burada da bir tarım, sanayi ve ticaret merkezi yaratılmış olacak. Geriye Orta Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinin sorunu kalıyor. Eğer Türkiye, 2000'li yıllarda nüfusu bir milyon dolayında 20-25 bölge kent ve daha az nüfuslu 40-50 kadar altbölge kent yaratabilirse, kentleşme sorununu ideal biçimde çözümlemiş sayılır. Bu görüş açısıyla; Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Bursa, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Denizli, Eskişehir, Ankara, Kırıkkale, Antalya, İçel, Adana, Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Malatya, Elazığ, Kayseri, Sivas, Erzurum, Samsun, Trabzon, Konya, Van ve Zonguldak kentleri, bölge-kent niteliğine kavuşturulabilir. Bu kentleri bölge-kent olarak belirleyince 10, 15, 20 yıllık gelecekleri için plân ve projeler hazırlayıp bu çerçevede altyapı yatırımları yapmak gerekir. Nüfusu bir milyon dolayında olacak olan bu kentlerin sanayi, ticaret ve diğer hizmet sektörü yatırımlarını da plânlamak gerekiyor.

Türkiye, yukarda çerçevesini çizdiğimiz dengeli ve ideal bir kentleşme için sonsuz olanaklara sahip. Orta Anadolu bölgesinin sorununun çözümü, GAP projesi gibi Orta Anadolu Tarımsal Kalkınma projesinin gerçekleşmesinden geçmektedir. Güneydoğu'da doğayı dönüştüren bilim ve teknik, Orta Anadolu'da da dönüştürebilir. Biyolojik ve jeolojik bilimler çerçevesinde ve ağır makinalar kullanılması ile bu bölgenin nehir, göl ve barajları yeniden düzenlenerek kuraklık ve erozyon önlenebilir, canlı bir ekonomik gelişme ile kentleşme sağlanabilir.

Çağdaş ve gelişmiş bir Türkiye'de, elektrikli ve çift hatlı olmak üzere en az 150 bin kilometrelik demiryolu ağı olması gerekiyor. Ülkede demiryolu yapım seferberliğini düşünün. 0 zaman bize devasa büyüklükte ray, vagon ve lokomatif fabrikaları ile onların eklentileri ve yan sanayileri gerekiyor. Eskişehir, Zonguldak ve Sivas kentlerinde kurulacak dev tesislerle, bu kentler demiryolu sanayinin merkezleri haline getirilip, gelişmeleri sağlanabilir ve çevrelerinden göç kabul edebilirler. Demiryolu meslek okulları, demiryolu mühendisliği ve makina mühendisliği fakültelerinin açılması ile bu kentlere yeni bir canlılık kazandırılabilir.

Birkaç milyon nüfuslu bir Samsun kenti düşünebiliyormusunuz? Karadeniz bölgesi göçünün yol ağzında bulunan Samsun, bölgenin göçünü karşılamak, büyüyüp gelişmek için büyük olanaklara sahip. Bafra, Samsun, Çarşamba uzantısında devasa bir kentleşme yaratılabilir. Karadeniz bölgesinin göçü burada durdurulabilir. Böylece bölgesel kültürel doku da korunmuş olur. İstanbul, İzmir, Ankara, Çukurova ve GAP bölgesi gibi ekonomik merkezlere bir yenisi daha eklenmiş olur. Samsun'un bu gelişme perspektifi plânlanım değerlendirilmelidir.

Doğu'nun göçünü karşılamak için özellikle Erzurum, Sivas, Elazığ, Malatya ve Kayseri kentlerinin geliştirilmesini içeren bir plân yapılabilir. Yeni ekonomik merkezlerin yaratılması ve kalkınmanın dengelenmesi ile bu kentler kendi bölgelerinin bölge-kenti niteliğine eritebilirler.

Yukarda açınımlarını çizmeye çalıştığımız ekonomik merkezlerin yaratılması ve kentleşme, bir avuç insanın karar mekanizmalarında bulunduğu koşullarda gerçekleşemez. Böylesi bir atılım için, mülkiyetin önemli ölçüde kollektifleştirildiği alternatif bir ekonomi politikanın uygulanması gerekir. Çünkü burjuvazi, kendi çıkarını düşünerek bu bölgelere yatırım yapmaz. Kalkınma ancak toplumsal ortaklıklar ve devlet yatırımları ile sağlanabilir. Öte yandan bu büyük atılım, halkın tüm potansiyellerini harekete geçirerek; sendika, kooperatif ve meslek örgütlerini devreye sokarak; üniversite ve diğer bilim kurumlarının konuya ilişkin yaratıcı çalışmaları ile; kent, bölge ve ülke düzeylerini kapsayan plân ve projeler üretilmesi ile gerçekleştirilebilir.

Sonuç olarak tarımın modernizasyonu, kentleşme ve sanayileşme, kalkınma olgusunun üç temel öğesi olarak, birlikte ele alınıp programlanmak zorundadır,

Sanayileşme:

Sanayinin sorunları ve eksikleri ile sanayileşmenin problemlerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Türkiye'de sanayileşme felsefesi ve stratejisi oluşturulabilmiş değil. Bu nedenle de 10, 15, 20 yıllık dönemleri içeren kalkınma plânları yok.

2- Sanayileşmenin ve kalkınmanın temel unsuru olan insan faktörüne yeterli yatırım yapılmıyor. Türkiye insanının eğitim düzeyi çok ilkel durumda,

3- Türkiye teknoloji üretemiyor. Bilimsel araştırma ve geliştirme için yatırım yapılmıyor, özel sektörün teknoloji üretmek gibi bir derdi yok, üniversiteler üretim süreçlerinden kopuk olarak ve geri bir düzeyde eğitim veriyorlar.

4- Ülkenin doğal zenginlikleri olan; deniz, sahil, göl, akarsu, orman alanı varlığı ile yeraltı ve yerüstü zenginlikleri tüm potansiyelleri ile değerlendirilemiyor. Maden çıkarımı ve enerji üretiminde olması gereken düzey tutturulabilmiş değil.

5- Sanayinin temel birimlerinden olan renkli ve renksiz metallerin üretildiği metalürji sanayi, düzeyi ve işlenen metal çeşitliliği bakımından yeterli değil. Üretim araçları, takım tezgahları, iş makinaları üreten ağır sanayimiz, fabrika üreten fabrikalarımız yok. Ülkenin temel ihtiyaçlarından olan gemi, uçak ve demiryolu taşıtları sanayileri çok ilkel düzeyde. Çağdaş sanayi dallarından petro-kimya, biyo-kimya, elektronik, nükleer enerji ve gen teknolojisi alanlarında yapılan yatırımlar ihtiyaçların çok gerisinde.

6- En gelişkin olduğumuz tüketim malları üretiminde standart ve kaliteyi yakalayabilmiş değiliz.

7- Sanayi dalları ve birimleri arasında hammadde ve aramalı aktarımı çok düşük düzeyde olup, her birim kendi ihtiyacını ithal yoluyla karşılıyor. Böylece dışa bağımlılık kökleşiyor.

8- Emperyalist bağımlılık nedeniyle zamanında geri teknoloji ithal edildiğinden, bu geri teknoloji ile üretilen ürünler dış pazarlarda alıcı bulmuyor. Teknolojik yenilenme sorunu dayatmış bulunuyor.

9- Sanayi yatırımları için alınan krediler, başka amaçlar için kullanılabiliyor, çarçur edilebiliyor. Yatırım bankacılığı ve kredi organizasyonu tesis edilemediğinden birikmiş sermayenin kaçaksız olarak sanayi yatırımlarına yönelmesi gerçekleştirilemiyor.

10- Sanayileşme ile bağlı olan haberleşme, ulaşım ve inşaat sektörlerinin düzeyi oldukça geri durumda. Son yıllarda haberleşme alanına yapılan yatırımlarla bu sektörde önemli gelişmeler sağlandı.

Türkiye'nin; denizyolu, havayolu, demiryolu ve karayolu taşımacılık kapasitesi ve bu alanlara ilişkin altyapı yatırımlara olması gerekenin çok altında. Bölgeleri ve ekonomik merkezleri birbirine bağlayan çok şeritli oto-

yollarımız yok. Yaş sebze, çiçek, meyve, deniz ürünleri ve gazete gibi pazarlara hızla ulaştırılması gereken ürünler için ticari havayolu ağımız kurulabilmiş değil. Ülkenin üç tarafı denizlerle çevrili olduğu halde, yolcu ve mal olarak deniz taşımacılığı kapasitemiz çok düşük. Deniz taşıtlarının teknolojik düzeyi geri. Tüm limanları ve bölgeleri birbirine bağlayan gelişkin bir denizyolu ağımız yok. Kafkasları ve Türkiye'nin Kuzey Doğu'sunu tüm dünya ile bağlayan Trabzon limanının önemini kavrayabilmiş değiliz. Trabzon kentinin gelişmesini önleyen önemli bir faktör, kent arazisinin küçüklüğüdür. Hollandalılar denizi doldurarak binlerce kilometre karelik arazi elde ediyorlar. Sırtı dağlarla kaplı olan Trabzon'da denizi doldurarak büyük araziler elde edilebilir, Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda önemli bir ekonomik merkez yaratılabilir. Tabi ki bunun için de özel bir proje yapmak gerekecektir.

Ulaşımda en önemli sorun demiryollarımızda. Türkiye'de on yıllardır demiryolu yapılmıyor. Dışa bağımlılık nedeniyle bu alanda yatırım yapmayan Türkiye, dünyanın en geri demiryolu ağına sahip. Oysa tüm gelişmiş ülkelerde mal ve yolcu taşımacılığının ezici çoğunluğu demiryolu ile yapılıyor. Avrupa, demiryolu ağı ile donatılmış durumda. Kimi anayollarda saatte 250 km. hız yapan trenler çalışıyor. Avrupa'nın düzeyine ulaşabilmek için, çiftyollu ve elektrikli olmak kaydıyla en az 150-200 bin km.'lik demiryolu uzunluğuna sahip olmamız gerekiyor.

Son yıllarda inşaat sektörümüzün atılım içinde olduğu görülüyor. Ancak bu sektörde; uzmanlaşma, kaliteli üretim, malzeme üretimi, büyük hacimli üretim sorunları çözümlenebilmiş değil. İnşaat malzemelerimizin standardı, kalitesi ve çeşidi düşük. Yapılan otoyollar kısa zamanda bozuluyor. Dev büyüklükte inşaat işlerini yapacak şirketler oluşturulabilmiş değil. Bu sektörde devlet ve diğer kollektif mülkiyetli kuruluşların eksikliği var. Önemlisi inşaat dallarına ilişkin uzmanlaşma gerçekleşmiş değil. Düzleme, teraslama, sulama, bend ve kanal yapımı gibi tarım inşaatı alanında; havaalanı, liman, karayolu, demiryolu, köprü ve tünel yapımında; fabrika yapımı ve montajının gerçekleştiği teknik inşaatçılıkta; konut yapımı ve kentler kurma dallarında uzmanlaşmış firma ve kuruluşlarımız yok.

Sanayileşmenin başlangıcı, insan ve doğa kaynaklarından tam olarak yararlanmaktır. İnsan kaynağı, bilim, teknik ve teknolojiyi de içeriyor. Bilimsel ve teknik sıçramalar; ekonomik, politik ve sosyal yaşamın iyileştirilmesi ile gerçekleşebiliyor. Bunun için insanları düşüncelerinden dolayı ayrımlamak ve kimilerini itmek yerine, ülkenin ve toplumun genel çıkarlarına dayalı bir toplumsal uzlaşma sağlamak gerekiyor.

Sanayileşme felsefesi ve kalkınma stratejisi olmayan bir ülkenin gelişmesi zor. Kaynakların akıllıca kullanımı ve aynı hedefe yöneltilmesi için, felsefe ve strateji oluşturulması gerekiyor. Türkiye'nin kalkınma, stratejisi; tarımın modernleştirilmesi, sanayileşme, kentleşme, toplumsal mülkiyetin güçlendirilmesi, ekonominin demokratikleştirilmesini içermelidir. Sanayileşme felsefemiz ise; insan ve doğa varlığımızın en akıllıca kullanılması, teknoloji üretimi, sanayide kendi kendine yeterli dalların oluşturulması, ithalat rejiminin belirlenmesi, ihracat politikasının oluşturulması ve ona uygun yatırımlar yapılması, iç pazarın korunması, üretimde kalite ve standardın tutturulması, sektörler ve bölgeler arasında denge kurulması, öncelikli yatırım alanlarının belirlenmesi, yatırım sermayesi birikimi ve kullanımının reorganizasyonu olmalıdır.

4- Turizm, Ticaret ve Diğer Hizmet Sektörleri

Turizm:

Türkiye'de turizm dengesi uzun yıllar açık verdi. İç turizm kültürü olmadığından, yurtdışına yapılan turistik gezilerle büyük dövizler harcandı. Birkaç on yıldır "keşfedilmiş" olan Türkiye turizminin bugünkü dengesini gösteren kesin verileri bulamadım.

Turizm sektörünü canlı ve ayakta tutan iç turizmdir. Türkiye'nin turizm sektöründe yeni oluşu ve dövize olan gereksinim yabancılar turizmini öne çıkarıyor. Türkiye toplumunun gelir düzeyi ve harcama gücünün düşük oluşu tatil kültürünün oluşmasını geciktirdi, Bu nedenle iç turizme katılım düzeyi henüz çok düşük. Toplu tatil siteleri ve toplu tatil organizasyonları yeterli değil. Kişisel tatil için ise halkın geliri yetmiyor.

Turizm, çağdaş koşulları içeren, yeniliklere ve rekabete açık bir hizmet sektörüdür. Bu nedenle sürekli çağdaş ve kaliteli hizmet üretmek, uygun fiyat belirlemek gerekiyor. Bu durumda; eğitilmiş, deneyli kadrolar, yetkin organizasyonlar önem kazanıyor. Türkiye'de 1990 verilerine göre turizm sektöründe çalışanların % 80'i eğitimsizdir. Buna rağmen 60 bin dolayında eleman açığı vardır. Bir başka sorun da turizm sektörünün henüz gözü doymamış patronları düşük ücretle ve sosyal güvencesiz personel çalıştırmak istediklerinden turizm eğitimi görmüş elemanların önemli bir bölümü başka sektörlerde çalışmayı tercih etmektedirler.

Turizm, güçlü bir organizasyon ile gelişebilir. Türkiye turizminde bireysel ve tekil işletmeler egemen olduğundan organizasyon düzeyi çok düşük. Birleşik, ulusal bir turizm kurumu oluşturulamadığından reklam, taşımacılık, organizasyon çalışmaları merkezileşemiyor. İşletmecilik, tanıtım, taşımacılık

ve yabancı turist organizasyonu ayrı ayrı ellerde bulunuyor. İşletmecilik dışındaki işlerde yabancı tur operatörleri egemen olduklarından, Türkiye turizmi dışa bağımlılaşmış durumda. Bu nedenle de kazanılması gereken dövizin önemli bir bölümü yabancı işletmelerde kalıyor. Sorunun çözümü otel, motel gibi işletmeler dışında kalan hizmetlerin tümünü gerçekleştirecek güçlü bir kollektif mülkiyetli turizm işletmesi kurmaktır. Halkın ortaklığı ile kurulacak güçlü bir işletme, bu hizmetlerin tümünü yerine getirebilir.

Turizm sağlıklı bir çevre ister. Bilimsel ve teknik gelişme insanı daha çok stresli yapıyor. Geleceğin insanı gezme, eğlenme, deniz, güneş ve yeşili şiddetle arzu edecek. Beton yığınlarından, kirli ve gürültülü ortamlardan uzakta, sakin ve doğayla iç içe olmak isteyecek. Giderek tarihini daha çok merak eden insanlık, tarihi ören yerlerine, kültür turizmine önem verecek. Bu olgu bugünden başlamış durumda. Ancak Türkiye turizminin bu beklentileri içerdiğini ve dikkate aldığını göremiyoruz. Tersine kendi halinde büyümeye terk edilmiş ve kâr hırsına büründürülmüş sahil kentlerimiz her geçen gün betonlaşıyor, kirleniyor, gürültüye boğuluyor ve doğal özelliklerini yitiriyorlar.

Turizmin geleceğinin güvenceye alınması için kollektif bir çalışma yapılması, hedeflerin saptanması ve yaptırımların belirlenmesi gerekiyor. Turizmi, hiç sermayesi olmadan kredi alarak tesis kurup, sonra da onun borcunu ödemek için her kötülüğü yapan kişilerin elinden kurtarmak gerekiyor. Batılı yapay turizm merkezleri yaratırken biz doğal ve tarihsel varlığımızı gözümüz gibi korumasını bilmeliyiz. Türkiye'nin turizm varlığı henüz tüm potansiyelleri ile işletmeye açılmadı. Toros'ların yörük köyünden, Kastamonu evlerine kadar her tarihsel ve kültürel birikim değerlendirilmeli, halkımızın ve yabancıların hizmetine sunulmalıdır. 23 Nisan Çocuk Bayramı, dünya çocukları kültür haftası haline getirilebilir. Ankara'da, dünya çocukları kültür merkezi, spor ve eğlence tesisleri kurulabilir. Mayıs ayında, uluslararası anti-emperyalist gençlik festivali düzenlenebilir.

Ticaret:

Ticaret, malların üreticiden tüketiciye ulaştırılması hizmetidir. Bu hizmeti gerçekleştiren tüccarların kârı, üretim sürecinde yaratılmış artıdeğerin bir bölümünden oluşmaktadır. Kendisi artı değer yaratmayan ticaret sektörü, fiyatların oluşumuna etki yapabilmektedir. Üretici ve tüketici arasındaki ticari kademelerin çokluğu, ticaret kârının yüksekliği, fiyatları da yükseltmektedir. Günümüzde, ülke ve bölgeler düzeyinde toptan ticaret firmaları da olan tekeller, tekelci fiyat uygulamaları ile haksız ve fazladan bir tekelci ticari kâr elde etmektedirler.

Türkiye'de ticaret sektörünün en temel sorunu, üretici ve tüketici arasındaki ticaret kademelerinin çokluğudur. SEK, EBK, SÜMERBANK, DEMİRÇELİK, PAŞABAHÇE CAM gibi kuruluşlar kendi satış mağazalarını işleterek bu ticari kademeyi tekleştirebilmiş işletmeler. Üretim ve tüketim kooperatiflerinin yaygınlığı, belediye ve halk sektörünün güçlenmesi aracı ticaret unsurlarını ortadan kaldırıp, ticari kademeyi tekleştirecektir.

Tekellerin kendi ürünlerine tekelci fiyat uygulamaları önlenmelidir. Devlet ve halk sektörü tekellerinin güçlenmesi, kaliteli mal üretimi ve tekel fiyatlarını denetleyen mekanizmaların oluşturulması tekelci aşırı fiyatları aşağı çekecektir.

Tarım üreticilerinin örgütsüslüğü, tarım ürünleri ticaretinin kollektif organizasyonlardan yoksun oluşu; aracı, tefeci, mafya ilişkilerinin doğmasına ve bunların haksız bir ticari kâr elde etmelerine neden oluyor. Üreticiden 200 TL'ye alınan domates, halde 1000 TL, manavda 1300 TL'ye satılabiliyor. Böylece müthiş bir haksız ticari kâr elde edilmiş oluyor.

Başka bir sorun, toptan ve perakende ticari kâr oranlarını saptayan, uygulamayı denetleyen mekanizmaların olmayışıdır. Devlet, belediye ve tüketici birliklerinin ortak organizasyonlarını kurmak gerekmektedir.

Depolama, ulaşım, koruma, paketleme, dağıtım gibi ticari işlemlerin yeterli hızlılık ve kalitede olmayışı, büyük mal kayıplarına neden olmaktadır. Ticaret sektöründeki bu kaybın önlenmesi için yine, üretici ve tüketici arasındaki ticari kademenin tekleşmesi, üretici ve tüketicilerin kollektif olarak örgütlenmesi gerekmektedir.

Ekonomide kollektif mülkiyetli birimlerin egemenliğinin sağlanması, dış ticaretin de toplumsallaşmasını, merkezileşmesini, uzmanlaşmasını getirecektir. Makro plânlarla belirlenmiş ithalat ve ihracat rejimlerine uygun bir dış politika işlenecektir. Merkezileşmiş ve toplumsallaşmış dış ticaret sektörü, aynı zamanda malların kalitesi ve standardının denetleyicisi olacaktır.

Ticaret sektöründe, geçiş ülkesi olmaktan kaynaklanan sorunlara da değinelim. Türkiye ticaret sektöründe ticari ahlâk, ticaret kültürü ve ticaret disiplini sağlanabilmiş değil. Dükkanların açılış ve kapanış saatleri belirsiz veya düzensiz. Satıcı, müşteriyi yanıltan her türlü davranışı gösterebiliyor. Satıcının ve satış yerinin temizliği ve düzenine özen gösterilmiyor. İsteyen istediği yerde dükkan açabiliyor. Ticaretle uğraşanların ilgili dalda meslek eğitimi görüp diplomalı olma zorunluluğu yok. Eğitimsiz, deneyimsiz, vergisiz ve ticaret statüsünden yoksun olarak çalışan seyyar satıcılar önlenemiyor. Ticaretin temel kuralı olan "müşteri her saman haklıdır" ilkesi işlemi-

yor. İnsan sağlığını doğrudan tehdit eden pis, kalitesiz ve sahte malların satışı önlenemiyor.

Diğer hizmet sektörleri:

Turizm ve ticaret sektörlerinde değindiğimiz yapılanma ve işleyiş sorunları ile eksiklikler diğer hizmet sektörleri için de geçerli.

Turistik hizmet vermeyen otel, lokanta, pansiyon, bar, disko, kahve ve benzeri gibi işletmeler; eğitilmiş kadro, temizlik, hizmet kalitesi ve fiyat standardı sorunlarına sahipler.

Borsa ve sigorta hizmetleri henüz çocukluk dönemini yaşıyorlar. Bankacılık hizmetinde son yıllarda hız ve kalite artmış olmasına karşın, halka hitap etme ve halka hizmet sunma yetersizliği var.

Eğitim ve sağlık hizmetleri düzeyimiz dünyanın en geri ülkeleri ile aynı grupta değerlendiriliyor.

Ulaşım hizmetlerinde yapılanma çarpıklığı, kalite düşüklüğü ve eğitilmiş kadro yetersizliği var. Bu nedenle uçak, tren, otobüs ve dolmuşlara ilişkin sorunlar espiri edebiyatı olabiliyor.

Organizasyon hizmetlerinde yaratıcılık, eğitimli kadro ve uzmanlaşma sorunları çözümlenmiş değil. Büyük organizasyonları düzenlemede zorlanıyoruz.

Haberleşme ve basın-yayın hizmetleri alanının en temel sorunu» bu hizmet alanının tekelleşmiş olması. Buna bağlı olarak reklamcılık sektörü de giderek tekelleşmekte.

Kültür hizmetleri elit bir toplumsal kesime ulaşabiliyor. Toplumun eğitim ve kültür düzeyi geri olduğu ve kültür hizmetleri yapılanması yerel yerleşim birimlerine kadar yaygınlaşamadığı için, halkın kültürel etkinliklere yığınsal katılımı sağlanamıyor, halk televizyondan sunulan kültür hizmetlerini almakla yetiniyor. Bu durumda kültür alanında çalışanların (bir çeşit) tekelleşmesini de yaratıyor. Toplum bir avuç yazar, çizer ve sanatçıyı izlemek zorunda kalıyor. Oysa kültür hizmetlerinin tüm ülkede yapılandırıldığı koşullarda, çok sayıda yaratıcı yeni yetenek ortaya çıkacak ve böylece de kültür hizmetlerinin yaygınlaşması ve kalitesinin artmasına katkı yapılmış olacaktır.

Devletin yönetim hizmetleri alanında hız ve kalite düşüklüğü, insanlara kötü davranma, devlet memurunun kendini halkın üstünde görmesi, başlıca temel sorunlar olarak sayılabilir.

Belediye hizmetlerine gelince, en başta belediyeler ve yöneticilerin anlayışına göre farklı farklı bir hizmet sunulduğunu görüyoruz. Her belediye kendi gücü ve demokrasi anlayışına göre bir uygulama yapıyor. Belediye

hizmetlerinin geneline baktığımızda ise; yol, su, aydınlanma, ulaşım, imar, yeşil alan ve oyun bahçeleri, cenaze, temizlik ve idari işler hizmetlerinin halkın gereksinimi olan düzeyde olmadığı açıkça görülebiliyor.

Çağımızda ulusal gelirin yaratılmasında tarım ve sanayi sektörlerinin payı düşerken hizmet sektörünün oranı giderek artıyor. Hizmet sektörü geniş bir istihdam alanı yaratıyor. Uluslararası ticaret hacmi, turizm hacmi sürekli büyüyor. Dış ticarette önceleri mal ihraç edilirdi. Sonra sermaye ihracı, işgücü ihracı başladı. Günümüzde hizmet ihracı dış ticaret içinde önemli bir oran oluşturuyor.

5- Kalkınma ve Yatırım Sermayesinin Sağlanması Sorunu

Yukarda anlattığımız tarım, sanayi, hizmet sektörü, kentleşme ve diğer altyapı yatırımları için sermaye gerekiyor. Sermaye biriktiremeyen ve kazanamayan bir ülkenin kalkınması olası değil. Gelişmiş kapitalist ülkeler, yüz yıllardır süren emperyalist sömürü yoluyla büyük sermayeler kazandılar. Kimi üçüncü dünya ülkeleri petrol, altın, elmas, kahve, kakao gibi zengin kaynakları sayesinde kolayından sermaye kazanabiliyorlar. Türkiye'nin böylesi olanakları yok. Türkiye, ekonominin tüm dallarında dengeli olarak kalkınmak, iç pazarı doygunlaştırarak dış pazara açılmak, bölgesel işbirliklerine katılmak zorunda.

Dünyanın değişen dengesi ve ekonomik krizin önlenemeyişi, bölgesel ortak pazarların kurulmasını zorluyor. Avrupa Ortak Pazarı'nın kurulmasını, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Meksika 'dan oluşan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması izledi. Çok yeni olarak da Brezilya, Arjantin, Paraguay ve Uruguay ortaklığından oluşan Mercosur (Güney Pazarı) anlaşması gerçekleştirildi. Bölgesel ortak pazarların kuruluşu; bölge ülkeleri ekonomisinin yabancı ülkelere karşı korunması, iç pazarın genişletilmesi, mal sermeye işgücü ve hizmet dolaşımını serbest leştirerek ortak pazar içi yatırımların sağlanmasını amaçlıyor. Türkiye bu durumun bilincinde olarak atak yapıyor. Ancak Türkiye izlediği kararsız ve emperyalist amaçlar güden politikası ile kimseyi ikna edemiyor. Ortak pazarlar, bölgesel işbirlikleri ile kuruluyor. Türkiye ise Amerikancı bir politika izleyerek bölgede alt emperyalist bir ülke konumuna gelmek istiyor. ABD İle ortaklığa girerek bölgede işbirliği yapılamaz. Hem Orta Doğu'ya egemen olmak, hem Avrupa Ortak Pazarı'na girmek, hem de Karadeniz İşbirliği'ni kurmak isteyen Türkiye'nin bu çıkarcı politikası kimseye güven vermiyor. Emperyalist ülkeler, Orta Doğu'da kendileri dışında kimsenin egemen olmasını istemiyorlar. Karadeniz bölgesi ülkeleri, Avrupa Ortak Pazarı'na girmek için sırada bekliyorlar. Tür-

kiye bu durumda net bir tercih yapmak, emperyalist amaçlardan vazgeçmek, bölgesel işbirliği politikasını öne çıkarmak zorunda.

İç sermaye birikimi, iç borçlanma ve dış borç alanlarında tıkanma noktasına gelen Türkiye, Eylül rejimi döneminde ihracat ve turizm atağı yapmak zorunda kaldı. Serbest piyasa ekonomisinin uygulamaya konması, devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi, Türkiye ekonomisinin dünya kapitalist ekonomisine entegrasyonunun altında yatan, Türkiye'yi alt emperyalist bir ülke yaparak sermaye kazanmaktır. Türkiye ekonomisinin en temel sorunu, yatırım sermayesi teminindeki güçlüktür.

Türkiye'nin olanaklarından yola çıkarak, kalkınma ve yatırımlar için gerekli olan sermayenin kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz: Yurtiçi birikim ve tasarruflar, iç borçlanma, dış borçlar ve hibe yardımlar, işçi dövizleri, döviz cinsinden turizm gelirleri, mal sermaye ve hizmet ihracı.

Yurtiçi birikim ve tasarruflar: Sosyalist ve gelişmiş kapitalist ülkelerle kıyasladığımızda Türkiye'de, kişi kuruluş ve devlet düzeyinde gelişmiş bir tasarruf kültürünün olduğunu göremiyoruz. Gelişmekte olan bir ülkenin insanları ve kuruluşları olarak gereksiz ve lüks harcamalar yapıyor, parayı nasıl tasarruf edeceğimizi ve nasıl yatırıma dönüştüreceğimizi iyi bilmiyoruz. Aracı, tefeci, kaçakçı, hayalicilerin kazandıkları kâra paralar kontrol edilip, yatırıma dönüştürülemiyor. Altın ve döviz biriktiren halk, elindeki parayı enflasyona karşı korumaya çalışıyor ama o birikim yatırıma dönüşemiyor. Kişisel tasarrufların organize bir biçimde yatırım sermayesine dönüştürülmesi için güçlü bir halk sektörü, yaygın kooperatifçilik, hisseli devlet sektörü yaratılması ve güçlendirilmesi gerekiyor. Halkın güvenini kazanan ve kârlı alanlara yatırım yapan toplumsal mülkiyetli sektörlerin yaratılması ile kârın toplumsallaştırılması gerçekleştirilebilir.

Kişisel tasarruflar, kâr, rant, faiz kazançları ile devlet gelirlerinden oluşan yurtiçi sermaye birikiminde devletin ağırlığı devam etmektedir. Devlet gelirleri; vergiler, (kazanç vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi, dolaylı vergiler, bina, arazi ve toprak vergileri ve diğer vergiler), harçlar, fonlar, kira gelirleri, devlet işletmelerinin kâr transferleri ve benzerlerinden oluşuyor. Son yıllarda sayısı 300'ü bulan fonlar yoluyla büyük bir gelir elde ediliyor. Ancak devlet harcamalarına baktığımızda; sıkı bir tasarruf yapılmadığını, cari harcamaların yüksek olduğunu, yatırımlara ayrılan para miktarının yetersiz olduğunu görüyoruz. Özel sektörü sürekli teşvik eden devlet, ülkenin gereksinimi olan temel yatırımları gerçekleştiremiyor. Devletten sürekli teşvik gören kâr, rant ve faiz geliri sahipleri çok düşük vergi öderken, vergi yükü ücretlilerin sırtına bindirilmiş oluyor. Adil ve kaçaksız bir vergi-

lendirme, fonların akıllıca kullanımı, devlet işetmelerinin daha kârlı hale getirilmesi ve sıkı bir tasarruf politikası ile devletin sermaye birikimi güçlendirilebilir.

Önerdiğimiz alternatif ekonomik ortamda devlet desteğinden ve başıboşluktan yoksun kalan özel sektör, daha akılcı, daha tasarrufçu ve daha yatırımcı bir politika izleyecektir. Kolay para kazanmanın, hızlı köşeyi dönmenin olmadığı koşullarda akılcılık, tasarruf ve gerçek yatırımcılık ortaya çıkar.

Dikkat ederseniz önerdiğimiz alternatif ekonomide kamulaştırmadan hiç bahsetmedik. Toplumsal mülkiyetli sektörleri çoğaltıp, güçlendirerek özel sektörü daha yetenekli ve yatırımcı olmaya yöneltmeye çalıştık. Fakat yurtiçi birikim ve tasarrufların geliştirilmesi, hızla ve daha çok oranda yatırıma dönüştürülmesi için bazı kamulaştırmalar gerekiyor. En başta deniz, göl, akarsu, orman, maden ve enerji kaynakları devlet mülkiyetinde olmalıdır. Turizm ve kentleşme gibi iki önemli sorunun var olduğu Türkiye'de, bu sorunların plânlı ve hızlı çözümü için tüm kent arazilerinin kamulaştırılıp, belediye mülkiyetine dönüştürülmesi gerekmektedir. Böylece kentlerin uzun erimli plânlanması, altyapı yatırımları, toplu konut üretimi, sahillerin doğal çevresi ile birlikte korunması kolaylaşacak ve kentsel gelişme hızlanacaktır. Son olarak da bankaları devletleştirmeliyiz. Ekonomik gelişme, kalkınma ve sermaye yaratma sorunlarının var olduğu Türkiye'de, parayı toplayan, biriktiren, dağıtan ve işleten bankaların devletleştirilmesi ve uzmanlaştırılması gerekiyor. Devlet mülkiyetli, güçlü, daha az sayıda ve çalışma alanlarına göre uzmanlaşmış bankaların varlığı tasarrufların ve ticari paraların bir merkezde toplanıp yönlendirilmesini, hızla ve adil bir biçimde yatırıma dönüştürülmesini kolaşlaştıracaktır. Eğitim, sağlık, haberleşme, ulaştırma gibi alanlarda iş yapan İmarbank; konut alanında faaliyet yürüten Konutbank; tarım alanında Ziraat Bankası; sanayi alanında Sanayibank; ticaret sektöründe Ticaretbank ve Dış Ticaret Bankası; Esnafbank, Halk Bankası gibi uzmanlaşmış güçlü sektör bankalarının olduğu koşullarda, yurtiçi sermaye birikimi ve kullanımı merkezileşmiş ve kolaylaşmış olacaktır.

Yurtiçi sermaye birikiminde önemli bir olanak da toplumsal mülkiyetli sigortaların yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesidir. Sigortacılığın gelişmesi, yatırımlar için düşük faizli kredi olanakları yaratacaktır.

İç borçlanma: Alıcısına yıllık, sabit bir faiz geliri sağlayan tahvil ve bono satmak yoluyla gerçekleşen iç borçlanmada temel amaç, toplanan paranın yatırımlara harcanmasıdır. Son on yılda iç borçlar arttığı halde yatırımların artmadığını görüyoruz. Türkiye'de 1979 yılında 321,4 milyar olan iç borç tu-

tarı 1989 yılında 45 trilyona yükselmiş bulunuyor. Çıkarılmış olan tahvil ve bonoların faiz ödemeleri ile birlikte iç borç yükü daha da artmaktadır. İç borç stoku ulusal gelirin dörtte biri oranına yükseldiği halde, iç borç yoluyla sağlanan sermaye kaynağı yatırımlara dönüştürülmeyin, cari harcamalar için kullanılmıştır. Çünkü 1979 yılında sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı % 21.8 iken 1989 yılında % 22.1 olmuş, yani hemen hemen değişmemiştir. İç borçlanma yerine, halkın birikimlerinin güçlü halk sektörü yatırımlarına dönüştürülmesi, hem devleti iç borç yükünden kurtaracak, hem önemli yatırımlar gerçekleşecek, hem de halkın birikimleri daha güvenceli ve kâr getirici olarak değerlendirilmiş olacaktır.

Dış borçlanma ve hibe yardımlar: Emperyalizmin yeni bir atak yaptığı 1950'li yıllara özgü olan hibe (geri ödemesiz) yardımlar günümüzde yok olma sınırına gelmiş bulunuyor.

1979 Yılında 13.604 milyar dolar olan Türkiye'nin dış borcu, 1989 yılında 41 milyar doları aşmış bulunuyor. Bu durumda Türkiye, ulusal gelirin yarısı oranında bir dış borç stokuna sahip bulunuyor. Yatırımlar için taze para temini anlamına gelen dış borçlanma aslında kötü bir şey değil. Üçüncü dünya ülkeleri borçlanmadan gelişemezler. Ancak borçlanmanın büyüklüğü ve küçüklüğü, genellikle ulusal gelir ve devlet bütçesine olan oran ile ölçülüyor ve ödenmesinde sorluk çıkması hazinenin itibarını sarsıyor„Dış borcun, Türkiye'nin geleceğini ve ilerde izlenecek politikaları ipotek altına, aldırmayacak bir düzeyde tutulması önem kazanıyor. Daha da önemlisi belli bir faiz yükünü de üstlenerek elde edilen dış kredilerin doğrudan yatırıma dönüştürülmesi gerekiyor. Oysa Türkiye borçlanarak elde ettiği taze parayı akıllıca kullanıp yatırımlara dönüştüremiyor. Dış borçların önemli bir bölümünü, bağımlılık ilişkileri içinde ithal edilen geri teknoloji, aramalları ve gereksiz lüks tüketim mallarının karşılıkları oluşturuyor.

Döviz cinsinden turizm gelirleri: Yukarda turizm sektörünün durumunu incelerken bu konuya değindik. Oradaki öneriler, turizm gelirleri için de geçerlidir.

İşçi dövizleri: Yurtdışındaki Türkiye'li insanların döviz cinsinden birikimlerinin değerlendirilmesi için üretilmiş politikalar ve atılmış ciddi adımlar yok. İşçi şirketleri kurma girişi fiyasko ile sonuçlandı. İnsanlar kendiliğinden ve yönlendirmesiz olarak Türkiye'ye sürekli döviz gönderiyorlar. Ancak bu kaynak değerlendirilemediği için çarçur oluyor. Bu dövizlerin gönderilmesi için son yılların en önemli girişimi, Avrupa'da Türk bankalarının açtığı temsilciliklerdir. Fakat bu uygulama müşteriye kolaylık sağlama ve paranın hızla Türkiye'ye ulaştırılmasından öte bir işlev görmüyor.

İyi bir organizasyon ve yönlendirme ile, zaten kendiliğinden Türkiye'ye akan bu birikimler;büyük yatırımlara kaynak olabilirler, hisseli devlet şirketleri ve halk sektörü işletmelerine yöneltilebilirler.

İhracat gelirleri: Türkiye'nin dış ticareti sürekli açık veriyor. 1990 Yılında 11 milyar dolarlık dış satıma karşılık 16 milyar dolarlık dış alım gerçekleşmiş ve dış ticaret açığı 5 milyar dolar olmuştur. Dış ticaret dengesini artıda götürmenin yolu, gereksiz malların ithalini kısmak ve dış satımı yükseltmektir. Ancak ticari ilişkide olunan her ülke aynı şeyi düşündüğünden bunu gerçekleştirmek oldukça zordur.

Eylül rejimi döneminde dışa açılma politikası izleyen Türkiye; bu konudaki deneyimsizliği ve yetersizliği, ucuz maliyetli ve kaliteli mal üretemeyişi, ihraç malları listesini tamamlayamayışı, güven vermeyen dış politikası gibi nedenlerle istenilen düzeyde bir ihracat gerçekleştiremiyor. Önemlisi Türkiye henüz neyi ihraç edeceğini, ilişkide olunan ülkelerin nelere gereksinimi olduğunu tam olarak belirleyebilmiş değil. İhracatı, ithalat politikası ile bağlayabilmiş değil.

Günümüzde ihraç ürünleri ve konuları çeşitlenmiş bulunuyor. Hammadde, mamul maddeler, enerji, teknoloji, hizmet, kültür ve sanat ürünleri, işgücü, sermaye gibi çeşitli ihracat alanları var. Her ülke kendi ekonomisinin özgüllüklerine göre, bazı ihraç malları ve alanlarında uzmanlaşmış, öne çıkmış, bulunuyor. Dış pazarlarda rekabet gücü yüksek alanlarda pazarı zorluyor. Örneğin İskoçya viski pazarında, İtalya ayakkabı ve erkek giysilerinde; Yunanistan şarap ve deniz taşımacılığında, İspanya sebze, meyva ve şarap pazarında; Hollanda ve Danimarka hayvansal ürünlerde; Hollanda çiçekçilik, petrol işlemesi ve elektronik alanında; Fransa şarap, otomobil ve kadın giysilerinde; Japonya otomobil ve elektronikte; Almanya demir-çelik, oto ve kimya alanında; Arjantin et pazarında; Brezilya kahve; ABD habercilik, sinema, meşrubat alanlarında dış pazar üstünlüğüne sahip durumda.

Türkiye'nin henüz, dış pazarlarda kesin üstünlük sağlayan incir ve fındık'tan başka bir ürünü yok. Dış politika ve ithalat politikası ile de bağlı olan ihracat politikasının belirlenmesinde, ülkenin tüm olanakları, potansiyelleri, birikmiş deneyim ve uzmanlıklar değerlendirilerek, hangi ihraç ürünlerinin öne çıkarılacağı, hangilerinde üstünlük sağlanabilineceği önceden belirlenip, ona göre yatırım üretim ve tanıtıp politikası izlenmelidir. Bugün için Türkiye'nin Avrupa'ya ihraç ettiği ürünlerin önemli bir bölümünün (gıda, yaş sebze ve meyva, rakı, şarap, deriden mamuller vb.) alıcısı ve kullanıcısı, o ülkelerdeki Türkiye'li göçmenler, ihracat politikasında bu olanak-

tan yararlanmak, ama kendi kendimizi de kandırmamak gerekir. Örneğin İhraç ediyoruz diye övünülen milyonlarca litre rakının hiçbirini Avrupa'lı satın almıyor. Avrupa'ya olan ihracatın son yıllarda artmış olması, Türkiye'nin başarısından çok, Avrupa'daki Türklerin ticarete başlamaları ve Türkiye'den mal ithal etmeleri ile bağlı.

Türkiye'nin ihracatının önemli bölümünü gıda ürünleri ve tekstil ürünleri oluşturuyor. Birincisi, her iki ürün türünde de üçüncü dünya ülkeleri aynı pazarı zorluyor ve bize rakip durumdalar. İkincisi, gelişen teknoloji nedeniyle her ülkenin tarım ürünleri üretimi arttığından, bu ürünlerin dış ticaret hacmi içindeki payı giderek azalıyor.

Bütün bunları dikkate alan ve kendi durumunu iyice değerlendiren Türkiye; dış pazarlarda; üstünlük sağlayabileceği özgün ürünler ve hizmetler üretebilir. Örneğin; orman ürünleri, mobilya, inşaat malzemeleri ve inşaatçılık, ayakkabı, deriden mamul giysiler, modern tarım araç ve gereçleri, iş makinaları, dış ülkelerde modern Türk lokantası zincirleri oluşturma, önceden belirlenmiş kimi dallarda teknoloji üretme, cam ürünleri, şarapçılık, balık ürünleri, zeytin ve zeytin yağı, sinema filmleri, meyva suyu, konservecilik, erkek iç çamaşırı kazakçılık, elektronik sistemli beyaz eşya, gemi yapımcılığı, raylı sistem araçları ve ekipmanları, ve benzeri gibi alanlarda modern yatırımlar yapıp, uzmanlaşarak, dış pazar üstünlüğü ve rekabet gücü sağlayabilir.

İhracat alanında Türkiye'nin önemli bir avantajı da, birçok ülkede Türk, Türk kökenli ya da Türkiye'li bir nüfusun yaşıyor olmasıdır. Yayılmacı bir politika izlenmez ve bu olanak iyi değerlendirilirse, özellikle de Batı Avrupa'daki Türkler iyi organize edilebilirse, o ülkelerin pazarına içerden girmek mümkün olabilir.

Sonuç olarak, yatırımlar ve kalkınma için gerekli olan sermayenin biriktirilmesi ve kazanılması; önceden belirlenmiş strateji, program ve plânlara bağlı olan sıkı bir uygulama ile mümkündür. Ekonominin geliştirilmesi ve hızlı kalkınma için izlenen vergi, kamu harcamaları, iç ve dış borçlanma, yatırım, gelirler, teşvikler, politikalarının yeniden belirlenmesi gerekiyor. Toplumsal gelirlerin yatırım sermayesine dönüştürülmesinin toplumsal mekanizmalarını oluşturmak; devlet, hisseli devlet, belediye, halk sektörü, kooperatifler, komünler gibi toplumsal mülkiyetli sektörleri yaygınlaştırıp güçlendirmek gerekiyor. Ekonominin yönetimi ve kararların alımına halkın ve toplumsal örgütlerin doğrudan katılımının sağlanması gerekiyor. İhraç ürünleri ve ihracata yönelik sektörlerin belirlenip, iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi, rekabet gücünün artırılması gerekiyor. Özellikle, Karadeniz Ekonomik

İşbirliği çerçevesinde Türkiye ekonomisi büyük kazanımlar elde edebilir. Emperyalist amaçlar gütmeyen, barışçı ve demokratik bir dış politika ile Balkan ve Kuzey ülkelerine güven verilebilirse;ortak yatırımlar, ortak teknoloji üretimi gerçekleştirilebilir, pazar genişleyebilir, bu nedenle de ihraç edilebilir ürün ve hizmet listesi büyüyebilir.

Beşinci Bölüm:
DEMOKRATİK YÖNETİM ALTERNATİFİ

Çobanlıkla uğraşan ilk Türkler göçer toplumu olduklarından Klan demokrasisi ile yönetiliyorlardı. Göçerlikten yerleşikliğe geçişle, Türk boylarının federasyon biçiminde örgütlenmesi devlet örgütlenmesine dönüşmeye başladı. Önce Klan Demokrasisi sonra Askeri Demokrasi ile yönetilen Türk toplulukları, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devletleri döneminde bile boy örgütlenmesine sahip olup, tam merkezi bir devlet örgütlenmesine ulaşmamışlardı. Anadolu Türklerinin ilk merkezi örgütlenmesinin Osmanlı Devleti olduğu söylenebilir.

Osmanlı İmparatorluğu, geniş yetkilere sahip Padişah tarafından yönetilen merkezi ve otoriter bir devletti. Kendi içinde belli demokratik kuralları olan; Dergah, Ocak, Ahilik ve Lonca gibi kurumlar, dinsel feodal örgütlenmeye özgü kurumlardı.

Türk toplumunda köklü bir demokrasi geleneği henüz oluşmuş değil. Osmanlı toplumunda, yönetime karşı insan hak ve özgürlükleri ve toplumsal haklar için verilmiş bir mücadeleye rastlamıyoruz. Mısır'da yaşadığı dönemde ilkçağ demokrasisini öğrenen Şeyh Bedrettin, bu türden demokratik taleplerle mücadeleye atılıp, örgütleniyor. Batıda burjuva demokrasisinin kurulmaya çalışıldığı, Osmanlı' nın ise merkezi feodal bir devlet örgütlenmesine girdiği bir dönemde farklı taleplerle ortaya çıkan Bedrettin, başarılı olamayarak Edirne'de idam ediliyor. Celali isyanları, Suhte isyanları, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın başkaldırısı ve Tanzimat dönemindeki mücadelenin hep, egemen ve yönetici olanların bir kanadının diğer kanada karşı bir mücadelesi olduğunu görüyoruz. Türk toplumunda mücadele her zaman tepeden yürütülüyor. Mücadele egemen sınıfın ya da sınıfların kendi içinde oluyor. Saltanatın yetkilerini kısmen sınırlayıp, halka sınırlı haklar veren 1839 Tanzimat Fermanı, Padişah tarafından hazırlanıp, tepeden yürürlüğe

konuyor. 1876 Anayasası tepeden hazırlanıyor. 1908'de Hürriyet'in ilanı tepeden bir darbe ile gerçekleşiyor. Kurtuluş savaşı ve Büyük Millet Meclisi'nin örgütlenmesi; bürokrasi, ticaret burjuvazisi, eşraf, toprak beyi ve şeyh gibi egemenler arasında gerçekleşiyor.

Tanzimat döneminde Hürriyet için mücadele edenler; Jön Türkler, küskün paşalar, ateşli paşazade ve beyzadelerden oluşuyordu. Bunlar iktidar sınıfının bir kanadıydılar. Mücadeleleri, kendi özgürlükleri ve iktidar içindi. Feodal üretim biçiminin egemen olduğu ve merkezi monarşi ile yönetilen Osmanlı'da "bir" devlete sahip olanlar sınıfı vardı; Padişah, Padişah adına taşrada ve merkezde kamu gücünü elinde tutanlardan oluşan bir sınıf. Bu yönetici sınıf, ülke ekonomisine ve politikaya egemendi. Başlıca üretim aracı olan toprağın devlete ait olması, bu sınıfın Tımar, Gedik ve Narh gibi kurumlar aracılığıyla toprak rantına el koymasına olanak veriyordu. Diğer yandan bu yönetici sınıf, var olan merkezi orduya dayanarak tüm ülkede egemenliği elinde tutabiliyordu. Demek ki Osmanlı'da yönetim; ekonomik, politik, askeri ve dini lider olan Padişah ile onun atadığı merkez ve taşra yöneticilerinden oluşuyordu. Yüzlerce yıl süren bu uygulama, yöneticiler grubunda, devletin sahibi olduklarına dair bir bilinç yaratmıştır. Bu yönetici grup, devletin kaderi üzerinde son sözü söyleme hakkını daima kendinde görmektedir. Cumhuriyeti ilan eden, burjuva sınıfının yokluğu koşullarında burjuvazi adına burjuva devrimini gerçekleştiren de işte bu asker-sivil yönetici kesimdir. Cumhuriyet dönemi boyunca da aynı bilinci taşıyan bu yönetici kadro, rejimin her zora düştüğü dönemde kendini sorumlu görerek, askeri darbe yoluyla yönetime el koymaktadır. Bu anlayışın sahipleri, geçmişte egemen sınıfın kendini oluştururlarken günümüzde egemen sınıf olan burjuvazi adına davranmış oluyorlar. işte bu geleneksel anlayış, nedeniyle, "Türkiye, ordusu olan bir ülke değil, ülkesi olan bir ordudur." denebiliyor.

Herşeyin merkezden yönetildiği Osmanlı devletinde, halkın yüzlerce yıl kılı bile kıpırdamadı. Halk, durgun bir su gibi yaşadı gitti. Yönetimin sertliği ve ölüm cezalarının yaygınlığı yanında, Padişah'ın aynı zamanda Peygamberin Halifesi sıfatını taşıması, halkın yönetime itaatini sağlıyordu. Çünkü şeriatın kestiği parmak acımazdı.

1870'deki cılız çıkışları saymazsak, Türk halkının hak ve özgürlük talepli mücadelesi 1908'de Hürriyet'in ilân edilmesinden sonra başlıyor. işçi ve aydınların hak ve özgürlük mücadelesi kısa sürede yükselerek işçi dernekleri ile sosyalist ve komünist partilerin kurulmasına varıyor. Ulusal kurtuluş savaşında halk, bağımsızlık ve özgürlük talebiyle mücadeleye atılıyor, savaşıyor. 1910-1913 ve 1918-1923 arasındaki bu hareketlilik 1925'de bıçakla ke-

silmiş gibi duruveriyor. İzmir Suikasti'ni ve aynı zamanda toprak beyi olan Şeyh Sait'in isyanını bahane eden yönetim, Takriri Sükun yasasını çıkararak her türlü örgütlenme ve siyasi mücadeleyi yasaklıyor. 1946 yılına kadar tek partili idari bir dönem yaşanıyor. Yeraltı faaliyeti yürüten Türkiye Komünist Partisi'nin dar bir mücadelesi dışında demokrasi talepli hiçbir mücadele görülmüyor. 1946'da başlayan çok partili dönemde burjuva özgürlükleri tanınarak kısmi bir burjuva demokrasisi uygulanıyor. Halkın ekonominin ve politikanın yönetimine katılması gerçekleşmiyor. Dikkat ederseniz birkaç sendikacının dışında Parlamentoya sadece egemen sınıfların temsilcileri katılıyorlar. Belediye meclisleri dışında halkın yönetime katılabileceği başkaca demokratik kurumlar yok.

Ancak 1960'dan itibaren yeni bir dönem başlamış bulunuyor. Bu yıllarda işçi, aydın ve öğrenci gençliğin başlattığı devrim ve demokrasi mücadelesi. günümüzde belli bir olgunluğa erişmiş ve derinleşmiş bulunuyor. Artık tüm toplumsal kesimler, özgürlük ve demokratik hakları için, ekonomik, demokratik ve politik taleplerle mücadeleye atılıyorlar. Öte yandan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Kurulu (AGIK) bildirgesine imza atmış bulunan ve Avrupa Topluluğu'na girmek isteyen Türkiye burjuvazisi, dünyadaki yeni gelişmeleri değerlendirerek köşeye sıkıştığının farkına varıp insan hakları ve demokrasi konusunda ileriye doğru bir adım atmak istiyor. Çeşitli burjuva kesimleri ile toplumsal muhalefet güçleri demokrasi konusunda bir uzlaşma zemini arıyorlar. Ancak demokrasinin boyutunu ve derinliğini belirleyecek olan böylesi sığ uzlaşmalar değil, yönetime karşı verilecek olan hak ve özgürlük mücadelesinin boyutu ve derinliğidir.

Bundan önceki bölümde, mülkiyetin toplumsallaştırılması, ekonominin yönetiminin ve denetiminin demokratikleştirilmesi için alternatif öneriler getirdik. Bu bölümde ise devlet yönetiminin demokratikleştirilmesini açımlamaya çalışacağız. Mülkiyeti topluma yaymadan ve ekonomiyi demokratikleştirmeden politik yönetimin demokratikleştirilmesi mümkün değil. Marks, "Kapital" de, "kapitalist üretimin en yüksek gelişme aşamasında" yer alan hisseli sermaye şirketlerinin ortaya çıkardığı durumu "sermayeyi zorunlu olarak, artık, üreticilerin özel mülkiyeti olarak değil, ancak birleşik üreticilerin doğrudan doğruya toplumsal mülkiyetleri olarak, üreticilerin mülkiyeti haline" ve öte yandan "sermayenin mülkiyetine bağlı yeniden üretim işlevlerini yalnızca birleşik üreticilerin işlevleri haline" dönüştüren bir "geçiş" aşaması olarak belirtiyor. Ve "maddi üretim sürecinin(...) özgür olarak birleşmiş insanlar tarafından bilinçli ve plânlı kontrolleri altında yürüyen üretim haline gelmesini" öngörüyor. Biz de Türkiye'nin somut durumundan ve

oluşmuş geleneklerden yola çıkarak mülkiyetin çeşitli biçimlerde toplumsallaştırılmasını öngördük. Bu ekonomik alternatife, geçiş dönemi demokratik ekonomisi de denebilir.

Doğrudan demokrasinin kurulabilmesi için; mülkiyetin, gelirlerin, eğitim ve bilgi düzeyinin, hukuktan yararlanmanın eşitlenmesi, sosyal hizmetlerin tüm topluma yayılması gerekiyor. Türkiye'de önce işte böylesi bir eşitliğin ya da eşitliğe yakınlığın sağlanması gerekiyor. Özyönetim ile yönetime toplumsal katılım arasında ve her ikisinin kimi öğelerini içeren bir demokratik yönetim biçimi bulmamız gerekiyor.

Türkiye'de bugün var olan kısmi-temsili demokrasiden toplumsal demokrasiye geçebilmek için en başta yaygın ve güçlü bir toplumsal örgütlenme gerekiyor.

1- Toplumsal Örgütlenme

Bu konuda ilk iş olarak; ulusal, sınıfsal, mesleki, sosyal, ekonomik, demokratik, politik ve diğer amaçlı örgütlenmelerin önündeki tüm engelleri kaldırıp, toplumun istediği alanlarda istediği gibi özgürce örgütlenmesini yasal güvence altına almak gerekiyor.

Özgürlük; bilgilenmenin, yaratıcılığın ve gelişmenin temel unsuru. Düşünce özgürlüğü ve düşündüğünü ifade etme özgürlüğü olmayan ülkelerde büyük düşünürler yetişmiyor, kalkınma gerçekleşmiyor. Gelişmenin yolunu açan bireyin, toplumun devletin özgürlüğü ve bağımsızlığıdır. Ülkemizin geri kalmışlığının temel nedenlerinden biri, bağımlılık ilişkileri ve özgürlüğe konan yasaklardır. Türkiye'de toplum demirden kalıplar içine sıkıştırılarak, on milyonlarla ölçülen yetişkin insanın yaratıcı yeteneğinden ve gelişmeye yapacağı katkıdan yararlanılmıyor. İfade edilemeyen ve yararlanılmayan yaratıcı düşünce, kişi ile sınırlı kaldığından maddi bir güce dönüşemiyor.

Türkiye gelişme sancısı çekiyor. Gelişme; eğitilmiş insan potansiyelinin, düşünce zenginliğinin, yaratıcı yeteneğin, özgürce örgütlenmenin varlığı koşullarında gerçekleşiyor. Kötülükler, insanın içinde bulunduğu boşluk ve baskı ortamlarında mayalanıyor. Düşünce yoksulluğu, davranışlarımızda da darlık yaratıyor. Özgürlük bu nedenle kötülüklerden arınma, çok seslilikle zenginlik, iyimserlik ve hoşgörü ortamını da yaratıyor.

Demokrasinin gerçekleşmesi için, onun üzerinde yükseleceği zemini yaratmak gerekiyor. Demokrasinin zemini; düşünce, düşünceyi ifade etme, önkoşulsuz ve sınırsız örgütlenme özgürlükleridir.

Demokrasinin gelişmesi örgütlü toplumsal güçlerin (sendika, meslek

odaları, dernek, komite, girişim grubu, insiyatif grubu vb„ biçiminde örgütlenmiş), politikayı izlemesi, politika üretmesi, yönetime katılması, yönetim üzerinde baskı unsuru olması ve yaptırım gücüne erişmesi ile bağlıdır. Türkiye'de ise politika yapmak ve ülkeyi yönetmek dar bir kesimin tekelinde bulunuyor. Halk yalnızca dört yılda bir oy kullanarak kendini "sözde" temsil edecekleri seçiyor. Halkımız politikanın seyircisi durumunda. Bol bol politika konuşan ve politik şovları izleyen halk, kendisi politika üretmiyor ve uygulamaya katılmıyor. Tıpkı ülkemizde bir avuç sporcuyu izleyen on milyonlarca spor izleyicisi gibi.

Günümüz Türkiye'sinde toplumsal örgütlülüğün en boyutlu olduğu iki alan görüyoruz: İşçi sendikaları ve meslek odaları. Ancak bu örgütlülük dağınık, sistemsiz, mesleki ve ekonomik gelişmeye katkı yapmaktan uzak. Eğitimdeki yetersizliklere, eğitim sonrası yetersizlikler de eklenince, gelişmenin gereksinimi olan yetkin meslek adamları yetiştirmekte eksikli kalıyoruz. Mesleki alanlara ilişkin politika üretimi ve bu politikaların yaşama geçirilmesi yetersiz kalıyor. Sendikalar ise halen, devletçi sarı yöneticilerden arınmış değil, potansiyel ve örgütlü güçlerini dile getiremiyorlar, yönetim üzerinde baskı unsuru olamıyorlar, yönetime katılma talepleri yok. Toplumsal örgütlenmeye sendikalar ve meslek odalarına bir düzen vererek başlamak gerekiyor.

Hangi sektörde, kurum ve kuruluşta çalışırsa çalışsın, tüm ücretlilere (yevmiye ve maaş alanlara) kısıtsız sendikalaşma, toplu-iş sözleşmesi ve grev yapma hakkı verilmeli ve bu haklar anayasal güvence altına alınmalıdır. Fabrika ve işyeri yönetimine çalışanların temsilcileri katılmalı, demokratik bir yönetim sistemi geliştirilmelidir. Çalışanların sendikal birliğinin sağlanması, sendikaların yapısının ve işleyişinin temsilci ve yönetici seçimlerinin demokratikleştirilmesi, çalışanların bu yönde verecekleri mücadeleye bağlıdır.

Tüm meslek elemanlarının kendi meslek odalarında örgütlenmesi zorunlu hale getirilmelidir. Her meslek için bir meslek odası olmalı ve benzeşik meslek odaları üst birliklerde toplanmalıdır. Bu konuda Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği örneği bulunmaktadır. Birlik örgütlenmesini biraz açarsak şöyle örnekleyebiliriz: Hukukçular Birliği (Yargıçlar Odası, Savcılar Odası ve Barolar), Sağlık Odaları Birliği (Tabip, Dişçi, Eczacı, Veteriner, Hemşire Odaları), Sanatçı Odaları Birliği (Resim, Müzik, Tiyatro, Sinema ve benzeri Sanatçı Odaları), Yazarlar Birliği, Maliyeciler Birliği, Basın-Yayın Odaları Birliği, Eğitimciler Birligi, Sanayi Odaları Birliği, Ticaret Odaları Birliği, Borsa ve Bankacılar Birliği, Tarım Odaları Birliği, Küçük Esnaf ve Zanaatkar Odaları Birliği gibi.

Herhangi bir meslek dalında meslek, sermaye ya da iş sahibi olanların kendi odalarına kayıtlı olmaları zorunlu olmalıdır.

Örneğin tarım, hayvancılık, balıkçılık ve orman işiyle uğraşan herkes Tarım Odası'na kayıtlı olmalıdır. Oda kaydı olmayan iş yapamamalıdır. Ayrıca meslek elemanları için bir meslek okulu veya meslek kursu diploması ya da mesleki yeterlilik belgesi edinme zorunluluğu getirilmelidir.

Milyonlarca insanı örgütlü bir güç haline getirmiş olan ODALAR; üyelerinin mesleki gelişi için teorik ve pratik çalışmalar yapar; mesleğin gerektirdiği ahlâk ve normları gözeterek meslek onurunu ve mesleki saygınlığı yükseltir; üyelerinin özlük haklarını korur; çalışma ortamlarının iyileşmesini sağlar; üretikleri mal, hizmet ve düşünce ürünlerinin değerini bulmasını temin eder; kendi alanlarına ilişkin plân ve programlar, politikalar üreterek kalkınmaya katılırlar; yönetime karşı baskı gücü olurlar ve örgütlü güçleri ile her düzeyde yönetime katılırlar.

Sendikalar ve meslek odaları, siyasi partiler gibi Anayasal kuruluşlar statüsüne kavuşturulmalıdır.

Yüksek öğrenim gençliğinin; yüksek okul, fakülte ve üniversite düzeylerindeki derneklerinin ülke düzeyindeki birliği olan YÜKSEK ÖĞRENİM GENÇLİK KONSEYİ, üniversite ve devlet yönetimleri tarafından resmen tanınmalı, yüksek öğrenime ve gençliğe ilişkin kararların taslakları Konsey'in onayından geçirilmelidir. Yüksek okul, fakülte ve üniversite yönetim kurulları; öğretim üyesi, öğrenci ve çalışanların katılımı ile oluşup demokratik bir işlerlik sistemi oluşturulmalıdır. Gençliği, devlet yönetimleri tarafından belirlenmiş normlar içinde biçimlendirme politikalarından vazgeçilmelidir. Gençler, özgürce düşünebilmeli, düşündüğü gibi davranabilmeli, kendi normlarını kendileri belirlemelidir. Devlet güvenlik güçlerinin baskısı altında ve açıktan faaliyet yürüten ajanların arasında kendini özgür duyumsamayan, kişiliği zedelenmiş olan, enerjisini öğrenme ve yaratmaya yönlendiremeyen gençlik, başarılı bir eğitim alamamakta yaratıcı potansiyelini harekete geçirememektedir. Gençliğin özgürlüğünü kısıtlayan, dinamizmini körelten gençlik üzerindeki açık-gizli her türlü baskı kaldırılmalı, güvenlik güçleri okullardan çıkmalıdır.

Çalışan gençlik, kendi toplumsal gücünü örgütlü olarak ortaya koyabilmeli, bağımsız örgütleri, sendika ve odalar içindeki konumları yoluyla kendilerini dile getirebilmelidir,

Gençliğin politik mücadelesine konan yasaklar kalkmalı, gençler, ilgileri doğrultusunda faaliyet yürütebilmek için istedikleri alanlarda örgütler kurabilmelidir.

Kadınların çok yönlü örgütlenmesinin önü açılmalı; sendikalar, meslek odaları, siyasi partiler ve gençlik örgütlerinde kadın oranının dengesini tutturmak için özel bir gayret sarfedilmelidir. Tüm kadın örgütlenmeleri özgürce TÜRKİYE KADINLAR BİRLİĞİ'ne üye olabilmeli ve kadınların birlik örgütü tüm kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından resmen tanınır bir statüye kavuşturulmalıdır.

Başta insan hakları, tüketici hakları, barış, çevre ve doğanın korunması olmak üzere toplumsal yaşamın diğer alanlarında faaliyet yürütmek, örgütlenmek isteyen herkes, özgürce ve bir izine bağlı olmaksızın örgütlenebilmelidir.

Burada bir öneri yapma gereği duyuyorum; her özgür ve demokrat kişiyi yakından ilgilendiren bir konu olarak "Bağımsızlık ve Emperyalist Sömürüyü İzleme Komitesi" kurulup, bu komitenin yaptığı ciddi çalışmalarla ülkemizin bağımlılık ilişkileri tüm boyutları ve yasal düzenlemeleri ile açığa çıkarılabilir. Giderek enstitü niteliği kazanan böylesi bir kuruluş, siyasi partiler için de bilgi ve döküman üretebilir.

Herhangi bir konuda ortak faaliyet yürütmek isteyenlerin mutlaka tüzüklü programlı resmi bir örgüt kurmaları gerekmiyor. Bir girişim grubunun, bir komitenin etrafında toplanmış olarak da faaliyet yürütebilmek özgür olmalıdır.

Sonuç olarak; faşizim, ırkçılık ve ayrımcılık dışında hiçbir politik düşünceye ve örgütlenmeye engel olunmamalı, her düşünce ve onun örgütü kendini topluma özgürce sunabilmelidir. Her alanda ve her düzeyde düşünce ve örgütlenme özgürlüğü olmadan demokrasi inşa edilemez.

Dikkat edersek; sendikalar, meslek odaları, gençlik konseyi ve kadınlar birliğine diğer örgütlerden ayrımlı yaklaştık. Aşağıda yönetim konusunu işlerken bu örgütlerin başkaca önemli bir fonksiyonlarına da değineceğiz.

2- Demokratik Yönetimin Yapılanması

Bilindiği gibi bu kitabın yazımında güdülen temel amaç ekonominin, siyasi yönetimin ve toplumun demokratikleştirilmesi ile demokratik bir Türkiye'nin yaratılması için demokratik alternatifler getirmektir. Bunu yaparken tarihten, diğer ülkelerin deneyiminden yararlanıp, Türkiye'nin oluşmuş gelenekleri ve birikmiş değerleri üzerinde bir demokrasi inşa etmeye özen gösteriyoruz.

Bizim demokrasi anlayışımızın özü; bireyin ve toplumun hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi ve yönetimin toplumsallaştırılarak tabana indirilip, halkın kendi kendini yönetiminin sağlanmasıdır.

Bu nedenle temsili demokrasimizdeki merkezi yönetimin yükünü azaltıp, halkın yönetime doğrudan katılabildiği yerel yönetimleri yaygmlaştırıp güçlendirmeyi hedefliyoruz.

Demokratik bir yapılanmaya giderken, Türkiye'nin mevcut yönetim yapılanmasının demokratikleşmeye uygun olanaklarını dikkate almak gerekiyor. Yeniden yapılanma adına, var olan devlet aparatının illa da parçalanması gerekmiyor. Toplumda oluşmuş yönetim alışkanlıkları ve geleneklerine ters düşmeyen bir hiçim ve içerikle doğrudan demokrasiye yakın bir yönetim modeli oluşturabiliriz.

Bana göre Türkiye, MECLİSLER yoluyla yönetilmelidir. Türkiye'nin demokratikleşmesi her düzeyde meclislerin kurulmasıyla gerçekleşebilir. Kırk (40) il, üç bin (3.000) belediyeden oluşan yönetsel bölünmenin altında yer alacak, on binlerce temel birim yönetimi ile halkın yönetime doğrudan katılması ve kendi kendisini yönetmesi sağlanabilir.

Sözü fazla uzatmadan, önerdiğimiz yönetim modelinin organlarını incelemeye çalışalım.

A- Merkezi Yönetim

Yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşan devletin, merkezi aparatlarını tek tek ele alalım.

a- Parlamento:

Demokratik bir rejimde Parlamento, politik sistemin en üst organı olmak zorunda. Hiçbir devlet organı ve kurum Parlamento'nun üzerinde olamaz, onun denetimi dışında kalamaz.

Bugünkü Türkiye Parlamentosu'na baktığımızda durumun tam da böyle olmadığını görüyoruz. Hükümetin işini kolaylaştırmak için hükümete yasa gücünde kararname çıkarma yetkisi verilmiş. Hükümet, kararname çıkararak uygulamaya başlıyor, parlamento, sonradan o kararnamenin gerektirdiği yasayı yapıyor. Ancak yüzlerce yasa gücündeki kararname yıllardır yürürlükte olduğu halde, bu kararnamelere ilişkin yasalar çıkarılmış değil. Böylece, ulusal iradenin en üst temsil organı olarak en asli görevlerinden biri yasa yapmak olan Parlamento devre dışı bırakılmış, yasa yapma hakkı elinden kısmen alınmış, bu hak ve görev hükümet tarafından kullanılır hale gelmiş oluyor.

1980 yılı sonrası kurulan fonların sayısı çoğalıp, parasal varlıkları günümüzde büyük boyutlara ulaştı. Devletin kimi gelirleri bu fonlara girmekte, bu fonlar aracılığıyla kimi devlet harcamaları ve yatırımlar yapılmaktadır, Bu uygulamanın işleyişi ve hizmeti çabuklaştırma gibi bir yararı var. Ancak, her yıl düzenlenen devlet bütçesine girmesi gereken bazı gelirler ve bazı alan-

lara ilişkin devlet harcamaları bütçe dışında kalmış oluyor. Böylece bir asli görevi de her yıl devlet bütçesi yapmak (devletin gelir ve giderleri ile yatırımları belirlemek) olan Parlementonun bu anayasal hak ve görevide kısmen elinden alınmış oluyor.

Amerika Birleşik Devletleri, NATO gibi devlet ve örgütlerle bazen gizli anlaşmalar yapılabiliyor. Ve bunlar kimi zaman Parlementonun onayına ve denetimine sunulmuyor. Bir devlet kurumu olan Milli İstihbarat Teşkilatı Parlemento denetiminden kaçırılıyor. Parlemento bu devlet kurumuna hesap soramıyor, onun çalışmasını denetleyemiyor. En azından bu, pratikte böyle oluyor, Milli Güvenlik Kurulu'nun görüş ve kararları Parlemento denetimi yapılmadan yürürlüğe konabiliyor. Parlemento çoğu kez bu kararlara müdahale edemiyor. Türk Silahlı Kuvvetleri demokratik denetime tabi tutulamıyor. Böyle bir demokratik gelenek yok. Cumhurbaşkanı, başka devlet yöneticileri ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına yaptığı konuşma ve sözlü anlaşmaları Parlementodan gizleyebiliyor. Genel Kurmay Başkanlığına bağlı olarak kurulmuş olan Özel Harp Dairesi ya da Kontrgerilla gibi bir devlet örgütü, bırakın demokratik olarak denetlenmesini, ülkenin Parlementosundan ve hatta hükümetinden, başbakanından gizlenebiliyor. Varlığı bile yıllarca gizli tutulabiliyor. Burada illegal devlet örgütü ve faaliyeti söz konusu. Ulusal güvenlik nedeniyle kamu oyunun bilmemesi gerekenler olabilir. Ancak bunlar ulusal iradeyi temsil eden ülke Parlementosundan gizlenemez. Onun onayı olmadan uygulama yapılamaz. Parlementonun hak, yetki ve görevleri kısmen de olsa elinden alınamaz.

Ülkenin yönetimi Parlementonun denetimindeki hükümet eliyle olması gerekirken, bazen bu zemin kaydırılarak yönetim etkinliği kimi devlet kurum ve organlarına geçebiliyor.

Görüldüğü gibi Parlemento; ulusal iradenin temsilcisi olma işlevini, yasa yapma görevini, bütçe yapma hakkını, tüm devlet organ ve kurumlarını denetleme görevini tam olarak yerine getirememektedir. Parlementonun kimi anayasal hakları pratikte kısmen elinden alınmıştır. Devletin üç temel organından biri olan Parlemento demokratik işleyişten uzaklaştırılabilmektedir.

Devletin demokratikleştirilmesi Parlementodan başlamalıdır.

Parlemento, seçim sisteminin tam demokratik olduğu söylenemez. Yeni bir seçim yasası yapılarak, bölgesel düzeyde bile örgütlü olan siyasi partilerin seçimlere katılması sağlanmalıdır. Demokrasi rejimi, çoğulculuk ve yaygın katılım ile işlerlik kazanıyor. Küçük partileri elemek için konmuş olan baraj sistemi kaldırılmalı, her parti seçime katıldığı seçim bölgesindeki oyları ile değerlendirmeye alınmalıdır. Dar bölge seçim sistemi uygula-

ması ile seçim bölgelerinin sayısı artırılıp, halkın kendi yöresinin milletvekilini seçmesi kolaylaştırılmalıdır. Futbol takımı tutar gibi siyasi parti tutmaya alıştırılmış olan halk, böylece, kendi yöresinden tanıdığı ve güvendiği kişiyi milletvekili seçecek ve başarısızlık ve yolsuzluk durumunda o milletvekilini kolayca geri çekebilecektir.

Gençliğin politik iradesi ve düşüncelerinin ulusal iradeye yansıması için seçmen yaşını on sekiz (18), seçilme yaşını yirmi üç (23) olarak belirlemek gerekiyor.

Tek meclisli Parlamento'nun üye sayısı altı yüz'e (600) çıkarılıp, üye bileşimi demokratikleştirilmelidir.

Cumhuriyet tarihi boyunca işçi, emekçi, kadın, genç, ilerici aydın ve sosyalistlerin Parlamento'ya giremediklerini ya da katılımın çok göstermelik düzeyde kaldığını görüyoruz. Bu durumun başlıca nedenleri olarak; seçim sistemlerinin antidemokratik oluşları, komünist ve sosyalist partilere konan yasak ve engeller, küçük partileri eleme mantığı, çoğulcu katılım anlayışının olmayışı, halkın politikaya seyirci bırakılışı, toplumsal örgütlülük düzeyinin düşüklüğü ve seçim propagandası masraflarının yüksekliği gösterilebilir.

Parlamento tüm ulusal, sınıfsal, mesleki ve sosyal kesimlerin temsil edildiği demokratik bir bileşime kavuşmalıdır. Halkın, tüm toplumsal kesimlerin, genel iradenin oluşmasına, ülkenin merkezi yönetimine katılmasına, söz ve karar sahibi olmasına olanak tanınmalıdır. Bu nedenle, ırkçı ve faşist partiler dışında, laiklik ilkesini benimseyen her politik partinin, sendika, meslek odası ve kadın örgütünün, bağımsız adayların, katılacağı genel seçimlerde 600 üyeli Parlamento'nun 450 üyesi seçilmeli, geriye kalan 150 üyelik ise Sendikalar Birliği, Kadınlar Birliği, Gençlik Konseyi ve Meslek Odaları Birlikleri için ayrılmalıdır. Dikkat ederseniz yukarda adı geçen toplumsal örgütlerin 150 üyelik dışında genel seçimlerde de aday göstermesine olanak tanıyoruz. Ancak bu örgütlerin genel seçimlerde aday göstermesi ülke düzeyinde olamaz. Dar bölge seçim sistemine göre küçültülmüş seçim bölgelerinde bu örgütlerin yerel birimleri, sadece o seçim bölgesi için aday gösterebilmelidir.

Toplumsal örgütlere ayrılmış olan 150 Parlamento üyeliğinin dağılımı ve seçimi nasıl olacak?

Dağılımı:

– Ücretliler Sendikaları Konfederasyonu	60 Saylav
– Meslek Odaları Birlikleri	40 Saylav
– Kadınlar Birliği	40 Saylav
– Yüksek Öğrenim Gençlik Konseyi	10 Saylav

Seçimi:

Toplumsal örgütlerin saylavları, ilgili örgütün kayıtlı üyeleri tarafından seçilir.

Böylesi bir seçim sistemi ile Parlamentoya çoğulcu, dengeli ve adil bir katılım olacağı gibi, en zor koşullarda bile demokratik koalisyon hükümetlerinin kurulabilmesi kolaylaşacaktır. Toplumsal örgütlerin saylavları, ait oldukları toplumsal ve mesleki kesimin sözcüsü olarak onların hak ve çıkarlarını daha iyi savunacak, yeni yasaların çıkmasını sağlayacak, çok sesli ve demokratik bir Parlamento işleyişine katkıda bulunacaklardır.

Demokratik işleyişin temel ilkelerinden biri de yetersizlik gösteren, yolsuzluk yapan ve kendi seçmeninin iradesini temsil etmeyen saylavların, kendi seçmenleri tarafından geriye çekilebilmesi işleyişinin olmasıdır.

Öte yandan rejimin demokratikleşmesinin ilk adımı, demokratik bir Anayasa'nın yapılmasıdır. Bütün yurttaşların bireysel ve toplumsal temel hak ve özgürlükleri, hak arama hakları, düşünce, gösteri ve eylem yapma özgürlükleri, örgütlenme özgürlüğünü, kadın hakları ve kadınların eşitliği ilkesini, güvence altına alacak demokratik bir Anayasa yapılması gerekmektedir.

b- Yargı organları ve yargının bağımsızlığı:

Devletin iradesi; toplumun değişen gereksinimleri, egemen sınıfın egemenliği, üretici güçlerin gelişmesi ve değişim-bölüşüm ilişkileri ile belirlenmektedir. Hukuk ise, oluşmuş olan bu iradenin yasa ve kurallar sistemi biçiminde dile getirilişidir. Önerdiğimiz demokratik yapılanmada egemenliği halka indirgeyerek, üretim ilişkileri ve mülkiyeti toplumsallaştırarak oluşmuş devlet iradesini de demokratikleştirmek istiyoruz.

Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay gibi yüksek yargı ve denetim organları ile yerel mahkemeler ve savcılık kurumu; anayasa ve yasaları, oluşmuş hukuk kurallarını gözetmekle yükümlüler. Yargı organları bir anlamda rejimin hukuksal takipçileri oluyorlar. Çünkü oluşmuş bir iradi hukukun sınırları içinde, yasaları uygulamakla görevliler. Var olan yasaların, oluşmuş hukuk kurallarının dışına çıkamıyorlar. Demek ki hukuk alanının demokratikleştirilmesi için bir, hukuk anlayışı ve yasaların demokratikleştirilmesi, iki, yargı organları ve yargıçların bağımsızlığının sağlanması gerekiyor.

1981 Anayasası'na göre yüksek mahkemelerin üyelerinin belirlenme biçimi, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesini zedeliyor. Yargı organları diğer devlet organ ve kurumları karşısında bağımsız olmadıkça, tarafsız ve adil de olamazlar.

Yüksek yargı organları özerkleştirilerek bağımsızlıklarına kavuşturulma-

lıdır. Yargıç ve Savcı Odaları ile Baroların üst birliği olan Hukukçular Birliği, yüksek mahkemelerin üyelerinin seçimi sistemini yeniden belirlemeli ve bunu Parlamentonun onayına sunmalıdır. Yine bu birliğin oluşturacağı bir kurul; ülkedeki tüm yargıç ve savcıların tayin, atama, yerleştirme, yer değiştirme işlemlerini üstlenmeli, bu görevi hükümetten bağımsız olarak ve özgürce gerçekleştirmelidir.

Biz egemenliği halka indirgeyerek, halkın yönetime yığınsal katılımını getiriyoruz. Bu nedenle hukuk alanında yapılacak en acil işlerden biri de, Türk hukuk dilinin hızla sadeleştirilmesi ve halkın anlayabileceği hale getirilmesidir. Eski, tarihi, mürürü zamana uğramış, kullanılmayan yasalar ayıklanmalı, tüm yasalar sadeleştirilmelidir.

Sonuç olarak; katılımcı, demokratik, çağdaş bir hukuk sisteminin düzenlenmesi, olağanüstü mahkemelerinin kaldırılması, gözaltı süresi, yargılama biçimi, cezaların içeriği ve yeniden düzenlenmesi, ölüm cezasının kaldırılması, işkencenin ağır suç sayılması, uzmanlık mahkemelerinin geliştirilmesi ve burada saymadıklarımız da içinde olmak üzere hukukun yeniden düzenlenmesi için bir hukuk ve adalet reformu yapılmalıdır.

c- Hükümet:

Hükümet, devletin yürütme organı olarak, çıkar çevrelerince belirlenen ve egemen iradeyi yansıtan politikaların pratik alandaki uygulayıcısı oluyor. Devlet aparatının en önemli araçları Hükümete bağlı bulunuyor: Ordu, polis, gizli servis, hapishaneler, dış ülkelerdeki elçilikler, bakanlıklar, il ve ilçe yönetimleri, sayısı birbuçuk milyona yaklaşan devlet memuru; bilim, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik kurumlarının çoğu, ekonomik devlet sektörü, hazine ve daha yüzlerce kurum ve kuruluş Hükümet'e bağlı olarak çalışıyorlar.

Yasama, yargılama ve yürütme devletin en temel üç gücü, kolu oluyor dedik. Başbakan ve bakanlardan oluşan Hükümet, devletin yürütme görevini yerine getirebilmesi için yukarda sayılan alanlarda geniş bir memur kadrosu çalıştırıyor. Adına devlet bürokrasisi dediğimiz bu memur kadrosunun temel görevi, devlet adına topluma hizmet sunmaktır. Bürokrasi, bu hizmeti yerine getirirken aşağıda sıralanan vazgeçilmez rolleri de üstlenmiş oluyor. Yasama ve yürütme arasındaki bağların sağlanması, kamu politikalarının gerçekleştirilmesi, teknik bilgi ve uzmanlık isteyen konulardaki yasa tasarılarını hazırlanması ve yasama organına politika önermek, gerektiğinde kurul ve komisyonlara katılmak, var olan yasaların uygulanmasında onları yorumluyarak belli kurallar oluşturma, topluma hizmet sunarken gereken tüm yükümlülükleri yerine getirme, iç ve dış güvenliğin sağlanması,

adaletin yerine getirilmesi vb., tüm bu roller bürokrasi tarafından üstlenilmiş oluyor. Böylece bürokrasi, devlet aparatının önemli bir gücü, dördüncü kolu oluyor. Yürütme alanında çoğunlukla amatör devlet yöneticilerinden oluşan bakanlar, profesyonel devlet yöneticisi bürokratlarla uyumlu bir işbirliğine girmek zorunda kalıyorlar. Uyumsuzluk durumunda eğer bürokrasi direnirse, devletin topluma sunduğu tüm hizmetler aksıyor, yürütmenin başı olan Hükümet zorda kalıyor.

Bürokrasi, devletle birlikte var olan ve devletin dördüncü kolu olarak, ancak devlet ortadan kalktığında o da yok olacak olan bir olgu. Bürokrasi de devlet gibi içinden geçtiği tomlum sisteminin biçimini alıyor. Feodal devletin bürokrasisi, çağdaş demokratik devletin, sosyalist demokrasinin bürokrasisi farklı oluyor. İleri demokratik bir devletin olmadığı yerde, bürokratik bir devlet ortaya çıkıyor. Devlet yönetiminin karar alma, denetleme ve uygulama mekanizmalarında toplumsal güçlerin çoğulcu katılımı yoksa, tüm bu görevler bürokrasi tarafından gerçekleştiriliyorsa bürokrasinin güçlenmesi, bürokratik bir devlet aparatının ortaya çıkması kaçınılmaz oluyor.

Türkiye'de devlet işlerinin yürütülmesi, Osmanlı'dan kalma bir gelenekle çok merkezi biçimde yapılıyor. Hükümeti oluşturan Başbakan ve Bakanlar Kurulu, merkezi yetkilerine dayanarak tüm yürütme alanının tam egemeni olmak istiyor. Her Hükümet değiştiğinde, merkezden ilçelere kadar her kademedeki yürütmen yönetici değiştirilebiliyor. Zaten burjuva sınıfın egemenliğinde olan yürütme alanı, bu yapısıyla, burjuva siyasi partilerinin de bir egemenlik çatışması alanına dönüşüyor. Bu çatışma içinde, atamalarda taraflılık öne çıktığından; devlet memur ve yöneticisinin bilgi, yetenek, deneyim, yararlılık vb. gibi özellikleri dikkate alınmıyor, böylece yönetimin kalitesi düşürülmüş oluyor.

Öte yandan, mevcut memuriyet yasasına göre, bir devlet memuru, işten atılmasını gerektiren bir suç işlemediği sürece görevinden alınamıyor. Bir kez memur olan emekliliğine kadar çalışıp gidiyor. Sonunda her yeni kurulan Hükümet, aynı memur harmanından yönetici seçmek zorundu kalıyor. Böylece, emekliliğe değin çalışma garantisi olan memur, kendini geliştirmek, yenilemek gibi bir gayretin içine girmiyor. Başarılı olması salt bir üst kademeye terfi etmesi için gerekli oluyor. Hatta, terfi sisteminde bile başarıdan çok kıdem işliyor

Yukarda saydığımız nedenler, tarihe dayanan oluşmuş gelenekler, merkezi otoritenin yüksekliği, anti demokratik yapılanmaların ve yasaların varlığı, toplumsal örgütlenmenin, toplumsal bilincin ve toplumsal mücadelenin düşüklüğü, emperyalist ülkelere bağımlılık ilişkilerinden doğan çıkarlar,

Türkiye burjuvazisinin kendi zayıflıklarını devlet otoritesiyle dengelemek istemesi, rejimin demokratik özünün zayıflığı, çoğulcu katılım mekanizmalarının olmayışı gibi nedenlerle oluşmuş güçlü bir bürokrasinin varlığı söz konusu Türkiye'de. Türkiye burjuvazisi geçmişte, kendi sektörlerindeki elemanlara devlet memurundan daha az olanaklar sağlıyabiliyordu. Böylece devlet memurunun maaş gücüde oluyordu. Bürokrasiyi güçlendiren nedenler içinde bugün geçerliliğini yitirmiş tek faktör budur. Öte yandan bugün tersi bir mekanizma işliyor. Yüksek düzeydeki asker-sivil bürokratlar, emekliliklerinde, KİT yönetimleri, holding yönetimleri, siyasi parti yönetimleri gibi yerlerde yeni ikbal kapıları bulabiliyorlar. Bu olanak, bürokratlık döneminde burjuvaziye sunulmuş yararlılıkla ölçüldüğünden, her yüksek bürokrat bu olguyu düşünmek zorunda kalabiliyor.

Sistematiği ve mantığı siyasi rejim tarafından belirlenmiş olan devletin yürütme görevini yerine getiren devlet bürokrasisi, sayılan nedenlerden dolayı tarih sürecinde kendi etrafında bir kabuk oluşturarak halka yabancılaşmış, kendini hep halkın üzerinde görmüştür. Karar alımı, denetleme ve yürütme mekanizmalarından uzak tutulan halk da bu kadere razı olarak her sıkıştığında yeni bir kurtarıcı -ama kendi dışından- aramaktadır. Oysa yürütmenin yaptığı iş, ülkenin ve toplumun gereksinimlerine yanıt vermek, hizmet sunmaktır. Ancak bu hizmet artıdeğer yaratıp sahibini zengin etmediğinden, psikolojik olarak da, ekonomik üstünlük yerine otorite üstünlüğünü ikame etmektedir. İşin bu yanıyla bürokrasi sorunu her ülkede olabiliyor. Ancak bizim bürokrasinin başka özellikleri de var:

Asker-Sivil bürokrasi, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde oluşmuş bir geleniğin takipçisi olarak Devlete sahiplenip, onu kendi malı gibi görüyor ve elinden kaçacağını sandığı an Devlete kısmen ya da tümden el koyuyor. Sivil yargı organlarını devre dışı bırakabiliyor, siyasi partileri, parlementoyu kapatabiliyor, toplumsal yaşamın tüm alanlarını sıkı denetim altına alıyor, ülkenin egemen sınıfı olan burjuvaziyi bile şaşırtabiliyor. Oysa Türkiye'de, egemen durumda olan işbirlikçi-tekelci burjuvazi; ideolojinin, politikanın, toplumsal bilincin, ekonomi politikanın da egemeni durumunda. İşin özü burada yatıyor. Son dönemlerde asker ve sivil bürokrasinin her on yılda bir devletin varlığı, sürekliliği ve geleceği tehlikeye girdi diye gerçekleştirdiği askeri darbelerin ve onu gerçekleştirenlerin mantığı ne olursa olsun, gerçekte tehlikeye girmiş olan burjuvazinin çıkarları olduğundan, her darbe burjuvaziyi korurken onun biraz daha güçlenmesine olanak sağlıyor. Sonunda askeri darbeler, tekelci burjuvazinin çıkarları ve güçlenmesi için yapılmış oluyor. Ülkenin kalkınmasını ve var olan sığ demokratik rejimi geri-

letiyor. Ülkemizin emperyalistlere bağımlılık ilişkilerini derinleştiriyor. Birikmiş potansiyelleri yok ediyor. İnsanımızın en temel hak ve özgürlüklerini elinden aldığı için, insan malzemesinin gelişimini, bilimsel, kültürel ve toplumsal gelişmeyi köreltiyor.

Asker ve sivil bürokrasinin, geçmişte Osmanlıya, günümüzde tekelci burjuvazinin çıkarlarına hizmet eden, ülkemizi her on yılda bir gerileten, devlete sahiplenme ve el koyma mantığı mahkûm edilmelidir. Devlet yönetimine kısmen veya tamamen el koymak anayasal suç olarak saptanmalıdır.

Türkiye'de, Cumhuriyet tarihi boyunca devletin yürütme işi burjuva siyasi partileri tarafından yerine getiriliyor. Ve genellikle sağ siyasi partiler hükümet kuruyor. Demokratik bir yürütme halkın gücüne basarak gerçekleştirilir. Oysa bizdeki yürütme; yerli ve yabancı tekellere, toprak ağalığı kurumlarına, dinsel tarikatlara, küçük burjuva bürokrasiye basıyor.

Devleti demokratikleştirmek için en başta, devlet aparatının en önemli araçlarının yer aldığı yürütmeyi demokratikleştirmek gerekiyor.

Türkiye'de Genel Kurmay Başkanlığı'nın, Başbakanlık yerine Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmak istenmesi sorun yaratıyor. Genel Kurmayın nereye bağlı olduğu çok önemli değil, ancak buradaki mantık ve anlayış önemli: Devletin ve Hükümetin başkanından sonra biz varız denmek isteniyor. Uzun bir tarih sürecinde oluşmuş olan bu mantık anlaşılabilir. Ancak ileri demokratik bir rejimde tüm devlet kurum ve kuruluşları devletin temel organları olan yargılama, yasama ve yürütme orgarlarının altında ve onlara bağlıdır. Onların denetimine tabidir. Devletin demokratikleşmesi, silahlı kuvvetleri de içermeli ve demokratik bir reform yapılmalıdır.

Her devlet, ülkenin yönetim mekanizması olarak; topluma hizmet sunmak, toplumsal yaşamın sürekliliğini sağlamak, ülkeyi dış ve iç düşmana karşı korumak gibi temel görevlerle yüklü. Burada iç düşman olgusu sınıf çıkarlarıyla en çok bağlı alanıdır. İç düşman, egemen sınıfa ve onun rejimine karşı mücadele edenler oluyor. Devlet dış ve iç düşmana karşı öncelikle güvenlik güçlerini kullanıyor. Güvenlik güçlerinin, iç düşman diye tanımlanan emekçi ve aydınların örgütlülüğüne karşı kullanılım biçimi ve derinliği ile güvenlik güçlerinin yürütme içindeki konumu ve yapılanması rejimin karekterini de yansıtıyor. Bu anlamda Türk Silahlı Kuvvetleri önemli konumlara sahip. Ordu, sıkı yönetimler ve askeri mahkemeler, Milli Güvenlik Kurulu, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Milli İstihbarat Teşkilatı, son olarak açığa çıkan Özel Harp Dairesi, OYAK ve Vakıflar gibi kurum ve kuruluşlarla silahlı kuvvetlerin, ülke yürütmesinde ve ekonomisinde önemli bir yeri ve gücü var. Türkiye hükümetleri, bu önemi ve gücü dikkate alarak

davranıyorlar. 1980'li yıllarda olduğu gibi Parlemento denetiminden kaçmak isteyen Hükümet'ler ise; Parlemento-Hükümet zeminini kaydırarak, yürütmeyi; Hükümet-devlet güvenlik güçleri-basın zeminine taşıyabiliyorlar, Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı ile devletin kuvvetler ayrımı ve uyumu ilkesine göre çalışması daha da karmaşıklaşmış bulunuyor. Cumhurbaşkanı, Hükümeti bile atlayarak bürokratlarla direk iş yapabiliyor. Böylece, ortaya bir yönetim kaosu çıkıyor. Tüm bunları önlemek, devlet yürütmesine demokratik bir işleyiş mekanizması oluşturmak, devletin kurum ve kuruluşlarını demokratik devlet ilkesine göre yeniden yapılandırmak gerekiyor. Yüksek yargı organları, üniversiteler, bilimsel çalışma yapan kurumlar, TRT gibi kamu yararına olan temel kuruluşlar, özerk bir statüye kavuşturularak, iktidar partilerinin güdümünden kurtarılmalıdır.

Son yıllarda basına açıkça yansıdığı üzere kimi devlet güvenlik örgütleri, para ve teknik yardım alma ilişkisi içinde bazı yabancı devletlerin gizli örgütleriyle sıkı ilişki içine girebiliyorlar. Bu ilişki nedeniyle gizli kalması gereken bilgiler ve devlet sırları yabancılara sızabiliyor. Adnan Menderes'in yargılandığı "Örtülü Ödenek Davası"nda Ahmet Salih Korur'un anlattıkları, Bülent Ecevit'in basına yaptığı açıklamalar, MİT emeklisi Mehmet Eymür'ün Milliyet Gazetesi'ndeki yazı dizisinde anlattıkları, bu durumu kanıtlıyorlar. Tüm devlet örgütlerinin tam bağımsızlığının sağlanması için gerekli önlemler alınmalı, yardım ilişkileri bağımlılık yaratmayacak ve devlet sırlarını sızdırmayacak biçimde düzenlenmelidir.

Buraya kadar anlattıklarımızla, merkezi yönetimin demokratikleşmesi sorununa yaklaştık. Ancak devlet yürütmesinin tüm aparatlarıyla demokratikleşmesi, bürokrasizmin yok edilmesi, yönetimin, tabana yayılarak halkın katılımının gerçekleşmesi, merkezi yönetimin merkezi işleri gören ve ülke yönetiminin koordinasyonunu sağlayan bir niteliğe dönüştürülmesi için, yeni bir yerel yönetim sistemi oluşturmak gerekiyor.

B- Yerel Yönetimler

Batıda yerel yönetimlerin ortaya çıkışı çok eski tarihlere dayanır. Kentlerin oluşması ile ortaya çıkan Komün (halkın kendi kendini yönetim biçimi) yerel yönetimlerin temelini oluşturdu. Yöneticilerin seçimle işbaşına gelmelerinin kökleri eski Yunana kadar uzanıyor. Batıda X. yüzyılda başlayan Komün hareketi, demokrasinin gelişmesini temel teşkil ediyor. Komün halkı, devlet karşısındaki hakları için mücadeleyi yükseltip; Kralın, Kontun, Baron'un Komünün işlerine karışmamasını istiyor. Kent yönetiminin halk tarafından seçilmiş kişilerce sağlanması için direniyor. Yüzyıllar süren halkın kendi kendini yönetme istemi mücadelesi burjuva devrimleriyle (özel-

liklede Fransız burjuva devrimi sonrası) yeni bir aşamaya yükseliyor. Bu dönemde yerel yönetimler, merkezi yönetime karşı daha özgür bir statüye kavuşuyorlar. Günümüzdeki yerel yönetim modellerinin ilk biçimleri oluşmuş oluyor böylece.

Tüm yerleşim birimlerinin merkezden yönetildiği, yerel yönetici ve memurların tümünün merkezden atandığı Osmanlıda, ancak 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra vilayet yönetimlerinde reformlara başlanabiliyor. Eşraf tan oluşan vilayet meclisleri oluşturuluyor.

1852 yılında, Osmanlı Sarayının çıkardığı bir fermanla, valilere vilayet görevlileri üzerinde daha çok yetkiler tanınıyor. Yani merkezilik daha da güçlendiriliyor. Zaten yeni vilayet meclisi üyeleri, merkezden atanmış vilayet görevlilerince eşraf ve azınlıkların adayları içinden seçiliyor. Halkın katılımı söz konusu değil.

Aynı dönemlerde Fransızların Osmanlı bürokrasisi üzerinde etkileri artmıştır. Fransızlar, vilayetlerin merkeze karşı daha özgür bir statüye kavuşmasını isterler. Çünkü böylece, yabancı azınlıklardan oluşan vilayetlerin Osmanlıdan koparılması kolaylaşacaktır. Fransa'da III. Napolyon'un kurduğu İkinci İmparatorluk dönemindeki Fransız idari sistemi doğrultusunda, Osmanlıda da yeni bir düzenlemeye gidilir. 1858 tarihli bir kararname ile valilerin yetkileri daha da artırılarak vilayet genel meclislerinin valiye karşı yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenir. Tüm devlet memurları yine merkezden atanmaktadır. Ancak uygulamada vali ile eşraf ve azınlıklardan oluşan vilayet meclisleri üyeleri arasında çatışmalar görülür. Çünkü eşraf daha özgür bir statü istemekte, azınlıklar ise Osmanlıdan kopma ayrı devlet kurma mücadelesini başlatmış bulunmaktadırlar. Bir yandan da Batı'nın Osmanlı üzerendeki baskısı artmaktadır. Bunun üzerine Saray, 1864 yılında yeni bir Vilayetler Kanunu çıkararak, vilayet idaresini yeni hükümlere bağlar. 8 Kasım 1864 tarihli kanun yeni bir idari (yönetsel) yapılanma getirir. "Vilayetler, Sancaklara (Kaymakamlıklara), Sancaklar Kazalara ve Kazalar da Köylere (Kariyelere) bölünür. Bu yeni yönetsel bölünme Fransızların; Departement-Arrondüssement-Canton-Commune biçimindeki idari taksimattan esinlenerek yapılmıştır. Ancak, Osmanlı'nın yaptığının Batı Komününün (Commune) işleyişi ile hiç bir benzerliği yoktur. Yöneticiler seçimle işbaşına gelmemektedir. Sadece köyler, köylüler tarafından seçilen bir Muhtar ve İhtiyar Heyeti ile yönetilecektir. Seçme ve seçilme hakkı salt köy birimlerinde tanınmıştır. Ancak adaylar yine köyün ileri gelenlerinden olmaktadır.

Bu yeni sistemde de Vilayet müdürleri ve memurlar Nezaretten (Bakanlıktan) atanır. Müdür ve memurlar, hem valiye hem bakana karşı olmak üze-

re ikili bir sorumluluk taşırlar. Vilayet, Sancak ve Kaza kademelerindeki idare meclisleri vali ve kaymakamlara bağlı olup bu meclislere onlar başkanlık etmektedir. Öte yandan meclislere seçileceklerin nitelikleri; okumuş, seçkin kişi, itibarlı, varlıklı olarak belirlenerek halkın idare meclislerine girmesi engellenmiştir. Meclis üyelerinin seçimi de atanmış vilayet görevlilerince yapılmaktadır. Ancak bu yeni kanun heryerde yürürlülüğe konmaz. Mithat Paşa gözetiminde ve denenmek üzere sadece Tuna Eyaleti'nde uygulamaya konur. Sadrazam Âli Paşa, 15 mayıs 1867 de, denemenin başarıya ulaştığını ve uygulamanın tüm Osmanlıya yayılacağını bildiren yeni bir Vilayet Kararnamesi yayınlar. Böylece Batılı devletlere de hoş görünmek ister.

1871 yılı Vilayet Kararnamesi ve 1876 yılında çıkarılan ilk Osmanlı Anayasası ile yeni bir düzenleme daha yapılarak; sağlık, bayındırlık vb. gibi yerel işleri yürütecek yeni bir meclis ve başkanlık oluşturulur. Adına belediye başkanlığı ve belediye meclisi diyebileceğimiz bu yeni yapılanma, Vilayet ve Kaza meclisi ile bir bütünlük içinde çalışacaktır. Ancak bu yeni yapılanma her yerde oluşturulamadığı gibi var olanlarda; ekonominin merkezi yapısından; Osmanlının borçlarını ödemeye yetişmekten dolayı mali olanaksızlıklar içinde başarı sağlayamazlar. Yani adına Belediye diyebileceğimiz yeni yapılanma, 1800'lü yılların sonunda bile henüz tam bir gerçeklik değildir.

Cumhuriyet döneminde yapılan yeni düzenlemeler ile İl, İlçe, Bucak, Köy yönetsel bölümlenmesi yapılıp, İl ve Belediye Meclis üyelerinin halk tarafından seçilmesi sağlanır. Cumhuriyetin başlangıçlarında Belediye Başkanları atama ile göreve getirilir. Günümüzde bile ancak Belediye Başkanı, İl ve Belediye Meclisleri üyeleri ile Köy ve Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri seçimle iş başına gelmektedir. Geriye kalan tüm yerel yönetici ve memurlar merkezden atanmaktadır.

Sonunda, günümüzdeki uygulamanında Osmanlı döneminden çok farklı olmadığı görülüyor. Devlet ve Belediye biçimindeki ikili yapı içinde Belediyeler, yönetim etkinliğinden çok; bazı hizmetleri sunmakla sınırlılar. Küçük bir Belediye'yi örnek aldığımızda bunu açıklıkla görebiliriz. Küçük belediye; yol, su, elektrik, otobüs, mezarlık, bahçe, park gibi hizmetler sunabilmektedir ancak. Bunlara ilişkin kararlar bile, Vilayet Encümeni ve Bakanlıklarda alınmaktadır. Yerel yönetimlerin ağırlıklı görevleri; Vali, Kaymakam; maliye, eğitim, sağlık, bayındırlık, nüfus, spor, kültür, polis, Jandarma vb. müdürleri ve onlara bağlı yönetici ve memurlar tarafından yerine getirilmektedir ve tüm bunlar merkezi yönetimce atanmakta ve tayin edilmektedirler.

Görüldüğü gibi demokrasinin temel kurallarından olan HALKIN KENDİ KENDİNİ YÖNETİMİ, Türkiye uygulamasında henüz geçerli değildir.

Öte yandan özetlemeye çalıştığımız tüm yapılanma ve uygulamalar, bunlara ilişkin değişiklikler tepeden, merkezi yönetim tarafından düzenlenmektedir. Karara bağlanmaktadır. Tarihimiz, halkın devlet yönetimine katılım istemi ve mücadelesine tanık değildir. Halkın içine sinmiş olan "Padişahım sen bilirsin" mantığı, günümüz de küçük bir değişiklik ile "Bir yönetici çıksada şu işleri düzeltse" mantığı biçiminde sürüp gitmektedir. Halk henüz devlet yönetimine talip değil. Buradaki eksiklik salt tarihsel nedenlerle açıklanamaz. Bu sonuçta, Türkiye aydınının da büyük sorumluluğu vardır. Aydın, gerçekliği ve gelişme potansiyelini en önce kavrayan, düşüncesi doğrultusunda yılmadan mücadele eden kişi olarak topluma yol gösterendir. Yerel yönetimler üzerine son yıllarda yapılan tartışmalar ve öneriler bile köklü değişikliklerden ürküldüğünün. tam demokratik bir rejim isteminden kaçışın ifadesidir. Öte yandan günümüzde, daha çok özgürlük ve demokrasi isteyen işçi sınıfının ve emekçilerin mücadelesi yükseliyor. Bu nedenle bugünün temel görevlerinden biri de yükselen demokrasi mücadelesi taraftarlarına somut hedefler göstermektir.

Yerel yönetimlerin toplumsallaştırılmasını engelleyen ve geciktiren temel faktörleri şöyle sayabiliriz: Birincisi, Türkiye burjuva sınıfının ekonomik ve düşünsel zayıflığı, kendine bile yeterince güveni olmayışıdır. Türkiye burjuvazisi, emperyalist gericilik döneminde oluştuğu için Batı burjuvazisi gibi ilerici bir öze hiç bir zaman sahip olmadı. Topluma verebilecekleri hep sınırlı kaldı. İkincisi, kökeni Osmanlıya dayanan asker-sivil bürokrasinin, devlet yönetimine toplumu katmak istememesindeki dirençtir. Osmanlı gibi büyük bir merkezi feodal devleti yönetmiş, Türkiye burjuvazisinin olmadığı koşullarda burjuvazi adına öne çıkıp devlet kurmuş ve onu onyıllardır yönetmiş olan bürokrasi, devleti kendi malı gibi görme ve ona sahiplenme alışkanlığından vazgeçememektedir. Üçüncüsü, toplumsal mücadelenin boyutlarının ve derinliğinin zayıflığıdır. Aydınların, işçi sınıfı ve emekçilerin mücadelesi geniş toplumsal kesimleri içine alamamakta ve bürokrasinin direnci ile burjuvazinin zayıflığını yenememektedir. Öte yandan son on yılda devlet bürokrasisinin kimi tepe yöneticileri ile burjuvazi bütünleşmekte, daha güçlü bir direnç oluşmaktadır. Ancak günümüzde bu kesim bile, çıkarları gereği rejimin demokratikleştirilmesi için kendi görüşleri doğrultusunda öneriler yapmak zorunda kalıyor. Burada "tepedenciliği" yenmenin yolu, karşı öneriler oluşturup halkı buna ikne etmektir.

Uygulanmakta olan demokratik yerel yönetim sistemlerine baktığımızda, öz olarak benzerlikler olsa da yapılanma ve uygulamada önemli farklar görüyoruz. Batı demokrasileri ve sosyalist demokrasiler arasında, her iki de-

mokrasinin değişik ülkelerdeki uygulamalarında farklılıklar var. Bu farklılıklar, demokratik rejimin karakteri, devletlerin büyüklükleri, tarihsel olarak oluşmuş gelenekler, verilmiş olan toplumsal mücadelelerin boyutları ile ortaya çıkmış oluyor. Her sistem yaşadığı ülkenin özelliklerini taşıyor. Bu nedenle Amerika, Almanya, Fransa, İsveç, İsviçre, Hollanda gibi ülkelerin, Doğu Avrupa ülkelerinin yerel yönetim sistemleri kendi içlerinde ayrımlanıyorlar.

Türkiye'nin gereksinimi olan demokratik bir yerel yönetim sistemini düşünürken hem uygulanmakta olan tüm diğer sistemlerin deneyimlerinden yararlanmak ve hem de şablonculuğa kaçmadan, ülkemizin özelliklerini dikkate alarak davranmalıyız.

Bana göre Türkiye yerel yönetimlerinin demokratikleştirilmesi için: Bir, Türkiye'nin yönetsel bölümlenmesini yeniden yapılandırmalıyız. İki, devlet ve belediye yönetimlerini birleştirip, tek bir yönetim mekanizması oluşturmalıyız. Üç, yerel yönetimler için yeni bir seçim sistemi hazırlamalıyız. Dört, yerel yönetimlerin çalışma biçimini, merkezi yönetimle olan bağlarını, yetki ve görevlerini yeniden belirlemeliyiz.

Bugün yönetimde bulunanlar, Türkiye'deki il sayısını 100'e çıkarmak istiyorlar. Bu görüş sahipleri, sayısı iyice artacak olan illerin merkezi yönetimle bağlarını kurabilmek için bölge yönetimleri kurulmasını da düşünüyorlar. Böylece yeni bir yönetim kademesinin oluşması gündeme geliyor. Ne yazık ki bu görüşler toplumsal örgütler ve kamuoyu tarafından açıklıkla tartışılmıyor. İktidar partisinin, dil ucuyla tartışıp uyguladıklarına karşı, alternatif görüşler oluşmuyor.

Bize göre yerel yönetimler, üç kademeli olmalıdır. Türkiye 40 il ve 3.000 belediyeliğe bölünmeli; işyeri, köy ve semtlerde (mahallelerde) kurulacak temel yönetim birimleri ile halkın kendi kendini yönetim sistemi kurulmalıdır.

İl yönetimi, belediye yönetimi ve temel birim yönetimlerinden oluşan yerel yönetim sisteminin organlarını inceleyelim.

a- İl Yönetimleri:

Topluma sunulan temel devlet hizmetleri, belediyeler tarafından gerçekleştirilmelidir.

İl yönetimleri hizmeti doğrudan sunan değil; yönlendiren, belediyelere olanaklar sunan, il düzeyindeki yönetim işlerini koordine eden, bölgesel kalkınma plânları hazırlayan; bölgenin ekonomik, toplumsal, bilimsel ve kültürel gelişmesini örgütleyen, bölgesel politikalar üreten; belediyelerin çalışmalarını denetleyen, belediyelerle merkezi yönetim arasında bağ kuran bir ara yönetim kademesi olmalıdır.

İl yönetimlerinin sayıları, üstlendikleri görevlerle bağlıdır. Bu görevleri yerine getirmede yöresel özellikler, uygunluk ve yararlılık öne çıkıyor, Türkiye'nin coğrafi büyüklüğünü ve yörelerin; nüfus yoğunlukları ile ekonomik, toplumsal ve kültürel özelliklerini dikkate aldığımızda, ülkenin 40 İl'e ayrılmasının uygun düşeceği sonucuna varıyorum.

İl yönetimleri, bir başkan ve belli sayıda il meclisi üyesinden oluşur. Köklü değişiklikler yaparken tanımları da dikkate almak gerektiğinden; il başkanının İLBAY, il meclisi üyelerinin İL SAYLAVLARI, il meclisinin İL SAYLAVLARI MECLİSİ olarak tanımlanması, sistemin yeni ve ayırt edici bir özelliği olabilir diye düşünüyorum.

İlbay ve İl Meclisi Saylavları, yerel seçimlerde, il sınırları içinde oturan seçmenler tarafından doğrudan seçilirler.

Ekonomi, plânlama, koordinasyon, sosyal hizmetler, sağlık, eğitim ve benzeri gibi sorumluluk alanlarını yönetmek için, il saylavları kendi aralarından seçecekleri Yürütmenlerle, İlbay başkanlığında bir yürütme kurulu oluştururlar.

Görüldüğü gibi, il başkanı ve il yöneticileri hükümet tarafından atanmıyor, halkın oylarıyla seçiliyorlar. Bu durumda il yönetim kademesinde çalışacak müdür, amir ve memurların işe alınması ve işten çıkarılması yetkisi İl Saylavları Meclisi'nin elindedir. Böylece her hükümet değiştiğinde yönetici personel değişmemiş olup tersine, o ilde yetişmiş insanlara çalışma önceliği tanınacaktır.

b- Belediye Yönetimleri:

Bugün yürürlükte olan Vali, Vilayet Encümeni, Kaymakamlık, Nahiye Müdürlüğü kurumlarını kaldırıp, kasaba ve kentlerdeki devlet ve belediye yönetimlerini birleştirerek, yerel yönetim düzeyinde tek bir yönetim aparatı oluşturulmalıdır.

Adı Belediye olan bu yönetim aparatı, bir başkan ve yeterli sayıda belediye meclis üyesinden oluşmalıdır. Yeni yönetim sisteminde Belediye Başkanı KENTBAY, belediye meclisi üyeleri BELEDİYE SAYLAVLARI, belediye meclisi BELEDİYE SAYLAVLARI MECLİSİ olarak tanımlanabilir.

Türkiye'de 2.000 dolayında belediye bulunuyor. Hızla kentleşen ve kentleşmesi gereken Türkiye'de, yakın ve küçük köylerin kasabalarda toplanması için, kasaba belediyesi sayısını artırıp, Türkiye'yi 3.000 belediyeliğe bölmek topluma sunulan yönetim hizmetini de kolaylaştıracak ve hizmetin kalitesini yükseltecektir. Ortalama bir hesapla bir belediye'ye 10 dolayında köy düşeceğinden, belediyelerin köye sunacağı hizmette bir zorluk olmayacaktır.

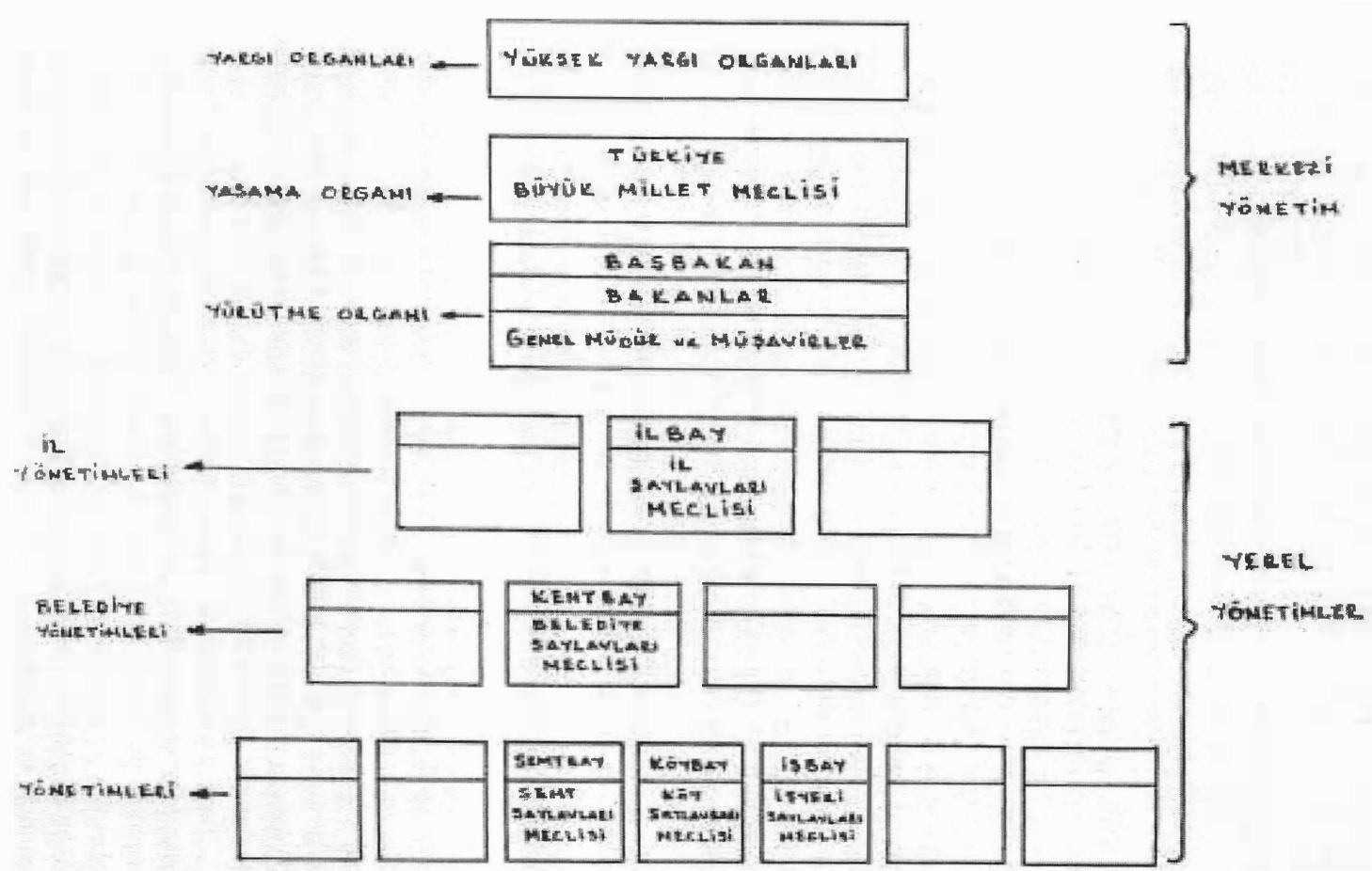
Anlaşıldığı gibi bu durumda köyler, belediyelere bağlanmış oluyor. Köylerin belediyelere bağlanması köylülerin kasaba ve kentlerde yerleşim ve çalışmasını özendirecek, kentleşmeyi hem hızlandırıp hem de kasabalar düzeyinde yaygınlaştıracaktır.

Anakent yönetimlerinde bugün olduğu gibi BÖLÜMKENT belediyeleri oluşturulup, hizmetin hızlandırılması ve halkın yerel yönetim etkinliğine katılımı kolaylaştırılır. Bir milyon nüfuslu İstanbul Bakırköy Belediyesi gibi büyük yönetim birimlerini daha küçük birimlere bölmek gerekiyor.

Kentbay ve Belediye Meclisi Saylavları, yerel seçimlerde, belediye sınırları içinde oturan köylü ve kentli seçmenler tarafından doğrudan seçilirler.

Yeni durumda, belediye sınırları içinde kalan yörenin tek yönetim aparatı olarak belediyelerin görev ve yetkileri artmaktadır. Bu nedenle Kentbay ve Belediye Saylavlarının çok daha nitelikli olmaları gerekecektir. Siyasi partiler ve toplumsal örgütler aday gösterirken; eğitim, sağlık, tarım, bayındırlık, nüfus, hukuk, maliye, sosyal hizmetler, kültür ve sanat, çevre, taşımacılık, temizlik, enerji ve benzeri gibi hizmet alanlarını yönetebilecek nitelikdeki adaylarını seçmenlere önceden tanıtmak zorunda kalacaklardır. Çünkü belediye düzeyindeki tüm yönetim hizmetleri, Belediye Saylavları arasından seçilmiş YÜRÜTMENLER (eğitim işleri yürütmeni, nüfus işleri yürütmeni gibi) tarafından yürütülecektir. Böylece belediye meclisinde Yürütmenler'den oluşacak bir Yürütme Kurulu olacaktır. Hukuk işleri ve polis gibi önemli hizmet alanlarının doğrudan Kentbay'a bağlı olması pratikte yararlı ve güvenilir olacaktır.

Yeni sistemde belediye bünyesinde çalışacak olan; müdür, amir, memur, öğretmen, polis gibi görevliler merkezden atanmayacak, belediye yönetimi tarafından işe alınacaklardır. Bu sistemde bürokrasiden söz edilemez. Başarısızlık ve görevin kötüye kullanımı çabuk açığa çıkar. Memurun toplum tarafından denetimi mekanizması işler. Amir ve memurun halk üzerindeki baskısı kalkar. Genellikle kendi yöresinde çalışacak olan memur, hemşehrilerine daha iyi davranmaya ve hizmet sunmaya çalışır. Çünkü memuru işe alan ve işten atabilecek olan yönetim yanıbaşındadır. Öte yandan memurun kalitesini artırmak, deneyim birikimi ve uzmanlık gibi öğeleri dikkate alarak, her yeni yönetimin kadro değiştirmesini engellemek için ve memura rahat ve sürekli çalışma güvencesi verebilen bir yasal düzenleme yapmak gerekiyor. Yani, Devlet Memurları Yasası, belli değişiklikler yapılarak yürürlükte kalmalıdır, Memur kendisi istemedikçe; tayin, sürgün, zorunlu hizmet gibi yer değiştirmeler olmamalıdır. Okul bitirmiş her memur adayı, istediği belediyeye başvurup, boş bulunan ve uygun gördüğü kadrolara talip olma hakkına sahip olabilmelidir.

YARGI ORGANLARI
YÜKSEK YARGI ORGANLARI
YASAMA ORGANI
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
YÜRÜTME ORGANI
BAŞBAKAN
BAKANLAR
GENEL MÜDÜR ve MÜŞAVİRLER
MERKEZİ YÖNETİM
İL YÖNETİMLERİ
İLBAY
İL SAYLAVLARI MECLİSİ
BELEDİYE YÖNETİMLERİ
KENTBAY
BELEDİYE SAYLAVLARI MECLİSİ
YÖNETİMLERİ
SEMTBAY
SEMT SAYLAVLARI MECLİSİ
KÖYBAY
KÖY SAYLAVLARI MECLİSİ
İŞBAY
İŞYERİ SAYLAVLARI MECLİSİ
YEREL YÖNETİMLER

Yeni bir belediyeler yasası çıkarılarak;belediyelerin yetki ve görevleri, denetimleri, il yönetimi ve merkezi yönetim ile ilişkileri, il ve merkez birimlerine aktarılacak vergi ve kazanç gelirleri, belediye ekonomik sektörlerinin işleyişi ve benzeri yaptırımlar yeniden belirlenmelidir.

c- İşyerit, Köy ve Semt Yönetimleri:

İşyeri, Köy ve Semt Yönetimlerinin nasıl olduğu bir ülkedeki demokrasinin niteliğinin göstergesidir. İnsanlık, demokrasi tarihi boyunca esasen bu soruya yanıt aradı durdu. Devlet yönetimine demokratik katılım ya da çoğulcu demokrasilerde halk, bu temel birimlerin yönetimine ve denetimine katılıyor. Özyönetimler de ise bu temel yerleşim ve çalışma birimlerinin yönetimi, denetimi ve mülkiyeti de halkın elinde oluyor. Mülkiyet ya orada yaşayan ve çalışanların ya da toplumun genelinin elinde bulunuyor.

Batı'da kapitalizm ve kentleşme ile ortaya çıkan Komün, oluşmakta olan kentin halk tarafından yönetiminin ifadesiydi. Fransız devriminden sonra Komün, halkın kendi kendini yönettiği en küçük yerleşim birimi anlamında kullanıldı. Ekim 1917 Devrimi ile işyeri, köy ve semtlerde Sovyet'ler kuruldu.

Mülkiyet toplumsallaştırıldığı için Sovyetler, ekonomik ve toplumsal yaşamın ve ilişkilerinin yönetim ve denetimini üstlendiler. Yugoslav özyönetim modelinde, işyerleri o işyerinde çalışanların mülkiyetinde sayılıyordu. Ancak Yugoslav özyönetim modeli tam bir netlik kazanamadan çözülmeye girdi.

Türk toplumunun tarihinde ve geleneğinde temel yönetim biçimi olarak şu örnekleri görüyoruz:

Göçer Türkler; Kabile, Boy ve Boy Federasyonları biçiminde örgütlüydüler. Kabile ve Boyların yönetimi, toplumun kendi kendini yönettiği, malların mülkiyetinin ortaklaşa olduğu ilkel demokrasi biçimindeydi. Yerleşikliğe geçildikten sonra demokratik özellikler taşıyan yerleşim ve yönetim biçimleri olarak Ocak ve Dergahları, mesleki örgütlenme açısından da Ahilik kurumu ve Loncaları sayabiliriz. Ancak bunların hiçbirisi çağdaş demokratik kurum ve yönetim biçimleri olmayıp, salt taşıdıkları deneyim değeri açısından ele alınmaktadır.

Tanzimat döneminde Fransız yönetsel bölünmesi örnek alınınca ortaya, bugünkü Köy ve Mahalle Muhtarlıkları ve İdare Heyetleri çıktı. Çağdaş Türk toplumunun geleneğine yerleşmiş ve artık toplum tarafından benimsenmiş olan Köy ve Mahalle Muhtarlıkları biçimindeki temel yönetim biçimidir. Günümüzde Mahalle yerine, onun biraz daha büyüğü olan Semt, tanımının uygunluğu ve geçerliliği ortaya çıkmıştır. Günümüz işyerlerinde ise, işverenin

yönetimi yanında Sendikanın işyeri temsilcileri de bulunmakta ve bu temsilcilik kurumu çalışanların hak ve çıkarlarını koruma adına işyeri yönetimi açısından belli yaptırım gücüne sahip bulunmaktadır.

1970'li yılların ikinci yarısında, faşist saldırı ve katliamlar artarak halkın can güvenliği tehlikeye girdi. Devlet yönetim organlarının halkın can güvenliğini sağlayamaması üzerine, halk kendi can güvenliğini sağlamak için komiteler kurup kendi yönetim biçimlerini ortaya çıkardı. Özellikle Devrimci Yol ve Türkiye Komünist Partisi'nin girişimleri ile; "1 Mayıs Komiteleri", "AntiFaşist Komiteler", "Direniş Komiteleri", "Can Güvenliği Komiteleri", "Demokrasi Komiteleri" biçiminde örgütlenip "Kurtarılmış Bölgeler" yaratan emekçi halk, faşist saldırılara ve polis baskısına karşı kendini korumaya çalıştı. Başta Fatsa olmak üzere İzmir, İstanbul, Adana, Ankara ve kimi başkaca kentlerin semtlerinde uygulanan bu halk örgütlenmesi, ülke düzeyinde yeterli yaygınlığa ulaşamadı. Polisin "Kurtarılmış Bölge" diye saldırdığı yerler aslında emekçilerin kendi yönetimlerini kurmaya çalıştıkları semtlerdi.

1960'lı ve 1970'li yıllarda işçiler fabrikaları, köylüler tarlaları, öğrenciler fakülteleri işgal ettiler. Ege'deki köylü isyanları ve tarla işgalleri sonraki yıllarda tekrarlanmadı. İşçilerin 1963 yılında başlattıkları fabrika işgalleri 1980'de İzmir-Tariş direnişi ile doruk noktasına ulaştı. Fakülte işgalleri de yükselen bir eğri çizdi. Ancak bu işgaller aynı zamanda sınıf mücadelesindeki demokrasi bilincimizin sığlığının da ifadesidir. Çünkü bu işgallerle burjuvaziye ve yönetime olan tepki dile getiriliyor ama yerine, nasıl bir mülkiyet ve yönetim istediğimiz belirtilemiyordu. Fabrika, tarla ve fakülte işgalleriyle üretim ve öğrenim durduruluyordu. Bunun tek istisna örneği Yeni Çeltek Madeni'nin kısa bir süre işçiler tarafından işgal edilip, işçilerce yönetilerek üretimin sürdürülmesidir. Devrim ve demokrasi mücadelesinde önemli olan, değiştirmek istediğinin yerine koyacağın örneği somut pratikte uygulamaya koyabilmektir. Demokratik üniversite isteyen öğrenciler, işgal ettikleri fakültelerde, öğrenimi durdurmadan, demokratik yönetim biçimini uygulayabilmeliydiler. Fabrika işgal eden işçi, üretimi durdurmadan fabrikayı ve oradaki ekonomik ilişkileri yönetebilmeli.

Tarihimizden ve toplumsal mücadelemizden çıkan, temel birimlere ilişkin demokrasi deneyimimiz ve denenmeye çalışılan yönetim biçimleri bunlar. Ancak "Kurtarılmış Bölgeler" hariç, bunların hiçbiri katılımcı demokrasi ya da özyönetim örneği değiller. Ekonomi alanında özyönetim biçiminin en somut örneği olarak yalnızca üretici köylü kooperatiflerini görüyoruz.

Toplumun benimsediği Muhtarlık örneğinden, yönetim alışkanlığı ve geleneklerimizden, devrimci deneyimimizden yola çıkarak temel birimlere ilişkin yeni ve demokratik bir yönetim biçimi bulmamız gerekiyor.

Ekonomik alternatif bölümünde belirttiğimiz; kooperatif, komün, devlet, belediye ve halk sektörü gibi toplumsal mülkiyetli sektörlerin ekonomik işletmelerinde yönetimin demokratikleştirilmesi komünün ya da belli sayıdaki bir toplumsal grubun olduğundan, toplumsal mülkiyetin sahipleri ve çalışanlardan oluşan demokratik bir yönetim meclisi oluşturmak, düşündüğümüz demokrasi anlayışına uygun düşecektir. Demekki bu tip işyerlerinde, toplumsal mülkiyetin sahipleri ve çalışanların temsilcilerinden oluşan bir İŞYERİ MECLİSİ oluşturmak gerekiyor. İşyeri Meclisi'nin kendi içinden seçeceği bir de başkan, İŞBAY olmalı. İşbay önderliğindeki işyeri meclisi, işletmenin günlük işleyişini sağlayan amir ve müdürlerin üzerinde olup, yönetim politikasını üretmek ve uygulamakla görevli olmalıdır. İşletmenin pratik işleyişinden sorumlu olan yine müdür ve amirler olmalıdır. Doğal olarak müdür, amir ve diğer çalışanları işe alma ve çıkarma yetkisi İşyeri Meclisi'nde olacaktır.

Özel mülkiyet işyerlerinde durum farklı. Bu işletmeler için bu aşamada, işyeri sendika temsilcilerinin, işletmenin yönetiminde söz ve karar sahibi olmalarını sağlayan bir yasal düzenleme yapılabilir. Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) örneğinden yararlanılarak, işletme ya da kurumun yönetimine, çalışanların da belli sayıda üye vermesi sağlanabilir.

Onyıllardır uygulanan, Muhtarlık ve İdare Heyeti biçimindeki köy ve mahalle yönetiminin, yapısı ve işleyişi bakımından yetersiz olduğu görülüyor. Birincisi, bu temel yönetim organlarının üye sayısı yetersiz. İkincisi, yönetim yetkileri çok sınırlı. Üçüncüsü, statüleri ve sosyal konumları düşük olduğundan, mahalle polisi ve köy jandarması bile bu organın üyeleri üzerinde otorite kurabiliyor. Dördüncüsü, yukarda sayılan nedenlerden dolayı bu yönetimlere halkın ilgisi düşük olup, genellikle yaşlı ve emekliler seçiliyorlar.

Bana göre ise, yönetim geleneğimize iyice yerleşmiş olan köy ve mahalle yönetimlerinde yapılacak küçük bir düzenleme ile bu temel birim yönetimlerimiz, demokratik bir işleyişe ve güçlü bir konuma kavuşabilirler, halkın kendi kendini yönetiminin temel organları olabilirler.

Böylesi bir demokratik yapı ve işleyiş için:

– Semtlerin iyice belirlenmesi, sınırlarının çizilip kent haritalarında gösterilmesi ve isimlendirilmesi gerekiyor. Bu yeni belirlemede mahalle ölçeğinden semt ölçeğine geçmek uygun olacaktır.

– Köy ve Semt Meclislerinin üye sayısı, 5'den az 11'den çok olmamak üzere Köy ve Semtin büyüklüğüne göre belirlenmelidir.

– Köy ve Semtlerin yönetim yetkisi, Köy ve Semt Meclisleri'nde olmalıdır. İlgili koy ve semtdeki sosyal işler, eğitim, sağlık, çevre ve konut, polis ve jandarma, kültür hizmetleri ve benzeri hizmetler ve bunlara ilişkin kurum ve kuruluşlar, Köy ve Semt Meclisleri'ne bağlı olmalıdırlar. Belediye Meclisi'ne karşı sorumlu olan ve onunla işbirliği içinde çalışan Köy ve Semt Meclisleri, yönetim hizmetinin yerinde gerçekleşmesini sağlayacak, sorunları daha kolay belirleyip daha hızlı ve uygun çözümler üretecektir. Aynı mahallin insanı olan yönetici ile halkın işbirliği ve halkın kararların alımına katılımı gerçekleşecektir. Halka baskı yapan polis ya da jandarma, yasak olduğu halde kayıt parası alan okul müdürü, iyi çalışmayan PTT, yolsuzluk yapan banka yöneticisi, ticaret ahlâkını kötüye kullanan esnaf, düzenli ve bakımlı çalışmayan sağlık ocağı, çevreyi kirleten ve gürültü yapanlar, yaşayanların huzurunu bozanlar anında karşılarında Köy ve Semt yöneticilerini bulacaklardır. Belirtilen ve belirtilmeyen tüm bu sorunların çözümü ve demokratik işleyişin temel birimlere indirgenmesi için Köy ve Semt yönetimlerinin üye sayısının ve yetkilerinin genişletilmesi gerekiyor.

– Köy ve Semt yönetimlerinin başkanları olan KÖYBAY ve SEMTBAY'larla meclis üyesi olan Köy ve Semt SAYLAVLARI, o köy ve semtte yaşayan seçmenler tarafından seçileceklerdir.

Sonuç olarak demokratik Türkiye Meclisler tarafından yönetilmelidir: En temel yönetim organları olarak İşyeri, Köy ve Semt Meclisleri, bunların bağlı oldukları Belediye Meclisleri, belediyeleri koordine eden İl Meclisleri ve en üstte Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Demokrasinin temel ilkelerinden biri de; görevini kötüye kullanan, yetersiz olan, kendi seçmeninin iradesini yansıtmayan yöneticilerin, seçmenleri tarafından görevden geri alınmasıdır. Burada getirdiğimiz temel birim, dar bölge ve toplumsal örgüt seçim sistemine göre, yöneticinin geri çekilmesi de kolaylaşmış oluyor.

Önerdiğimiz demokratik Türkiye modelinde, müthiş bir toplumsal ve yönetimsel canlanma olacaktır. En başta toplumun tüm kesimleri ve birimleri örgütlü hale gelecekler. Seçme, seçilme ve yönetme işleyişinde toplumun demokrasi bilinci gelişip demokrasi giderek derinleşecektir. Bürokrasi ortadan kalkacak, toplumsal ilişkilerde otorite yok olacak, ilişkilerde hoşgörü ve insancıllık öne geçecektir. Toplumun potansiyel olarak var olan yaratıcı yetenekleri harekete geçip gelişme ortamı bulacaktır. Toplum, kendini yönetmek için "Bir Kurtarıcı" aramayacak, kendi kendini yönetecektir. Üretim, tüketim, kültür ve toplumsal yaşam süreçleri ve alanları yeni bir içeriğe ve düzene kavuşacaklardır. Devlet yönetimi, bir avuç insanın tekelinden

kurtarılıp, meclis üyeleri olarak sayıları milyonlarla ölçülen, halk yöneticilerine devredilecektir. Askeri darbeler boşa çıkarılacak, kendini devletin sahibi olarak gören bir avuç bürokratın yerine, devlet sahipliği tüm toplumun eline geçip, bilincine yerleşecektir. Kalkınmanın olanak ve seçenekleri artacaktır. Sosyal devlet anlayışı ve uygulaması yaygınlaşıp, kökleşecektir. İç pazar genişleyerek, turizm ve ticaret canlanacak, eğitim ve sağlık hizmetleri iyileşecek, bilim sanat ve kültür yaşamı zenginleşecektir.

Yukarda önerdiğimiz demokratik yapılanma ve işleyişin gerçekleşmesi için toplumsal bir mücadele gerekiyor. Dört yılda bir oy kullanarak ya da burjuva partilerinden çare umarak demokrasi yerleşmez. Mevcut düzen içinde yeni düzenin organlarını ve işleyişini oluşturabilmektir önemli olan. Doğrudan demokrasilerde parti ve iktidar çelişkisi buradan kaynaklanıyor. Parti, merkezi olarak yukardan aşağıya örgütleniyor. İktidar ise aşağıdan yukarı doğru örgütleniyor. Tepeden iktidarların hiçbiri demokratik olamadılar. Eski parti anlayışından vazgeçerek, iktidarın ve partinin aşağıdan yukarıya doğru örgütlenmesini gerçekleştirmek gerekiyor. Demokratik bir partinin yaratılması, partinin yığınlarla sıkı bağı, işçi ve emekçilerin partiye güven duymaları, pratikten teori üretebilmek, tüm üyelerin ve emekçi halkın partiyi kendi malı gibi görmesi, partiyi kendinin yönetebilmesi için, iktidar gibi partinin de aşağıdan yukarı doğru örgütlenmesi ve güçlenmesi gerekiyor. Demokratik bir iktidarın kurulabilmesi için, demokratik iktidar mücadelesinin belli bir güce erişmesi, mücadelenin temel dayanaklarının olması gerekiyor. Geçmişteki işçi ve sosyalist partilerimizin başarılı olamayışı, iktidara yürüyen mücadele zemini ve yoluna girememiş olmalarındandı. Bir avuç gücü olan ve sadece, merkezi iktidarın ele geçirilmesini hedefleyen partiler, doğal olarak başarılı olamadılar. Partilerin güdümünde çalışan sendikalar ise, mülkiyetin toplumsallaştırılması ve demokratik işyeri yönetimlerinin kurulması mücadelesi yerine, işçiye daha çok zam alma yarışına girdiler.

Demek ki; parti anlayışımız, partinin yapılanması ve işleyişi, parti programı, partinin mücadele alanları ve mücadele biçimi, önüne koyduğu hedefler kökten değişmek zorunda.

Partinin görevi; toplumsal örgütlerin yönetimlerini ele geçirmek, devlet yönetim organlarının yönetimlerini işgal etmek, iktidar olmak, olmamalıdır. Partinin görevi; emekçi halkı iktidar yapmaktır. Toplumsal örgütlerin ve devlet yönetim organlarının başarılı olmasına katkı yapmak, onlara, çeşitli yol ve yöntemlerle yol göstericilik, yönlendiricilik yapmaktır. Emekçilerin pratiğini teorileştirmektir.

Bugünkü iktidar; demokrasinin temel organları olarak işyeri, köy ve semt meclislerinin kurulması için gerekli yasal düzenlemeyi yapmayacak; Bucak Müdürlüğü, Kaymakamlık ve Valilik kurumlarını Belediye ve İl Meclislerifne devretmeyecektir. Peki bu durumda ne olacak? Önemli olan halkın demokratik yapılanma modelini benimsemesidir. Onda kendi çıkarlarını görmesidir. Halk, benimsediği demokratik model için mücadele eder. Bir yandan parlamento ve siyasi partileri böylesi bir yapılanmaya zorlarken bir yandan da; işyeri, köy ve semtlerde kendi eliyle Demokratik Meclis'ler kurarak, "gölge" yönetimler ya da ikili yönetimler oluşturabilir.

3- Toplumun Demokratikleşmesi

Toplumsal mülkiyetin yaygınlaşması, ekonomi ve siyasi yönetim alanlarının demokratikleşmesi, toplumsal ilişkilerin de demokratikleşmesini sağlayacaktır.

Toplumun demokratikleşmesi; bireyler, toplumsal çıkar grupları ve sınıflar arasındaki ilişkilerin, insanların çalışma ve yaşama ortamlarındaki ilişkilerinin; birey ile devlet, toplumsal çıkar grupları ve onların örgütleriyle devlet arasındaki ilişkilerin, demokratik bir öze kavuşturulması, düşünce ve davranışlarımızın demokratikleşmesidir.

İlişkilerimizin, düşünce ve davranışlarımızın demokratik özü ne anlama geliyor?

İlişkilerimiz ile düşünce ve davranışlarımızda; diyalog ve hoşgörünün oluşması, tartışma alışkanlığının yerleşmesi, insan sevgisinin kökleşmesi, vazgeçilmez temel hak ve özgürlüklere saygılı olmak; düşünce, örgütlenme, inanç ve hak arama özgürlüklerinin değil yasalarda, düşüncemizde bile kısıtlanmasına yer vermemektir. Azınlığın çoğunluk olma hakkını, çoğunluğun iradesini kabullenmektir. Devletin toplum için olduğunu özümseyip, yönetime toplumsal katılımı benimsemektir. Irkçı, faşist, ayrımcı, aşağılayıcı düşünce ve örgütlere karşı direnme bilincinin olmasıdır. Tüm ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi hakkına saygı göstermektir.

Öte yandan toplumun demokratik özü; emeğe ve düşünceye saygı, sanata sevgi, yaratıcılığa ve bilime övgü, insan sağlığı ve doğal çevreye karşı duyarlılık; haksızlık, eşitsizlik, adaletsizlik, dayak, işkence ve bireysel şiddete karşı nefret duygularının toplum ve devlet yaşamında davranış normu haline gelmesidir.

Demokrasi; ailenin, okulun, işyerinin, kışlanın, devlet organlarının ve toplumun demokratikleşmesi ile kurumlaşabilir. Ancak böylesi bir kurumlaşma, demokrasi norm ve kurallarının yaşama geçmesi için bunların yasa-

larla güvence altına alınması gerekiyor. Bu nedenle devletin demokratikleştirilmesini, yeni anayasa ve yasaların yapılmasını başa aldık. Yeni bir anlayışla devletin iç düşman tanımı da değişmelidir. Devlete ve patronlara karşı hak arama ve demokrasi mücadelesi verenler, düşünceleri doğrultusunda örgütlenenler, iç düşman olarak görülmemelidir. Bu anlayışla ilk değişiklik polis yetki ve selahiyet yasasında yapılmalı, polis örgütü ve polisin topluma karşı davranışı demokratikleştirilmelidir.

Toplumun demotratikleşmesi aynı zamanda yeni bir insan tipinin yaratılmasıdır: Laik, hümanist, çevresinde olup bitene karşı duyarlı, kültürlü, bilinçli, çalışkan, yetenekli, yaratıcı, özgür, kendine ve topluma güvenen, yurtsever ve enternastyonalist, mücadeleci bir insan tipi. Gerçeğin öğrenilmesi için araştıran, soruşturan, sentez yapabilen bir insan tipi.

Toplumun demokratikleşmesi ve yeni bir insan tipinin yaratılması, insanı çevreleyen faktörlerin demokratikleşmesine bağlı oluyor. Aile, okul ve benzeri kurumların yanında egemen ideolojinin, egemen politikaların, toplumu yönlendiren kitle iletişim araçlarının da demokratikleşmesi gerekiyor. Çağımız toplumları sürekli bir enformasyon bombardımanı altında tutuluyorlar. Geçmişte yaşadığı toplumsal çevreden etkilenen insan, günümüzde kitle iletişim araçlarının doğrudan etkisinde kalıyor. Günümüz kitle iletişim araçları insanı biçimlendirmenin en etkin araçları haline gelmiş bulunuyor. Bu araçlar yoluyla topluma her dakika egemen ideolojinin unsurları, politikalar, toplumdan beklentiler enjekte ediliyor. Kitle iletişim araçlarının sahipleri ve çalışanlar taraflı olduğundan, öyle olmasa bile bir süre sonra burjuvazi tarafından kontrol altına alındıklarından yayınların içeriği de burjuvaziden yana oluyor. Basın, devlet tarafından belirlenmiş resmi ideolojinin dışına çıkamıyor. Tüm bu nedenlerle kitle iletişim araçlarının mülkiyetini, yapısını, yayınların içeriğini demokratikleştirmek, farklı çıkar gruplarının düşüncelerinin de dile getirilmesinin araçlarını yaratmak gerekiyor. Toplumun tek yanlı yönlendirilmesine son vermek gerekiyor.

Türk toplumunun tarih sürecinde oluşmuş, tarihden gelme özellikleri, düşünce ve davranış normları var.

Türk toplumu, Osmanlı'dan kalma bir gelenekle aşırı hiyerarşik bir toplum. Toplum, belli düzeylerde sosyal konumlara sahip yetkili insan piramidi altında eziliyor. İnsan ilişkilerinde sosyal statü ile konuşmak saygıdan öte zorunlu bir davranış normu haline gelmiş. Davranışlarda düşünceye değil, biçime önem veriliyor. İnsanlar amir veya müdürün karşısına rahatça çıkamıyor, önünü iliklemek, askeri vaziyet almak zorunda kalıyor, mevki sahibi olan elini öptürüyor. Konum sahibi kişiler, konumlarını topluma karşı

baskı unsuru olarak kullanıyorlar, "Sen benim kim olduğumu biliyormusun", "Seni Doğuya sürdürürüm", "Devletin yüksek çıkarları gereği" gibi sözler sık sık duyuluyor. Devletin değil, toplumun yüksek çıkarlarıdır önde olan, devlet toplum içindir. Davranışlarımızda özgürleşmemiz gerekiyor. Makamlara ve kişilere karşı yeni hitap şekilleri bulmalıyız. Herkes bey ve bayandır. Apartmanlara isim koymanın altında bile büyüklük ve hiyerarşi yatıyor. İstanbul Pera'da ilk apartmanları yaptıran Osmanlı paşalarının geleneği halen sürüyor. Apartmana isim koymak çağımızda ayıptır. Apartmanlar numaraları, insanlar isimleri ile anılırlar.

Türk toplumu otoriteye boyun eğen, kaderine razı olan, sabırlı, son otuz yıla kadar hak isteme mücadelesine kalkışmamış, tarihinde köylü ve halk isyanı olmayan ender toplumlardan. Devlet işleyişindeki otorite, toplum tarafından da benimsenmiş. Otoriteye boyun eğen toplumumuz doğal olarak kendi içindeki toplumsal ilişkilerde de otoriter davranıyor. İlişkilerde değişik biçim ve düzeylerde şiddet kullanılıyor.

Öte yandan toplumumuzda Osmanlı feodalizminden kalma yardımlaşma, dayanışma, eşitlik duyguları ve normları da var. Tarihden gelen bu özellikler düne kadar köylü çoğunluk Türkiye toplumunda geçerliydi. Kapitalist ilişkilerin ve devlet kurumlarının köye kadar girmesiyle bu ilişkiler ve davranışlar da bozulmaya başladı.

Hızla kapitalistleşen Türkiye'de toplumsal hareketlilik, ekonomik, sınıfsal ve kültürel ayrışma yüksek tempolarla sürüyor. Bu hızlı değişim nedeniyle toplumda bir oturmamışlık, değerlerde yeni düzey ve biçimiyle durulmamışlık söz konusu. Hızlı bir sınıfsal ve kültürel değişim yaşanıyor. Bu hızlı değişim sürecinde kişilik, kültürel kimlik, psikoloji ve bilinç gibi değerler yerinden oynuyor, insanlar da eski kimlik ve kişiliklerini, kültürlerini, sınıfsal özelliklerini koruma ile yeninin ösümsenmesi karşıtlığında bir iç çatışma yaşanıyor. insanın ruhsal dünyasındaki bu çatışma ve yeni arayışlar, geri kalmışlık ve anti demokratiklik ortamında hızla tepkiye dönüşüyor. Büyük aileden küçük aile tipine geçen, çocuğunu okutmak isteyen, iyi bir meslek edinmek isteyen, hak ve adalet arayan, ulusal gelirden daha çok pay isteyen insan kendini sınıf mücadelesinin içinde buluyor. Bu nedenle son otuz yılda işçi sınıfı ve emekçi halkın mücadelesi sürekli yükseliyor ve bu süreç içinde bilinci gelişiyor.

Türk toplumunun tarihden gelen, son otuz yıllık mücadelesi ile oluşan değerleri, 12 Eylül rejimi döneminde iyice yerinden oynadı. Toplum iyice bireycileşti, umursamazlık, kendinden başkasını düşünmezlik duyguları gelişti, dayanışma zayıflayıp dostluklar zayıfladı. Umutsuzluk, çaresizlik, lüm-

penlik özellikleri ve kültürümüzde arabesk biçim ortaya çıktı kültürel boşluklar oluştu. Maddi olmayan insani ve kültürel değerlere ilgi azaldı. Varlıklı çevrelerde savurganlık, geniş toplumsal kesimlerde tüketim histerisi gelişti. İnsan yeteneği, kazanabildiği para miktarı ile ölçülür oldu. Herkes ticaretle uğraşır hale getirildi. Böylece geleneksel davranış normları, toplumsal bilinç yerinden oynadı. Ama yerine konan; umursamazlık, çaresizlik, kültürsüzlük, yoksulluk ya da ne yolla olursa olsun köşeyi dönmek oldu. Yani, burjuva ideolojisi ve burjuva sınıf bilinci, tüm ülke düzeyinde geleneksel toplum kesimlerine kadar uzanmış ve kendini kabul ettirmiş oldu. İşçi sınıfı ve emekçilerin ideoloji ve değerlerinin bastırıldığı ortamda burjuva ideolojisi ve boşluktan yararlanan dinsel ideoloji atak yaptı.

Değişim sürecinin insanı bir süre "çifte kişilik" özelliği taşır. Ancak Eylül rejiminde insanların kimlik ve kişilikleri devlet şokuyla yerinden oynatılınca, kimi insanlar yeni değerleri ve normları özümsemeye fırsat bulamayarak boşlukta kaldılar. Devlet şoku, toplumun dokusunu ve toplumsal özellikleri zedeledi. Diğer ideoloji ve kültürlerin yasaklı olduğu ortamda emekçi olan kişiye burjuva ideolojisi enjekte edildi. Değişimin öznesi olan insan, kendine yabancı değerlerle karşılaşınca boşlukta kaldı. Kimileri de olağanüstü bir yetenekle yeni değerlerleri benimseyerek, çarpıklaştılar. Oysa demokratik bir ortamda, hızlı değişim süreci toplumsal sorunlar yaratmaz, Demokratik ortam;hızlı sosyal, sınıfsal ve kültürel değişim sürecinde, toplumsal psikoloji ve bilincin dönüşümü döneminde beliren sorunlar için alternatif olanaklar ve seçenekler sunabiliyor, insanlar boşluğa düşmüyorlar.

Geçmişte "demokrasi" diye bağırdık durduk. Ama nasıl bir demokrasi istediğimizi açımlamadık. Ülkemize özgü bir demokrasi modeli çizemedik. Demokrasiyi salt özgürlüklerle sınırlı tuttuk. Çünkü o günlerin demokrasi mücadelesi, devrim mücadelesine yamanmış bir yama gibiydi, "bu nedenle de sırıtıyordu. Demokrasi, çoğu kez, mücadele hafifliğini tanımlayan bir kavram gibi algılandı. Ve yalnızca burjuva demokrasisi olarak algılanıyordu. Burjuva demokrasisi için mücadele ise ancak devrim mücadelesine yardımcı bir unsurdu. Tüm bu nedenlerle demokrasi isteyen geniş emekçi yığınlarıyla devrimci hareketlerin bağı kurulamadı.

Geçmişte demokrasi mücadelesi devrimci örgütlerin tekelinde görüldüğünden (aslında öyle algılanıyordu) hep merkezi örgütler eliyle, hiyerarşik bir yapı içinde, insan özgürlüğünü ve yaratıcılığını sınırlayan katı kurallar ve yaptırımlar ile yürüdü. Her öneri ve düşünce, merkezin onayını almak zorunda kalınca, yaratıcılık ve kitle katılımının önü tıkandı. Böylece mücadele kendi kendini daralttı. Oysa iyi açımlanmış ve tanımlanmış ve herke-

sin katılımına açık bir demokrasi anlayışı ile milyonlarca insan mücadeleye çekilebilirdi. Demokrasi mücadelesi kimsenin tekelinde değildir, olmamalıdır.

Türkiye bir sorunlar denizidir.

Dayak, işkence, yasaklar, insan hakları ve insan onuruna yapılan saldırılar, devlet memurunun halka kötü davranışı, haksızlık, adaletsizlik, rüşvet, adam kayırma, vergisiz kazanç olayı, vergi kaçakçılığı, vergi adaletsizliği, savurganlık, militarizm, savaş kışkırtıcılığı, tüketicilerin kazıklanması, çevrenin ve doğanın tahribatı, hoşgörüsüzlük, cahillik, kültür yozlaşması, lümpenlik, öğrenim ve eğitimin düzeyinin düşüklüğü ve niteliksizliği, okullarda bağış adı altında haraç alınması, insan ilişkilerinde statü ve kariyerin ardına sığınım yaptırımcı davranmak, yoksulluk, konut sorunu, kira sorunu, gelir dağılımındaki adaletsizlik, erkek toplumu oluşumuz, kadınların toplumsal yaşama daha etkin katılımı ve eşitlik sorunları, gençlik sorunları, ulusal sorun... daha yüzlercesi sayılabilir.

Tüm bu sorunlar, kendi taraftarı olan mücadele konu ve alanları. Hiç kimsenin bu mücadeleleri ve onların örgütlerini kendi tekeline alma hakkı olamaz. Zaman zaman küçümsenen bu mücadele konuları aynı zamanda iktidara yönelik mücadelenin bileşenleridir. Çünkü iktidar olununcada bu sorunları çözmek gerekiyor. Bizim geçmişte iyi anlayamadığımız ve bugün halen kimilerinin anlayamadığı işin bu yanıydı. Oysa tüm sosyalist iktidarlar yukardaki sorunların çözümü için yıllarını verdiler. Çözemedikleri de ortaya çıktı. Devrim, amaç değil, sosyalist demokrasiyi kurmak için bir araçtır. Ancak bazen zorunlu bir araç oluyor. Demek ki araç ile amaç arasındaki ilişkiyi iyi örmek ama yerlerini de değiştirmemek gerekiyor. Demokrasi mücadelesinin cephesi, sosyalist mücadele cephesinden çok daha geniş olduğundan, demokrasi mücadelesinin cephesini daraltmaya yönelik düşünce ve uygulamalarla da mücadele etmek gerekiyor. Çünkü sosyalizme giden yol, demokrasi mücadelesinin zemininde ilerliyor.

Sonuç olarak ekonominin, siyasi yönetimin ve toplumun demokratikleştirilmesi mücadelesi özünde, toplumun devlete karşı verdiği hak arama ve giderek devlet olma mücadelesi oluyor. Burjuvazi, mülkiyeti, ekonomik ve siyasi yönetimi elinde bulunduran egemen sınıf olarak, devleti kendi malı gibi gördüğünden ve çıkarları gereği, toplumun devlet olma mücadelesini kendi koyduğu yasalarla suç sayıyor. Gerçekte suçlu olan burjuvazinin kendisidir. Çünkü burjuvazi, bir avuç azınlık olarak, milyonlarla ölçülen Türkiye toplumu üzerinde, açık-kapalı zaman zaman da demokratik diktatörlük yöntemleriyle iktidarını sürdürmeye çalışıyor.

Ancak Türkiye toplumu, mücadele birikimi ve bilinciyle; ekonomiyi, devleti, toplumu demokratikleştirip, yeni bir insan tipini yaratacak güce erişmiş bulunuyor.

Altıncı Bölüm:
SOSYAL DEVLET

Bir ülkede üretim alanında yaratılan değerlerin önce patron ve çalışanlar arasında kâr ve ücretler olarak paylaşımı gerçekleşiyor. Sonra da vergiler ve diğer gelirlerden oluşan devlet gelirleri bütçe yoluyla yeniden paylaşılıyor. Devletin sosyal niteliği işte bu yeniden paylaşımın içeriğine göre belirleniyor. Geçmişin Türkiye devleti; sanayi ve hizmet sektörüne büyük yatırımlar yaparak, işsize iş olanakları yaratarak, halkı kısmen de olsa gözeterek ve adaletli olmaya çalışarak "Devlet Baba" kavramı ile tanımlandı. Devlet Baba, halkını gözeten ancak buyruklarla yöneten bir devletti. Halka sunulan hizmetlerin kararları merkezi olarak almıyor ve merkezi bir uygulama ile gerçekleştiriliyordu.

12 Eylül rejimi, devleti tüccarlaştırdı. Devlet tüccar düşüncesiyle ve ticari bir şirket gibi yönetilmeye başladı. Tüccar Devlet; kârsız devlet işletmelerini satışa çıkardı, kârsız hizmet sektörü alanlarına yatırım yapmadı, halkın işsiz, yoksul, aç kalmasını umursamadı, oluşmuş devlet geleneklerini çiğnedi, devletin sosyal görevlerini yok sayarak onu kâr getirmesi gereken bir ticari şirket gibi yönetti. Sosyal özünden boşaltılmış olan devlet sonunda halkın güvenini kaybederek halkın tepkisinin yükselmesine neden oldu.

Sosyal devlet anlayışının özü, devlet gelirlerinden oluşan varlığın, topluma devlet eliyle dengeli ve adaletli olarak paylaştırılmasıdır. Sosyal devlet uygulaması, insanlardan gelir oranlarına göre pay alıp, toplumun ihtiyacı olan kesimlerine ve toplumsal gereksinimlere pay dağıtmaktır.

Sosyal Devlet; tüm toplumun barınma, beslenme, sağlık ve eğitim sorunlarını çözen; çocukları koruyan; özürlü, sakat ve düşkünleri gözeten; yaşlılara bakan; gençliğe mutlu bir yaşam ve güvenli bir gelecek kuran; çalışanların sorunlarını çözerek huzurlu yaşamalarını sağlayan; halkın dinlence, eğlence, tatil, kültür ve spor gereksinimlerini karşılayan; köy ve kentleri

sosyal yapı ve tesislerle donatan; sağlıklı bir yaşam için çevreyi ve doğayı koruyan; devlet olanaklarını adaletli, dürüst ve tutumlu bir biçimde değerlendiren; tüm bu giderleri karşılayabilmek için adaletli bir vergi sistemi uygulayan baba devlettir.

Bizim öngördüğümüz sosyal devlet, yerel yönetimlerin esas alındığı, halkın kendi kendini yönettiği, sosyal yaşamın iyileştirilip mutlu ve huzurlu hale getirildiği bir devlet anlayışıdır.

Sosyal devlet, geçmişin buyrukçu devlet babasından farklı olarak, ana baba ve evlatların iç içe yaşadığı, kararların alımının ve uygulamanın ailece yapıldığı, demokratik bir yönetimin ve sosyal hizmetlerin simgesidir.

Bu açıklamalardan sonra sosyal hizmet alanlarına ilişkin görüş ve önerilerimizi belirtebiliriz.

1- Sağlık

Toplumun kendi kendini yönettiği demokratik devlette hizmetlerden toplumun tüm üyeleri eşit olarak yararlanırlar. Gelişmenin temel faktörü olan insanın en başta sağlıklı olması gerekir. Sağlık sorununun çözümü her türlü ticari düşünceden uzak olarak hizmet anlayışıyla gerçekleştirilmelidir. Devlet, halkın sağlığını korumakla yükümlüdür. Parayla satın alınan sağlık, toplumda sağlıksızlığı ve adaletsizliği de getirmektedir. Sağlık sorunun köklü çözümü için ilk atılması gereken adım, Genel Sağlık Sigortası'nın kurulmasıdır.

Tüm yurttaşlar doğumlarından itibaren zorunlu olarak Genel Sağlık Sigortasına üye yapılırlar. Çocukların primlerini aileleri ödemek kaydıyla; patron, serbest çalışan, kendi işinde çalışan, bir ücret karşılığı çalışan, çalışmayan (bunların primleri ödenmiş sayılır), herkes sağlık sigortasına prim ödemekle yükümlüdür. Her yurttaşın doğumdan itibaren bir sağlık sigortası kimliği ve bir sağlık defteri olur. Bebeklikten ölüme kadar insanların önemli hastalıkları ve tedavileri bu sağlık defterine işlenir.

Genel Sağlık Sigortası, tüm Belediyeliklerde en az bir tane olmak üzere gereksinime uygun nitelikte ve çoklukta hastaneler açar. Genel Sağlık Sigortası, kamu kuruluşları ve hizmet amaçlı vakıflar dışında kimse hastane açamaz, ticari amaçlı hastane işletemez. İşletmemelidir. Çünkü sağlık hizmetlerini kâr amacından kurtarmak gerekir. Köylerde, semtlerde ve büyük işyerlerinde Sağlık Evi açarak, insanların ilk sağlık kontrolları bu sağlık evlerinde yapılmalıdır. Her köy ya da semt sakini bir sağlık evine bağlı olup, ilk başvurusunu buradaki doktorlara yapar. Semt, köy veya işyeri doktoru gerekli gördüğü durumda hastasını, hastaneye göndererek polikilinikdeki uzman doktora havale eder. Gerekli görüldüğünde de hasta klinik tedaviye

alınır. Hastanelerde çalışan Operatör ve Uzman Doktor'larla sağlık evlerinde çalışan Doktorlar ücretli olup hastalardan para almazlar. Yani insanlar; sağlık kontrolleri, bakımları, sağlık iyileştirmeleri ve ameliyatlar için para ödemezler. Bu sağlık giderleri ve doktorların ücretleri, Genel Sağlık Sigortası veya ilgili sağlık kurumunun sahibi olan kamu kuruluşları ve vakıflar tarafından karşılanır. Bu uygulamaya rağmen özel muayenehane açmak isteyen doktorlar olabilir ve paralı müşteri bulabilirlerse para kazanabilirler. Ancak ticari amaçlı özel hastane açılamaz.

Bu durumda ilaç sorununa da yeni bir perspektifle bakmak gerekir. Genel Sağlık Sigortası veya Sağlık Bakanlığı ulusal ilaç sanayi kurarak ilaç ticaretini önler, ilaçların maliyet yükseltici ambalajlanmasına son vererek uygun ambalajlama yöntemleri geliştirir. Doktorların gereksiz ilaçlar yazmasını ve ilaçların hor ve tutumsuz kullanımını da önlemek gerekiyor. Devletin olanakları dikkate alınarak ilaçlar hastalara ya parasız olarak verilir ya da küçük bir tutar karşılığında satılır. Özel eczaneler de kendilerine bu duruma göre ayarlarlar.

Yöresel sağlık politikaları yerel yönetimler, ilgili sağlık elamanları ve diğer oda, sendika ve kuruluşlarca belirlenir. Genel sağlık politikaları ise parlamento, sağlık bakanlığı ve Türkiye Sağlıkçılar Birliği'nin ortak çalışmaları ile oluşturulur.

Sosyal devletin halkın sağlığı sorununa yaklaşımı ve uygulaması böyle olabilir, olmalıdır. Devletin en temel görevlerinden olan güvenlik, adalet, eğitim ve sağlık hizmetleri her türlü ticari düşünceden arındırılmış ve parasız olarak yerine getirilmek zorundadır.

2- Çocukların Korunması

Yarınlarımızın güvencesi, çocuklarımızı ne denli sağlıklı yetiştirdiğimize bağlıdır. Çocuklarımızın sağlığı, bakımı ve korunması devletin ve toplumun en temel görevlerindendir. Sosyal devlet, tüm çocukları ayrımsız olarak koruma altına almak zorundadır. Sağlıklı ve iyi yetiştirilmeleri ile yükümlüdür.

Çocuğun sağlığı, ananın sağlığı ile başlıyor. Kadının hamilelikten korunması, düşükler ve çocuk aldırma, hamile kadının bakım ve kontrolü ve sağlıklı bir doğum için gerekli olan eğitim çalışmaları, hizmetler ve yatırımlar yerel yönetimler tarafından eksiksiz olarak gerçekleştirilmelidir. Çocuğun doğumuna kadar süren bu hizmetleri her kadın ve aile kendi yerel yönetiminden talep etmek zorundadır. Sağlık bakanlığı, yerel yönetimler ve ailelerin ortak çalışması ile bu hizmetin eksiksiz gerçekleşmesi kolayca sağlanabilir.

Bebeğin bakımı, korunması ve bebek ölümlerinin en aza indirilmesi için gerekli tüm önlemler alınmalı, yatırımlar yapılmalıdır, Bebeğin yerinde bakımı için her sağlık evinde bir çocuk doktorunun bulunması yararlı olmaktadır.

Hem çalışan ailelerin sorununu çözmek ve hem de çocukların daha sağlıklı ve iyi yetişmeleri için, her semt ve yeterli büyüklükteki köy ve işyerlerinde Kreş açılma zorunluluğu getirilmelidir. İşyerleri ve yerel yönetimler bu kreşleri açmakla yükümlü tutulmalıdırlar.

4-6 Yaş grubu çocukların ilk öğrenime hazırlanması ve çalışan ailelerin çocuk sorununu çözmek için Anaokulu uygulaması yaygınlaştırılmalıdır. Yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları ile bu amaçla kurulmuş vakıflar dışında kimse Anaokulu açmamalı, işletmemelidir. Anaokulu uygulaması, gerekli tüm yerleşim birimlerindeki okullaşma gerçekleştiğinde zorunlu uygulama haline getirilmelidir.

Kreş ve Anaokullarma devam eden çocukların sağlığı, bakımı ve eğitimi için gerekli olan personel, yeterli nitelikte ve devlet tarafından yetiştirilmelidir.

Açık hava çocuk bahçeleri, gerekli görülen yerlerde kapalı çocuk oyun evleri, çocuk eğlence merkezleri açılarak yaygınlaştırılmalıdır. Bu görev doğrudan Belediyelerin olup, katkı yapmak isteyen kurum ve kuruluşlarla zenginleştirilebilir.

3- Özürlü, Sakat ve İşgöremezlerin Korunması

Doğumdan özürlü ve sakat olanlarla sonradan sakat kalan ve işgöremez duruma düşen çocuk ve yetişkinlerimizi korumak, onların bakımını ve geçimini sağlamak sosyal devletin görevidir.

Bedensel başkaca özürü bulunmayan körlerle, sağır ve dilsizler için yeterli sayıda okul açılıp onların da toplumsal yaşama ve üretime katılmaları sağlanmalıdır.

Bedensel ya da beyinsel özürlü çocukların mutlu bir ortamda barınabilecekleri bakım evleri açılıp, bu çocukların ailelerine maddi ve manevi yük olmaları önlenmelidir. Böylece evdeki diğer çocuklar üzerindeki olumsuz psikolojik etki de ortadan kaldırılmış olacaktır.

Çalışma yaşamı sırasında iş kazası ya da hastalık nedeniyle işgöremez duruma düşmüş insanlarımız, Genel Sağlık Sigortası'nın işgöremezler fonundan gelire bağlanmalı, böylece huzurlu ve mutlu bir yaşam sürmeleri sağlanmalıdır. Öte yandan belli bir oranda işgöremez olanların ekonomik yaşama kazandırılması için, bu tür insanlarımızı işe alma zorunluluğu geti-

rilmelidir. Şimdiki uygulama iyileştirilerek hangi işyerlerinin ne kadar eksikli işgücü çalıştıracağı belirlenmelidir.

4- Yaşlıların Korunması

Yaşlılar, toplumun ataları ve öğretmenleridir. Birikmiş ekonomik, toplumsal, kültürel ve tarihsel deneyimleriyle genç kuşakların yol göstericisi olan yaşlılarımızı, huzurlu ve mutlu yaşatmak zorundayız. İnsanlarımızın ülke kalkınmasına olan katkılarını salt çalışma dönemleri ile değerlendiremeyiz. Çalışamaz duruma gelmiş yaşlıların da yapacakları katkılar için gerekli ortamları hazırlamalıyız.

Bu konuda ilk atılacak adım "Genel Emeklilik Sigortası"nın kurulmasıdır. 18 yaşından itibaren tüm insanlar (işçi, işveren, memur, esnaf, tüccar, çiftçi, serbest meslek sahibi, işsiz, öğrenci, ev kadını) Genel Emeklilik Sigortası'na prim ödemekle yükümlü kılınmalıdır. Öğrenciler, sembolik düzeyde prim öderler ve bu primler öğrenci burslarından kesilir. Ev kadınlarının primini eşleri ya da aileleri öder. İşsizler, çalışmadıkları döneme ilişkin sembolik primlerini borçlanarak çalıştıklarında bu sembolik borçlarını da öderler. Ülkemizin bugünkü koşullarını ve yaşam ortalamasını dikkate alarak kadınlar için 55, erkekler için 60 yaşında emekli olma uygulaması getirilir. Böylece çalışma yıllarına göre emeklilik uygulaması kalkmış olur. Emekli maaşı asgari ücretten az olmayıp, ödenmiş toplam prim tutarının toplam gün sayısına bölümü ile elde edilecek değere göre belirlenir. Genel Emeklilik Sigortasından emekli maaşı alan kişiler, bilim, sanat ve kültür alanı dışındaki işlerde çalışamazlar. Eğer çalışırlarsa emeklilik maaşları kesilir. Devlet sektöründe çok gerekli personelin emekliliği 65 yaşına kadar uzatılabilmelidir.

Böylesi bir emeklilik uygulaması ile toplumun tüm yaşlılarının, huzurlu ve mutlu yaşamı, adalet ve eşitlik temelinde yasal güvenceye bağlanmış olacaktır.

Kimsesiz, yalnız ve bakıma muhtaç yaşlıların, bakımı ve korunması için, nitelikli ve yeterli sayıdaki Yaşlılar Evinin açılmasında yerel yönetimler yasal olarak yükümlü kılınmalıdır. Yaşlılar, bu evlerdeki giderlerinin karşılanması için zaten gerekli ekonomik güce sahip olduklarından bu uygulama kolaylıkla yaşama geçirilebilir.

Yaşlıların, boş vakitlerini değerlendirmeleri, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşama yapabilecekleri katkıları için gerekli görülen yerlerde Yaşlılar Merkezleri açılmalıdır. Yaşlılar bu merkezlerde; oyun, eğlence, tartışma, el sanatları, güzel sanatlar ve benzeri gibi gereksinimlerini karşılayabilirler.

Bu tip merkezler daha çok. kendi başına yaşayan ya da ailesi ile kalan yaşlılara hizmet sunmak içindir.

5- Gençliğe Mutlu Bir Yaşam ve Güvenli Bir Gelecek

Gençlik yakın geleceğimizdir. Gençliğine güvenmeyen toplum, kendi gücüne de güvenmiyor demektir. Ne yazık ki ülkemiz yönetimleri, ülkemiz gençliğine güvenmemekte, gençliğin dinamizmini ve ilerici atılımlarını bastırmak istemektedirler. Son kırk yıldır hızlı ve köklü değişimlerin gerçekleştiği ülkemizde, hareketli ve atak olan gençlik, bu değişimleri rahatça özümseyip daha ileri ve demokratik boyutlara ilerletmek istemektedir. Gençliğin bu ilerici ve devrimci kalkışımı, tutucu kuşaklarla gençlik ve yönetim ile gençlik arasında çelişki ve hatta kıyasıya bir mücadele yaratmaktadır.

Gençlik, egemen sınıfın ve yönetimin kendi kalıplarıyla biçimleyebileceği bir insan malzemesi değildir. Gençliği kendi dünya görüşleri ile ve sert yöntemlerle biçimlendirmek isteyenler, gençliğin çok yönlü gelişme dinamiklerini de köreltmektedirler. Ülkemizde ciddi bir gençlik sorunu vardır. Sorunun özü, gençliğin; özgür, bağımsız, çok yönlü ve çağdaş gelişme istemi ile gençliği kendi dünya görüşleri ile kalıplamak isteyen düşünce arasındaki çelişkidir. Gençlik, ısrarla politik yaşamın dışında tutulmak istenmektedir. Ekonomik, demokratik, politik istemleri ve özlük sorunları için hak arama mücadelesine kalkışan gençliğin, bu demokratik hakkını kullanması, yönetimler tarafından şiddetle bastırılmak istenmektedir. Gençlik; toplumsal, politik ve kültürel yaşama aktif olarak katılabilmelidir. Devlet, bu katılımın yasal güvencelerini sağlamak zorundadır.

Yönetimlerin görevi gençliği tek boyutlu olarak kalıplamak değil, gençliğe geniş olanaklar ve çeşitli seçenekler sunmaktır. Gençlik, olanakların çokluğu ve seçeneklerin çeşitliliği boyutunda bir gelişme çizgisine sahip olacaktır.

Gençliğin boş vakitlerini değerlendirmesi için, dinlence, eğlence, tatil ve kamp gereksinimleri için, spor yapabilmesi için, kültür ve sanat çalışmalarına etkin katılımı için olanaklar yaratılmalı tesisler kurulmalıdır. Bu amaçlar için gençler tarafından kurulup yönetilen "Gençlik Merkezleri", yerel yönetimlerce parasal olarak desteklenmelidir. Ülkemiz gençliğinin dünya gençliği ile sosyal, kültürel ve sportif alanlardaki karşılaşma ve ilişkileri için olanaklar yaratılmalı, böylece ülkemiz gençliğinin evrensel boyutlarda gelişimi desteklenmelidir.

Ülkemiz işsizlerinin ezici çoğunluğu gençlerden oluşmaktadır. Eğitim sistemimizdeki sistemsizlik ve eğitimin geriliği, gençleri mesleksiz olarak

çalışma yaşamına sürmekte, üniversite önünde büyük tıkanmalar oluşmaktadır. Bu kitabın eğitim bölümündeki önerileri gerçekleştiğinde yüksek öğrenim önünde yığılma olmayacak ve mesleksiz genç kalmayacaktır.

Çalışan gençlerin, diğer çalışanlardan daha çok sömürülmesi, daha uzun çalıştırılması, angarya uygulamaları, kişiliğe yönelik olumsuz davranışlar önlenmelidir. Meslek edinme ve meslek içi gelişme kursları ile gençlerin mesleki yeterlilikleri sağlanmalıdır. Özellikle tarım alanında ücretsiz aile çalışması yapan gençlerin Genel Sağlık Sigortası ve Genel Emeklilik Sigortası primlerini ödeyebilmesi ve ülkemizde ücretsiz çalışmanın yok edilmesi için her çalışana ücret verilme zorunluluğu getirilmelidir.

Öğrenci gençlerin yüksekokul, fakülte, üniversite ve ülke düzeyinde öğrenci dernekleri biçiminde örgütlenmesi yasal güvenceye bağlanmalıdır. Okul yönetimlerine öğretim üyeleri ve çalışanlarla birlikte öğrenci temsilcileri de katılmalı, birimler ve ülke düzeyinde oluşturulacak politikalar ve kararların alımına gençlerin etkin katılımı sağlanmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetimler tarafından açılacak olan öğrenci yurtları yeterli kapasite ve niteliğe kavuşturulmalıdır. Ticari ve ideolojik amaçlar için faaliyet yürüten öğrenci yurtları yerel yönetimlere devredilmelidir.

Her öğrenciye eğer istiyorsa 18 yaşından itibaren burs verilmelidir. Çalışma yaşamında geri ödenecek olan bu bursların karşılığı gençler için belirlenmiş olan asgari ücretin yarısından az olmamalıdır.

Gençler kendilerini özgür duyumsayabilmeli, cinsler arası ilişki ve temaslarını kendi özgür iradeleri ile belirleyebilmelilerdir. Sosyal kontrol, toplumsal baskı mekanizmaları ve yasal yaptırımlarla gençliğin davranışları baskı altına alınmamalıdır. Gençliğin, kendi gelişimini kendi özgür iradesi ile belirleyebileceği bir ortam yaratılmalıdır.

Gençliğin mutluluğu ve güvenli bir gelecek için, merkezi yönetim, yerel yönetimler ve toplum olarak gençlere geniş olanaklar sunmak zorundayız.

6- Çalışma Yaşamının İyileştirilmesi

Dünyada en fazla iş kazasının olduğu ülkelerden biri Türkiyedir. Her yıl binlerce insanımız yaşamını yitirmekte ya da sakat kalmaktadır, İş güvenliği ve sağlığı yeniden ele alınmalı, iş kazalarını minimuma düşürecek ve meslek hastalıklarını önleyecek ciddi yasal yaptırımlar getirilmelidir.

Çalışma saatleri normal işler için haftada 40 saat, insan sağlığına zararlı ve ağır işler için 35 saat olarak belirlenip, bu duruma uymayan işverenler için yasal yaptırım getirilmelidir.

Asgari ücretin belirlenmesi yöntemi değiştirilmelidir. Tarım, sanayi ve hizmetler alanlarında tek tip asgari ücret uygulanmalı, asgari ücretin miktarı, insanların, minimum olarak ama tüm temel gereksinimlerini karşılayabilecek bir düzeyde olmalıdır. Bekarlar ve evliler için ayrı ayrı asgari ücret belirlemesi yapılmalıdır.

Tüm çalışanların ücret almasını sağlayan bir düzenleme yapılarak, ev işleri dışında ücretsiz çalışma bırakılmamalıdır.

Ülkemizdeki çocuk parası uygulaması çok karmaşık olup, gerçek amaca hizmet etmemektedir. Bana göre ayrı bir çocuk parası fonu kurulmalı, 0-18 yaş arasındaki çalışmayan tüm çocuklara bu fondan çocuk parası verilmelidir. Toplu iş sözleşmeleri ile ortaya çıkan adaletsiz durum böylece ortadan kalkacak tüm çocuklar için eşitlik sağlanacaktır. Çocuk parasının miktarı, çocuğun aileye bindirdiği yükü gerçekten karşılayabilir olmalıdır. Çalışan ve çalışmayan tüm ailelere çocuk parası ödenmeli, nüfus plânlamasına katkı için kademeli bir sistem uygulanmalıdır. Örneğin birinci ve ikinci çocuklar için normal ödeme yapılırken, üçüncü çocuktan itibaren miktar iyice azaltılmalı, beşinci çocuktan sonrası için çocuk parası ödemesi yapılmamalıdır.

Ülkemizde de İşsizlik Sigortası kurulmalıdır. İşsizlik sigortasının temel amacı, uzun süreli bir çalışmanın ardından işsiz kalmış olanların yeni bir iş bulana kadar yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlamaktır. İşsizlik sigortasının bir yararı da politik ve kasıtlı işten atılmaları kısmen de olsa önlemesidir.

Yaşlıların korunması bölümünde belirttiğimiz emeklilik sistemi tam olarak uygulamaya geçtiğinde, bugün uygulanmakta olan kıdem tazminatı sistemine hiç gerek kalmıyacaktır. O zaman ancak emeklilik ikramiyesi olarak bir ödeme yapılabilir.

7- Sosyal Konut Uygulaması

Konut sorununu daha geniş olarak "göç ve kentleşme" başlığı altında işleyeceğiz. Burada salt sosyal konut ve kiralar sorununa değinelim.

Sosyal konuttan kasıt, devletin sosyalleşmesi çerçevesinde halkın konut sorununun çözümüne devlet desteğinin sağlanmasıdır. Bizim sistemimize göre devletin yerel birimleri olacak olan Belediyeler, toplu konutlar yapmalı, bu konutları Belediye mülkiyetinde tutarak; kiraların belirlenmesinde temel bir faktör olmalı ve bu konutlar gerçek gereksinim sahiplerine kiralanarak sosyal bir hizmet gerçekleştirilmelidir. Öte yandan büyük toplu konut kooperatifleri eliyle de aynı yöntemle sosyal hizmet verilebilir. Toplu

konut kooperatifleri ve Belediyelerin mülkiyetindeki konut sayısı arttığı oranda kira sorunu da çözüme kavuşacaktır.

Taraflar arasında bir sözleşme yapılmadan ev kiralamak yasaklanmalıdır. Ve kira sözleşmeleri Belediye'nin ilgili dairesinde bağıtlanmalıdır. Böylece Belediyelerin önceden belirlemiş olduğu kurallar geçerli olacağından kira uyuşmazlıkları otamatikman ortadan kalkacaktır.

Tüm Belediyeler, belli bir tarihte ve her yıl, kendi kentlerine ilişkin kira miktarlarını belirleyip kamu oyuna açıklamakla yükümlü kılınmalıdır. İlgili yıla ilişkin kiraların Belediye'ler tarafından belirlenmesinde; semtin özellikleri, konutun yaşı, konut büyüklüğü ve konutun konforu dikkate alınarak genel bir gösterge tablosu hazırlanmalıdır. Konut sahibi ve kiracı, bu Belediye göstergesini dikkate alarak konutun kirasını kolayca belirleyebilirler.

8- Sosyal Yapı ve Tesisler

Devletin temel görevlerinden biri de, köy ve kentlerin sosyal yapılar ve tesislerle donatılmasıdır. Yol, su, elektrik sorunlarının kalıcı olarak çözümü; okul ve hastane yapımı, kreşlerin açılması; park, bahçe, mesire yerleri ve ormanlıkların düzenlenmesi; gereksinimi karşılayacak düzeyde spor tesislerinin yapımı; kentin kültür ve sanat yapıları ile donatılması;yaygın bir haberleşme ağının kurulması çevrenin bakımı ve korunması. ...tüm bunlar, yaşanası bir ortam için zorunlu olup toplum yaşamını kolaylaştırmakta ve toplumu mutlu kılmaktadır. Mutlu ve huzurlu bir toplum yaratmak için, toplumsal yaşam ortamlarını donanımlı hale getirmemiz gerekiyor.

9- Temel İhtiyaçlara Devlet Desteği Sağlanması

İnsanların en temel gereksinimlerinin karşılanmasını sağlamak sosyal devletin görevleri arasındadır. Başta ilaç olmak üzere evlerde kullanılan elektirik ve ısınma enerjisi kâr amacı güdülmeden en ucuz değerde topluma sunulmalıdır. Süt ve ekmek gibi; olmazsa olmaz temel gıda maddelerine devlet desteği yapılarak halkın bol kullanımı sağlanmalıdır. Belediye merkezi ve köyler arası ile kent içi ulaşım kârlılık güdülmeden düzenlenmelidir. 0-6 yaş grubu çocuklar için parasız öğrenci, emekli ve işgöremez için ucuz ulaşım olanakları sağlanmalıdır. Kültür ve sanat izlenceleri ile ürünleri, kitap gazete ve okul malzemeleri devlet desteğinde olmalıdır.

10- Halkın Tatil Gereksiniminin Karşılanması

Ülkemizde var olan yıllık tatil uygulaması, çalışanla çalışmayan arasında ve çalışanların kendi içinde eşitsiz bir durum yaratmaktadır. Yıllık tatil sü-

releri iş günü esasına göre değil, gün esasına göre belirlenmeli, 22 günden az 30 günden fazla yıllık tatil olmamalıdır. Öte yandan fazla tatil yapmak isteyen ücretsiz tatil yapabilmelidir.

Tüm çalışanlara, yılda bir defa ve tatil giderine gerçekten katkı yapacak düzeyde tatil parası verilerek adalet ve eşitlik sağlanmalıdır. Tatil parasının miktarının belirlenmesi işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinin katılımı ile oluşturulan ve her yıl bir kez toplanan komisyon tarafından gerçekleştirilmelidir.

Kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sendikalar, meslek odaları, gençlik birlikleri, büyük özel işletmeler, büyük tarım işletmeleri ve kooperatifleri sosyal tatil siteleri yapmakla yükümlendirilmelidirler. Sosyal tatil siteleri yılın dört mevsimi halka hizmet sunabilmeli, halkın ucuz ve mutlu bir tatil yapması sağlanmalıdır.

Tatil, bugün anlaşıldığı gibi yiyip, içip, yatmak değildir. Tatil, sağlık kontrollerinin yapıldığı, kollektif eğlencelerin ve kültürel etkinliklerin düzenlendiği, alkol ve sigaradan uzak durulan, bol spor yapılarak bedenin canlanması sağlanan aktif bir eğlencedinlence dönemi olarak değerlendirilmelidir.

Halkın tatil sorunu, böylesi bir sosyal politika ile daha kolay ve daha ucuza çözümlenecektir. Mutlu bir tatil yapan halkın işe uyumu ve çalışma gücü önemli oranda artacaktır.

Sahillerimiz ve diğer tatil yerleri, günümüzde zenginlerce parsellenip tek tek villalarla işgal edilmiş durumdadır. Bu toplumsal zenginliğimizin kişisel kullanımına son verilip, buraları iç ve dış turizme hizmet veren toplu tatil siteleri ile donatılmalıdır.

11- Çevrenin Korunması

Üzerinde binlerce yıldır insan uygarlıklarının yaşadığı gezegenimiz, sanayi devriminden buyana büyük tahribata uğramış bulunuyor. Doğanın ekolojik dengesinin bozulması ve yaşam ortamının kirliliği, son ikiyüz yılda, tüm insanlık tarihindeki tahribattan daha fasladır. Sanayileşme ile yükselen insan uygarlığı, aynı zamanda doğal çevrenin hızla bozulmasını sağladı. Önceleri pis kokulu, gürültülü, zehirli, havasız, sağlıksız ortamlarda salt işçiler çalışıp yaşadıklarından çevre kirliliği fazlaca gündeme getirilmedi. Çevre kirliliğinin günümüzde tüm insanlığı tehdit etmesi, sorunun önemini artırmış bulunuyor. Öte yandan doğal kaynakların azalması, doğanın dengesinin bozulmaya başlaması insanlığın dikkatini yükseltti. Çevre sorunu günümüzde; önemli, toplumsal ve global bir sorun düzeyine yükselmiş

bulunuyor. Sorunun çözümü hem tek tek ülkelerin sınırını ve boyutunu aşıyor, hem de her ülkeye ve topluma düşen görevleri artırıyor. Bu nedenle çevre sorununun çözümü en başta toplumsal duyarlılığı yüksek olan sosyal devletlerin temel görevleri arasına girmiş bulunuyor.

İnsanların yaşam ortamının ve doğanın kirlenmesine, ekolojik dengenin bozulmasına karşı ve doğal kaynakların tutumlu kullanımı için, merkezi ve yerel yönetimlerce öncelikli politikalar üretilip uygulamaya konmalıdır. Toplumda yaygın bir çevre bilinci ve kültürü oluşturulması için büyük çabalar harcanmalıdır.

Ülkemizin; insanı, doğal kaynakları ve zenginlikleriyle, ormanları ve yeşil alanlarıyla, denizleri ve akarsularıyla, havası ve toprağıyla, bitki ve hayvan türleriyle, kültür ve tarih değerleriyle korunması, geleceğimizin güvencesi olacaktır.

12- Spor Yaşamı

Sporun gerçek amacı; insan bedenini hareketli, esnek ve güçlü kılmak, insanın ruhsal sağlığını düzenlemek ve sağlıklı bir toplum yaratmaktır. Bugün ülkemizde olduğu gibi, toplumun ezici çoğunluğunun spor izleyicisi olduğu koşullarda sporun gerçek amacı gerçekleşmemektedir. Sağlıklı bir toplum, toplumda sağlıklı yaşam bilincinin yükselmesi ve tüm bireylerin spor etkinliği içinde bulunmasıyla gerçekleşebilir.

Sosyal devlet, yerel yönetimler eliyle, tüm toplumsal gereksinimi karşılayabilecek spor tesisleri ve yeşil alanlar inşa etmek zorundadır. Spor yapmanın bileşenleri, başta spor tesis ve alanları olmak üzere, spor malzemesi, sağlıklı yaşam bilinci, boş zaman, eğitici ve yönlendirici personel, organize sporlar için kulüpler ve ülke düzeyinde iyi bir organizasyondur. Sosyal devletin spora ilişkin görevi, spor yapmanın bu bileşenlerini uyumlu olarak gerçekleştirmektir.

Sağlıklı bir yaşam için önce kitle sporu ve amatör sporlar yaygın hale gelmelidir. Ülke düzeyi ve uluslararası düzeylerde elde edilecek başarılar, toplumsal spor etkinliğini olumlu etkilemekte ve ülkenin prestijini artırmaktadır. Bu nedenle, hangi spor dallarının öne çıkarılacağı ülkenin ekonomik, toplumsal ve coğrafi özellikleri dikkate alınarak yeniden belirlenmelidir. Kimi spor dallarına daha çok yatırım yapılarak kısa sürede uluslararası başarılar elde edilebilir. Bu konuda sosyalist ülkelerin uygulamasından yararlanılmalıdır. İnsan uygarlığı ve insanlığın çağları ilerledikçe kimi sporlar tarihe kalırken, kimileri öne çıkmakta ve yeni yeni spor dalları oluşmaktadır. Bu durum dikkate alınarak çağımızın sporları haline gelmiş olan atletizm,

jimnastik, yüzme, futbol, voleybol, basketbol gibi dallara daha çok yatırım yapılabilir. Dikkat edilirse bu sporlar diğer ağır sporlar gibi insan vücudunu biçimsizleştirmemektedir.

Merkezi spor organizasyonunun kurumları olan spor federasyonları demokratikleştirilmeli, yöneticileri seçimle ve sporcular tarafından belirlenmelidir.

13- Adaletli Bir Vergi Sistemi Uygulaması

Adaletli bir vergi sistemi uygulaması, tüm kazanç sahiplerinden gelirlerine orantılı olarak vergi toplamak ve bu vergi gelirlerini toplum yararına ve adil bir biçimde yeniden dağıtmaktır. Türkiye'deki mevcut vergi sistemi adaletli olmadığı gibi Eylül rejimi ile öne çıkarılan Fon uygulaması bu adaletsizliği daha da artırmıştır.

Türkiye'de kafaları karıştıran önemli konulardan biri, Toplu-İş Sözleşmesi görüşmelerinin bürüt ücret üzerinden yapılması ve ücretlerin bürüt olarak belirlenip isimlendirilmesidir. Bu uygulamadan vazgeçilip; ücretlerin görüşülmesi, belirlenmesi ve adlandırılması net ücret üzerinden olmalıdır. Sigorta primleri, vergiler ve diğer kesintiler net ücretin yüzdesine göre belirlenip, net ücrete eklenmek suretiyle bürüt ücret belirlenmelidir. Böylece gerçek gelirler herkes tarafından ve kolayca görülecek, demogojik tartışmalar bitecektir.

Türkiye'de ücretliler ile kâr, faiz ve rant geliri sahipleri (burjuvazi) kıyaslandığında, ödenen vergi ve ulusal gelirden alınan pay bakımından büyük adaletsizlik vardır. 1989 Yılında, Ücretliler; Gelir Vergisi'nin % 54.9'u ödeyip ulusal gelirin % 15'i alırlarken, ücretliler dışındakiler; Gelir Vergisi'nin % 45.1'i ödemekte ve ulusal gelirin % 85'ni almaktadırlar.

Ücretliler; gelir vergisi, fon kesintileri, sosyal güvenlik (sigorta) kesintileri, Katma Değer Vergisi (KDV) ödemeleri ve diğer kesintilerle yüksek bir ödeme ve vergi yükünün altında kalmaktadırlar.

Durumu bir örnekle açıklayalım.

1987 yılı itibariyle evli, iki çocuklu ve ortalama ücretli bir çalışanın, bürüt ücreti üzerinden kesilen vergi ve sigorta kesintilerinin oranı ülkelere göre aşağıdaki gibidir:

Yunanistan	% 15.5	Avusturya	% 25.5
Japonya	% 16.2	Fransa	% 25.8
Kanada	% 18.7	İtalya	% 28.0
İngiltere	% 20.5	Almanya	% 30.9

İspanya	% 23.4	İsveç	% 34.5
İsviçre	% 23.9	Danimarka	% 37.2
ABD	% 23.2	TÜRKİYE	% 50.3
			(1989 % 58.6)

(Kaynak, Petrol-İş '89 Yıllığı)

Görüldüğü gibi Avrupa'da en fazla gelir vergisi ve sigorta primini Türkiyerli ücretliler ödemektedir. Öte yandan gerçek gelirin alım gücünün en düşük olduğu ülke Türkiye'dir. Başka bir ifade ile, net aylık kazanç bakımından Türkiye ücretlisi, Avrupa'lı bir ücretlinin üçtebiri ile dörttebiri kadar ücret almaktadır. Oysa 1990 yılı itibariyle temel malların fiyatları Türkiye ve Avrupa arasında hemen hemen eşitlenmiş durumdadır. Bu durumda Türkiye'li ücretli Avrupa'lı ücretliye göre üç ile dört kat düşük düzeyde yaşamaktadır.

Geçmişten beri var olan ancak Eylül rejimi ile müthiş bir patlama gösteren Fon uygulaması, gerçek amacından saptırılarak burjuvazinin yararına bir işlev görmektedir. Bugün sayıları yüzonbir (111)'e ulaşan Fonların yıllık toplam gelirleri 1988 yılı itibariyle toplam bütçe gelirlerinin % 56'sına ulaşmıştır. Gelirleri bu denli büyük olan fonlar, özel bir fon ekonomisi ve hükümetin özel bütçesi görünümündedir. Çünkü hükümet, fonları bütçe dışında tutup kendi dilediği gibi kullanmaktadır. Gelirleri ve harcamaları hükümetin yetkisinde olan fonlar, hükümet tarafından bütçe dışında tutularak parlemento denetiminden kaçırılmaktadır. Böylece hükümet, parlemento denetiminden anti demokratik olarak kaçırılmış fon bütçesini özgürce ve denetimsiz olarak kullanmaktadır.

Fon gelirlerinin % 65'i halktan toplanan dolaylı ve dolaysız kesintilerden; kalan % 35'i ise devlet kaynakları, fonların öz kaynakları, kredi faizlerinin gelirleri ve diğer fonlardan aktarılan gelirlerden oluşmaktadır. Yani fon gelirlerinin ezici çoğunluğu halktan toplanmaktadır. Oysa fon uygulaması ile halka sunulan sosyal hizmet oranı ve yatırımların miktarı çok düşüktür. Fon gelirlerinin önemli bölümü gerçek amaca uygunsuz olarak tekelci sermayeye kredi ve teşvik primi biçiminde aktarılmaktadır.

Devletin, giderek büyüyen oranda, toplum yararına sosyal harcamalar yapabilmesi için tutarlı, kaçaksız ve adaletli bir vergi sistemi uygulaması zorunludur. Çünkü devlet gelirlerinin çoğunluğu vergilerden oluşmaktadır. Ancak bugünkü sistemde, ücretliler ağır bir vergi yükü altında bulunurken, çok kazananların çoğu vergi kaçırmakta, kimi kazanç sahipleri ise hiç vergi ödememektedir.

Yeniden belirlenecek tutarlı, kaçaksız ve adaletli bir vergi sisteminde:

– Tüm yurttaşların 18 yaşından itibaren vergi kaydı ve bir vergi numarası olmalı, ve herkes her yıl vergi beyanında bulunmakla yükümlü kılınmalıdır.

– Ücretlilerin maaş bordrosundan Genel Sağlık Sigortası, Genel Emeklilik Sigortası, İşsizlik Sigortası primleri ile Gelir Vergisi dışında kesinti yapılmamalıdır.

– Ücretlilerin vergi yükü hafifletilmeli, zorunlu tasarruf ve fon gelirleri ağırlıklı olarak diğer gelir sahiplerine yüklenmelidir.

– Kâr, faiz ve rant (kira) geliri sahiplerinin gelir vergileri ulusal gelirden aldıkları paya orantılı olarak artırılmalıdır.

– İşletmelerin ödediği kurumlar vergisi ayrı tutulup yeniden düzenlenmelidir.

– Vergisiz hiç bir kazanç sahibi bırakılmamalıdır. Gelir elde edici bir çalışma yapan çiftçi, gezginci tüccar, sokak satıcısı, serbest çalışan ve diğerleri de vergilendirilmelidir.

– Beyannameli vergi mükellefleri, bugünkü sistemde, işlemlerde hile yaparak vergi kaçırmaktadırlar. Devasa boyutlardaki bu vergi kaçakları kazanılmalıdır.

– Hisse senedi, tahvil, hazine bonosu, gelir ortaklığı senedi ve benzeri menkul değerlerden kazanılan gelir, vergilendirilmelidir.

– Banka tasarrufu faiz gelirleri vergilendirilmelidir.

– Taşınır ve taşınamaz malların alım-satımına ek olarak değer artışları da vergilendirilmelidir.

– Belli bir limitin üzerinde mal varlığı, değerli eşyası ve serveti olanlardan servet vergisi alınmalıdır.

– Fon gelir ve harcamaları bütçe içine alınıp, parlemento ve kamuoyu denetimi sağlanmalıdır.

– Fon sayısı azaltılmalı; toplu konut, eğitim, sağlık, savunma, bilimsel araştırma ve kalkınma için yatırım fonları dışında fon olmamalıdır.

– Fonlar için alınan vergiler; sigara ve tütün, alkollü içkiler, akaryakıt, taşınır ve taşınmaz malların alım satımı, altın kürk ve diğer lüks takıların alım satımı, yurtdışına ticari ve turistik çıkışlar, lüks otellerin gecelik ücretleri, menkul değerlerin alım satımı işlemlerinden kesilmelidir.

– Katma Değer Vergisi (KDV)'ye yeni bir işlerlik kazandırılmalı, bu vergi yoluyla üretim ve tüketim süreçleri doğrudan denetlenebilir hale gelmelidir. Gelir ve kurumlar vergisi kaçakları, iyi işleyen bin KDV sistemi ile önemli ölçüde giderilebilir. Halkın bilinci ve vergi kültürü geliştiği oranda

KDV; devlet gelirlerini artırma, vergi iadesi yoluyla halka katkı yapma ve vergi kaçaklarını önleme işlevlerini başarıyla yerine getirebilir.

– Konut sorununun çözümüne katkı için, her konutun metre karesi dikkate alınarak belirlenecek olan konut arsa payı vergisi konut oturanı tarafından ödenmelidir. Bu vergi geliri, Belediye'ler tarafından doğrudan sosyal konut yapımında kullanılmalıdır.

– Yeni yerel yönetim sistemi çerçevesinde, başta arsa, emlak ve otomobil kullanım vergileri olmak üzere önemli vergi gelirleri yerel yönetimler tarafından kullanılacak biçimde yeni bir düzenleme yapılmalıdır.

Sosyal devlet uygulamasının başarısı, devletin organize olma yeteneği ile doğru orantılıdır. Organize bir sosyal devlette; nüfus kayıt ve işlemleri, istatistik bilgilerin toplanması ve işlenmesi, vergi kayıt ve işlemleri, sigortalar kayıt ve işlemleri, örgütlere üyelik işlemleri, konutların sayısı, oturanları ve yer değiştirmelerin belirlenmesi ve benzeri işlemler çağımızın aracı olan bilgisayar sistemleri ile yapılmak zorundadır. Maaşların ödenmesi ve para işlemleri için tüm yerleşim birimlerinde yaygın bir banka ağı; yaygın ve sistemli bir posta, haberleşme, iletişim ve ulaşım ağı kurulmak zorundadır.

Sonuç olarak sosyal devlet, demokrasi ile bağlı olup halkın kendi kendini yoneterek, devleti kendi malı ve ailesi gibi gördüğü bir devlet sistemidir.

Yedinci Bölüm:
EĞİTİM VE BİLİM

1- Eğitim

Tarihi yapan insanın eylemidir. Gelişmenin merkezinde insan faktörü bulunuyor. Tarihsel ve toplumsal gelişme; insanın doğaya karşı üstün gelme mücadelesi ve insanla insan arasındaki mücadelelerle (toplumsal mücadele ile) ilerliyor.

Bir ülkenin doğal kaynaklarının zenginliği, toprak verimliliği, iklimi ve coğrafya özellikleri, nüfus çokluğu, o ülkenin kalkınmasında, toplumsal olarak gelişmesinde "birer faktördür. Orta Doğu'nun zengin petrol kaynakları, Nil vadisinin verimli toprakları, Akdeniz ülkelerinin tarıma uygun iklimi, ABD ve SSCB'deki geniş tarım toprakları, Çin, Hindistan gibi ülkelerin nüfus çoklukları, o ülkelerde yaratılan maddi değerlerin artışına katkı yapıyorlar. Gelişmenin etkileyici faktörü oluyorlar. Ancak kalkınmanın ve gelişmenin belirleyici faktörü insanın eylemi ve toplumun mücadelesi oluyor. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinden olan Japonya yukarda sayılan zenginliklere sahip değil. Japon gelişmesinin nedeni gayet açık: Japonya' da, insan faktörüne, insanın eğitimine, bilim adamı yetiştirmeye, bilimsel araştırmalara, teknoloji üretimine büyük yatırımlar yapıldı, yapılıyor. Bugün Japon sanayi sektöründü çalışanların % 30'u mühendistir. İşgücü niteliğinin bu denli yüksek olduğu yerde gelişme kaçınılmaz oluyor.

Dünyadaki (sosyalist ya da kapitalist) tüm gelişmiş ülkelerin tarihine baktığımızda, büyük toplumsal mücadelelerin yaşandığını görüyoruz. Toplumsal mücadele, gelişmenin önünün tıkandığı yerde baş gösteriyor. (Bu, gelişmenin her tıkandığı yerde toplumsal mücadele başlar anlamında değil, bir yerde mücadele varsa orada birikmiş sorunlar var anlamındadır.) Ve mücadele, kendi içinden kendi önderlerini, devlerini çıkarıyor. Büyük bilginler, düşünürler, sanatçılar, politikacılar, devlet adamları hep toplumsal altüst

oluş dönemlerinde, eski bir yapıdan yeni bir yapıya geçiş dönemlerinde ortaya çıkıyorlar. Daha doğrusu eskinin bağrında yükselen mücadele, yaşamın her alanında kendi önderlerini, büyüklerini yetiştiriyor. Rönesans'ın devleri feodal bağnazlığa karşı mücadele içinde; aydınlanma döneminin devleri feodalizmden kapitalizme geçiş döneminde, Marks, Engels gibi sosyalist düşünürler, işçi sınıfının mücadelesinin başladığı dönemde, toplumsal gereksinim nedeniyle ortaya çıkıp tarihe mal oldular. Genç Osmanlılar'ın, İttihat ve Terakkicilerin mücadelesi olmasaydı Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Ziya Gökalp, Enver Paşa ve benzerleri tarihe bu derinlikte geçemezler, Cumhuriyetin önderleri yetişemezdi.

Mücadele, toplum yaşamının değişik alanlarının büyük insanlarını yaratıyor. Büyük insanlar; bilime, düşünceye, sanata, politikaya yaptıkları katkı ile gelişmeye ivme katıyorlar. Tarihin oluşmasında ve gelişmesinde kişinin rolü böylece gerçekleşiyor. Ancak bizim esas belirtmek istediğimiz, önemli kişilerin rolünden çok gelişmenin belirleyicisi olan geniş insan yığınlarının mücadelesi ve insan faktörüne yapılan yatırımın boyutudur.

Bir ülkedeki toplumsal emeğin kalitesi, yani işgücünün niteliği, o emeğin içerdiği; bilgi derinliği, yaratıcılık boyutu ve sahip olduğu deneyim miktarı ile ölçülüyor. Bu nedenle kalkınma sorunu insan faktörü ile çok sıkı bir ilişki içinde bulunuyor. Kalkınmanın, gelişmenin amacı insanın yaşam olanaklarını artırmaktır. Ama kalkınmanın, insanın refahını artırmanın aracı da insan faktörü oluyor. Kalkınma insanla ve insan için oluyor. İnsan faktörünün gelişmesi ise; insanın barınma, beslenme, sağlık, eğitim koşullarıyla, yaratıcı yeteneklerin kendini gösterebileceği özgürlük ortamı ile, sosyal ve kültürel yaşamın boyutları ile bağlı oluyor. Ve bu nedenle insanlar, gelişmişlik amacına varabilmek için kendilerinin yürüttükleri toplumsal ve doğaya karşı üstünlük mücadelelerine baş vuruyorlar. Böylesi bir mücadelenin olmadığı; insan faktörüne, bilimsel çalışmaya, teknoloji üretimine gerekli yatırımın yapılmadığı ülkeler ne yazık ki gelişemiyorlar.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı, insan faktörünü değerlendiren ve 130 ülkeyi kapsayan bir rapor hazırlıyor. (Human Development Report). Rapor; okur-yazarlık oranı, bebek ölümü oranı, ortalama insan ömrü, beslenme düzeyi, barınma koşulları, eğitim ve sağlık harcamalarının büyüklüğü ve benzeri temel ekonomik ve sosyal göstergelerden yola çıkarak, dünya ülkelerinin insan faktörü olarak gelişmişlik düzeylerini belirleyip puanlamış. İnsan faktörünün gelişmişliği açısından Japonya, 0.996 puanla birinci; Nijer 0.116 puanla en geri sırada yer alıyorlar. Türkiye; ortalama insan ömrü 65, okur-yazar oranı % 74, kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 3781

Dolar (1987 yılı verisi) olarak 0.751 puanla 130 ülke içinde 59. sırada yer alıyor. Yunanistan 0.949 puanla 22. sırada bulunurken Latin Amerika ülkelerinin hemen hepsi de Türkiye'nin önünde bulunuyor.

Kalkınmışlık sıralaması yapan raporlara baktığımızda da Türkiye'nin aynı sıralara düştüğünü görüyoruz. Bu sıralama yakınlığı, kalkınma ile insan faktörünün gelişmişliği arasındaki sıkı bağı daha iyi açıklıyor.

Bizim bu bölümdeki esas konumuz eğitim olduğundan, işgücünün gelişmesini belirleyen diğer faktörlerden soyutlanarak eğitim konusunu ele alalım.

A) Eğitim Düzeyimiz

1990 Yılında, Zekai Baloğlu ve ekibinin TÜSİAD adına hazırladığı "Türkiye'de Eğitim" başlıklı bir rapor yayınlandı. Biz de değerlendirmemizi yaparken bu en son yayınlanmış ise oldukça kapsamlı olan rapordan yararlanalım.

TÜSİAD'm yayınladığı "Türkiye'de Eğitim" başlıklı rapordaki kimi veriler:

Türkiye'de, yıllara göre ulusal bütçeden eğitime ayrılan paylar şöyle:

1963 Yılı % 15
1974 Yılı % 15.2
1980 Yılı % 11
1983 Yılı % 11
1985 Yılı % 9
1987 Yılı % 8.4
1988 Yılı % 7.4
1989 Yılı % 9

Eğitime ayrılan bu ödeneklerle, bırakalım Yunanistan ve Uruguay'ı Uganda'nın bile gerisinde bulunuyoruz.

Gayri safi milli hasıla içindeki eğitimin payı da sürekli düşmektedir:

1973'de % 3.3
1986'da % 1.5
1989'da % 1.8

Aynı oranlar Kanada'da % 8.8, Fransa'da % 7.9, Meksika'da % 8.4 ve Hindistan'da % 3 tür.

Yıllık nüfus artış oranımız % 2.8 olduğundan yukardaki değerler ile ancak her yıl artan nüfusumuza mevcut düzeyde eğitim olanağı sağlıyabiliyoruz. Okul, öğrenci ve öğretmen sayısının artışı, nüfus artışına bağlı olduğundan eğitimin düzeyi ve işgücünün niteliğini yükseltmek için bir yatırım yapmamış oluyoruz.

1985 Nüfus sayımı sonuçlarına göre ülkemizde, altı yaşın üstündeki nüfusun % 22,6'sı okuma-yazma bilmemektedir. Yani 9 milyon 700 bin kişi dükkan tabelası bile okuyamamaktadır. Öte yandan okuma yazma bilmeyenlerin durumu bölgelere göre ve kadınlar ile erkekler arasında farklılık gösteriyor. Okur-yazar olmayan 9 milyon 700 bin kişinin 6 milyon 700 bini kadın, 3 milyonu erkektir. Hakkari ve Diyarbakır'da kadınların % 76'sı, Urfa ve Mardin'de % 71'i, Siirt'de % 65'i, Bitlis'de % 61'i okuma-yazma bilmemektedir. Ülke genelinde okur-yazar olmayanların oranı % 22.6 iken, bu oran Marmara'da % 14.1, İç Anadolu'da % 18.3, Ege'de % 18.6, Akdeniz'de % 22.0, Karadeniz' de % 24.6, Doğu Anadolu'da % 35.4 ve Güney Doğu Anadolu'da % 43.8'dir.

Cinsler ve bölgeler arasındaki eşitsizlik, ortada açıkça bir haksızlığın var olduğunu gösteriyor. Ve oranlara dikkat edersek bölgelere göre yapılan eğitim ve sanayi yatırımlarının üst üste düştüğünü görürüz. İnsan faktörüne yatırım yapılmayan yerde kalkınma olmuyor, kalkınma yatırımı yapılmayan yerde insan faktörü gelişmiyor.

Okur-yazarlık ve öğrenim durumunu yansıtan başka bir tablo:

Türkiye'de	İnsan Sayısı	Oranı
Okur-yazar olmayan	9.7 milyon	% 22.6
Diplomasız okur-yazar	7.9 milyon	% 18.5
İlkokul Diplomalı	18.7 milyon	% 43.4
Ortaokul Diplomalı	2.7 milyon	% 6.6
Lise Diplomalı	1.9 milyon	% 4.5
Meslek ve Teknik Okul Diplomalı	908 bin	% 2.1
Fakülte ve Yüksekokul Diplomalı	952 bin	% 2.2'dir.

Verilerin gösterdiğine göre Türkiye nüfusunun % 85'i okuma-yazma bilmeyenlerle ilkokul öğrenimlilerden % 15'i Ortaokul ve üstünde bir eğitim görmüş insanlardan oluşuyor. Bu toplamdan Ortaokul diplomalı % 6.6'yı da çıkarırsak, Lise ve daha üst öğrenim görmüş insanımız nüf sun % 8.8'ni oluşturuyor. Yani okuduğunu anlayıp yorum yapabilecek bu kadar insanımız var. Çağımızda okur-yazar olmak cahillikten kurtulunmuş anlamına gelmiyor. Cahilliğin tanımı çağlara göre değişiyor. Çağın gereksinimlerine yanıt veremiyen insanlar cahil sayılıyorlar. Günümüzde fizik, kimya, matematik, geometri, meslek teknolojisi okumamış bir işçi çağdaş makineleri, bilgisayarla çalışan sistemleri kullanamadığı için niteliksiz işçi sayılıyor.

Mesleki ve Teknik okullar ile Yüksekokul ve Fakülte mezunları, yani

diplomalı meslek sahipleri nüfusumuzun % 4.3'ü oluşturuyorlar. Yetişkin nüfusun % 95.7'si okul diplomalı bir mesleğe sahip olmayıp, ya mesleksiz ya da pratikten bir meslek edinmiş durumdadır. "Her işi yaparım ağabey" sözü bu nedenle çok yaygın kullanılıyor. Bir mesleği olmayan insanlar her işi yapabileceklerini sanıyorlar. Ya da çaresizlik öyle konuşturuyor. Bu durumda meslek alanlarında ALAYLI-MEKTEPLİ karşıtlığı sürüp gidiyor. 1860'lı yıllar ve sonrasında açılan okullarla; askeriye, maliye, tıbbiye, hariciye gibi alanlarda başlayan Alaylı-Mektepli çatışması günümüzde halen devam ediyor. Çünkü yetişkin nüfusun ancak % 4.3'ü bir okul diplomalı meslek elemanıdır.

1988 yılında, 721 yaş arasındaki okul çağı nüfusumuz 18 milyon 300 bin kişi. Bu yaş grubunun 6 milyonu erkek ve 4 milyon 600 bini kız olmak üzere 10 milyon 600 bini okula gitmektedir.

1988 yılına göre, Ortaokul çağındaki çocukların ancak % 52.5'i Ortaokula gidiyor; Lise çağındaki çocukların % 32'i Lise ve dengi okullara gidiyor; yükseköğrenim çağı nüfusunun % 11'i Yüksekokul ve Üniversitelere gidiyorlar. Başka bir deyişle okul çağındaki her 100 çocuktan 92'i İlkokulla başlıyor. Bunların 52'si Ortaokul'a gidebiliyor, 32'si Lise kademesine yükselebiliyor, 11'i de Yükseköğrenime devam edebiliyor. Bu duruma göre, Ortaokul ve Lise düzeyinde okuma çağındaki 4 milyon çocuk bu okullara gitmiyor. Bu çocuklar ilerde Alaylı olarak çalışma yaşamına başlıyacaklar.

Yukardaki durumumuzu yalnızca Bulgaristan ile karşılaştırmak yeterli olur sanırım. Bulgaristan'da, İlkokul ve Ortaokul çağındaki çocukların % 95'i okula gidiyor. Lise çağmdakilerin % 60'ı, Yüksek öğrenim çağmdakilerin % 30'u öğrenime devam ediyorlar.

UNESCO'nun yayınladığı 1989 İstatistik Yıllığı"na göre tüm dünyada zorunlu öğrenim süresi 5 yıl olan yalnızca 12 ülke kalmış. Bunlar: Türkiye, Benin, Senagal, Colombia, Bangladeş, Burma, Hindistan, İran, Vietnam ve Laos. Zorunlu öğrenim süresi Yugoslavya'da 8 yıl, Bulgaristan'da 8, Yunanistan'da 9, İspanya'da 10, Sovyetler'de 10, Hollanda ve Almanya'da 10 yıl (6-16 yaş arası)'dır. Bir ülkede çocuklar 16 yaşma kadar zorunlu öğrenim görünce, çıraklık sorunu ve çocuk emeği sömürüsü de kendiliğinden ortadan kalkmış oluyor.

Eğitimimizin düzeyi, üretgen nüfus olarak işgücümüzün kalitesi yukardaki verilerle açığa çıkmış bulunuyor. İşgücünün içerdiği genel ve mesleki bilgi düzeyinin bu denli düşük olduğu ülkemizde doğal olarak kalkınma sorunu, sosyal sorunlar, kültür sorunu olacak. Dikkat edersek veriler salt okumuşluk oranlarını gösteriyordu. Bir de okuyanların ne düzeyde eğitildi-

ği, öğrenimin niteliği ve kalitesi sorunu var. Eğitim alanındaki sorunların derinliği öğrenimin kalitesini düşürmektedir.

B) Sorunlar

Din Dili ve Resmi Dil Karşıtlığı: Türkiye gibi din dili ve yazısı ile ulusal dil ve resmi yazısı farklı olan ülkelerde okur-yazarlık oranı daha düşük oluyor. Ülkemizde dinsel faaliyet yürüten kişi ve kurumlar İslam dinini halkımıza Arapça olarak sunmakta direniyorlar. Oysa bütün dünya Hristiyanları İncil'i kendi dillerinde okuyup, ayinlerini kendi dillerinde yapıyorlar. Bizim din adamlarımız ise halkın bilmediği Arapça dilinin ardına sığınarak dini konuları gizemli ve bilinmez, kendilerinden başkasınca yorumlanamaz hale getiriyorlar. Bu açıkça çıkarcı bir yaklaşımdır. Din dili Türkçeleştirilerek halkın din eğitimini aracısız olarak da yapabilir hale gelmesi gerekiyor. Böylece küçücük çocukların kafasındaki Arapça, Türkçe karşıtlığı da ortadan kalkarak dini kurslara gidenlerde Türkçe öğrenmiş olacaklardır,

– Okullaşmanın Dengesiz Dağılımı: Veriler, okuma fırsatı açısından bireyler arasında eşitsizliğin, okullar ve bölgeler arasında dengesizliğin olduğunu göstermektedir. Bölgelere göre okullaşma oranı, bir üst okula geçiş oranları dengesizdir. Halkın tümüne fırsat eşitliği sağlanamamaktadır.

– İkili Öğrenim: İlkokullarda yoğun olmak üzere Ortaokul ve kimi Liselerde de ikili öğrenim yapılmaktadır. İkili öğrenim; öğretmenin kapasitesini rantabıl kullanıp kendini geliştirmesini engellemekte, öğrencilerin yıllık öğrenim saati süresini azaltmakta, erken ve geç saatlerde verilen dersler çocuklar tarafından ilgi ile izlenememektedir.

– Yıllık Öğrenim Süresi: Türkiye'de haftasonu tatilleri, ulusal ve dinsel bayram tatilleri, yılbaşı tatili, dersyılı ortası tatili, yaz tatili çıkıldığında bir yılda 130 öğrenim günü kalmaktadır. İkili öğrenimin dışında bu durum da öğrenim süresini azaltmaktadır. Avrupa ortalamasında yıllık öğrenim günü 185-190 güne kadar çıkmaktadır, ve orta öğrenimde ortalama haftada 30, 35 saat ders yapılmaktadır.

– Sınıfların Kalabalıklığı: Sorunu sadece İlkokullar düzeyinde ele aldığımızda Türkiye'de bir öğretmene düşen ortalama öğrenci sayısı 32'dir. Öğretmen-öğrenci onanı 1984-1986 yılları itibariyle bazı ülkelerde ise şöyledir:

Çin	11	Portekiz	17	İran	24
İtalya	14	İngiltere	18	Irak	24
İsveç	16	Bulgaristan	18	İspanya	25
Suudi Arb.	16	Yunanistan	23	Güney Kore	37
Almanya	17	Japonya	23	Pakistan	39

Sınıfların kalabalıklığı, öğretmen-öğrenci ilişkisini zayıflatmakta, eğitimin kalitesini ve niteliğini düşürmektedir.

– Okul Binaları: Okulların yapıları, derslik sayıları, iç donanımları, fizik, kimya, yabancı dil gibi dersler için özel derslikleri, spor ve kültürel etkinlik alanları, bahçe düzenlemeleri, sosyal ve idari faaliyet alanları yetersizdir. Var olan model okul projeleri gözden geçirilip, gereksinimlere yanıt verebilecek biçimde yeni tip projeler üretilmelidir.

– Ders Araç ve Gereçleri: Günümüzde kullanılan araç ve gereçler, ihtiyaca yanıt veremiyen, ilkel ve çağ dışı durumdadır. Çağımızın bilim, teknik ve teknolojik düzeyi dikkate alınarak, ülkemizin gereksinimleri gözetilerek tüm ders araç ve gereçleri yenilenmelidir, bu araç, ve gereçleri üreten merkez teknolojik yenilenmeye tabi tutulmalıdır.

– Öğretmen Sorunu: Düne kadar Lise dengi Öğretmen Okullarıyla ilkokul öğretmeni yetiştiriliyordu. Günümüzde ise öğretmenlik öğrenimi Eğitim Fakülteleri bünyesine alınmış olmasına karşın sorun çözümlenmiş değildir. Üniversiteler bilimsel öğrenim veren kurumlardır. Oysa biz fen fakültesinde öğretmen yetiştiriyoruz. Fizik bilimcisi, fizik mühendisi ve fizik öğretmeni ayrı ayrı şeylerdir. Öğretmenler, Yüksek Öğretmen Okulları bünyesinde uzman eğitimciler eliyle yetiştirilmelidir. Öğretmenlik, ilgili dersi vermenin ötesinde çocukların çok yönlü eğitimi için gerekli formasyonları da içerdiğinden öğretmen yetiştiren okulların yapısı ve eğitimin içeriği yeniden düzenlenmeli, çağdaş bir öğretmenlik normu tutturulmalıdır.

Öğretmen sayısında büyük açık var. Öte yandan eğitimin ve devlet yönetiminin merkeziliği nedeniyle bölgelere ve okullara göre öğretmen dağılımında büyük dengesizlikler var.

Bir ülkedeki işgücünün yetiştirilmesinde temel öğelerden biri olan öğretmenler, devletin yeterli ilgisinden ve öngörüsünden uzaktır. Son on yılda öğretmenlerin gelirleri düşürülerek sosyal statüleri ile oynanmıştır. Geçim sıkıntısı çeken öğretmen, akşamları ek iş yapmak zorunda kalıyor, kendini geliştirmek için yeterli zamana ve paraya olan gereksinimini karşılayamıyor. Geçim sıkıntısı çeken; akşamları şoförlük ya da garsonluk yapan öğretmenlerle nitelikli öğrenim yapılamayacağı gayet açık.

– Eğitimin Plânsızlığı: Plânsızlık, eğitim stratejimizin olmayışından, günübirlik ve hükümetlere göre sık sık değişen uygulamalardan kaynaklanıyor. 25-30 yılı içeren uzun erimli bir eğitim stratejisi hazırlanarak, eğitim alanındaki tüm sorunları içeren ayrımlı plânlar yapılması gerekiyor.

Eğitim Politikası: Eğitimde, merkezi ve yerel yönetimleri bağlayıcı bir plân olmadığından her hükümet döneminde ayrı eğitim politikaları izlene-

bilmekte, sık sık değişiklikler yapılmaktadır. Bu plânsızlık ve değişgen politikalardan yararlanmak isteyen kimi siyasi partiler, okulları, eğitim kurumları olarak değil, kendi siyasi çizgilerinde kadro yetiştirme yuvaları olarak görebiliyorlar. Bakış açısı bu olunca öğrenimin içeriği yerinden oynayıp adama göre diploma verilebiliyor. Eğitimin içeriği her ülkede egemen ideolojiyi yansıtmaktadır. Ancak okullar politik kadro yetiştirme yuvaları değildir. Kimi derslerin ve öğrenim dallarının ideolojilere karşı bağımsızlığı, bilimselliği çiğnenemez.

– Din ve Din Adamı Eğitimi: Bu konu, günümüzün en çok tartışılan sorunu haline geldi. Çünkü ortada ciddi bir sorun var. Okullarda, bir yanda laik eğitim bir yanda şeriat eğitimi yapılıyor. 1988-1989 öğretim yılında, diğer mesleki ve teknik okullarda 400 bin öğrenci okurken 383 İmam Hatip Lisesinde (imam olmaları mümkün olmayan kız Öğrenciler de içinde olmak üzere) 267 bin 454 öğrenci okuyor. Mezunlarla birlikte bu sayı 433 hin 277'ye ulaşıyor. Oysa Diyanet işlerinde toplam görevli sayısı 70 bin 99 olup, bunun 35 bin 937'si İmam Hatip mezunu personeldir. Bu verilerden açıkça şu sonuç çıkıyor: İmam Hatip Okulları, meslek okulu olmaktan çıkıp ayrı bir eğitim veren, öğrencilerini şeriat rejimi için kadro olarak yetiştiren bir okullar zinciri ve eğitim modeli olmuştur. Bu dinsel eğitim, sayıları onbinlerle ölçülen Kuran kursları ile de aşağıdan beslenmektedir. Laik burjuvazinin çıkarcı, çarpık ve günübirlik politikaları sonucunda, şeriat eğitimi bu denli tehlikeli bir boyut kazanmış bulunuyor.

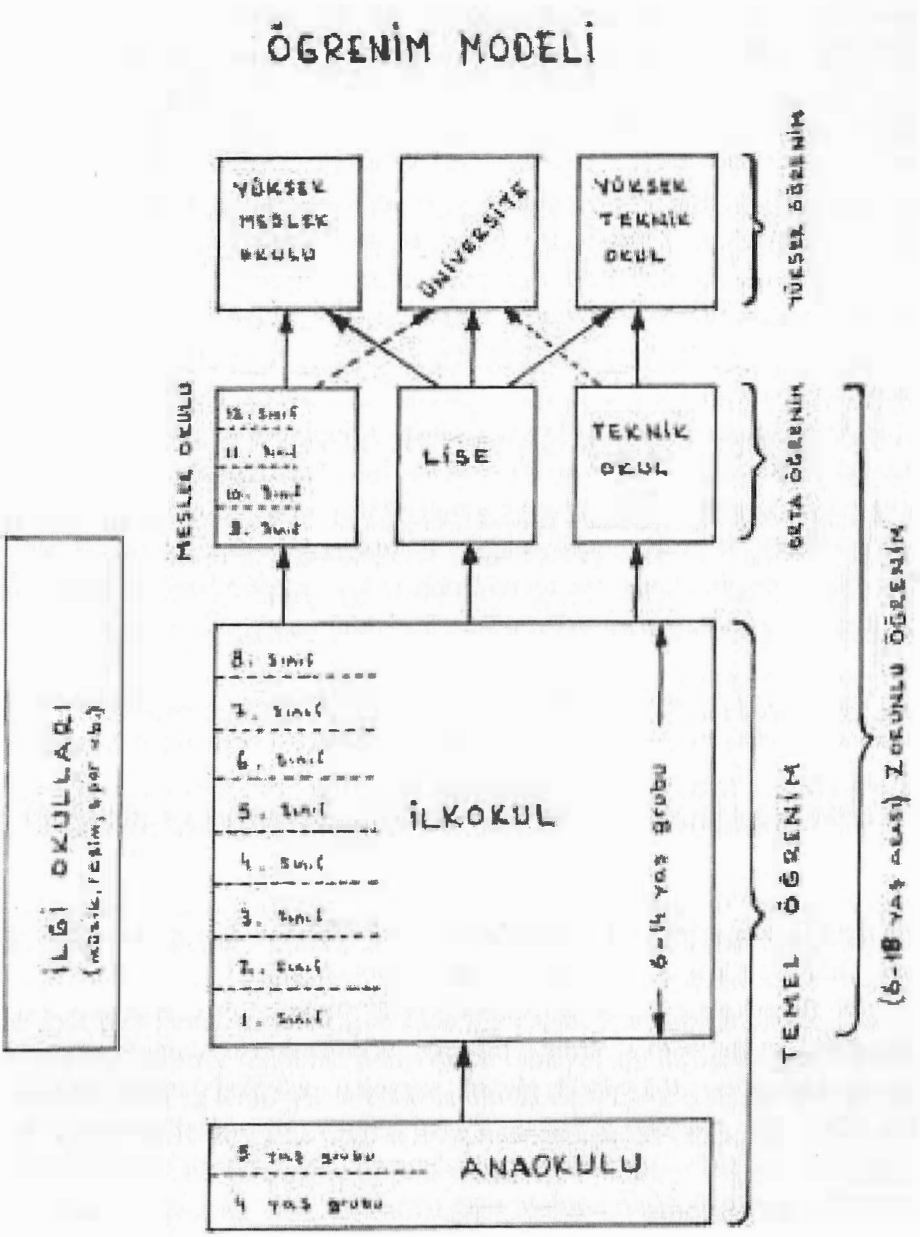
Eğitim alanında tüm sorunları çözümleyecek, ülkemizin uzun erimli gereksinimlerini dikkate alan köklü bir eğitim reformu yapılması zorunlu hale gelmiş bulunuyor.

C) Yeni Bir Öğrenim Modeli

Son 40 yılda okul, öğrenci ve öğretmen sayısında patlama olduğu halde, yukarda gördüğümüz gibi; eğitim düzeyimiz çok düşük olup öğrenimin kalitesi kalkınmamızın gereksinimlerine yanıt verememektedir. Eğitim alanında temel sorun öğrenim modelimiz ve tek boyutlu bir insan tipi yetiştirmeyi amaçlayan eğitim anlayışıdır. Ülkemizdeki çok kademeli okullar modeli yapılan ve tek boyutlu insan yetiştiren eğitim sistemimiz ekonomik sektörlerin gereksinimi olan kadroları yetiştirememektedir. Bu nedenle eğitimde ilk yapılması gereken yeni bir okul modeli oluşturmaktır.

İsterseniz önce yeni bir okul modeli çizelim.

ANAOKULU: 4 ve 5 yaş grubu çocukların gideceği Anaokulları; çocuğun algılarını, dünyasını ve becerilerini geliştiren, kullandığı sözcük sayısını artıran; çizim, duyma ve görme yetilerini geliştiren; kollektif düşünme ve dav-

ÖĞRENİM MODELİ
YÜKSEK MESLEK OKULU
ÜNİVERSİTE
YÜKSEK TEKNİK OKUL
YÜKSEK ÖĞRENİM
MESLEK OKULU
LİSE
TEKNİK OKUL
ORTA ÖĞRENİM
İLKOKUL
6-14 yaş grubu
TEMEL ÖĞRENİM
(6-18 yaş arası) ZORUNLU ÖĞRENİM
İLGİ OKULLARI
ANAOKULU
5 yaş grubu
4 yaş grubu

ranma, paylaşma ve arkadaşlık duygu ve alışkanlıkları yaratan; olumlu bir kişilik edinmesine yardımcı olan, çocuğu ilkokul öğrenimine hazırlayan, çocuğun yaratıcı yeteneklerini geliştirebileceği araç ve gereçlerle donanmış eğitim yuvaları olmalıdır.

Ülkemizin koşulları dikkate alınarak Anaokulları başlangıçta zorunlu öğrenim içine alınmayabilir. Ancak 2000'li yıllarda bu okullara gitmek zorunlu hale getirilerek ilkokul öğreniminin ilk basamağı yapılmalıdır.

Anaokulları, Belediyeler, kamu kurum ve kuruluşları, çok sayıda eleman çalıştıran işyerleri ve özel kişi ve kurumlar tarafından açılıp işletilebilir. Ancak kimi çıkar çevreleri, Anaokullarını, taze beyinlerin ideolojik olarak yönlendirilmesi amacıyla kullanmak isteyebilir. Bu nedenle, bu ve başkaca amaçlarla kötüye kullanmayı önlemek için sıkı bir denetim mekanizması gerekmektedir.

İLKOKUL: Şimdiki İlkokul ve Ortaokulu birleştirip 6-14 yaş grubu çocuklarının okuyacağı 8 yıllık yeni bir okul modeli oluşturulmalıdır. İlkokul, çocuğu orta öğrenime hazırlayan ve genel eğitim veren bir okul olarak; anadilde okuma ve yazmanın derinliğine geliştirildiği; sayısal, sosyal ve müsbet bilimlere giriş yapılarak temel konuların ve kavramların işlendiği, dış dünyadan çok Türkiye'nin derinliğine tanıtıldığı temel öğrenim kademesidir.

Önceki bölümlerde belirttiğimiz yerel yönetim sisteminde, küçük köylerden belediye merkezine ulaşım kolaylaşacağından belediye merkezlerinde açılacak okullarla tüm çocukların okullaşması kolaylaşacaktır.

LİSE: Esas amacı bilimsel üniversite eğitimine öğrenci yetiştirmek olan Lise öğrenimi, bu amaç doğrultusunda yeni bir içeriğe kavuşturulmalıdır. Öğrencinin daha iyi yetişmesi, geleceğin dikkate alınması ve orta-öğrenimde denklik kaygusuyla Lise öğrenimi de 4 yıl olmalı ve Lise mezunları Yüksek Meslek ve Teknik Okullara da gidebilmelidir.

Lise öğreniminin ilk iki yılı genel öğrenim sayılıp; türkçe, ingilizce, e debiyattarih, coğrafya fizik, kimya, biyoloji, matematik, ekonomi, yönetim bilim (politika) teknoloji-felsefe, mantık, sosyoloji, psikoloji dersleri sıra ile ve ağırlığına göre okutulur. Öğrenci, 3. sınıfta fen ya da sosyal bilimler dalından birini seçerek o dalın derslerini izlemeye başlar. Ancak türkçe ve ingilizce tüm öğrenciler için zorunlu ders olmalıdır.

TEKNİK OKUL VE MESLEK OKULU: Geçmişte iki yıllık öğrenim yapan bu okullar 1964 yılından başlayarak 3 yıllık öğrenime geçtiler. Bu okul mezunlarının yetişmişliği, işyerlerine uyumu, genel bilgi düzeylerine baktığımızda üç yıllık bir eğitimin yeterli olmadığını görüyoruz. Çağdaş mesleki ve

teknik bilgi ile donanmış, genel bilgi düzeyi iyi, mesleki pratik yeterliliği olan bir elemanın yetişmesi için günümüzde dört yıllık eğitim gerekiyor. Batının meslek ve teknik okulları pratiğinden çıkan sonuç budur. Özellikle teknik okullarda, meslek teknolojisinin yanısıra;"bilim, teknik ve teknoloji tarihi" isimli ayrı bir ders okutulmasını öneriyorum. Bu ders sayesinde öğrenci, bilimsel ve teknik gelişme sürecini daha iyi kavrayacak ve günümüz teknolojisini daha kolay öğrenecektir.

Meslek ve Teknik Okullar, Lise gibi sadece bir üst öğrenime öğrenci hazırlayan okullar değildir. Onların temel amacı, ülke ekonomisinin ve toplumsal yaşamın gereksinimi olan elemanları yetiştirmektir. Ancak bu okul mezunları isterlerse Yüksek Meslek ve Teknik Okul'lara devam ederek üst düzeyde meslek sahibi olabilirler. Öte yandan genç bir insanın öğrenim dalı değiştirme ya da daha bilimsel bir öğrenim yapma özgürlüğü kısıtlanmamalı. Meslek Okulu ve Teknik Okul mezunları ek sınav vererek Üniversiteye de girebilmelidirler.

Mesleki ve Teknik Okulların sayısı, bölüm dalları ve bölgelere göre dağılımı kalkınmanın gereksinimlerine göre belirlenir. İmam Meslek Okullarındaki yanlışa düşmemek için yerel yönlendirme ve merkezi denetim sistemi getirilir. Ülkemizde bugün için; tarım, hayvancılık, balıkçılık, tekstil, ayakkabı üretimi, matbaacılık, inşaat, gıda, metalürji, petro-kimya, konfeksiyon, demiryolu gibi alanlarda yeterli meslek okulu olmadığından genellikle niteliksiz ya da Alaylı meslek elemanları çalışmaktadır. Üretimin kalitesini artırmak ve sektörel gelişme sağlamak için her meslek alanında okul açıp, ülkenin gereksinimi oranında eleman yetiştirmek gerekiyor.

İLGİ OKULLARI: İlk ve orta öğrenimde ders şişkinliğinin azaltılması için kimi derslerin ayıklanması gerekiyor. Her çocuk tüm ilgi dallarında ders almak zorunda değil. Yalnızca kimi aile ve çocuklar tarafından ilgi duyulan; resim, müzik, bale, grafik, fotoğrafçılık, seramik, diğer el sanatları, folklor ve spor gibi kendi içinde özgün olan ilgi dalları için ayrı okullar kurulabilir. Bu okullar temel eğitimin bünyesinde olmayıp ilgi duyanlara hizmet veren ve onların ilgilerini geliştiren kurs okulları niteliğindedir. İlgi duyan çocuk, boş günlerinde ya da okul saatleri dışında haftada birkaç kez böyle bir okula giderek kendini ilgisi doğrultusunda geliştirebilir. Spor Klüplerinin açacağı spor okulları, Belediyelerin ya da ünlü sanatçıların açacağı ilgi okulları böylesi bir gereksinimi karşılayabilir.

YÜKSEK TEKNİK OKUL VE YÜKSEK MESLEK OKULLARI: Kimi meslek dalları için orta öğrenim düzeyindeki Teknik ve Meslek Okullarının devamı niteliğinde, kimi meslek dalları için de yeni eleman yetiştiren bu okullar da

ülke gereksinimine yanıt verebilecek biçimde düzenlenir, dağılımlanır ve bölümlendirilirler.

Harp Akademileri gibi Akademik kariyer veren ve yüksek okul öğreniminden sonra bir kademe olan Akademilerin statüsü yüksek okullardan farklıdır.

Mühendis, subay, öğretmen örneğinde olduğu gibi tüm yüksek teknik ve meslek okulu mezunlarının bir mesleki kariyer ismi olmalıdır.

Başta Yüksek Öğretmen Okulları olmak üzere tüm yüksek okulların mesleki araç-gereç ve teknolojik donanımları çağın gereklerine göre düzenlenmelidir. Bu okulların niteliğini artırmak için ta başta Yüksek öğretmen sorununu çözmek gerekiyor. Kasaba kaymakamı, mühendis, doktor, lise öğretmeni gibi kişilerin öğretmenlik yaptığı okullarla yüksek öğrenim yapılamaz. Yüksek öğretmen, kendi dalında en az doktora yapmış olmalı yada ülke düzeyinde mesleki kariyeri olan bir öğretim elemanı olmalı. Ayrıca, genellikle Üniversitelere bağlı olacak olan yüksek okullar Üniversite öğretim üyeleri ile takviye edilmelidir.

ÜNİVERSİTE: Ağırlıklı olarak bilimsel eğitim veren, bilim adamı yetiştiren Üniversitelinin en başta yönetimlerinin özerk, öğrenci ve öğretim üyelerinin özgür olması gerekiyor. Yöneticileri devlet yürütmesi tarafından belirlenen, yaptırımlarına müdahale edilen, hükümetlerin görüşü doğrultusunda öğretim üyesi istenen Üniversitede, bağımsız ve özgür bilimsel eğitim ve çalışma yapılamaz. Son on yılın deneyi gösteriyor ki, günümüz Üniversiteleri yüksek okul düzeyinde eğitim kurumlarına dönüşmüştür. Yeterli öğretim üyesi, mali olanakları, araç ve gereç donanımı olmayan, hükümet denetimi ve polis baskısı altında faaliyet yürüten Üniversitelerimiz açıkça bilim yuvaları olmaktan çıkmış durumdadır. Doçentlik ve Profesörlük statüsündeki karmaşıklık ve kıyakçılık öğretim üyesinin niteliğini, yeterliliğini düşürmüştür. İlk önce bu türden sorunlar çözümlenip, Üniversiteler bilimsel eğitim kurumları niteliğine kavuşturulmalıdır. Ancak böylesi bir çözümleme ile bilimsel ve teknik gelişme sağlanır, bilim ve tekniğin teknolojiye dönüşümü gerçekleşir, ülke kalkınmasında Üniversitelerin rolü artabilir. Bilimsel araştırma için en başta yetişkin bilim adamı gerekiyor. Oysa mevcut uygulama bilim adamı yetişmesini kısırlaştırmış bulunuyor.

Devlet yönetimi, Üniversitelerin ihtiyaçlarını karşılamak ve devletin gereksinimlerini Üniversitelere bildirmekle yükümlü olmalıdır. Kalanı, Üniversitelerin kendi sorumluluğunda ve onları ilgilendiren işlerdir. Bu anlayış ve uygulama ile üniversitelerimiz gerçek kimliklerine kavuşabilirler.

ZORUNLU ÖĞRENİM: 2000'li yıllarda 8 yıllık ilkokul mezunları nitelik-

siz bir işgücü olark iş piyasasında atıl kalacaklar. Bu nedenle çocukları mesleki eğitime yönlendirmek gerekecek. Yönlendirmenin bir yanı da 6-18 yaş grubundaki çocuklara öğrenim zorunluluğu getirmektir. 18 yaşına kadar okumak zorunda olan çocuk, ortaöğrenime başlamak zorunda kalacaktır. 6-18 yaş arası zorunlu eğitim uygulaması aynı zamanda; çıraklık, çırak eğitimi, çocuk emeğinin sömürüsü, kadınların eğitim eksikliğinden doğan ekonomik ve sosyal konum eşitsizliği sorunlarını da ortadan kaldıracaktır.

YABANCI DİL ÖĞRENİMİ: Gelişmiş ülkelerin çoğunda basitçe çözülmüş olan yabancı dil konusu ülkemizde, eğitim sisteminin çağdışılığı nedeniyle karmaşık bir durum almış ve ayrıcalıklı okullar yaratılmış bulunuyor. Kendi dilleri dış ülkelerde geçerli olmayan tüm ülkeler yabancı dil öğrenimine önem veriyor ve hatta yabancı dili zorunlu olarak öğrenilmesi gereken bir statüye kavuşturuyorlar.

Günümüz dünyasında en geçerli ve yaygın olarak kullanılan yabancı dil İngilizcedir. Avrupa Birliği'nin oluşması bile bu durumu ortadan kaldırmayacaktır. Bu nedenle bizim de birinci ve zorunlu yabancı dil olarak İngilizceyi seçmemizi öneririm. İngilizce dili öğrenimi, ilkokul 5. sınıftan başlayarak orta öğrenim ve yüksek öğrenim kademelerinde de zorunlu ders haline getirilmelidir. Dil eğitiminde hedef; Lise, Teknik Okul veya Meslek Okulunu bitiren bir öğrencinin İngilizce okur, yazar, konuşur hale getirilmesi olmalıdır. Dersin içeriği ve öğrenme yöntemleri bu hedefe göre belirlenir. Yüksek öğrenimli birisi, İngilizce diliyle bilimsel öğrenim ve çalışma yapabilir yeterlilikte olmalıdır. Ortaöğrenim ve yüksek öğrenimde isteyen öğrenciler için seçmeli olarak ikinci bir yabancı dil dersi konabilir.

Böylesi bir uygulama ile; belli bir süre sonra toplumda İngilizce bilenlerin sayısı artacağından dilin öğrenimine aile ve toplum katkısı da olacaktır. Ayrıcalıklı okullar ve ayrıcalıklı insanlar da ortadan kalkacağından toplumsal yaşamın bir alanında daha eşitlik sağlanacaktır. Dünya insanları ve olayları ile kontak kurması kolaylaşan insanımızın dünyaya bakış açısı genişleyecek ve tek yanlı yönlendirmelerden kurtularak kendi değerlendirmelerini yapabilecektir.

OKUL AÇMA-İŞLETME YETKİSİ ve DENETİM: Bir ülkede özel kişi ve kurumların okul açma ve işletmesinde gerekçe ve amaç nedir? Önce bu soruya yanıt vermeye çalışalım. Yabancı uyrukluların çocuklarının kendi dillerinde eğitimi için özel okul açılabilir. Yabancı dil eğitiminin yetersiz olduğu yerde yabancı dille öğrenim yapan okullar açılabilir. Genel eğitimin düzeyinin düşük olduğu yerde nitelikli eğitim vererek zengin çocuklarına farklı bir olanak sağlanabilir. Devletin yükünü hafifletmek için özel okulla-

ra müsade edilebilir, Belli çıkar çevreleri ve İdeolojilerin kendi çıkarları ve görüşleri doğrultusunda eğitim yapan okullar açılabilir,

Ülkemizde, yukarda sayılan tüm gerekçe ve amaçlar nedeniyle çeşitli özel okullar bulunmaktadır. Kollej adı altında şeriat eğitimi yapan okul sayısı artmıştır. Genel eğitimde yabancı dil öğretilemediğinden velilere büyük paralara mal olan yabancı dil ağırlıklı özel okullar vardır, Ticari amaçlı özel okullar, nitelikli eğitim yapan okullar vardır.

Tüm bu karmaşıklığı giderilmesi, fırsat eşitsizliğinin ve adaletsizliğin ortadan kalkması için; genel eğitimde yabancı dil zorunlu olarak öğretilmeli, genel eğitimin kalitesi yükseltilmeli, bölgeler arası okullaşma dengesi sağlanmalı; ilköğrenim ve ortaöğrenim kademesinde kamu kurum ve kuruluşları dışında hiç kimsenin okul işletme yetkisi olmamalıdır. Gerçekte ilk ve orta öğrenim kademesindeki okullar Belediyelerindir. Okul açmak, okulun ihtiyaçlarını karşılamak, öğretmen istihdam etmek Belediyelerin yetki ve görevi olmalıdır.

Merkezi yönlendirme, yerel uygulama esasına göre işleyen bir eğitim sisteminde Üniversiteler dışındaki tüm okulların denetimi Belediye, İl ve Merkez yönetimleri tarafından yapılmalıdır.

D) Nasıl Bir Eğitim?

Son kırk yılda, her hükümet değişikliğinde eğitim sistemimiz ile oynanıyor, belli biçimsel değişiklikler yapılıyor. Ancak eğitimin içeriği öz olarak Cumhuriyetin başlangıçlarından bu yana hiç değişmiyor.

Türkiye eğitim sistemi; tek parti, tek şef, tek ideoloji döneminin mantığı ile sürüp gitmektedir, Cumhuriyetle birlikte resmen kapitalistleşme, uluslaşma sürecine giren Türkiye'nin o dönemdeki eğitim sistesıi; ulus bilinci yüksek, yurtsever, Türklüğüne güvenen ve onunla onur duyan, bu anlamda birazda diğer ulusları aşağılayan ve bu manevi zenginliği ile ülke kalkınmasına katılacak bir toplum yaratmayı amaçlıyordu. Yüzyılların ümmet anlayışından ulusçuluğa, Arap harflerinden Latin harflerine, Osmanlın dinsel eğitim sisteminden Batı'nın laik eğitim sistemine geçildiği bu dönemde; resmi düşünceyi benimseyen, tartışmadan kabullenen, düşünmeden uygulayan tek tip insan, tek tip toplum yaratılması amaçlanmıştı. Uluslaşma, kendine güven ve bilgilenme temelinde inşa edilen bu eğitim sistemi, o günkü Türkiye koşulları için uygun da düşmüştür. Her yeni toplumsal formasyon kendi dünya görüşü doğrultusunda bir toplum yaratma gereğini duyuyor. Bu tip tek boyutlu eğitim sistemleri, genellikle yeni bir toplumsal formasyona devrimci bir dönüşümle geçmiş ülkelerde öne çıkıyor. İşte bu nedenle Türk toplumu Atatürkçülük düşüncesi ile biçimlenirken, Sovyet toplumu Lenin'in

düşünceleriyle; Çin, Mao'nun düşünceleriyle, Arnavutluk Enver Hoca'nın, Kuzey Kore Kim'in düşünceleriyle vb. biçimlendirildi.

Reel sosyalizmin yaşandığı üykelerde eğitim, bilimsel temelde, nedensonuç ilişkilerini kavrayarak, dünyayı ve toplumsal gelişmeleri materyalist olarak algılama ve yorumlama doğrultusundaydı. Ancak insan düşüncesi resmi ideolojik politik kalıplar içine sıkıştırılınca, bilimin görece bağımsızlığı atlanarak eğitime fazlaca ideoloji enjekte edilince, yaratıcı yeteneklerin sürekli boy vermesi körelerek, olguları algılama ve yorumlama zenginliği içinde resmi düşüncenin tek boyutluluğu boy verdi.

Bizim eğitim sistemimizde ise, hem egemen ideoloji ve resmi politikalar dışında düşünmek büyük suç oluyor ve hem de öğrenciler; ezbere dayalı, şartlanmış, araştırma ve tartışma, neden sonuç ilişkilerini irdeleme özelliğinden yoksun ve yaratıcı potansiyelleri okul döneminde köreltilmiş olarak yetişiyorlar. Son dönemde ise okul kitaplarında dinsel düşünce ile bilimsel düşünceyi sentezleyen bölümler görülmektedir. Oysa dinsel düşünce ile bilimsel düşünce tamamen karşıt olup aynı potada eritilmeleri mümkün değildir. Çünkü bilim araştırma sonunda ortaya çıkmış ve kanıtlanmış gerçekliğe, din ise inanışa dayanmaktadır.

Batı burjuvazisine özenen bizim burjuvaziye örnek olsun diye Avrupa eğitim sisteminden de örnek verelim. İngiltere, Fransa, Almanya ve Hollanda okul kitaplarındaki benzer özellikleri alınca aşağıdaki durumu görüyoruz: Bu ülkelerin 8. ve 9. sınıf öğrencileri Tarih ve coğrafya derslerinde şu konu başlıklarını işliyorlar: TARİH: Büyük Coğrafya Buluşları, Rönesans, Martin Lüther Öncülüğünde dinde Reform ve Köylü İsyanları, Feodal Rejim Avrupasmın Tanıtımı (köy ve kent yaşam tarzı, ekonomi, kültür ve sanat, devletin yapısı.) Burjuva devrimleri, Aydınlanma Çağı, Sanayi Devrimi, Kapitalist Toplumun Kuruluşunda Toplumsal Ekonomik Yenilenme, İşçi hareketleri ve Sendikaların Kuruluşu, Marksizim (l. ve 2. Enternasyonal), Tekelleşme, Birinci Dünya Savaşı, Rus Devrimi ve Sovyetler Birliği, İki Savaş Arasında Ekonomi ve Toplum, İtalyan Faşizmi ve Alman Nazizmi, İkinci Dünya Savaşı, Sömürge İmparatorluklarının Sonu, Soğuk Savaş Koşulları, Bilimsel Teknik Devrim ve Büyüme Yılları, Sosyalizmin Yayılması, Çin Devrimi ve Çin, 1973 yılı ile Gelen Yüzyılımızın İkinci Büyük Ekonomik Krizi (petrol ve enflasyon). COĞRAFYA: Avrupa'nın Tanıtımı, Günümüz Avrupa'sının özellikleri ve sorunları (sanayi, iletişim, tarım, turizm, şehircilik, bölgesel sorunlar) Ülkenin devlet ve ekonomik işletmeleri, Ülkede nüfus ve toplum (yaşam tarzı, kentler, kırlar eşitsizlikler, mücadeleler ve sendikalar) Ülke ekonomisi, Günümüzde kitle iletişim araçları, Avrupa Ekonomik Topluluğu,

ABD ve uzayın fethi, Sovyet ülkesi ve halkları, Sovyet ekonomisi, ABD ekonomisi, Dünyada azgelişmiş ülkeler, Yeryüzü kaynaklarının tutumlu kullanılması.

Tarih ve Coğrafya derslerinde bunları okuyan çocuk, bu derslere paralel olarak okuduğu Fizik, Kimya, Biyoloji, Matematikte; Kepler, Kopernik, Deskartes, Newton, Darwin, Edison ve benzerlerinin bilimsel bulgularını, sanayi devriminin mucitlerini daha iyi kavrıyor, kafasında yerli yerine oturtabiliyor. Öte yandan; Rabelais, Montaigne, Cervantes, Shakespeare, Leonardo da Vinci, Machiavelli, Thomas Morus, Raffaello Michelangelo, Rembrand, Diderot, Kant, Hegel, Marks, Engels, Adam Smith, Ricardo, Locke, Kautski, Keynes, Lenin, Stalin, Mao, Mussoline, Hitler vb. gibi yazar, sanatçı, bilgin, filazof, politikacı ve devlet adamlarının düşünceleri ile eserlerini, yaşadıkları somut tarihsel koşulları ve sonuçları bilimsellik temelinde ve objektif olarak öğreniyor.

Bir de bizim 8. ve 9 sınıf kitaplarına bakalım... Türkiye ve Batı burjuvazisinin konuya yaklaşımı işte bu denli farklı.

Nasıl bir eğitim? sorusunun yanıtı; nasıl bir rejim, nasıl bir demokrasi, nasıl bir toplum istediğimizle bağlıdır. Devletin ve toplumun demokratikleşmesini, ülkenin hızla kalkınmasını istiyorsak ona uygun bir insan tipi ve toplum yaratmayı amaçlayan yeni bir eğitim sistemi belirlemeliyiz. Yeni eğitim sisteminin amacı; laik, hümanist, barışçı, yurtsever, bilinçli, bilim sever, araştıran, inceleyen, olgu ve olayları nedenleri ve sonuçlarıyla irdeleyen, çevresinde olup bitene karşı duyarlı, kollektif çalışmaya alışık, özgür, yetenekli, kendine ve toplumuna güvenen, mücadeleci bir insan tipi ve toplum yaratmak olmalıdır.

Yeni eğitim sistemi aynı zamanda yönlendirici olmalıdır. Sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinin gereksinimlerine bağlı olarak öğrenci 7. ve 8, sınıflardan itibaren yönlendirilmeli; özellikleri, yeteneği, eğilimleri dikkate alınarak mesleki ya da bilimsel eğitime hazırlanmalıdır. Ekonomik sektörlerin ihtiyaçlarını dikkate alan böylesi bir yönlendirme; merkezi ve yerel yönetimler, eğitimciler, bilim adamları, meslek odaları, sendikalar ve ilgili kişi ve kurumların katılımları ile oluşturulacak bir çalışma ile başarılabilir.

E) Halk Eğitimi ve Meslek Kursları

Önceki bölümde anlattıklarımızla öğrenim çağındaki çocukların eğitim sorununa yaklaştık ve öneriler getirdik. Ancak bildiğimiz gibi 1985 sayım sonuçlarına göre 6 yaşın üstündeki nüfusumuzun sadece % 8.8'i lise ve yüksek öğrenim düzeyinde bir öğrenime sahiptir. % 85'i okur-yazar olmayanlarla ilk öğrenimlilerden oluşmakta ve yalnızca % 4.3'ü okul diplomalı bir

mesleğe sahip bulunmaktadır. Nüfusumuzun ezici bir çoğunluğunu oluşturan eğitimsiz, mesleksiz ya da pratikten meslek öğrenmiş yurttaşlarımızın eğitilmesi için ciddi programlar yapmak, yeni eğitim kurumları yapılandırmak gerekiyor.

Meslek odaları, işverenler ve yerel yönetimlerin girişimleriyle yaygın meslek kursları açmalıyız. Bu kurslar; yeni meslekler öğretme ve meslek geliştirme amaçlı olup, kalkınmanın ihtiyaçlarına bağlı olarak çeşitli meslek dallarında nitelikli eleman yetiştirmeye hizmet etmelidir.

Yetişkin nüfusun % 85'ni oluşturan ilkokul öğrenimli ya da okur-yazar olmayan yurttaşların eğitimi için ise yaygın bir halk eğitimi örgütlenmelidir. "Halk Eğitim Merkezleri" örneğinden yararlanılabilir. Halk Eğitim Merkezlerindeki geçmiş uygulamanın yanlışlıkları ve olumsuzlukları ayıklanarak yeni bir düzenleme ile bu eğitim kurumları, yeni amaca uygun hale getirilebilirler. Ancak çok yaygın olması gereken halk eğitimi örgütlenmesini tek biçimle sınırlamamak da gerekiyor. Gece okulları, gece kursları, gezici kurslar ve benzeri biçimlerle halk eğitimi daha da yaygınlaştırılmalıdır.

Yetişkin halkın eğitiminde öğrenimsiz gençler başta olmak üzere orta kuşağa ağırlık verilmelidir. Verileni alabilecek olan ve öğrendiğini uygulamak için yeterli ömrü olan bu kesim eğitilmelidir öncelikle.

Halk eğitimi ve meslek kurslarına katılımı teşvik için kurs ve eğitim bitirenlere ayrımlı avantajlar sağlamak gerektiğine inanıyorum.

F) Eğitim Plânlaması ve Plân Hedefleri

Devletin, yerel yönetimlerin, toplumun demokratikleştirilmesi ve kalkınma hedeflerine bağlı olarak köklü ve uzun erimli bir eğitim plânlaması yapmalıyız. Yeni bir öğrenim modeli getiren, eğitimin içeriği ve niteliğini yeniden düzenleyen, yabancı dil sorununu çözen, ayrımlı okul ve ayrıcalıklı kişileri yok eden, tüm yurttaşlara fırsat eşitliği sağlayan, halk eğitiminin olanaklarını geliştiren, bölgesel eşitsizlikleri kaldıran, öğrenciyi ve öğrenimi ekonomik sektörlerin gereksinimlerine göre yönlendiren, okullaşma hedefini yükselten, yetişkin nüfusun eğitimini ve meslek edinmesini öngören böylesi bir plân; bilim adamları, yerel ve merkezi yönetimler, meslek odaları, sendikalar ile ilgili kurum ve kuruluşların sistemleştireceği taslak bir plân hazırlanması ve bu plânın tüm kamuoyunda tartışılarak olgunlaştırılması sonucunda oluşturulmalıdır

Bilim, teknik ve teknolojik gelişmenin dev adımlarla ilerlediği çağımızda, gelişmiş ülkelerle arayı kapatmanın yolu; planlı, hedefli ve çok çalışmaktan geçiyor. Batı burjuvazisi, bize plânsızlık önerirken kendisi, bilimsel çalışmaları, eğitimi, sektörlerin sorun ve ihtiyaçlarını, yatırımları tesbit ve

plân çerçevesinde yürütüyor. Bu nedenle bizim eğitimimiz de plânlanmalı ve bu plân şimdilik kaydıyla gelişmiş ülkelerle aramızdaki açığı daraltma plânı olarak hazırlanmalı ve 25 yıllık bir dönemi (1990-2015) içermelidir. Günümüz verilerinden yola çıkıp, önümüzdeki 25 yıllık sayısal değişimleri dikkate alarak hazırlanacak olan plân, 2015 yılında varılması gereken hedefleri şimdiden öngörmelidir. Bu öngörüler bilimsel bir çalışmanın ürünü olacaktır. Ancak halk demokrasisi ülkelerinin hızlı kalkınma deneyimlerinden yola çıkarak kabaca şunları söylemek istiyorum; 2015 Yılında, çağ nüfusumuzun % 30'u yüksek öğrenimli, % 50'si ortaöğrenimli hale getirilip, özürlüler dışında okur-yazar olmayan bırakılmamalıdır. Anılan yıllara vardığımızda, çağın ihtiyaçlarını karşılayabilecek işgücünün, bilgisayar denetimli üretim kademelerini yönetebilecek elemanın en az 12 yıl eğitilmiş olması gerekeceğine inanıyorum. Batı Avrupa ülkeleri, şimdiden buna benzer plânlar hazırlayıp, meslekli ve mesleksizleri sektörlerin yeni eleman ihtiyacına göre yeniden ve yeniden eğitiyorlar.

2- Bilim

Bilim öz olarak, canlı ve cansız dünyanın, uzayın hareket yasalarını bulmak ve bu hareketlerin sayısal ifadelerini belirlemektir.

İnsanı insan yapan, insanın kendi üretim eylemidir. İnsan, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılarken doğaya karşı üstün gelme eylemi ile hayvandan ayrımlanıp insan oldu. Teknik ve bilimde insan varlığının ve eyleminin bir sonucu olarak insanlık tarihi kadar eskidir. En ilkel teknik uygulama ve bilimsi bulgular; Nil, Ganj, Sarırmak ve Mezapotamya vadilerinde gelişen Mısır, Hint, Çin, Babil gibi ilk uygarlıklar ile başladı. Klasik Yunan uygarlığı ilkel bilimlerin yüksek bir aşamasıdır. İnsan uygarlığının Eski Yunan'dan Rönesans'a taşıyıcılığını yapan Arap-İslam uygarlığı ile o zamanın Çin1i de ilkel bilimsel birikime katkı yaptılar. Ancak çağdaş anlamda bilimsel ilerleme Rönesans ile başlayıp günümüze değin uzanmaktadır.

İlk uygarlıklarda bilimsel çalışmayanlar egemen sınıfın üyeleri olup saray çevresinde kümelendiklerinden halktan ve zanaatkarlardan kopuktular. Bu kişilerin amaçları üretim süreçlerine katkı yapmak değil, ilgi, macera ve boş vakit değerlendirmesi çerçevesindeydi. Bu nedenle, Rönesans sonrasına kadar anıt eser yapımı dışında bilim ile tekniğin buluşmadığını görüyoruz. Rönesansa kadar hemen tüm teknik yaratıcılık ve uygulama zanaatkarların işi olmuştur. Yani ozamanların teknik işçilerinin.

Eski yunan bilgini Aristotoles (M.Ö. 384-322), Botanik, Mantık, Politika bilim dallarını kurup felsefeye katkılar yaptı. Ancak onun en önemli bulu-

şu Fizik dalındadır, Atina'nın bozuk sokaklarında sık sık duran öküz arabalarının itilmesi zorunluluğunu değerlendiren Aristotoles, "ne hareket ediyorsa, başka bir güç tarafından harekete geçiriliyordur" diyerek hareket ettirici bir gücün varlığını ortaya attı. Ancak kendi bu gücün Tanrı olduğunu varsaydı.

Milet'li Thales, ilk güneş tutulmasını haber veren oldu. Onun öğrencileri, maddenin dünyanın temeli olduğunu ve insanların öteki hayvanlardan dönüştüklerini bildirerek İyonya Okullarında ilkel materyalist felsefenin temellerini attılar.

Arsimedis, "bana bir dayanak noktası verin dünyayı yerinden oynatayım." derken, yüksek matematiğin ilkelerini, suyun kaldırma gücünü re mekaniğin kaldıraç yasasını bulmuştu.

Bunları neden belirtiyoruz? Bilim, belirli bir yöntem ile doğa ve toplumdaki hareket yasalarını bulmak ve bu hareketlerin sayısal ifadelerini belirlemektir, dediğimiz için.

Kepler, bilimsel yasa kavramını bulup, matematiği geliştirdi. O aynı zamanda insanlığın uzaya gideceğini yazdı kitabında. Descartes. günümüzde de geçerli olan Kartezyen düşünce sistemini geliştirdi. Newton, yer çekiminin yasalarını bulup, diferansiyal kalkülüsü geliştirdi. Kopernik, gezegenler sistemine açıklık getirip, dünyanın güneş etrafında döndüğünü kanıtladı. Binlerce yıldır dünyanın hareketsiz olduğunu sanan insanların düşüncesi bu bilimsel bulgu ile altüst oldu, Kilise küplere bindi. Hegelfin Diyalektiğin yasaların bulması, Darwin'in canlıların evrimi teorisi, David Ricardo ve Adam Smith'in ekonomi politiğin yasalarını belirlemeleri, Marks'ın ekonomi politik ve diyalektik materyalizm yasaları... Bunların hepsi doğa ve toplum olaylarının hareket yasalarıdır. Bilimin özü, yöntem sayesinde fiziksel, kimyasal, biyolojik, düşünsel ve toplumsal hareketlerin yasalarını bulmaktır.

Bilimsel çalışmanın yükselişi ve yeni bulguları ile toplumsal mücadele ve toplumsal köklü değişim arasında zaman ve mekan çakışması görülüyor. Bilim ve teknik, ekonomik ve toplumsal yaşama, ekonomik ve toplumsal gelişme ise bilim ve tekniğe karşılıklı olarak etki yapıyorlar. Yontma ve cilalı taş devirlerinden sonra maden çağına geçilerek üretim araçlarının demirden yapımı, tarım tekniği ve üretiminde devrim yaptı. Büyük sanayi devrimi ve çağımızın bilimsel teknik devrimi de insanlık üzerinde köklü etkiler yaptılar. Rönesans donemi öncesinde bu karşılıklı etkiler uzun zaman sonrası gerçekleşirken günümüzde etki zamanı daralmaktadır. Rönesans'la başlayıp 1700'lü yıllarda yükselen birinci bilim devriminin etkileri kısa sürede kapitalist gelişmeyi etkileyip sanayi devrimine yol açtı. Ancak çağımız da,

bilimsel gelişmenin yaygınlığı ve derinliği, ikinci bilim devrimi dediğimiz bilimsel ve teknik devrimin sonuçları hızla teknolojiye dönüşüyor, toplumsal ve ekonomik yaşamı derinden etkiliyor. Burada hemen belirtmek gerekiyor. Toplumsal gelişmeyi, tarihsel oluşumu belirleyen bilim değil, mevcut üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çelişkiden kaynaklanan toplumsal mücadeledir. Yani sosyal ve ekonomik güçlerdir. Öte yandan bilim, ekonomik ve politik gelişmeye, kültüre, derin etkide bulunmaktadır.

Bilimsel ve toplumsal devrimler aynı zaman ve mekanda gerçekleşiyorlar. Çünkü gelişmenin önünü tıkayan, çürümekte olan eskinin bağrında yeninin arayışı ortaya çıkıyor. Yeni sorunlar, ihtiyaçlar ve beklentiler beliriyor. Yeni tek boyutlu olmuyor. Yeni; ekonomide, toplum yaşamında, yönetim biçiminde, sanayide, tarımda, düşüncede, edebiyatta, sanatta, bilimde, yaşamın her alanında birden boy veriyor. Böylece, bilimsel ve toplumsal devrimlerin karşılıklı etkileşimi iç içe geçerek toplumsal gelişmeyi sıçramalı olarak ilerletiyor.

Her bilimsel çalışma, bir önceki bulguya basarak, soyutlamalar yapıyor ve yeni bulgular ortaya çıkarıyor. Böylece bilim tarihi bir bütünlük arzettiğinden her bilim adamı ya da bilimsel çalışma, ilgili daldaki bilimin tarihsel gelişmesini iyi bilmek ve dikkate almak zorunda kalıyor. Türkiye'de, tarih sürecinde bilimsel gelişmenin kaynakları yetersiz. Tek tek bilim dallarının tarihini içeren eserler, bilim eseri kütüphaneleri, bilim müzeleri olmadığı gibi yeterli ve yaygın bilimsel araştırma kurumları da yok.

Bilimsel çalışma, çağımızda, ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlara yanıt vermek için yapılıyor ve bulgularıyla da ekonomi ve topluma hizmet ediyor. Ancak kapitalist ekonomi kâr ve çıkara dayalı olduğundan; çıkarların korunması ve kârlılık amacıyla bilimin, insanlığın zararına kullanıldığı da görüldü. Savaş teknolojisinin gelişmesi, roketler, atom ve hidrojen bombası, kimyasal silahlar gibi yıkım araçlarının üretimi ile bilim, kapitalizmin kâr ve çıkar amaçlarına hizmet ederken insanlığın zararına da bir işlev görmüş olur. Ancak bilimin esas işlevi ve uygulama alanları insanlık yararınadır.

Çağımızda, bilim; hammadde, üretim araçları, işgücü gibi, üretici güçler içinde sayılıyor. Bilim olmadan teknoloji üretilemiyor, teknolojisiz üretim düşünülemiyor. Bu karşılıklı ilişki nedeniyle bilim, doğrudan sanayinin içine girmiş bulunuyor. Ve bu nedenle teknolojinin, üretim araçlarının ve işgücünün geliştirilmesine bağlı olarak bilimsel çalışmalar süreklilik kazanıp hızlanıyor, derinleşiyor, yaygınlaşıyor ve tarım sanayinin ihtiyaçlarına göre plânlanıyorlar.

Elektrik ve kimya gibi bazı sanayi dalları büyük ölçüde bilim tarafından yaratıldılar. Maden çağında üretim araçlarının madenden yapımı, insanın harcadığı emek miktarını müthiş azaltmıştı. 1760'larda başlayıp yirminci yüzyıla kadar süren Büyük Sanayi Devrimi (bir anlamda makinalaşma çağı), büyük ölçüde güç (enerji) üretimi ve güç nakliyle ilgiliydi, insanı kaba kas kuvveti kullanmaktan kurtarmaya yönelikti. Yirminci yüzyıl başlarındaki sanayinin özelliği 19. yüzyıl cihaz ve makinalarını yaygınlaştırmak ve yeni üretim alanlarına sokmak biçimindeydi. 19. yüzyılın icadı olan içten patlamalı benzin motoru, 20. yüzyıl başında uçak, otomobil, traktör yapımını sağladı. Ve ulaşım araçları sanayi de; petrol, lastik, çelik sac, plastik gibi kendine bağımlı sanayileri yarattı. Bunların kârlı, ucuz ve seri üretimi için otomasyon gelişti. Yine büyük sanayi devriminin icadı olan buhar tribününün yerini alan elektrik enerjisi ile önce ağır ve giderek hafif elektrik sanayi gelişti. Dünya savaşları ise, elektronik biliminin; telekomünikasyon, radar, savaş uçakları alanında kullanılmasını ve ilerlemesini sağladı.

Üretimin otomasyonu, uçak, elektrik ve elektronik sanayinin gelişmesi, ikinci dünya savaşı sonrasında yeni bir devrime yol açtı; İkinci 1) bilim ve üçüncü sanayi devrimi. Diğer adıyla Bilimsel Teknik Devrim.. Elektriğin evlere kadar girmesi, elektrik ve elektronik sanayinin gelişmesi ile; buzdolabı, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, şofben, elektrikli ısıtıcılar, elektrikli fırınlar gibi dayanıklı tüketim malları sanayileri; telefon, radyo, televizyon, sinema ve video kameraları, oynatıcılar, atomatik fotoğraf makinaları, modern basın, diğer haberleşme ve eğlence sanayileri gelişti. Öte yandan;mekanik ve elektronik cihazların parçalarını, petro-kimya ürünlerini, kozmotikleri, gübreden detarjana, naylondan antibiyotik ilaçlara kadar çeşitli ürünler üreten yeni ve kapsamlı bir kimya sanayi gelişti. Kimya sanayi; atom, hidrojen ve kimyasal bombalar alanında ilerleyerek yeni bir hareket gücü olan atom enerjisi üretimine yöneldi.

Bilimsel teknik devrim, maden ve sanayi devrimlerinden farklı olarak; kişisel dehaların yerini alan, bilimsel araştırma kurumları ve önceden plânlanmış bilimsel araştırmalar yoluyla gerçekleştirildi. Bilimsel teknik devrim iki teknolojik gelişmeye dayanarak gerçekleşti: Elektrik ve petrol enerjisi ile otomasyon.

Yaşamın her alanında ve her zaman hazır olan elektrik ve petrol enerjileri, büyük sanayi devriminin mekanik uzantılarıdır. Henüz enerji alanında yeni bir devrim gerçekleşmiş değil. Ama sanayide üretim işlemlerinin ve kademelerinin otomatik denetimi, yani, bilgisayarların, robotların üretim sürecine sokulması; insanın duyuları, sinirleri ve beyninin elektriksel araçlar

aracılığıyla gerçekleştirilen yeni bir uzantısı olduğundan ve sınırsız olanaklar sağlayabileceğinden, sonuçları itibariyle maddi ve sosyal yaşama tahmin edilemez derin etkiler yapacağı açıktır. İlk etkisi görüldü bile. Sosyalist ülkelerin kendilerini reforme etme dönemine girmeleri ve buradan başka formasyonlara düşme olasıkları ile, bu ülkelerin bilimsel teknik devrimde ve onun sonuçlarının tüketim sanayilerine uygulanmasında geri kalmış olmalarının sıkı bir ilişkisi vardır. Birde atom enerjisinin bulunarak günlük yaşama sokulduğunu düşünelim. Açıkçası, henüz başlangıçlarında bulunduğumuz bilimsel teknik devrimin ilerlemesi atom enerjisi ve bilgisayarların üretim ve tüketim süreçlerinde yaygın kullanımı, biyolojik kimyanın canlı varlıklar üzerindeki etkileri, insanlığı derinden ve köklü bir değişime götürecektir. Bu belirlemeden şu sonuç da çıkıyor: İnsanlığın ihtiyaçlarını karşılama mücadelesi doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin gelişmesine etki yapıyor. Öte yandan bilim, çağımızda, ekonomik ve toplumsal yaşamın içine derinliğine girmiş bulunuyor. İşyerinde, okulda, evde, ulaşım araçlarında, eğlence yerlerinde bilimle ve onun çok çeşitli ürünleriyle iç içe yaşıyoruz. Bilimsel çalışmaların ve bulguların çokluğu yanında çağımızın önemli bir özelliği de yeni bilimsel bulguların çok hızlı biçimde üretim ve tüketim süreçlerinde kullanılmasıdır. Geçmişten farklı olarak günümüzde bilim, ekonomik büyümeye doğrudan katkıda bulunuyor. Büyüyen ekonomi de bilimsel çalışmaya katkı yapıyor. Böylece bilim günümüzde masrafını karşılayabilir hale gelmiş bulunuyor.

Geçmişde bilim adamı veya mucit (buluş yapan kişi), küçük bir mekanda az masrafla çalışma yapabiliyordu. Yaratıcı çalışmalar daha çok kişiseldi. Sanayi devriminden sonra sanayi kuruluşları ve üniversitelerde labaratuvarlar açılarak bilimsel çalışmaya daha çok önem verildi. Yirminci yüzyılın başlarında, dünyada 50 bin kadar olan bilim adamının 15 bininin bilimsel araştırmalarda çalıştığı sanılıyor. Günümüzde ise bilimsel araştırmalar devasa boyutlara ulaşmış bulunuyor. Milyarlarca dolar harcanarak oluşturulan bilimsel araştırma kurumları, çeşitli bilim dallarında yaygın bir faaliyet sürdürüyorlar. Artık bilimsel araştırma yapmak tek tek bilim adamlarının boyunu çoktan aşmış bulunuyor. Üniversiteler bile büyük boyutlu araştırmaları yapamıyorlar, Uluslararası tekeller ve önemlisi devletler ancak finanse edebiliyorlar bilimsel araştırmaları. Bu nedenle de bilimsel araştırma yapan bilim adamları, ücretli ya da maaşlı bilim işçilerine dönüşmüş bulunuyorlar. Günümüzde sayıları üç milyon kadar olduğu sanılan dünya bilim adamlarının yarıya yakını bilimsel araştırmalarda çalışıyor. Diğer bilim adamları ise devlet, sanayi kuruluşları ve üniversitelerde hizmet veriyorlar.

Geçmişte bilimsel çalışma, kişisel ilgi ve meraka dayalı olarak yapılırdı. Bugün, ekonominin gereksinimlerini karşılamak için tıpkı sanayi, tarım ve tıpın plânlanması gibi bilimsel çalışmalarda önceden plânlanarak yapılıyor. Önce toplumsal gereksinimler belirleniyor ve bunların karşılanması için bilimsel çalışma plânı yapılıyor. Bilimin işlevinin işte bu bilinçli kavranışı, yirminci yüzyıl toplumsal devrimlerinin en özellikli unsurlarından biri oluyor. Bilim ve teknik; kriz, savaş ve devrim uğrunda kullanılsa da bu husus bilimsel gelişmenin içsel özelliğini değiştirmemektedir. Bilim yine kendi sistematiği ile ilerleyip, daha çok insanlık yararına bir işlev görüyor. Bilimsel hızlılık ve yaygınlık ise, doğrudan teknik ve ekonomik ihtiyaca bağlı olup, gösterilen ilgi ve yapılan yatırım oranında gerçekleşiyor. Ancak doğa bilimleri çok hızlı gelişirken, sosyal bilimler aynı tempoyu gösteremiyorlar. Çağımızda henüz tarihin oluşumu, toplumun yapısı ve psikolojisi, toplumsal değişimler önceden plânlanamıyor.

Öte yandan bilim ve toplum arasındaki ilişkiler tamamiyle karşılıklıdır. Nasıl sosyal olaylar bilimde dönüşümlere yol açıyorsa, bilim de aynı şekilde ve çağımızda artarak sosyal dönüşümler meydana getiriyor. Bilimin ekonomik alandaki etkisi doğrudan olduğundan hemen farkedilebiliyor. Ancak o, dolaylı olarak ve ekonomik değişimden bir süre sonra topluma da etki yapıyor. Hem doğa bilimleri ve nem de sosyal bilimler tarih boyunca sosyal değişimleri bizzat başlatmasalar da, onların gerçekleşmesinde katkısal bir rol oynuyorlar ve bu sosyal değişim sırasında kendileri de değişime uğruyorlar. Bu nedenle bilimin ve ekonominin gelişim süreçlerinin zaman ve yer olarak birbirlerine çok yakın olduğunu görüyoruz. İçinde yaşadığımız yirminci yüzyıl, bilimsel ve toplumsal dönüşümlerin hızla gerçekleştiği bir çağ oldu. Bilimsel gelişmeler ve toplumsal devrimler, devrimler ve bilimsel gelişmeler ard arda ve iç içe yükseldiler. Gelişme o denli hızlı oluyorki, toplumsal konulara ilişkin teorilerin üretimi bu hıza yetişemiyor. Yani teori üretiminde eksikli kalındı. Oysa her yeni bilimsel devrim ve köklü toplumsal değişim teorinin yenilenmesini de zorunlu kılıyor. Komüntern'nin 5. 6. ve 7. kongrelerinin cephe politikaları ve ulusal burjuva yaklaşımı günümüzde yerle bir olmuş durumda. Ulusal kurtuluş devrimleri sonucunda klasik sömürgecilik çökünce, üçüncü dünya ülkeleri için yeni ve işlevli bir teori üretilemedi. Bilimsel teknik devrimin yarattığı tüketim ürünleri patlaması, sonunda sosyalist sistemi kökünden silkeledi. Bilimsel ilerlemede geri kalan sosyalizm, ekonomik ve toplumsal dönüşüm sürecine girmek zorunda kaldı.

Görüldüğü gibi bilim, çağımızda günlük yaşama girmiş olup, sanayileşme ve kalkınma ile, toplumsal yaşamla, toplumsal mücadele ve dönüşüm-

lerle çok daha sıkı bir etkileşim içinde bulunuyor. Çağımız da insan faktörüne, bilim adamı yetiştirmeye, bilimsel araştırmaya dev yatırımlar yapmayan; eğitim-bilim, sanayi-bilim, tarım-bilim, toplum yaşamı-bilim arasında sıkı bir bağ kurmayan; ve bu çalışmaları plânlı bir biçimde yürütmeyen, yürütemeyen ülkeler gelişmenin sorunlarının üstesinden gelemiyorlar. Yukarda belirtilen çalışmayı yapmayan Türkiye, teknoloji ve bilimsel ürünler ithal etmekten kurtulamıyor. Son zamanlarda bu ithalat işini gelişme olarak değerlendirenler de var. Teknoloji ve bilimsel ürün ithal etmek kalkınma değil, ülke içinde yaratılan değerin yurtdışına, yabancı tekellere aktarımıdır. Ayrıca, uluslararası tekellerin kontrolünde olan teknoloji ve bilimsel ürünler, hem gerçek değerleri itibariyle ve hem de tekelci kâr payı yüklenmiş olarak çok pahalı oluyorlar.

ABD'nin Philadelphia kentinde yayınlanan ScientsScation İndex'e göre, üçüncü dünya ülkelerinin dünya bilimine katkıları % 5 oranında. Adı geçen rapora göre dünyada 70 bin bilim dergisi yayınlanıyor. Önemli bilim kurumları bunların ancak 3 bin 100'ünü dikkate değer bularak inceliyorlar. Aynı yayının yaptığı ülkeler sıralamasında Türkiye, dünya bilim üretiminde 46. sırada ve Şili, Arjantin, Meksika, Hindistan, Taywan, Hong Kong, Venezüella, Suuidi Arabistan gibi ülkelerin gerisinde bulunuyor.

14.5.1990 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanan bir habere göre ABD, bir yılda araştırma için 180 milyar dolar ayırıyor. Bunun 40 milyar doları savunma sanayi için ayrılıyor. Türkiye ilk kez savunma sanayi için 30 milyar Türk Lirası araştırma fonu ayırmış bulunuyor. Son haberlere göre Türkiye kendi savunma araçları teknolojisini geliştirmek istiyor.

Açıkça görülen şudur: Gelişmenin her fenomeni bir diğeriyle sıkı sıkıya bağlı bulunuyor. Sağlığa, eğitime, bilime, sanayi ve tarıma yeterli yatırımı yapmayan ülke gelişemiyor, ayakta bile kalamıyor.

Bilimin ekonomiye ve toplumsal yaşama bu denli etki yaptığı, bilimin bu denli gerekli ve zorunlu olduğu çağımızda biz ne yapıyoruz? Çağ atladığımızı söyleyenleri bir yana bırakarak durumumuza bakalık: Üniversitelerimiz lise düzeyinde öğrenim veriyor. Çağ nüfusu içinde yüksek öğrenimli oranımımız % 2.5 düzeyinde. Üniversitede doçent, profesör gibi akademik kariyer elde etmek bilimsel yeterlilikten koparılmış durumda. Eğitim, polis baskısı altında ve resmi ideolojinin demir kalıpları içinde yapılıyor. Düşünce özgürlüğü olmadığından, düşünceler ortaya çıkmadığı gibi düşünür ve bilimadamı da yetişmiyor. Ülke gereksinimlerine göre araştırma yapan araştırma ve geliştirme kurumları çok yetersiz. En ciddi kurum olan TÜBITAK'da bilimadamı gününü namaz kılarak geçiriyor. Bilimsel çalışma yapabilecek

üniversite sayımız birkaç tane; onlar da maddi destekden yoksun ve onlara ihtiyaç bildiren yok. Üniversite öğrenimi üzerinde çeşitli dallara ilişkin bilim akademilerimiz yok. Üniversitelerimiz üretim süreçlerinden ve halktan kopuk. Esasında; bürokrat aydın, bilimadamı aydın, politikacı aydın, ekonomist aydın, yazar ve sanatçı aydın; halktan, toplumsal yaşamdan, toplumsal ihtiyaçlardan kopuk çalışıyor.

Bilim alanında köklü bir atılım, program ve plânlar yapmalıyız. Bilimsel çalışma bilimadamı ile başlıyor. Önce üniversitelerimizi bilimsel eğitim veren kurumlar haline getirmeliyiz. Üniversite sayısının 50'ye çıkarılması olumlu bir gelişme ancak öğretim üyesi ve bilimadamı alanında ciddi sorunları da beraberinde getirecek. Bu sorun radikal biçimlerle çözümlenmeli. Toplumu düşünür, arartırır, soruşturur hale getirmek gerekiyor. Üniversite sonrası Akademiler, bilimsel araştırma ve geliştirme kurumlarının sayısını artırmalı, bunlar için yeterli kaynak ayırmalıyız. Bilim alanındaki hızlı gelişme dikkate alınarak, yüksek öğrenim kitapları ve programları sürekli yenilenmeli bunun için olanaklar sağlanmalıdır. Öğretim üyelerinin kendilerini yenilemeleri için olanaklar yaratılmalıdır. Açıkçası bilimsel çalışma ve ilerlemenin bileşenlerini ülkemizde de yaratmalıyız: Nitelikli ve yaygın bir halk eğitimi, herkese yüksek öğrenim olanağı, bilimsel çalışma mekanı, araştırma için gerekli araç, gereç ve malzeme temini, tüm ekonomik sektörlerin kendi sorunlarını belirleyip plâna dayalı ihtiyaçlarını ortaya dökmeleri, bilimsel çalışmanın örgütlenmesi, bilimsel çalışma yapan kurum ve kuruluşların koordinasyonu, bilimadamı ve bilim emekçilerinin yaşam düzeylerini iyileştirmek, bilim adamının ahlâki sorumluluğunu yükseltmek, bilime bakış felsefesi oluşturmak, toplumda bilime ilgi ve bilim severlik ruhu yaratmak, düşüncenin ve örgütlenmenin özgür bırakılması, tüm bunlar;bilimsel çalışma ve gelişmenin bileşenleri, olmazsa olmaz öğeleri oluyor. Bilim sorununa, bilimsel eğitime böylesine geniş ve plânlı bakmalıyız.

Tarih; üretici güçlerin gelişmesi ile ortaya çıkan çelişkilerin çözümü için, üretim araçlarını kullananlarla onları elinde bulunduranların mücadelesi sürecinde ilerliyor.

İlkçağ uygarlıklarında gelişmenin temel fenomeni zanaatkarlardı. İlkçağ aydını ile zanaatkarı birbiri ile buluşmadan ayrı mekanlarda ve ayrı ilgi alanlarında çalıştı. 18. ve 19. yüzyıllar da teknisyen ile aydının buluşması ve işbirliği yani teori ve pratiğin birleşmesi tekniğin ilerlemesini, toplumsal mücadelenin yükselmesini ve köklü toplumsal dönüşümleri sağladı. Çağımızda ise ekonomik ve toplumsal gelişmenin insan olarak faktörü, teknisyen-mü-

hendis-bilimadamı üçlüsünden oluşuyor. Bu üçlünün işbirliği ile teori ve pratiğin birleşmesi; mücadele, gelişme ve dönüşümlerin temel faktörü oluyor.

İşçi sınıfının tarihsel rolünün bittiğini ileri süren tezler, bilimsel gerçeklikten yoksundur. Çağımızda işçi sınıfının niteliği değişiyor. Çağdaş işçi, 12 yıllık öğrenim yaparak bir meslek ya da teknik okulu bitirmiş işçilerden oluşuyor. Üretim sürecinde çalışan mühendisler eski ayrıcalıklı konumlarını yitirerek işçileşiyor, işçilere yaklaşıyorlar. Bilimadamlarının ayrıcalıklı konumları gidip, onlar da ücretli bilim işçileri konumuna geliyorlar. Tüm yaptıkları çalışma üretim süreçleri ve toplumsal ihtiyaçlarla doğrudan bağlı bulunuyor.

Demek ki çağdaş gelişmeyi yakalamak için; bilimadamının ekonomik süreçlere doğrudan katılımını sağlamak, üretim süreçlerinde çalışan mühendis sayısını sonuna kadar artırmak, işçileri çağdaş teknisyenler düzeyinde eğitmek gerekiyor.

Sonuç olarak çağımızda İŞGÜCÜ'nün bileşimi ve niteliği değişmiş bulunuyor. Marks, gelişmenin ve toplumsal devrimin öncüsü olarak, 19. yüzyılın işgücünü oluşturan işçi sınıfını ve onun mücadelesini göstermişti. Marks'ın bu belirlemesi geçerliliğini sürdürüyor. Ancak hep vurguladığımız gibi, çağımızda işgücünün bileşimi ve niteliği değişmiş olup, çağdaş işgücü; teknisyen işçi-ücretli mühendisücretli bilimadamından oluşmaktadır.

Tarım devrimi ile insanlık yerleşik hale geldi. İnsanın çalışma ve yaşama mekanı yani iş ve konut ortamı aynı olduğundan, insanlık için boş zaman kavramı yoktu. Sanayi devrimi ile çalışma ve yaşama ortamı, konut ve işyeri birbirinden ayrıldı. Böylece insanlık için boş zaman kavramı ve boş zamanları değerlendirme sorunu ortaya çıktı. İnsanlar, çalışma ve yaşama zamanının dışında kalan zamanlarını dinlenerek, eğlenerek, kültür ve sanat etkinliklerine katılarak, spor yaparak değerlendirmeye başladılar. Bilim ve teknik devrimi ile üretimde bilgisayar ve robotların kullanılması sonucunda büyük bir işgücü fazlası oluşuyor. Yaşamak zorunda olan çalışmayanlara da ücret vermek gerekiyor. Böylece günümüzde Emek ile Gelir birbirinden kopuyor. Çalışmayan insan sayısı artarak büyük bir boş zaman ortaya çıkıyor. Bu boş zamanın değerlendirilmesi için şimdilerde insanların sürekli ve her yaşta eğitimi, kültür sanat üretimi ve etkinliklerine derinliğine katılımı ve beden sağlığı için sporun yaygınlaştırılması gibi yaptırımlar üzerinde duruluyor.

Bilimsel teknik devrimin; üretim araçları, işgücü, ekonomi, mülkiyet, toplum ve kültür alanlarına yaptığı etki; sınıfların ve sınıf mücadelesinin tanımı, içeriği ve biçimini de etkiliyor.

Bilimsel teknik gelişme; üretim süreçlerinin yönetimi ile mülkiyet sahibini ayırıyor. Çağımız üretim süreçlerinin yönetiminde, iyi yetişmiş profesyonel yöneticiler bulunmak zorunda. Öte yandan bu gelişme, mülkiyetin toplumsallaşmasını zorunlu kılıyor. Bir yanda mülkiyetin sahibi diğer yanda çalışan, üreten ve yönetenlerin bulunması çelişki yaratıyor. Bu nedenle mülkiyet ve ekonomi toplumsallaştırılıyor.

Çağı yakalamak ve çağdaş gelişmeye ayak uydurabilmek için, tüm bu yeni olguları dikkate alan strateji ve programlar üretmek gerekiyor. Eğitim, sağlık, bilim, konut ve kentleşme yatırımlarını artırmak teknoloji üretmek, çağdaş anlamda sanayileşmek gerekiyor. Böylesi köklü dönüşümler, bir avuç burjuvazinin çıkarma yaptırımlarla ve onların geleneksel anlayışlarıyla gerçekleştirilemez.

Demokratik ve çağdaş Türkiye; müykiyetin toplumsallaştırılması, ekonominin devletin ve toplumun demokratikleştirilmesi, tüm toplumun yaratıcı gücünün ve enerjisinin seferber edilmesiyle kurulabilir.

Sekizinci Bölüm:
KÜLTÜR VE SANAT

İnsan, üretirken geliştirdiği düşüncesi ile insan oldu ve toplum olarak yarattığı maddi ve manevi değerlerle büyük kültürel birikimler oluşturdu. Bir toplumun yarattığı tüm maddi ve manevi değerler bütünü en geniş anlamıyla, o toplumun kültürü oluyor. Üretici güçlerin ve üretimin düzeyi, üretim ve tüketim süreçlerindeki toplumsal ilişkiler, düşünsel değerler, sanat ürünleri, toplumsal bilinç, yaşam biçimi, davranış normları, beğeni ve beklentiler, her şey genel olarak bir toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Öte yandan; bilim, sanat, yönetim ve benzeri gibi tek bir alana ilişkin yaratıcılık düzeyimiz ve bu yaratılmış değerlerin toplum tarafından benimsenme derinliği salt o alana ilişkin, yani dar anlamdaki kültürümüzü yansıtmaktadır.

Türk halkı; Orta Asya'dan Anadolu'ya geliş sürecinde, kendi ulusal kültür değerlerini İran, Arap ve İslam'ın kültürel değerleri ile de besledi. Anadolu'ya gelişlerinde, eski Anadolu uygarlıkları ve Bizans'ın kültüründen de etkilenen Türkler, çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nu kurarak zengin ve çok renkli bir kültür birikimine sahip oldular.

Türk halkının kültürel değerleri; Türklerin ilişkide bulunduğu diğer halkların ve İslam'ın kültürel değerleri ile etkileşerek Osmanlı Türk Toplumu'nun kültürü oluştu.

Ulusal Kurtuluş Savaşı ve ardından Cumhuriyet'in kuruluşu, Osmanlı kültürünün olumlu değerleri üzerinde yeni bir ulusal kültür oluşumunu başlattı. Kapitalistleşme ve uluslaşma sürecine uygun olarak, ulusal özelliği ağır basan yeni kültürel değerler yaratıldı. Bağımsızlık ve barış temelinde sürdürülen hızlı kalkınma ile yeni yeni maddi toplumsal değerler üretildi. Bilim, edebiyat, sanat, düşünce alanlarında üretilen yeni ürünlerle, üretim ve tüketim süreçlerindeki yeni ilişkilerle, değişen beğeni ve beklentilerle; yeni bir toplumsal kültür ve bu kültürün taşıyıcısı olan yeni bir toplum yaratıldı.

Cumhuriyet'in kuruluşu ile merkezi feodal toplumsal sistemden kapitalist toplumsal sisteme geçişi yaşayan Türkiye, genel olarak 1960'a kadar uluslaşma ve kapitalistleşme yolunda büyük mesafeler kaydetti. Bu süreç içinde merkezi ve tek yanlı olarak yönlendirilen Türk toplumu; kapitalizmin gelişmişliği ve ülke düzeyindeki yaygınlığı oranında ve Kemalist görüşle biçimlenmiş kapitalist kültürel değerleri benimsedi. Gelişmekte olan kapitalizm, kırsal kesimdeki kapalı ve feodal ekonomik yapıları çözebildiği oranda, buralarada yeni kültürel değerler taşındı. Ancak kırsal kesimin yavaş gelişimi ve bölgeler arası dengesiz yatırımlar nedeniyle, kırsal kesimin büyük bir bölümünde, eski kültürel değerlerin varlığı süregeldi. Öte yandan, zor ve yasaklı koşullar altında da olsa, ilerici aydın ve devrimcilerin ürettiği düşün ve sanat ürünleri toplumun belli bir kesimince benimsendi.

1961 Anayasası ile başlayıp 12 Eylül 1980'e kadar süren dönem; Türk toplumunun ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak köklü dönüşümlere uğradığı, yeni yeni değerlerin üretildiği tarihsel bir dönemdir. O güne değin tarihsel olarak birikmiş kültürel değerlerimiz, bu dönemde yeni ve çok yönlü katkılarla iyice zenginleşti. 1961 Anayasası'nın getirdiği kuvvetler ayrımı ilkesi ve yeni toplumsal güçlerin oluşumu, yeni ve farklı katagorilerde kültürel değerlerin yaratılmasını sağladı.

Kapitalizmin gelişmesi, tekellerin oluşumu ve devletle bütünleşmesi sürecindeki yeni ekonomik oluşumlar; toplumda yeni üretim ve tüketim normları, maddi ve manevi alanlarda yeni toplumsal ilişkiler yarattı. Batı'dan Doğu'ya, kentlerden kırlara doğru ilerleyen kapitalist yapı ve ilişkiler; kapitalizm öncesine özgü yapı ve ilişkileri hızla çözmeye başladı. Kırlardan kentlere yoğun bir göç akımı yaşandı. Sınıfsal ayrışma ve sınıf değiştirmeler hızlandı. Toplumun mesleki, sosyal ve sınıfsal yapısı büyük değişikliğe uğradı. Egemen sınıfın resmileştirilmiş ideolojisi doğrultusunda, topluma derin etkiler yapılarak; toplumsal bilinç ve psikoloji, toplumun yaşam tarzı, davranışlar, beğeni ve beklentiler bu dönemde hızla değişti. Dinin politik çıkarlar için kullanılmasıyla, İslam'm kültürel değerleri genişçe bir toplum kesimince aktif olarak benimsendi. Burjuvazinin açık desteğini alan Ülkücü örgütlenme yoluyla, önemli bir toplum kesimi, şovenist içerikli milliyetçi duyguları ve milliyetçi bir kültürü benimsedi. Ancak sınıfsal ayrışmanın bu denli boyutlanması, yeni toplumsal güçlerin boyvermesi, görece demokratik bir ortamda bu güçlerin kendi kültürel değerlerini yaratma olanağını da sağladı. Burjuva ideolojisine karşı işçi sınıfının sosyalist ideolojisi geniş toplum kesimlerince benimsendi. İşçi sınıfının, emekçilerin, ilerici aydın ve öğrencilerin, kadınların yükselen mücadelesi ile toplumda yeni anlayışlar ve

davranış normları oluştu, sınıf bilinci gelişti. Kollektif davranma, dayanışma ve toplumsal duyarlılık ruhu yaygınlaştı. İlerici özde düşünce, sanat ve kültür ürünlerinin üretimi alabildiğine çoğaldı ve toplum tarafından geniş kabul gördü. Toplumun ilerici, çağdaş evrensel kültür değerleri ile tanışması ve onları benimsemesi ileri boyutlar kazandı. Eğitim ve bilim alanında büyük yollar katedildi. Değişimi ve yeni oluşumu genel olarak şöyle de açıklayabiliriz: Bu yirmi yıllık dönemde yaratılan maddi ve manevi toplumsal değerler, düşünce ve sanat ürünleri, toplumsal mücadelenin ve toplumsal değişimin boyutu, yeni olguların ve değerlerin toplum tarafından benimsenmesinin derinliği; Cumhuriyet'in kuruluşu ile 1960 yılı arasındaki 40 yıllık dönemden kat ve kat fazladır.

Türkiye'de; eğitim, bilim, düşünce ve sanatın; üretici güçlerin, üretim ve tüketim ilişkilerinin, kalkınmanın, toplumsal mücadelenin en hızlı geliştiği, köklü toplumsal dönüşümlerin gerçekleştiği, toplumsal değer yargılarının, toplumsal psikoloji ve toplumsal bilincin yeni biçimler aldığı dönem, 1960-1980 dönemidir. Bunca hızlı gelişmenin ve bunca yeni kültürel değerlerin yaratılmasının temel nedeni; görece özgür ve demokratik bir ortamın varlığı koşullarında toplumda farklı güç dengelerinin oluşmasıdır. İnsanın ve toplumun yaratma gücü, özgür ve demokratik bir ortamda ayağa kalkıyor. İnsana saygı, düşünceye özgürlük, üretim ve yönetime toplumsal katılım kalkınma ve gelişmenin olmazsa olmaz öğeleri oluyor.

12 Eylül 1980 ile başlayan dönemde, ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısı, tüm kültürel değerlerimiz bu kez şok etkisiyle yerinden oynatıldı. Ekonomide artan bağımlılık ilişkileri, sanayileşmede gerileme, eğitim ve bilimde sığlık, toplumsal ve kültürel yaşamda yozluk dönemine girildi.

1960-1980 yılları arasında oluşan ve gelişen tekeller, Eylül darbesi ile devletle tam olarak bütünleşme dönemine girdiler. Eylül, bir anlamda tekelci sermayenin kendine özgü yöntemlerle gerçekleştirdiği darbe yoluyla ülkemizde tam iktidar oluşudur. Eylül, devletin tekeller çıkarma yeniden yapılandırılmasıdır. Eylül, başka bir anlamda ülke iç pazarının kapitalizme tam açılmasıdır. Eylül, aynı zamanda burjuva bireyciliği ve ahlâkının topluma zor ve şok yöntemleriyle benimsetilmesi, burjuva anlayışının egemen kılınması, ve Türkiye'ye özgü bir burjuva insan tipinin yaratılmasıdır.

Eylül darbesi, Türkiye tekelci sermayesinin ve onun işbirliği içinde olduğu emperyalist tekellerin çıkarma gerçekleşti. Devletin silahlı güçleriyle erke el konularak; işçi sınıfı, emekçiler, köylüler, aydınlar, öğrenci ve kadınlar, esnaf ve zanaatkarlar, küçük ve orta boy kapitalistler ve bunların parti, sendika, kooperatif, oda ve dernekleri zorla susturuldu. Tüm toplumsal

güçler, tek bir toplumsal gücün çıkarına baskı altına alındı. Gelişmenin ve demokrasinin dinamiği olan toplumsal dengeler yok edildi. Parlemento, bağımsız yargı organları, yürütme erki, siyasi partiler, üniversiteler, basın ve yayın kurumları, diğer temel kurumlar susturuldu. Her türlü şiddet ve baskı yöntemleri uygulanarak ülke sathı yeni bir tohum atılacak tarla gibi temizlenip sürüldü. Türk Silahlı Kuvvetleri bu görevi başarı ile yerine getirdi. Şimdi, zorla temizlenmiş olan bu toprağa yeni bir tohum atılması gerekiyordu. Atıldı. Burjuva toplumsal ilişkiler ve burjuva ahlâk anlayışı: Bireycilik, Ticaret, Para, Zengin Olma Hırsı.

"Kendi gemisini kurtaran kaptan" sloganıyla topluma bireycilik empoze edildi. Herkes kendi gemisini kurtarmaya zorlandı. Düşüncede bireysel çıkar başa alındı. Kollektif düşünme ve davranma, dayanışma ruhu, yardım ve konuk severlik, modası geçmiş giysi haline getirilerek bir kenara atıldı. Kişiliğin oluşumunda, davranışlarda bencillik yaygınlaştırıldı. Parası olan, yeteneği olan, becerikli olan kazanabilirdi. Toplumun değer yargısı girişimcilik üzerine biçimlendirilmeye başlandı. Her türden bireysel girişimcilik değerli hale getirildi. İnsanların yaşayabilmesi için bireysel bir yarışa katılmaları özendirildi. Bu yarışta giderek bencilleşen insan, kendinden başkasını düşünemez, gücü ve yeteneği oranında birey olarak mücadele ederdi. Kazanan kazanır, kazanamayanlar sürünürdü. Yani, yaşam ve kurtuluş bireyselleştirildi.

Paranın etkinliği, üstünlüğü ve gücü propaganda edildi. Para egemenlikti. Yaşamın dini para, mezhebi dolar haline getirildi. Her şey para ile ölçülür oldu. Para tüm kilitli kapıları açıyor, karakol ve mahkemelerden bile kolayca geçebiliyordu. Para tapınılan bir güç haline getirildi. Tüm toplumsal ve bireysel davranışlar, tercihler, beğeni ve beklentiler, değer yargıları, eğitim ve bilim anlayışı, dayanışma, toplumsal hizmetler, toplumsal yararlılık yargısı para ile ölçülmeye başladı. Para kazanabilen; hizmetlerden yararlanabilir, okuyabilir, toplumda yararlı bir kişi olabilirdi. Emeklilik bile parayla satılır oldu. İnsanlar tüm enerji ve yeteneklerini para için kullanmaya zorlandılar. Toplumda para kazanmaya yönelik eşitsiz bir yarış başlatıldı. Başlatılan bu yarışın özü aslında insanların para kazanması için değil, tek amacı parasına para katmak olan burjuvazinin düşüncesini topluma benimsetmek, onu egemen kılmaktı. Oluşmuş kapitalist düşmanlığa karşı kapitalist girişimcilik yerleştirilmek isteniyordu topluma.

Sanayi kuruluşları ve büyük yatırımlar gerektiren işletmeler zaten burjuvazinin elindeydi. Eşitsiz bir para kazanma yarışına itilen toplum ise ancak ticaret yapabilirdi. Mal satın alabilir, mal satabilirdi. Ve giderek, herkes bir

şeyler satmaya başladı. Devlet; köprüleri, barajları, yolları, bütçeye henüz girmemiş devlet gelirlerini; halkın alın teriyle ve on yıllarca zamanda kurulmuş olan devlet fabrika ve işletmelerini, devletin hizmetlerini satmaya başladı. Devlet, neredeyse tüm ekonomik varlığını satışa çıkardı. Geriletilmiş ücreti ile geçinemeyen işçi, memur, öğretmen ve benzerleri çalışma saatleri dışında ticaret yaparak bir şeyler satmaya başladılar. Ticaret işyerlerine de girerek, tencere alan kazak satmaya başladı. Milyonlarca işsiz, buldukları her şeyi sokakta satar hale geldiler. Otobüs bileti, telefon jetonu, tek adet sigara, bekleme sırası bile sokakta satılır oldu. İnsanlar vergisiz ve başı bozuk ticaret yoluyla iyi kötü gelirler elde edebiliyorlardı. Yoksul, aç ve çaresiz kalan kadınlar da kendi bedenlerini satmaya başladılar. Daha doğrusu fahişelere özgü olan bu ticaret, milyonlarca kadının pazara çıkmasıyla toplumsallaştı, meşru bir ticaret halini aldı. Serbest bölge ticareti, sınır ticareti, turist ticareti, dış ticaret, hayali ticaret, döviz ticareti, ak para ticareti, kara para aklama ticareti, rüşvet ve yolsuzluk için aracılık ticareti, devlet dairesinde iş takibi ticareti ve benzeri gibi ticaret biçimleri geliştirilerek ve topluma kanıksattırarak, üretmeden alıp satan bir toplum yaratılmak istendi. Kimi gazeteciler ise, olup bitenin perde arkasına dokunmadan, rejimin önderlerinin cicileştirilip sevimli hale getirilmiş yaşam öykülerini yazarak kitap ticaretine giriştiler. Her şeyin alınıp satıldığı ortamda, bir anlamda hizmet alım ve satımının gizli parayla ifadesi olan Rüşvet de boş durmayıp göğe tırmandı. Burjuvazinin tarihsel oluşumu ve yükselişi ticaret ile başlamıştı. İşte bu nedenle Türk toplumunu burjuvalaştırmak isteyen zihniyet, toplumu topyekün tüccar zihniyeti ile donatmak için büyük bir tüccarlık gayretine girişti. Ama ticaretin merkezinde para olduğundan, para getirmeyen düşünce, edebiyat ve sanat ürünleri ise toplumda hiç ilgi görmez hale geldiler. Sanat ve düşünce üretimi, kitap satışları durma noktasına geldi.

"Köşeyi Dönme" belgisi, toplumsal yaşamın ana belgisi haline getirilerek, toplumda, zengin olma, burjuvalaşma hırsı körüklendi. Herkes zengin olmaya yöneltildi. Yeterli-yetersiz, yetenekli-yeteneksiz, okumuş-cahil, umutlu-umutsuz tüm insanlar kendince buldukları yöntemlerle köşeyi dönme yarışma çekildiler. Hiç bir iş yapmadan şans ve umutla köşeyi dönme yolları da geliştirildi. Toto, lotto, at yarışları, piyango çekilişleri çok büyük ödüller vererek halkı çekilişçi ve umutla yaşar yaptılar. Zengin olma umudu, halkın ekmeği haline getirildi. Beceremeyen ve umudu boşa çıkanlar, intihar ettiler. Geçinemeyen aileler çözüldü, eşler boşandı, ortada kalan çocuklar çoğaldı. Köşeyi dönmek için atak olmak, kimi oluşmuş değer yargıları ve ahlâk normlarını çiğnemek gerekiyordu. Çiğnediler. Kardeş kardeşi,

evlat babayı dolandırdı. Alınan borçlar ödenmedi. Verilen sözler tutulmadı. Dostluklar, arkadaşlıklar bir bir çözüldü. Çıkarın başa güreştiği ortamda, diğer insani ve toplumsal değerlerin hükmü kalmadı.

12 Eylül rejimi ile gerçekte ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamda şok etkili darbeler yapıldı. Ülkedeki dengeleri sağlayan tüm toplumsal güçler ve onların örgütleri, diğer toplumsal kurumlar baskı altına alınarak susturulunca; basın, radyo, televizyon başta olmak üzere her türlü kitle iletişim aracı ve toplumu yönlendirme mekanizmaları kullanılarak birey ve toplum, burjuva anlayışı, dünya görüşü ve davranış normları ile biçimlendirilmek istendi. Bireysel ve toplumsal ahlâk, toplumsal psikoloji ve bilinç, davranışlar, beğeni ve beklentiler, toplumsal ilişkiler, tüketim normları yerinden oynatıldı. Eğitim önemini ve içeriğini yitirdi. Ekonominin dışında bilime gerek görülmedi. Bilimsel çalışmalar durduruldu. Üniversite çölleştirildi. Ticari düşünce dışında düşünce üretmek riskli ve gereksiz hale getirildi. Bir yandan baskı ve yasaklar, bir yandan toplumun tüccarlaştırılması ile toplum sanat ve edebiyattan koparıldı. Bu alandaki üretim neredeyse durduruldu. Ürünler satılmaz oldu. Sanat ürünlerinin alıcısı olarak geriye salt burjuvazi kalmıştı. Az miktarda üretilen ve değeri halkın gücünü aşan kültür ürünleri burjuvazi tarafından satın alınmaya başlandı. Müşterisi burjuvazi olan sanatçıda, müşterinin beğenilerine dikkat etmek zorundaydı.

Diğer yandan topluma, televizyon ve benzeri iletişim araçları yoluyla, dünya insanlığının evrensel kültürel değerleri yerine, emperyalizmin en yoz kültürü aktarıldı. Toplumda uzun mücadele yılları ile yaratılmış olan anti-emperyalis, anti Amerikan bilinç kırılarak, ABD emperyalizmine karşı özenti ve hoşgörü yaratılmaya çalışıldı. Tekelci sermayenin iktidarına toplumsal taban desteği olarak değerlendirilen ve bu nedenle de açık devlet desteği gören dinsel faaliyet ve örgütlenme, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir gelişme atağı yaptı. Burjuvazi ve iktidar tarafından desteklenen dinsel örgütler özünde, burjuvazinin topluma sunduğu yoz düşünce ve ahlâk anlayışına karşı tavır koyarak geniş taraftar edindiler. Böylece Eylül rejimi, topluma, burjuva kültürü yanında İslam'ın dinsel kültürünün de yaygın olarak sunulması olananını yarattı. Temizlenmiş tarladaki diğer dünya görüşleri şiddetle baskı altına alınınca boşluktan dinsel ideoloji yararlandı.

Eylül rejiminin ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlardaki tahribatı açıkça ortadadır. 1980'li yıllar, Cumhuriyet tarihinin en karanlık ve yoz yıllarıdır. Sanayileşmenin tamamen durduğu, ticaretin öne çıktığı yıllardır. Eylül rejimi ile toplum; tarih boyunca oluşmuş kültür değerlerinden koparılmak istendi, çağımızın evrensel kültür değerlerine kapalı tutuldu, burjuva-

zinin dini para olan bireyci kültürü ve emperyalizmin yoz kültürü ile donatılmak istendi. Bu ortamda doğal olarak gelişme ve yeni değerlerin üretimi gerçekleşemezdi. Gelişme; geçmişin maddi ve manevi tüm kültürel birikimini özümseyerek onun olumlu öğelerinin, yeni yaratılmış çağdaş değerlerle beslenmesidir. Gelişme; insan, düşünce ve üretim öğeleriyle gerçekleşmektedir. Tüm maddi, düşünsel, duygusal, estetik değerler, düşünen ve üreten insanın eseridir. İnsan faktörünün yozlaştırıldığı, özgürlüklerin yok edildiği, düşüncenin yasaklandığı ortamda maddi, düşünsel, estetik değerler üretilemez. Bu nedenle Eylül rejiminde de üretilemedi, ülkemiz kalkınma yerine geriletildi.

Ancak yaşamın her alanında olduğu gibi kültür alanında da kıyasıya bir mücadele sürmektedir. Burjuvazi, bunca ağır darbe, şok yöntemi ve tahribata karşın toplumun bilinçli ve örgütlü kesimlerini, namuslu demokratları susturamadı. Ulusal olumlu değerlerimizi, çağdaş, ilerici, sosyalist kültürel değerleri yok edemedi. Hapishane direnişleri hiç bir zaman durmadı. Aydınların çıkışı susturulamadı. Rejimin biraz aralandığı, demokrasinin ucunun göründüğü anda halkın toplumsal mücadelesi hızla yükselmeye başladı. Günümüzde yeni ve ilginç oluşumlar var. Türkiye işçi sınıfı tarihinde ilk kez, politik önderi olmadan, kendi kalkışımı ve kendi önderliğinde bir mücadele yürütüyor. İşçi sınıfının önderi olmaya aday olan günümüzdeki siyasi örgütlenmeler, kendi zayıflıklarından dolayı işçi sınıfının peşine takılmaktan başka çare bulamıyorlar. Bence, böylesi bir pratiğin yaşanması da çok yararlı olacak. Çünkü işçi sınıfı, yükselttiği mücadelesi ile; topluma, ve politik önderliğe aday olanlara, işçi sınıfının tarihsel öncülük görevi bitmiştir diyen sapkınlara; üretimden gelen örgütlü ve disiplinli gücünü, kollektif davranma ve dayanışma ruhunu, birleşme perspektifini, maceradan uzak ruhsal yapısını, kendi eylem biçimlerini, toplumu ve eylemleri birleştirici özelliğini sunmaktadır. Türkiye toplumsal mücadelesinin son 30 yılında işçi sınıfı ve aydınların tam bütünleşmesi gerçekleşmedi. Mücadeleye damgasını vuran hep küçük burjuva sınıfın temsilcileri ve onların önderleri oldu. Bireycilik, parçalanma, örgüt içinde Bizans politikacılığı, bireysel terörizm, küçük olsun benim olsun mantığı, disiplin adına sunulan tabulaştırılmış ve klişeleştirilmiş davranışlar işçi sınıfı hareketine çok zarar verdi. Türkiye toplumsal mücadelesi, küçük burjuva devrimcilerin etkisinden kurtulup, işçi sınıfa ve aydınların birleşmesi, yani teori ve pratiğin bütünleşmesi ile çok daha başarılı yol alacaktır.

Kültürün taşıyıcısı toplumdur. Geçmiş kuşakların birikimini özümseyen toplum, onun olumlu değerlerine kendi katkılarını da yaparak gelecek ku-

şaklara devrediyor. Özgürlük ve demokrasi isteminin, toplumsal mücadelenin yükseldiği günümüzde; mücadeleye koşut olarak bilimsel, düşünsel ve sanatsal kültür ürünlerinin üretimi de artmaya başlamış bulunuyor. Aydınlar, düşünürler, sanatçılar, işçi sınıfı ve emekçi halk; toplumsal birikimimizden süzülüp gelen değerlerimize yeni ve çok daha ileri değerler katarak Eylül rejiminin kültür yozlaşmasını ve ülkemiz toprağının kültürel çoraklaştırılmasını yok edeceklerdir. Bu yeni süreç başlamış bulunuyor.

Ülkemizin ekonomik ve toplumsal yenilenme sürecinde, kültür yaşamında köklü olarak yenilenmelidir. Türkiye, kendi Rönesans'ını ve Aydınlanmasını gerçekleştirmek zorundadır.

Önce demokratik bir kültür politikası oluşturmalıyız.

Demokratik kültürün içeriği; Türk ulusunun tarih boyunca biriktirdiği kültürel değerler, Anadolu topraklarında yaşamış eski uygarlıkların kültür mirası, Kürtlerin kültürel değerleri, İslam kültürünün insancıl öğeleri, toplumumuzun çağdaşlaşma mücadelesinde yaratılmış olan özgürlükçü, bağımsızlıkçı, ilerici, demokratik ve sosyalist kültürel değerlerin sentezi, sürekli yeniden üretimi ve çağdaş dünya kültürü ile karşılıklı ilişkisi temelinde oluşmalıdır. Tarihimizden ve Anadolu uygarlıklarından süzülüp gelen kültürümüzün ulusal özelliklerini ve yerel özgünlükleri koruyarak, demokratik bir ortamda çoğulculuk ve yaratıcılıkla yeni kültürel değerler üretmeliyiz.

Belli bir kültürün oluşmasının temel belirleyicisi, ülkede izlenen ekonomik politika ve buna bağlı olarak rejimin karakteridir. Eylül rejiminin karakteri ve tekelci ekonomi politikası, tek boyutlu bir burjuva kültürü yaratmak istedi. Demokratik bir rejimle, tüm toplumsal güçlerin yaratıcı yeteneğini ve özverisini harekete geçirerek zengin kültürel değerler yaratabiliriz. Çağdaş kültürel yaratımın olmazsa olmaz koşulu, demokratik ve özgür bir ortamın varlığında; basın-yayın, bilim, edebiyat, sanat ve diğer kültürel faaliyetlerin kendi özerk yapıları ile ve özgürce yürütülmesidir.

Bu belirlemelerden çıkarak, şimdi kimi önerilerimizi sunabiliriz:

– Eğitim ve bilime ilişkin önerileri kitabın ilgili bölümün de belirtmiştik.

– Bilim, sanat, kültür ve basın-yayın kurum ve kuruluşları özerk yapılara kavuşturulmalı ve bu durum yasal güvenceye bağlanmalıdır,

– Merkezi ve yerel yönetimler, bilim, sanat ve kültür çalışmalarını çok yönlü ve parasal olarak desteklemelidir.

– Yerel yönetimler; tüm kültür değerlerimizi korumaya almalı, kültür mirasımız olan tarih ören yerlerinin izlemeye açılmasını sağlamalı, her kültür alanına ilişkin müzeler açmalı, her kent kendi tarihini yansıtan bir kent ta-

rihi müzesi açmalı, kütüphane sayısı çoğaltılmalı; sinema, tiyatro, sergi, konser ve konferans salonları, sanat evleri ve atelyeleri açarak kültür sanat faaliyetlerini halka indirgemelidir.

– Her belediye kendi gazetesini çıkararak, kültürel yaratım ve birikime katkıda bulunmalıdır.

– Sendikalar, meslek odaları ve diğer toplumsal örgütler kültürel çalışmaya katılmalı, yayın organlarınca kültür çalışmasını desteklemelidirler.

– Çağımızın en önemli kitle iletişim aracı olan televizyon her eve girmiş bulunuyor. İnsan evinde oturarak ülkedeki ve dünyadaki tüm olup biteni, Amazon Vadisi yerlilerinin kültürünü, Asya, Afrika ve Avrupa halklarının kültürlerini, Amerikan burjuva yaşam tarzını, spor etkinliklerini, müzik konserlerini, her şeyi kolayca izleyebiliyor. Bu önemli iletişim aracının resmi ideolojinin tekelinden kurtarılması gerekiyor. Radyo, televizyon ve basın yayın kurumları demokratik ve özerk bir yapıya kavuşturularak yayınlarda çoğulculuk esası uygulanmalıdır. Toplum, dış kaynaklı emperyalist yoz kültür yerine, çağdaş ve insancıl kültür değerleri ile tanıştırılmalı ve beslenmelidir.

– Gazete, dergi, kitap ve diğer sanat ve kültür ürünleri, halkın yaygın kullanımı için ucuzlatılmalı, gerekli önlemler alınarak destekler sağlanmalıdır. Ürünlerin ülke düzeyinde yaygın dağıtımı için organizasyonlan oluşturulmalıdır.

– Amatör faaliyetler desteklenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

– Sağlıklı bir yaşam kültürünün oluşması için kitle sporu özendirilmeli, yerel yönetimler spor faaliyetleri için gerekli tesis ve olanakları yaratmalıdır.

– Toplumda, bilim ve sanatseverlik, kültürel duyarlılık ruhu yaratılması için tüm olanaklar seferber edilmelidir.

– Düşünce, kültür ve sanat ürünlerinin ve bunları üretenlerin değerlendirilmesi resmi makamların ve ideolojinin elinden kurtarılmalı, halkın değer yargısına devredilmelidir. Türkiye'nin yetiştirdiği ve milyonlarca insanın benimsediği Nâzım Hikmet, Yılmaz Güney gibi çağdaş yaratıcıların ve benzerlerinin özgürlüğü sağlanmalıdır.

– Ayrıca toplumda; tutumluluk, temizlik, sağlıklı beslenme, doğayı ve çevreyi koruma kültürü; sorunların şiddet ve dayak ile değil, diyalogla çözümü ve hoşgörü kültürü; bağnaz bir tutuculuğa karşı çağdaş değerleri benimseme kültürü; körü körüne inanma yerine araştırma, soruşturma ve inceleme yoluyla öğrenme kültürü; hak arama ve hak arayanları destekleme kültürü; şovenizm, ırçılık, faşizm ve dinsel fanatizme karşı demokrasi kül-

türü; maddi ve manevi değerler yaratmada yetenekli insanları teşvik ve ödüllendirme kültürü; özgürce ve demokratik bir ortamda yaşama kültürü; insana, düşünceye ve emeğe saygı kültürü oluşturmak ve geliştirmek için, girişken ve etkin politikalar izlenmelidir.

Dokuzuncu Bölüm:
DİN VE AYDINLANMA

Din faktörü son yıllarda ülkemizin önemli gündem maddelerinden birini oluşturuyor. Bu nedenle bu konuya değinmeden geçemiyoruz.

Önce din alanında olup bitenleri sıralamaya çalışalım:

Ülkemizde son onbeş yıldır dinsel etkinliğin arttığını, İslam'da yeni arayışların başladığını, aydınlanma kıpırtılarını görüyoruz. Dinsel etkinlik yüzünü öte dünyadan bu dünyaya çevirmiş bulunuyor. Canlanma ve arayış düşünsel ve örgütsel bölünmüşlük de yarattı. Dinin fazla politize edildiği, kimi dinsel örgütlenmelerin siyasi iktidarı almaya yönelik faaliyet yürüttüğü gözlemleniyor. Dinsel eğitim veren okul sayısının artması ve dinsel canlanış genç İslam aydınlarının ortaya çıkmasını sağladı. Arayışı derinleştiren, İslam düşünce ve kültürünü evrensel gelişmeye uyumlamak isteyen bu genç kuşak İslam aydınları oluyor.

Dinsel etkinlik şimdilik kendini bu biçimlerde gösteriyor. Henüz arayış sürüyor ve bir dağınıklık görünüyor. Dinginliğe, ve bir senteze ulaşma hedefine varılabilmiş değil.

Dinsel etkinliği canlandıran ve İslam'ı yeni arayışlara yönelten nedir?

Türklük ve İslam temelinde kurulu olan Osmanlı devleti, hoşgörülü yönetim anlayışı ile uzun yıllar çok uluslu ve çok dinlilik karakterini koruyabildi. Kapitalizmin yükselişine parelel olarak gerilemeye başlayan Osmanlı'nın çok uluslu yapısı da çözülmeye başladı. Osmanlı'dan koparak bağımsızlığını kazanan uluslar genellikle Türk ve İslam değillerdi. Bu özelliğin bilincine varan Tanzimat aydınları, Osmanlılığın birleştirici karakterinin son bulduğunu fark ettiler. Osmanlılık temelindeki örgütsel bütünlük çözülüyordu. Birlik ve dirliği sağlayacak yeni bir örgütlülük biçimi bulunmalıydı. Arayış ortaya iki farklı görüş çıkardı: İslam temelinde çok uluslu bir devlet ve Türklük temelinde örgütlenmiş ulusal bir devlet. Her iki görüş sahipleri, ken-

di tezlerini geliştirip pratik arayışlara yöneldiler. Bu tartışma içinde yetişen Tanzimat aydınlarının son kuşağı ve kapitalizm olgusunu en iyi kavramış olanlar, ulusal kurtuluşa önderlik ederek yeni Türk devletini kurdular. Yeni devlet; ulusal, laik ve sanayileşme hedefli, kapitalist karakterli bir devletti.

Din ve devlet işlerinin ayrı ayrı yürütüldüğü laik devlette şeriat hukuku geçerli olamazdi. Medeni hukuk kabul edildi. Devletin yeni yapılanması ve anlayışına tepki gösteren şeriat yanlıları devlet tarafından baskı altına alındı. Bir anlamda tarikatlar yeraltı faaliyetine zorlandılar.

Yeni devlet, sanayileşme ve ulusal bilinçlenmeyi öne çıkararak hızla kapitalistleşme yoluna girdi. Ülkenin tek parti ile yönetildiği bu dönemde ülkede yeni bir toplumsal bilinç yaratıldı, üstyapı kurum ve öğeleri yeni içerikleriyle yeniden biçimlendiler. Din ise bir üstyapı kurumu olarak bu dönemde fazlaca bir etkinlik gösteremedi, kendini yeni kapitalist oluşuma uyarlayamadı. Hemen her bilimsel ve teknik gelişmeye tepki gösterilip yeni teknik ürünler gavur icadı olarak değerlendirildi. Eğitim, bilim, sanat, hukuk, ahlâk alanındaki yeni oluşumlar, yeni toplumsal davranış normları tepki ile karşılandı. Açıkçası din, yeni oluşuma karşı tepkici ve tutucu bir tavır aldı.

Çok partili dönemin başlangıçlarında iç ticaretin genişlemesi, yeni bir sanayi hamlesi ile sanayinin ülke düzeyinde yayılması feodal yapıların hızla çözülmesini sağladı. 1950'li yıllara kadar dinsel etkinlik iki ayrı kanaldan yürüyordu. Bir yanda devlet kontrolündeki etkinlik, öte yanda yeraltı çalışması yürüten tarikatların etkinliği. Demokrat Parti yönetimi, kendi dünya görüşü ve seçmen kaygusu nedeniyle tarikatlar üzerindeki baskıyı hafifletti. Ekonomik alandaki yeni oluşumlar ve tarikatlar için görece özgürlük ortamı, dinsel etkinliğin canlanmasını ve iki ayrı kolun birbirlerine yakınlaşmasını sağladı.

1950'li yıllarda başlayan dinsel canlanma, son yıllarda ileri boyutlar kazandı. Dinde yeni bir arayış ve aydınlanma dönemine girildi.

Dinsel canlanma ve arayışa neden olan, aydınlanmayı kaçınılmaz kılan nedir?

Türkiye'de son 30-40 yılda köklü ekonomik ve toplumsal dönüşümler gerçekleşti. Kapitalizm gelişti, oluşan ve güçlenen tekeller devletle bütünleştiler. Burjuva ideolojisi ülkede tam egemenliğini kurdu. Hızlı bir sınıfsal ayrışma dönemi yaşandı. Sınıf bilinçleri, toplumsal bilinç, hukuk ve ahlâk anlayışı, kültür ve sanat gelişime uygun olarak yeniden biçimlendiler. Toplumsal örgütlülük ve toplumsal mücadele hızla yükseldi. Sosyalist ideoloji ülkede önemli bir taraftar kitlesi bularak yaygınlaştı. Toplumsal altyapı ve üstyapıda bunca köklü değişiklikler olurken bir üstyapı kurumu olarak

dinde hareketlenmek ve bu hızlı değişim sürecine katılmak zorundaydı. Dinsel canlanmanın, yeni arayışların ve aydınlanmanın kökenindeki temel neden, ülkedeki yeni ekonomik ve toplumsal oluşumlardır. Düşüncemiz, yaşadığımız tarihsel, toplumsal koşullara göre biçimleniyor. İnsan inancı, görece olarak düşünceden bağımsız olabilir ama onunla uyumlu olmak zorunda. Bu nedenlede insanın değişen ortamı inancıda etkiliyor. Dinsel düşüncede kendini yenilemek durumunda kalıyor. Milli Selamet Partisi (MSP)'nin 1970'li yıllarda başlattığı "sanayi hamlesi" propagandası, dinsel düşüncenin kapitalist rejimi benimseme ve kendini ona uyumlama isteminin açık ifadesidir.

Avrupa'da kapitalist üretim ilişkilerinin boy vermesi, bilim edebiyat, sanat ve düşüncede yeniden doğuş dinsel alanıda hemen etkiledi. Ortaçağ'ı karartan Kilise'nin bağnazlığına karşı düşünce ve eylem olarak tepki gösterildi. Yeni ekonomik, toplumsal, kültürel oluşum Hristiyan dininde Reformu zorunlu hale getirdi. Hristiyan dini, eğer yeni oluşuma ayak uyduramasaydı geri bir kurum olarak kalacak ve büyük taraftar kitlelerini kaybedecekti.

Her din gibi İslam'da içinden geçtiği ekonomik toplumsal formasyona göre biçimlenmek, yenilenmek zorunda. Köklü altyapı ve üstyapı değişimlerine karşı bir üstyapı kurumu olarak dinin tek başına direnmesi mümkün değil.

Bu görüşü birkaç örnekle açalım isterseniz.

Ulusal kurtuluşuna kavuşmuş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Arap ülkelerinde İslam düşüncesi yeni içeriğiyle ortaya çıktı. Mısır, Cezayir, Libya, Irak, Suriye, Yemen gibi ülkelerde İslam, anti emperyalist, ulusal kurtuluşçu, sosyalist eğilimli öğeler yüklendi. Hatta bir ara İslam Sosyalizminden bile söz edilir oldu. Suudi Arabistan ve diğer Körfez Şeyhliklerinde ise emperyalizmle iç içelik koşullarında İslam'ın en gerici yüzünü ve uygulamasını görüyoruz. İran rejiminin tek özgünlüğü, İslami düşüncenin burada devrim yoluyla iktidara gelmesidir. İran'da da laik olmayan diğer İslam ülkelerine benzer bir uygulama sürüyor. İran, orta düzeyde gelişmiş bir kapitalist ülke. Şeriat hukukuyla burjuva hukuku ise uyuşmuyor. Bu nedenle İran İslam rejiminin parlak bir geleceği olduğunu soyleyemiyoruz. İran rejiminin kocaman İslam aleminde ciddi taraftar bulamayışı bu görüşümüzü şimdiden doğruluyor. Feodal bir ekonomik yapıdan doğrudan sosyalizme geçmiş olan Orta Asya Sovyet Cumhuriyetlerinde, İslam kendini yeni sistemle bütünleştirmişti. Yeni başlayan özgürlük ve demokrasi koşullarında İslam nasıl bir görünüm alacak. Bunu hep beraber göreceğiz. Ama şunu söylemek mümkün, yeni duruma kendini uyumlayacak.

Yukarda anlattıklarımızdan önemli bir sonuç çıkıyor: Din temelinde ekonomik toplumsal bir formasyon yoktur, olamaz da.

M.S. 500-600 yıllarında büyük Roma İmparatorluğu parçalanmış, Akdeniz dolaylarında bir devlet boşluğu doğmuş, Arap Yarımadası'nm güçlü köleci site devletleri olan Mina ve Saba Krallıkları çökmüş, çözülmekte olan Arap toplumunun bir devlete olan gereksinimi yükselmişti. İşte bu koşullarda islam dini doğdu. Tarım ve ticaret ekonomisi ve köleci toplum koşullarında ortaya çıkan İslam dininin buyruk ve kuralları, doğal olarak bu koşullara göre belirlendi.

İslam dini, Hıristiyanlığa göre daha dünyevi bir din. İbrani ve Hristiyan dinlerinin Peygamberleri Musa ve İsa'nın yaşamı somut olarak bilinmeyip, efsanelere dayanıyor. İslam ise Muhammed gibi yaşayan bir Peygambere ve yaşayan bir imparatorluğa sahip. İslam dini, bir devlet dini olarak doğdu. Emevi ve Abbasi İmparatorlukları, çözülmüş Arap toplumunu örgütleyerek devletleştirdi. Çözülmüş köleci site devletlerinin yerine merkezi feodal Arap İmparatorluğu kuruldu. İslam felsefesi ile aydınlanan Arap toplumu gelişip güçlendi. İslaman yükseleşi ve Arap toplumunun aydınlanması döneminde, İlkçağ uygarlığını öğrenerek aydınlanan Farabi, İbni Rüşt, İbni Sina gibi materyalizmi benimsemiş Türk ve Arap bilginleri İslam toplumunun aydınlanmasına katkıda bulundular. Ancak güçlü Abbasi devletinin otoritesi ve İmam Gazali'nin İslam felsefesi Arap-İslam imparatorluğundaki aydınlanmayı baskı altına alır. Daha yükselme döneminde Reform şansını yakalayan islam dini bu nedenle Reforme edilemez.

İslam dininin buyruk ve kuralları köleci Arap toplumu koşullarında belirlendi, İslam hukuku olan Şeriat; insanla insan arasında, birey ile toplum arasında ve kişi ile Tanrı arasındaki tüm ilişkileri içeren karmaşık bir yasalar bütünü olarak ortaya çıktı. Ancak o günlerden bu yana 1400 yıl geçmiş bulunuyor. insanlık büyük ilerlemeler kaydederek bilim ve teknik çağına ulaştı. 1400 yıl önce İslam'ın başlangıçlarında belirlenmiş olan buyruk ve kurallar bugün de geçerliliğini koruyabilir mi?

Bu soruya iki yanlı yanıt vermek gerekiyor. Birinci yanı, buyruk ve kuralların; bilimin, tekniğin, üretim araçlarının, insan uygarlığının gelişmesi, yeni kültür değerleri, kapitalizmin ve sosyalizmin hukuku ile çelişenleri fazlaca geçerli olamıyor. Gelişmeye engel olan kurallar, sürekli törpülenmek zorunda kalıyor. Dinsel düşüncenin sürekli yeniden yorumlanarak yeni görüşler üretilmesi, dinsel düşüncenin çağımızla çelişen yanlarının yuvarlanarak çara uyumlanmasıdır. İkinci yanı, insan varlığının ruhsal yanına, ahlâka ilişkin kimi belirlemeler, yaşanılan gerçeklikle uyumlu olduğu sürece geçer-

liliklerini koruyorlar. insan sevgisi, dürüstlük, dostluk, hoşgörü, yardımlaşma, düşküne yardım, temizlik ve benzeri gibi olumlu insani öğeler, insan varlığına bağlı olarak uzun erimde geçerli oluyorlar.

İslam dininin en temel sorunu; Tanrı buyruğu ve Peygamber söylemlerinin değiştirilemezliği ile toplumsal yasamın sürekli gelişip değişmesi arasındaki çelişkidir. Dinsel buyruk ve kurallar Tanrı adına ileri sürülüp Peygamber yoluyla topluma iletildi. Tanrı ve Peygamber kutsal sayıldığından onların buyruk ve söylemleri de kutsal sayılmakta ve değiştirilememektedir. Oysa insan uygarlığı sürekli gelişiyor. Bu durumda yapılacak tek iş kalıyor; dinsel buyruk ve söylemleri yeniden ve yeniden yorumlayarak, içinde yaşanılan tarihsel toplumsal dönemle uyumlaştırmak.

Din, bir ideoloji ve politika değildir. Bu nedenle dinsel düşünce toplumsal bir sisteme temel olamaz. Zaten islam dininin doğduğu koşullarda uygulanan da köleci ve feodal şistemdi. Din, bir inançtır, bir üst yapı kurumu, bir toplumsal bilinç biçimi ve bir kültür alanıdır. Doğa ve toplum gerçeğinin insan zihnindeki fantastik yansısı olan din, kendi düşüncesi ve kültürel değerleri ile bir üstyapı kurumu ve bilinç biçimi olarak toplum üzerinde etkilerde bulunuyor. Ancak kendisi de toplumsal sistemin diğer yapı ve öğelerinden etkineliyor. Yaşam ve oluşumlar karşılıklı etkileşim içinde sürüyor. İşte bu nedenlerle dinsel buyruk ve kuralların değiştirilemezliği, dine tutucu bir karakter veriyor, onu dogma yapıyor. Bu açmazdan kurtulmanın tek yolu, dini dogma olmaktan kurtarmaktır. Dinsel düşünce yeni yorumlarla geliştirilebilmeli, tutucu öğelerinden arındırılarak çağdaşlaştırılabilmelidir.

Türkiye'nin gelişmesi ile dinde canlanma, arayış ve aydınlanma da başlamış bulunuyor. Ancak karmaşık bir süreç yaşanıyor. Farklı görüş sahipleri ve örgütlenmeler konuyu farklı yönlere çekmeye çalışıyorlar. Kısaca bu eğilimlere değinmeye çalışalım:

"Anayasamız Kur'an, hukukumuz şeriat" diyerek ülkede iktidar olmaya yönelen eğilimlerin hiçbir şansı bulunmamaktadır. Türkiye toplumunun toplumsal bilinci ile şeriat hiç uyuşmuyor. Kapitalizm ya da sosyalizm, çağımızın hiçbir rejimi şeriat rejimi ile bağdaşamaz. Şeriat isteyenler, bilerek ya da bilmeyerek ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmeyi geri çekmek istiyorlar. Gelişen Türkiye, İslam'a ayak uyduramaz. İslam, çağın ve Türkiye'nin gelişmesine ayak uydurmak sorunda.

Kapitalist ideolojiyi, Türk-İslam sentezli bir teori ile biçimleyip ülkemize sunmanın da bir geleceği yok. Bir defa Türkçülük, ülkede uluslaşma ve kapitalistleşme sancılarının çekildiği döneme ilişkin bir görüştür. Türkiye bugün, uluslaşma sürecini tamamlamış kapitalist bir ülkedir. Bu anlamda Tür-

kiye'nin Türkçülüğe hiç ihtiyacı yok. Türkçülüğü, milliyetçilik ve ırkçılık anlamında kullanmak ise faşizanlıktır. Türkçülüğü, büyük Türk imparatorluğu hevesi ile yayılmacı anlamda kullanmak, çağımız ve Türkiye gerçeğine ters düşen hayalci ve tehlikeli bir maceradır. Sentezin İslam öğesine gelince, kapitalizm ya da sosyalizmin dine gereksinimi yoktur. Her iki rejim de özünde materyalist olup, bilime inanmakta ve bilim ile ilerlemektedir. Buradaki amaç, dinsel tutuculuktan yararlanarak toplumsal uyanışı bastırmaksa, bu da gerici bir tavır olarak benimsenemez. Sonuç olarak, milliyetçilik ve dine dayalı teori üretme gayreti gericiliktir, burjuvazinin en gerici ve faşizan kesimlerine hizmet sunmaktır.

Dünya İslam ekonomik birliğini savunanlar da var. Din, ekonomik bir öğe olmadığından ekonomik birliği sağlama yeteneği olamaz. Ekonomik birlikler, ekonomik, ulusal ve bölgesel çıkarlara dayalı olarak kuruluyorlar.

Din, sürekli gelişen bilim ve teknik karşısında çaresiz kalıyor. Çağımızda bilim ve tekniğin günlük yaşamımıza, evimize kadar girmesi, materyalist bilimlere karşı olan kimi İslam aydınlarını alternatif bilim üretme gayretine yöneltiyor. Mistik ve idealist felsefe ile bilim üretilemez. Din, fantastik bir düşünceden, bilim ise doğa ve toplum gerçeğinden yani maddeden yola çıkıyor. Bilim, gerçeği yasalar yoluyla ve matematiksel ifadelerle kanıtlıyor. Bu nedenle kanıtlanmamış ve kanıtlanamaz öngörülerle alternatif bilimler üretilemez, bir şeyler üretilse de onlara bilim denmez.

Topluma, dinsel kültürü, egemen ve tek kültür biçimi olarak dayatmak isteyenler var. Kültürün ulusal, tarihsel, evrensel boyutları var. Bir toplumun kültürü çok faklı öğelerden ve birikimlerden oluşuyor. Bunca zenginlik içinde dinsel kültür değerleri ve davranış normlarını topluma dayatmak olanaksız olduğu gibi toplumu tek boyutluluk ve tutuculuk çizgisine çekmek demektir. Dinsel kültür alanında yapılması gereken, bu kültür değerlerinin de ulusal ve evrensel kültür değerleriyle uyumlanması, onlara eklemlenmesi olmalıdır.

Din bilincini, egemen bilinç yapma gayretleri de tutarsız ve boşuna girişimlerdir. Toplumsal bilinç, farklı sosyal kesim ve sınıfların bilinçlerinden; ideoloji, politika, felsefe, hukuk, ahlâk, sanat, bilim ve din bilinçlerinden oluşuyor, onların bir bütünü oluyor. Bir toplumdaki egemen bilinç, o toplumdaki egemen sınıfın bilincidir. Gerçekliği fantastik olarak yansıtan dinsel bilinç, diğer bilinç biçimlerine üstün gelerek toplum bilincinde tam egemenlik kurabilir mi? Mümkün değil. Böyle bir durum ancak egemen sınıfın bunu benimsemesi ile mümkün olabilir. Oysa kapitalist Türkiye'de yüz binlerce insanımız Kur'an kursları ve imam okulları yoluyla bu yanılgı içinde

ve gerçekleşmez bir amaç için yönlendiriliyorlar. Toplumsal bilinçlenmenin bu yanılgılı yanından kendi çıkarlarına yararlanmak isteyen burjuvazi, tehlikenin kendine de yöneldiğini fark edince önlem almaya başlamış bulunuyor.

Öyleyse ne yapmak gerekiyor?

Konuyu irdelerken aslında bu sorunun yanıtını vermiş bulunuyoruz. Ülkemizde, ekonomik ve toplumsal alandaki köklü değişiklikler, yeni oluşumlar, dinsel öğeyi de etkilemektedir. Dinsel canlanma, arayış ve aydınlanma gayretlerinin nedeni budur. Din, bir üstyapı kurumu olarak ve içerdiği bilinç ve kültür değerleri ile yeni oluşuma uyumlanmak zorundadır. Kendini evrensel değerlere eklemlemek durumundadır. Günümüzde, yaşamımıza ve evimize kadar girmiş olan bilime ve bilimsel ürünlere, çağdaş değer yargılarına karşı durulamaz.. Çağın gerisinde taleplerle ve toplumsal ilerlemeyi geri çekmek isteyen taleplerle öne çıkılamaz. Yapılması gereken, dinsel buyruk ve kuralların sürekli yeniden yorumlanarak çağdaşlaştırılmasıdır. Ote yandan insan sevgisi, hoşgörü, barış, dürüstlük, doğruluk, dostluk, yardımlaşma, çalışkanlık, bilgilenme gayreti ve bilge kişiye saygı, temizlik, çevrenin korunması gibi dinsel düşünce tarafından da benimsenmiş olan olumlu insani değerlerin öne çıkarılması ile toplumsal gelişmeye olumlu katkılar yapmaktır.

Dini etkinlik üzerine önemli sorulardan biri, dinin kime ve neye hizmet ettiğidir. Din, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmeyi benimseyip ona katkıda bulunabildiği sürece olumlu bir öğedir ve taraftar bulabilmektedir. Din, dogma ve tutucu olarak kaldığında ya da bir sınıfın çıkarına hizmet ettiğinde ise gericileşmektedir,

Din, toplum tarafından benimsenmiş olarak maddi bir güç oluyor. Sınıflar, devlet, partiler ve politika gibi dinsel düşünce de bir gün sönecek. Ancak insanların inançları çok zor yok olabilir. Tarihsel gelişmeye uygun olarak inançlar değişebilir ama onun yok olması oldukça zordur. Bu nedenle insanların inançlarını hoşgörü ile karşılamak gerekiyor. Ancak insan uygarlığının oluşumu ve gelişimini belirleyen öğeler arasında inancın olmadığını belirtmek ve savunmaktan da geri kalmamalıyız.

Bu bölümü bitirirken ülkemizde yaygın olarak benimsenen bir yanılgıya da değinmek gerekiyor. Çoğu insan Aleviler'in (Şiiler'in) ilerici ve devrimci olduğu görüşünde birleşiyor. Bu yanılgılı bir görüştür. Bilindiği gibi Muhammed'in ölümünden sonra sırayla Halife olan Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'den son üçü hasımları tarafından katledilerek öldürüldüler. Gerçekte bu üç Halife'nin de ölümüne neden, farklı tarafların iktidar mücadelesiydi. Bu

iktidar mücadelesinde Muaviye taraftarları "Hariciler", Ali taraftarları da "Şiiler" partilerini oluşturdular ve aralarında kıyasıya bir savaş başladı. Muaviye 'nin oğlu Yezit'in orduları, Fırat Nehri kıyısındaki Kerbela'da Ali'nin oğlu Hüseyin'in ordusunu yenip, Hüseyin'i öldürdüğünden bu yana Aleviler, Hüseyin'in ölüm gününde yas tutmaktadırlar. Ancak Müslüman aleminde Şiiler, tarih boyunca azınlıkta kaldılar. Dört İslam Mezhebi olan; Hanefilik, Malikilik, Hanbelilik ve Şafilik'ten birine bağlı olan Sünniler, her zaman çoğunluğu teşkil ettiler. Osmanlı soyu da Sünni'ydi. Mısır'ın fethi ile Halifeliği ele geçiren Osmanlı Padişahları, Sünniler'in temsilcisi olarak Aleviler üzerinde baskı uyguladılar. Osmanlı tarihi boyunca azınlık olan ve baskı altında tutulan Türk Alevileri, Osmanlı'ya ve Padişaha karşı tepkili olup zaman zaman İran Şahı'ndan yardım da istediler. Ünlü ozan Pir Sultan Abdal'ın ölümü de bu yüzden oldu. Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile din ve devlet işleri birbirinden ayrılınca, Aleviler üzerindeki dini ve siyasi baskı da kalkmış oldu. Aleviler bu nedenle Atatürkçü ve cumhuriyetçi bir görünüm aldılar. Atatürk, ilerici ve devrimci olduğu için Aleviler de ilerici ve devrimci olarak tanımlanmaya başladı. Burada bir çelişki var. Atatürk, özünde atetist bir insandı, ilerici ve çağdaş Türkiye'yi kurmak için saltanatı ve Halifeliği devirdi. Aleviler ise İslam Halifesi olan Ali'nin taraftarları olarak onun görüşlerini benimsiyorlar. Önemlisi Şiiler (Aleviler), son on yıldır İran'da iktidarda bulunuyorlar. Felsefeleri, düşünceleri ve uygulamaları ile ne denli ilerici oldukları ortada bulunuyor.

Laik ve demokratik Türkiye'de, inananlar ve inanmayanlar, Aleviler ve Sünniler hoşgörülü bir ortamda birlikte ve kardeşçe yaşayacaklar.

En gelişmiş İslam ülkesi olan Türkiye'de, dinsel etkinliği böylesi bir bakış ile yürütecek, dinsel aydınlanmayı ilerletecek genç kuşak İslam taraftarlarının olduğunu sanıyorum.

Onuncu Bölüm:
KÜRT SORUNU

Kitabın orjinal kopyasına ulaşamadığımız için elimizdeki nüshada ne yazık ki 5 sayfalık bu bölüm yer almamaktadır.

Onbirinci Bölüm:
KADIN SORUNU

Günümüz Türkiye'sinde kadın sorunuyla uğraşan birçok kadın arkadaş ve kadın örgütü var. Bu nedenle biz, sorunu çok genel özellikleriyle irdeleyip kimi somut önerilerde bulunmakla yetineceğiz.

Kadın sorunu nedir?... Konuya, bu soru ile başlamak gerekir diyorum. Günümüz de kadın sorununun görünümü; ekonomik, sosyal, kültürel, hukuksal, yönetsel ve cinsel alanlardaki eşitsizliktir. Konuya sınıf olgusundan soyutlanarak baktığımızda, toplumsal ilişkilerde erkeğin egemen, kadının ikincil bir rolde olduğu eşitsiz bir durum görüyoruz. Eşitsizliğin içeriğinde; ekonomik, toplumsal, hukuksal, bedensel (biyolojik) yapı özellikleri, ulusal özellikler; toplum psikolojisi, bilinci ve ahlâk alanını ilgilendiren yanlar, dinin rolü; politik, cinsel, estetik olgular var. Ama önemlisi kadın sorununun içeriğini oluşturan tüm bu olgular, uzun bir tarihsel süreçte oluşup gelişti.

Öyleyse, kadın sorununun tarihsel süreç içindeki oluşumuna en genel oluşum evreleri itibariyle ve kısaca değinelim.

Toplumda kadının yeri ve erkek-kadın arasındaki ilişkiler, üretim sürecinin gelişimine bağlı olarak; aile, sınıflar, devlet, sanat, ahlâk, din olguları gibi uzun bir tarih sürecinde değişik evrelerden geçerek oluşup, bugünkü görünümünü aldı. Kadın-erkek ilişkisinin özü ailenin yapısı ile bağlı. Ailenin yapısını belirleyen ise, toplumsal ve tarihsel gelişmeye bağlı olarak toplumun ekonomik yapısı, üretim ve paylaşım süreçlerinin karakteri oluyor.

İnsanların henüz sürüler halinde yaşadığı vahşi dönemde, grup halinde evlilik uygulaması vardı. Yani, insan sürüsünün bir cinsinin tüm üyeleri karşı cinsin tüm üyelerinin topluca karısı ya da kocasıydı. Bu, hayvansı bir yaşam tarzına uygun düşen hayvansı bir cinsel ilişki ve evlilik türüydü.

İnsanların sürüler halinde yaşadıkları vahşi dönemin üst evresi ile barbarlık döneminin başlangıcındaki tarihsel kesitte, Klan üyelerinin birbirle-

riyle kandaş evliliği yerine Kabileler arası evlilik gelişti. Giderek Klan içindeki yakın akrabaların kandaş evliliği yasaklanınca Kabileler arası evlilik zorunlu oldu ve böylece karşılıklı çok eşli evlilik ortaya çıktı. Bu evlilik türünde, bir cinsel bireyin; karşı cinsten belli sayıda (örneğin beş tane) karısı ya da kocası oluyor ve diğer insanlarla cinsel ilişkiye girmiyordu. Kadın kocalarıyla, koca karılarıyla cinsel ilişkide bulunabilirdi. Ancak tarihsel oluşumlar çok karışık ve uzun süreçlerde gerçekleştiğinden grup halinde evlilik de bir yandan sürüyordu. Öte yandan daha bu dönemde eş aldatmalar oluyordu. Erkeklerin eşlerini aldatması hoş görülebilirken, kadınlardan sadakat bekleniyor ve zina yapan kadın sert biçimde cezalandırılıyordu.

İnsanlar, doğaya karşı üstün gelme mücadelesinde kendi bedensel ve beyinsel yapıları ile kullandıkları üretim aletlerini geliştirdiler. Bu gelişime bağlı olarak da belli toplumsal işbölümleri gerçekleştirdiler. Önce birinci toplumsal işbölümü ile hayvancı ve tarımcı kabileler birbirinden ayrıldılar. Zanaatçılığın gelişmesi sonucunda zanaatkarlar toplumda ayrı bir statüye kavuşarak ikinci işbölümü gerçekleşti. Bu arada çok önemli bir işbölümü daha gerçekleşti; Aile içindeki erkek ve kadınlar arası işbölüşümü. Ailenin işbölüşümüne göre; erkek, üretim araçlarını kullanarak evin beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılayacak, kadın da, ev, bahçe, çocuk bakımı işleriyle uğraşacaktı. İnsanlar ateşi kullanmasını öğrenip, pişmiş et yiyerek biyolojik yapılarını geliştirmişlerdi. İnsan tarihinin ilk önemli devrimi buydu. Ailede işbölüşümü ile ise, insanlık tarihinin ikinci büyük köklü devrimi gerçekleşti. Üretim araçlarını kullanma ile görevli olan erkek; kadına göre bedenini, beceri ve yeteneklerini daha çok geliştirdi. Giderek üretim araçlarının kullananı olarak onların mülkiyetini ele geçirdi. Erkeğin bir üretici olarak gelişmesi, kullandığı araçların sahibi olması, üretim tekniğinin gelişerek fazla ürünün ortaya çıkması, savaş esirlerinin köle olarak kullanılması, tüm bunlar; özel mülkiyet temelinde sınıflı ve kimilerinin sömürüsüne dayalı bir toplumun oluşmasını sağladı. Sömürenler ise sömürü ve egemenliklerinin sürekliliğini sağlamak için devlet denen kurumu yarattılar. Gelişen erkekti, üretim araçlarının ve kölelerin özel mülkiyetine sahip olan erkekti, devleti yöneten erkekti. Geçmişte çocuğun soyu anaya göre belirlenir, miras ana soyuna kalırdı. Bu durum şimdi, erkek egemen yeni sistemle çelişiyordu. Ve çocuğun soyu babaya göre belirlenmeye, miras babalık hukukuna göre dağılmaya başladı. Böylece, analık hukukunun devrilişi, kadının büyük bir tarihi bozgunu oldu. İnsanlık tarihinin en büyük bu ikinci devrimi ile erkek egemen bir topluma geçildi. Kadın artık evde ve toplumda ikincil bir role sahipti. Erkeğin kölesi ve zevk unsuruydu.

Üretici bir güç olarak insanın ve onun kullandığı üretim araçlarının gelişimi sonucunda gerçekleşen aile içinde kadın ve erkek arasındaki işbölümü, kadını üretimden kopardı. Üretimden kopan kadın ekonomik gücünü yitirince toplumdaki sosyal ve hukuksal üstünlük statüsünü de yitirdi. Böylece, özel mülkiyet ve sınıf sömürüsüne dayalı köleci toplum düzeninde, kadın da sömürülen bir özel mülk haline geldi. Kadının sömürüsü, ezilmişliği, eşitsizliği, geri kalışı işte böyle başladı.

Köleci toplumda çok eşli evlilik ortaya çıktı. Tibet ve Hindistanda görülen, çok özel ve geçici olan, bir kadının çok kocalı evliliğini saymazsak, çok eşli evlilik bir erkeğin birden fazla kadınla evliliğiydi. Bu evlilik açıkça; özel mülkiyet, sınıf, sömürü ve devletin ortaya çıkmasıyla oluşan köleci topluma özgü bir evlilikti. Köle sahibi, zengin, imtiyazlı ya da yönetici durumdaki erkekler çok karılı olabilirken, köleler doğal olarak bir kadınla yetiniyor ve çoğu kez evlenme özgürlükleri de olmuyordu.

İnsan uygarlığının gelişmesi, servetin babadan oğula aktarımında babalığın kesin belirlenmesi zorunluluğu ile tek eşli evlilik gelişti. Tek eşli evlilik, erkeğin kadın üzerinde egemenliği ve kadının bunu kabullenmesi demekti. Mülkiyet ve mirasa dayalı olup cinslerin tek yanlı bir uzlaşmasıydı. Bu nedenle karşılıklı cinsel aşk o dönemde söz konusu değildi.

Özetlersek, insanlığın vahşi döneminde grup halinde evlilik, Barbarlık döneminde karşılıklı çok eşli evlilik, köleci toplumda zenginler için çok karılı evlilik, ve uygarlık döneminin başlamasıyla erkek egemen tek eşli evlilik ortaya çıktı.

Kadının seksüel özgürlüğü, grup halinde evlilik döneminde bile doğal kısıtlamaya uğramıştı. (Buna neden, erkek canlının dişisini kıskanma içgüdüsü olabilir) İnsanlığın vahşi döneminde bile kadın için hukuksal ve sosyal sorunlar yaratan cinsel bir suç, erkek için hoşnutlukla karşılanan bir leke gibi değerlendirilebiliyordu.

Köleci toplumun Eski Yunan uygarlığında (İslam'dan bin yıl kadar önce) erkeğin çok karılı evliliğinin bir sonucu olarak Harem ortaya çıktı. Erkek, eşlerinin yabancı erkeklerle ilişki kurmasını önlemek için karılarını hareme kapatırdı. Sonraları da başlarına kısırlaştırılmış erkek dikmeye başladılar. Böyle bir yaşamın kadını; üretimden, eğitimden, yönetimden uzak, süs ve cinsel bir zevk aracına dönüşmüştü. Bu durumda bile ve özünde bu duruma tepki olarak kadınlar cinsel kaçamaklar yaptılar. İnsanlık tarihinin ilk fahişeleri (para karşılığı cinsel ilişkide bulunan kadın) dinsel tapınağın hazinesini güçlendirmek için kendilerini para karşılığı satan Hindistan tapınağına bağlı olan dansözler, Ermenistan'ın Anaitüs'leri, Korent'in Aphrodi-

te'leriydi. Ama fahişeliğin bu türü ticari olmayıp, dinsel tapınağın çıkarı için yapılıyordu ve kadınlar bu işi sırayla yapıyorlardı. Atina Krallığı döneminde özgür kalabilmiş köle kadınlar tek yaşam kaynağı olarak ticari fahişeliği başlattılar. Fahişe, piyasada iş yapabilmek için süslenip püsleniyor, erkek tavlamada incelikler geliştiriyordu. Atinalı erkekler, kendi eşlerinden gizledikleri aşkı, fahişelere coku ile sunup meşk ediyorlardı. Bir yandan da evdeki köle hizmetçi kızlarla kaçamak ilişkide bulunuyorlardı. Tüm bunlara tepki için hareme hapsedilmiş Atina'lı kadın, kadınsı bir zeka geliştirerek süslenmeye, estetik güzelliğine önem vermeye başladı. Böylece kadın vücudunun estetiği ve kadınsı ince zeka gelişti. Atina'lı kadın, zorunluluk sonucu ama kendi yaratıcılığıyla kazandığı bu özelliğini erkeklerden hınç almak için kullandı. Bunun sonucunda da insanlık tarihinin ilk homoseksüel erkekleri Atina Krallığı'nda ortaya çıktılar.

Feodal ortaçağda tek eşli evlilik, iki cinsin özgür iradesi olmadan, ekonomik çıkarların gözetilmesiyle ve aile büyüklerinin kararlarıyla gerçekleşiyordu. Cinsel aşk söz konusu değildi. Ancak ortaçağın son dönemlerinde, Şövalyelerin evli kadınlarla yaşadıkları zina temelli cinsel aşk boy verip yaygınlaştı.

Burjuva toplum düzeni, kadını kısmen özgürleştirse de soruna tam bir çözüm getiremedi. Çünkü o da, özel mülkiyete ve sömürüye dayalı sınıflı bir toplumdu. Burjuva toplumunda atılan en önemli adım, kadının kısmen özgürleştirilerek ekonomik yaşama çekilmesidir. Ancak bu özgürlük ve çalışma ortamı sınıf esasına ve sömürü hukukuna göre belirlendi. Az bir ücret karşılığında kadın emeğinden yararlanılırken daha düne kadar kadınlara seçme ve seçilme hakkı, tam eşitlik temelinde sosyal ve hukuksal haklar verilmedi. Burjuva evlilikleri ise, iki aile servetinin birleştirilmesi, servetin miras yoluyla korunması temelinde çıkar ilişkilerine dayalıydı. Cinslerin özgür iradesi ve aşkı pek dikkate alınmıyordu.

Günümüz burjuva toplumlarında da kadın sorunu çözümlenmiş değil. Refah toplumu koşullarındaki sosyal devlet anlayışı ile kadının ekonomik bağımsızlığı var. Hukuken eşit durumda. Çalışan kadın oranı yüksek. Özgür iradeye ve sevgiye dayalı evlilikler yapılıyor. Nikahın hukuki ve sosyal bağlılıklarından kurtulmak için nikahsız evlilikler yaygın görülüyor. Evlenme ve boşanma kolay, boşanan kadın devlet tarafından korunuyor. Çocuklar ortada kalmıyor. Toplumsal yaşamda kadın özgürce davranabiliyor. Fakat madolyonun bir de öte yüzü var. En fazla işsiz kalan kadınlar. Yüksek mevkiler erkeklerin elinde. Kadın psikolojik olarak kendini tam özgür hissedemiyor, her an bir erkeğin saldırısına uğrayabiliyor. Öte yandan 1990 yı-

lında Alman Stern Dergisi'nin yaptığı bir araştırmaya göre; Alman kadınlarının % 70'i, ve erkeklerin % 52'si eşlerini başka birisiyle aldatıyorlar. Milyonlarca kadın geçim kaynağı olarak ticari fahişelik yapıyor. Seks sanayi ve seks hizmetleri sektörü olabildiğince gelişmiş. Karşılıklı çok eşlilik, grup seksi, homoseksüellik, lezbiyenlik burjuva toplumlarında yaygın. Tüm bunlar için hukuki güvence de var. Cinsler arasındaki eşitsizliğin çözümü ve cinsel özgürlük yukardaki biçimlerle sağlanıyor. İşte 3 bin yıldır süren tek eşli evliliğin ulaşabildiği nokta bu.

Sınıfsız ve sömürüşüz bir toplumu amaçlayan geçmişin sosyalist ülkelerinde, kadın sorununa daha kapsamlı ve boyutlu çözümler getirildi. Hukuksal ve sosyal olarak; eğitim, sağlık, sosyal yardım, meslek edinme ve çalışma alanlarında, yönetim kademelerinde yer almada, kültür, sanat, spor yaşamında, özgürlüklerini kullanma düzeyinde, kadın ve erkekler tam eşit bir statüye getirildiler. Kadının horlanması, aşağılanması, bedenini mal gibi satarak fahişelik yapması ortadan kaldırıldı. Kadının geri kalmışlığı hızlı bir tempo ile giderildi. Ancak sorunun tam çözümlendiği söylenemez. Toplumda erkek egemen psikoloji yine vardı. Ev işleri ve çocuk bakımı eşler arasında çoğu kez sorun yaratıyordu. Çalışan kadın genellikle bu işleri de üstlendiğinden erkekden fazla bir çalışma yapması gerekiyordu. Sosyalist ülkelerde başlayan ve nereye varacağı hiç belli olmayan reform hareketinden sonra, serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasıyla, kadınların kazanılmış kimi haklarının geri gideceği gayet açık. Bunu hep birlikte göreceğiz.

Sonuç olarak, insanlığın ilkel yaşam dönemini saymazsak, kadının tarihi, aynı zamanda onun ezilmesinin de tarihidir. Özel mülkiyet, sömürü ve sınıflarla birlikte ortaya çıkan kadın sorununun tam çözümü de, bu olguların ortadan kalkmasıyla gerçekleşecektir. Kadın sorunu, genel sosyal sorunların sadece bir yanı oluyor. Onun çözümü, sosyal sorunların çözümüyle bağlı. Ancak her dönemde yapılacak oldukça çok iş de var. Bu nedenle şimdi Türkiye'deki duruma bakıp, yapılabilecekleri önerelim.

Genelde Türkiye halkının özel olarak da kadının eğitimdeki geri kalmışlığını kitabın eğitim bölümünde açık sayılar vererek belirtmiştik. Eğitimsiz ve mesleksiz kadının ekonomik yaşamda etkin ve onurlu bir yer edinmesinin mümkün olmadığını gösterdik. Ülkemizde kadın sorununun en önemli bileşenlerinden birisi, kadınlarımızın eğitimsizliği ve bundan kaynaklanan mesleksizliğidir.

Birleşmiş Milletler, 99 ülkeden 2, 3 milyar kadını (dünya kadın nüfusunun % 92'si) kapsayan bir araştırma yapıyor. Araştırmanın sonuçlarına göre

kadın, henüz dünyanın hiç bir ülkesinde erkekle tam eşit statüye sahip değil. Aynı araştırmaya göre kadın sağlığı açısından Türkiye, 99 ülke içinde en geriden 32. sırada bulunuyor. Suriye, Çin, Tunus, Küba, Malezya, Sri Lanka, Hong Kong gibi ülkelerde kadın sağlığı Türkiye'den daha iyi durumda.

Ekonomik olarak faal nüfus içindeki çalışan kadın oranı bakımından Türkiye kadını, 92 ülke içinde en sondan 10. sırada bulunuyor. Kadınların çalışma oranı açısından Liberya, Mısır, Zimbabve, Hirdistan, Senegal gibi ülkeler Türkiye'den çok önde.

1985 yılı nüfus sayımına göre Türkiye'de çalışabilir yaşta (çocuk ve yaşlılar, emekliler çıktıkdan sonra) 15 milyon 951 bin 414 kadın var. Çalışabilir durumdaki kadınlarımızın 8.304.149'u çalışmayan ev kadını durumunda. 5. 989. 801'i tarım, hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık alanında kendi aile işletmelerinde ücretsiz olarak çalışıyor görünmektedir. Aslında bu kadınların ne kadarını çalıştığı ve yılın kaç ayında çalışıyor olduğu belli değil. Ayrıca bu kadın kesiminin yasal ve sosyal hiç bir güvencesi, bağıtı yok. Türkiye'de ücretli olarak (yevmiye veya maaş) çalışan kadın sayısı ise, 1 milyon 072. 481'dir. Bu sonuca göre ücretliler dışında kalan 14.878.933 kadın açık ya da gizli işsiz olup, her türlü güvenceden yoksun veya eşlerinin, ana-babalarının güvencesine bağımlı durumdadırlar.

1987 Yılı verilerine göre diğer ülkelerde çalışan nüfus içindeki kadın oranı şöyle: (Kaynak, Petrol-İş '89 Yıllığı.)

Kenya	% 25. 2	Avusturya	% 39.1	Çekoslavakya	% 46.3
Tanzanya	% 16.1	Belçika	% 38.6	D. Almanya	% 49.8
Zimbabve	% 21.8	F. Almanya	% 39.4	Macaristan	% 46.3
Costarika	% 31.2	Yunanistan	% 28.6	Küba	% 37.5
Panama	% 38.5	Norveç	% 45.9		
İsrail	% 41. 6	İngiltere	% 44.9		
G. Kore	% 36.1	ABD	% 45.2		
Singapur	% 40.4	İsveç	% 50.1		
TÜRKİYE	% 8.8				

Örnekler daha da çoğaltılabilir. Ancak "kalkındık, çağ atladık" diyenlerin yalanlarını açığa çıkarmak için bu kadarı bile yeterli.

Türkiye'de ücretli olarak çalışan bir milyon dolayındaki kadının dışında işveren, yani patron olan yalnızca 10.750 kadın var. Ücretli çalışan kadınların:

431.107'si Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler
261.578'i İmalat sanayi
93.863'ü Sigorta, banka ve diğer mali kurumlar
48.694'ü Ticaret, lokanta, otel
29.034'ü Ulaştırma, haberleşme, depolama
işkollarında çalışmaktadırlar.

Çalışmayan kadın, eşine ve ailesine bağımlı kalıyor. Çalışan kadın; düşük ücret alıyor, işten atılması daha kolay, işyerinde terfi etmesi daha zor oluyor. Ev işleri ve çocuk bakımını da üstlenen çalışan kadın, erkeklere göre daha uzun çalışmış oluyor. Çalışmayan kadın bağımlılığından dolayı, çalışan kadın işin çokluğundan dolayı, sosyal, sendikal, politik, kültürel ve sportif etkinliklerde ya yer alamıyor ya da düşük düzeyde katılıyor.

31 Aralık 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesine karşın Türkiye kadınının üretim, yönetim süreçlerinde ve toplumsal yaşamın diğer alanlarında yer alımı çok geri durumdadır. Halen köleci topluma özgü ilişki ve davranışlar bulunuyor: Kadın horlanıyor, dövülüyor, aşağılanıyor. Kız kaçırma, başlık parası, satın alma, çok karılı evlilik günümüzde de geçerliliğini sürdürüyor. Bu türden ilişkiler, Türkler'in İslam dinini benimsemesi ile Türk toplumuna yerleşmiş bulunuyor. Osmanlı feodal toplumuna özgü; görücü usulü evlilik, aile büyüklerinin kararı ile evlilik, kapitalizm ile yaygınlaşan; fahişelik, lezbiyen ve transseksüel ilişkiler, eş aldatma yoluyla gerçekleşen zina; kadının ekonomik ve sosyal statüsünün ikincilliği, eğitimsizliği, mesleksizliği, hukuki eşitsizliği, eve hapsedilmesi, geri bırakılmışlığı ve benzeri... tüm bunlar ülkemizde geçerli bulunuyor. Bir geçiş kuşağı ülkesi olan Türkiye'de, hemen tüm sınıflı toplumlara ve çağlara özgü sorunlar birarada bulunuyor. Davranışları etkileyen ve toplumsal kontrol altına alan toplumsal psikoloji ve ahlâk, dinsel ideolojinin etkileri, gelenekler, kadın sorununun düşünsel düzeydeki çözümünü güçleştiriyor. Ekonomik ve toplumsal geri kalmışlık ise, nesnel çözümleri üretemiyor.

Özel mülkiyet, sömürü ve toplumun sınıflara bölünmesi ile tarih sahnesine çıkan kadın sorununun 6 bin yıllık tarihi var. Sorunu yaratan faktörler ortadan kalkmadan, kadın sorunu da tam olarak çözümlenemez. Çözüm önerileri üretirken, sorunu yaratan olguların da ortadan kalkması için mücadele etmek gerekiyor.

Orta Asya Türkleri, ilkel topluma özgü Kabile ve Boy yaşamı sürdürdüklerinden ve göçer toplumu olduklarından, kadın-erkek eşitliğinde belli bir denge vardı. Kadının davranışları özgür ve giyimi açıktı. Türklerin benimsediği Şamanizm dininde belli kurallar olmasına karşın, kadın-erkek ilişki-

lerinde yasa düzeyinde hukuki yaptırımlar yoktu. M. S. 900 yıldan itibaren Maveraün Nehir dolaylarında karşılaştıkları Araplar yoluyla İslam dinini benimseyen Türkler, bu tarihten itibaren kerte kerte islam hukukunu da benimseyerek, kadın-erkek ilişkileri ve kadın özgürlüğü konusunda gerici yaptırımlar uygulamaya başladılar. Kerte kerte diyoruz çünkü, Anadolu yörükleri arasında halen Şamanist gelenek ve görenekler kısmen de olsa geçerliliğini sürdürmektedir.

İslamiyet öncesi Arap toplumunda kadın, en düşük değerde bir varlıktı. Çöl koşullarının güçlüğü nedeniyle üretime ve ticarete katkısı olmayan kadın, salt çocuk doğurması gereken bir unsur gibi değerlendiriliyor, kadının doğurduğu kız çocuklar bir geçim yükü kabul edilerek gömülmek suretiyle diri diri ölüme mahkûm ediliyorlardı.

İslam'ın başlangıçları kadın içinde bir kurtuluş oldu. İslam dini kadını insan yerine koydu ve statüsünü belirledi. Ancak İslam dini, insan yerine koyduğu kadın için çok geri bir statü belirledi. Aslında İslam dini, toplumsal yaşamın tüm alanlarına ve ayrımlarına ilişkin kurallar koyan, tüm ilişkilere müdahale eden yaptırımcı bir din. Bu nedenle kadın hakları ve erkekkadm ilişkilerine ilişkin olarak da çok ayrımlı ve zorunlu hukuki kurallar koydu.

İslam dini, erkek egemen bir din olarak kadını muhatap kabul etmiyor, erkek dilinden konuşarak hep erkeklere sesleniyor. Hukukunda erkek haklarını belirtirken, kadının uyması gereken zorunlulukları da belirtmiş oluyor.

İslam, çok karılı evliliği erkek için hak olarak belirliyor. Boşanma hakkını sadece erkeğe veriyor. Erkek, "boş ol" dediğinde kadını boşamış oluyor. Çok istisnai durumlarda kadının kocasını boşayabilmesi ise birçok kurala bağlanmış, Erkeğin kadını dövmesi ve sert davranması bir hak olarak belirtilmiş olup, hangi hallerde dövmesi gerektiği bile ayrımlı olarak belirtiliyor. Erkek karısını kandırdığında zina olmuyor ama kadın kocasını kandırdığında zina sayılıyor. Kadının şahitliği geçerli sayılmıyor. Kadın mirasta ikinci plânda tutuluyor. Kadın her koşulda kocasına itaat etmekle zorunlu bulunuyor. Cinsel ilişkiye bile en ayrımlı kurallar koyan İslam bilginlerine göre sevişme sırasında erkek, üstünlüğü ve yönlendiriciliği elinde bulundurmakla görevlendiriliyor. İslam'da kadın konusunda daha ayrımlı bilgiler edinmek için, Oral Çalışlar'ın Afa Yayınları'nca basılan yeni araştırması "İslamiyet Cinsellik ve Kadın" isimli kitabına bakmak gerekiyor.

İslamiyeti ve onun kadına ilişkin hukukunu benimsemiş olarak Anadolu'ya göçen Türk boyları, Osmanlı dönemi boyunca Şamanist ve İslam dinine özgü ilişkiler içinde bulundular. Türkler öncesinde Anadolu'da yaşa-

mış Eti, Sümer, Hitit, İskit, Bizans ve benzeri uygarlıkların, köleci ve feodal topluma özgü kadın hukuku Türkleri fazlaca etkilemedi. Zaten onlarda köleci ve feodal toplum olarak tarih sürecinde oluşmuş kadının ezgisine dayalı bir hukuk sistemini uyguluyorlardı.

Osmanlı'da kadın sorununun başlı başına ele alınması ve görece özgürlüklerin tanınması Tanzimatla başlayan aydınlanma dönemine rastlar. Kadının giyinmesi ve sokağa çıkması konusunda kısmi bir hoşgörü ortamı oluşur. 1843'de Tıbbiyede ebelik dersleri verilmeye başlar, 1870'de kızlar için İlköğretmen Okulu açılır. Namık Kemal, Şinasi ve Ahmet Rıza gazete ve dergilerde kadın konusunu işlerler. Terakki Gazetesi ve sonradan yayınlanan bazı gazeteler kadın sorununa eğilerek kadın okuyucuların mektuplarını yayınlamaya başlarlar. Türk kadınının çeşitli mesleklerde çalışması ve kültür sanat yaşamına katılımı da bu dönemde başlar.

1908'de Hürriyetin ilân edilmesinden sonra, işçi sınıfı ve aydınların yükselen mücadelesi kadın sorununu daha çok gündeme getirir. Bir yandan burjuva dünya görüşünü benimsemiş aydınlar, bir yandan ilerici ve sosyalist aydınlar kadınlara daha çok hak verilmesini savunurlar.

10 Eylül 1920'de Bakü'de toplanan Türkiye Komünist Partisi 1. Kongresi, kadın hakları konusunda özel bir karar alarak, Merkez Komitesi'ne bağlı bir kadınlar kolu kurulur. Kongre; kadınları sosyal ve politik yaşama çekmek, onları bağımlı ve esir durumdan kurtarmak, karanlıktan ışığa çıkarmak (okutmak, uyarmak, aydınlatmak). Kadınların erkeklerle eşit haklı olması, seçme ve seçilme hakkının tanınması, tüm devlet kurumlarında kadının özgürce çalışabilmesi, işçi kadına, iş kanununda özel hakların tanınması, doğumdan önce ve sonra ikişer ay ücretli izin verilmesi, Bütün bu hakların sağlanması için mücadelesi edilmesini karara bağlar. (Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar.)

Cumhuriyet ilan edildikten sonra, diğer alanlarda gerçekleştirilen reformlar gibi kadın konusunda da reform yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu zorunluluğun üç bileşeni vardı. Birincisi, burjuva dünya görüşünü benimsemiş aydınlar, kadın haklarını görece de olsa savunmak zorundaydılar. İkincisi, sosyalist hareket bu konuyu propaganda ediyordu. Üçüncüsü, çok cılız da olsa bilinçli kadınlar kendi hakları için mücadele ediyorlardı. Ancak 1925-1961 yılları arasında her türlü toplumsal mücadelenin bastırılmış ve özgürlüklerin kısıtlanmış olması; Türk kadınının, Cumhuriyet'in getirdiği hak ve özgürlükleri benimseyip kullanmasını geciktirir. Türkiye'de esas olarak kadının özgürlüğü ve eşitliği mücadelesi 1960'lı yıllarda yükselen sınıf mücadelesi ile başlar.

Türkiye'de, son yıllarda kadın hareketinin yükselişi ve kadın sorununa yaklaşımı çok umut verici. Bir kadın yazarımız, kendi ekonomik, sosyal ve cinsel özgürlüğünü romanlaştırarak topluma, kadının kişisel kurtuluşu mesajını iletti geçtiğimiz yıllarda. Bu da olumlu bir adım. Bu mesaj, kendini yazarın düzeyinde güçlü gören kadınlarca olumlu algılandı. Ancak ülkemizde konumları bu düzeyde güçlü kadın oranı çok düşüktür. Kadının kurtuluşu bu aşamada ve ülkemizde kişisel değil, toplumsaldır.

Kadın hareketinin kimi kolları, kadın sorununa ilişkin olarak Batı'da oluşmuş kurum ve kuruluşları olduğu gibi örnek alıyor. Kimi kolları da demokrasi mücadelesinde İslami politik hareketleri bağlaşıklık olarak görüyor. Sosyalizm mücadelesinde böyle bağlaşıklıklar kurulabilir ama konu feminizm olunca iş değişiyor. İslam'da hiçbir koşulda kadın-erkek eşitliği yoktur. Batılı kadın ile Türk kadınının; sorunları, beklentileri, talepleri, mücadele deneyimi, kazanılmış hakları ve olanakları birbirinden farklı. Bu nedenle Türkiye'li kadınların örgütlenmesi ve kurumlaşması, dünya kadın hareketinin deneyimlerinden yararlanarak, Türkiye'nin somutuna ve kendi pratiğine basmalıdır.

Türkiye'de kadın sorununun kökeninde; ülkenin geri kalmışlığı, eğitimsizlik, mesleksizlik ve buna bağlı olarak çalışmayan kadının ekonomik bağımlılığı ve güvencesizliği, sosyal devlet uygulamasının yetersizliği, İslam dininin genel olarak toplum özel olarak kadınlar üzerindeki etkileri, toplum olarak demokratik normları özümseyememiş olmamız ve bunlar için verilen mücadelenin boyutunun düşüklüğü bulunmaktadır. Oluşmuş gelenekler ve davranış normları yukardaki faktörlerle bağlıdır. Tek olumlu yan, kadın erkek eşitliğinde hukuksal düzeyin oldukça yüksek oluşudur.

Türkiye'de kadın sorununun başlıca boyutları şöyle sıralanabilir:

Birincisi, hukuksal yanı. Halen Anayasa, iş yasası, ceza yasaları ve medeni hukuka ilişkin yasalarda kadın erkek eşitliği tam olarak sağlanmış değil.

İkincisi, eğitim sorunu. Genel olarak toplumun özel olarak kadının eğitim düzeyinin düşük oluşu ya da tamamen öğrenimsiz oluşu, kadının konumlarını zayıflatıyor.

Üçüncüsü, ekonomik yanı. Eğitimsiz ve mesleksiz kadın iş piyasasına çıkamıyor. Ekonomik gücü olmayan kadının toplumsal gücü de olmuyor. Üretim araçlarını kullanmayan ya da çalışmayan kadının çevre ilişkileri, bilgi ve göreneği düşük kaldığından kadının gelişmesi sağlanamıyor. Çağımızın otomasyon sistemli ve bilgisayar denetimli üretim süreçleri, üretim araçlarının kullanımını, kadınların fiziksel gücüne indirgemiş bulunuyor. Hız-

metler sektörü sürekli genişliyor. Kadınların eğitimi ve mesleki yönlendirilmesinde çağın bu özellikleri dikkate alınarak kadınların sanayi, tarım ve hizmetler sektörlerinde daha çok çalıştırılması sağlanabilir. Özellikle; eğitim, sağlık, hukuk, banka ve maliye, sosyal hizmetler gibi alanlar, kadın ağırlıklı çalışma alanları haline getirilebilir.

Dördüncüsü, toplumsal yaşama ilişkin sorunlar. Sosyal haklar ve güvenceler, yeni bir ahlâk anlayışının yaratılması, toplumsal bilinç ve psikolojinin demokratik bir toplum anlayışı ile içeriklendirilmesi toplumun, dinin olumsuz etkilerinden arındırılması, kadınların politik yaşama, kültür, sanat ve spor etkinliklerine yaygın katılımın sağlanması; yeni bir insan tipinin yaratılması; sosyal devlet uygulaması ile kadının korunması, tatil olanaklarının yaratılması, çocuk yükünün hafifletilmesi gerçekleştirildiğinde kadının toplumsal yaşamı yükselecektir.

Beşincisi, ailede işbölümü sorunu. Bu sorun özünde erkek ve kadının çalışması ile kısmen çözülüyor. Yine de ev işleri ve çocuk bakımının eşler arasında dengelenmesi gerekiyor. Çağımızın bilimsel teknik ile donanmış ev aletlerini kullanmak için yetenek gerekmiyor. Bu ev aletlerini herkes kolayca kullanarak evin işlerini kısa zamanda yapabiliyor. Çocuk bakımı daha çok çocuk sağlığı, kreş ve anaokulu sorunu ile bağlı. Bu kurumların işyeri, köy ve semtlere kadar yayılması, sorunu ağırlıklı olarak çozecektir0

Altıncısı, evlilik sorunları. Ülkemizde halen geçerliliğini koruyan; kız kaçırma, başlık parası, kuma edinme, çok karılı evlilik, evlilik kararınınm alımında aile büyüklerinin belirleyici rolü, görücü usulü evlilik gibi uygulamalar yok edilmeli, tarafların özgür iradesi ve cinsler arası karşılıklı sevgiden başka ölçüt kalmamalıdır.

Son olarak, kadın hakları mücadelesinin düzeyinin düşüklüğü. Kadın yaşamının iyileştirilmesi için örgütlü ve sürekli bir mücadele gerekiyor. Taleplerin ve hedeflerin iyi belirlenmesi, hangi mücadele güçleriyle işbirliği ve bağlaşıklık yapılmasının iyi saptanması gerekiyor. Emekçilerin mücadelesinin karşı tarafı olan burjuva aydın ve kadınlarının da kadın haklarından yana olduğunu sanırım unutamayız.

Son tahlilde demokratik bir rejim; toplumun demokratikleşmesi, yeni bir insan tipinin yaratılması, toplumsal psikoloji ve ahlâkın yenilenmesi, davranışlarımızın olumlu yönde değişimi, kadınların her düşeyde devlet yönetimine katılmaları; daha yaygın sosyal, kültürel, sanatsal, sportif, ekonomik, bilimsel etkinliklere katılmalarının, kadının gelişmesinin temel faktörü olacaktır.

Onikinci Bölüm:
GÖÇMEN SORUNU

Göçmenlik üzerine bilinen ve söylenmiş olanları tekrarlamamak için soruna ayrımlı bir yaklaşım göstererek farklı yanlarını gündeme getirmeye çalışacağız.

Birçok ülke gibi Türkiye'de iki yanlı göçmen olgusuyla iç içe yaşıyor. Bir yanda ülkemize göç etmiş ekonomik ve politik göçmenler var, diğer yanda gelişmiş kapitalist ülkelere göçmüş Türkiye'liler bulunuyor.

Anadolu toprakları üzerinde kurulu bulunan Türkiye, Türklerin ve Anadolu'nun tarih özellikleri nedeniyle birçok etnik grubu bünyesinde barındırmaktadır. (Kürtler'i bu değerlendirmenin dışında tutuyorum.) Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Anadolu ve Trakya'ya gelen göçmenlerle Türkiye, göçmen barındıran ve çok kültürlü bir yaşamı olan ülkeler sıralamasında en önlerde bulunmaktadır.

İstatistiklerde açıkça belirtilmediği halde Türkiye'de yüze yakın farklı etnik kökenli toplumsal grubun yaşadığı sanılmaktadır. Bu durum daha çok Osmanlı döneminden kalma bir olgudur. Cumhuriyet döneminde ülkeye göç etmiş olanların ezici çoğunluğu, geçmişte başka bir ülkede yaşamak zorunda kalmış Türkler'den oluşmaktadır. Son dönemde ise Iran ve Irak'tan da politik göçmenler gelmiş ve önemli bir sayıya ulaşmış bulunuyor.

Balkanlar ve Afganistan'dan gelen göçmenler Türk kökenli de olsalar, içinde uzun yıllar yaşadıkları ulusun ve ülkenin kimi özelliklerini benimsemiş olarak Türkiye'ye geliyorlar. Dilleri, kültürleri, beğeni ve beklentileri, kimi davranış özellikleri doğal olarak Türk toplumu ile tam uyuşmuyor.

Türkiye, on yıllardır kabul ettiği bu göçmenlere, eşit yasal haklar vermek, bazen de konut ve toprak sorunlarını çözmekten öte bir şey yapmıyor. Sorunları ile yeterince ilgilenmiyor. Göçmenleri kendiliğinden entegrasyon ve asimilasyon sürecine bırakıyor. Günümüze değin hiçbir siyasi parti

ya da hükümetin kabul edilen göçmenlere ilişkin özel politika ürettiği ya da program yaptığı görülmemiş. Ne zaman göçmen kabul edileceği, ülkenin kaldırabileceği göçmen sayısı, göçmenlere sunulacak olanaklar, sorunlarına yaklaşım, asimilasyonun izleyeceği yol... tüm bunlar politikasiz politikalarla ve günü birlik yaklaşımlarla geçiştiriliyor.

Oysa Batı'lı ülkeler, alacakları ve barındıracakları göçmenlere ilişkin sürekli politika üretip, geliştiriyorlar.

Göçmen sorununun bir yanı böyle.

Öte yandan, 1960'lı yıllardan başlayarak büyük bir Türkiye'li göçmen kitlesi gelişmiş kapitalist ülkelere göç etmiş bulunuyor. Bugün için Avrupa'da 2.5 milyon dolayında; ABD, Kanada ve Avustralya'da onar bin ölçekli Türkiye'li göçmen yaşamaktadır.

Başlangıçta Batılı ülkelere işçi olarak ve geçici bir dönem için giden Türkiyeliler, tarihteki her göçmen hareketinin izlediği sürece uygun olarak, gittikleri ülkelerde kalıcılaştılar.

Batı toplumu ve hükümetleri, önceleri "Konuk İşçi", giderek "Göçmen İşçi" olarak adlandırdığı Türkiyeli göçmenlere günümüzde "Azınlık" tanımlamasıyla yaklaşıyorlar, Çünkü artık Batıda yaşayan Türler; konukluk, geçicilik dönemlerini geride bırakarak yaşadıkları yeni ülkelerde kalıcılaştılar. Başlangıçta bekar yaşıyan göçmen işçiler, bir süre sonra ailelerini yanlarına getirdiler. Bekar pansiyonlarından çıkıp ev kiraladılar, ev satın aldılar. Çocuklarını okutma ya başladılar. Birinci kuşak göçmenlere ikinci ve üçüncü kuşak göç menler eklendi. Türk ulusal özellikleri ve kültürleriyle yaşadıkları ülkenin ulusal özellikleri ve kültür normları arasında ve her ikisinden de etkilenerek "yeni" bir kültür kalıbı oluşturdular. Dilleri; aile yapısı, akrabalık, komşuluk ilişkileri, tüketim normları, beğeni ve beklentileri, algıları, düşünme biçimleri değişime uğradı. Türk vatandaşlığından çıkmak istemedikleri halde, Avrupa vatandaşı olmanın yarar ve çıkarlarından dolayı yaşadıkları ülkenin yurttaşlığına geçmeye başladılar. İkinci kuşaklar kendilerini hem Türk hem de yaşadığı ülkenin üyesi gibi hissederken, daha sonraki kuşaklar Türk kökenli Alman, Hollanda'lı gibi hissedecekler. Batıdaki Türkiye'li göçmen kitlesine evlenmeler ve diğer nedenlerle yeni yeni katılmalar olup birinci kuşaktan geri dönenler olsa da, göçmenlerin ana gövdesi, Batıda kalıcılaşarak o ülkenin yeni bir azınlığı olma sürecine girmiş bulunmaktadır.

Önceleri salt işçilerden oluşan Türkiye'li göçmenler zamanla mesleki, sosyal ve sınıfsal olarak da ayrımlandilar. Günümüz de; kadın erkek; çocuk genç yaşlı; işçi işsiz emekli; memur öğretmen doktor mühendis polis, mo-

dist, bankacı gazeteci, yazar, sanatçı, politikacı, öğrenci, öğretim üyesi; esnaf zanaatkar, tüccar Fabrikatör; işçi, aydın, küçük burjuva, burjuva; yoksul, orta gelirli, zengin olarak sosyal, sınıfsal ve mesleki olarak ayrımlanmış bulunuyorlar. Sosyal, sınıfsal ve mesleki ayrımlarına; genel göçmenlik sorunlarına, ayrımlı çıkar gruplarının ayrımlı sorunlarını da eklemiş bulunuyor.

1970'li yıllarda, kültürel gereksinimleri ve sorunlan temelinde dernekler kurmaya başlayan Türkiye'li göçmenler, günümüzde oldukça ileri düzeyde örgütlü bulunuyorlar. Örneğin Hollanda'da 170 bin dolayında Türkiye'linin 700'den fazla örgütü bulunuyor.

1970'li yıllarda Türkiye'de politik parti ve akımlardan doğrudan etkilenen (yaşadıkları ülkede kendilerini geçici olarak gördüklerinden) göçmenler, Türkiye'deki siyasi parti ve ideolojilere bağımlı dernekler kurup aynı paralelde eylemler yaparken, günümüzde bu süreç aşılmış olup kendi çıkarları için örgütlenmekte ve o doğrultuda çalışmaktadırlar. Günümüzde; işçi, işveren, esnaf, öğrenci, gençlik, kadın, yazar, sanatçı ve kültür dernekleri, spor klüpleri, dinsel dernekler bulunuyor. Ekonomik, sosyal, demokratik ve politik eşit haklar mücadelesi veren Federasyon ve Konfederasyonlar var. Ayrıca AET bünyesinde çalışma yapmak üzere Avrupa çapında örgütlü olan "Avrupa-Türkiye'li Göçmenler Konfederasyonu" kurulmuş bulunuyor.

Türkiye'li göçmen kitlesinin günümüzdeki siyasi yapılanması, Türkiye'deki siyasi akımlara göre değil, yaşadıkları ülkenin siyasi partilerine göre biçimlenmektedir. Politik olarak tutucu, liberal, sosyal demokrat, sosyalist ve komünist görüşleri benimseyen göçmenlerin ezici çoğunluğu çıkarları gereği sosyal demokrat ve sosyalist partileri tercih ediyorlar. Seçimlerde bu partilere oy veriyorlar. 12 Eylül'den sonra büyük bir politik göçmen. kitlesinin de Avrupa'ya çıkması, Avrupa'daki Türkiye'lilerin örgütlenmesi ve politik olarak gelişmesini hızlandırdı.

Göçmenlerin, Türkiye'den ve yaşadıkları ülkeden kaynaklanan sorunları var. Bu sorunlar ekonomik, sosyal, kültürel, toplumsal, demokratik ve politik alanları kapsıyor. Anadolu'nun kırları ve köylerinden dosdoğru Avrupa kentlerine göçmüş olmanın yarattığı kent ve kültür sorunları var. Hızlı sınıf değişiminden kaynaklanan sorunları var. Ulusal ve kültürel ortam değişikliğinden kaynaklanan sorunları var. Türkiye hükümetlerinin sahipsizliğinden kaynaklanan sorunları var.

Göçmenler günümüzde, tüm bu sorunlarının kendi örgütlü güçleriyle mücadele ederek çözümlenebileceğinin bilincine varmış, yirmi yıllık mücadele deneyimleriyle bunu kavramış bulunuyorlar. Bu mücadele içinde ken-

di sendikal ve politik önderleri de çıkmaya başladı. Günümüzde göçmenler, sendika ve politik parti yönetimlerinde, Belediye Meclis Üyeliği ve Parlemento üyeliklerinde yerlerini alabiliyorlar. Yerel yönetim düzeyinde göçmenlerin seçme ve seçilme hakkının olduğu Hollanda'da, son seçimlerde 39 Türkiye'li göçmen Belediye Meclis Üyeliği'ne seçilmiş bulunuyor. Çeşitli ülkeler siyasi partilerinin il ve merkez yönetim kurullarına seçilmiş Türkiye'liler bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi göçmenler, kendi geleceklerini kendi mücadele deneyimleri ile kurmaktadırlar. Peki, Türkiye hükümetleri ve siyasi partilerinin geçirilen bu 25-30 yıllık dönemde göçmenlere yaklaşımı nasıldı? Göçmenlerin sorunlarının belirlenmesi ve çözümüne nasıl bir katkı yaptılar? Bu sorunun yalın yanıtı şudur: Türkiye'de hiçbir burjuva siyasi partisinin göçmenlere yönelik önceden belirlenmiş politikası olmadı. Hükümetler, kimi zorunlu ikili anlaşmalar dışında soruna eğilmediler. Türkiye hükümetleri ve siyasi partileri, göçmen sorununda, göçmen örgütlerinin yükselttikleri mücadele ve aktardıkları bilgi düzeyinde haberdardırlar. Yani bu konuda halen ilgili, bilgili ve etkili değillerdir.

Batılı hükümetler ve siyasi partiler ise, sorun kendini ortaya çıkardığından bu yana, göçmenlere yönelik politikalar üreterek pratikte uygulamaya koyuyorlar. Göçmen örgütlerinin katılımına da içeren bu politikaların özü doğal olarak entegrasyon ve asimilasyon'a dayalı oluyor. Göçmenleri artık azınlık olarak değerlendiren Batı toplumu, göçmenlerin genç kuşaklarını hızla kendi toplumuna özümsemek istiyor. Göçmenliğin belli bir sürecinde entegrasyon ve asimilasyon zorunlu olduğu gibi ilerici bir karakter de taşıyor. Ancak dünyada yaşanmış örneklere göre asimilasyon çok zor olup, uzun tarihsel dönemlerde gerçekleşebiliyor. Çünkü bu, bir toplumun, ulusal benliği ve kültüründen tamamen koparak başka bir ulusal benlik ve kültürü tam olarak benimsemesi oluyor. Entegrasyon ise daha kolay. Entegrasyon, kişinin, kendi ulusal kimliği ve kültür değerleri ile yaşadığı ülkenin değerlerini uyumlaştırması, çok toplumlu ve çok kültürlü bir ortamda bu değğrleri ile yaşayabilmesidir. Yani, özgün bölümlerden oluşan bütünsel bir kompleks içinde uyumlu olabilmek. Türkiye'li göçmenlerin öncü kesimleri henüz böylesi bir süreci yaşamaktadırlar. ABD, üstün yetenekli ve başarılı göçmenlerin önünü açarak her kademede konum elde etmesine olanak sağlıyor ve böylece onları hızla kendi toplumuna asimile ediyor. Avrupa 'da ise, bu vahşice seleksiyon (eleme)'dan farklı olarak, uzun erimde ve yavaş seyreden, daha geniş kesimleri de içeren bir asimilasyon politikası izleniyor.

Türkiye hükümetleri işte bu süreç ve politikaların tamamen yabancısı bulunuyorlar. İlgisizlik ve bilgisizlikten dolayı süreçlere olumlu müdahaleler yapamıyorlar. 2.5 milyonu Türkiye'li olmak üzere 15 milyon göçmenin yaşadığı Avrupa'da yeni yeni göçmen politikaları üretiliyor. Göçmen örgütleri de kendilerini bu yeni politikalara ve Avrupa Birliği'ne göre hazırlıyorlar, politikaların üretimine katılım ve etkileme mücadelesi veriyorlar. Göçmenlerin Avrupa'daki varlığı, örgütlülük düzeyleri, mücadele deneyimleri ve bu konudaki bilinç düzeyleri Türkiye için gerçekçe büyük bir olanak ve avantajdır. Ama Türkiye bunun henüz farkında bile değil. Türkiye, geçmenleri bu güne değin salt döviz yumurtlayan tavuk gibi gördü. Sorunlarına eğilmedi. Yaşadıkları süreci kavrayamadı. Onların potansiyel güçlerini değerlendiremedi. Batı'da Türkiye'yi temsil eden Konsolosluklar, kaba ve anti demokratik uygulamaları ile Türkiye'l göçmen kitlesinin tepkisini kazandılar. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT); alevi, dinci, milliyetçi, kürt, komünist yurttaşların kimlikleri ve ev adrelerini belirlemek, onların örgütsel faaliyetlerini izlemekten başka bir iş yapmıyor. Bunca zengin bir potansiyel varlık içinde ancak bu denli ilkel, yararsız ve sonuçsuz bir çalışma yapılabilir. Türkiye hükümetleri halen bunu yapıyorlar. Yepyeni bir kültürel kimliğe bürünmüş olan göçmenlere ülkedeki resmi ideolojinin kalıpları ile yaklaşıyorlar. Tabi ki sonuç 'sıfır' oluyor.

Avrupa-Türkiye'li göçmen hareketi kendi yolunu çizmiş olup, ekonomik-sosyal, demokratik ve politik eşit haklar mücadelesini başlatarak olumlu hedeflere doğru bilinçli adımlarla yürüyor. Onlara, bu konuda öneride bulunmanın pek anlamı yok. Bu sürece ancak bilimsel araştırma ve çalışmalarla katkıda bulunulabilir. Üstelik göçmenlerin kendi bünyesinden bilim adamları da yetişmeye başladı.

Göçmenlere, bundan böyle Türkiye hükümetleri nasıl bir yaklaşım göstermeli? Nasıl bir politika izlemeli?

Önce, kendi toplumsal varlığının bir parçası olan göçmenleri potansiyel bir suçlu gibi izleme; alevi, sunni, milliyetçi, dinci, Kürt, komünist saptaması mantığından ve uygulamasından vazgeçilerek; göçmenlere, güçlü bir potansiyel değer olarak yaklaşılmalıdır. Türkiye'nin resmi ideolojileri ile Batı'daki Türkiye'li göçmenlere yaklaşılamaz. İki farklı oluşuma aynı ideoloji ve politikalar enjekte edilemez. Bunu bilince çıkarmak gerekiyor. Batı demokrasisini benimsemiş olan göçmenlere ancak demokratik yol ve biçimlerle katkıda bulunulabilir.

Türkiye'de bir göçmen bakanlığı değil ama, "Göçmen İşleri Dairesi" kurularak, ülke içinde ve ülke dışındaki göçmenlere yönelik olarak ciddi ve kurumsal bir çalışma yapılmalıdır. Göçmenlerin sorunları, sorunların kayna-

ğı bilimsel olarak irdelenmeli, çözümü doğrultusunda politikalar üretilmelidir. İlgisizlik ve itilmişlikten dolayı tepkisi kazanılmış olan göçmenleri önce psikolojik olarak kazanmak gerekiyor. Göçmen İşleri Dairesi ile göçmen örgütleri uyumlu, koordineli, demokratik bir çalışma yapmalı; kararların alımı ve politikaların üretimini birlikte gerçekleştirmelidirler.

Türkiye; ikili hükümetler, Avrupa Topluluğu ve uluslararası örgüt ve kurumlar düzeyinde etkin bir çalışma yaparak, başta kendi göçmenleri olmak üzere tüm göçmenlerin çıkarlarını savunan öncü bir ülke olabilir. Nüfusunun % 5'i göçmenlerden oluşan Avrupa topluluğun Parlementosunda göçmen Parlementerler grubu oluşturulması ve göçmenlerin tüm komisyonlarda temsil edilmesi için çalışmalar yapabilir. Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası örgütler düzeyinde aktif rol oynayabilir. Göçmenlere yaşadıkları ülkede ve Türkiye'de seçme ve seçilme hakkı ve bu hakkın bulunduğu yerde kullanımı için çözümler getirebilir, mücadele yürütebilir.

TRT-5'in yayınlarının Avrupa'da izlenmeye başlanması şimdiden olumlu etkilerini gösteriyor. Çocukların ve gençlerin Türkçe dillerinin gelişmesine katkı yapıyor. Kültür kopukluğundan doğan kültürel zemin kaymasını ve bunun sonucu olarak kimlik ve kişiliklerinin boşlukta kalmasını önlüyor. Ancak TRT-5 yayınları, resmi ideoloji ve hükümet politikaları ile içeriklendirilmektedir. Yani yukarda belirttiğimiz aynı mantık burada da sürdürülmektedir. Oysa artık göçmenler, yeni kimlik ve kişilikleri, yeni oluşturdukları kültürel değerleri, benimsedikleri demokrasi anlayışları ile ayrı bir toplumsal katagoridirler. Bu nedenle yayınların içeriği; göçmenlerin demokrasi anlayışı, beğeni, beklenti ve tüketim normlarına uygun, sorunlarına yaklaşan, entegrasyon sürecine olumlu katkı yapan biçimde düzenlenmelidir. Aksi halde sürece ters etki yapmaktan öte gidilemez. Batıda devlet desteğinde kültür sanat etkinlikleri düzenlenerek, amatör gösterimlerin yerini profesyonal düzey almalıdır. Göçmenlerin kültür sanat faaliyetlerine Batılı hükümetler gibi Türkiye de katkılarda bulunmalıdır.

Batıda yaşayan Türkiye'li bilim adamları, aydınlar, meslek elemanları, işadamlarına; yeni yaklaşım politikaları üretilip, onların, ülke kalkınması ve gelişmesine katkıları değerlendirilmelidir. Batıda sık sık bilim ve teknoloji casusluğu yaparken yakalananlar oluyor. Oysa bu güne dek Türkiye çıkarına bilim ve teknoloji casusluğu yapanı biri yakalanmadı. Sanırım Türkiye bu konuda çok başarılı?

Kalkınma sancısı ve demokratikleşme sancısı çeken Türkiye, insanlara siyasi görüşlerine göre değil; bilgi, beceri, yetenek, yaratıcılık ve taşıdıkları potansiyel değerler açısından yaklaşmak zorundadır.

Türkiye'de merkezi bir turizm organizasyonu olmadığından, Türkiye'ye yönelik turizm organizasyonları Batılı firma ve girişimlere kaptırılmış durumda. Plânsızlık ve serbest piyasa uygulaması başıbozukluğu da beraberinde getiriyor. Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de merkezi bir turiz organizasyonu oluşturularak, Önemli Avrupa kentlerinde şubeler açılıp, dil bilen ve turizm faaliyeti içinde bulunan göçmenler bu organizasyon içinde değerlendirilmelidir. Böylece yabancılara kaptırılan önemli miktardaki döviz kazanılmış olacaktır.

Türkiye'nin Avrupa ve Amerika ile olan dış ticaretinde göçmenler daha çok devreye sokulabilir. Göçmen tüccarların zaten bugün bile dış ticarette önemli bir ağırlıkları bulunuyor. Bu durum iyi organize edildiğinde aracılık, komisyonculuk, taşımacılık ve benzeri döviz kazançları ülkeye aktarılabilir, Göçmenlere banka ve devlet desteği sağlandığında; ikili ülkeler, Avrupa ve Amerika pazarlarına daha çok mal ve hizmet satımı gerçekleşebilir. Karşılıklı döviz akışı, ülke çıkarına yöneltilebilir.

Avrupa'da bugün için sayıları 45 bin'i bulan Türkiye'li işadamı bulunuyor. Bunların içinde dünya çapında ticaret yapan ve fabrikatör olanlar da var. Bu olguya ciddi bir yaklaşım gösterip, göçmenlerle devlet ve bankaların kuracağı büyük ortaklıklar sayesinde büyük iş hacimleri elde edilebilir. Türk bankaları henüz Batıda işçi dövizi toplama gişeleri işlevi görüyorlar. Bankaların dış temsilcilikleri geliştirilerek kredi ve yatırım ortaklığı aşamasına yükseltilmelidir. Önemli olan küçük tasarrufların ülkeye çekilmesi değil, toplumsal mülkiyetli şirketler aracılığıyla yatırım sermayesine dönüştürülmesidir. Çünkü bu yatırımlar son tahlilde Türkiye'nin çıkarma olup kalkınmasına yönelecektir.

Türkiye; Mc Donalt, Migros, Makro vb. gibi Batılı tüketim tekellerine kapılarını sonuna kadar açarken, Batıda Türkiye'ye özgü işletme zincirleri kurabilme olanaklarını görmüyor. Deneyimli, yetişkin, girişken, dil bilir ve kısmen sermayesi olan ve devlet desteği ve güvencesi ile büyük yatırımlara girmeye hazır göçmen potansiyeli değerlendirilmek zorundadır. Geçmişteki gibi başı boş işçi şirketleri yerine Batıda, göçmenlerin kendilerinin de çalışacakları dev işletme zincirleri kurulabilir. Giyim mağazaları, mobilya mağazaları, gıda marketleri ve lokanta zincirleri açılabilir. En basitinden plânlı bir yatırımla Avrupalı'nın çok yediği döner ekmek dükkânları zinciri oluşturulabilir. Bu türden işletmeler açmak için göçmenlerin nesnel varlıkları ve oturumları ayrıca bir yetki almaya gerektirmiyor. Avrupa iç pazarında böylesi bir yapılanma Türk dış satım ürünlerinin ihracını kolaylaştıracak ve hacmini devasa olarak büyütecektir.

Dünya çapında gücü olan Yunan, Yahudi ve Ermeni lobileri, işte böylesi bir perspektif ve yaklaşımla bugünkü konumlarına gelmiş bulunuyorlar. Türkiye hükümetleri dar siyasi görüşlerden kurtulup, resmi politika kalıplarından sıyrıldığında, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki Türkiye'li göçmen varlığı daha akılcı değerlendirilecektir.

Göçmenleri, Türkiye'nin kalkınması ve gelişmesine motive edebilmek için; kurulacak olan Göçmen İşleri Dairesi ile göçmen örgütlerinin uyumlu ve demokratik bir çalışma yapması gerekiyor. Sorunların ve olanakların belirlenmesi, politikaların üretilmesi, demokratiktkatılımcı bir politikayla gerçekleşebilir. Türkiye'nin; göçmenlerin ekonomik, demokratik ve politik hak ve çıkarlarının geliştirilmesi için, göçmen örgütleriyle buluşup uyumlu bir çalışma yapması gerekiyor. Böylesi bir yaklaşım, hem göçmenlerin hem de Türkiye'nin çıkarma olup, kalıcı kazanımlar elde edilmesini sağlayacaktır.

1 Ocak 1992'de gerçekleşecek olan Avrupa tek pazarı, Türkiye'li göçmenler açısından yeni sorunlar getirecektir. Mal, hizmet, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımının sağlanacağı tek Avrupa pazarında, halen serbest dolaşım hakkı olmayan Türkiyeli göçmenler olumsuz etkilenecektir. AET Dışı ülkelerden gelen göçmenlerin, Avrupa Topluluğu insanları gibi statülendirilmesi için Türkiye'nin büyük girişimler yapması gerekiyor. Avrupa'da sayıları 15 milyon olan göçmen kitlesinin örgütlü mücadelesini desteklemek, onların iradesini yetkili organlar nezdinde dile getirmek gerekiyor.

Son olarak, TRT-5 yayınlarının resmi ideolojiden kurtarılması, bu yayın kurumunun Avrupa'daki göçmen örgütlerinin temsilcilerinin de katılacağı bir yönetime kavuşturulması gerekir. Göçmen örgütleriyle iç içe çalışan, göçmenleri siyasi görüşlerine göre ayrımlamayan, yayın politikasını katılımcı bir biçimde oluşturan TRT-5; yukarda belirtmeye çalıştığımız olanak ve potansiyellerin değerlendirilmesine büyük katkılar yapacaktır. Göçmen çocukların Ana dili sorununun çözümünü kolaylaştıracaktır. İkinci kuşak göçmenlere yeni bir kimlik ve kişilik kazandırarak, onların yaşadıkları ülkelere entegrasyonunu kolaylaştıracaktır.

Onüçüncü Bölüm:
DEMOKRATİK BİR DIŞ POLİTİKA

Dış politika konusunda ilk kuramsal yaklaşımı Floransa'lı düşünür Nicola Machiavelli (1469-1527) getirmiştir. Machiavelli, "Prens" isimli kitabında devletler arası ilişkilerde "güç"ün önemini belirtir.

Tarih boyunca Kabile, Site Devleti, İmparatorluk ve UlusalDevlet'lerin dış politikaları güce dayalı olarak sürdürülmüştür. Günümüz emperyalist ülkeleri de dış politikalarını ekonomik, politik ve askeri güçlerine göre belirlemektedirler. Sosyalist ülkeler de "güç politikası" izlemekle birlikte neden-sonuç ilişkilerini dikkate almaktadırlar.

Roma İmparatorluğu döneminde uluslararası sistem tek merkezli ve tek güçlüydü. Çünkü Roma İmparatorluğu'nun üstünde başkaca bir güç yoktu. 18. ve 19. yüzyıllarda birbirine yakın güçte Avrupa ulusal devletlerinin oluşmasıyla uluslararası ilişkilerde denge sistemi oluşur. İkinci Dünyü Savaşı'ndan sonra sosyalist ve kapitalist olmak üzere iki merkezli bir uluslararası sistem oluştu. Günümüzde ise sosyalist sistemin çözülmesi, silahsızlanma girişimleri, Avrupa Birliği'nin oluşması gibi nedenlerle güç merkezleri çoğalmakta ve çok merkezli bir uluslararası sistem oluşmaktadır. Bugün için ABD, Japonya, Çin, Sovyetler Birliği ve Avrupa ayrı ayrı güç merkezleri olarak görülmektedir.

Marksizme göre bir ülkenin dış politikasının içeriği ve biçimini belirleyen temel faktör, o ülkedeki devlete egemen olan sınıfın çıkarlarıdır. Dış politika, iç politikanın bir uzantısıdır. Devletin çıkarları ya da "ulusal çıkarlar" gerçekte egemen sınıfın çıkarlarından başka bir şey değildir. Devlet, iç politikada olduğu gibi dış politikada da, egemen sınıfın çıkarlarını gözeten ve mevcut rejimi dış tehlikelerden koruyan başlıca araçtır.

Her devletin dış politikası, değişen ölçülerde o devletin içindeki toplumsal sınıflar tarafından etkilenir, ideolojik olarak toplumsal kesimlerin tümü-

nün çıkarlarını yansıtıyormuş gibi akılcılaştırılır ve devletin resmi çıkarıymış gibi hukukileştirilir.

Dış politika iç politikanın bir uzantısı olarak, egemen sınıfın gücüyle bağlıdır. Bu nedenle güçlü bir ülkenin dış politikası, zayıf ülkelerin iç politikalarını da etkilemektedir.

Devletin çakarları ya da ulusal çıkarlar nedir?

Devlet çıkarları ya da ulusal çıkarların dört önemli öğesi bulunmaktadır: 1- Devletin, ülkenin ve halkın güvenliğini korumak. 2- Devletin gücünü, prestijini, etkisini, uluslararası alanda korumak ve artırmak. 3- İç toplumsal düzeni ve bu düzenle kurulmuş olan halkın ekonomik ve sosyal refahını korumak ve artırmak. 4- Devletin ideolojik değerlerini ve rejimi öteki devletlere yaymak. Bu son öğe daha çok yayılmacı ve dünya egemenliği peşinde koşan ülkeler için geçerli olmaktadır.

Dış politikayı belirleyen toplumsal güçler kimlerdir?

ABD ve Sovyetler Birliği gibi süper güçlü devletlerde dış politika, toplumsal varlığın en tepe unsurlarınca belirlenmektedir. ABD'de dış politikayı belirleyen; ekonomik, siyasal ve askeri alanın en üst yöneticileridir. Yani mali sermaye diye arlandırdığımız en güçlü tekelci grupların ekonomik, siyasi ve askeri temsilcileri. Sovyetler Birliği'nde ise, sosyalist demokrasi bölümünde anlattığımız gibi devlete egemen olan ekonomik, askeri ve politik alanlardaki bürokratik kasttır. Batı Avrupa'nın emperyalist devletlerinde de dış politika ABD örneğine benzer biçimde belirlenmektedir. Sosyal demokrat Kuzey Avrupa ülkelerinde devlet yönetiminin tabanı daha geniş olduğundan, dış politikanın belirlenmesinde daha geniş toplumsal güçler söz ve karar sahibi olabilmektedirler. Üçüncü dünya ülkelerinin dış politikası emperyalist ve sosyalist İlkelerin dış politikasının etkisi ve yönlendirmesi altındadır. Üçüncü dünya ülkelerinde genellikle feodal güçler, bürokratik burjuvazi ve burjuvazi birlikte iktidardadır. Bu nedenle dış politikayı belirleyen bu güçlerin temsilcileri ve sözcüleridir. Bu ülkelerde dış politikanın belirlenmesine ekonomik, askeri ve siyasal gücün yanında bürokratik güç de eklenmektedir. Üçüncü dünya ülkelerinin egemen sınıfları kendi halklarını emperyalist güçlerle birlikte sömürmekte bu nedenle de bu güçlerin çıkarları ile emperyalist güçlerin çıkarları uyuşmaktadır.

Dış politika egemen sınıfların çıkarlarının temsilcileri tarafından belirlendiğinden, dış politikanın kazanımlarından yararlanan toplumsal kesimler de en başta egemen sınıflar olmaktadır. Örneğin halk savaş istemediği halde egemen sınıf ülkeyi savaşa sokmakta ve eğer kazanım olursa bundan kendi yararlanmaktadır.

ABD'nin dış politikası, kapitalist ülkeler ve üçüncü dünya ülkelerinin egemen sınıflarına basmaktadır. Sovyetlerin dış politikası ise gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi, emekçi ve ilerici aydınlarına, üçüncü dünya ülkelerinin orta sınıflarına seslenmektedir. Sovyetlerin bu politikası 1960'lı ve 1970'li yıllarda çok başarılı olmuş, birçok üçüncü dünya ülkesi bağımsızlığına kavuşarak, sosyalist eğilimli kalkınma yoluna girmiş, Batı'da barış hareketi yükselmiştir.

Her dış politika gibi Sovyetler Birliği'nin dış politikası da kendi ülkesindeki egemen güçlerin çıkarına, ülke çıkarına göre belirlenmektedir. Sosyalizm dünyada egemen bir uluslararası sistem olamadığı için; önceleri tek ülkedeki sosyalist devleti, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da dünyanın üçte birinde kurulu olan sosyalizmi korumak, Sovyetlerin başlıca dış politikası olmuştur. Bu anlamda Sovyet dış politikası mevcut statüyü bozacak, uluslararası dengeleri sosyalizm aleyhine değiştirecek devrimci kalkışımları desteklememiştir. 1947 Yunan devrimci kalkışımı, 1974 Portekiz devrimi, Türkiye'deki devrimci yükseliş, Sovyetler Birliği tarafından desteklenmedi. Başta Türkiye Komünist Partisi olmak üzere genellikle üçüncü dünyanın Komünist Partileri, Sovyetler Birliği'nin dış politikasına uygun ve bağımlı bir iç politik mücadele yürütmek zorunda kaldılar.

Kuruluşundan bu yana Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin etkisi altında olan ve o doğrultuda bir politika izleyen Türkiye Komünist Partisi, dikkat edilirse sosyalist sistemin çözülmesi ile kendisi de çözülerek Türkiye'deki 70 yıllık varlığına son verdi. 70 yıllık TKP'nin nasıl yok edildiğini belirtirken, Partizan grubunun ard niyetli ve fraksiyoncu politikasına değindik. Ancak TKP'nin yok olması salt bu grubun fraksiyoncu anlayışı ve uygulaması ile bağlı değildir. TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu ve arkadaşları, daha önceki TKP yöneticileri gibi SBKP'nin politikasını aynen uyguladıkları için de TKP yok edildi. Sovyetler Birliği ve sosyalist sistemin çözülmesi, TKP'nin de çözülmesini getirdi.

Dış politikanın başlıca araçları nelerdir?

Dış politikada hedeflenmiş amaca varabilmek için başlıca beş araçtan yararlanılmaktadır: Diplomatik teknikler, ekonomik teknikler, psikolojik teknikler, iç işlere müdahale teknikleri ve silah ya da savaş tehditi ve savaş.

Diplomasi, dış politikanın başlıca aracı olarak devlet çıkarlarının resmi biçimdeki ifadesidir. Başka bir tanımla diplomasi, siyasal nitelikteki tekniktir. Yani dış politikanın yürütülmesi biçimidir. Çok eski yıllardan beri dış ülkelere elçi ve temsilci gönderildiği halde, modern anlamda diplomasi, 12. ve 13. yüzyıllarda ticaretin en gelişkin olduğu Venedik Cumhuriyeti'nde

doğmuş ve gelişmiştir. Harold Nicolson'a göre, tarihin ilk sürekli elçisi 1455 yılında Milano Dükü tarafından Cenova'ya atanan Nicodemus de Pantramoli'dir. Yabancı ülkeler İstanbul'da sürekli elçi bulundurdukları halde Osmanlı devleti ilk kez 1793 yılında 3. Selim döneminde İngiltere'ye Yusuf Agah Efendi'yi sürekli elçi göndermiştir. Bu geç kalışda bir neden de Osmanlı'ya egemen olan "güçlü ülkelere elçi gönderilir" mantağıdır. Kendini güçlü gören Osmanlı, elçi göndermemiş, salt kabul etmiştir.

Çağdaş kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, propaganda tekniklerinin gelişmesi, dış ilişkilere katılan insan sayısının ve farklı uluslardan insanların ilişkilerinin artması, dış politikanın propaganda ve kamuoyu boyutlarını giderek önemli hale getirmektedir. Günümüzde her insan, dış poyitikayla derece derece ilgilenmektedir. Kitle ilitişim araçları ilgili devletin çıkarları doğrultusunda sürekli yayın yapmaktadır. Körfez savaşında açıkça görüldüğü gibi gerektiğinde yalan haber üretilmektedir. Günümüzde devletlerin kendi çıkarları için propaganda malzemesi üreten kurumlar oluşmuşmuştur.

Emperyalizm olgusu ile dış ekonomik ilişkiler, dış politikanın en önemli aracı haline gelmiş bulunuyor. Günümüzde oluşmakta olan bütünsel bir dünya ekonomisi, tüm ülkeleri ekonomik olarak birbirine bağımlı hale getirmekte, bu nedenle de dış politikanın ekonomi alanı daha da aktifleşmektedir. Dış ticaret, dış yatırımlar, sermaye ihracı, dış borçlar, teknoloji üstünlüğü, dış yardım, ekonomik ambargo, ekonomik abluka ve benzeri faktörler bu alanlarda güçlü devletler tarafından, gelişmekte olan ülkelere karşı baskı aracı olarak kullanılmakta ve bu ilişkiler dış politika aracılığıyla yürütülmektedir.

İç işlere karışma çok riskli, pahalı, yıkıcı olduğundan ve insanlar tarafından benimsenmediğinden, güçlü ülkeler hedef seçtikleri ülkelerde; diplomatik karışma, yeraltı faaliyeti, siyasal skandal yaratma, hükümeti düşürme yöntemleri kullanmak, hükümet karşıtı güçlerin faaliyetini desteklemek, askeri karışma, asker gönderme, yıkıcı faaliyetlerde bulunma, terör ortamı yaratma, casusluk yapma ve benzeri yöntemlerle hedef seçilmiş ülkenin iç işlerine karışmaktadırlar.

İç işlere karışma genellikle emperyalizme bağımlı ve onunla ilişki içinde bulunan ülkelere yapılmaktadır. Bu işler CİA gibi gizli servisler eliyle yürütülmektedir. Öte yandan Sovyetler Birliği de Macaristan, Çekoslavakya, Polonya gibi ülkelerin iç işlerine doğrudan karışmış bulunuyor.

Dış politikanın son aracı savaştır. Çıkarların korunmasında her şeyin bittiği yerde, dış ilişki savaşa dvnüşmektedir. Bir deyişe göre savaş, politikanın silahlı biçimde sürdürülmesidir. Doğal olarak silah gücü yüksek olan ül-

ke, dış politik ilişkilerde de üstünlüğü ele geçirebiliyor. NATO ve VARŞOVA Paktları arasında silah gücünün dengelenmesi gereği buradan doğuyor.

Sonuç olarak günümüzde en önemli dış politika araçları ekonomi, silah gücü ve propaganda oluyor. İktidar güce dayalı olduğundan dış politika da güce dayanmaktadır. Ve güçlü devletin çıkarları, dış politika alanında da egemen olmaktadır.

Dış politika stratejisi:

Devletlerin dış politika stratejileri genel olarak; yalnızlık ve tam bağımsızlık (Arnavutluk örneğinde olduğu gibi), tarafsızlık ya da bağlantısızlık (Bağlantısız ülkeler gibi) ve ittifaklara katılmak biçimindedir. NATO ve VARŞOVA Paktları kurulunca birçok ülke bu ittifaklar içinde yer aldı. Bunun üzerine Endonezya'nın önerisi ve girişimi ile 18 Nisan 1955'de Endonezya'nın Bandug kentinde bağlantısız ülkelerin ilk konferansı toplandı ve Bağlantısız Ülkeler bloku oluştu.

Dış politika stratejilerinin belirlenmesinde şu olgular dikkate alınmaktadır. Devletin coğrafi konumu, doğal kaynak zenginliği, stratejik konumu, uluslararası sistemin yapısı, iç politikanın niteliği, ekonomik ve toplumsal gereksinimler, yöneticilerin dış tehlikeleri algılama dereceleri ve benzerleri. Ancak tüm bu faktörler egemen sınıfın dünya görüşü ile değerlendirilmekte ve ona uygun sonuçlar üretilmektedir.

Geçmişte dış politikanın belirlenmesinde kamuoyunun hemen hemen hiçbir rolü yoktu. Günümüzde kitle iletişim araçları yoluyla dış dünyayı günü gününe izleyen halk yığınları da dış politikaya ilişkin görüşler geliştirmekte ve tavır almaktadırlar. Yöneticiler ise kamuoyunun bu duyarlılığını dikkate almak zorunda kalıyorlar. Halk böylece dış politikanın belirlenmesine dolaylı olarak katılmış oluyor. Dış politikanın demokratik kontrolü için adım atılmış oluyor. Ancak dış politikanın oluşturulması ve kontrolünün tam demokratikleştirilmesi için devlet sırları dışındaki konuların ve sorunların kamuoyunca açık tartışılması gerekiyor. Toplumsal güçlerin dış politikaya katılımını sağlayan mekanizmaların kurulması gerekiyor.

Dış politikadaki her önemli değişiklik ve yanlışlık, iç politikayı etkilemektedir. iç politikada, rejimin karakterinde bir değişiklik olması da dış politikayı etkilemektedir.

Günümüzde dış politika uluslararası hukuka uygun olarak yürütülmek zorundadır.

Zaman içinde devletler arası ilişkilerde belli kurallar oluşmuş, belli örgütlenmelere gidilmiştir. Devletler arası oluşmuş kuralları ilk kez uluslararası hukukun ilkeleri haline getiren, 17. yüzyılın başlarında yaşamış Hollan-

da'lı düşünür ve diplomat Hugo Grotius'dur. Uluslararası hukukun oluşmasına; anlaşmalar, teamül, hukukun genel ilkeleri, hukuk teorisyenlerinin katkıları kaynaklık etmektedir.

Uluslararası örgütlenmede ilk girişimler ve ütopyalar:

Devletler arasında sürekli bir işbirliği yapılmasını ilk orya atan Fransa kralının danışmanlarından Pierre Dubois (1255-....)'dir. Dubois 1305 yılında yayınladığa "Kutsal Toprakların Kurtarılışı"isimli kitabında; Avrupalı Hristiyan Prenslerin Birleşik Federasyonu'nu önerir. Uyuşmazlıkların çözümü için Uluslar Meclisi olacak ve burada da çözülmeyen sorunlar dokuz yargıçtan oluşan Divan'a sunulacaktı.

Aynı dönemde yaşayan Dante, 14. yüzyılın başında yayınladığı "De monarchia" isimli yapıtında, tüm dünya ülkelerinin sonsuz yetkilere sahip bir İmparator yönetiminde birleştirilmesini savunmuştur. Dante, Kilise'nin ilahi yetkilerine karşı, imparatorun cismani yetkilerini savunmaktadır.

Avrupa'da ulusal devletlerin kurulması ile en önemli öneriyi "Yeni Cynee" isimli yapıtında Emeric Cruce getirir. Cruce'ye göre, tarafsız bir kent olan Venedik'te tüm hükümdarların elçilerinden oluşan sürekli bir meclis kurulacaktır. Dünyadaki tüm ülkelerin elçilerinden oluşacak meclisde Cruce'nin protokol sıralaması şöyledir: İlk sıra Papa'ya, ikinci yer Osmanlı Padişahına, üçüncü yer Fransız Kralı'na verilmiştir. Iran, Çin, Moğalistan, Hint ve Afrika hükümdarları da mecliste olacaklardır.

Fransız Sully, 1638'de yazdığı "Büyük Özlem" kitabında, Hristiyanlığı benimsemiş 15 Avrupa devletinin eşit büyüklükte ve eşit güçte devletler haline getirilmesi ve 66 üyeden oluşan bir genel meclisin kurulmasını önermiştir.

William Penn ise 1693 yılında yayınladığı kitabında, sürekli barışın sağlanması ve uyuşmazlıkların çözümü için Avrupa Parlamentosu kurulmasını önerir. Onun tasarladığı Parlamento'da; Roma İmparatonluğu 12, Fransa 10, İspanya 10, Italya 8, İngiltere 6, Portekiz 3, İsveç 4, Polonya 4, Danimarka 3, Venedik 3 vb. üye ile temsil edilecektir. Ruslar ve Türkler, Avrupa Parlamentosu'na girmek isterlerse 10'ar temsilci bulundurabileceklerdir.

Immanuel Kant (1724-1804), 1795 yılında yayınladığı "Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme" isimli kitabında, devletler arası bir federasyonun kurulmasını önerir. Anayasal düzene dayalı devletlerin kurulması gerektiği gibi, uluslararası alanda da devletler arasında evrensel bir birliğin kurulması gerektiğini savunur. Kant'a göre, böylesi bir federasyonda en küçük devletler bile hukuk ilkelerine göre haklarını elde edebileceklerdir.

19. Yüzyıldan önceki dönemde ortaya atılan tüm bu görüş ve öneriler,

devlet adamları tarafından benimsenmediğinden yaşama geçirilememiştir. Ancak 1789 Fransız Devrimi ve ardından gelen Napolyon Savaşları Avrupa'yı alt üst edince, barışın sağlanması için ilk girişimler gerçekleşmiştir. Viyana Kongresi, Utreht Kongresi, Vesfalye Kongresi bu dönemde yapılmıştır. 1815'de kurulan dörtlü yönetim, 1818'de oluşan beşli yönetim (Rusya, Avusturya, Prusya, İngiltere, Fransa) 19. yüzyıl boyunca birçok toplantılar düzenlemiştir.

Uluslararası alanda kurulan ilk örgüt, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti'dir.

Savaşı önleme amacıyla kurulan ve devletlerin egemenliğini temel ilke olarak benimseyen Milletler Cemiyeti, tüm ülkelerin katılımına açık evrensel bir örgüttü ama tüm ülkeler üye olmadılar.

Milletler Cemiyeti'nin kuruluş belgesi olan Milletler Cemiyeti Misakı, 26 maddeden oluşuyordu.

Birleşmiş Milletler Örgütü

Milliyetler Cemiyeti; İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını, Polonya'nın işgalini, Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'ya saldırısını, Almanya'nın Sovyetleri işgale başlamasını, Japonya'nın ABD'nin Hawaii adalarındaki deniz üssüne baskınını önleyemedi. Savaşın başlamasıyla bu örgüt de geçerliliğini yitirdi.

Savaştan sonra ABD ve İngiltere liderleri Roosevelt ve Churchil in "Atlantik Bildirisi" Birleşmiş Milletlerin kurulmasında ilk adımdır. İkinci adım 1. 1. 1942'de 26 devletin imzası ile yayınlanan "Birleşmiş Milletler Bildirisi" dir. Arada gerçekleşen birçok girişimden sonra 26.6.1945'de San Francisco'da üye ülkelerin oybirliği ile "Birleşmiş Milletler Andlaşması" kabul edilmiştir. 111 Maddeden oluşan Birleşmiş Milletler Andlaşması'na, 70 maddelik Uluslararası Adalet Divanı Statüsü de eklenmiştir.

Birleşmiş Milletler Örgütü, "devletler üstü" değil, "devletler arası" bir kuruluştur. Çünkü, örgüt organlarından hiçbirinin yasa yapma yetkisi yoktur. Sorunların çözümünde emredici hükümler konmamıştır.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün amaçları: 1- Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve sürdürmek. 2- Uluslararası alanda dostça ilişkileri geliştirmek. 3- Uluslararası ilişkilerin her alanında devletler arasında işbirliğini sağlamak. 4- Devletlerin dış politikalarını uyumlaştıran bir merkez olmaktır.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün temel ilkeleri de şöyledir: 1- Örgütün tüm üyeleri egemen ve eşittir. 2- Üyeler, Andlaşmndan doğan yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getireceklerdir. 3- Üyeler, aralarındaki uyuşmazlıkları barışçı yollardan çözeceklerdir. 4- Üyeler, herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı güç kullanmaktan, ya da tehditten ka-

çınacaklardır. 5- Üyeler, örgütün gelişmesini destekleyecekler ve kendisine karşı zorlayıcı tedbirler alınmış bir devlete yardım etmekten kaçınacaklardır. 6- Saldın eylemlerine karşı ve barışı korumak için örgüt tarafından alınacak zorlama tedbirleri dışında, örgüt özü bakımından bir devletin ulusal yetki alanına giren işlere karışmayacaklardır.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün iki çeşit üyesi bulunmaktadır. Asil üyeler, 1945 yılında Birleşmiş Milletler Andlaşmasını imzalayan 50 devlettir. Diğerleri de üyeliğe sonradan kabul edilenlerdir. Günümüzde örgütün 158 üyesi bulunmaktadır. İsviçre, "sürekli tarafsızlık" durumunun bozulmaması için üye olmamıştır. Kuzey Kore ve Güney Kore ise, soğuk savaş dönemindeki politikalar gereği üyeliğe kabul edilmemişlerdir. Ayrıca San Marino, Andorra ve Liechtenstein gibi küçük devletler Andlaşmanm 4. maddesindeki yükümlülükleri yerine getirme yeteneğinde olmadıkları için üyeliğe alınmamışlardır.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün başlıca altı organı vardır: 1- Genel Kurul. 2- Güvenlik Konseyi. 3- Ekonomik ve Sosyal Konsey. 4- Vesayet Konseyi. 5- Uluslararası Adalet Divanı. 6- Sekreterlik.

Örgütün Güvenlik Konseyi'nin 5 sürekli ve 10 süreli olmak üzere 15 üyesi vardır. Süreli üyeler, iki yıl için seçilmektedir. Çin, Sovyetler Birliği, ABD, İngiltere ve Fransa'dan oluşan sürekli üyeler ise değiştirilemediği gibi, bir tekinin veto oyuyla Konseyden karar bile çıkamamaktadır.

Birleşmiş Milletler Örgütü bu haliyle; yaptırımsız, işlevsiz, adaletsiz ve güçlüden yanadır. 1991 Körfez Savaşı, Birleşmiş Milletlerin yukarda sayılan özelliklerinin tümünün dünya kamuoyu tarafından açıkça görülmesini sağladı ve gelişmekte olan ülkelerin büyük tepkisine neden oldu. Tarihsel gelişme, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün aşılmasını, daha demokratik, adil ve eşitlikçi bir örgütün kurulmasını zorunlu kılmaktadır.

Yeni Bir Uluslararası Örgüt: Dünya Parlamentosu

Kimi düşünürlerin ve ütopyacılarm 13. yüzyıldan beri öne sürdükleri Avrupa Birliği gerçekleşmek üzere. Bu birliğe Doğu Avrupa ülkeleri de başvurmuş durumda. Sosyalist sistemin çözülmesi, üçüncü dünya ülkelerinin çok farklı geri kalmışlığı ve dünyamızdaki yeni gelişmeler, ünlü Alman filozofu Kant'ın öne sürdüğü "dünya devletlerinin evrensel birliği" için dünyanın iyice olgunlaştığını gösteriyor.

Kapitalizmin dünya sistemi oluşu, üçüncü dünya ülkelerinin emperyalist ülkelerle doğrudan ilişkileri ve yoksullukları bilimsel teknik devrimin yarattığı sonuçlar, kapitalist dünyanın kendi içinde üç merkeze bölünmesi... tüm bunlar işçi sınıfı ve sömürülen halklar için dünya çapında birleşik bir mü-

cadeleyi de zorunlu hale getiriyor. Başka türlü, tek tek ülkelerin emperyalist güce karşı mücadele etmesi zorlaşıyor. Bu nedenle dünya halklarının ve emekçilerinin ortak mücadele aracı olacak olan Dünya Parlamentosunun kurulması önem kazanıyor. Demokratik bir Dünya Parlamentosunun kurulması, tek tek ülkelerdeki mücadelenin de önünü açacak, dış müdahaleleri önleyecek ve ülke içi mücadelelerde başarı, mücadele eden tarafların gücüne ve becerisine indirgenmiş olacaktır.

Dünya Parlamentosunun en temel amacı; devletler arası ilişkilerde zor kullanımını önlemek, her devleti eşit statüde sayarak bir devletin başka bir devletin iç işlerine karışmasını yasaklamak, dünyadaki bölgeler ve ülkeler arası eşitsizliği gidermek için dengeli bir gelişmeyi gerçekleştirmek; açlık, yoksulluk ve cahilliği yok etmek; adalet, eşitlik ve insan hakları temelinde yeni bir uluslararası hukuk sistemi oluşturmak olmalıdır.

Yukarda sayılan temel amaca bağlı olarak diğer amaçları da şöyle sıralayabiliriz: Dünya düzeyinde erkek-kadın eşitliğinin sağlanması, çocukların ve yaşlıların bakımı ve korunması, gençliğe özgürce gelişine hakkı ve olanağı, sakat ve özürlülere insanca yaşama şansı, çevrenin ve doğa dengesinin korunması, afetlerin önlenmesi, hammadde kaynaklarının plânlı ve tutumlu kullanımı, dünya tarımının modernizasyonu, dünya üretiminin reorganizasyonu, bilim ve tekniğin insan ihtiyaçları için kullanımı, kâr için üretimden ihtiyaçlar için üretime yöneliş, tüm halklara devlet kurma hakkının verilmesi (bu hakkı, isteyen halklar ayrı devlet kurarak, isteyen içinde yaşadığı devletle birleşerek kullanabilir), azınlıklara eşit demokratik hakların verilmesi; cins, ırk, dil, din, mezhep, renk ayrımının yasaklanması, düşünce ve inanç özgürlüğü; tüm insanlık için asgari yaşam düzeyinin sağlanma zorunluluğu, bir devletin başka bir devlet topraklarında güç bulundurmasının yasaklanması, sosyal devlet anlayışının dünya düzeyinde gerçekleştirilmesi, kalıcı bir dünya barışı ve tüm devletlerindemokratik yönetiminin kurulması, vb.

Dünya Parlamentosunun üyeleri, her ülkede yapılacak Dünya Parlamentosu seçimlerinde seçmenler tarafından doğrudan seçilmelidir. Böylece Dünya Parlamentosunda, egemen sınıfların değil, toplumun genel iradesi temsil edilecektir. Parlamento kendi içinden bir yürütme komitesi ve gerektiği kadar organ oluşturup, bu organlar için kendi içinde seçim yapacaktır.

Tekrar belirtme gereği duyuyorum: Dünya Parlamentosunun kurulması ve o platformda yürüyecek olan mücadele, tek tek ülkelerde yükselen siyasal ve toplumsal devrim mücadelesinin önünde bir engel değil, tersine onun yolunu açan ve güvenliğini sağlayan bir faktör olacaktır. Dünya egemenliğini eline geçirmiş bulunan uluslararası tekelci burjuvazi zaten ulusla-

rarası düzeyde çeşitli birlik ve platformlara sahip bulunuyor. Dünya Parlamentosu, ezilen ulusların ve halkların işçi ve emekçilerin de uluslararası mücadelesine ortam ve zemin hazırlayacaktır.

Türkiye'nin Dış Politikası

Yükseliş donemi Osmanlı Devleti'nin dış politikası, Osmanlı'nın askeri gücü ile bağlıydı. Askeri başarılar, dış politikada da başarı getiriyordu. Batıda kapitalizmin yükselişi ile gerileme dönemine giren Osmanlı Devleti, zamanla askeri üstünlüğünü de kaybederek ekonomik ve politik olarak kapitalist ülkelere bağımlı hale geldi.

Ulusal Kurtuluş Devrimi ve Cumhuriyet'in ilanı ile yeni bir dış politika stratejisi benimsendi. Küçülmüş ve iyice yoksullaşmış Türkiye'nin kendi ayakları üzerinde durabilmesi ve gelişmesi için içte ve dışta barışa gereksinimi vardı. M. Kemal, bu gereksinimden yola çıkarak "Yurtta barış, dünyada barış" belgisini ortaya attı. Yurtta barış, sınıfsal mücadelenin durdurulması anlamına geliyordu ve bu nedenle 1925'de Takriri Sükun Yasası çıkarılarak her türlü siyasi ve toplumsal mücadele yasaklandı. Dünyada barış, kalkınmak isteyen Türkiye'nin dış karışmalardan kurtarılması anlamına geliyordu. Bu nedenle bağımsız bir dış politika izlendi.

Kapitalist kalkınma yolunu benimseyen Türkiye'de, burjuvazinin devlet desteğinde palazlanması ve iktidara gelmesi ile bağımsız dış politika stratejisinden vazgeçilip, emperyalizm ile ilişkiler kuruldu, Batı ittifaklarına girildi. Bu yeni dış politikanın en belirgin örneği, Türkiye'nin 1954'de Amerika'nın yanında yer alarak dünyanın öbür ucundaki Kore halkının iç mücadelesine karışmak üzere Kore'ye asker göndermesi oldu.

Cumhuriyet dönemi geleneksel Türk dış politikası, güçlü devletlere karşı Türkiye'nin stratejik ve jeopolitik konumunu pazarlayarak, daha çok dış yardım alma temelinde süregeldi. Yani Türk dış politikası, ülke ekonomisine ve kalkınmasına kredi ve yardım sağlama temelinde yürüyordu.

Geleneksel Türk dış politikası, 1980'li yıllara kadar hükümet ile asker-sivil Cumhuriyet bürokrasisi tarafından belirleniyordu. 1960'lı yıllardan bu yana adım adım tekelleşen işbirlikçi burjuvazi, bu süreçte ekonomik gücüne parelel olarak iç politikada da egemen konuma geldi. Ancak Eylül rejimi ile yeni bir olgu daha ortaya çıktı. Egemenliği tek başına ele geçiren işbirlikçi tekelci burjuvazi, dış politikada da egemen olmaya başladı. Geleneksel dış politika stratejisi ve işleyişi terk edilerek, dış politikada yeni bir strateji ve işleyiş uygulamaya kondu. Dışa açılma ve kendi bölgesinde alt emperyalist bir ülke olma hedefini önüne koyan Türkiye tekelci burjuvazisi, dış politikanın belirlenmesindeki geleneksel yöntemleri de bir yana bıraktı. Asker-

sivil bürokratik burjuvazinin orta kesimleri ve tekel dışı diğer burjuva kesimler devre dışı bırakılarak, dış politika sadece tekelci burjuvazinin en tepe kesimlerince belirlenmeye başladı. Dolayısıyla onların çıkarına belirlenmeye başladı. Dış politika konusunda, Özal ile diğer burjuva partileri ve bürokrasi arasındaki sert çatışmanın temelinde yatan işte bu değişikliktir. İthal İkamesi'nden, Serbest Piyasa Ekonomisi'ne geçiş, döviz temini için ihracatın artırılması, dış pazarlarda rekabet edebilme, dış pazar elde edebilme olgularının ortaya çıkmasıyla, tekellerin dış politikaya egemen olması da gerçekleşmiş bulunuyor.

Türkiye, kendi bölgesinde altemperyalist bir ülke olmak istiyor. Ancak böylesi bir istem ile Türkiye'nin olanakları ve koşulları çelişiyor. Aktif bir dış politika izlemek isteyen Türkiye, gerçekte emperyalizme açık piyonluk yapıyor. Bu nedenle komşularına güven veremiyor, karşılıklı ticaret ve yatırım hacmini yükseltemiyor. Türkiye'nin yeni dış politikası netleşmiş ve sistemleşmiş değil. Büyük bir arayış içinde olan Türkiye, ilerde düzeltilmesi güç dış politika hataları yapıyor.

Bir, emperyalistleşmek ve güce dayanmak isteyen Türkiye, sürekli silahlanıyor. İsveç'teki Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) raporuna göre Türkiye, dünyanın en çok silah satın alan ilk on ülkesi arasında. 1985-1989 yılları arasında sanayileşmiş ülkeler içinde en çok silah satın almada ise 4. sırada bulunuyor. (Cumhuriyet Gazetesi, 22.5.1990) Açıkçası silah gücü ile çevre ülkeler üzerinde baskı yapılarak gelişme hedefi benimseniyor. Bu hedefin gerçekleşmesi mümkün değil. Çünkü çevremizde bulunan İran, Irak, İsrail Suriye, Yunanistan ve Sovyetler Birliği de güçlü silahlara sahip bulunuyor. Onlarla silahlanma yarışma girerek üstünlük elde etmek hayal olduğu gibi üretgen sermayenin heba olmasını da getiriyor.

İki, Türkiye'nin ekonomik gücü yetersiz. Dış pazarlarda rekabet edebilecek mal, hizmet çeşidi az. Sermaye ihracı gücü zayıf. Bu nedenle bu açığını propaganda gücü ile kapamaya çalışıyor. Sürekli büyük ve büyüyen Türkiye propagandası yapılıyor. Türkiye ekonomisi gerçekte görece olarak büyüyor. Ama şişirilmiş rakamlarla yapılan propaganda gerçekleri yansıtmıyor, inandırıcı olmuyor. Türkiye'nin Doğu Avrupa ve Sovyetler'deki yeri Batı'lı devletlerle kıyaslandığında çok küçük kalıyor. Türkiye burjuvazisi kendini ve kendi halkını kandırıyor.

Üç, Körfez Savaşı'nda görüldüğü gibi emperyalizme piyonluk yapmak Türkiye'ye bir kazanç sağlamıyor. Türkiye'nin yayılma ve petrol bölgelerine uzanma hayalleri kursağında kaldı. Türkiye bu savaşta 9 milyar dolar kayba uğradı. Kürt ve Kıbrıs sorunu yeniden gündeme geldi. Gelişmekte

olan ülke halklarıyla arası bozuldu. AET'ye girme sorunu çözümlenmedi. Peki Türkiye ne kazandı? Sonuç sıfır. Üstelik Kürtlere bunca yardım yapıldığı halde büyük eleştiriler alındı.

Dört, bir yandan Avrupa Topluluğu'na girmek isteyen, bir yandan Orta Doğu'da yayılmacı bir politika hayalinde koşan Türkiye, öte yandan da Karadeniz'de Ekonomik İşbirliğini gerçekleştirmek istiyor, Balkan ülkeleriyle çok yönlü ortaklıklara girmeye çalışıyor. Sığ yüzüyle atak gibi görünen bu dış politika ile Türkiye hiçbir komşu ülkeye güven veremiyor. Aksine emperyalist ülkelerin de güvenini ve desteğini kazanamıyor.

Beş, Türkiye bir ucuylada İslam Ülkeleri Ekonomik İşbirliğini gerçekleştirme beklentisi içinde. Uluslararası birlikler dinsel temelde değil, ekonomik ve bölgesel temelde kurulabiliyor. Hem bu nedenle hem de Türkiye'nin güven vermeyen dış politikası nedeniyle böyle bir birlik olamayacağı gibi İslam ülkeleri ile Türkiye'nin arası daha da açılıyor.

Altı, sosyalist sistemin çözülmesi ve dünyanın yeni dengeleri nedeniyle, İttihatçı Enver Paşa'nın hevesi kimi çevrelerce yeniden gündeme getiriliyor. Balkanlardan Orta Asya'ya uzanan büyük Türk imparatorluğu peşinde koşanlar var. Bu görüşün ardında yatan Orta Asya Cumhuriyetleri'ni sömürmek ve yutmak politikasıdır. Yayılmacılıktır.

Yedi, gelişmiş kapitalist ülkelerde son otuz yıldır oluşmuş bulunan Türk azınlığı, tekelci burjuvazinin çıkarına kullanma ve yönlendirme girişimleri görülüyor.

Görüldüğü gibi Türkiye, değişen dünyada yeni ve güven veren bir dış politika stratejisi belirleyebilmiş değil. Arayışlar, günlük uygulamalar ve yanlışlar iç içe geçerek sürüyor, Özal'ın önderliğinde ve bir avuç güç tarafından belirlenen dış politika; ne Türkiye halkına ne komşularımıza ne de emperyalist güçlere güven verebiliyor.

Türkiye; Türk halkına, komşularına ve dünya halklarına güven veren demokratik bir dış politika uygulamak zorunda. Toplumun genel çıkarlarını gözeten ve tüm toplumsal güçlerin katılımı ile demokratik bir dış politika stratejisi belirlemek zorunda.

Demokratik dış politika stratejisinin temel amacı; toplumun genel çıkarlarını gözetmek ülkenin yabancı saldırılara karşı korunması, iç karışmalara izin verilmemesi, komşularımızla iyi komşuluk ve barış ilişkilerinin kurulup geliştirilmesi, bölgesel düzeyde ekonomik işbirliklerinin gerçekleştirilmesi olmalıdır. Türkiye, emperyalist güçlere piyonluk yaparak bölgede yayılmacı bir politika izlememeli, tüm ulus ve devletlerle iyi niyet ve karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler kurmalıdır.

Öte yandan Türkiye, Dünya Parlamentosu bölümünde belirttiğimiz amaçların gerçekleşmesi için öncü bir mücadele yürüterek, dünya halklarının güveni ve sempatisini kazanabilir. Yeni bir dünya sisteminin oluşmasında yoksulların çıkarına eşitliğin sağlanması için önderlik yapabilir. Emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesinin ve ulusal kurtuluş devrimlerinin yolunu açan Türkiye, emperyalist sömürünün dünya çapında yok edilmesinin de önderliğine girişebilir.

Türkiye ulusal kurtuluş devrimi; klasik sömürgeciliğin tarihe karışmasının, feodalizmin dünya çapında yok olmasının, gelişmekte olan ülkeler için sosyalist eğilimli kalkınmanın yolunu açtı. Yeni bir uluslararası birliğin kurulması mücadelesi de emperyalist sömürünün dünya çapında geriletilmesi, dünyanın bütünsel ve dengeli olarak gelişmesi, mülkiyetin toplumsallaştırılması ve ülke yönetimlerinin demokratikleştirilmesinin yolunu açabilir. Ancak Türkiye'nin böylesi bir önderliğe girişmesi için, önce, kendi ülkesindeki siyasal ve toplumsal devrimi gerçekleştirmesi gerekiyor.

SONUÇ

Kitabın orjinal kopyasına ulaşamadığımız için elimizdeki nüshada ne yazık ki "Dünya hangi hızla nereye doğru gidiyor" bölümünün 2 sayfası yer almamaktadır.

bir eğitim ve bilgi gerekiyor. Marks, kapitalizmden sosyalizme geçişi sağlayacak devrimi gerçekleştirme görevini, çağının üretici sınıfı olan proletaryaya vermişti. Günümüzde ise işgücünün niteliği değişiyor. Üretim araçlarını üreten ve kullanan olarak çağdaş işgücü; teknisyen isçimühendis isçiarastırmacı bilim adamı, tiçlüsünden oluşuyor. Burada dikkat edilmesi gereken, bu üç bileşenli piramidin geniş tabanında teknisyen işçilerin, tepesinde araştırmacı bilim adamlarının yer alışıdır. Yani işçi sınıfı yok olmamakta, niteliği değişmektedir. Ve üretim süreci ile bağlanan mühendis ve araştırmacılar çağdaş işgücüne eklemlenmiş bulunmaktadır.

İKİ, işgücünün gelişmesi ve üretimde insan emeğininin yerini artan oranda bilgisayarların ve kendi süreçlerini denetleyen otomasyonun almasıyla, büyük bir işgücü fazlası oluşuyor. Meta ve hizmet üretimini bir avuç insanın gerçekleştirebildiği çağımızda, çalışamayan büyük bir toplumsal kesim oluşuyor. Çalışmayan ya da az çalışanların da yaşama zorunluluğu olduğu için, bunlara da ücret vermek gerekiyor. Bu durumda, EMEK İLE ÜCRET ARASINDAKİ GELENEKSEL BAĞ KOPUYOR. Gelecek zamanlarda her aile ya da kişi, yaptığı işten bağımsız olarak belli bir gelir almak zorunda kalacak. Böylece gelir ile emek arasındaki birebir bağ kopmuş olacak.

Tarım devrimi ile çalışma ve yaşama mekanı birleşmişti. İnsanlar, yaşadıkları ortamda çalıştıklarından boş zamanları yoktu. Ya da boş zaman kavramı yoktu. Sanayi devrimi ile çalışma ve yaşama ortamları birbirinden ayrıldı. 3 Saat çalışan, 8 saat uyuyan insanın 8 saatlik bir boş zamanı oluştu. Bu boş zamanı değerlendirme sürecinde spor, kültür, sanat etkinlikleri, dinlence ve eğlence unsurları gelişerek topluma mal oldu. Geçmişte bunlardan

yararlanan salt egemenlerdi. Bilimsel teknik devrim ise, boşa çıkan insan sayısını ve boş zamanları alabildiğine artırıyor. İnsanlık bu yeni olguyu değerlendirmek için daha çok ve kitlesel olarak spor, eğitim, kültür, sanat etkinliklerine katılmak, düşünsel üretim alanında geliştirici mekanizmalar yaratmak zorunda kalıyor.

ÜÇ, her iktidar güce dayanıyor. Geçmişte iktidar gücünün bileşenleri; ekonomik, politik ve askeri güç faktörlerinden oluşuyordu. Günümüzde ise iktidar gücünün bileşenlerine propaganda ve bilgi de eklenmiş bulunuyor. Gerçek sosyalist demokraside, iktidarın gücü toplumsal temellerinden gelecek.

Günümüzde egemen olan sınıf, propaganda araçlarını da elinde bulunduruyor. Küthiş tempolarla gelişen kitle iletişim araçları yoluyla milyonlarca ve milyarlarca insana doğrudan propaganda yapılıyor. İnsanlar evde, yolda, işyerinde bu propaganda ile yüz yüze geliyorlar. Egemen sınıflar tarafından propaganda bombardımanına tutulan kitleler, bu enformasyonun hangisinin gerçek olduğunu, hangisinin kendine yararlı olduğunu ayırt etmekte zorlanıyorlar. Çünkü propaganda araçları en son ve kitlelerin henüz erişemediği bilgi düzeyinden sesleniyorlar. Bilgi, çok hızlı tempolarla yenileniyor, derinleşiyor ve merkezileşiyor. Bilimsel ve teknik gelişmenin hızı, öğrenilmiş bilgiyi çabucak ezkitiyor. Hergün kendini yenilemeyen insan ya da meslek adamı, gelişmenin gerisinde kalıyor. Yığınların bilgisi ile üretim ve yönetim süreçlerinin başında bulunan teknokratların bilgisi arasında büyük uçurumlar oluşuyor. Üretim ve yönetim süreçlerine giderek egemen olan bilgi, egemenlik gücünün en önemli bileşeni haline geliyor «. Egemen sınıfın ekonomik, politik ve silahlı gücü daha somutken, bilginin gücü daha soyut olduğundan mücadele hedefinde şaşkınlıklar da ortaya çıkıyor. Tersine bir süreç olarak da, çağdaş kitle iletişim araçlarıyla bilgi giderek toplumsallaşıyor ve dünya çapında yaygınlaşıyor. Ancak egemen sınıfın tem" ailcileri, hangi bilgilerin topluma aktarılacağını seçiyorlar,

DÖRT, teknolojinin, bilginin, propagandanın bu denli gelişmesi ve merkezileşmesi, kültürel süreçleri de yakından etkiliyor, Son teknoloji ile üretilmiş tüketim malları, giysiler üzerindeki moda denetimijbeğenilerin ipotek altına alınması, istenilen düşünce ve sanat ürünlerinin öne çıkarılması, emperyalizmin yoz kültürünün sürekli enjekte edilmesi insanların ve toplumların kültürel değerlerini yerinden oynatıyor, onlara yeni biçimler veriyor. Çağdaş araçlarla emperyalist kültür dünya halklarına kolayca ulaştırılıyor. Dünya televizyonlarında gösterilen filimlerin ezici çoğunluğu Amerikan yapımı filmler oluyor. Aynı araçlar yoluyla tersine bir süreç olarak da etnik,

yöresel, ulusal kültür değerleri, evrensel kültür değerleriyle iç içe geçerek yeni biçimler alıyor. İnsanlığın olumlu kültür değerleriyle emperyalizmin yoz kültürel değerlerini ayırt etmek için dikkatli olmak gerekiyor. Ancak bu o kadar kolay olmuyor. Örneğin Amerikan yapımı ve tekelci burjuvazinin yaşam tarzını sergileyen Dallas dizisi, en yoksul emekçiler tarafından bile ilgi ve beğeni ile izlenebiliyor. Çünkü aynı emekçi televizyonda alternatif demokratik bir yaşam tarzını göremiyor.

BEŞ, çağımızda teknoloji üretimi için yatırılan sermaye, mal ve hizmet üretimi için yatırılan sermayeye göre büyüyor. Bilimsel araştırma ve geliştirme projeleri ve teknoloji üretimi için çok büyük sermayeler yatırılıyor, Böylece yatırım sermayesinin bileşenleri çoğalıyor ve oranlar değişiyor.

Yüzyılımızda gerçekleşen devlet-tekel bütünleşmesi ile sermayenin hacmi ve merkeziliği iyice artmıştı. Buna teknoloji üretimi yatırımları da eklenince ortaya dev sermaye büyüklükleri çıktı. Kendi ulusal devleti ile bütünleşen tekellerin güçlenmesi, uluslararası tekellerin oluşmasını sağladı. Uluslararası tekeller, dünya ekonomisine egemen oldular. Günümüzde ise, Avrupa Topluluğu'nda olduğu gibi ulusal devletlerin de birliği gerçekleşiyor. Böylece, uluslararası güçteki tekellerin, birleşik devletlerle de birliği gerçekleşiyor. Bir yandan da Amerikan, Japon ve Avrupa tekelleri birbirleri ile nişanlanıp evlenerek dünya tekeli haline geliyorlar.

Sermayenin bunca merkezileşmesi ve büyümesi, sermaye teminindeki güçlük ve diğer nedenlerle tersine bir süreci de hızlandırmış bulunyor. Hisseli şirketler ve hisse senetleri yoluyla sermayenin ve mülkiyetin toplumsallaşması yaygınlaşıyor. Ancak hisseli dev şirketlerin yönetimi halen tekelci burjuvazinin tayin ettiği teknokratların elinde bulunuyor. Tekelci burjuvaziye sermaye desteği yapan ve kârdan pay almakla yetinen geniş toplumsal kesimler, üretim süreçlerine, üretimin niteliği ve yönetimine karışamıyorlar. Bunun demokratik mekanizmaları oluşmuş değil.

Ote yandan artan üretim hacmi ve pazarların tam paylaşılmışlığı koşullarında üretimin ve yönetimin dünya çapında organizasyonu gerçekleşiyor.

ALTI, bilimsel teknik gelişme, toplumsal mücadelenin bileşenlerinin sayısını artırıyor.

Elektronik ve bilgisayar teknolojisinin gelişmesine parelel olarak gelişen silah teknolojisi ile öylesine silahlar üretildi ki, dünyamız topyekün yok olabilecek hale geldi. İnsanlık, bu modern silahlarla yapılacak bir savaşta kazanan tarafın olamayacağını ve insanlığın yok olacağını fark edince, barış savaşımını yükseltti. Günümüzde modern silahlara ve savaşa karşı güçlü bir barış bilinci ve hareketi oluşmuş bulunuyor,

Bilim ve teknolojideki gelişme ile insan oğlu doğaya daha çok egemen olmaya ve onu dönüştürmeye başladı. Fakat, doğaya üstünlük ve onu değiştirme sürecinde doğanın dengesi bozulmaya başladı. Çevre kirliliği insanlığı tehdit eder oldu. Dünyamız sanayi devriminden bu yana, önceki milyonlarca yıldakinden kat kat fazla kirlendi ve bozuldu. insan yaşamını doğrudan ilgilendiren işte bu çevre kirliliği ve doğal dengenin bozulmasına karşı yeşiller ve çevreciler hareketi oluştu. Bugün tüm dünyada yaygın ve güçlü bir çevre hareketi bulunuyor.

Bilim ve teknolojideki gelişme bir yandan da eğitim, sağlık, tüketim alanlarında dev olanaklar yaratti. Günümüzde kimi besin maddelerinin üretimi iklim ve coğrafya koşullarından bağımsızlaştırılmış bulunuyor. Her an, her cins ve her miktarda besin maddesi üretilebiliyor. Teknolojik gelişme ürün bolluğu yaratıyor. Eğitim, sağlık, haberleşme, ulaşım, konut gibi sektörlerde müthiş gelişmeler yaşanıyor. Ancak üretim kâr amacından kurtarılamadığı, bilim ve teknik tekellerin çıkarma bir işlev gördüğü için genel olarak insanlık bu gelişmeden ve bolluktan yararlanamıyor. Dünyada açlar ve toklar, fakirler ve zenginler, cahiller ve bilgililer, sağlıksız toplumlar ve sağlıklılar, borçlular ve alacaklılar gibi büyük toplumsal uçurumlar oluşuyor. Başta Afrika olmak üzere üçüncü dünya ile gelişmiş ülkeler arasında derin bir ayrım ve çelişki ortaya çıkmış bulunuyor. İşte bu çelişkiden doğan bir toplumsal mücadele de yürüyor. Üçüncü dünya ülkeleri halkları ile emperyalizm arasındaki bu mücadele hergün yükselerek gelişiyor. Bilim ve teknik sayesinde bolluk ve refahı yaratmanın faktörleri oluşmuşken, bolluktan ve refahtan salt gelişmiş ülkelerin yararlanması Batı'daki kimi insanlar tarafından da tepkiyle karşılanıyor. Üçüncü dünyadan Batı'ya göçü önlemek için, üçüncü dünya ülkelerine yatırım yapmak gerektiğini tartışanlar var bugünlerde.

Ote yandan yukarda anlattıklarımızın kitle iletişim araçları yoluyla dünya çapında duyurulması ve başka faktörler insanlığı etkiliyor. Son 30 yıldır demokrasi ve insan hakları mücadelesi yükselmiş bulunuyor. Tüm insanların; dil, din, mezhep, ırk, ulus, renk, cins ayrımı gözetilmeksizin saygın olduğu düşüncesi gelişiyor. Bu nedenle; ırkçılığa, faşizme, dinsel fanatizme, şiddete, işkenceye, baskıya, antidemokratik uygulamalara, kadın-erkek eşitsizliğine karşı güçlü bir insan hakları mücadelesi yükseliyor. Tüketicilerin bilinci yükseldikçe kötü mallara ve yüksek fiyatlara karşı tepkiler gerçekleşiyor. Kadınların gelişmesi ve erkeklerle eşitliği mücadelesi tüm dünyada güçlü bir kadın hareketi yaratmış bulunuyor.

Görüldüğü gibi siyasi mücadeleye yeni toplumsal mücadele biçimleri

eklenmiş, toplumsal mücadelenin bileşenleri çeşitlenmiş bulunuyor. Tüm bu toplumsal mücadeleler; insanlığm eşitliği ve adaletinin, bolluk ve refahın yaratılmasının, demokrasi, insan hakları ve toplumsal gelişmenin itici güçleri oluyor. Çağımızda bu mücadele biçimlerini küçümseyerek ya da atlayarak, salt siyasi mücadele yürütmek artizanlık (el işçiliği) olur.

YEDİ, dünya sosyalist sistemi çözüldü. Tek tek ülkelerdeki sosyalizm çözülüyor. Nedenlerini daha önce belirttik. Burada sonuçlarına değinelim.

Bir yanıyla demokrasi sorunu bir yanıyla bilimsel teknik gelişme ile bağlı olan sosyalizmin çözülmesi olgusu, tek tek ülkelerde ve dünya çapında yürüyen politik mücadeleyi derinden etkilemiş bulunuyor. Sosyalizm için mücadele eden politik güçler; uluslararası destekten ve dayanışmadan yoksun kaldılar, çözülüşün olumsuz bir moral etkisi oldu. Eski kavramlar ve değerler anlamını yitirirken, yerine yenileri konabilmiş değil. Doğmuş olan boşluktan çok farklı sonuçlar çıkarılabiliyor. Oysa tarihsel gelişme Marks'ın öngörüsünü ve öğretisini hergün daha çok kanıtlıyor. Öte yandan dünya komünist hareketi üzerindeki SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) düşüncesi tekelinin ortadan kalkmış olması, her partinin kendi yolunu kendinin belirlemesini ve başarısını kolaylaştırmış bulunuyor. Yeni koşullarda ortaya çıkan düşünce zenginliği ve yeni arayışlar, yenilgiden çıkarılacak dersler, sosyalist hareketin çok daha sağlıklı gelişmesinin nedenleri olacaktır.

SEKİZ, Yukarda bilimsel teknik devrimin ve çağdaş gelişmenin ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel süreçlere yaptığı etkiyi ve yeni oluşumları göstermeye çalıştık. Ancak saydığımız sonuçların çoğunluğu henüz gelişmiş ülkelerde ortaya çıkıyor. Bilimsel teknik devrimin sonuçları Türkiye ve diğer üçüncü dünya ülkelerinde doğrudan hissedilmiyor. Türkiye son yıllarda önemli bir gelişme atağı yaptığı halde, çağın çok gerisinde bulunuyor. Çağı yakalamak için ise çok önemli altyapı yatırımları gerekiyor.

Buradan şu sonucu çıkarabiliriz:Türkiye'de yürüyen mücadelenin programı, ne gelişmiş ülkelerin programını ithal ederek ne de çağdaş gelişmeyi ve çağın sorunlarını gözardı ederek belirlenemez.

2- Parti, Devrim ve Demokrasi Sorunu

Önemli bir tarihsel dönemde bulunuyoruz. Eskinin bağrında filizlenen yeni henüz netleşmediğiiçin bir boşluk da yaşanıyor. Düşüncede, felsefede, toplumsal mücadelede yeni arayışlar sürüyor. Arayış içinde olanlar, yaşanılan nesnel süreçten ürettikleri sentezlerle farklı sonuçlara varıyorlar. Konuyu Türkiye özgülünde ele aldığımızda şu ana eğilimlerin ortaya çıktığını görüyoruz:

Bir, başını H. Kutlu, Z. Dicleli ve çevresinin çektiği eğilim. Bu eğilim, nesnel gelişmeyi doğru irdelediği halde çıkardıkları sonuç itibariyle deterministbir çizgiye kayarak özünde, öznel faktörün rolünü ve bu sürece müdahalesini reddediyor. Sınıf, parti ve devrim konusunda inkarcılığa kadar uzanıyorlar.

İki, devrimci niteliğini koruyan ancak çağdaş gelişmeyi doğru çözümleyemeyen ya da anlamak istemeyen eğilimler. Marksizm-Leninizmin yorumu; mücadelenin yolu, yöntemleri, araçları, yeni olanaklar, içeriği ve biçimi açısından eski kalıpları kıramayan bu eğilimler, tutucu konumlarda kalıyorlar. Oysa devrimcilik, çağını ve kendi ülkesinin somutunu derinliğine kavrayan ve onu ileri doğru değiştirmek için mücadele edenlerin tanımı oluyor.

Üç, uzun yıllar, Türkiye gerçeğine uymayan Çin ve Arnavutluk ideolojilerini savunmuş kimi eski hareketler, Türkiye işçi sınıfının nicel ve nitel varlığını, Türkiye gerçeğini yeni keşfetmiş bulunuyorlar. Türkiye gerçeğine yeni yönelmiş olan bu hareketler, hem kendilerini yenilemek hem de dünyadaki yeni gelişmeyi kavramak gibi bir zorluk dönemini yaşıyorlar.

Dikkatli bir gözle baktığımızda bu üç ana eğiliminde pratikte bir başarı gösteremediğini, yığınlar tarafından benimsenmediğini görüyoruz. Başarısızlığın ve benimsenmeyişin temelinde yatan, dünya çapındaki gelişme ile Türkiye gerçeğinden üretilmiş bir senteze varılamaması ve Türkiye somutundan teori üretilememesidir.

Marksizm-Leninizm bir dogma değil, çağın koşullarına ve her ülkenin somutuna göre uygulanması, geliştirilmesi gereken devrimci bir öğretidir.

Marks, ekonomik ve ona bağlı olan toplumsal gelişmenin yasalarını ve yönünü ortaya koydu. Nesnel tarihsel gelişmeye mücadele ile müdahale edilerek onun hızlandırılması gereğini belirtti. Tarihsel gelişme Marks'ı doğruluyor.

Lenin, Marks'ın öğretisini geliştirerek öznel faktörün (sınıf ve parti) önemini ortaya koyup, parti ve devrim teorilerini geliştirdi. Yeni bir parti anlayışını, devrim için mücadelenin yolunu, araçlarına, strateji ve taktiklerini geliştirdi. Lenin'in örgörüsü kendi yaşamında gerçekleşerek 70 yıllık bir sosyalist pratik yaşandı.

Bugün, sosyalist sistemin ve Sovyet sosyalizminin çözülmüşlüğü nedeniyle kimileri Marksizmi-Leninizmi inkara kadar varıyor, kimileri de yanlışlığı ve eksiklikleri salt Lenin sonrası dönemdeki uygulamada buluyorlar. Bu noktaları biraz açmak gerekiyor.

Leninist parti anlayışı:

BİR, Leninizm, her şeyden önce bir iktidarı alma teori ve pratiğidir. Leninci Bolşevik Partisi, Otokratik Çarlık Rusyası iktidarına karşı kurulmuş ve Rus iktidarını ele geçirme mücadelesi vermiştir.

Lenin'in geliştirdiği parti anlayışı; o günün tarihsel koşullarina, Rusya gerçeğine göre biçimlenmiş, strateji ve taktikleri ona göre belirlenmiştir. Leninci parti işleyişinin bu özgül ve somut pratiğinden ortaya evrensel değerler de çıkmıştır. Leninci parti teorisi bir yanıyla evrensel diğer yanıyla yaşanılan çağın ve Rusya'nın özgüllükleriyle bağlıdır.

Evrensel olan yanı, her iktidar örgütlü olduğu ve güce dayandığı için Lenin, iktidar mücadelesi veren partinin de örgütlü, disiplinli, merkezi yapıda, bilinçli üyelerden oluşan, kendi içinde işleyiş kuralları olan, doğru strateji ve taktikler uygulama yeteneği gösterebilen, güçlü bir parti olmasını belirtti.

Yerel ve özgün olan yanı, partinin biçimi, işleyiş ilkeleri, uyguladığı strateji ve taktiklerin, o günkü siyasal-toplumsal koşullar ve Rusya'nın özgüllükleriyle bağlı oluşudur. Bolşevik Partisi Çarlık Rusyası'nda hüküm süren rejimin niteliği ve politikalarına karşı politikalar geliştirip, Rusya'ya özgü bir nitelik aldı.

Leninci parti anlayışının temel özelliklerinden biri de, parti içinde kıyasıya bir düşünce mücadelesinin varlığı ve oluşmuş parti politikalarına ve iradesine ters düşen parti içi unsurlar ve parti dışındaki dünya görüşleriyle amansız bir ideolojik mücadelenin yürütülmesidir. Leninci parti, hem kendi içinde, hem diğer devrimci hareketlere karşı ve hem de iktidara karşı amansız bir mücadelenin ürünü ve sembolüdür. Partinin ideolojik, politik ve örgütsel birliği; ayrılıklara bağlı olan ayıklamalar ve ayrışmalar sonunda gerçekleşmektedir. Hem parti içinde hem de parti dışındaki farklı düşünceye karşı karşı mücadele, tarih sürecinde gelenekleşmiş ve devrimin politik ordusunun daralmasına, teorinin darlaşması ve tekleşmesine neden olmuş, düşünce zenginliğini köreltmiştir.

Leninci partinin bu özelliği evrensel bir öğe olamaz. O günkü koşullarla bağlıdır. Dikkat edilirse Bolşevik devriminden sonraki hiçbir devrim, böylesi bir parti mücadelesi ile gerçekleşmedi. Anti-faşist mücadelenin ürünü olan 1945 devrimleri, çok daha esnek cephe politikalarıyla gerçekleşti. O tarihsel dönemde Doğu Avrupa partileri, Bolşevik partisi gibi kendi dışındaki devrimci güçlere karşı amansız bir ideolojik politik mücadele yürütselerdi 1945-1947 devrimleri gerçekleşemezdi. Küba devriminde ortada parti bile yoktu. Bu nedenle Leninci partinin evrensel öğeleriyle, somut tarihsel ve yerel özelliklerini iyi ayırt etmek gerekiyor.

Leninci partinin; çelik disiplin anlayışı, gizliliği, darlığı, seçkinler partisi

oluşu, aydın niteliği, işçi sınıfının bile en seçkin temsilcilerinin partiye girebilmesi gibi nitelikleri evrensel değil, o günün somutuyla ve Rusya'nın özellikleriyle, Rus rejiminin karakteriyle bağlıdır. Her parti, kendi ülkesinin somut koşulları, rejimin karakteri ve çağın özelliklerine göre biçimlenmelidir. Temel ve evrensel normlar dışındaki parti normlarının belirlenmesi, yaşanılan ülkenin ve çağın gerekleri ve ihtiyaçlarına göre belirlenmek zorundadır.

İKİ, iktidarı almak üzere devrim için mücadele eden partinin ihtiyaçları ve zorunlulukları ile devrim sonrasında sosyalizmin kuruluşuna önderlik eden partinin ihtiyaç ve yaptırımları özdeş olmadığından, bu iki görev tek bir parti modeli ve anlayışı ile karşılanamaz. Parti, sosyalist toplumun ve sosyalist devletin örgütlenme modeli olamaz. Sosyalist toplum burjuva sınıf dışındaki tüm bir toplumsal varlıktır. Sosyalist devlet bu toplum tarafından en geniş bir katılımla kurulacak ve yönetilecektir. Parti ise, belli nitelikte ve düşüncede insanların üye olduğu dar ve homojen bir örgüttür. Bu nedenle parti, toplum ve devlet örgütlenmeleri birbirlerinden niteliksel olarak farklı olmak zorundadırlar.

ÜÇ, Lenin kendi yaşadığı dönemde partinin ve devletin demokratik işleyişine özen gösterdi. Komüntern toplantılarında, her ülkenin özgüllüklerinin dikkate alınmasını belirtti. Ancak yine aynı dönemde 1919-1924 yılları arası Komüntern toplantılarında Leninci parti anlayışı ve modeli, evrensel ve yerel değerleri ile birlikte mutlaklaştırıldı. Sosyal demokratlara ve anarşistlere karşı ideolojik, politik, örgütsel mücadele temelinde, dünya komünist partileri aynı kalıba sokularak tek tipleştirildi. Devrimin Avrupa'ya yayılması öngörüsüne bağlı olarak, Rus mücadelesinin koşulları ve özgüllükleri diğer partilere taşındı. Her ülkede tek parti anlayışı bu mücadele sürecinde oluştu. İktidar partisi olan Sovyet partisi, Komüntern yoluyla dünya komünist partilerini doğrudan yönlendirdi ve zayıf partileri yönetmeye çalıştı.

Sorun, salt Lenin sonrası dönemdeki yanlış parti uygulamasından kaynaklanmıyor. Sosyalizmin çözülüşünde Leninist partinin; düşünceyi, mücadeleyi ve örgütü daraltan merkeziliği ve tekliği ile demokratik işleyişe yatkın olmayan nitelikleri de sayılmak zorundadır.

Devrim sorunu:

Marks'ın öğretisinde, devrimin izleyeceği yol, mücadelenin araçları, devrimin niteliği ve derinliği ve benzeri konularda bir önerme yok. Marks, işçi sınıfının önderliğinde gerçekleşecek bir devrim öngördü.

Lenin, yaşadığı donemin ve Rusya'nın somut politik koşullarından yola çıkarak bir devrim anlayışı geliştirdi ve gerçekleşen, devrimden bir devrim teorisi oluştu, Lenin'e göre, devrimin niteliği ve de...

Kitabın orjinal kopyasına ulaşamadığımız için elimizdeki nüshada ne yazık ki "Parti, Devrim ve Demokrasi Sorunu" bölümünün son 2 sayfası yer almamaktadır.

3- Türkiye'de Sosyalizm ve Demokrasi Mücadelesi

Türkiye sosyalist hareketinde görebildiğimiz temel zayıflıkları belirtmeye çalışalım:

BİR, Türkiye sosyalist hareketinin ideolojik birliği olmadığı için örgütsel birliğin oluşması güçleşiyor. Her ideolojinin toplumsal öznesi, temel aldığı ve dayandığı sınıftır. İdeoloji, ait olduğu sınıfın özlemlerini, beklentilerini ve çıkarlarını yansıtıyor. Türkiye sosyalist hareketinin kolları, işçi sınıfının ideolojisini genel anlamda ve düşünsel düzeyde benimsiyorlar. Pratik mücadelelerinde farklı sınıf ve toplumsal kesimlere dayandıkları için pratikte işçi sınıfı ideolojisinden uzaklaşıyorlar. İşçi sınıfının özlem, beklenti ve çıkarlarına yanıt veremiyorlar.

1966'ların TİP'i, işçi sınıfının önderliğinde bir sosyalist devrimi öngörüyordu. Ancak işçi sınıfının nicel ve nitel gücünü çok zayıf bulduğu için ve parti yönetimi aydınların elinde olduğundan işçi sınıfı içinde örgütlenme becerisi gösteremedi.

1966'da yükselen MDD hareketi, genel olarak işçi sınıfının ideolojisini benimsiyordu ama asker-sivil devrimci demokratların darbe yoluyla iktidara gelmesini hedefleyen bir mücadele yürüttü. Genelde işçi sınıfının ideolojisini savunuyor görünen hareket özünde devrimcidemokrat bir ideolojiyi savunuyordu.

THKP-C ve THKO ile bu kökenli hareketler, ancak düşünce düzeyinde işçi sınıfının ideolojisini benimsediler. Pratik mücadelede öğrenci gençliğe dayanan bu hareketler, giderek gençliğin ve küçük burjuva kesimlerin içinde yoğrularak, işçi sınıfının mücadelesi, beklentileri ve çıkarlarından iyice uzaklaştılar.

THKO Kökenli TDKP (Halkın Kurtuluşu Hareketi), işçi sınıfının niceliksel olarak bile minimum düzeyde olduğu ve sanayileşememiş Arnavutluğun ideolojisini benimsedi.

Doğu Perincek ve partisi TİİKP ile TKPML/TİKKO hareketleri, Türkiye gerçeğine hiç uymayan ve Çin'de üretilmiş Mao'cu ideolojiyi benimsediler. Bu nedenle ağırlıklı olarak köy ve kent küçük burjuvazisine dayandılar.

Türkiye somutundan teori üretmek için yıllarını vermiş olan Dr. Hikmet Kıvılcımlı, askeri darbeleri "sol" tandanslı yorumlayarak "Ordu kılıcını attı" diyebildi.

1970'li yılların TİP, TSIP ve TKP'si, sınıf temeli işçi sınıfı olan ancak Sovyet pratiği ve teorisi ile biçimlenmiş Marksist-Leninist ideolojiyi benimsediler.

Marksizm-Leninizm, işçi sınıfının ideolojisidir. İşçi sınıfının önderliğini ve iktidarı savunur. Oysa Türkiye'deki birçok sosyalist ve devrimci hareket, Türkiye işçi sınıfının nicel ve nitel gücünü doğru değerlendiremediği için, devrimde pratik önderliği başka sınıf ve kesimlere yüklemiş bulunuyor. Düşüncede böyle olmasa bile pratik mücadeleleri böyle yürüdü.

Sonuç olarak Türkiye sosyalist hareketinin kollarının yürüttüğü mücadele, dayandıkları sınıf temelinde içeriklenmiş ve biçimlenmiş bir ideoloji ile yürüdü. Ancak bu ideolojiler özünde işçi sınıfının ideolojisi olmadığı gibi, Türkiye gerçeğine de uygun düşmüyordu. Bu nedenle bu ideolojilerin ürünü olan düşünceler yığınlar tarafından benimsenip maddi bir güce dönüşemedi. Dikkat edilirse, Türkiye gerçeğine en yakın olan Devrimci Yol ve TKP'nin mücadelesi kısmen yığınlar tarafından benimsenip maddi bir güce dönüşebildi.

Türkiye işçi sınıfının yapısı, mücadelesi, beklentileri ve çıkarlarına dayanan, onun temsilcisi olan bir ideolojik platform oluşmadığı sürece Türkiye sosyalist hareketinin politik ve örgütsel birliği gerçekleşemez.

İKİ, Türkiye sosyalist hareketi, Türkiye somutundan ve Türkiye'ye özgü bir teori üretemedi. Bilindiği gibi teori, somut pratikten üretiliyor. Türkiye sosyalist hareketinin pratik mücadelesini içerikleyen ve biçimleyen ideolojiler farklı olduğu ve Türkiye gerçeğini yansıtmadığı için, güçlü teoriler üretilemedi. Teori açığı ise, teori ithal edilerek kapatılmaya çalışıldı.

ÜÇ, teori üretilemediği için, Türkiye devrimci mücadelesi soyut bir iktidar hedefine yönelik kaldı. Hemen hiçbir hareket, işçi sınıfı ve emekçilerin önüne somut program hedefleri koyamadı. Mücadele, "Tek yol devrim, Bağımsız Türkiye, Kahrolsun faşizm, Demokratik Türkiye" ve benzeri gibi genel katagorik belgiler ile sürdürüldü.

Sosyalist hareket 49 kola bölünmüşken ve her biri ayrı yolda yürüyen ve aynı zamanda birbiri ile mücadele eden cılız kollar olduğu halde, her hareket merkezi iktidarı almaya yönelik soyut ve hayali bir mücadele yürüttü. İktidara talip olanlar, iktidara geldiklerinde ne yapacaklarını ve Türkiye'nin sorunlarını nasıl çözeceklerini programlayamadıklarından, işçi sınıfı ve emekçi halk içinde kökleşemediler. Genel katagorik düşünceleri yığınlar tarafından benimsenim maddi bir güce dönüşemedi.

DÖRT, işçi sınıfının öncülüğünü savunan hareketler bile Türkiye işçi sınıfına güvenmediler. İşçi sınıfının mücadele deneyimi, sosyal bileşimi, psi-

kolojisi, beklentileri, sağ duyusu, benimsediği mücadele biçimleri, bilinç düzeyi, yeterince dikkate alınıp değerlendirilmedi. İşçi sınıfının kendi pratiğinden sentezler yapılmadı. İşçi sınıfı, aydınlar tarafından bilinç taşınması ve yönlendirilmesi gereken bir unsur olarak görüldü. Sosyalist parti ve hareketlerin yönetimlerinde işçi önderlerinin ağırlığına dikkat edilmedi. Yönetimler küçük burjuva aydınların elinde kaldı. İşçi sınıfına bilinç taşıdığını sanan bu küçük burjuva sosyalist aydınlar, gerçekte, işçi sınıfı saflarına kendi psikoloji ve davranış normlarını, ayrılıkçı tavırlarını taşıdılar. Tüm bu nedenlerle işçi sınıfı içinde güçlü bir örgütlenme yaratılamadı, işçi önderleri mücadeleye kazanılamadı.

Ancak Türkiye toplumsal mücadelesinin en büyük ve önemli köşe taşları hep işçi sınıfı tarafından dikildi. En yığınsal ve güçlü çıkışları işçi sınıfı gerçekleştirdi. 1961 Saraçhane mitingi, 1966-1968 arası DİSK örgütlenmesi direnişleri, 15-16 Haziran 1970 direnişi, 1976 DGM direnişi, yığınsal 1 Mayıs'lar, 1980 Tariş direnişi, genel grevler, 1987 çıkışları, 1989 Bahar Eylemleri, 1991 Zonguldak maden işçilerinin direnişi, Türkiye toplumsal mücadelesinin tarihine işçi sınıfı tarafından yazdırıldı.

BEŞ, yukarda belirtmeye çalıştığımız gibi Türkiye'de birçok devrimci hareket var. Ama bunların hepsinin sosyalist hareketler olduğunu söyleyemeyiz. Türkiye devrimci hareketleri; ideolojileri, teorileri, dayandıkları ve örgütledikleri sınıf temeli, mücadele biçimleri ve programları itibariyle hem kendi içinde ayrımlı, hem de kerte kerte işçi sınıfının ideolojisinden ve sosyalizmden uzak bulunuyorlar. Oysa Türkiye'nin sosyo-sınıfsal ve ekonomik yapısı, sosyalizm için yeterli bir nesnel düzeyi ifade ediyor.

4- Sonsöz

Ele aldığımız konuları incelerken tümdengelimci bir yöntem izledik. Her konuyu; tarihi oluşumu, gelişimi ve bugünkü durumu ile ele aldık. Konuları tümden tekile, genelden Türkiye özeline indirgeyip, düşündüğümüz çözüm önerilerini belirttik. Kitap boyunca çağımız dünyasını, demokrasi sorununu ve Türkiye'nin ekonomik, politik, toplumsal gelişmesini irdeleyerek bir düşünce temeli oluşturmaya çalıştık.

Türkiye için alternatif bir ekonomik yapı önerdik. Türkiye gerçeğine ve deneyimine uygun toplumsal mülkiyet biçimleriyle, toplumsal adaletin ve eşitliğin sağlanmasını, ülkenin bu yolla kalkınmasını öngördük.

Alternatif bir demokratik yönetim modeli olarak, Türkiye'nin meclisler tarafından ve geniş bir toplumsal katılımla yönetilmesini önerdik. Yerel yönetimlerin; işyeri, semt ve köy meclisleri ile onların üzerinde yer alacak be-

lediye ve il meclislerinden oluşmasını; merkezi yönetimin, bileşiminin ve işleyişinin demokratikleştirilmesi için toplumsal örgütlerin yönetime katılmasını savunduk.

Sosyal devlet anlayışını daha da içeriklendirip, sağlık, eğitim, bilim, kültür ve sanat, kadın, göçmen sorunlarının çözümüne ilişkin öneriler getirdik.

Demokratik bir dış politika açınımı oluşturmaya çalıştık. Dünya sosyalist sisteminin çözüldüğü koşullarda kurulacak bir Dünya Parlamentosu'nu uluslararası mücadelenin ortak bir platformu olabileceğini belirttik.

Mücadelenin somut hedeflerini göstererek, bu hedefler doğrultusunda mücadele edecek emekçi halkın, bilinç ve örgütlülük düzeyinin yükseleceğini, kendi pratiklerinden yeni öneriler geliştirebileceklerini düşündük.

Türkiye devrimci hareketinin, görebildiğimiz eksik, yanlış ve zaaflarını belirterek, güçlü ve birleşik bir hareketin yaratılmasına ışık tutmak istedik. Çağdaş bir devrimci partinin yapısı, işleyişi ve mücadelesine ilişkin kimi yaklaşımlar getirdik.

Son olarak da, Türkiye işçi sınıfının bir üyesi olarak, işçi sınıfının; insanlığın oluşumu ve gelişimini, çağımızı ve Türkiye'nin sorunlarını nasıl algıladığını belirtmeye çalıştık. Böylece, mücadelenin öznesi olan sınıfımızın dışında sürüp giden tartışmaya biz de katılmak istedik.

AVNİ

Bir kez görmüştüm Avni'yi
Bakışında söyleşiyordu yiğitliği
Öylesine iri, görkemliydiki fiziği
Yanıltırdı tazeliğini, onsekizliğini

Yürekli bir neferdi o
Henüz çıkmamıştı meydanlara
Güneşi sağıyordu henüz
Babasının yırttığı karanlığın penceresinde
İçiyordu henüz aydınlığı bir yudum.

Kutsaldır verilen görev, onurdur
İşte böylesi bir gecede
Sümerbank fb. nın önündeydi Avni
Zulme, sömürüye karşı
Afişliyordu duvarları
Gün çıka, işçiler göre diye

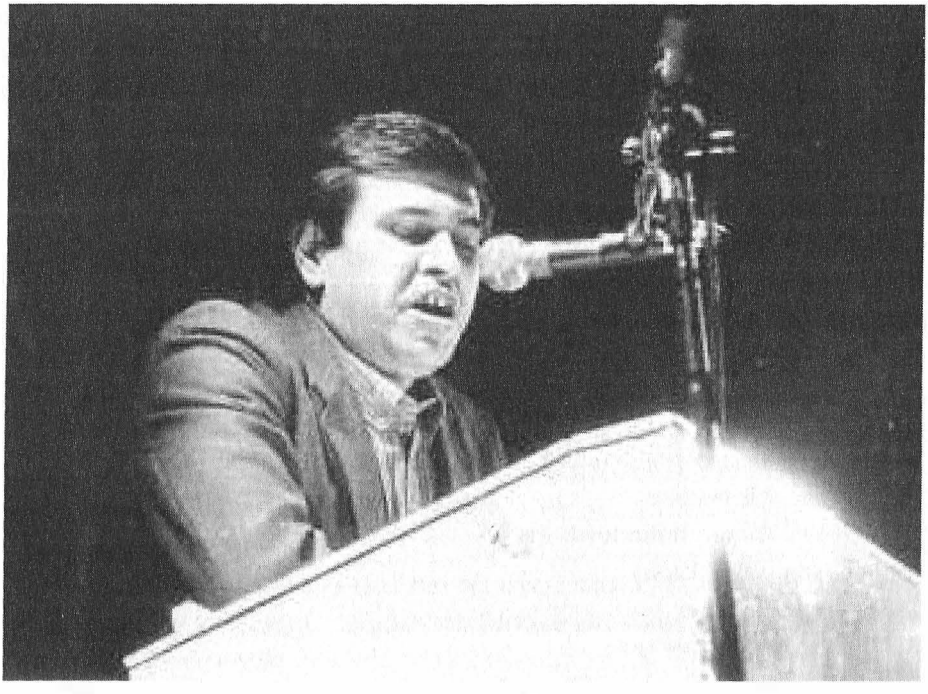
Kahpe! Uşak... İt kurşunuydu
Acımasızca saplanan böğrüne
Yığılıverdi dev bedeni usulcana
Arkadaşlarının kucağında gülümseyerek
Yumdu gözlerini kızıl kanı sızarak

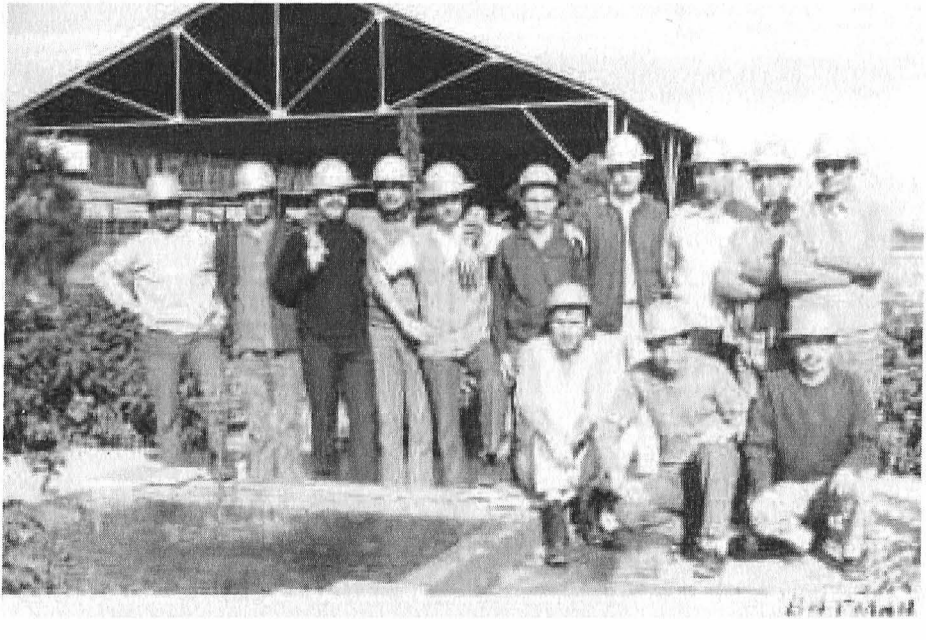
Ölmedi; o da diğerleri gibi
Bayraklaştı gönüllerde
Bir damlada Avni'den
Renk kattık bayrağımıza

Bize kızıl diyorlar
Döke döke kanımızı
Bayrak ettik ak göğneklerimizi
Dört bir yanda düşerek toprağa

Rahat uyu sen Avni'm onurunla
Hesabın sorulacak seninde
Sana saplanan kurşun
Taa böğrümüzde
Kurtulacak halkım, yüce utkumuzla...

Nisan 1981

YENİDEN DOĞDUM

Dördüncü nesil
bir madencinin
sperminden oldum.

Bir linyit madeninde doğup,
dokuz fabrikada çalışarak
bizimkileri buldum.

Görkemliydi tanışmamız,
ülkeyi sarsan
bir direnişin
alevleri içinde,
dördüncü uykusuz gecenin
ikindisinde,
üç onluk yaşımla
yeniden doğdum...

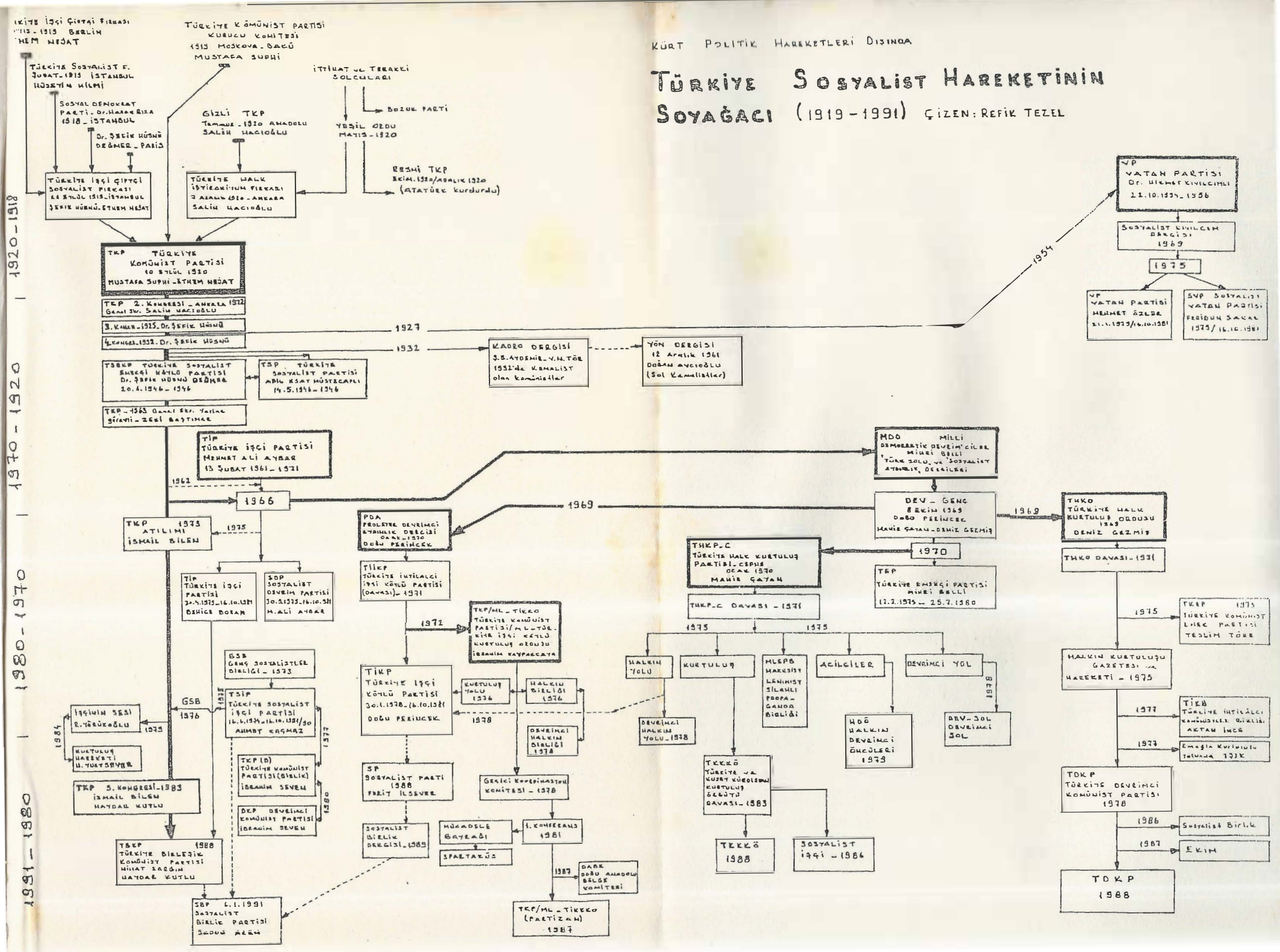
1981

KÜRT POLİTİK HAREKETLERİ DIŞINDA

TÜRKİYE SOSYALİST HAREKETİNİN SOYAĞACI (1919-1991)

ÇİZEN: REFİK TEZEL

ÇAĞ ATLAMA

REFİK TEZEL (18.07.1946 - 13.06.1991)

Refik Tezel; 18 Temmuz 1946 tarihinde Balya'da doğdu. Dört kuşaktır maden işçisi olan bir ailenin çocuğu olarak Soma-Garp Linyitleri İşletmesi'nde büyüdü. İlkokulu Soma-Garp Linyitleri İlkokulu'nda okudu. Ortaokulu Soma'da okuyup 1964 yılında Bergama Erkek Sanat Enstitüsü'nden mezun oldu. Soma-Garp Linyitlerinde işçi olarak çalışmaya başladı. Sırasıyla İzmir Sümerbank Tekstil Fabrikası, Batı Anadolu Çimento Fabrikası, Bisan Bisiklet Fabrikası, Kalsan, Aliağa'da İzmir Petrol Rafinerisi'nde çalıştı.

1974 yılında TSİP'e (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi) katıldı. Parti içi tartışmalarda Öncü-GSB (Genç Sosyalistler Birliği) hareketinin İzmir'de öncülerinden oldu. 1976 yılında Öncü hareketinin TKP'ye katılma kararı ardından, Cemal Kıral'la yaptığı görüşme sonucu TKP'ye girdi. İzmir İl Komitesi üyesi oldu. Öncü-GSB kadrolarının TKP'ye katılmasında önemli görevler gördü. Refik Tezel (Halil Gür) 1977 yılında Moskova'da Parti Okuluna eğitime gitti. TKP Merkez Komitesi üyesi Haluk Yurtsever sorumluluğunda Ege Yöre Komitesi'nin oluşumuyla birlikte TKP İzmir İl Sekreteri oldu. DGM Direnişleri, Tariş Direnişlerinde İzmir İl Sekreteri olarak parti kadrolarının başındaydı. 12 Eylül 1980 darbesinde İzmir İl Örgütü'nü, diktatörlük koşullarında mücadeleye hazırlamak için çabaladı.

1983 yılında Parti kararı ile Hollanda'ya politik göçmen olarak gitti. Amsterdam Schipol Havaalanı'nda işçi olarak çalıştı. HTİB (Hollanda Türkiyeli İşçiler Birliği) çalışmalarına katıldı. Yurt dışındaki göçmen işçilerin eşit haklar mücadelesi, Türkiye'deki Politik Tutuklularla Dayanışma faaliyetlerinin içinde oldu.

Ebru ve Betim isimli iki kız çocuğu babası olan Refik Tezel 13 Haziran 1991 günü geçirdiği kalp kriziyle yaşama gözlerini yumdu.

4-5 yıl üzerinde çalıştığı ve son noktasını 11 Haziran 1991 günü koyduğu *Çağ Atlama* ismini verdiği kitabını *Özgür ve demokratik bir ortamda, çağdaşları gibi yaşamayı çoktan hak etmiş olan Türkiye işçi sınıfına ve emekçi halkına* ithaf etti.

SARI DEFTER 19

TL

ISBN 978-605-4513-01-7

9 786054 513017